

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

(Şamil Əsgər Dəlidağın xatirəsinə ithaf olunur)

Azərnəşr

Bakı – 2006

BBK: 45.22.

Ə-85

Redaktoru: **Mürvət Qədimoğlu Həkəri**
Tərtib edənləri: **Xalid və Bərzani Əsgərovlar**

Əsgərov Xalid Şamil oğlu
Ə-85 Dəlidağın özü kimi . – Bakı . Azərnəşr, 2006. – 416 s.

Kitaba görkəmli şair, ictimai xadim, alim, tərcüməçi və mədəniyyət işçisi Şamil Əsgər Dəlidağ haqqında xatirələr, məqalələr, ona həsr olunmuş şeirlər daxil olunmuşdur.

Kitabda həmçinin şair-publisistin şeirləri və məqalələrinə yer ayrılmışdır.

4502020000 qrifli nəşr
M-651 (07) 2006

© X.Əsgərov, 2006

Müqəddimə əvəzi

Yadımdamı, öz evində şer oxudun bildir bizə,
Bir şairin mənzilinə sığan gördük planeti.

Bəlkə qaçmaq istəyirsən bu dövrənin dərdlərindən,
Yox hamıya qismət olmur dərdi çəkmək mərifəti.

Ummanları sevir tufan. . . nə işi var gölməçədə?
Böyüklərin çiyindədir bu dünyanın hər möhnəti.

Gedək! Sənin addımların dəmirdəndir, poladdandır,
Qara səddi dağıtmaqdır kişilərin xasiyyəti.

Sən fələklə döyüşdəsən, min kələklə döyüşdəsən,
Bəlkə özün hiss etmirsən qanındakı rəşadəti.

Oğlu ölən bir ananı səni öpən, qucan gördüm:
-Can Şamilim, sən gəlmisən, mən unutdum müsibəti.

Qoy əyilim, qurban olum ayağının tozuna da,
Mənim yasım toya döndü, sən gətirdin bu hörməti.

Yazıq ana iməkləyir, sürünürdü dizin-dizin,
Bir-birinə qarışmışdı səadəti, fəlakəti.

İri, güclü əllərinlə sən qaldırdın onu yerdən,
-Əziz ana! Bircə sözdə yerin, göyün kəraməti.

Ortaqlıqda qara tabut, gözü yaşlı ana gülür,
Şamil! Hansı xoşbəxt görüb bu boyda el məhəbbəti.

Sən yurdların çırağısan, çünki bir vaxt öz əlinlə,
Evdən evə çox çəkmişən işıq teli, hünər xətti.

Qışda odun daşımisan ormanlardan məktəblərə,
Qar layında sənin izin -maşınların təkər rəddi.

Bənna kimi, memar kimi can vermisən yüz divara,
Quma keçib, daşa keçib əllərinin hərərəti.

Yeni muzey. . . Kəlbəcərdə Ermitacın bir parçası,
Kim göstərib bu xidməti? Kim verəcək bəs xələti?

Üç yüz əlli daş növünü nə cür sayım bir binada?
Gözəllikdir xallı daşla, xalsız daşın rəqabəti.

Böyük amal oğlu üçün kiçik iş də böyük, ulu,
Nəfəsinlə qurutmusan divardakı yaş sementi.

Sənin qırıq külüngün də müqəddəsdir mənim üçün,
Külüngünə kəsər verib ürəyinin məhəbbəti.

Qəhrəmanlar heç bir zaman xidmət üçün pay istəmir,
Qüdrətini paylamaqdır həm şöhrəti, həm qiyməti.

Xəlil Rza

BİRİNCİ VƏ SONUNCU YUBİLEY

*Halıma quru da, yaş da ağlayır,
Çatdığım yetmiş beş yaş da ağlayır.
Vətəndə vətənim qürbətdə qalıb,
Dərdimə gözümdə yaş da ağlayır.*

Şamil Dəlidağ

*Mürvət Qədimoglu Həkəri,
Şair-publisit*

Yaddaşlara yazılan görüş

2004-cü ilin Oktyabrın 28-də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Nətvan kulubunda tanınmış şair, istedadlı söz sənəti Şamil Əsgər Dəlidağın anadan olmasının 75 ilyinə həsr olunmuş «Bir ömürdən səhifələr» kitabının təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Mərasimdə yüzlərlə adam iştirak etmişdir.

Bu unudulmaz və yüksək səviyyədə keçən mərasimi xalq şairi Söhrab Tahir idarə edirdi. O, məclisi açarkən bildirdi ki, bu gün «Ədəbiyyat qəzeti»ndə Şamil Dəlidağa 75 illiyi münasibəti ilə AYB-in təbriki və tənqidçi alim Şirindil Alışanlının Şamil Əsgər Dəlidağa həsr etdiyi «Dəlidağın qardaşı» adlı dərin məzmunlu məqaləsi dərc olunmuşdur. Şirindil Alışanlı Şamil Dəlidağın yaradıcılığına gözəl və maraqlı təhlil verdikdən sonra öz məqaləsini gözəl bir arzu ilə tamamlayır: «Qoy Tanrı bizə yar olsun, Şamil müəllimin 80 illiyini onun öz muzeyində keçirək...»

Yığıncaqda şair-publisit Mürvət Qədimoglu Həkəri Şamil Dəlidağın həyat və yaradıcılığı haqqında «Əzablı yollar yolçusu», «Zəhmətin qara kotanı Şamil» adlı geniş və məzmunlu məruzə etmişdir.

Mərasimdə Azərbaycan MEA-nın akademiklərindən Bəkir Nəbiyev, Budaq Budaqov, Şahbaz Muradov, professorlardan Tofiq Hacıyev, Cənabxış Nəcəfov, Vaqif Arzumanlı, Hikmət Mahmud, MM-in üzvləri, professorlar Şahlar Əsgərov, Həsən Mirzəyev, təbiətşünas alim Haqverdi Behbudzadə, tibb alimi Nicat Mikayıladə, xalq artisti Baba Mirzəyev, ictimai xadim İncilab Nadirov, yazıçı-publisit, polis polkovniki Elbrus Şahmar, mayor Rasim Qasımov, şairlərdən xalq şairi Qabil, Adil Cəmil, Mirzəyaf Zamanlı, Fərqanə Mehdiyeva, Gülnigar Rəhimli, Aləmzər, Mehdiqan Kəlbəcərli, Ələmdar Cəbbarlı, Rəfael Mayıl, aşıqlardan Aşıq Ədalət, şair-aşıq Azər Gülləliyev və başqaları çıxış etdilər.

Kəlbəcər rayon mədəniyyət şöbəsinin müdiri Saday Musayev, Kəlbəcər rayon Təhsil şöbəsi adından Polad Qasımov yubileyi təbrik etdilər. Kəlbəcər rayon İH-nin başçısı Sahib Əkbərovun Şamil Dəlidağın

əməyini qiymətləndirən təbrik məktubunu yazıçı-publisist Məhəmməd Nərimanoğlu oxudu.

Moskvadan Azərbaycan Yazıçılar Birliyi filialının məsul katibi (daha 8 nəfər professor, həkim və hərbiçilərlə birlikdə) Nəsim Nəbioğlu, tibb alimi Baxış Hüseynov, Qazaxstandan akademik Knyaz Mirzəyev, Tovuz rayonundan Ələddin Quliyev, aşıq Xalıqverdi və bir çox başqalarının təbrik teleqramları yığıncaqda oxundu.

Çıxış edənlərin və təbrik teleqramı göndərənlərin hamısı Şamil Dəlidağın əmək fəaliyyətinə və ədəbi yaradıcılığına son dərəcə yüksək qiymət verdiklərini nümayiş etdirdilər.

Akademik Bəkir Nəbiyev Şamil Əsgər Dəlidağın ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeniliklərin xüsusi əhəmiyyətini qeyd etdi.

Akademik Budaq Budaqov isə Şamil Dəlidağın ədəbiyyatımıza gətirdiyi yenilikləri «filologiya elmində yeni addım» adlandırdı.

Xalq şairi Nəbi Xəzrinin Şamil Dəlidağ haqqında yazdığı «Ədəbiyyatımıza və dilimizə böyük xidmət nümunəsi» məqaləsindən söhbət açıldı.

Professor Tofiq Hacıyev Şamil müəllimin xalq və ədəbiyyatımız qarşısında böyük xidmətləri nəzərə alınmaqla ona prezident təqaüdü verilməsini təklif etdi.

Professor Canbaxış Nəcəfov təklif etdi ki, mərasim adından Şamil Əsgər Dəlidağa Xalq şairi adı verilməsi üçün müraciət qəbul edilsin.

Yığıncaqda çıxış edənlərin hamısı Şamil Əsgər Dəlidağın həyat və əmək fəaliyyəti, yaradıcılığı haqqında yüksək, dəyərli ürək sözləri söylədilər.

Təbiətşünas alim, tanınmış jurnalist, «Naxçıvan» qəzetinin əməkdaşı Haqverdi Behbudzadə Şamil Dəlidağ haqqında söyləyənlərin hamısının həqiqət olduğunu bildirərək dedi ki, Şamil Dəlidağ xalqımızın ustad ədibi, qiymətli şairi və yazıçısı, əvəzsiz ədəbiyyatçısı, peşəkar dilçisi, ensklopedik zəka sahibi, mahir tərcüməçisidir. Şamil müəllim dostluğun ən yüksək zirvəsində duran, həmişə səmələrdə qanad çalan qartaldır. O, pak qəlbli, xəyanətdən uzaq, sözüne sadıq, dönməz bir insan, sözübütöv, alicənab bir şəxsiyyətdir. Azərbaycan xalqını və ədəbiyyatımızı Şamil müəllimsiz təsəvvür etmək mümkün deyildir. Onun həm xalq arasında, el içində, həm də Azərbaycan ədəbiyyatı və dili içərsində, şer, söz-sənət aləmində öz xüsusi çəkisi vardır. O, vətənin sadıq oğlu, şerimizə, sənətimizə unudulmaz yeniliklər gətirən mahir bir söz ustasıdır. Neçə ki, Azərbaycan xalqı var, neçə ki, Azərbaycan ədəbiyyatı

yaşayır, həmişə də Şamil Dəlidağın əvəzedilməz xidmətləri, dəyərli əməlləri əbədi yaşayacaqdır...

Yubiley mərasimində şair Şamil Əsgər Dəlidağın həyatı, yaradıcılığı və ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeniliklər barədə şair-publisist Mürvət Qədimoglu Həkerinin məruzəsinin qısa icmal:

«...Şamil Əsgər Dəlidağ 1929-cü ilin payızında Kəlbəcər rayonunun ucqar Ağcakəndində qara dam altında dünyaya göz açmışdır. O, sonralar yazdığı «Dəlidağa salam» poemasında uşaqlıq dövrünü belə təsvir etmişdir:

Təkbacalı qara damda olardıq,
Ortasında od-ocağı qalardıq,
Dörd-beş uşaq bir yorğana dolardıq,
Təpikləşib, yorulmuşuq, yatmışıq,
Belə-belə boya-başa çatmışıq...

Quru qabıq çırağımız olardı,
Hisi-tozu evimizə dolardı,
Çox yandırsam, nənəm incik qalardı,
Söyləyərdi: - Oğul, durub sən də yat,
Qoy qonağa qalsın bir az ehtiyat...

Belə ağırılı-acılı həyat keçirən balaca Şamil müharibə illərində məktəbdə xadim-odun yaran, kolxozda çoban işləsə də, sonralar üç ali məktəbi fərqlənmə diplomları ilə bitirmiş, riyaziyyatçı olduğu halda, filologiya elmləri namizədi adı almağa nail olmuşdur...

Onun rəhbərlik etdiyi təşkilatlar Ümumittifaq yarışlarında birinci yeri tutmuş, «Moskviç» markalı maşınla mükafatlandırılmış, adı «Şərəf kitabı»na yazılmış, iki il dalbadal respublikanın ən yüksək keçici Qırmızı bayrağına layiq görülmüşdür.

Şamil Əsgərova yaratdığı, adı dillər əzbəri olan «Dünyanın səkkizinci möcüzəsi» adlanan Kəlbəcər Tarix Diyarşünaslıq muzeyinə görə respublikanın «Əməkdar Mədəniyyət işçisi» adı verilmişdir... O, indi də əmək fəaliyyətini böyük həvəslə davam etdirir. Bakı şəhərində üçüncü dəfə sıfırdan başlayıb yaratdığı muzeyin indi 5 min eksponatı vardır.

Şamil Əsgər Dəlidağın ədəbi yaradıcılıq fəaliyyəti də çoxsahəli, diqqəti çəkən və ədəbi yeniliklərlə olduqca zəngindir.

...Kəlbəcər kimi dünyanın cənnət guşəsi, cənnətin gözü sayılan bir diyarda doğulub, boya-başa çatıb şair olmamaq, ən azı günah olardı. Şamil müəllimi şer yazmağa yaşadığı mühit, əslində isə ən böyük və dərin «şer kitabı» olan dağlar vadar etmişdir. O dağlar ki, geniş sinələri hikmət kitablarının vərəqləri, cığıruları, misraları, yollar möhürbəndləri, boynuburuq bənövşələr sual işarələri, şiş qayalar nidaları, sır-sır axan çaylar coşqun ilhamıdır. Şamil müəllim özü bu barədə haqlı olaraq qeyd eyləyir ki, təbiətin belə bir dilbər guşəsində yaşayanların haqqı yoxdur ki, şerə, sənətə vurğun olmasın, şer yazmasın...

Əllinci illərin əvvəllərindən başlayaraq qəzet və jurnallarda əvvəlcə «Şamil Əsgərov», sonralar «Şamil Dəlidağ» imzası (bu təxəllüsü ona xalq yazıçısı Əli Vəliyev vermişdir) tez-tez görünməyə, göründükcə də özünə oxucu marağı, şer, söz-sənət həvəskarı toplamağa başladı. Onun lirik şerlərindəki şirinlik, qəlbə, ürəyə yanımlıq, şerlərdəki, musiqilik, axıcılıq onları dillər əzbəri edib yayırdı, hamının kılışdırırdı. Onun belə şirin-şəkər şerlərindən «Çəkər» rədifli, «Sağallam», «Mən nəçiyəm ki...», «Yazılmış» rədifli qoşmaları, «Deyər» rədifli qəzəli və başqa şerləri imkan verir deyək ki, Şamil Dəlidağ həm ictimai-siyasi fikir daşıyıcısı, həm fəlsəfi duyum baxımından gözəl şerlərin müəllifi olmaqla bahəm, həm də gözəl lirik sevgi, məhəbbət şairidir. Şamil Dəlidağın şirin-şəkər lirik qoşmalarından birini misal olaraq təqdim edirik:

Gözəl, baxışından dastan oxudum,
Dərdlərimə orda çarə yazılmış.
Yalvarıb gözümdən aman oxudum,
Gör mənim taleyim hara yazılmış!

Sən gülümsə, atım qəmi, kədəri,
Qaşı çatsan, dərdin olmaz qədəri.
Gözlərin bəxtimin ömür dəftəri –
Ora həm ağ, həm də qara yazılmış.

Sənsən mənim arzum, bu yer üzündə,
Naz etmə, bilirsən bunu özün də.
Bilmirəm nədənsə ala gözündə:
«Şamili çəkərəm dara» – yazılmış.

«Deyər» rədifli qəzəli də bu baxımdan çox maraqlı, şirin, yadda qalandır:

Gözəl, səni gören kimi çaş-baş qalıb mələk – deyər:
Camalını bizdən gözəl yaradıbdı fələk, - deyər.

Səndən rica eyləyənlər: - yalvarırıq, icazə ver,
Hüsnünə səcdə qılmağa, hüzüruna gələk, - deyər.

Sənin kimi gül camallı birisinə rast gəlmərik,
Kainatı eyləsək də tamam ələk-vələk, deyər.

Minnət edib dönə-dönə, ağız açar:-gəl razı ol,
Gözəl, səni özümüzə baş məleykə bilək, - deyər.

Məcnundan betər etdiyin biçarə Şamil Dəlidağ:-
Sənə elçi göndərməyi eyləmişik dilək, - deyər.

Şamil müəllimin özünün yazdığı, onun haqqında yazılan və onun tərcümə etdiyi kitabların sayı 30-a çatmışdır. Onun yazıb-hazırladığı 12 kitab isə qovluqlarda öz çap vaxtını gözləyir...

Biz Şamil Əsgər Dəlidağın ədəbi yaradıcılığını nə qədər qısa təhlil etməyə çalışsaq da, buna günlər, aylar lazımdır. Buna görə də biz burada qısa danışmaq və xüsusilə onun ədəbiyyatımıza və dilmizə gətirdiyi yeniliklərə diqqəti cəlb etmək istəyirik. Onun şerində Ana vətən, xalq, təbiət, səmimi dostluq və bir çox mövzular özünə geniş yer tapmışdır. Bu şerlərdə insanı düşündürən ibrətamiz fikirlər olduqca çoxdur. Bir neçə misalla fikrimizi dəqiqləşdirək:

Boynuna minmişdi onun bir dəli,
Düş deyə bilmirdi gözü kölgəli...

Başqa bir misal:

Toyu da nimdaşda keçirib yoxsul,
Öləndə paltarı təzələnidir...

Yaxud:

Gözəllik yarışı oldu dünyada,
Tovuz ilə bülbül qıraqda səkdİ.
Onların heç biri düşmədi yada,
Qarğa balasını ortaya çəkdi...

Şamil Dəlidağın çoxdan bəri dillər əzbəri olan, nəhayət bu yaxınlarda ayrıca kitab şəklində çap edilən «Dəlidağa salam» poeması uzun illərdən bəridir ki, sevilə-sevilə oxunur, yaddaşlara həkk olunur. Bu kitabda çoxlu adət-ənənələr poetik dillə təsvir olunmuş və itib-batmaq təhlükəsindən xilas olmuşdur:

Dad çatarmı keçən günün dadına,
Nələr düşür gör adamın yadına,
Ay tutulsa yetişərdik «dadına»,
Tez-tələsik mis qazanı döyərdik,
Ay çıxanda özümüzü öyərdik...

Əkin-biçin dözməyəndə qurağa,
Dul arvadı mindirərdik ulağa.
Dilə tutub aparardıq bulağa,
Yazıq heyvan bulasa da başını,
Yudurdardıq təpəsini, qaşını...

Öyrənmişəm adətlərin yüzünü,
Söyləyərəm əyrisini, düzünü.
Əgər pişik yalasaydı üzünü,
Qonaq gəlmə əlaməti bilərdik,
Ev-eşiyi süpürərdik, silərdik...

«Dəlidağa salam» poeması başdan-başa zəngin etnoqrafiya və folklor nümunələri ilə zəngindir. Bizə elə gəlir ki, bu kitabda olan zəngin etnoqrafiya və folklor nümunələrini geniş yaymaq, yaddaşlara köçürmək, onlardan elmi işlər yazmaq, hətta geniş kino-filimlər çəkmək olduqca vacibdir. Çünki çoxlarının bilmədiyi bu adət-ənənələr xalqımızın mənəvi tarixidir. Mənəvi tariximizi unutmğa işə haqqımız yoxdur. Yeri gəlmişkən demək istəyirəm ki, təkcə «Dəlidağa salam» poemasına görə

Şamil Dəlidağ ən yüksək mükafatların birinə, ən yüksək adların birinə layiq görülməliydi.

Biz Şamil Əsgər Dəlidağın ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafına gətirdiyi yeniliklərdən qısa olsa da söhbət açmağı zəruri və vacib hesab edirik. Bu yeniliklərdən hər biri ayrıca bir dissertasiyanın mözusuudur.

...Yazıb yaratmaq, ədəbiyyatımıza və dilmizə sədaqətlə xidmət etmək həmişə Şamil Dəlidağın amalı və qayəsi olmuşdur. Ustad şair, yaradıcı, yenilikçi bir insan olan Şamil Dəlidağ Azərbaycan ədəbiyyatına görülməyən yeniliklər, indiyə qədər heç kim tərəfindən qələmə alınmayan təzə şer formaları, terminlər gətirmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində «törəmə» şer formasının yaradıcısı kimi tanınan Şamil Dəlidağ sonralar bu yeniliklərini təkmilləşdirərək «Törəmə bayatılar», «Törəmə qoşmalar», «Dodaqdəyməz, törəmə qoşmalar», «Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, törəmə», və s. formalı şerlər yazmağa başlamışdır. Bəs «Törəmə» nədir? Şamil müəllim hər dəfə sözün axırından bir hərfi atmaqla və ya hər dəfə bir hərflə artırmaqla yeni qafiyələr törədir.

Ədəbiyyatımızda «Dodaqdəyməz», «Təcnis», «Dodaqdəyməz təcnis», «Əvvəl-axır» şəkilli şerlər mövcuddur. «Əvvəl-axır» şəkilli şerə əsasən Molla Cumanın yaradıcılığında rast gəlinmişdir. Bəs «Əvvəl-axır» nədir? Bu formalı şerlərdə şerin bütün misraları eyni hərflə başlayıb, həmin hərflə də bitir. Bu formaların özünün müəyyən çətinliyinin olması şairlər, şer-sənət bilicilərinə çox yaxşı məlumdur. Şamil Dəlidağ isə ayrı-ayrılıqda hərəsi bir ağırlıq, çətinlik sayılan «Törəmə», «Əvvəl-axır», «Dodaqdəyməz», «Təcnis» formalarını özündə cəmləşdirən şerlər yaratmaqla ədəbiyyatımızda doğrudan da yenilik etmiş, möcüzə yaratmışdır. Yeni onun ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeni formalı şerlər içərsində «Əvvəl-axır, dodaqdəyməz, törəmə», «Dodaqdəyməz törəmə», «Dodaqdəyməz, qoşayarpaq, törəmə», «Dodaqdəyməz qoşayarpaq, əvvəl-axır, törəmə» və.s. yeni formalı, indiyə qədər heç kim tərəfindən qələmə alınmayan şerlər vardır.

Şamil müəllim dörd-beş çətinliyi bir şerdə cəmləşdirərək, ustalıqla yazılmış şerlərlə dolu 178 səhifəlik «Dodaqdəyməzlər» kitabını yazıb ortaya qoymuşdur. Bu kitabda 138 müxtəlif şəkilli «Dodaqdəyməz təcnislər» vardır. Böyük inamla deyə bilərik ki, bu vaxta qədər hələ heç kimin bu qədər «Dodaqdəyməz təcnislər»i olmamışdır.

...Şamil Dəlidağ heç bir xalqın ədəbiyyatında rast gəlmədiyimiz, tarixdə ilk dəfə tərtib edilən «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» kitabını

çap etdirmişdir. Elmi qaydada hazırlanmış bu lüğət şairlər, birinci növbədə yeni şerlər yazmağa başlayanlar üçün dəyərli bir vasitədir.

Şamil Dəlidağ həm də «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti»ni və Azərbaycan dilinin «törəmə sözlər lüğəti»ni hazırlayıb çap etdirmişdir. O, sübut etmişdir ki, əgər cinas yaratma sahəsində dünya dillərinin yarışı olarsa, Azərbaycan dili mütləq birinci yeri tutar. Onun bu kitablarında 2 mənadan 100 mənaya qədər mənzum cinaslar vardır.

...Şamil Dəlidağ riyazi yolla bir ifadənin neçə cinas mənası olduğunu tapmış, sonra onları şerləşdirmişdir. Onun minlərlə belə cinaslarından olan birini misal gətirək: Məsələn, riyazi qaydada hesablayıb tapmışdır ki, dodaqdəyməz formalı «Qazana yara» cinasının 150 mənası vardır. Təkcə «Qazan» kəlməsinin beş mənası vardır: -«Qazan» – Salur Qazan, ad; «Qazan» – şəhər adı; «qazan» – hörmət-xətir qazan; «qazan» – yeri-torpağı qazan; «qazan» – xörək bişirən qab.

«Yara» sözünün isə 4 mənası vardır: - «Yara» – sevgiliyə, yara; «yara»- işə- gücə yaramaq; «yara» – bədəndə olan yara; «yara» – odun yara, parçalaya.

Cinasda sözü parçalamaqla yeni mənə yaratmaq olar, lakin onların yerini dəyişdirmək olmaz. Şamil Dəlidağ «Qazana yara» ifadəsində hərflərin yerini dəyişdirmədən yeni mənalı cinaslar yaratmışdır. Məsələn, «Qaz ana yara» – çətin yanan qaz yaranı anlaya – duya; «Qaz ana yara» - quş növü olan qaz aldığı yaranı çətin anlaya; «Qaz ana yara» – ay ana qaz aldığı yaranı anlaya, ana... «Qazan ay yara» – burada ay sözünün iki mənası işlədilir, - ilin fəslindəki ay və səmadaki Ay... «Ara» cinasının isə üç mənası var: «Ara» – qeyrətə, ara; «ara» yoxla, ara; «ara» – məsafə, ara...

Bax, belə-belə Şamil Dəlidağ «Qazana yara» sözünün 150 mənasını tapıb 600 misralıq dodaqdəyməz, cinaslı şer – «təcnis» yazmışdır...

Zənnimizcə 600 misralıq dodaqdəyməz təcnis yaratmaq və orada «Qazana yara» cinasına 150 mənə tapmaq, dildə asan ifadə edilsə də, son dərəcə çətin bir işdir və bu təcnisin özü bir dissertasiyanın mövzusu olan elmi kəşfdir. Onun şerləşdirilməsi isə xüsusi istedad tələb edir. Mütəxəssislər haqlı olaraq deyirlər ki, təkcə bu kəşfinə görə Şamil müəllimə ən azı elmlər doktoru adı verilməlidir.

Biz də ürəkdən bu təklifə qoşuluruq və bunu vacib hesab edirik. Gəncliyindən xalqın şairi sayılan Şamil Əsgər Dəlidağa ən azı 10-15 il bundan əvvəl «Xalq şairi» adı verilməliydi. Bu məsələ barədə düşünməyin də vaxtı artıq çoxdan çatmışdır.

Biz də «zəhmətin qara kotanı» – Şamil Dəlidağın bir-birindən dəyərli elmi- publisistik, bədii əsərlərinin tədqiqata, onların haqqında elmi əsərlərin yazılmasına ehtiyac olduğunu bir daha təsdiqləyirik. Şamil Dəlidağın ağır zəhməti və dözümlünün bahasına başa gəlmiş hər bir lüğəti, hər bir kitabı üçün ona çoxdan elmlər doktoru adı verilməliydi.

Məclisin sonunda isə məclis iştirakçıları adından bir neçə təkliflər qəbul edildi:

1. Şamil Əsgər Dəlidağa Xalq şairi adının verilməsi üçün Azərbaycan Yazıçılar Birliyi tərəfindən məsələ qaldırılmalıdır.
2. Şamil Əsgər Dəlidağa prezident təqaüdü verilməsi üçün müraciət qəbul edilməlidir.
3. Şamil Əsgər Dəlidağın Azərbaycan ədəbiyyatına gətirdiyi yeniliklər barədə diskussiyalar keçirilməli və bu yeniliklər adlanan şerləri və tərtib etdiyi lüğətlər elmi tədqiqat işləri üçün mövzu kimi seçilib təsdiqlənməlidir.

Sonda yubiliyara söz verildi. Şamil müəllim zəhmət çəkib gələnlərin hamısına 5 saatdan çox dözümlə, səbrlə oturub məclisi yola verdiklərinə görə Dəlidağ dözümlü, Kəlbəcər uzunömürlüyü arzuladı.

Son dərəcə səmərəli, yüksək səviyyəli yubiley mərasimi xoş məramlarla, şən əhval-ruhiyyə ilə başa çatdı, yubiliyadan avtoqraflar alındı, xatirə şəkilləri çəkildi.

«Naxçıvan» qəzeti, 5 noyabr 2004-cü il

Yubileydəki çıxışların qısa xülasəsi

Söhrab Tahir
Xalq şairi

Şamil Əsgər Dəlidağ poeziyasına çox yaxşı bələdəm. O, Kəlbəcər dağlarının, çiçəklərinin tərəvətini verir. Bu poeziya çox milli koloritə bağlıdır, həddindən sox millidir və Şamilin ürəyinin o qızıl damarlarındakı qanıyla yazılan şerlərdir.

Şamilin poeziyasında səmimiyyət həddindən artıq güclüdür. Azərbaycan poeziyasında səmimiyyətlə sənətkarlıq birləşəndə - olur Şamil Əsgər Dəlidağ lirikası. Şamilin poeziyasında çox incə mətləblər var. O incə mətləbləri açmaq üçün onun bütün yaradıcılığına baş vurmaq lazımdır. Mən onun həm Azərbaycan, həm də kürd millətinin döyünən ürəyi olması ilə fəxr edirəm. Şamilin cavanlığı bizimlə keçib: Xəlil Rza, Firudin Şimşək, Qabil, Məmməd Araz və mən. Biz onu cavanlığında da bir qeyrətli insan kimi tanıyırdıq, elə indi də Şamil o qeyrəti özündə daşıyır. Şamil Kəlbəcər qeyrəti çəkirdi, o, Bakı qeyrəti çəkirdi, o, Təbriz qeyrəti çəkirdi. Şəxsən mən Şamili o qədər sevirem ki, həm Azərbaycanı, həm Kürdüstanı, həm Təbrizi, həm Bakını, həm də Kəlbəcəri onun simasında görürəm. Azərbaycanı tərənnüm edən şairlərimiz içərisində Şamilin yeri müstəsnaadır. Buna görə də Şamil hamımızın sevimlisidir. Allah ona 75 yaş verib, 25 də gəlsin üstünə. Amin!

Bakir Nəbiyev
Akademik

1975-cı il idi. Səməd Vurğunun 70 illik yubileyi münasibəti ilə Kəlbəcərə getdik. Nümayəndə heyətinin tərkibində akademik Kamal Talıbzadə, xalq şairi Vəqif Səmədoğlu və mən də var idim. O vaxtkı nə raykom katibələri, nə icrakom sədrləri yadımda qalmayıb. Həç vaxt yadımdan çıxmayan isə Kəlbəcərin Azərbaycan Respublikasının paytaxtındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri kimi tanınan Şamil Əsgərovdur. Dərhal bizdə qalacaqsınız, - dedi. Biz də razılıq verdik. Gözəl bir tədbir keçirdik. O gözəl tədbirdəki çıxışların hamısı Kəlbəcərdə çıxan qəzetdə nəşr olundu və Şamil onlardan hərəməzə Bakıya bir nüsxə göndərirdi.

Mənim xatirimdə bu kişinin bir muzeyi qalıb, bir kitabxanası qalıb, bir də özünün xarakteri qalıb. 3 gün, 3 gecə bizi Bakıya gəlməyə qoymadı və səhər-axşam bizdən ayrılmadı. «Qoçdaş» yaylağından tutmuş İstisuya kimi dağ-dağ, qaya-qaya, çiçək-çiçək, bulaq-bulaq Kəlbəcəri bizim qəlbimizə-ürəyimizə əbədilik yazdı, Şamil müəllim. Orda bir hadisə oldu. Əvvəla deyim ki, onun kitabxanası həqiqətən də nadir kitabxana idi və Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvü olmuş mərhum ədəbiyyatşünas Məmmədəli Əsgərovun kitabxanası ilə müqayisə oluna

bilərdi. Həm minlərlə rəngarəng kitabların olması ilə, həm də ən nadir əsərlərin olması ilə.

Şamil həm fililoq, ədəbiyyatşünas və diyarşünas idi. Onun kitabxanasında SSRİ Elmlər Akademiyasının o zamankı həqiqi üzvü Levandovskinin özünün əl xətti ilə yazıb hədiyyə verdiyi kitabı gördüm.

Orda digər bir maraqlı hadisə oldu. 2 gün tamam oldu. Söhbət arası mən Şamilə dedim ki, 1963-cü ildə buraxdığım «Firudin Köçərli» kitabımdan dost-tanışa bağışladım və indi məndə bir nüsxə də qalmayıb. Yadımdaydı ki, ondan bir nüsxə dostum Şamil Əsgərova da bağışlamışdım. O bu barədə xatırladı, lakin ayrı bir şey demədi. Sonra bildim ki, özü də cəmi 2800 tirajla çıxan həmin kitabdan Şamil də bir ziyalı kimi Akademkitabdan alıbmış.

Bizi yola salanda o, hələməzə bir Lənkəran zəmbili dolusu öz bağının nazı-nemətlərindən ibarət pay qoymuşdu. O payın içindəki özünün becərdiyi beçə balının dadı hələ də mənim damağımdadır. Bakıya gəldim və təbii ki, payımı açdım, orda nələr var idi – məlum şeydi. Payımın içəndən bir kitab da çıxdı, özümdə olmayan öz kitabım Bəkir Nəbiyev «Firudin Köçərli». 1963. Tez kitabı açdım. Orda bir yazı var idi: «Bəkir Nəbiyevə onun öz kitabını hədiyyə edirəm». Bu nadir nüsxə məndə ən əziz yadigardır. Arzu edirəm ki, 15-20 il sonra bir yuvarlaq rəqəm münasibəti ilə bu hadisəni Şamil Əsgərovun və Sizin hüznünüzə bir daha yada salım.

Şahlar Əsgərov ADU-nun professoru

Bu dövətnamənin arxasında 30 kitab şəkili gördüm. Bir insan ömrü -30 kitab. Bir insan ömrü necə zəngin və gözəl ola bilərmiş.

Mən Şamil müəllimi orta məktəbdə oxuyandan tanıyıram. Mənim aspirantlığım dövründə «Gənclər» qəzetində Şamil müəllimin «Dəlidağa salam» poeması çap olundu və gənclərin dilində əzbər oldu. Orada bir söz yadımdaydı: «Kəlbəcərin harayı var, hayı var, Kəlbəcərin Xəzərdə də payı var». İndi bu gün Şamil müəllimin Xəzər sahilində yubileyini qeyd edirik.

Kəlbəcərin üç qonaq evi var idi. Biri Partiya Komitəsinin qonaq evi, digəri hökumət mehmanxanası idi. Üçüncü qonaq evi isə Şamil Əsgərovun şəxsi evi idi. Və bütün ziyalılar məhz üçüncü qonaq evinə üz

tutardılar. Buna görə də bu gün Şamil müəllimin adını çox çəkib, Nazilə xanımın adını çəkməsək qəbahət olar. Çünki o ev, o ailə bu qonaqları həmişə böyük sevinclə qarşılayırdılar.

Şamil müəllimin marifçilik fəaliyyəti, 4 orta məktəbin sayını 30 orta məktəbə çatdırması və ümumiyyətlə təhsilə qoyduğu zəhmət bütün kəlbəcərlilərin yanında həmişə qalacaq.

Şamil müəllimlə Kəlbəcərdə yol yoldaşı olmuşam. O vaxt Xəli Rza, Firudin Şimşək Kəlbəcəre gəzməyə getmişdilər. Şamil müəllim mənə zəng etdi ki, yaxşı qonaqları var, mənə də dəvət edir. Biz onlarla «Qoçdaş»ı aşib Ələvsət Ağalarovun atasının kəndinə getdik, çiçək yığa-yığa, danışa-danışa. Mənə məftun edən bir tərəfdən təbiətin özü, digər tərəfdən Şamil müəllimin hər daşdan, hər koldan və çiçəkdən aldığı həyat eşqi idi. Bir günlük bu yol yoldaşlığı mənim yaddaşımda çox dərin iz buraxdı.

*Həsən Mirzəyev
İctimai xadim, şair*

Şamil müəllim mənə 40 il müddətində yazdığı məktubları nəzmlə yazıbdı. Adi məktublarında da Şamil vətən dərindən, yurd həsrətindən, Kəlbəcər, Dərələyəz ayrılığından söhbət açırdı. Onun istəyi, ahu-zarı adi bir vətəndaş arzusu yox, qayğıkeş ictimai xadim mövqeyi idi. Hətta öz süfrəsinin başında da yubiley keçirmək arzusunda olmayan Şamil müəllimə Dəlidağın ətəyində şadanalıq etmək qismət olsun.

*Budaq Budaqov
Akademik*

Şamil müəllimlə 60-cı illərdə Səfəralı Babayevin vasitəsi ilə tanış olmuşam. O vaxtdan indiyə qədər onunla aramda olan dostluq, səmimiyyət davam edir. Şamil müəllimi sədaqətli, etibarlı, təvazökar və heç bir təmənna güdməyən dost hesab edirəm. Mən Şamil müəllimin yaradıcılığını Azərbaycan poeziyasının ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edirəm. Mən onu 20-ci əsrin 2-ci yarısında orijinal poetik təfəkkürə malik olan bir şair kimi tanıyıram. Şamil müəllim özünə məxsus yol seçmiş, orijinal və

anoloqu olmayan poetik formalardan istifadə etmiş və beləliklə bir çox bənzərsiz poeziya nümunələrini xalqımıza bəxş etmişdir.

Onun dodaqdəyməzlər silsiləsi meydana çıxanda dilimizin nə qədər poetik imkanlara malik olduğunun şahidi olduq.

Mən Şamil müəllimi gözəl bir etnoqraf və folklorşünas, xalqımızın adət-ənənələrini dərinlən bilən bir şəxs kimi tanıyıram. Kim Şamil Əsgərovun Şəhriyarın «Heydərbabaya Salam» poemasına yazdığı nəzi-rəni oxumayıbsa o çox şey itirib. Orda təsvir olunan kənd həyatı, adət-ənənələrimiz, sadə insanların məişəti, həyat tərzi və mənəvi dünyası öz poetik təsvirini tapıb.

Mən onu çox məşhur bir botanik kimi, dərmanşünas və təbib kimi tanıyıram. O, dağlarda bitən bütün çiçəkləri və bitkiləri şərə götürərək həm ana təbiətə oxucu sevgisi aşılıb, həm də onların dərman key-fiyyəti ilə bizi tanış edib.

Şamil müəllimi mən həm də yüksək səviyyəli, dərin, həddindən artıq hövsələsi və dözümlü olan tədqiqatçı kimi tanıyıram. Onun Kürdcə-Azərbaycanca, Azərbaycanca-Kürdcə yaratdığı lüğət bir elmi tədqiqat institutunun bir neçə şöbəsinin uzun illər birgə yarada biləcəyi bir ədəbi-elmi məhsuldur. Bu əsərlər Azərbaycan elminə ən yüksək hədiyyələrdən biridir.

Mən Şamil müəllimi çox böyük ölkəşünas kimi tanıyıram. Onun yazdığı əsərlərin bir çoxu Azərbaycana, Azərbaycan torpağının bir guşəsinə – Kəlbəcərə həsr olunub. O, həm o dilbər guşənin təbiətini, etnoqrafiyasını, adət-ənənələrini oxuculara çatdırır, tanıtdırır və həm də onu sevdirməyi bacarır. Şamil müəllim Kəlbəcərin təbliği baxımdan çox böyük işlər görmüşdür.

Mən Şamil müəllimin yaradıcılığı ilə az-çox tanışam və bu barədə «Elm» qəzetində məqalə də dərs etdirmişəm və orda onun novatorluğuna və Azərbaycan poeziyasında yeni bir nəfəs gətirməsi məsələlərinə toxunmuşam. Onun şerləri və digər əsərləri Azərbaycan poeziyasına dərin köklərlə bağlıdır.

Biz coğrafiyaçılar, geoloqlar Şamil müəllimi ən ali mineroloq kimi tanıyırdıq. O, Kəlbəcərdə olan bütün mineralları yaratdığı muzeyə toplamışdı. Keçmiş SSRİ-də olan bir çox mineroloqlar bu işlə tanış idilər və Şamil müəllimə deyirdilər ki, bu muzeyə görə onu geologiya-mine-rologiya doktoru kimi görmək istərdilər. Bu yorulmaz tədqiqatçı Ali Atestasiya komissiyasının qərarı olmadan mineralogiya elmləri doktoru səviyyəsinə layiq və qalxan bir şəxsdir.

Şamil müəllim öz çoxşaxəli fəaliyyəti ilə həm poeziyamızda, həm də elmimizdə çox boşluqları doldura bilmişdir və müstəsnalığı ilə seçilmişdir.

***Qabil
Xalq Şairi***

**Bir qiymət sözü var, bir tərif sözü,
Tərif sözçülüyə aparır bizi.
Hər şeyin adıyla ver qiymətini,
Vəcdanıyla göstər astar üzünü.**

Burda deyilənlərin heç biri tərif deyil, qiymətdir. Şamil Əsgər Dəlidağa verilən ağıllı, insafli qiymətdir. Mən Şamil müəllimlə ilk dəfə Kəlbəcərdə 1952-ci ildə görüşmüşəm. Bizim sonrakı görüşümüz 1971-ci ildə oldu. O vaxt pambıq kompaniyası keçirilirdi. Bizi Yazıçılar İttifaqına yığıb pambıq rayonlarına göndərirdilər. Mirzə İbrahimov mənə dedi ki, Yevlağa gedəcəksən. Dedim ki, olmaz ki, mən Kəlbəcərə gedim. O da dedi ki, Kəlbəcərdə pambıq var ki, ora gedirsən, Yevlağa getməlisən. Gəldim Yevlağa, gördüm ki, istinin və ağcaqanadın əlindən burda qala bilməyəcəm. Bakıya da qayıda bilməzdim, çünki bu partiya tapşırı idi. Məni partiyadan çıxara bilərdilər. Fikirləşdim ki, Kəlbəcərə, Şamil müəllimin yanına gedim. O vaxt Şamil Əsgərov maarif şöbə müdiri idi. Gəldim Kəlbəcərə. O, məni necə qarşıladı, ay allah, necə qarşıladı! Bütün işini tapşırdı inspektorlara. Məni kənd-kənd Kəlbəcərlə tanış etdi. Mən onun müqəddəs mədəniyyət ocağı olan evində duz-çörək kəsdim. Sonra o, məni Göyçə mahalına apardı. Mən oranı ilk dəfə idi ki, görürdüm. Sonra məni çox hörmətlə və ehtiramla yola saldı. Mən bunu bir muğam, bir dastan hesab edirəm.

Mən Şamil müəllimin ağır günlərinin şahidi olmuşam, onu xeyirdəşərdə görmüşəm. O, Qasım Qasımzadənin və başqa dostlarının dilinin əzbəri idi. Şamil müəllim, öpürəm sizi, sizinlə bir yerdəyəm.

***Vaqif Arzumanlı
professor***

Natəvan adına klubda belə məclislərə az-az rast gəlmək olur, işti-rakçıların, ziyalıların çoxluğu baxımdan, dəvətli və dəvətsiz insanların ürəkdən buraya toplaşması baxımından. Bu da təsadüfi deyil, çünki bu gün Şamil Əsgərovun şəxsiyyət və poeziya işığına yığılmışıq. Şamil müəllim burada onun haqqında danışılanları eşitdikcə bir az təəccüb eyləyir, ancaq o, yaxşı bilməlidir ki, bura gələnlər ürəklərini boşaltmaq üçün saatlarla danışa bilərlər.

Burada Şamil müəllim haqqında hansı gözəl sözü, ibarəni desən yenə az olacaq. Çünki bura Şamil Əsgəri sevənlər toplaşmış ilk növbədə. Şamil müəllim haqqında söz demək üçün gərək onun şair qəlbinə, ürəyinə bələd olasan, gərək onu rıqqətə gətirən Kəlbəcərin vurğunu olasan. Şamil müəllim haqqında danışmaq üçün gərək onun yaxşılıq etdiyi insanları bir-bir sadalayasan, Şamil müəllimin ağsaqqallığını gərək yada salasan, özünün xalqlar arasındakı körpüyə çevrilməsi üçün heç kəsdən çəkinmədən, qəhrəmancasına və sinəsini irəli verərək cəsur bir cəngavər kimi vuruşmasından gərək xali olasan. Şamil müəllimin gözəl şair təbiətini başa düşmək üçün Əhməd Xaninin «Məm və Zin» poemasının Azərbaycan dilinə etdiyi tərcüməsini gərək oxuyasan. Şamil müəllimi tanımaq üçün dünyanın hər yerinə səpələnmiş bir sıra millətin nümayəndələri ilə qərək oturub-durasan. Şamil müəllim doğrudan da böyük insan, böyük şair və böyük alimdir. O, nağıllarda olduğu kimi dişiyə-dırnağıyla Kəlbəcərdə əvəzsiz bir diyarşünaslıq muzeyi yaratdı. Ara qarışıb, mənəbət itəndə, didərgin düşmüş insanların çoxunun başı məişət qayğılarına qarışanda Şamil müəllim yenə insanların mənəvi sərvətlərinin bərpası haqqında düşündü, yeni muzey yaratmağa cəhd etdi və istədiyinə nail oldu. Əgər Şamil müəllimin qədr bilənləri arzulayırlar ki, o, cavan qalsın, bundan sonra da yazıb-yaratsın, bundan sonra da sizlərlə görüşüb dostluq etsin, gəlin əl-ələ verək, çalışaq Kəlbəcəri, digər torpaqlarımızı düşmən işğalından azad edək. Bax onda Şamil müəllim qocalmayacaq, onun dərdlərinin dərmanı Kəlbəcər və onun əsrarəngiz təbiətidir.

Şahbaz Muradov
AMEA-nın müxbir üzvü

1974-ci ildə Laçın şəhərinin və eyni zamanda Naxçıvan Muxtar Respublikasının 50 illiyi tamam olurdu. O illərdə mən Akademiyada şöbə müdiri işləyirdim və bu yubileylərin təşkilatçılarından biri idim. Mən Şamil müəllimlə Laçında tanış oldum. Adını eşitmişdim, ancaq üzünü görməmişdim. İndi buraya bir əziz xatirə kimi saxladığım və Şamilin avtoqrafları bəzəyən bir neçə kitabı nümunə kimi gətirmişəm. 30 il bundan əvvəl mənə yazdığı avtoqrafların birində Şamil yazırdı:

Şir əmimdir bu ellərin babası,
Mərd insanlı, kürd ünvanlı obası.
Xumartası Şahbazların yuvası,
Laçınımız qoç Koroğlu özüdür,
Azərbaycan dağlarının gözüdür.

Digər avtoqraflarında da Şamil müəllim ərknən boynuma qoyurdu ki, xasiyyətim görə kürdə oxşayıram. Nəyə görəsə, o vaxtlar rəhmətlik Həbib Şirinov da məni «yarımçıq kürd» adlandırırdı. Mənim ulu babamdan xəbərim yoxdur. Bəlkə doğrudan da kürdük və elədirsə, burda heç bir qəbahət görmürəm. Azərbaycanda yaşayan xalqlar arasında heç vaxt millət ayrışığılı olmayıb, kimləri isə kürd kimi tanımaq əsasən onların qoçaq, mərd bir insan kimi fərqləndirmək arzusundan irəli gəlib.. Şamil müəllimə gəlincə, deyə bilmərəm, o, kürddür və ya türkdür, bircə onda əminəm ki, Şamil müəllim ən böyük Azərbaycan vətəndaşıdır.

Şamilin bütün əsərləri məndə var. O, mənə çox yazılar və avtoqraflar həsr edib. Ancaq təəssüf edirəm ki, mən onun haqqında heç nə yazmamışam. Şübhəsiz ki, mən öz səhvimə düzəltməliyəm.

O vaxt Laçında Şamil müəllim, mənə iki şer də oxudu və mən dostluq haqqında olan bu şerləri öz dəftərimə köçürdüm. Şerin biri məşhur kürd şairi Əhməd Xaninin «Məm və Zin» poemasından idi:

Dostluğu hünər bil, sanma işvə-naz,
Dostluqla xəyanət bir yerə sığmaz.
Dostluq səfa deyil, cəfadır cəfa,
Dostluğun məqsədi vəfadır, vəfa.
Sonra olacaqsan əgər vəfasız,
Əzəldən başını girlə cəfasız.

Neçə yüz il sonra isə Şamil dostluq haqqında hisslərini belə ifadə edib:

Çox şirindir dost vəfası,
Ondan dadlı qaymaq olmaz.

Dost cəfası – can səfası,
Ləzzətindən doymaq olmaz.

Canı qıymaq qəlb arzusu,
Qandan keçmək bir içim su.
Bu dünyada tək namusu
Dost yolunda qoymaq olmaz.

Şamil, uca olsun başın,
Var yığmaqla yoxdur işin.
Sərvətidir dost-tanışın,
O qədərdir saymaq olmaz.

Kimin ağlına gələrdi ki, 30 il keçəndən sonra mən Şamilin arzusunu yerinə yetirərək, bu təbrik məktubunda vaxtı ilə onun yazdığı avtoqrafi köçürərək Əlqəmənin dili ilə bu cavabı verəcəyəm:

Düz tapmısan, a qardaşım,
O sən deyən həmənin kürdəm.
Koroğlular övladıyam,
Həcər südü əmənin kürdəm.

Şair olmasam da, bu misraları da sənə həsr edirəm:

Şairlər şairi, ey böyük insan,
Bilmirəm nə deyim gül camalına
Ki, layiq görülsün sənənin adına?...

Sən bu torpağı canından artıq sevən ən böyük Azərbaycan oğlusan.
Yaşa Şamil, sənənin 100 yaşamağa da haqqın var!

Baba Mahmud oğlu

Xalq artisti

Şamil müəllim söz dünyasının heyrətli və möhtəşəm bir sarayıdır. Mənə yaxın olan fəlsəfə Allah-talanın bəşər övladına göndərdiyi ağır və söz burulğanından ibarət olan şahmat oyunudur.

Şamilin fəlsəfəsi daha mürəkkəbdir, onun söz sarayı qeyrətdən qurulub, qeyrət bu insanın şah damarında, mənəvi varında, genində, bətnində, özündə, sözündədir.

İki paralel müqayisə aparacağam. Metalda elektronların nizamlı düzülüşü cərəyan deməkdir, başqa sözlə cərəyan elektronların nizamlı düzüm müstəvisində başlayır. Şair insanlara fəhmlə göndərilən söz düzülüşündəki simfoniyanın bir növüdür, Şamil müəllim boyda söz mülkünün bir növüdür.

Mən onun şerlərini çox ifa etmişəm. Hətta onun ən ağır məqamında da şerlərini televizionda oxumuşam:

Gözəl, hüsnündəki o gözəlliyə,
Baxsa gül-çiçək də xəcalət çəkər.
Bəs onda de görüm, bu yazıq canım
Mən sənə baxanda nə halet çəkər?

Allah-talanın o xilqətində iki canlı var ki, onlara utanmaq qabiliyyəti, xəcalət çəkmək qabiliyyəti verib: onun biri güldür, o birisi isə əşrəfi-insandır. Hər ikisinin xəcalət çəkmək qabiliyyəti ilə biz yuxarıdakı bənddə tanış olduq.

Həsretin çoxların eyləmiş xəstə,
Hər rəssamam deyən düşsə də qəsdə,
Gözəl camalını ağ kağız üstə
Rəfaeldə ola məharət çəkər.

Yenə də dünyəvi və bəşəri maksimallıq. Dünyanın ən böyük sənət əsərlərini yaradan rəssamın fırçasının acizliyi Şamilin gözəlinin əlçatmazlığından xəbər verir.

Qamətin dastandır dildə ağızda,
Görsə səni Şirin, o pəri qız da,

Gözəllər hesabı olan kağızda
Öz adı üstündən qara xətt çəkər.

Əzizlərim, inandırım sizi, bütün dünya gözəllərini bilgisayarın
yaddaşına vursan, həmən yaddaşın düz yarısını Şamilin gözəli tutacaqdır.

Amandır Şamili eyləmə sail,
Gözün can almağa hamıdan qail.
Mən də can alanam deyən Əzrail,
Birgə baxışından xəsarət çəkər.

Allah-talanın bəşər xilqətini müvəqqəti dünyadan əbədi dünya ilə
birləşdirən bir tirsəsi var ki, ona da ömür tirsəsi deyirlər, o tirsəni açıb-
bağlayan Əzrailin özünün də tərbiyə metodunu tapıb Şamil müəllim.

Şamil müəllim şər deryasının limanında dayanan böyük bir okean
gəmisidir. Çox şairlər arzu edərdilər ki, Şamil müəllimin bu nəhəng
gəmisinin kayutalarında özlərinə yer tapsınlar. Sən Azərbaycan şairinin
Fərhadısan, Şamil müəllim, xəmirin qeyrətlə yoğrulub:

Nədən şərimizin baş qəhrəmanı
Gah İrandan gəlir, gah da Turandan?...

Bizim çox qərribə mənəviyyat strukturumuz var. Şamil müəllim
əgər Avropa ölkəsinin şüur və mənəviyyat müstəvisində dayanan bir
xalqın oğlu olsaydı, ona sağlığında böyük bir heykəl ucaldardılar. Nə
yaxşı ki, yaxşılar var...

İnqlab Nadirov
İctimai xadim

Söhrab müəllim, yadınızdadırmı, Kəlbəcərdə sizin yubileyinizi
keçirəndə bir söz dediniz. Bəli, yaxşı xatırlayırsınız. Siz dediniz ki, çox
məruzələr görmüsünüz, amma şerlə yazılan məruzəni ilk dəfədir ki,
görürsünüz. Həmin məruzənin müəllifi həmişə hamıdan yaxşı mənada
seçilən bizim Şamil Əsgərov idi.

Bu gün mənim sevincimin həddi-hüdudu yoxdur. Bu tədbir
haqqında eşidəndə keçmiş günləri xatırladım. Mən Şamil müəllimlə 12 il

yarım bir yerdə işləmişəm. İlk tanışlığımız 1974-cü ilin may ayında olmuşdur. O zaman Ağdamda maarif sahəsinə baxan raykom katiblərinin və maarif şöbə müdirlərinin iştirakı ilə Qarabağ zonası üzrə müşavirə keçirilirdi. Konfransı nazir Mehdişadə aparırdı. Mən o zaman Ağcabədidə rayon partiya komitəsinin ikinci katibi işləyirdim. İclasın işçi heyətində idim. Yerdən mənə məktub gəldi. Məktub Şamil müəllimdən idi. İki bənddən ibarət şerlə yazılmışdı. Məzmunu belə idi ki, Kəlbəcərdə kürdlər acından qırıldı, qoyunları niyə göndərmirsiniz? Şər mənim çox xoşuma gəldi. Beləliklə, mən fasilədə Şamil müəllimlə tanış oldum. Ümumi dostumuz Zeynal Məmmədovla birlikdə söhbət etdik və bundan sonra əlaqə saxladıq.

Tale elə gətirdi ki, mən 1976-sı ildə Kəlbəcər rayon partiya komitəsinə birinci katib seçildim. Şamil Əsgərov maarif şöbə müdiri idi. Və o vaxt Kəlbəcər təhsil sistemi nailliyətlərinə görə Respublikanın Keçici Qırmızı bayrağına layiq görülmüşdü. Mən onun gördüyü işləri təhlil etdim və gördüm ki, Şamil müəllim həqiqətən xalqın oğludur.

İki il sonra şər qüvvələr ona ləkə yaxdılar və siradan çıxartmaq istədilər. Mən o zaman haqqı-ədaləti müdafiə etməyə çalışdım, bunun üçün bütün vasitələrə əl atdım. Ləkələr onun üstündən götürülüb rayona qayıdandan bir neçə gün sonra mən onun dalınca maşın göndərüb rayon partiya komitəsinə dəvət etdim və şər qüvvələrə sübut etməyə çalışdım ki, Şamil müəllim elin oğludur və xalqa lazımlı adamdır. Mən onun həm əqli, həm də mənəvi gücünə, işgüzarlığına, enerjisinə və iradəsinə yaxşı bələd idim. Görüş əsnasında ona sovet və partiya işindən başqa (çünki ona o vaxtkı statusuna görə orqanlarda iş təklif etmək qeyri-mümkün idi) müxtəlif idarələrdə iş təklif elədim, ancaq o yalnız tarix-diyarşünaslıq muzeyi yaratmaq arzusunu dilə gətirdi. Onun bu şərəfli işin öhdəsindən gələcəyinə inanırdım və zərər qədər yanılmadığıma az sonra hamı əmin oldu. Şamil müəllimə öz etibarımı nümayiş etdirmək və müəyyən şər qüvvələrə görk eləməkdən ötrü qoluna girib şəhərin mərkəzi küçəsi ilə gəzintiyə çıxdım, şəhərin başından ayağına kimi onunla piyada gəzdim. Beləliklə rayon rəhbəri kimi ona olan münasibətim hamıya əyan oldu. Rayon partiya komitəsinin birinci katibi kimi hansı riskləri etdiyimi aydın dərk edirdim, lakin o zaman Şamil müəllimin ləyaqətini qiymətləndirmək lazım idi. Biz birgə muzey üçün uyğun yer axtardıq və nəhayət yeri münasib olan ucuq bir ambarın üstündə dayandıq və onun yerində gözəl bir muzey kompleksi tikdirdik.

O vaxtlar Mərkəzi Komitənin birinci katibi Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın hər bölgəsinin tarixini əbədləşdirmək üçün diyarşünaslıq muzeyləri yaradılırdı. Bu muzey də ümumi muzey hərəkatının tərkib hissəsi idi. Şamil Əsgərovun quruculuq fəaliyyətinə inamım Kəlbəcəri respublikada geniş vüsət alan muzey hərəkatında ən ön sıralara çıxardı.

Şamil müəllim təşəbbüskarlığı və yaradıcılıq qabiliyyəti ilə, məsuliyyət hissini böyüklüyü ilə hamıdan seçilirdi. Mən bu yorulmaz insanın xahişi ilə dəfələrlə kolxoz və sovet sədrlərinə, idarə və müəssisələrin rəhbərlərinə muzeyə əşya toplamaq işində kömək etmək tapşırığı verdim. Bir qayda olaraq, o həmişə xüsusi yaddaş kağızları hazırlayıb bizim iclaslarda birbaşa idarə rəhbərlərinə paylayırdı.

Gərgin əmək və gecə-gündüz çalışmalar hesabına, Şamil müəllimin təşkilatçılığı və aparılan təbliğat-təşviqat işləri sayəsində muzey üçün saysız-hesabsız qiymətli əşyalar toplandı. Bütün rayon ictimaiyyəti ayağa qalxmışdı. Muzeyə eksponat toplamaq hamı üçün şərəfli bir iş və vıddan borcuna çevrilmişdi.

Nəqliyyat sarıdan korluq çəkdiyindən ən çox istədiyi eksponatları toplamaq üçün avtobus və ya digər maşınlar idi. Bu sahədə də mən Şamil müəllimə həmişə lazımı köməkliklər edirdim.

Şamil müəllim, demək olar ki, mənim ona göstərdiyim hər qayğımı gündəliklərində qələmə almış, lakin mənim bunlardan ən azı işdən çıxandan 20 il sonra xəbərim olub və onların böyük bir qismi 2005-ci ildə işıq üzü görmüş və mənə həsr olunmuş «Kəlbəcərli, İnqilablı günlərimiz» kitabında öz əksini tapmışdır. Bu yaxınlarda mənim haqqında Şamil müəllimdən xatirə yazmasını xahiş etdilər. O vaxtilə Kəlbəcərdə yazdığı 45 səhifəlik bir gündəliyini mənə göstərdi. Bu mənim haqqında şeir ilə yazılan bir gündəlik idi. Başqa biri olsaydı, o, Kəlbəcərdə mən birinci katib olanda bunu oxuyardı. Amma Şamil müəllim mənə bu yazını indi - işsiz və vəzifəsiz vaxtımda göstərdi. Şamil müəllim öz şəxsiyyətinə hörmət edən bir insan kimi heç bir vəzifə sahibinin qarşısında əyilməmiş və mənə olan insani münasibətini vəzifədə olduğum üçün üzə çıxartmamışdır.

Maraqlıdır ki, Şamil müəllim, bütün dərdi-sərini, qayğı və arzularını, gördükləri işləri nəzmlə gündəliklərinə köçürürdü. Mənim sə xəbərim olmurdu ki, hər dəfə mənim yolumu kəsdiyini gündəliyində qeyd etmiş:

Yenə İnqilabın yolunu kəsdim,
Söylədim muzeyin ehtiyacını.
İş qeri qalardı, yaman tələsdim,
Mən ondan istərdim dərd-ələcını.

Gedib rəngli daşlar gətirməliydim,
Özümü «Tuşluğ»a yetirməliydim,
Bu arzumu bu gün bitirməliydim,
Maşın yox edərdi ağrı-acını.

Gülümseyib dedi: - Köməyin varmı,
İki yük maşını bəsin olarmı?
Muzeyə göstərdi yenə inamı,
Qəlbim ona açdı öz qulacını.

İki əvəzinə maşın üç oldu,
Şamiləm, dost güldü, düşmənlər soldu,
Özüm də işlədim, maşınlar doldu,
Sanki muzey aldı dağdan bacını.

Bir epizod da yadıma düşür. Bir gün muzeyin həyətinə gəlmişdim. Qızğın iş gedirdi. Şamil müəllim muzeyin fasadını rəngli daşlarla bəzəmək üçün onları xırda hissələrə böldürürdü. Məni görən kimi gülərək dedi ki, kimliyindən asılı olmayaraq bura gələn hər kəs beş daş yarmalıdır, raykom katibi də istisna deyil. Raykomun ikinci katibi Təhməz də yanımda idi. O, bunu zarafatyaana dedi, ancaq yaxşı dedi. Şamil müəllim bizə bu işi xahiş etməkə məqsədi var idi. Dedim, Təhməz, qolunu çırmala, daş yaracağıq. Təhməzlə «borc»umuzu verməyə girişdik. Şamil müəllimin qulağına pıçıldadım ki, Təhməzə çətin yarılan daşlardan versin. Şamil müəllim mənim bu zarafatımı tez başa düşdü və ona daha sərt daşları yarmağı həvalə etdi. Təhməz mənim daha tez daş yarmaq məharətimi gördükdə təəcübləndi, lakin «sirri» biləndən sonra pərtliyi yox oldu. Sonra eşitdim ki, bizim muzey üçün daş yarma xəbəri rayona yayılıb və idarə müdirləri, ayrı-ayrı vətəndaşlar təklif edilmədən gəlib öz «muzey borclarını» veriblər. Nəticədə iki min rəng çalarından çox olan müxtəlif daşlar toplandı və bu daşlar sonradan muzeyin fasadını bəzədi və binanın içi də, çölü də zəngin bir muzey oldu.

Şamil müəllim mənimlə muzey divarının necə bəzədilməsi məktəbini hər gün müzakirə edirdi. Hər fiqurun yaradılmasında və muzeyin fasadının hər daşının qoyulmasında onun böyük zəhməti olmuşdu. Pələng, dağ keçisi, əliyin necə «daşa dönməsini» görmək istəyənlər Kəlbəcər muzeyində gəlib görə bilərdilər. Bu sadəcə təsvir deyildi, diqqətlə nəzər yetirək görürük ki, burada konkret süjeti olan bədii kompozisiya öz əksini tapıb: bir tərəfdən pələng qaçır, onu görən dağ keçisi özünü qayadan atır, məğrur qartal qorxmasa da üzünü çevirir, ürkək marallar və ceyranlar isə duruxa-duruxa meşənin şahından aralaşmağa çalışırlar... Muzeyin divarına müxtəlif rəng çalarlı daşlardan hörülmüş cürbəcür məişət əşyaları – nehrə, tuluq, qazan rəsmləri hamını heyran edirdi.

Muzeyin açılışında mən vurğuladım ki, Şamil Əsgərov yaratdığı bu muzeyin həm müdiri, həm də fəhləsi oldu. O heç vaxt özünə sığal-tumar vurmazdı, əlləri həmişə qabar olardı və iş yerində fəhlələrdən seçilməzdi. O elədiklərindən usanmırdı, bir yerdə dayanmaq bilmirdi, hər gün yeni ideyalarla və təşəbbüslərlə məni muzey işinin ən yaxın iştirakçısına çevirmişdi.

Bir dəfə Bakıya iclasa gedəndə «Çayqovuşan» deyən yerdə Şamil müəllimin şalvarının balağını çirməyib bəzəkli daşları yığdığının şahidi oldum. Onun bu işi necə həvəslə göyrdüyü mənə necə ləzzət elədisə, maşını saxlayıb uzun müddət müşahidə etdim - onun quru və cansız daşları oxşaya-oxşaya toplanırdı heyran oldum. Mən zarafatla bir daş götürüb onun yanındakı suya atdım. Su onun üstünə çırtladı. O, üzünü çevirdi və məni görüb təccübləndi. Sonra sevinərək zarafatla «işləməyə gəlmisinizsə, köməyi qəbul etməyə hazıram» dedi. Doğrusunu deyim, şalvarın balağını çirməyib özümün də bu işə girişmək ürəyimdən keçdi. Maraqlandım ki, niyə məhz bu bəzəkli daşları burada toplayır. O izah etdi, bu yerdə əl-əlvan daşlar daha çoxdur, çünki Tərtər çayı Tutqu və Qamışlı çayları ilə burda qovuşur. Daşları mənə sevdirməsində Şamil müəllimin rolu danılmazdı, o daşlarla danışmağın dilini mənə öyrətdi.

Şamil müəllim hər bir eksponatı o qədər izah edirdi və onlar haqqında o qədər şövqlə danışdı ki, adamda maraq oyadırdı, yenidən onlara baxmaq istəyirdin. Muzeyin girəcəyində kotan və xış eksponatları var idi. Onların üstündə «kotan nə bilir ki, qayıq nə çəkir» sözləri yazılmışdı. Bu yazıdan fərqli olaraq muzeyə hər dəfə gələndə və bu yazını

oxuyanda mən ona çəkdiyi əziyyətlərin qiymətini bildiyimi xatırladım.

Demək olar ki, biz hər gün görüşürdük. Kəlbəcərdə mənim evim muzey binası ilə yanaşı idi. Görüş yerimiz də muzeyin yaxınlığındakı qədim cökə ağacının altında olurdu. Çox vaxt mən onun ilk oxucularından olmuşam, sonradan cilid-cilid kitablarını bəzəyən şerlərinin necə yarandığının şahidi olmuşam. Şerə, poeziyaya marağımı qabartmasam da, Şamil müəllim yaradıcı insanlara olan həssaslığımı yaxşı dərk eləmişdi. Muzey rəhbəri kimi mənə verdiyi hesabatlarından çox mən onun yaradıcılıq hesabatlarını dinləmişəm. Bu gün 10 mənalı, sabah 20 mənalı, o birisi gün daha çox mənalı cinas yaratdığı haqqında ilk eşidənlərdən biri də mən olmuşam. Mənim cinas janrına olan marağım Şamil müəllimin təsiri ilə yaranıb.

Bu muzey o qədər şöhrət qazanmışdı ki, artıq rayona gələn bütün qonaqlar ilk növbədə muzeyə təşrif gətirərdilər. İstisu sanatoriyasına gələnlər xüsusi ayrılmış avtobuslarla muzeyi seyr etməyə gəlirdilər. Bu şöhrətin sayəsində iş elə gətirdi ki, Moskvada keçirilən 27-ci ümumdünya arxeoloqlar qurultayının nümayəndələri 4 qrup şəklində Kəlbəcəərə gəldilər, muzeyə baxdılar və muzeyin eksponatlarından heyranlıqlarını gizlədə bilmədilər. Amerikadan gələn qonaqların diqqətini cəlb edən eksponatlardan biri «Atın Günəşə qurban aparılması» mərasimini əks etdirən qədim daş təsviri oldu. Onlar etiraf etdilər ki, bu haqda çox yazılı məlumatlar var, ancaq real həyatda birinci dəfə bu cür sənət əsərinin şahidi olurlar. Hətta onlar bu eksponat üçün əlli min dollar pul təklif etdilər. Lakin bu eksponatların və Şamil müəllimin əməyinin qiyməti dəfələrlə böyük idi.

Allah-tala Şamil müəllimi yaradanda hər şey-ağıl, savad, talant, şəxsiyyət və mənlilik vermişdi. O, həmişə seçilirdi - ayaqyalın su içərisində daş axtaranda da, yüksək tribunallardan şer deyəndə də, işçilərinə öz zabitəliyini və həssaslığını göstərəndə də. Mən onun istirahət etdiyi və boş dayandığını görməmişdim, özünə və ətrafdakilərə qarşı olduqca tələbkar idi.

Şamil müəllimin tükənməz enerjisi məni o qədər məftun etmişdi ki, bir axşam təklif etdi ki, özümüzlə 3-4 yük maşını və kran götürüb Sarımsaqlı dağa gedək, orada qədimi tarixi daşlar var. Mən məmnuniyyətlə bu səfərdə onu müşayət etdim. Biz bütün gün ərzində üzərində yazılar və təsvirlər olan daş parçalarını maşınlara yüklədik və

muzeyin həyətinə gətirdik. Bu daşlar muzeyin həyətinə yeni zəngin bir ekspozisiyanın yaranışına səbəb oldu.

Şamil müəllimlə demək olar ki, Kəlbəcərin bütün qalalarını, digər tarixi abidələrini qarış-qarış gəzmişik. Biz bunun üçün həmişə bazar günlərini seçirdik, çünki nə mənim, nə də onun istirahət günləri yox idi. O, bu abidələrin qorunması üçün əlindən gələni edirdi. Onun təşəbbüsü ilə Alban abidəsi, «Qaraçanlı», «Uluxan», «Lök», «Xudavəng» və digər qalalar qorunur və onlar rayona gələn qonaqların ziyarət yerinə çevrilirdilər. Kəlbəcərdəki bütün qalalar Şamil müəllimin təşəbbüsü ilə lentə alınmışdı.

Bu qalaların «fəthi» mənim üçün əziz xatirələrə çevrilib. Yadımdadır, necə mən, Əli Kazımov (o, Şamil müəllimə çox sədaqətli insan idi) dar və dik cığırla sıldırımlı bir dağın başında yerləşən Lök qalasına qalxdıq, oradakı su, taxıl quyularına, gözetçi məntəqəsinə tamaşa etdik. Biz çox əziyyətlə qalxdığımız yüksəkliyi Şamil müəllim quş kimi fəth edirdi. Növbəti dəfə yenə də Əli Kazımov, Tapdıq Seyidovla birgə Qaraçanlı qalasına yürüş edən zaman dağlardan uca bir zirvədə Şamil müəllimlə kəsdiyim çörəyin dadı hələ də damağımda qalıbdır.

Bir dəfə «Ədəbiyyat və İncəsənət» qəzetində diqqətimi Şamil müəllimin «Qobustanın qardaşı» məqaləsi cəlb etdi və bu yeri ziyarət etmək üçün onunla səhər tezdən ora yollandıq. Axşama kimi gəzməli olduq. Ən çox və maraqlı qaya təsvirləri «Sərçəli dağ» deyilən yerdəki yamac-düzənlikdə idi. Burada 300-dən artıq qaya rəsmlərini nəzərdən keçirdik. Qayaların üzündə saysız-hesabsız keçilər, «yallı»ya bənzər oyunlar, ov səhnələri, qədim heyvanlar, Günəş və Ay təsvirləri var idi. Mən o vaxt Şamil müəllimə «Kəlbəcər Qobustanı» adlı kitab yazmağı təklif etdim. O da bu iş üçün dəridən-qabıqdan çıxdı, xeyli şəkillər çəkirdi, materiallar hazırladı və materiallar hansısa nəşriyyata verildi. Bu vaxtlar mən işdən çıxdım və sonra Kəlbəcər işğal olundu. Təssüf edirəm ki, bu qeyri-sabit dövrdə kitabın materialları nəşriyyatda it-bata düşdü.

Şamil müəllim Kəlbəcərin təbliği üçün çox şeylər edirdi. «Kəlbəcər təbiətin muzeyidir» fotoalbom ideyası ortalığa çıxanda Şamil müəllim Kəlbəcərin əsrarəngiz təbiət mənzərələrini və abidələrini bir-bir lentə köçürmək işində tanınmış fotoqraf Hüseyn Hysenzadəyə əsl bələdçilik etdi və gözəl bir kitab meydana çıxdı.

Şamil müəllimlə bağlı çox epizodlar bir kino lenti kimi gözümün önündə canlanır. Ona həsəd aparanlar çox idi və belə gözgötürməzlərin

içerisində yüksək vəzifə sahibləri də var idi. Çünki Şamil müəllim böyük vəzifə sahibi olmasa da insanlar arasında qazandığı rəğbətə görə, şəxsiyyətinə, savadına, istedadına, işgüzarlığına görə elələrini çox-çox geridə qoyurdu. Bəhmən Vətənoğluya olan qısqanclıq Şamil Dəlidağa da var idi. Mənim sə onların hər ikisinə mənəvi dayaq olduğum çoxlarını qıcıqlandırır. Lakin mən başa düşürdüm ki, onları qorumaq lazımdır, çünki onlar xalq üçün daha vacib insanlar idi.

Kəlbəcəri televizorda göstərəndə gözümlün qabağına Şamil Əsgərov gəlir. Ona görə ki, Azərbaycan televiziyasında Kəlbəcər haqqında göstərilən fraqmentlər «Kəlbəcər yollarında» filmindən götürülüb. Bu filmə rəhbərliyi və məsləhəti Şamil müəllim edib. Bu film Şamil Əsgərovun yadigarıdır.

Bu yenilməz və təkrar olunmaz şəxsiyyət haqqında xatirələrim tükənməzdir və bütün bunları təkrar-təkrar xatırlamaq gələcəkdə də mənə xoş olacaqdır.

Haqverdi Behbudzadə Təbiətşünaslıq üzrə alim

Bizim hamımızın böyük rəğbətlə yubileyinə toplaşdığımız Şamil Dəlidağ vətənin, xalqın ən əziz və sevimli övladıdır. Ona görə ki, o pak amalları, halal zəhməti ilə milyonlarla insanların qəlbinə yol açıb, rəğbətini qazanmışdır. Şamil müəllim müqəddəs insandır. Ona görə ki, o, həmişə vətən, xalq qayğısı ilə yaşayıb, həmişə elimizin, obamızın, yurdumuzun, torpağımızın, adət-ənənələrimizin, maddi-mənəvi sərvətlərimizin qorunub saxlanması keşiyində durmağı övladın ana qarşısında müqəddəs borcu kimi bilir.

Şamil müəllim müdrik insandır, şəxsiyyətdir, ona görə ki, onun təfəkküründən, qələmindən süzülən hər bir sözündə, hər bir fikrində, kəlamlarında, şeirlərində, əsərlərində, poema və dastanlarında tək cə qərinələr deyil, əsrlər xarakterizə olunub.

Şamil müəllim böyük insandır. Böyüklük tacı-taxta sahib olmaq deyil. Böyük insan odur ki, yaşadığı dövrdə zamanın nəbzini tutur, onun ən nəhəng, böyük hadisələrinin canlı şahidi olur. Şamil müəllim ona görə böyük insandır ki, o, yaşadığı dövrdə ruzigarın ona qarşı yönəltdiyi bütün çətinliklərə mərdliklə sinə gərdi. XX əsrin sərt sınaqlarından zəfərlə çıxdı. Üstəlik SSRİ adlanan azman bir imperiyanın

məhəng daşına çevrildi. Ona görə də Şamil Əsgərovu onu tanıyanlar, sevinlər, sədiq dostları olduđu kimi dərk edir. Ancaq mübaligəsiz deyirəm ki, Şamil Əsgərovu olduđu kimi dərk etmək həm asandır, həm çətin. Asandır ona görə ki, Şamil Dəlidağın keçdiyi yol son dərəcə zəngin olub. Çətindir ona görə ki, Şamili dərk etmək üçün azacıq da olsa onun səviyyəsinə ucalmaq lazımdır.

Hikmət Mahmud
Geologiya elmlər doktoru, şair

Şamil müəllim canlı ensklopediyadır. O, təpədən-dırnağa ibrət məktəbidir. Onun əsərləri də, özü də ibrətnamədir, nəsihətnamədir. El arasında deyirlər ki, qardaşın necə oğlandır, cavab verirlər ki, yoldaşlıq etməmişəm. Şamil müəllimlə 35 ildən çoxdur ki, dostam. Bəzən görüşməyəndə də bizim qiyabi əlaqələrimiz poeziya dilində olub. Ona görə də Şamil müəllimin haqlı olaraq müxtəlif sahələr üzrə, mən deyərdim ki, elmin, sənətin müxtəlif sahələri üzrə dostları çoxdur.

Amma qeoloqlar arasında dostları çoxluq təşkil edir. Bu dostluğun da təməlini 45 il bundan əvvəl dünya şöhrətli alim, akademik Mirəli Qaşqay qoymuşdur. Qeoloqların, xüsusən filizşünasların əksəriyyətinin yolu-yönümü, örkən gəlib doğanaqdan keçən kimi, Qafqazdan, Kəlbəcərdən keçib. Kəlbəcərdə gələndə onların hamısı mütləq Şamil müəllimlə görüşərdilər.

Onun o nurlu sifəti, alicənablığı, dostpərvərliyi, humanistliyi, insanlığı bizim hamımızı özünə cəzb edib və uzun illərdir ki, Şamil müəllim bizi öz cazibə çevrəsindən kənara buraxmır.

Şamil müəllimin aliliyi ondadır ki, o, hansı vəzifədə olubsa bir sifətdə olub. O, heç vaxt sifətini dəyişməyib, tarixi şəxsiyyətə çevrilib.

Tofiq Hacıyev
Dilçi alim, professor

Şamil müəllim haqqında ən gözəl çıxışı məruzəçi elədi. Onun haqqında ya gərək elə ürəkdolusu danışasan, ya da ki, heç danışmayasan. Kəlbəcərdə üç qonaq evi var idi, mən də orda olmuşam.

Elə ziyalı olmazdı ki, İstisuya müalicəyə gedə və Şamil müəllimin evində qonaq olmaya. Şamil müəllim ziyalılara təbiəti öyrədirdi. Quşun, çayın səsini dinlədirdi, camaata başa salırdı ki, sən dilin bu melodiyalardan yaranıb. Azərbaycan dilinin gözəlliyi Şamil müəllimin şerlərindədir. Şəhriyara nəzərə yazdığı «Dəlidağa salam» poemasında azərbaycan dili o qədər axıcı və melodikdir ki, elə bil ki, Şəhriyarı oxuyursan.

Şamil həm şəxsiyyətində, həm də poeziyasında səmimidir. Adam var kürdün yanında kürdəm, ləzginin yanında ləzgiyəm, türkün yanında türkm deyir, adam var milliyətini danır. Şamili ona görə sevirlər ki, o, kürdlüyünü danmır və əməlində sübut edir ki, milli mənsubiyyətinin Azərbaycanı sevməsinə heç bir dəxli yoxdur. Öz millətini sevməyən, danan adam heç bir digər milləti sevmə bilməz. O, azərbaycan dilini ona görə gözəl bilir, sevir ki, o, kürd dilini gözəl bilir və onun vurğunudur. Heç bir azərbaycanlı deyə bilməz ki, o, Azərbaycanı Şamildən artıq sevir.

Mən bu yubileyin dəvətnaməsindəki şəkilə baxanda görürəm ki, Şamilin gözlərindən dərd yağır. Əgər kim qəm obrazı yaratmaq istəyirsə Şamilin bu şəklini onun yerinə qoya bilər. Kəlbəcərsizliyin, Azərbaycanın torpaq itgisinin, qaçqınların dərdi onun baxışına yığışıb. Şəkilə bir az diqqətlə baxanda görürsən ki, Şamilin bir gözü o birindən bir az işıqlıdır. Sanki bir gözü sevinir, bir gözü kədər içindədir. Bir halda ki, bütün dərdlərimizi bilən-duyan insanın gözlərində azacıq da olsa ümid, qığılcım hiss edirsən, demək, mütləq biz o torpaqlara qayıdacağıq. Eşq olsun sənə, Şamil.

Saday Musayev
Kəlbəcər Rayon Mədəniyyət şöbəsinin müdiri

Şamil müəllim şairlərin önündə getdiyi kimi mədəniyyət işçilərinin də önündə gedir. O tək ölkədaxili yox, həm də xaricdə tanınan şəxsiyyətdir.

Kəlbəcər Rayon İcra Hakimiyyətinin təbriki

Hörmətli Şamil müəllim!

Sizi anadan olmağınızın 75 illik yubileyi münasibətilə Kəlbəcər rayon ictimaiyyəti, Rayon İcra Hakimiyyəti adından və şəxsən öz adımdan hərərlə təbrik edir, Sizə möhkəm can sağlığı, uzun ömür və böyük yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Sizin mənalı ömrünüzün bütün səhifələri doğma Kəlbəcərimizdə təhsilin, mədəniyyətin, tikinti-abadlıq işlərinin inkişaf etdirilməsi, xalqın maarifləndirilməsi ilə cilalanmışdır.

Kəlbəcərin təbii sərvətlərinin öyrənilməsində, gözəlliklərinin aşkarlanıb təbliğ olunmasında, yurdumuzun uzunömürlülər diyarı kimi keçmiş Sovetlər İttifaqında və dünyada tanınmasında Sizin zəhmətiniz çox böyük olmuşdur. Kəlbəcərin min bir təbii mineral daşlarla cilalanmış Tarix Diyarşünaslıq muzeyini isə şəxsən Sizin şah əsəriniz saymaq olardı.

Siz həm də doğma yurdumuzun təkrarolunmaz gözəlliklərindən ilham pərisi su içmiş bir şair kimi ölkəmizdə tanınır və sevilirsiniz. Şamil Dəlidağ lirikası, poeziyası daim öz pərəstişkarlarının dillərinin əzbəri olmuş, el-el, oba-oba yayılaraq Kəlbəcərimize şöhrət qazandırmışdır.

Kəlbəcər erməni təcavüzkarları tərəfindən işğal olunandan sonra da Siz üreyinizdə yurd həsrəti, acı qaçqınlıq kədəri daşısanız da, yenə də əvvəlki enerji ilə Kəlbəcərin tarixi keçmişinin yaşadılması naminə əlinizdən gələni etməsiniz. Bu gün Bakıda Kəlbəcər Tarix Diyarşünaslıq muzeyinin bərpası Sizin vətənpərvər, Kəlbəcəri qanı kimi, canı kimi sevən vətəndaş fədakarlığınızdır.

İşğaldan sonra çap olunmuş cild-cild kitablarınız bu gün oxucuların stolüstü kitabı olmaqla bərabər, gələcək nəsillər üçün Kəlbəcər haqqında həqiqətlərin tarixi məcmusu olacaqdır.

Bir daha Sizi təbrik edir, ulu tanrıdan Sizə Kəlbəcəərə qovuşmağı, doğma yurdumuzun şöhrəti naminə yenə də qənclik enerjisi ilə fədakarlıq qöstərməyinizi arzu edirəm.

Hörmət və ehtiramla

Sahib Əkbərov

Kəlbəcər Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı

27 Oktyabr 2004-cü il

Canbaxış Nəcəfov
Biologiya elmlər doktoru

Şamil müəllim həm cismani, həm də mənəvi gözəl bir adamdır, həm müəllindir, həm alimdir. Allah-tala Şamil müəllimə hər şey verib. Amma görün biz insanlar ona hansı qiymətimizi vermişik?! Ondən dəfələrlə zəif şairlər, yazıçılar xalq şairidir, xalq yazıçısıdır, əməkdar incəsənət xadimidir. Biz öz bocumuzu hələ yerinə yetirməmişik. Əməkdar Mədəniyyət İşçisi adından başqa Şamil müəllimə bu adlardan heç hansı verilməyib. Bu bizə qəbahətdir.

Nicat Mikayılzadə
Tibb Universitetinin müəllimi, professor

Xarici arxeoloqlar Kəlbəcərə gələndə mən muzeydə tərcüməçilik və bələdçilik eləmişəm. Ora mənə vertolyotla aparıb qoysaydılar elə bilərdim ki, bu muzey Moskvadadır və ya haradadır. Sonra evində kitabxanasını gördük. O vaxt 15 min idi kitablarının sayı, sonra, deyərsən, 30 minə çatdı. Mən bu barədə Moskvanın «Knijnoye Obozreniye» jurnalında yazdım. Şamil müəllim mənə muzey və kitabxanasıyla yanaşı özgə nəyi ilə heyrətə saldı? O vaxt «Məm və Zin» tərcümə poemasını mənə bağışlamaq istəyirdi. Elə həmin kitabxanada kitaba mənim üçün ürək sözləri yazdı. Bir neçə dəqiqə keçdi, kitabı mənə verdi. Ürək sözlərini şerlə yazmışdı. Biz o müddətə o sözləri nəslə də yazıb çatdırı bilməzdik.

1984-dən 1994-ə qədər biz məktublaşırdıq və o, mənə məktubları şerlə yazırdı. Şamil müəllim, üfün geniş açılsın, salamatçılıq libasını geyinəsiniz və çıxarmayasınız.

Adil Cəmil
Şair

Siz Kəlbəcərin özü boyda əsərisiniz, muzey isə sizin əsərinizdir. Bu muzey orda qalsa da siz onu bir qılgıncım tək ürəyinizdə gətirib burda bərpa etdiniz. Bizim hamımızdan çox siz Kəlbəcərin bir el ağsaqqalı kimi, bir alimi, tədqiqatçısı kimi o dağların şəriyyətini, təbii gözəl-

liklərini, xalq adət-ənənələrini, etnoqrafiyasını xalqımıza qaytarmaq və sevdirmək üçün keçməkeşli yollar keçmişiniz. Lakin təssüf edirəm ki, indiye qədər sizin halal-hümmət haqqınızı özünüze verən olmayıb. Siz dövlət səviyyəsində unudulmusunuz. Siz dövlət qayğısına layiqsiniz. Bəlkə də sizin maddi ehtiyacınız yoxdur. Amma bir mənəvi stimül kimi dövlət sizə prezident təqaüdü verməlidir. Bəzən elə adamlara bu təqaüdü verirlər ki, baş tapmırsan, nə ilə məşğul olurlar. Amma bu sizin halal haqqınız olardı.

***Şahmar Elbrus
Şair***

Mən Şamil müəllimlə 1970-ci ildə Süleyman Rəhimovun yubileyində tanış oldum. Sizin kimi alimlərə, şairlərə və ağsaqqallara hamının ehtiyacı var. Deyilən və yazılan hər bir söz sizin həqiqi qiymətinizi verməkdə acizdir. Sizin səviyyənizi ifadə etmək mənim üçün də çətindir. Səməd Vurğunun yubileyində bir yaradıcı adama söz verirlər. O deyir ki, Səməd elə şəxsiyyətdir ki, mən nə desəm onu lazımınca qiymətləndirə bilmərəm, ona görə də «Səməd Vurğun» deyib otururam. Mən də indi «Şamil Dəlidağ» deyib öpürəm sizi və arzu edirəm ki, növbəti yubileylərinizi Kəlbəcərdə keçirək.

***Rasim Qasimov
Polis mayoru***

Hamı Şamil müəllimlə Kəlbəcərdəki tanışlığından danışdı. Mənə isə onunla Bakıda görüşmək qismət olmuşdur. Onunla 2000-ci ilin yanvar ayında tanış oldum və bir saatlıq söhbətdən sonra mən bu insana vuruldum. Söhbət əsnasında hiss etdim ki, onun bir yaralı yeri var – o da ömrünün xeyli hissəsini həsr etdiyi, lakin indi düşmən işğalı altında qalan muzeyidir. İndi isə Bakıda bu muzeyi bərpa etmək istəyir. Həməən vaxt Şamil müəllim Bakıdakı muzeyi üçün özü yazdığı «Dəlidağa Salam» poemasının əsasında rəngli boya ilə çoxlu şəkillər çəkirmişdi və bu şəkillərin çərçivələri yox idi. Mən çərçivələrin əllisini boynuma

götürdüm. Çərçivələri təhvil verəndə gördüm ki, yaman sevindi, ona görə də daha əlli çərçivəni düzəltməyi öhdəmə götürdüm.

Həmin ilin iyun ayının 6-da İçəri Şəhərdə sərgi açıldı. Necə ki, indi insanlar içəridə, foyədə ayaq üstə dayanıblar, o sərgi zamanı da muzeyin ekspozisiyalarına baxmaq istəyən insanlar küçədə də dayanmışdılar, nəqliyyat dayanmışdı. Zal ağzına qədər dolu idi. Sərgi 15 gün çəkdi və Şamil müəllim hər gün səhər tezdən qaş qaralana kimi sərgidə iştirak edib gələnləri böyük zəhmətlər hesabına düzəltdiyi eksponatlarla tanış edirdi, yorulmaq bilmirdi. Həç vaxt yorulmayasan, Şamil müəllim!

Mirsəyyaf Zamanlı Şair

Şamil müəllimin şairliyi alimliyindən üstündür. Şamil müəllimin 2 cəhətini deyəcəm. Adətən yazarlarda paxıllıq olur. Şamil müəllimin ürəyində zərrəcə paxıllıq yoxdur, o sadə insandır. Mən nə yazmışamsa, bunun üçün Şamil müəllimə bocluyam. O vaxt «Dəlidağ» ədəbi birliyi var idi və onun da rəhbəri Şamil müəllim idi, bizi o öyrədib.

O, çox vətənpərvər bir insandır. Prezidentin qəbulunda Şamil müəllim dedi ki, əgər biz Kəlbəcəri versək, yüz il çalışıb onu geri qaytara bilmərik. Bu Şamil müəllimin uzaqgörənliyi idi. Allah eləsin Kəlbəcər tez alınsın!

75 İLƏ SIĞMAYAN ÖMÜR

*Şamil, igid olan döşünə döyməz,
Min hünər göstərüb özünü öyməz.
Adam var yüz ili bir ana dəyməz,
Adam var yüz ili yaşar bir anda.*

(Şamil Dəlidağ)

Şamil Əsgər Dəlidağ 75

Hörmətli Şamil Əsgər Dəlidağ!

Sizi 75 yaşınızın tamam olması münasibətilə təbrik edirik.

Siz 1929-cu ildə Kəlbəcər rayonunun Ağcakənd kəndində dünyaya göz açmısınız. Uşaqlıq dövrünüz Böyük Vətən müharibəsi illərinə təsadüf edir. Kiçik yaşlarınızdan ağır zəhmətin ağır-acısını görmüsünüz. Lakin təhsildən uzaqlaşmamısınız. Bir ikillik və iki ali məktəbi fərqlənmə diplomları ilə bitirmisiniz. Riyaziyyatçı olduğunuz halda filologiya elmləri namizədi adını almısınız.

Bu günə qədər də əmək fəaliyyətindən ayrılmayıb işlədiyiniz sahələrdə yadda qalan müvəffəqiyyətlər qazanmışınız. Kəlbəcər rayon gənclərinə rəhbərlik etdiyiniz zaman bu təşkilat Ümumittifaq yarışında birinci yeri tutmuş və minik maşını ilə mükafatlandırılmışdır. Müdiri olduğunuz Kəlbəcər maarifinin fəaliyyəti 1976-77-ci illərdə iki il dalbadal Respublikanın Keçici Qırmızı bayrağına layiq görülmüşdür. Kəlbəcərdə yaratdığınız zəngin tarix-diyarşünaslıq muzeyinə görə sizə respublikanın Əməkdar Mədəniyyət İşçisi adı verilmişdir. Siz qaçqınlıq dövründə yenidən Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyini yaratmağa başlamısınız və muzeyin eksponatlarının sayını beş minə çatdırmısınız.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü kimi ədəbi yaradıcılıq sahəsində uğurlar qazanmışınız. Qələminizin məhsulu olan «Dağ üstə dağ», «Dəlidağın sədası», «Dağ çiçəkləri», «Həyatın astarı, həyatın üzü», «Lal qız», «Dəlidağa salam», «Kərbala müsibəti», «Min suala min cavab» kimi şer və poema kitabları, «Xalqın şairi», «Dağların hikməti», «Şəhid muzey, şahid muzey», «Loğmanın yadigarı», «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstanı», «Vətənə gərəkli oğlul», «Körpələrin minəccimi», «Aşıq Hüseyn Bozərhanlının Kəlbəcər səfəri» adlı tədqiqat, etnoqrafik və publisistik əsərləriniz maraqla qarşılanmışdır.

İlk dəfə sizin hazırladığınız «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», «Azərbaycan dilinin törəmə sözlər lüğəti», «Kürdcə-azərbaycanca, azərbaycanca-kürdcə və kürd dilinin qafiyə lüğəti»niz təqdirə layiqdir. «Şərdə yeniliklər» kitabınız da ədəbi yeniliklərlə zəngindir. Sizin bu xidmətiniz Azərbaycan dilinə və ədəbiyyatına böyük xidmət nümunəsidir. «Həyatın astarı, həyatın üzü», «Dodaqdəyməzlər», «Şərdə yeniliklər» və başqa kitablarınızda «törəmə», «dodaqdəyməz törəmə», «dodaqdəyməz əvvəl-axır törəmə»

və digər yeni şəkili qoşma, gəraylı, təcnis, rubai, poemalar qələmə almısınız. Bu sahədə bir çox ardıcılarınız da var.

Sizin «Şərdə yeniliklər» kitabınızda bütünlüklə cinasla yazılan «Qarabağın harayı» poemanız, «İlxıcının taleyi» kimi «dodaqdəyməz törəmə», «Naxırçı qızı», «dodaqdəyməz, əvvəl-axır», «İsa-Sədaqət, dastan-hekayət» kimi iri həcmli «dodaqdəyməz» əsərləriniz oxucuların ixtiyarına verilmişdir.

Siz məşhur kürd şairi Əhməd Xaninin «Məm və Zin» poemasını, Əli Əbdürrəhmanın «Ehtiram» şerlər kitabını Azərbaycan dilinə tərcümə etmişiniz.

Siz 100-dən çox Azərbaycan şairinin şerlərini kürd dilinə çevirmisiniz. Beləliklə qələminiz iki qardaş xalqın arasında sarsılmaz dostluq körpüsünə çevrilmişdir.

Sizin yaradıcılığınızda bir qayda olaraq vətənə və torpağa, insana və insanlığa məhəbbət hissləri tərənnüm edilir.

Əziz Şamil müəllim!

Sizi bir daha anadan olmanızın 75 illiyi münasibətilə təbrik edir, sizə möhkəm can sağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

**Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi**

***Şirindil Alışanlı
Tənqidçi alim***

Dəlidağın qardaşı

Bu gün ömrünün müdrik zirvəsində dayanan, Dəlidağından, Kəlbəcərdən perik düşmüş Şamil müəllim haqda söz demək səlahətində özümü haqlı sayıram. Şamil Əsgər Dəlidağı mən 40 ildir Şamil müəllim kimi tanıyır və onun şəxsiyyətinə, bitib-tükənməyən həyat eşqinə, vətəndaşlığına, təmənnəsiz dostluğuna səcdə edirəm. Şamil müəllimi görəndə elə bilirəm Kəlbəcər elə həmin Kəlbəcərdir və Şamil müəllim 30-40 il əvvəl olduğu kimi, indi də haylı-küylü bir əhvala 3-cü mikrorayonda yaşadığımız mənzilin qapısını ərkyana açaraq, Dəlidağın,

Kəlbəcərin bitib-tükənməyən söz sərvətini, o dağların, o adamların ətrini bizə ərnağan edəcək. Şamil müəllim yarım əsr mənim böyük qardaşım Hüseyn Kürdoğlu ilə dostluq etdi. Vaxt ötdükcə bu yarım əsrin ibrətamiz məqamları göz önünə gəlir və mənim üçün əziz olan bu iki şəxsiyyətin saf, müqəddəs dostluğu and yerimə çevrilir.

Şamil müəllim ilk növbədə şəxsiyyətdir. O, qaya kim məğrur və sadədir, Tətrər kimi coşqun və safdır, uşaq kimi kövrəkdir. Şamil müəllimin şəxsiyyətini onun poeziyası tamamlayır. Şamil müəllim – Kəlbəcər bəlkə də sinonimdir. O, Kəlbəcərin bir qətrəsidir. Kəlbəcər onun poeziya beşiyidir. Kəlbəcərsiz Şamil Əsgər şəri də yoxdur. Kəlbəcər az qala onun həyat tərzidir, düşüncə meyarıdır. Qonaq-qardaşa ürəyinin odunu əsirgəməyən Şamil müəllim Tərtərə necə poetik məna verir:

Qışda buz bağlayıb lal axan Tərtər,
Elə ki, el-oba üz tutar dağa,
Minib köhlənini, üzü gülümsər,
Gedir qonağını qarşılamağa.

Baxanda deyirsən: kökləyib simi,
Mahnı bəstələyir, kaman çalır o.
Nəğmə deyə-deyə arana kimi,
Gedən qonağı da yola salır o.

Bu misrada əslində Şamil müəllimin öz obrazı poetik əksini tapıb. Kəlbəcəre yolu düşən elə bir ziyalımız olmayıb ki, Şamil müəllimin qonağı olmasın, Nazilə xanımın dadlı-duzlu süfrəsinin başında otursun.

Azərbaycan ədəbiyyatının, Azərbaycan elminin Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri, Xəlil Rza Ulutürk, Teymur Bünyadov, Məmməd Aslan, Söhrab Tahir, Səfəralı Babayev, Hüseyn Arif, Qasım Qasımsadə kimi görkəmli nümayəndələri Şamil müəllimin çoxşaxəli fəaliyyətindən ürək genişliyi ilə danışmışlar. Xalq şairimiz Məmməd Araz onun poetik portretini yaratmış, Şamil müəllimin şəxsiyyətinə böyük rəğbətini qazanmışdır:

O, daşdan yoğrulub dağ zirvəsində,
Baxışı qəzəbli, duruşu məğrur.
Elə dartılıb ki, yan-yörəsindən

Qoca qartallar da uçmağa qorxur.

Şamil müəllimin ədəbi, elmi və ictimai fəaliyyəti əsil vətəndaşlıq nümunəsi olan bir məktəbdir. Onun qədər bu torpağı, onun daşını-qayasını, tarixi abidələrini, təbii sərvətlərini dərinlən tanıyan, bilən, onunla fəxr edən şəxs təsəvvür etmirəm. Kəlbəcər ona dağ qüruru, təbii istedad, böyük həyat eşqi bəxş edib. O isə ömrünü onun poetik vəsfinə, bu diyarın tədqiqinə, təbliğinə həsr etmişdir. 60-cı illərdə Şəhriyarın «Heydərbabaya salam» poeması poetik fikirdə böyük əks-səda doğurdu. Doğma vətən, yurd nisgili, təmiz, saf ana dilində yazılmış bu böyük sənət əsəri Şamil müəllimi rıqqətə gətirmişdi. Şamil müəllimin bu poemanın təsiri ilə yazdığı «Dağlar, arxalı dağlar» poemasının ilk oxucularından biri də mənəm. Şamil müəllim özünəməxsus bir intonasiya və çılğınqlıqla poemanı oxuyur, şərhlər verirdi. Ailəlikcə Şamil müəllimi dinləyir, onun kənd həyatına, adamların düşüncə tərzinə necə dərinlən bələd olduğuna heyrət edir, həyat müşahidələrinə verdiyi poetik mənaya heyran olurduq:

Tək bacalı qara damda olardıq,
Ortasında od-ocağı qalardıq.
Dörd-beş uşaq bir yorğana dolardıq,
Təpikləşib, yorulmuşuq, yatmışıq,
Belə-belə boya başa çatmışıq...

Şəhriyarın poetik vüsəti çox şairləri öz tilsiminə saldı. Ona çox nəzirələr yazıldı. Lakin Şamil müəllimin bu poemasını nəzirə adlandımaq insafsızlıq olardı. Böyük Şəhriyarın ədəbi təsiri ilə o, minlərlə oxucunun ürəyindən xəbər verdi. Əsər «Azərbaycan gəncləri» qəzetində çap olunandan sonra üç-dörd ay ərzində müəllif beş mindən artıq oxucu məktubu almışdı. Çünki bu əsərdə poetik ümumiləşdirmə güclü idi. Onlarca poeziya həvəskarı öz ömrünün anımlarını burada tapır və müəllifin poetik səmimiyyətinə inanırdı.

Şamil Əsgər Dəlidağın hər bir şəri ünvanlıdır, konkret şəxsiyyət, hadisə və məqamla bağlıdır. Onun poeziyasının mahiyyətini anlamaq üçün şairin şəxsiyyətinə yaxından bələdlilik gərəkdir. Onun son ildəki şərləri ürək qanı ilə yazılıb. Şamil müəllimin dağ ürəyi Kəlbəcər nisgiline dözdür. Axı o, Kəlbəcərin maarif, mədəniyyət işığı idi. Çoxlarının həsəd apardığı nəhəng kitabxanasında tariximizə, mədəniyyətimizə dair minlərlə nadir kitab vardı. Moskvada təhsil aldığı illərdə Şamil

müəllim oraya ezamiyyətə gəlmişdi. Aspirantlar yataqxanasına gəlib mənə tapdı. Səhəriş günü ancaq kitab mağazalarını gəzdik. Bir gün də vaxt sərf edib beş-altı bağlamanı Kəlbəcərə yola saldıq. Sözün düzü, mənə «kitab xəstəliyində» salanlardan biri də Şamil müəllimdir.

Şamil müəllimin Kəlbəcər, Dəlidağ həsrəti ilə yazdığı şerlərdəki nikbinliyə biz də qoşulur, onun müdrikliyinə, uzaqgörənliyinə səcdə edirik.

Dərdi o çıxarsın necə yadından,
El xəcalət çəkir qaçqın adından.
Dəlidağ, çıxaraq qılıncı qından,
Deyək ki, qisası aldı Dəlidağ.

Şamil müəllim ixtisasca riyaziyyatçıdır. Filologiya elmləri namizədidir, tərcüməçidir, muzeyşünasdır, dilçidir və s. Nəşr etdirdiyi onlarca kitabın məzmun-mündəricəsi Şamil müəllimin ədəbi, elmi təşkilatı fəaliyyətinin hüdudları haqqında zəngin təsəvvür yaradır. O, maarif xadimi kimi Kəlbəcərin inkişafında böyük xidmət göstərmişdir. Onlarca məktəb binası şəxsi nüfuzu, hörmət və layəqəti müqabilində tikilmişdi. Onun maarifçilik fəaliyyəti təkcə təşkilatı, onun tarixi, burda yaşayan uzunömürlü insanlar haqqında elmi-populyar formada yazdığı kitablar geniş əks-səda doğurmuşdu.

Kəlbəcərlə bağlı elə bir mədəni-ictimai tədbir olmayıb ki, Şamil müəllim onun təşəbbüskarı və təşkilatçısı olmasın. Bu diyarın etnoqrafiyasını, folklorunu öyrənmək, təbliğ etmək baxımından da Şamil müəllimin zəhməti böyükdür.

Poetik fikir tariximizi öyrənmək baxımından Şamil müəllimin uzun illər üzərində işlədiyi «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», «Törəmə sözlər lüğəti» kimi əsərləri onun bir alim kimi yeni keyfiyyətlərini üzə çıxartdı. Bu əsərlər Azərbaycan dilinin məzmun zənginliyini, poetik ifadə tutumunu əyani göstərən tədqiqatlardır. Burada tərtibçilikdən çox poetik durum, bədii fəhm üstünlük qazanır. Şübhəsiz ki, Azərbaycan dilinin leksikasının tədqiqi istiqamətində Şamil müəllimin xidmətləri öz qədər-qiymətinə tapacaqdır.

Kəlbəcərə yolu düşən hər bir ziyalı hökmən tarix-diyarşünaslıq muzeyinə baş çəkməli idi. Çünki bu muzey nadir muzey idi. Hamı Şamilin muzeyi deyirdi. Əslində bu muzey Şamil Əsgər Dəlidağın ömür

yolu idi. Burada onun erudisiyası, zövqü, vətəndaşlığı, böyük humanizmi öz əksini tapmışdı.

Onu yaradan kişi çağdaş Prometey idi,
Dağıtdı bu nağılı, qarət eylədi yağı,
Vətənin sinəsindən getməz bu namərd dağı.
Kəlbəcərin muzeyi bir nağıl muzey idi,
Dünyada hər şey idi.

Bu muzey haqqında görkəmli şəxsiyyətlərin səmimi ürək sözləri əslində Şamil müəllimin şəxsiyyətinə verilən böyük obyektiv qiymətdir. Onları belə ümumiləşdirmək olar. Şamil Əsgər Dəlidağ Kəlbəcərin rəmzidir, Vətənə, xalqa xidmət etməyin canlı təcəssümüdür. İki daşın arasında yazdığım bu ürək sözlərinə bircə şeyi də əlavə etmək istərdim. Qoy Tanrı bizə yar olsun, Şamil müəllimin 80 iliyini onun öz muzeyində keçirək.

«Ədəbiyyat» qəzeti, oktyabr, 2004

Ələmdar Cabbarlı
Şair, BDU-nun müəllimi

Daş qartal

20-ci əsrin ortalarında Azərbaycan ədəbiyyatına səsiylə, nəfəsiylə, seçilən bir şair gəldi və dedi ki:

Mən Sənə – dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım!

Sonu var, olsa da ömrümüz ləziz,
Şamiləm qoynunda bəs nə qoyum iz.
Qurbanın olmağa canımdan əziz –
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım!

Şamil Dəlidağ bunları sadəcə olaraq demədi. Əməliylə sübut elədi, yaradıcılığı ilə sübut elədi. Şamil Dəlidağın həyat fəaliyyəti, yaradıcılığı haqqında saatlarla, günlərlə danışmaq olar. Hələ neçə illər bundan əvvəl onun haqqında ustad şair Məmməd Aslan yazırdı:

Qovrulan səhrasan, qəlbin təşnədir,
Dəlidağ işğalı sənsiz heç nədi.
Sən ulu bir dağsan – təbin seçmədi,
Nə qədər dinləsək doymarıq, Şamil.

Kəlbəcər, Dəlidağ Şamilsiz heç nə olduğu kimi, onun özü də o yerlərsiz hardasa bir az kövrək görünür, əzəmətsiz görünür. O, Kəlbəcərdə olanda daha əzəmətli, həyatda daha inamlı idi. Onu Kəlbəcərin zirvələrində qartala bənzədirlər. Daş Qartal! Onun haqqında bu ifadəni Məmməd Araz söyləyib:

O daşdan yoğrulub dağ zirvəsində-
Baxışı qəzəbli, duruşu məğrur.
Elə dartınır ki, yan-yörəsindən-
Qoca qartallar da uçmağa qorxur.

Sözü hədəf gəzir göy tağlarında,
Uçmağa tələsir – mənzil uzaqdır.
Deyirsən bu saat caynaqlarında-
Dağı da havaya qaldıracaqdır!

Nə yazıq ki, Şamil Dəlidağ Kəlbəcərin havasının, suyunun, gül-çiçəyinin ona daha çox lazım olduğu günlərini Kəlbəcərdən uzaqlarda yaşayır. Onun Bakı həyatını, qaçqın həyatını Mürvət Qədimoglu belə təsvir edir:

Kəlbəcərsiz ömrə yoxdur həvəsi,
Kədər naxışlıdır ömür gəbəsi.
Düz yolu getməyə çatmır nəfəsi-
Bakı bürküsündə boğulan Şamil.

Şamil Dəlidağ Kəlbəcəri Azərbaycana tanıtdırdı, dünyaya tanıtdırdı. Onun təbii sərvətlərini, adət-ənənələrini tanıtdırdı, sevdirdi.

Şamil Dəlidağ Kəlbəcəri həm də min bir əziyyətlə yaratdığı Kəlbəcər muzeyi ilə də tanıtdırdı. Təkcə bu muzeyin yaradılması ən böyük ehtirama – ən böyük alqışa layiqdir. Onun ən böyük güc mənbəyi, təsəllisi elinin-obasının ona olan məhəbbətidir.

Bu məhəbbət heyrət olunacaq qədər uludur, məlhəmdir. ...Bir epizodu xatırlatmaq istəyirəm. Bildiyimiz kimi, Şamil Dəlidağ ömrünün müəyyən dönəmində haqsızlığa tuş gəlmiş – məhbəs həyatı yaşamışdır. ...Və günlərin birində Şamil Dəlidağ həbsxanadan çıxıb doğma kəndinə gəlir. Həmin vaxt bir ananın cavan bir oğlu faciəli bir şəkildə həlak olmuşdu. Şamili görən ana oğlunu bir yana qoyub, onun yanına gəlir və deyir ki, sən azadlığa çıxdın, sən gəldin, mən oğul dərdimi unutdum, hesab elədim ki, öz oğlum gəlib. Bu heyrətamiz, bu ibrətamiz hadisəni Azərbaycanın böyük şairi Xəlil Rza Ulutürk qələmə almışdır:

Oğlu ölən bir ananı səni öpən, qucan gördüm,
Can Şamilim, sən gəlmisən mən unutdum müsibəti.
Qoy əyilim, qurban olum ayağının tozuna da,
Mənim yasım toya döndü – sən gətirdin bu hörməti.
Ortalıqda qara tabut – gözü yaşlı ana gülür.

Şamil, hansı xoşbəxt görüb bu boyda el məhəbbətini? Bu gün də Dəlidağı yaşadan, ona təsəlli verən xalqın ona olan təmənnəsiz məhəbbəti.

Yazımı Sücaətin onun haqqında yazdığı fikirlərlə bitirmək istəyirəm:

Qoy tərlan xəyalın göydə dolansın,
Qoy sözün-söhbətin eldə dolansın.
Qoy səsin həmişə zildə dolansın –
Endirmə nəğməni bəmə bir belə...

«Kaspi» qəzeti, 17 noyabr 2004-cü il

Gözəl Ramızqızı
Jurnalist

Vətən, xalq üçün döyünən ürək...

Doğma yurduna, elinə, obasına qəlbən yanan və müqəddəs amal uğrunda belə canını qurban verməyə hazır olan şəxsiyyətlər görmüşük. O şəxslər ki, onlar heç vaxt özlərini düşünməyiblər. Haqqında söhbət açdığımız alovlu şair və ictimai xadim, elmi məqalələr müəllifi Şamil Əsgər Dəlidağdır.

Şamil Əsgər Dəlidağ 1929-cu il dekabr ayında Kəlbəcər rayonunda anadan olmuşdur. Təhsil almaq həvəsi güclü olsa da, amansız müharibə çox arzuları müvəqqəti də olsa təxirə saldı. Ailə vəziyyəti ilə əlaqədar bir müddət kolxozda çoban işləyib. Müharibə qurtaran kimi təhsilini davam etdirib. Orta təhsilini başa vurduqdan sonra ali təhsil almağı qarşısına məqsəd qoyan Şamil müəllim 3 ali məktəb qurtarıb. Ağdam ikiillik Müəllimlər İnstitutunu, Bakı Ali Partiya məktəbini və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Şamil müəllim hər 3 ali təhsil ocağını fərqlənmə diplomu ilə bitirib. Elm aləmində Şamil müəllim bəlkə də yeganə şəxsiyyətdir ki, ixtisasca riyaziyyatçı ola-ola filologiya elmləri namizədidir. Kənd müəllimi işləyə-İşləyə ictimai işlərin yerinə yetirilməsində də maksimum gücündən istifadə edib. O dövrdə Kəlbəcərdə 123 kəndin cəmi 5 orta məktəbi olub.

Şamil müəllim pedaqoji fəaliyyətini davam etdirərkən RPK-da Büro üzvü olub. Yem yığımında fərqləndiyi üçün 1954-cü ildə Ümumittifaq yarışının qalibi olub. Qalib kimi həm də «Moskviç» markalı maşınla mükafatlandırılıb. Ardınca adı Ümumittifaq Şərəf kitabında qeyd olunub. Bir müddət RPK-da təlimatçı işləyib. Şamil müəllimin əmək fəaliyyəti geniş və əhatəlidir. Belə ki, rayon qəzetində Baş redaktor, 1962-ci ildə məktəb direktoru işləyib. Tələbkar olduğuna, işinə vicdanla yanaşdığına, təlimin keyfiyyəti olduqca yüksək olduğuna görə 101 orta məktəb məzunundan 99-u ali məktəbə qəbul olmuşdur. 1965-1968-ci illərdə İcraiyyə Komitəsinin sədri işləmişdir.

Bu illər ərzində rayonda dağlar boyu 412 km yol çəkirmişdir.

Şamil müəllimin yorulmaq bilmədən çalışdığını görüb, Maarif şöbəsinin müdiri təyin edirlər. 10 il bu vəzifədə işləmişdir. Rayonda 570 sinif otaqları tikdirib. Cəmi 28 məktəbdən 4-ü rayon mərkəzində inşa edilib. Maarif müdiri olsa da məktəb tikintisində fəhlələrlə birgə çalışıb. O dövrdə zəhməti hesabına yeməxana və kitabxana da inşa etdirib. Şamil müəllimin bu əzmkarlığına görə 1976-1977-ci illərdə Kəlbəcər maarifi Keçici Qırmızı bayraq almışdır. O, Respublikanın Əməkdar Mədəniyyət işçisi adına layiq görülmüşdür. 1992-ci ildə öz zəhmətilə

muzey tikdirib. Oraya 12 il əmək sərf edib. Ağır zəhmət bahasına yaratdığı muzeydən danışanda gözləri dolan Şamil müəllim ürək ağrısı ilə muzeyin ermənilərin tapdığı altında qalmasını qeyd etdi.

Şəhərdə yeni muzey təşkil edir. 50 min eksponatı olan muzeydə təmənnəsiz fəaliyyət göstərir. Oranın direktoru olmaqla Respublika Ağsaqqallar Şurasının üzvüdür. Şamil müəllim yeganə şəxsdir ki, gündəliklərini şerlə yazır. Yazıçılar birliyinin ən fəal üzvlərindəndir. Şamil müəllimin ailə vəziyyətinə nəzər salanda görürük ki, 1959-cü ildə əslən Qax rayonundan olan Nazilə müəllimə ilə evlənmişdir. 5 övladı, 9 nəvəsi vardır.

Şamil müəllimin ilk kitabı 1964-cü ildə çıxıb. Bu kitabı «Dağ üstə dağ» adlanır. Onu da qeyd edək ki, şairin ilk qələm təcrübəsi 1941-ci ildə Hitlerə aid «Görək» adlı şerlə başlanıb. Şair haqqında onlarla qəzet və jurnallarda yazılar dərc edilib. 16 səhifəlik «Kürdün səsi» qəzeti bütün yazılarını Şamil müəllimə həsr edib. O nadir şəxslərdəndir ki, kitab bağışlayanda avtoqrafı şerlə verir.

Şamil Dəlidağın 30-a yaxın kitabı çıxıb. Ədəbiyyatımıza heç kəsin gətirə bilmədiyi yenilikləri gətirmişdir. Ədəbi lüğətləri poeziyada sanki inqilabdır:

1. «Azərbaycan dininin qafiyə lüğəti»
2. «Azərbaycan dininin mənzum cinas lüğəti»

Şamil Əsgərin bu lüğətində 100 mənalı cinas vardır. «Üz-yara sarı» cinasının mənası 100-ə qədərdir.

3. «Azərbaycan dilinin törəmə sözlər lüğəti».

Maraqlıdır ki, törəmə ifadəsini ədəbiyyata ilk dəfə Şamil Əsgər gətirmişdir. O, bir sözdən hər dəfə bir-bir ilk hərfləri pozmaqla yeni misra yazır. Məsələn: «Qanadan» sözünün törəməsinə fikir versək maraqlı ifadələr alınır: «Qanadan», «Anadan», «Nadan», «Adan», «Dan», «An». Bu sözə aid yazılan qəzələ fikir verək. Qəzəl həm də dodaqdeyməzdir:

Ən alçaqdır cahanda, hədsiz ciyər qanadan,
Qatıldır, yaransa da hansı ata-anadan.

İnsanın ən rəzili diyarını satandır,
Xalqına xəyanəti eyləyər sarsaq, nadan.

Niyə yatsın igidin, keçsin qəddar əlinə,

Niyə aranın, dağın? Niyə dənizin, adan?
Qalx ayağa xilas et, ya işğaldan diyarı,
Qarnına sal dilini, qeyrətini ya da dan.

Dəlidağ, ağır dərddir, didərgin, qaçqın adı,
El dərdinə çarə göz, çalış hər saat, hər an.

Şamil Əsgərin «Kürdcə-Azərbaycanca», «Azərbaycanca-Kürdcə» «Kürd dilinin qafiyə lüğəti» kitabları vardır.

Şamil müəllim həm də 100-ə yaxın Azərbaycan şairlərinin şerlərini kürd dilinə tərcümə etmişdir. O, «Şərdə yeniliklər» adlı yeni kitab çap etdirmişdir. Burada 4 poema da vardır. «Qarabağın harayı» poeması cinaslarla yazılmışdır. Ədəbiyyat tariximizə nəzər salsaq görürük ki, hələ indiyə kimi cinasla poema yazan olmayıb. «İlxıcının taleyi» dodaq-dəyməz, törəmə poemadır. «Naxırçı qızı» dodaqdəyməz, əvvəl-axır poemadır.

Şamil müəllimin bir dastanı da var ki, orada 3600 misra dodaqdəyməz şəkildə yazılmışdır. Onun bütün kəlmələrini yan-yana düzəndə yeni şer alınır. Məsələn: onun yazdığı şərdə misraların ilk hərflərini yan-yana düzəndə qoşayarpaq alınır. (bir misra iki yerdən qafiyələnsə, qoşayarpaq olur). Məsələn:

Azərbaycan hər bir zaman,
Sənə qurban bu şirin can.

Şamil Əsgərin redaktorluğu ilə çapdan çıxan və ön söz yazdığı kitablar da az deyil. Mehbali Quliyev «Vətəni tərk etməliyəm», Gülgez nənə «Bayatılar», Dəmirçi Abbas «Mən necə gülüm», Əhməd Bayram oğlu «Həyatdan gələn səslər» və.s. Təkcə son 6 ildə şairin qəzet və jurnallarda çap olunan yüzdən çox məqaləsi, xatirələri, şerləri, müsahibələri vardır. Onlarla qəzet jurnallarda şair haqqında istənilən sayda qiymətli fikirlər söylənilib. Şamil müəllim haqqında deyilənlərə, yazılanlara fikir verəndə, onun şəkillərinə diqqətlə baxanda qarşıdakı şəxsi adi bir insan yox, həqiqi mənada əzəmətli, vüqarlı dağı görməyə bilməzsən.

Onun «Xalqın şairi», «Dəlidağın sədası», «Həyatın astarı, həyatın üzü», «Şəhid muzey, şahid muzey», «Mənzum cinaslar», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti» və daha onlarla bədii, elmi əsərləri

ədəbiyyatımızın söz xəzinəsini bəzəyir. Şamil Dəlidağın bu yaxınlarda 75 illiyi böyük təntənə ilə qeyd edilmişdir. Əvvəlcədən qeyd etdiyimiz kimi, Şamil müəllimin həyəcanlı ürəyi daima Vətən, Xalq, el-oba üçün döyünüb. O, heç vaxt şəxsi mənafeyini ümumixalq mənafeyindən üstün tutmayıb. Belə insanlara «Həmişəyaşar» insanlar desək yanlışdır. Onun həyatı boyu etdiyi xidmətlərə nəzər salanda görürsən ki, doğrudan da bu şəxs qeyri-adi insandır. Sonda onu deyə bilərik ki, Şamil müəllim bundan sonra da yazıb-yaradacaq, ədəbiyyatımıza yeni-yeni tövhələr verəcək. Onda olan enerjini, gücü gördüyümüzə görə bu qənaətə gəlmişik.

Şamil müəllim, siz Dəlidağ kimi əzəmətlisiniz, vüqarlısınız, əyilməzsınız. Məhz bu keyfiyyətlərinizə görə sizə həyatda ən ümdəsi can sağlığı, ailə xoşbəxtliyi ilə bərabər, yeni-yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayırıq. Allah sizi bütün bəlalardan hifz etsin!

«Yeni Hakimiyyət» qəzeti, 28 dekabr, 2004

Teyfur Çaləbi
Şair

**Yaş da öz işini gördü,
Baş da, üstəlik daş da...**

İşıqlı günlər gələcək,
Məlikməmməd nağlı gəlir.
Dəli Domrullar doğulur,
Dədə Qorqud ağı gəlir.

Qəlbində Kəlbəcər, Laçın,
Laçın dağlarında laçın.
Açın qapıları açın,
Şamil Dəlidağlı gəlir!

Təsədüfən zəng etdim, Şamil Əsgərovun YB-də yubileyinin keçiriləcəyini şair Mürvət Qədimoglundan eşitdim.

Şamil müəllim «köhnə kişi»lərdəndi. Mən onu az görmüşəm, az tanıyıram, ancaq çox eşitmişəm, çox danışan, çox yazan adamdı da. Bir az da oğlu Həjarə görə tanışlığım var.

Yadıma ilk düşən söz elə başlıqdakı sözdü. Yaşı keçdi, başı nələr çəkdi, torpağı-daşı da...

Deyəsən, o, təbiəti sevən adamdı, qayaları, dağları, qoca qartalı, bir də muzeyləri. Sinəsindəki muzeyə, bir də yazdıqlarına qarşı düşmənlərin təkcə gücü çatmadı.

Mən onun çoxlu kitablarını da saya bilərəm. Ancaq o özü təkdı, yazdıqları da təkdı Azərbaycan kimi. Ölüm də təkdı, Allah da təkdı, yoxluqdan-təklıkdən doğulanlarsa saysız və sonsuz...

Şamil müəllim yəqın ki, Ziyalı faciəsini daha çox yaşayanlardandır! Bəlkə də özü elə bir Məktəbdır, canlı ensiklopediyadır! Monimental... və nədənsə daha böyük tutumlu söz demək istəyir adam. Dədə Şəmşirin adı gələndə olduğı kimi, Kamran Hüseynovun adı çəkiləndəki kimi...

Faiq Balabəyli

Şamil Dəlidağ haqqında bir neçə kəlmə

Tanınmış söz adamı, şair və tərcüməçi, filologiya elmləri namizədi Şamil Əsgər Dəlidağ haqda yazmaq asan olmayacaq. Söhbət ətraflı, samballı bir yazıdan gedir. Hər halda Şamil müəllimin yaşının ahıl vaxtında nə isə demək mənim də borcum idi və mən bu borcdan gələcəkdə çıxacağım söz verirəm. (Bu borcu mənə Şamil Əsgər Dəlidağın Azərbaycan ədəbiyyatına etdiyi xidməti, dilimizə, yurdumuza bağlılığı verib). İndilərdə isə Şamil müəllim haqda bir neçə kəlmə ilə kifayətlənmək istəyirəm.

Şamil müəllimi düz 20 ildir tanıyıram. Düzdür bu tanışlıq qiyabi olub, sonralar, Kəlbəcərin ermənilər tərəfindən işğalından sonra Şamil müəllimlə Bakıda yaxından tanış olduq. İyirmi ilin o üzündən üzü bəri başlayan tanışlığım isə Şamil müəllimin çox istedadlı şair oğlu Həjar Şamiloğlu ilə tanışlığımdan, dostluğumdan gəldiyini xüsusi bir vurğı ilə deməliyəm. Çoxdan görmədiyim şair dostum Həjarın söhbətlərindən, atası Şamil müəllimin Kəlbəcərdə yaratdığı və yüzlərlə eksponatı olan tarix və diyarşünaslıq muzeyindən bəhs etməsi və bir də vaxtı ilə atası günahsız olaraq həbs olunan zaman qələmə aldığı,

Ağladım, yetər, ağladım,
Böyüklər qədər ağladım.
Nənəmin oğul dərdinə
Anamdan betər ağladım.
İndi ağlaya bilmirəm.

şerində məndə bu kişiye və bu kişinin yaradıcılığına, əzmkarlığına böyük maraq yaranmışdı. Və çox şükürlər olsun ki, təəssüratlarımda yanımadım. Şamil müəllimlə şəxsən tanış olmaqla mən böyük bir insanla – sözünün, əməlinin sahibi olan bir kişi ilə tanış oldum.

Şamil müəllimlə ara-sıra görüşlərimiz, telefon danışqlarımız olur. Sevindirici haldır ki, bu böyük insanda özünü böyük göstərmək istəyini görmürsən. Buna ehtiyac da yoxdur. Hər kəs özündə olmayanın istəyini çəkər. Şamil müəllimdə isə o böyüklük doğuluşdan var, desəm yanlışmaram. İnsan sonralar müxtəlif sahələr üzrə formalaşa bilər, amma kişilik, əzmkarlıq, millət sevgisi, yurda, elə bağlılıq isə gəndən gəlməlidir. Şamil müəllimlə söhbət edərkən mənə elə gəlir ki, ömrümdə birçə dəfə də olmadığım Kəlbəcərə gəzər edərdim və Dəlidağla söhbət edərdim. Mənə elə gəlir ki, Şamil müəllim Dəlidağın bir parçasıdır. Qalan digər parçası isə hələ də düşmən əlində inləməkdə, sızıldamaqdadır.

Vətən, yurd həsrəti 75 yaşlı müdrik insanı tərk etmir. Tərk edə də bilməz. Yoxsa, elə çoxları kimi «ayın-günün düz vaxtında», - Sovet dövründə «yır-yığış» edib paytaxta – Bakıya köçərdi. Buna onun hər cür imkanı var idi; Həm maddi, həm mənəvi, həm də ədəbi mühitdəki rolu və yeri. Lakin Şamil müəllimin dağların qoynunda yaşayıb elə buradan da ədəbiyyatımıza xidmət etməyin mümkünlüyünü sübut etdi.

Ş.Ə.Dəlidağın ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeniliklər isə ayrıca bir mövzunun söhbəti olduğu üçün, bunu tədqiqatçı alimlərimizin üzərinə qoyuruq.

Və bu gün 75 yaşın astanasında canındakı vaxtsız ağırlara sinə gərən tanınmış söz ustasına, el ağsaqqallarına uzun ömür, cansağlığı arzulayaraq düşmən tapdağında olan dağlarımıza üz tuturam: Adınızı, şəhidinizi, dadınızı Şamil müəllim özü ilə Bakıya gətirib, - deyirəm. Yanınıza isə yaxın günlərdə qayıdacaq. Yenə də dostlarını halal süfrəsinin ətrafına yığacaq, sizin gözəlliklərinizdən bəhs edəcək.

Bunun üçünsə üzümlü dağlara, işğal altında olan yurd yerlərinə tərəf tutaraq, düşmən üstünə yeriməyin vaxtı gəlib. Bu bütün oğullara

aiddir. Harada və hansı şəraitdə olmağınızdan asılı olmayaraq. Dağ vüqarlı kişilərimizi dağlarsız qoymayaq.

«Yeni Xəbər» qəzeti, 23 oktyabr 2004-cü il
Məhəmməd Nərimanoğlu

"İnsan əli boz tikanı, istəsə gülə döndərər"

Bu hikmətamiz poetik deyimin müəllifini hələ yaxından tanımamışdan İnsanın nələrə qadir olduğunu nəzmə çəkən Şamil Əsgər Dəlidağın lirika ilə silələnmiş könül çırpıntılarının vurğunlarından biri idim. Orta məktəb illərində Kəlbəcərdə şerlərini sinədəftər etdiyim şairlərimizdən olan Şamil Əsgər Dəlidağla mədəniyyət sahəsində işlədiyimdən və sonralar "Dəlidağın nəğmələri" ədəbi birliyində tez-tez təmasda olduğumdan, bu cəfakəş şairin nələrə qadir olduğunu daha dərinədən dərk etdim. Sən demə, o, nə qədər sadə görünürmüşsə, bir o qədər də qeyri-adi imiş: fitri istedadına, insanpərvərliyinə, vətənpərvərliyinə, təəssübkeşliyinə və s. görə.

Şamil Əsgər Dəlidağın haqqında qələmini sınayan həmkarlarına minnətdaram ki, qələmə ala bilmədiklərimizi onlar ipə-sapa düzüb öz mənəvi borclarını bir növ ödəyiblər.

Mətbuata gelişimə görə minnətdar olduğum iki nəfərdən biri və birincisidir Şamil Əsgər Dəlidağ. Orta məktəb illərində yazı-pozuya olan marağım məni qələmi sınağa məcbur etdi. Doğrusu, ilk yazımın rayon qəzetində dərc olunmasa da, o zamankı respublika mətbuatında - "Ulduz" jurnalında özünə yer tapması məni nə qədər sevindirmişdisə, Şamil müəllimin min bir zəhməti bahasına qurub-yaratdığı Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi barədə ilk dəfə qələmə aldığım "Tarixə dönmüş incilər" məqaləsinə bu dağ ürəkli insanın yüksək qiymət verməsi bir o qədər kövrəlməyimə (Şamil Dəlidağ kimi şer-sənət xiridarından, alim-şəxsiyyətdən xeyir-dua aldığım üçün - M.N.) səbəb olmuşdu. Yəni, qələm götürüb az-çox etdiyim cızma-qaralarım, 4 şer və 5 bədii-publisistik kitabımı ərsəyə gətirdiyimə görə ilk növbədə Şamil müəllimə minnətdaram. Çünki, mənə bu meydana çıxmağa o, cəsarət, inam verib.

Şamil Əsgər Dəlidağ muzeyşünas-alim, tarixçi-etnoqraf, təbabətçi-loğman, dilçi-tənqidçi, folklorşünas kimi Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus xidmətləri olan bir insandır. Ömrünü təkcə qara damında göz açdığı doğma Ağcakənd kəndinin daşına-qayasına deyil, o taylı-bu

taylı Azərbaycanın hər guşəsinə vurgunluqla keçirən, vəsfini şerin bütün növlərində verməyi bacaran Şamil Əsgər Dəlidağın bu payız 75 yaşı tamam oldu. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan adına klubunda yubilyarın görüşünə gələn sənət dostları, oxucuları, pərən-pərən düşmüş ziyalı elliləri çöhrəsindən nur süzülən el ağsaqqalının Kəlbəcər dərdinə tablaşmadığının bir daha şahidi oldular. O görüşdə bizi sarsıdan bu böyük ədəbiyyat cəfakəşinin indiyə kimi çapdan çıxmış 30-a yaxın bədii və ədəbi nümunələrlə zəngin olan kitablarının heç birinin təqdimolunma mərasiminin keçirilməməsi idi.

Şamil Əsgər Dəlidağın yaradıcılığı barədə təbii ki, bir qəzet məqaləsində müfəssəl danışmaq qeyri-mümkündür. Çünki onun yaradıcılığından söz açmamışdan öncə təkcə bir müzeyşünas kimi gördüklərini qələmə alsaq belə bir zəngin monoqrafiya alınardı. Onun Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyində çekdiyi zəhmət bir nəfərin yox, bütöv bir mahalın görə biləcəyi qədər ağır və çətin idi. Bütün bunlar barəsində "Kəlbəcər -Azərbaycanın qala qapısı" kitabında (səh. 128-133) oxuyuruq: "...Filologiya elmləri namizədi, tanınmış şair-publisist, əvvəllər rayonda bir çox yüksək vəzifələrdə, o cümlədən RİK-in sədri, RXMŞ-ın müdiri olmuş, Kəlbəcərin yorulmaz təbliğatçısı Şamil Əsgərov həm də bu yurdun fanatiki idi. On il (1968-78-ci illərdə) Rayon Xalq Maarif Şöbəsinə rəhbərlik etdiyi dövrlərdə Şamil müəllim demək olar ki, bütün kəndlərdə məktəblər açılmasına, savadsızlığın ləğv edilməsinə nail ola bilmişdir. Altmışıncı illərin ortalarına kimi rayonun 124 kəndində cəmi 5 orta məktəb var idisə, Ş. Əsgərovun tükənməz enerjisi, yorulmaz fəaliyyəti nəticəsində on il ərzində rayonda orta məktəblərin sayı 28-ə çatdırılmış, 61 kənddə 470 sinif otağı tikilib istifadəyə verilmişdir... Ona görə də tarix-diyarşünaslıq muzeyinin Ş. Əsgərova həvalə edilməsi çox düzgün və haqlı qərar idi. Muzeyin çöl divarlarının tərtibatında 2000-dən çox müxtəlif rəng çalarlı daşlardan istifadə olunmuşdu. Əslində muzey binası yox, qiymətli bir memarlıq abidəsi, əsasən təbiət təsvirlərindən, Kəlbəcərdə yaşayan heyvan və quşların daşla rəsmlərindən ibarət mozaika yaradılmışdı. Qısa müddət ərzində 47 min ədəd nadir əşya toplanmışdı... Bu eksponatların içərisində elə qiymətli əşyalar var idi ki, onlar bütün dünya səviyyəsində nadir eksponat sayılırdı. Bəri başdan deyək ki, muzey Kəlbəcəri dünyada tanıtmışdı. Məsələn, atın Günəş Tanrısına qurban verilməsini əks etdirən bəreləfə Amerika alimləri 50 min ABŞ dolları təklif etmişdilər. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonu ərəfəsində Moskvada dünya geoloqlarının 27-ci Konqresi keçirilərkən 67

ölkənin 162 alimi adı dillər əzbəri olan muzeyi görmək üçün Kəlbəcərə gəlmişdilər..."

Muzeyşünas kimi də tanındı Şamil müəllim. Təkcə bir faktı qeyd edək ki, məhz bu xidmətlərinə görə Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi onu "Əməkdar Mədəniyyət İşçisi" fəxri adına layiq gördü.

Şamil Əsgər Dəlidağın bir şair kimi qələmə aldığıqlarını sadalasaq, bütöv bir elmi-publisistik əsər alınar. Lakin burada şairin yaradıcılığı barədə qısaca məlumat vermək imkanına malikik. İlk öncə deyək ki, Şamil müəllimin özünün və onun yaradıcılığına həsr olunmuş (1964-cü ildən 2004-cü ilədək olan dövrdə) 30 samballı şer, publisistik kitabları işıq üzü görüb. İlk şerlər kitabı 1964-cü ildə "Azərnəşr" tərəfindən işıq üzü görmüş "Dağ üstə dağ"dır.

Şairin son illərə qədər çapdan buraxılmış kitablarından nümunə verməsək də, tarixdə ilk dəfə qələmə aldığı yeniliklərin məziyyətləri barədə söz açmaq olmur. Çünki bunlar Azərbaycan ədəbiyyatında yeniliklərdir. O, ədəbiyyat tarixində ilk dəfə "törəmə", "dodaqdəyməz törəmə", "dodaqdəyməz əvvəl-axır törəmə", "dodaqdəyməz, əvvəl-axır, cinaslı törəmə" şəklində qoşmalar, gəraylılar, rübailər, dördlülklər, səkkizliklər, bayatılar, qəzəllər yazıb çap etdirmişdir. Onun cinaslarla poema yazması da ədəbiyyatda az qala möcüzə sayılmalıdır. Elə "dodaqdəyməz", "dodaqdəyməz törəmə" və "dodaqdəyməz əvvəl-axır" şəklində poema yazmağın da nə demək olduğunu şer-sənət xiridarları bilir. Bütün kəlmələri eyni hərflərlə başlayan qoşma, gəraylı, məsnəvi yazmaq da Şamil Əsgər Dəlidağa nəsib olan xoşbəxtlik və Tanrı vergisidir.

Şərdən şer törəndiyini eşitməyənlər inanmasalar, Şamil müəllimin yaradıcılığına və yeni çapdan çıxan kitablarına müraciət etsələr, doğrudan da, bu müdrik insanın tefəkkür və idrakının nələrə qabil olduğunu özləri də görər və duyurlar. "Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti" indiyə kimi heç bir qələm sahibi tərəfindən işlənməyib. Bu cəsarəti özündə tapan Şamil müəllim hətta ikicildlik "Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti" və "Azərbaycan dilinin törəmə sözlər lüğəti", 640 səhifəlik "Kürdcə-Azərbaycanca, Azərbaycanca-kürdcə, kürd dilinin qafiyə lüğəti", "Kürd dilinin cinas lüğəti" kimi kitabları da çapa hazırlayıb.

Bəli, çox haqlı olaraq deyirlər ki, bir institutun görə bilmədiyini işlərdə Şamil müəllimin gördükləri.

Hələlik, son olaraq Şamil Əsgər Dəlidağın yaradıcılıq məziyyətlərindən ətraflı, təfəsilatı ilə söz açmasaq da, yazıda şairin bu il çapdan

buraxılan "Min suala min cavab" kitabından bəzi məqamlara toxunmaq istərdik. Bu kitabın da orijinallığı ilk baxışdan oxucunun marağını özünə cəlb edir. "Dağların hikməti" kitabında təbabətin sirlərini nəzmə çəkən, hər bir təbii dərman bitkisinin hansı dərddən dərmanı olmasını mənzum formada çox ustalıqla verən şairin burada isə fəlsəfi duyum və düşüncələri ilə min sual özünün min cavabını alır:

İnsan nədir?

İnsan həyatı bax, budur ancaq:

-Bir müddət torpaqdan fərqlənən torpaq.

Həyat nədir?

Həyat dəyirmandır, biz onun dəni,

Geriyə qaytarmır gəlib-gedəni.

Dağların hikmətli söz sərrafı və sinədəftəri, müdrik şəxsiyyət, Kəlbəcərimizin qədərbiləni, cəfəkeşi, hər qayasını, daşını, torpağını doğma bilib əzizləyən və poeziya dili ilə onlara layla çalan Şamil Əsgər Dəlidağa Dəlidağa qol-boyun olmaq arzusu ilə can sağlığı, fikrinə, düşüncələrinə dağ havası ilə sığal çəkiləcəyi günə çatmaq diləyirəm.

Ömrün zirvəsinə, Şamil Dəlidağ,
Kaş ki, Dəlidağda çata biləydik.
Dəri dəğçiçəyin biz qucaq-qucaq,
Çəmən çiçəyə qata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Quraydıq məclisi göy çəmən üstə,
Gələydi dostlar da hey dəstə-dəstə,
"Yurd yeri" üstündə, həzin, ahəstə,
Çəsmə nəgməsinə yata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Qol götürüb bir "Yallı"ya süzəydik,
Hər çəməndən bircə çiçək üzəydik,
Ayaqyalın, başıaçıq gəzəydik,
Çəmən dənizinə bata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Dilim yenə yaman yerdə kiridi,
Yurd həsrəti min dərdimdən biridi.
Çəşmə kimi gözüm nuru əridi,
Hardan gəldi bir bu xata, biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Çəkəmmədik Kəlbəcərin nazını,
Çalammadıq Ələsgərin sazını,
Məhəmmədə yazdıranda yazını,
Kaş Vətən ruhunu tuta biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

«Azərbaycan Mədəniyyəti və İncəsənəti» qəzeti,
26 noyabr, 2004

Kifayət Umudqızı
AJB-nin üzvü

Dəlidağın yadigarı

Axşam batan günəş səhər o başdan yenidən çıxır. Yenidən göylərə qayıdır. İnsanın isə özü qayıtmır, sözü qalır dünyada. Deməli, söz də günəş kimidi. İşıqlı və ölümsüz. Həmişə yaşar və əbədi. Ancaq hər deyilən və yazılan söz də sanballı olmur. Eləsi var kəsərsizdi, yadda qalmır. Amma yerində deyilən, sərraf dilində çıxan söz tarixə yazılır. Söz var acıdı. Söz var bal kimi şirin. Söz var qılıncdan itidi. Söz var buz kimi soyuq. Söz də var təzədi, istidi, ürəyə yatımlıdı, başdan ayağa məhəbbətədi. Torpaq eşqi, yurd sevgisi ilə doludu.

Bilmirəm nədənsə ürəyində vətən məhəbbəti və kövrək duyğuları aşılıb-daşan qaynar təbiətli şairlərin sözünü mən həmişə günəşə bənzətmişəm.

Çoxları bəyəndiyi yazıçılardan, sənət adamlarından söz düşəndə onların istedadlı olduğunu deyir. Mənsə bu qənaətdəyəm ki, yaxşı sənətkar

rın, əsl şairin istedadı ilə bərabər həm də ilahi bir vergisi də var. O təbini, ilhamını yaradan Tanrıdan alır.

Odur ki, əsərlərini oxuduqda çox şairin anadan elə şair kimi doğulduğunu zənn etmişəm.

Onlardan biri də uşaq vaxtdan yaxşı tanıdığım, şerlərini, kitablarını seve-sevə oxuduğum, yaradıcılığına yaxından bələd olduğum, rayonumuzun gərəkli ziyalısı, hörmətli ağsaqqalı, Azərbaycan ictimaiyyəti arasında yaxşı tanınan, adlı-sanlı bir insan - Şamil Səlim oğlu Əsgərovdu.

Onun da şer təbi, söz ilhamı Allah vergisi olduğu üçün tükənməz bir xəzinədi. Hələ gənc yaşlarından dünyanın yaxasından haqq və ədalətli sözüynən tutub istədiyini cəsarətlə deyə bilən şairlərdəndi Şamil Dəlidağ.

Hələ Sovet dövründə yazırdı:

Əlimdə yoxsa da yayım, kamanım,
Qəzəbimin gücü sal qıra bilər.
Elə dalğalanıb ürək tufanım,
Gəmini deryada batıra bilər.

Şamil Əsgər Dəlidağın yaradıcılığı zəngin və çoxcəhətlidir. Bütün şer şəkillərində qələmini uğurla sınaıyıb. Qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs, dodaqdəyməz, dildönməz, diltərpənməz, qəzəl, qəsidə, törəmə və cinaslı rübai, cinaslı, məsnəvilər, dördlülklər, publisistik yazılar, qəzet məqalələri, tapmacalar, bayatılar və s. yazıbdır. Ağlı kəsəndən tutduğu gündəliklərini şerlə yazırdı. Dostlarına yazdıqları məktubları, kitablarına verdiyi avtoqrafları da həmçinin.

Şamil Dəlidağ şair dostu Söhrab Tahirin Kəlbəcərdə keçirilən yubileyində onun həyat və fəaliyyətini əks etdirən məruzəsini şerlə təqdim edəndə, gələn qonaqlar, respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri heyran qaldılar. Kəlbəcərlilər belə bir ziyalısının olduğu üçün qonaqlar qarşısında bir daha fəxarət hissi keçirdilər. Gurultulu alqışlar o gecə A.Şəmşir adına mədəniyyət evini başına götürdü.

Şamil Əsgər Dəlidağ həmişə öz həmvətənlərinin qəlbini, ürəyini dəyərli sözü, alovlu nitqi ilə qürurlandırırıb.

O, heç vaxt söz korluğu çəkmir. Ürəyindəki söz dəryası arzu bulağı kimi aşırıb-daşır. Könül mülkü daşdan yox, ilmə-ilmə, naxış-naxış sözdən hörülüb. İşdi əgər qarşısına eşqi, məhəbbəti talan olan, bəxtindən yarımayan, həyatından gileyli, dünyadan narazı, insanlardan küskün bir kim-

sə çıxsə Şamil Dəlidağ sözünün hökmüynən, qüdrətiynən, yanan ürəyiynən qurar o insanın könül dünyasını, məhəbbət mülkünün sarayını.

1929-cu ilin payızında Kəlbəcərin Ağcakənd kəndində dünyaya gələn Şamil Əsgərovun uşaqlıq və gənclik illəri 1941-1945-ci illər müharibəsi dövrünə düşdüyündən çox çətinliklər görüb. Ailədə 9 uşaq olublar. Atası Səlim Əsgəroğlu, anası Gülgəz Xəlil qızı zəhmətə bağlı sadə, amma məğrur və təmiz bir ömür yaşayıblar.

Dili bal kəlməli, əlləri min bir peşəli Gülgəz nənənin sinəsi bayatı beşiyi olub. Uzun ömür sürüb. Şamil Dəlidağ anasının bayatılarını toplayıb nəşr etdirdi. Gülgəz nənə indiki qaçqınlıq illərində dəyişdi dünyasını.

Başqalarının da dərдинə ürəkdən yanan Şamil Dəlidağ öz anasının əbədi ayrılığından daha betər yuxalmışdı.

"İndi nə anam var, nə də Ana dediyim Vətənim" -deyirdi. "Özüm-özümə" adlı şerində yazır:

Atam qismət oldu dağda torpağa,
Düşgün, qaçqın anam-Bakıda bağa.
Qəlbiniz əsməsin bu minvalımdan,
Mən çoxdan dönmüşəm əsən yarpağa.

Qaçqınlığım məni yırıb, sürüyüb,
Qönçəsində arzu gülüm çürüyüb.
Qara bağlamayın dərdimdən əsla,
Taleyim özünə qara bürüyüb.

Yurdsuz-yuvasızam, bəxtim yatıbdı,
Elsiz-obasızam, adım batıbdı.
Əhvalımı görüb nalə çəkməyin,
Özümün ah-naləm göyə çatıbdı.

Rıcam budur əməl edin sözümə,
Gecə-gündüz qəsdim olub gözümə.
Ölsəm ağlamasın dərdimə heç kəs,
Hədsiz ağlamışam özüm-özümə.

Şamil Əsgərov ehtiyac içərisində böyüsə də, heç nə onun gələcək xoş günlərə, firavan həyata inamını itirməyib. Çoban olub, odunçu işlə-

yib, ancaq fəhmi-fərasəti qabiliyyətilə həmyaşıdlarından seçilib. Zəhmət onu ucaldıb. Oxuyub, ali təhsil alıb. El içində tanınıb.

İlk sevdaya da elə Bakıda, Ali Partiya məktəbində oxuyanda düşüb. Tələbə yoldaşı, əslən Qax rayonundan olan Nazilə xanıma könül verib. Kəlbəcərə təyinat alıb, ailə qurublar. Nazilə xanım bir müddət rayon Partiya Komitəsində partiya kabinetinin müdiri işləyib. Sonra ömrünü məktəbə bağlayıb. Tarixdən dərs deyib. Uzun illər direktor müavini və direktor vəzifələrində çalışıb.

İşlədiyi illər ərzində yüzlərlə, minlərlə kəlbəcərli uşaqların formalaşmasında əməyi, zəhməti olub. Unudulmaz müəllimlərdən biri kimi bu gün də hörmətlə qarşılanır. Onun dərs dediyi şagirdlərdən biri də mənəm.

2003-cü ilin bir bahar günü jurnalist Almaz Cəfərova ilə birlikdə Patamdar qəsəbəsinə Şamil Dəlidağın oğlunun evinə görüşə getdik. Almaz xanım Şamil Dəlidağdan iki veriliş hazırladı. Onun istedadına və Kəlbəcər həsrətinə heyran oldu.

"Bu kişi lap dəryadı ki! Gərək təkcə xalq yox, həm də dövlət bu cür insanların qədir-qiymətinə yaxşı bil. Vaxtında, sağlığında onun layiq olduğu adı verə" -dedi.

Şamil Dəlidağ Almaz xanıma müsahibə verdikcə mənim xəyalım 40 il əvvəlki Kəlbəcəri dolaşırdı.

Şamil Əsgərov o zaman 1 N-li məktəbin direktoru idi. Atam isə təsərrüfat müdiri işləyirdi. Odur ki, Nazilə müəllimə də bizim ailə vəziyyətmizi bilirdi. Anamız yox idi, üç məktəbli uşaq idik. Nazilə müəllimə kəlbəcərli olmasa da, özünü bizə yad saymırdı. Hər bayramda o bizə şirin pay göndərirdi, adımızı anırdı. O vaxtdan Nazilə müəllimə bizim balaca ürəyimizdə işıqlı bir insan kimi qalıb. Biz qardaş-bacı bu gün də onu unutmamışıq.

Odur ki, mən də Nazilə müəlliməni söz-söhbətə tutub məktəb həyatı ilə bağlı bir veriliş hazırladım. Qulaq asıb bəyəndi və zəng vurub razılığını bildirdi. Gözünün nurunu, qəlbinin qürurunu verdiyi şagirdləri onu arayıb axtardıqca Nazilə müəllimə çekdiyi zəhmətin hədəfə getmədiyinə sevinir. Onu yaşadan da elə vaxtilə dərs dediyi şagirdlərinin məhəbbəti və sonsuz sevgisidir. Bir də Kəlbəcərə dönmək ümidi. Bu 12 ildə Şamil müəllimlə birlikdə Dağlar deyib xəlvət-xəlvət çox ağlayan Nazilə müəllimənin gözünün nuru da azalıb. Əslən kəlbəcərli olmasa da, "Şamil qərribisə, qaçqındırsa, mən də qərribəm, mən də qaçqınam" deyir.

Nazilə müəllimə Şamil müəllimlə birlikdə iki qız, üç oğul böyüdü. Hamısı da ali təhsil alıbdı. Bir neçə xarici dil bilirlər. Nəvələrdən birinə Şamil, birinə Gülgəz, digərinə Nazilə adını veriblər.

Nənə və baba hər gün nəvələrinə Kəlbəcərle bağlı xatirələrini danışır. Danışır ki, onlar doğma torpağı unutmasınlar.

Nazilə xanım Şamil Dəlidağın zəhmətini çox çəkib. Çünki Kəlbəcər adını tutub gələn bütün şairlər, yazıçılar, rəssamlar, dövlət nümayəndələri və alimlər Şamil Əsgərovun qonağı olurdular. Nazilə xanım da böyük məmnuniyyətlə bu əziz qonaqların qulluğunda dururdu. Qayıdıb gəndə qonaqların sovqatı təzə şer, bir də ləziz, şirin dağ payı olardı.

Şamil Dəlidağa isə dostları ilə çəkirdiyi qalaq-qalaq foto-şekillər, onların lentə aldığı səsi, muzeyin rəy kitabındakı sözləri yadigar qalırdı.

Şamil Əsgərovun gənclik illərindən yazırdım axı. Hə, sonra elmi iş müdafiə edib. İxtisasca riyaziyyatçı olsa da ədəbiyyata bağlı olub. Qəlbindən süzülüb gələn misraları ağ kağıza köçürdükcə kitabları durna qatı kimi sıralanıb.

"Dağ üstə dağ" adlı ilk şerlər kitabı 1964-cü ildə işıq üzü görüb. Dəlincə də neçəsi gəlib.

Şamil Əsgərov poeziya aləmində Dəlidağ təxəllüsü ilə tanınıb. Adı və imzası, əmək və iş fəaliyyəti respublika ictimaiyyətinə yaxşı tanışdır. Çoxlu sayda, alim, şair, yazıçı ziyalı dostları var. Hamısı da Şamil Əsgərovu Dəlidağdan da vüqarlı, ağır, sanballı bir şair, bilikli, savadlı, istedadlı alim və əsl insan kimi tanıyıblar. Bu gün də xətrini, hörmətini əziz tuturlar.

Kəlbəcərdə qonağı olan, o ecazkar yerləri qarış-qarış gəzən sənət adamları, elm xadimləri bu gün Şamil Əsgərovu Dəlidağın yadigarı hesab edərək görüşünə, ziyarətinə gəlirlər. Dəlidağın ətrini Şamil Dəlidağdan alırlar. Çünki o, şirin dilli ipək nənələrin nağıl dünyası, ulu babaların dastan ömrünü yaşayıb.

Doğrudan da Şamil Dəlidağ dağ vüqarlı bir insandı. İşinin xətrinə kiməsə əyilməz, köklü-köməcli həmişəyaşar və əzəmətlidir.

Yaradıcılığına nəzər salanda bunu daha aydın görmək olar. Bəzən dağların gur çayları, hündür şəlaləri, buz bulaqları kimi coşub daşır, bəzən də lal-dinməz axır. Hərdən güllü-çiçəkli, göy biçənəkli, nərgiz-bənovşəli yazını, laləli yayını, hərdən də qarlı-boranlı qışını, toylu-büsətlı, bərəkətli payızını xatırladır.

Kəlbəcər və Dəlidağ ilin bütün fəsilərində gözəl olduğu kimi Şamil Dəlidağın şerləri də əlvandır, gözəldir. Ecazkar axıcılığı ilə insanı heyran edir:

Gözəl, hüsnündəki o gözəlliyə
Baxsa, gül-çiçək də xəcalət çəkər
Bəs onda de görüm bu yazıq canım,
Mən sənə baxanda nə halət çəkər?

Xatırladım ki, yeri və vaxtı nəzərə alaraq mən şairin şerlərindən çəkdiyim, gətirdiyim nümunələri ixtisarla verirəm.

Şamil Dəlidağ nədən yazırsa yazsın, oxucusunun qəlbinə yol tapa bilir. Sözü yadda, yaddaşlarda qalır. Çünki Şamil Dəlidağın poeziya ruhu xalq ruhuna yaxındı.

Xalqa qaşığı ilə umac paylayan,
Onun çömçə ilə aşını yeyir.
Kədərdən, qüssədən hədsizdi payı,
Qaçqınlar gözünün yaşını yeyir.

Böhtan ovçu olub, həqiqət şikar,
Şamiləm çox belə dərdlərimiz var.
Soyğunçuluq edib sərvət yığanlar,
Xalqın torpağını, daşını yeyir.

Sənət dünyasında poeziya aləmində onun öz dəsti-xətti var. Heç kimə bənzəməyən, hamıdan fərqli. Dağlar oğlu Şamilin şerləri də Dəlidağ kimi vüqarlıdı, əzəmətlidi, ucadı. Çünki qəlbi, ruhu haqq yolunda şölənənən çıraq olub.

İnsanın şərəfi abır-ismətdir,
Xoşbəxtdir, hər kimə bunlar qismətdir.
Həyatın mənası haqq-ədələtə,
Vətənə xidmətdir, xalqa xidmətdir.

Şair də dağlarla qoşa olanda urvatlı, hörmətli olur-deyirlər.

12 ildir ki, Şamil Əsgərov çox sevdiyi dağlardan ayrı düşüb. Ancaq bir an da yadından çıxmır, gözünün qabağından getmir, dilindən düşmür. Hər gün, hər an o dağlara gedən yollardadı, fikri-xəyalı. Yuxusunu ərşə

çəkən, ürəyini ağrıdan doğma ocaq həsrəti deyilmi... Çox sevdiyi dağlardan məcburən ayrılarda belə demişdi:

Canım Dəlidağım, Murovum, Keyti,
Bağrımın başını oyub gedirəm.
Kəlbəcərsiz oldum bu gündən yetim,
Sanmayın nəyəsə uyub gedirəm.

Ulu qəlbinizin sönməz qoruyam,
Bacara bilmədim sizi qoruyam.
Min-min ürəklərin ahı-zarıyam,
Dərdim tükənməzdi, duyub gedirəm.

Şamiləm, qoy dünya dar olsun mənə,
Yolu çovğun olsun, qar olsun mənə,
Günahsız olsam da ar olsun mənə,
Gör sizi kimlərə qoyub gedirəm.

Bir zamanlar səfasını gördüyü dağların 12 ildir ki, cəfasını, xüffətini çəkir. Dostları, tanışları onu nə qədər hörmətli tutsalar da Şamil Dəlidağ özünü arxalı saya bilmir. Çünki arxası, dayağı bildiyi, vüqarından arzusu ilham alan dağlar dağı, qəm oylağı olub. Şamil Əsgərov dağlarsız qalıb. Yəqin ki, onsuz Dəlidağın da ürəyinə xal düşüb. Bir zamanlar şəninə gözəl şerlər qoşduğu yurdunun indi həsrətini qələmə alır. Bu mövzuda qalaq-qalaq şerləri var.

Dağarcıqda darı yoxdu,
Bağ quruyub barı yoxdu.
Arxanada arı yoxdu,
Boş yeşikdə bal gəzirəm.

Bəla varmı qaçqınlıq tək?
Ağır dərdə dözmür ürək.
Məni edib dili gödək,
Bəzən susub lal gəzirəm.

Xalq bələdan çıxsın deyə,
Şamil xına yaxsın deyə,

Düşmənin yıxsın deyə,
Mən bir Rüstəm Zal gəzirəm.

1998-ci ildə çap olunan "Kəlbəcər qəm dastanı, viran olan Gülistanı" kitabını həyacansız oxumaq mümkün deyil. Burada Kəlbəcər mənzərələrini əks etdirən foto şəkillər diqqəti cəlb edir. Kəlbəcərdəki qədim Alban abidələri, qalalar və qayaüstü təsvirlər barədə məlumatlar, yer-yurd adları, 100 yaşını görənlərin siyahısı, qiymətli yataqlar, mineral sular və dərman bitkiləri haqqında yazılar toplanıb. Kəlbəcərin ziyalıları, şairləri, sənət adamları da unudulmayıb. "Kəlbəcərin qəm dastanı" fəslində isə rayon şəhidlərinin acı taleyindən bəhs olunub. Ağdaban faciəsi haqqında dəqiq məlumatlar verilib. Sonra isə Kəlbəcərliyə köçkün taleyi qələmə alınıb.

Dağlardan ayrılsa da, hörməti, izzəti, urvatı öz yerində Şamil Dəlidağın. Təbi, ilhamı azalmayıb. Sözüün dəyəri də var, kəsəri də. Çoxalan qəlbindəki yurd həsrətidir, əsirlikdə qalan bütöv Qarabağ torpağının nisgilidi, el harayıdı, şəhid ağrı-acılarıdır. Bir də diş-dırnağı ilə, gərgin zəhməti ilə yaradıb ayrı düşdüyü, balasından da əziz bildiyi Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi idi. Hansı ki, dünyada tayı-bərabəri yox idi. Dünya alimlərini heyran qoymuşdu.

Şamil Əsgər Dəlidağın ömrü, fəaliyyəti bədii və elmi yaradıcılığı barədə qəzet üçün məqalə yazmaq çox çətindi. Çünki bura onun dərya boyda yaradıcılığından bircə damla ancaq sığışdırmaq olar. Şamil Əsgərovun hər kitabı haqqında heç bir çətinlik çəkmədən cild-cild sanballı tədqiqat əsərləri yazmaq olar. Çünki onun yaradıcılığı sözün həqiqi mənasında çoxşaxəli və zəngindir... Yəqin ki, vaxt gələcək tədqiqatçılar Şamil Əsgər Dəlidağın yaradıcılığına müraciət edəcəklər.

Kəlbəcərli olduğuna görə yazmıram bunu. Doğrudan da Şamil Dəlidağda olan talant, istedad, bilik, bacarıq, əməyə-zəhmətə bağlılıq çoxlarında yoxdur. Biz onu iş başında əliqabarı "fəhlə" kimi də görmüşük, tribundan alovlu nitqi ilə salondakıları heyretə gətirən bir alim, şair kimi də.

Şamil Əsgərov riyaziyyat müəllimidi, filologiya elmləri namizədidi, ziyalıdır, eyni zamanda folklorçudu, tarixçidi, təbiətşünasdı, təbibdi, geo-loqdu, coğrafiyaşünasdı, musiqiçidi, ən başlıcası isə hərtərəfli elmi biliyə malik yüksək mənəviyyatlı bir insandı.

O, 1948-50-ci illərdə Ağdamda Müəllimlər İnstitutunda, 1950-55-ci illərdə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunda, 1955-59-cu illərdə Bakı Ali

Partiya məktəbində təhsil alıb. Orta məktəbdə müəllim, direktor, rayon Komsomol Komitəsinin katibi, rayon Sovetinin sədri işləyib. Bir sıra rəhbər vəzifələrdə çalışıb. "Yenilik uğrunda" rayon qəzetinin redaktoru olub. 1968-ci ildən 1978-ci ilə kimi Kəlbəcər rayon Xalq Maarif Şöbəsinin müdiri olub. 10 il ərzində rayonda təhsil sahəsində misli görünməmiş dəyişikliklər yaradıb. 5 orta məktəbin sayını 28-ə çatdırıb. 46 ibtidai məktəbin 39-nu 8 illik məktəbə çevirib. 57 kənddə daxili imkanlar hesabına 470 sinif otağı tikdirib. Məktəblərin ixtisaslı fənn müəllimləri ilə təmin olunmasına şərait yaradıb.

Kəlbəcərin tarixində ilk dəfə təlimi rus dilində olan məktəbi də o açdırıb. Bunun nəticəsində də hər ilki buraxılışda kəlbəcərli gənclərin ali məktəblərə qəbulda sayı daha da artıb. Sovet ordusu sıralarında hərbi xidmət zamanı da onlar üçün asan olub.

Bu gün Şamil müəllimin çox dəyərli yetirmələri var və onlar respublikamızda və onun hüddudlarından kənarda rəhbər işlərdə çalışırlar.

Şamil Əsgərov təlim-tərbiyə verdiyi gənclərlə həmişə fəxr edir. Onların gələcək həyatı, iş fəaliyyəti ilə də maraqlanıb. Hər birinə həmişə düzgün yol göstərüb, ağıllı məsləhətlər verib.

Şamil Əsgərov müəllim kimi dövlətin də, elin də hörmətini öz gərgin zəhməti və təmiz vicdanı ilə qazanıb. Bu adı doğruldub. Ömrü boyu xalqına təmənnəsiz xidməti ən böyük qayəsi hesab edib.

Ermənilərin haqsız torpaq iddiası başlanan vaxtdan Şamil Əsgərov əyninə əsgər paltarı geyinib, səngərlərə, gənclərin yanına çıxdı. Qələmini süngüyə çevirərək, mübarizlik ruhunda yazdığı şerləri ilə gəncləri, hərbiçiləri ruhlandırır.

Şamil Dəlidağın bu sözləri əsgərlərin dilinin əzbəri idi:

Məhəbbətim üçün canımdan keçərəm,
Azadlığım üçün məhəbbətimdən.

Şamil Əsgərovun müəllim kimi də qabiliyyətinə, istedadına həsəd aparılıb. Ziyalı var, ancaq öz mənafeyini düşünür. Şamil müəllim isə qaranlığa işıq, nur saçan ziyalıdır. Cavan yaşından ağsaqqal adı alanlardan olub. Kimsəyə pislili keçməyib. Uşaqla uşaq, böyükə böyük kimi rəftar edib. Elə ona görə də xalqın hörmətini, ehtiramını qazanıb. Kəndbəkənd düşüb, folklor nümunələrini toplayırdı. Yaşı yüzü haqlamış, yüzdən keçmiş qadın və kişiləri danışdırıb, sözünü, söhbətini lentə alırdı. Şekillərini çəkirdi. Tariximizlə, yerimizlə, yurdumuzla bağlı həqiqətləri, əfsanələri

qələmə alırdı. Unudulmuş sənətkarların yaradıcılığını araşdırırdı. Şerlərini, bayatılarını, dastanlarını toplayırdı.

Rayon "Yenilik" qəzeti nəzdində fəaliyyət göstərən "Dəlidağın nəğmələri" ədəbi birliyini də Şamil Dəlidağ yaratmışdı. İstedadlı gəncləri seçib, bura cəlb edirdi. Birliyin üzvləri ilə yaradıcı iş aparırdı. Ən yaxşı şerləri seçib, ayda bir dəfə qəzetdə bütöv səhifə verirdi. Təbii ki, bu diqqət və qayğı da gənc və həvəskar şairləri daha da ruhlandırırdı.

Şamil Əsgərov bir qayda olaraq qədim əşyaları yığıb, toplayırdı. Arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan nadir eksponatları qoruyub saxlayırdı. Qədim qalaların, yaşayış məskənlərinin, qayaüstü abidələrin, qəbirüstü daşların (Kəlbəcərdə bunlar həddindən artıq çox idi) həm tədqiqatçısı, həm də müdafiəçisi idi. Kəlbəcəre geoloji kəşfiyyatçılardan çox Şamil Əsgərov bələd idi. Harada nə cür daş və qum karxanası var, mədən var, müalicə əhəmiyyətli mineral sular çıxır, o, bunu hamıdan yaxşı bilirdi.

Elə buna görə də sonralar Kəlbəcərdə dünyada tayı-bərabəri olmayan tarix-diyarşünaslıq muzeyini yaradanda eksponat sarıdan çətinlik çəkmədi. Çünki hələ müəllim işləyəndən daha çox nadir əşyalar toplamışdı. Çox ağılagəlməz yerlərdə daşdan yazılı abidələr toplamışdı. Kəndbəkənd, evbəev gəzib, yaşlı insanlarla görüşdükcə çox qədim və qiymətli sənət nümunələri və əşyaların yerini öyrənmişdi. Muzey hazır olanda Şamil Əsgərovu tanıyanların hamısı böyük məmnuniyyətlə həmin qiymətli əşyaları muzeyə təhvil verdilər.

Şamil Əsgərov təbiəti çox sevdiyindən onu tədqiq etməkdən də yorulmurdu. Elə hey dağda-daşda nə işə axtarırdı. Bu adamın boş vaxtı olmurdu. Kəlbəcərin coğrafiyasını, geologiyasını bəlkə də ondan yaxşı bilən yox idi.

"Qiymətli daş yataqlarını özümüz işə salsaq, respublikamıza milyonlarla manat gəlir gətirə bilərik"-deyirdi o vaxt.

Eyni zamanda Şamil Əsgərov Kəlbəcər meşələrinin də qeydinə qalırdı. Nadir ağacların qırılmamasının qarşısını almaq üçün rəhbər işçilərin qarşısında məsələ qaldırıb, təkliflər verirdi. Yabancı meşə bitkilərinin insan sağlamlığına xeyrindən danışır, Kəlbəcər dərman bitkiləri ilə zəngin olduğundan Şamil Əsgərov yeri gəldikcə əhaliyə ondan istifadənin səmərəli yollarını da öyrədirdi. Mətbuatda bu barədə maraqlı yazılar verirdi. İndi baxsanız, kitablarında həmin yazıları, dərman bitkilərinin şəkillərini görürsünüz.

Hətta muzey fəaliyyətə başlayanda bu dərman bitkilərini və köklərini toplayıb, qurudaraq sərgiləndirməklə yanaşı son zamanlar xarici ölkələrə satılmasını da qismən təşkil etmişdi.

Şamil Əsgərov xalqın əvəzsiz sərvətlərindən biri olan musiqiyə də biganə deyildi. Unudulub getmiş, dəbdən düşmüş "Kilimarası" və "Mara loyunu" kimi xalq oyunlarını, folklorumuzu bərpa etmişdi. Bu işə marağı olan cavan oğlanları yaşlı oyunçuların yanına aparırdı ki, öyrənib yaşatsınlar. Yeri gəldikcə, bu cür ayin və oyunların televiziya ilə çəkilib, xalqa göstərilməsini də təşkil edirdi. İndi Azərbaycan televiziyasının arxivində həmin çəkilişlərdən bir neçəsi saxlanılır. Hərdən göstəriləndə Şamil Əsgərova dua edirik ki, nə yaxşı ki, vaxtilə bunlarısa da çəkdirib.

Şamil Əsgərov Aşıq Şəmşirin çaldığı 72 saz havasını lentə almışdı.

Şamil müəllimin zəngin şəxsi kitabxanası böyük bir dövlət muzeyini xatırladırdı. Elmə və ədəbiyyata aid nə istəsən burada tapa bilərdin. 30 mindən çox kitabı vardı. Kəlbəcərli tələbələr Bakıda tapa bilmədikləri kitabı, ədəbiyyatı Şamil Əsgərovun kitabxanasından əldə edirdilər.

Mən özüm də dəfələrlə ordan xarici ölkə ədəbiyyatları götürüb, oxumuşam. İmtahandan qiymət alanda elə bilmişəm onu mənə Şamil müəllim yazdırıb.

Beləcə hamının köməyinə çatırdı Şamil Əsgərov. Bütün institutlarda Şamil Əsgərovu tanıyan müəllimlər kəlbəcərli tələbələrə hörmət edirdilər.

Rayon gəncləri öz tarixini, ədəbiyyatını, dilini folklorunu, zəngin təbiətini Şamil Dəlidağın əsərlərindən öyrənirdilər.

Yaşda özündən böyük olanlar da müəyyən məsələlərin həllində Şamil Əsgərova müraciət edirdilər, ondan məsləhət alırdılar. Onu elçiliyə aparırdılar. Bir sözü iki olmazdı. Küssülüləri barışdırardı. Xalqın xeyirşərində yaxından iştirak edərdi.

İti zəkali, möhkəm yaddaşlı, geniş dünya görüşlü və bilikli olduğu üçün hamı ona "elm dəryası" deyirdi.

İşləməkdən yorulmayan, çalışmaqdan, qurub yaratmaqdan zövq alan Şamil Əsgər Dəlidağın Kəlbəcərdə çox zəhməti, çox əziyyəti, çox cəfası qaldı.

12 ildir ki, "can ay muzeyim, can ay kitabxanam, can ay dağlar" deyib dad döyür. Ürəyi şan-şan olub, susuzluqda qalan torpaq kimi cadarcadı.

Kəlbəcərdən qaçqın düşən hər kəs öz evindən, var-dövlətindən çox muzeyin dərini çəkirdi. Bizə elə gəlirdi ki, Şamil müəllim kitabxanasın-

dan və muzeyindən ayrı düşsə birçə gün də yaşamaz. Dəli olub çöllərə düşər. Yaxşı ki, o, özündə tərər tapdı. Dəli olmamaq, ölməmək üçün Bakıda Kəlbəcər muzeyinin balaca bir guşəsini açmaqdan ötrü özünü yenə də oda-közə vurdu və bunu təşkil etdi.

Təskinliyini burada tapdı. Eyni zamanda bədii yaradıcılıqla məşğul oldu.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, filologiya elmlər namizədi, Respublikanın Əməkdar Mədəniyyət işçisi, şair Şamil Əsgər Dəlidağ 30 kitabın müəllifidir.

Kəlbəcərdə olanda başqa təbdə yazırdı. Təbiətdən, gözəllikdən, məhəbbətdən, dostluqdan, xoş gələcəkdən, şirin arzulardan.

"Dəlidağın şöhrəti" poeması dillər əzbəri olmuşdu. Biz məktəbli uşaqlar da o vaxt bu poemanı maraqla öyrənirdik. Burada xalqımızın qədim adət-ənənələri öz əksini tapırdı:

İlin sonu, çərşənbənin axşamı,
Tonqal üstən hoppanardı kənd hamı,
Qapı-qapı dolanardı bəxt camı,
Cavan qızlar yığışanda əl-ayaq,
Tapıb kömür, həm yumurta, həm boyaq.

Çay qırağı gizli yerdə düzərdi,
Bic bəzzadlar gedib onu gəzərdi,
Ya qırmızı, ya da qara bəzərdi.
Səhər-səhər ağlayana baxaydın,
Qırmızı şal bağlayana baxaydın.

2003-cü ildə həmin poema "Dəlidağa salam" adı ilə yenidən nəfis şəkildə çap olunub. Poemada təcəssüm olunan qədim adət və ənənələr, oyunlar əsasında çəkilmiş rəsmlər də diqqəti cəlb edir.

Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" poemasına cavab kimi yazılmış, məzmun, mənə, üslub və sənətkarlıq baxımından heç ondan geri qalmayan "Dəlidağa salam" poeması müasir gənclər və məktəbli uşaqlar üçün əvəzsiz mənbədir. Çünki onlar oxuduqca buradan qədim oyun və ayinləri, etiqadları, adət və ənənələrimizi həvəslə öyrənirlər.

Yeni kitablardan bəhs etmişkən qeyd etmək istəyirəm ki, Şamil Əsgər Dəlidağ Azərbaycan ədəbiyyatına çox böyük bir yenilik gətiribdi.

2003-cü ildə çap olunan "Şərdə yeniliklər" kitabında Şamil Dəlidağın cinas poeması, həmçinin dodaqdəyməz, törəmə dodaqdəyməz, əvəl-axır və böyük həcmli dodaqdəyməz, poemaları toplanıb.

Şamil Dəlidağ Azərbaycan tarixində ilk görünməmiş yenilik yaradıb. 4 lüğət tərtib edib.

1. "Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti";
2. "Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti" II cildə;
3. "Törəmə sözlər lüğəti";
4. "Kürdcə-Azərbaycanca, Azərbaycanca-Kürdcə və Kürd dilinin qafiyə lüğəti".

Şamil Dəlidağ tarixdə ilk dəfə olaraq yüzdən çox Azərbaycan şairinin şerlərini kürd dilinə tərcümə edib.

İndiyə kimi biz Azərbaycan ədəbiyyatında 7-8 mənadan artıq cinasa rast gəlməmişik. Ancaq "Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti" kitabının 2-ci cildində Şamil Dəlidağın poeziyasında şer şəkilləri çoxdur.

"Lal qız" poemasında isə xalqların azadlıq mübarizəsi əks olunub.

Şamil Əsgər Dəlidağın 70 illiyi münasibətilə çap olunan "Hər çeşmədən bir damla" kitabının redaktoru şair Mürvət Qədimogludur. Kitabda Şamil Əsgərovun həyat yolu, iş fəaliyyəti barədə geniş məlumat var. Tanınmış ziyalılar və sənət adamlarının onun haqqında yazdığı şerlər və xatirələr isə daha çox maraq kəsb edir.

Ümumiyyətlə, Şamil Əsgərov Kəlbəcərdən ayrı düşəndən sonra 21 kitab yazıb. Hamısı da Vətənə məhəbbət duyğuları ilə dolu, siləbəsilə. 2004-cü il oktyabrın 29-da Respublika Yazıçılar Birliyinin Nəvəvan adına klubunda Şamil Əsgərin 75 illiyi ilə bağlı bir tədbir keçirildi. Həmişə özü üçün təntənədən, təmtəraqdan uzaq olmağa çalışan, Kəlbəcərsiz yubiley keçirmək istəməyən, sözün həqiqi mənasında təvazökar olan Şamil müəllimi dostları bu dəfə necə yola gətirmişdi bilmirəm. Görüşə Şamil müəllimin çox pərəstişkarları, özünün və sözün qədrini bilənlər təşrif buyurmuşdu. Onlarla insanın 4-5 saat ayaq üstə durub bu görüşü izləməsi çoxlarını heyretə saldı.

Tədbiri H.Əliyev adına sarayda keçirmək lazım idi deyənlər də çox oldu.

Doğrudan da əslində Şamil Əsgər Dəlidağın halalca haqqı olardı bu. Təəssüf ki, bu günə kimi halalca haqqı olan bir çox qiymətlərini ala bilməyib. Özü də buna cəhd etməyib. Kiməsə ağız açıb qarşısında öyilməyib. Fəxri adın hanı? - deyənlərə cavabı bu olurdu: "Mənim fəxri adım Dəlidağımdı".

Yazıçılar Birliyinin zalı balaca olsa da, ürəklər böyük idi. O gün dinləyicilər, tamaşaçılar Şamil müəllimin odlu-alovlu ürəyinin, şirin sözünün işığına toplaşdıqlarından çox məmnun oldular. Çıxış edən sənət dostları, görkəmli elm xadimləri, ziyalılar, deputatlar Şamil Əsgərova Dəlidağın qardaşı hesab edərək onun yaradıcılığına və sözünə bir daha nəzər salıb yüksək qiymət verdilər. Şamil müəllimlə Kəlbəcərdəki görüş və gəzintilərindən, söz-söhbətlərindən, onun qonaqpərvərliyindən danışdılar. Məclis boyu çıxış edənlər xalqın qiymətini lap çoxdan alan Şamil Əsgərova nəhayət dövlətin və hökumətin də diqqət və qayğısının verilməsini arzuladılar. Xalq şairləri və akademiklər Şamil Əsgərova da xalq şairlərinin, eyni zamanda prezident təqaüdəçülərinin sırasında görmək istədiklərini bildirdilər. Ədəbiyyat aləmində yaratdığı misilsiz yeniliklərə görə ona elmlər doktoru, professor elmi dərəcəsi verilməsi təklifi də ürəklə səsləndi. Hamılıqla birlikdə məclis iştirakçıları Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevə müraciət qəbul etməsini təklif etdilər. Təbii ki, bütün kəlbəcərlilər də bu istək və arzulara qoşuldular.

Hələ ki, 60 minə yaxın kəlbəcərli Şamil Əsgərova veriləsi çox gecikmiş xalq şairi adının təyin olunduğu günü gözləyir. Cabir Novruz ona görə haqlı olaraq deyirdi ki, sağlığında qiymət verin insanlara! Alman yazıçısı Henrix Heyne isə yazırdı ki, xüsusi istedadlı insanları qoruyun, istedadsızlar onsuz da irəli gedəcəklər. Bax, bu baxımdan Şamil Dəlidağı da qorumaq lazımdır fikri birmənalı şəkildə təsdiqləndi. Sonda qarşısına boyu-bərabəri cürbəcür, rəngbərəng gül dəstələri düzülən Şamil müəllimlə xatirə şəkli çəkdirenlərə baxıb düşündüm ki, göresən baxışları uzaqlara dikilən dağlar oğlu Şamilin şair xəyalı göresən indi haraları dolaşır?

Evə qayıdıb bu yazını hazırlayarkən Şamil Əsgər Dəlidağın "Hər çəşmədən bir damla" kitabını götürüb yenidən oxudum. Buradakı "Gördüm" adlı şeri mənim sualıma cavab verirdi:

Yenə də köçmüşdü elat dağlara,
Hamı qovuşmuşdu gülgün çağlara.
Baxıb vurğun oldum göy yaylaqlara,
Çoxlu atlı gördüm, piyada gördüm.

Şehli çəməninə gəzdim səhərin,
Hüsnünü seyr etdim qabaq-qənşərin.
Anam-bacım olan qız-gəlinlərin,
Üzündə abır da, həya da gördüm.

Çırmanıb həvəslə Tərtəri keçdim,
Mansır bulağının suyundan içdim.
Alaçıq qurmağa Topdaşı seçdim,
Daşlarda xınalı boya da gördüm.

Gözəllər çiyninə aldı sənəyi,
Dinlədim çobanın çaldığı neyi.
Anam Gülgəz sağdı "Xangül" inəyi,
Pendirə, qatığa maya da gördüm.

Uzun yoldan baxdım sola, sağa mən,
Murova, Keytiyə, Dəlidağa mən.
Yenə malik oldum çox qonağa mən,
Birlikdə yollandıq qaya da gördüm.

Öyündüm baxanda kitabxanama,
Kəlbəcər muzeyi adlı xanama.
Şamiləm, bənzədim əriyən şama,
Çünki mən bunları rəyada gördüm.

Şamil Əsgər Dəlidağı tanıyanların ən böyük arzusu bu idi ki, o, yenidən doğma elinə, ulu dağlarına dönsün və dünya şöhrətli Kəlbəcər muzeyini yenidən qursun.

Şair özü də ulu Tanrıdan bunu diləyir. Deyir özümü dağlara nəzir demişəm.

Şamil Dəlidağın bir çox belə təsirli şeirləri var:

Durulmayıb, qapqaradır qanım da,
Səndən keçir, sıxılırsan canımda.
Dar günümdə sən olmusan yanımda,
Düşmənlərin gözlərini dəlincə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

Kəlbəcərsiz, Dəlidağsız, qədim Qarabağsız qalan torpaq dərdindən ürəyi qübar bağlayan Şamil Əsgər Dəlidağa təntənəli görüş günündə çox xoş sözlər dedilər.

Kəlbəcər məktəbinin direktoru Polad Museyibov söz alıb qürurla söylədi:

- Şamil Əsgər Dəlidağ müəllimlərin müəllimidi. Alimlərin alimidi. Kəlbəcərin, Azərbaycanın fəxr idi. Biz müəllimlər ona bir qılnc, bir də nə də qartal hədiyyə edirik. Çünki sözü qılncdan itidi. Özünü isə uca qayalarda qıy vuran dağ qartalına bənzədirik.

Şair Mirsəyyaf Zamanlı isə "Qartal, qayıt dağlara" şerini oxudu.

Gözüm o məclisdə Nazilə müəlliməni axtardı. Gəlməmişdi. Qoy nə vaxtsa poeziyamızın qartalı Şamilin dağlara qayıdan gün qurulan məclisdə iştirak etsin.

Məlumat üçün bildirirəm ki, həmin o görüşdən sonra respublika mətbuatında, televiziya və radioda bu barədə maraqlı yazılar və verilişlər getdi.

"Təhsil problemləri", "Azad Azərbaycan", "Naxçıvan", "Ədəbiyyat", "Kredo", "Yeni xəbər", "İcmal", "Boz qurd" və "525" ci qəzetdə, "Yeni nəşrlər" jurnalında - ümumiyyətlə, 35 adda qəzetdə Şamil Əsgər Dəlidağın özünəməxsus yaradıcılıq üslubundan, ədəbiyyata gətirdiyi yenilikdən, onun bitkin söz dünyasından, xalqa sonsuz məhəbbətindən, həm şair, həm də insan kimi böyüklüyündən nəzər diqqəti cəlb edən yazılar verilib.

Müəllifləri də sayılıb seçilən elm xadimləri, söz qədri bilən ustad sənətkarlardır.

Şamil Əsgər Dəlidağ poeziyası bir ümmandır. Ordan bir damla da mən götürüb sizlərə təqdim etdim. Kaş dilimizə, ədəbiyyatımıza, Vətənimizə böyük xidmət nümunəsi göstərən bu cəfakəş şairin əsərlərini bütün ləklə oxumaq hamıya qismət ola. Onda görərlər ki, Şamil Əsgər Dəlidağ kimdi. Hansı qüdrətə, ilhama və təbə malik bir şairidi.

Hörmətli Şamil müəllim, əziz Nazilə xanım! Bilirik ki, siz gəlinləriniz Elmiranı, Cəmiləni, Fəridəni də öz övladlarınız Xəlid, Bərzani, Həjar, Təhminə, Zülfəyyə kimi sevirsiniz. Kürəkənləriniz İbrahim və Fəruz da yaxşı kişilərin övladlarıdır.

Arzumuz budur ki, Siz şirin-şəkər nəvələriniz Şamilin, Gülgəzin, Məsudun, Səlahəddinin, Nazilənin, Cavidin, Orxanın, İlahənin, Səbuhi-nin toy məclisini Kəlbəcərdə keçirəsiniz.

Belə adamlarsız ömrün mənası olmaz

*Qoşulub xış çəkərəm,
Xalqıma şum əkərəm.
Mən elə yandığım tək,
Yanmadı eşqdən Kərəm.*

(Şamil Dəlidağ)

Cəmil Əlibəyov
Yazıçı, jurnalist

Nə yaxşı ki, Şamil varmış

Sevginin bir anı bütöv bir ömrün əbədi həmdəminə dönür. Bizlər isə budur yarım əsrdir ki, Şamil Əsgərov sayəsində Azərbaycanın dilbər guşəsi Kəlbəcəri sevməkdə davam etməkdəyik. Və güman edirik dağlar diyarına bu məhəbbəti - öz izini neçə-neçə nəsillərin zəkasında və qəlbində saxlayacaq bu dəyərlər Azərbaycan torpağını nəinki təbii gözəlliyi, həm də, bax elə şamillərin şəxsiyyət nümunəsində ziynətləndirəcəkdir.

Şamil Əsgərov heç kəsə bənzəmir. XX əsrin çoxunu yaşamış, neçə-neçə epoxanın odu-alovu, soyuğu-şaxtası içindən qanadlanıb uçan və sıxılıb üzülen insanların arasından keçən bir şəxs bunu təsdiq və təqdim etmək üçün özünü çox sorğu-suala tutmalı olmuşdur.

O, adi vətəndaşdırmı? Bunun önünə hökmən bir böyük sözünü əlavə etməli olursan. O, şairdirmi? Şairlər səma əhlidir, onun ayağı isə yerdən heç zaman üzülməyib. O, ədəbiyyatşünas-dilçi alimdirmi? Tədqiqatçıya məxsus səbrli və soyuq beyin məhsulunun hər cümləsinə qaynar qəlbin bol-bol hərəkətini hopdurub. O, geoloqdurmu? Onun axtarışlarında süxurlar sehirləşib dil açır. O, memardırmı? Memar kimi elə imarət ucaldıb ki, onun bir daşını barmaqlarının ucu ilə cilalayıb, özü hörgüyə düzüb. O, «muzey atası»dırmı? O bu yolda neçə dəmir çarix dağıdıb, nadir bir tarixi əsər yaradıb. O, müəllimdirmi?

Hələlik bu adla çıxırılır: Şamil müəllim! Azərbaycanşünaslıqda biz ondan çox şey öyrənmişik. Ən ümdəsi də odu ki, «xalq» «vətən» deməkdən dilləri qabarlamışlardan fərqli olaraq, o, yetmiş ildir ki, çiçək-çiçək, tikan-tikan gəzərək vətəni şirinləşdirən bal toplayır, ancaq özü bu mənəvi ballardan doyunca yeməyir, bizlər səmərə alıb, Azərbaycana necə xidmət etməyi ondan öyrənmişik.

Bu sətirlərin müəllifi Şamil Əsgərov obrazı timsalında zəmanəmizin qərribə insanını indiki və gələcək oxuculara təqdim etmək istəyib. Ancaq ehtiyatlanıb. Bir neçə elmin, bir neçə dilin bilicisi, bir neçə peşənin sahibi haqqında yazarkən, ən vacibi kölgədə qala bilər. Hər şeyin çəkisi, ölçüsü, nizamı olduğu tək insan istedadı da kainat qədər sonsuz deyil. Oxucunu necə inandırasan ki, Tanrı Şamilə istedadı

dördəlli hüdudsuz bir səxavətlə verib. Onun qabiliyyətlərini, gözəlliklərini, güman edirəm ki, heç, doğulandan çiyinə qonmuş Mələk də Əməl dəftərinə sığışdırıb bilməyib. Bəlkə də Xudavəndi-ələm onun dedikləri ilə qane olmayıb soruşacaq: bəs sonra?!

Mən bu «sonra» haqqında mülahizələrimi söyləməyə çalışacağam. Bu şərti də əvvəlcədən kəsmək istəyirəm ki, mənim adda-budda, havi-zəmə güvənib deyəcəklərim, olsa-olsa Şamil dəyərlərinin nümunələrində, ağnağazıdır. Bunları mən neçə-neçə nəsillərin çox yaxşı inandığı, qiymətləndirdikləri insanın adını yüksəltmək, onun abidəsinə yeni bir naxış vurmaq üçün demirəm. Bunlar gerçəkliklərdir.

Mən borclu olduğum insandan ahıl yaşımda hallalıq almaq istəyirəm. Dünyadan köçmək ərəfəsində, böyük Sabir dediyinə istinad etməklə:

İstərim ölməyi mən ləyk qaçır məndən əcəl,
Gör nə bədbaxtəm, əcəldən də gərək naz, çəkəm.

Bəlkə «naz çəkmək» dözümlü ona görə imiş ki, ah, nə qədər insana borclusan! Bu borc yükünü çiyindən atmamış hara gedə bilərsən!

İndi mən hələlik, romanı kağız üzərinə köçürmüşəm, Şamilin mənim həyatımda nə kimi dönüşlər yaratdığını xırdalayıram. Bir haşiyə çıxmalı olacağam. Anam haqqında üç roman yazıb çap etdirəndən sonra xeyli təskinlik tapmışdım ki, borcumu sağ ikən verə bilməsəm də, ruhi qəribçilikdə olarkən bunlardan xəbər tutdum, onun üçün borclarımın heç olmasa sözlə qaytara bildiyim üçün məni bağışlayar. Payımın azlığına-çoxluğuna baxmaz. Bacardığım bu olub...

Ancaq indi mənim analı dünyamı vərəqlədikcə, narahatlıq keçirirəm: «bəs filan məsələ haqqında, filan iş haqqında... niyə yazmamışam?! Anam, axı mənim təsvir etdiklərimdən qat-qat yuxarıda dayanır».

Şamil haqqında romanı tamamlamaq qorxusu da bax, buradan irəli gəlir. Qədərincə söz deyə biləcəyimə gümanlana bilmirəm.

Son vaxtlar Şamil Əsgərovdan söz düşəndə, yaratdığı muzey haqqında, bu möcüzə ilə Şamili qiymətləndirib «muzeyin atası» adlandıırırlar onu. Sənət dostlarım məni bağışlasın. Mən hətta ona yunan tarixçisi və coğrafiyaşünası Herodota verilən adı da, «Dağ eli tariximizin atası» deyirdim. Vallah, bu comərdlik yox, xəsislik olardı böyük insan haqqında tərifnamədə.

Başqa məziyyətlərini demirəm, arxeoloq, etnoqraf kimi, yeraltı dəfinələri tapıb aşkara çıxarıb, Kəlbəcər qaya rəsmlərini qədimliyimizə yeni bir şahid kimi tarixə salıb. Vəssəlam?! Yox, mən ixtisasca tarixçiyəm, ilk çap olunan povestim «Qayaların göz yaşı»nın da ilk sətiirləri İstisuda yazılıb. Və Şamilin daşların hekayətləri barədə söhbətləri, Xaçmazda haqqında eşitdiyim «yeddi qız» rəvayətini ürəyimdə elə canlandırı ki, istirahətimin yönünü dəyişdi, mən qayalıqları, daş hikmətlərini öyrənməyə vadar oldum. Və etiraf etməliyəm ki, bir vaxtlar cavan bir qəzetçi kimi Kəlbəcəre ezamiyyətə getməsəydim, nəinki bu dağlar diyarına, bütövlüklə Azərbaycana istəyim, sevgim natamam olardı. Çünki Kəlbəcər təkcə füsunkar gözəlliyi – diş göynədən bulaqları, şahbaz dağları, alp çəmənlilikləri ilə deyil, sədaqətli, sözübütöv, mərd, şəkər kimi şirin sözləri ilə mənim həyatıma daxil oldu. Həm də jurnalist acizliyini ilk dəfə mənə Kəlbəcər xatırlatdı. İlk ezamiyyətimdən aldığım təəssürləri bir oçerkə sığışdırı bilmədim. Yazını tərif edənlər duymadılar ki, məni fərəkədən keçirməkdən çox, eliyə bilmədiklərim barədə duyğulanıram. Axı, bütün gözəllər kimi, Kəlbəcirin də bədbəxtliyi onun içindədir, kənardan baxmaqla kifayətlənməyib, onun ürəyinə yol tapmalısan. Bu yolu Şamil müəllim göstərdi mənə: yeraltı daxmalardan, cındırından cin ürkən adamların geyimindən, zəhmətlə becərilmiş taxıl zəmilərinin quşbaşı dolu zərbəsindən yerlə yeksan olmasından, Kəlbəcərin (bəlkə də adı da bundadı) keçə bilməyən dar cığırlarından və burada min illərlə məskun olmuş insanların dözülmündən... keçirdi bu yol. Və ilk povestimi yazdım. O zaman Şamil müəllim məni inandırmışdı ki, bunların bir əlacı var-bu varlı diyarın təbii sərvətlərinin ən qiymətlinin istehsalını təşkil etmək, yol çəkmək, təkcə elatın yox, başbilenlərin də ayağını bu yerlərə açmaq gərəkdir. 1957-ci ildə povest hasilə gəldi. Parçaları Şamil müəllimə oxudum, görkəmli geoloqumuz Sübhü Bəxtaşı tanış oldu yazı ilə, məsləhətlər verdilər. Ancaq cəsarət eyləyib üzə çıxarda bilmədim və Sibir neftini kəşf edənlərdən bəhs edən «Sınaq» romanının bir xətti də Kəlbəcəre yeni həyat gətirilməsinin zəruri problemi oldu. Hər iki xəttin bir qovuşacağı var idi –torpağa etiram, zəhmətə inam, sevgiyə sədaqət.

Çox bağlı olduğum və vərəqlədikcə beynimi dübarə insan haqqında fəlsəfi imtahanlara «Özümü axtarıram» povesti də meydana gəlməsi Şamil müəllimlə bağlıdır.

Yay idi, yenə ailəmlə istirahət üçün doğma diyar çəkib məni aparmışdı. Şamil hər dəfə, biz Kəlbəcəre gələndə, Turşsu dərəsinə

getməyi planlaşdırırdı və deyirdi ki, oranın mənzərəsini görməyibsinizsə, onda Kəlbəcərə gəlmiş də deyilsiniz. Sonralar Lök qalası, Dəlidağ, İstisu Taxtası, nə bilim nə qədər dilbər guşə bu siyahıya əlavə olundu. Həqiqətən də Turşsu dərəsi —«Qotur İstisu» vadisi gözəlliyin tacı idi, amma gözlərimə yığıqlarım təbii füsunkarlıq, gözənlilməz bir insanla görüşlə ürküb, məndən uzaqlaşdı.

Cənnət guşəsindən aldığım xoş ovqata soğan doğranıldı. Bir neçə il əvvəl Arəstə xanımla Kəlbəcərdə tanış olmuşdum. O zaman Yevlağın Malbinəsi kəndindən kolxozun başçısı idi. Bəstəboy, nurani qadın söhbət zamanı mənim tələbəlik dostum Qasım Qasımzadənin anası çıxdı. Qatar yoldaşları kimi tez ünsiyyət tapdıq, ana-bala mehribanlığı ilə söhbətləşdik... Cəmi bir neçə il sonra bizim xoş aləmdə olduğumuz bir vaxtda, bir qadının kənarda tən-tənha oturub oval ay kimi sifətini əlləri arasında tutaraq, hamıdan ayrılıb öz aləminə çəkilməsi diqqətimi cəlb etdi. Oxşatdım da, oxşatmadım da. Şamil gedib görüşdü və heç nə demədi.

Bir neçə saatdan sonra Kəlbəcərə dönərkən, yolda bir «Pobeda» maşının dikdirə çıxıbilməyib, nərildədiyi bizi narahat etdi. Yaxınlaşdıq. Arəstə xanım maşından düşməmişdi, adamlardan gizlənirdi. Sürücüyə kömək etdilər, maşın tənən qalxdı. Arəstə xanım Şamil müəllimlə gedirdi. Yolda Şamil müəllim əhvalatı danışdı. Demə, Arəstə xanımla dogma işindən uzaqlaşdırıblar. Hər il Kəlbəcər yaylaqlarına qalxan sürülərin üstündə bu yerlərə gələn sabiq kolxoz rəhbəri, indii bu köhnə maşınla itmiş günlərini axtarır, heç olmasa xatirələrinin üstünü mamır basmağa qoymur. «Ay gidi dünya», dedim. Niyə belə olmalıdır, axı! Sən milyonçu təsərrüfat yarat, sonra kənardan dur bax, elədiklərin göz dağı olsun sənə...

«Özümü axtarıram»-hasilə gəldi.

Arəstə xanımın halına yandım (şükür ki, onun gözəl övladları var idi, dolanışığı da qaydasındaydı). Qarabağın bədbəxt taleyi ilə qarşılaşanda biz bir neçə yazıçı, Bərdədə vəziyyətdən hal-əhval tutandan sonra mən təkid etdim ki, gedək bir Arəstə xanımla məsləhətləşək, görək, müdrik xanım bu işlərin axırını necə görür. Getdim, söhbətimi də yazdım. Qisası: «iyirminci illərdə Soltan bəy nüfuzlu adamları başına yığıdı, gedib danışdılar, barışıq oldu. İndi də çarəsi budur».

Mən Kəlbəcərlə doğmalaşmaqda. Şamil müəllimlə on illər ailəvi dostluqdan qazandıqlarım yalnız adını çəkdiyim yazılar olubmu?

Xeyir! Bu ünsiyyət - Vətən məhəbbətini mayalaşdıran- qərribə bir müqəddəs qısqanlıq təlqin etdi mənə. Dünyanın dörd qitəsini, onlarla ölkəsini gəzərkən, mən yalnız Qərbin, Afrikanın və Amerikanın gözəlliklərini gözüme yığıb, insanların sivil həyatına həsəd aparmalı olmadım. Mən gördüyüm mənzərələri - Alp dağlarının addımbaşı küreyindən salan bəyaz saçlarını, bəyaz şalalə hörüklərini, Böyük sıranın üf-qündəki qırçın-qırçın minarələri, Nyu-Yorkun 102 mərtəbəli evini, İranın xətti-cəmşidini, Dardanelin İstanbula ayna tutan mavi sinəsini, nələri, nələri gördükcə həzz aldığım qədər də, müqəddəs qısqanlıq içimi alovlandırdı. Mənə təskinlik verən Kəlbəcər gözəllikləri olurdu və bunlar mürür-zımanla qanıma, iliyimə işləməsəydi, mənim dogma Azərbaycanıma məhəbbətim, çox güman «vətən», «vətən» deyib, onun taleyi ilə alver edənlərin «istəyindən» o tərəfə keçməzdi. Kəlbəcər dağları ilə qarşılaşdılanda - Tyanşanın zirvələri də mənə alçaq görünüb; ulu Yenisey də mənə Tərtərimdən dar gəlib, Vyananın göyün neçə qatına fişqıran fəvvarələri də İstisuda soyuq çayın içindən bir qaya parçasının ortasından neçə metr ucalığa baş vuran qaynar püskürtüsü önündə mənə cılız cörünüb.

Və nəhayət, Kəlbəcərin sadə, müdrik adamları. Jurnalistik sənətimlə bağlı mənə, yüzlərlə millətin, xalqın, tayfanın nümayəndəsi ilə dilləşmək qismət olub. ABŞ senatının üzvləri, Rusiyanın baş naziri, İranın dini rəhbəri, Tunisin və Mərakeşin liderlərinin varisləri-şahzadələri-bunlar sözlə ərsəyə çıxmışlardı, qələmlə tarixə düşmüş nə qədər yaradıcı şəxslər-bunların müdrik kəlamları, bizə İstisuda alaçıq quran, bığ yeri təzəcə tərləməyə başlayan cavan oğlanın hazır cavablığı ilə qarşılaşdırılanda - sonuncu keçirdi mənim azərbaycanlı müsabiqəmdən.

Bəlkə də bunlar qısqanlıqın kor gözlərinin əlamətiydi - mənim gözüme öz məhəbbətimdən savayı heç nə görünmür. Bəlkə də müqayisələrim insanları çaşdırıb biləcəyi fəndləri məni yalnız təəssürlərə vardırır. Bəlkə də Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ, Ağdam, Kəlbəcər, Füzuli, Laçın, Zəngilan, Qubadlı itkilərinin göynəltisindən havlanıb, itirilmiş min bir haqqın heç olmasa bir qismini qaytarmaq istəyimlə bağlıdır bunlar...

Hər halda, bu inkar olunmaz həqiqətdir ki, bunların hamısına görə mən Şamil müəllimə minnətdaram. Onun mənim varlığında yaratdığı Vətəni necə sevmək əməlləri ilə.

Qoy həmkarlarım inciməsin. Mən ikinci qələm sahibi tanımıram ki, o dogma yurdu şöhrətləndirmək üçün dırnağı ilə daş eşələyib, yığıb

abidə düzəltsin, onun hər qayasını, hər bulağını heyrət doğuran bir duyğu ilə həm şifahi, həm yazılı təbliğ etsin. Bu nadir hadisədir.

Dostluğumuzun yaşı əllini keçsə də, artıq doğmalaşığımız halda bir-birimizə sədaqət-vəfa andı içməyimizə ehtiyac olmasa da, mən bu böyük insan qarşısında: yaradıcılıq fəhləsi, milli təəssüb əsgəri, gözəl ailə başçısı və xeyirxah insan önündə təzim edirəm və Şamil Əsgərov haqqında, onun kimliyi barədə sorğu-suallarımı davam etdirir və bütün gerçəklikləri onda ehtiva edirəm ki: nə yaxşı tale bizi qovuşdurmuşdur və nə yaxşı on illər ərzində fürsət düşdü ki, mən ürəyimdən boşaltmaq istədiklərimi heç olmazsa, bir neçə sətrini deyib, ondan halallıq almaq imkanı qazandım.

Ələvsət Ağalarov
Yazıçı, jurnalist

**Dəlidağın daş qartalı,
yaxud Şamil Əsgərin yaralı ürəyinə qoyulmuş
diaqnozun əsl adı**

**Şamil müəllim də xəstələnərmiş...
Nə isə ağıma batmır. Böyük şairimiz
mərhum Məmməd Araz onu daş
qartala bənzədib, eyni adlı şer də
yazmışdı: «Daş qartal»**

Doğrudan da, daş kimi sağlamdı. Bu o vaxtlar idi.

Min bir əzab- əziyyətlə, məşəqqətlə, taleyin amansız və öldürücü zərbələrinə dağ vüqarı ilə sinə gərəkək zirvədən-zirvəyə qonar, ulu şairimiz təbircə desək, dağların «daş qartalı» ömrü sürərdi. Əyilməz, mərd, cəsur ömür.

İndi də belədir. Amansız xəstəliyə düşər olandan bəri sanki xəstəliyinin acığına daha da cəsurlaşmış, daha da işgüzar olub, kitabı kitab dalınca yazır. Özünü də necə kitablar!

Xəstəliyi də məzəlidir. Guya ki, Şamil müəllim üçün təzə şeydir. Ta zavallı bilmir, Şamil müəllim onu dünyaya gələn gündən tanıyır, onunla 75 ildir qucaq- qucağa yatır. Şamil müəllim ürəyi ayrı cür olmalı deyil ki! Balaca bir haqsızlıq, ədalətsizlik görəndə, birinin (kim olur olsun, tanıdı tanımadı) haqqı tapdalananda, kimsə ac-yalavac olanda, kimsə şər-şamatayla mərdimazarlıq edəndə, biri xalqın malını talayıb harınlayanda ürəyi özündən qabağa düşür, üsyan qoparır, ətraf aləmi lərzəyə salırdı. İndi də belədir.

Şamil müəllim, onda bu yazıqdan niyə gileylənirsiniz? Bunu bu günə özünüz salmışınız ki! Hələ o yazıqdır ki, bu qədər tarpa-turpa dözdür, kim olsaydı, nə olsaydı, vallah bu boyda müsübətlərə çoxdan tab gətirməzdi. Canınızdan, qanınızdan artıq sevdiyiniz Kəlbəcərimiz mənfur düşmənlər tərəfindən işğal olunandan sonra nə istəyirdiniz, ürəyiniz dözməli idi? Çəkilməsi mümkün olmayan dərdəmi dözməliydiniz? Yox, əzizim tablaşıydı, onda o heç sizin ürəyiniz olmazdı ki! Bu bir aksiomadır.

Məni düşündürən tamam başqa məsələdi: Həkimlərimizin düzgün diaqnoz qoymamaları! Respublikamızın ən yaxşı ürək həkimləri sizi müayinə edib əcaib bir diaqnoz qoyublar: «Ürək çatışmazlığı». Hətta dünya şöhrətli kardioloq, millətimizin fəxri bildiyimiz Cavad Heyət də sizi yoxlayandan sonra bu diaqnozu təsdiq etdi. Cavad bəyi sizdən geri qaytaranda yolda dedim, inciməyin, siz də o biri həkimlər kimi Şamil müəllimə düzgün diaqnoz qoya bilmədiniz. Kişinin ani olaraq düşdüyü halı təsəvvürünüzə getirin. Gözləri az qala hədəqədən çıxacaqdı. Ya mənə, ya sizə hörmətindən və ya yüksək səvyəli, böyük mədəniyyət və mənəviyyət sahibi olduğundanmı ağır cavab qaytarmadı. Amma içində baş qaldıran fırtınanı görməkdə mümkün deyildi. «Ələvsət, bə-əy, (Cavad bəy mənə belə müraciət edir) nə danışsınız, mən 59 ildir ürək həkimiyəm. Hətta xəstəyə virtual baxışla diaqnoz qoya bilərəm, axı siz həkim deyilsiniz, Şamil bəyin diaqnozunu 100 faiz düz demişəm: «Ürək yetməzliyi». Sizlər «ürək çatışmazlığı» deyirsiniz.

Gördüm Cavad bəyi doğrudan da çaşdırmışam. Tez qayıtdım ki, siz məni düzgün başa düşmədiniz, alimliliyinizə, həkimliyinizə zərər qədər də şübhə etmirəm. Siz həkim kimi Şamil müəllim xəstəliyinə patoloji diaqnozunu düz qoymusunuz. Amma bu xəstəliyin əsl adı **«VƏTƏN ÇATIŞMAMAZLIĞI, YURD ÇATIŞMAZLIĞI»...** və mən Kəlbəcərin Şamil Dəlidağ üçün necə əzəmətli, necə əziz yer olduğunu

izah etməyə başladım. Cavad bəyin beynindəki fırtınalı hövlündən əsər-əlamət qalmamışdır. Dərin xəyala dalaraq sanki Kəlbəcəri gəzib-dolaşırdı. Handan-hamana özünə gəlib: «Ələvsət bəy, sən düz deyirsən, mən bunu nəzərə almamışdım» dedi.

Şamil müəllim, həqiqətən də, təkcə sizin yox, doğma Göyçəmizdən, Zəngəzurumuzdan, Qarabağımızdan, Kəlbəcərimizdən ayrı düşüb zillətə, möhnətə, lap elə töhmətə məruz qalan soydaşlarımızın da bütün xəstəliklərinin tək birəcə adı var: **VƏTƏN ÇATIŞMAZLIĞI**.

İnşallah, Kəlbəcərə qayıdandan sonra ürəyinizin əvvəlkindən də sağlam olduğunu görəcəksiniz. İndi isə... İndi bir udum Vətən havası, bir içim doğma bülaq suyuna həsrət qaldığınıza görə gecə-gündüz sizi dara çəkən ürəyinizə Şamil Əsgər qətiyyəti, Şamil Əsgər təpəriylə təpinin! Təpinin ki, özünü şiltaq aparmasın. Dözümlünü daha da sərtləşdirdin. Siz axı buna qadırsınız, Şamil müəllim! Axı çoxları sizdən dözümlü, səbr, dəyanət dərsi alıb. Möhkəm olun, Şamil müəllim! Ağır kişilərin ləngəri də ağır olar.

Siz Allah, öz sağlamlığını itirən, gecə-gündüz pərvanə kimi başınıza fırlanan, hər nazınızla oynayan, hər cəfanıza dözən ömür-gün yoldaşınız Nazilə xanımın, heç ondan da əziyyətinizə az qatlaşmayan həkim Elmira xanımın, ataya məhəbbətin, sədaqətin rəmzi sayılan oğlunuz Xalidin, sizinlə fəxr etdikləri, sizinlə sözün əsl mənasında nəfəs alan nəvələriniz Gülgəzlə balaca Şamilin adı gələndə istər-istəməz özünü ələ alan, sizi güvənc yeri, el ağsaqqal kimi ən yüksək titula layiq bilən hər bir kəlbəcərlinin naminə ağır yük altında dizləri bükülmüş nəhəng fil kimi qəfil ayağa qalxın, Kəlbəcərimizi gözünüzün qabağına gətirin, içinizdə tənbel-tənbel açılıb yumulan ürəyinizə Şamil kimi hökm edin! Axı nəhənglər buna qadırdırlar! Siz də nəhəngsiniz, Şamil müəllim! Sözümün səmimiyyətinə inanın, Allaha and olsun düz sözümdür: **NƏHƏNGDƏN DƏ NƏHƏNGSİNİZ! SÖZ NƏHƏNGİ, ŞƏR NƏHƏNGİ! DOST NƏHƏNGİ! ETİBAR, SƏDAQƏT NƏHƏNGİ!** Sizin nəhəngliyinizi cılızlar duymaz, nadanlar görməz. Mən axı sizin dəfəllərlə möhkəmliyinizin, cəsurluğunuzun əyani şahidi olmuşam!

Yadıңызdadırmı, 1992-ci il iyun ayının 1-i günü? Murdar ermənilər Alaqaya kəndinə hücum etmişdilər! Kəlbəcərin müdafiəsində böyük zəhməti olan Zaur Rzayevin əsgərləri ilə biz də sizinlə kəndin

köməyinə getmişdik. Əyninizdə hərbi paltar, əlinizdə «Kalaşnikov» avtomatı, cavan əsgərlərdən də cəld, qıvraq idiniz, qırğı kimi şığıyırdınız. Taxtabaşı kəndini keçəndə yolda qabağımızı kəsədlər ki, yolları ermənilər minalayıblar, hara gedirsiniz? Əsgərlər qorxularından hərbi maşınları geri döndərmək istəyəndə qabağa düşdük. Dedik nə olursa qoy bizə olsun, tək kənd azad olunsun. Siz, mamaoğlu Qurban müəllim, icra başçısının müavini Nuşirəvan və mən Akifin «UAZ» maşını ilə Alaqayanın qənşərinə qədər gəldik və kənddən düşmənləri qova bildik.

Bu da yadınızda olar ki, Kəlbəcər hər tərəfdən mühasirəyə alınanda, artıq mərkəzdən kömək gəlmədiyini gören rayon camaatı yığışb əllərindən gələn köməyi əsirgəməyəndə, evində-əşiyində balalarının çörək pulunu bir yerə toplayıb silah- sursat almağı təşkil edəndə sizi qabağa verdilər. Hamının yekdil rəyi ilə o, halallıqla yığılan pulların hallallıqla xərclənməsi üçün komissiyaya da sizi rəhbər seçdilər. Çünki sizi yaxşı tanıyırdılar. Bilirdilər ki, siz olan yerdə əyintiye-pozuntuya yer yoxdur. Bu etimadı, bu inancı bir günə, bir ilə qazanmamışdınız. İndi sizə dinclik verməyən, Kəlbəcər harayına səsləyən üreyinizlə birgə bu halallığa nail olmuşdunuz. Və sonradan da bəlli oldu ki, camaatımız seçimində yanılmayıb. Siz o pulların qəpiyinə qədər silah-sursat verilməsini təmin etdiniz... Şamil müəllim, hansı fəaliyyət növünüzü unutmaq olar?!

Maarifçiliyin Kəlbəcərdə inkişafında fədakar Cəfər Əhmədovla, az qala əfsanələşən Qara Bəhmənlə bərabər sizin də danılmaz, titanik fəaliyyətiniz indi də çoxumuza möcüzə kimi gəlir.

Bir hadisə heç vaxt yadımdan çıxmır. Orta məktəbdə oxuyurdum. Kəlbəcər Rayon Maarif Şöbəsinin müdiri idiniz. Yüzlərlə yeni lahiyənin ideyasını həyata keçirirdiniz. Bir dəfə bütün əlaçı oxuyan şagirdlərin rayon konfransını təşkil etmişdiniz. Şagirdlərlə birlikdə valideynlərini də ora dəvət etmişdiniz. Oxuduğumuz Qılınclı orta məktəbindən bizlər də o siyahıda vardıq. Birinci çıxışı özünüz etdiniz. Bu təşəbbüsün vacibliyindən, gələcəkdə daha da inkişaf etdirilməsindən, təhsilin Vətənə layiq əsil vətəndaş yetişdirilməsindəki rolundan danışdınız. O vaxtlar üçün bəlkə də çox cəsarətli sayılacaq bir cümlənizi indi də xatırlayıram: «Əsl vətəndaş Soltan bəy kimi olar. Andiranik kimi

quldurun qulağını kəsib ağzına verən kişinin həmyerliləri yaxşı oxuyub, yaxşı da vətəndaş olmalıdır».

Axşam evə gələndə dədəmdən Soltan bəyin, Andiranikin kim olduğunu soruşanda o, məşhur və qürurverici əhvalatı təfəsilatı ilə danışdı. Nədən danışım. Hansı xeyirxah əməllərinizdən söz açım?! Təkcə sadalamağa neçə-neçə qəzet səhifəsi, belə, çatmaz! Tikdirdiyiniz məktəb binalarından, çəkdiyiniz yollardanmı, bir-birindən dəyərli kitablarınızdanmı, köməyə etiyacı olanlara etdiyiniz yaxşılıqlardanmı, xalq təbabəti ilə şəfa verdiyiniz xəstələrdənmı və ən nəhayət, dünyanın möcüzəsi Kəlbəcərimizdə min bir əziyyətlə yaratdığınız müzeydənmi?!

Həç nəyi demirəm, təkcə o möcüzə müzey üçün elədikləriniz bir yox, bir neçə nəslin bütün həyatları boyu gördükləri işlərdən daha faydalı olub. Ona görə də «Ürəyimlə bacarmıram» kəlməsini dilinizə belə, gətirməyin. Siz hər şeyi bacarırsınız, bir ürək nədir ki?! Düzdür, bu məşəqqətlə dolu 12 ildə bu ürəyin nələr çəkdiyini sizi tanıyanlar yaxşı bilir. Hər halda dözdün, Şamil müəllim, ən azı ona görə ki, övladlarınızdan da, öz canınızdan da artıq sevdiyiniz anamız Kəlbəcər, ən istəkli övladınız Kəlbəcər müzeyi sizi gözləyir, bizləri gözləyir, bizlərin naminə dözdün! Axı siz bizləri də öz doğma övladlarınızdan ayırmırsınız! Bax, elə buna görə də ürəyinizə hökm edin!

Bu yaxınlarda böyük şairimiz Məmməd Aslan və dostunuz, gözəl ziyalımız Vahid Həsənovla sizə dəyməyə gəlmişdik. Xeyli söhbətləşdik. Dağdan, arandan, sözdən, şerdən danışdıq, amma cümlələrimizin əvvəli də Kəlbəcər idi, axırı da. Sizdən ayrılıb geriye dönəndə hər üçümüz Ulu Yaradandan sizə şəfa diləyib birlikdə Kəlbəcəre gedəcəyimizi düşündürdük. Və hər üçümüz bu müqəddəs arzudan doğan daha bir arzumuzu dilə gətirdik: İnşallah, doğma Kəlbəcərimizdə görüşəndə ürəyinizə verdiyiniz əzab-əziyyətin əvəzini bizlər qaytararıq.

«Ədalət» qəzeti, 5 mart, 2005

Qulu Xəlilli
Professor

Hər şeydən keçilər, Vətən keçilməz

Bütün respublikada işgüzarlığına, vətəndaşlığına və qeyrətinə görə nüfuz qazanmış Şamil Əsgərov kimi hünərpərvər alimin taleyini yada salaq. Heç kimə gizli deyil ki, Ş. Əsgərov durğunluq illərində iftiraçılardan az əzab çəkməmişdir. Ona qarşı olan haqsızlıqlar barədə müvafiq təşkilatlara vurulan minlərlə teleqramlara respublikamızın adlı-sanlı yazıçı və ziyalılarının müraciyyətinə qulaq asan, əhəmiyyət verən olmadı. Belə təmiz və təpərli alimi, bacarıqlı təşkilatçını ləkələmək üçün nətə-mizlər hansı yollara əl atmadılar.

Ş.Əsgərov həbs olunmamışdan bir az əvvəl onun kürd şairi Əhməd Xanidən tərcümə etdiyi «Məm və Zin» poeması Azərbaycan dilində çapdan çıxmışdı.. Bir gün müstəntiq onu dindirərkən həmin kitabını çıxarıb demişdi:

-Sən beynəlxalq imperializmin agentı, Sovet İttifaqının qatı düşməni Əhməd Xaninin «Məm və Zin» poemasını tərcümə edib yaymaqla Vətənə xəyanət etmişən.

Beyni, ağılı, mənəviyyatı 37-ci ilin çirkabından uzağa getməyən bu kəmsavada nə cür başa salasan ki, elə həmin kitabın ilk səhifəsində yazılmışdır:

«Əhməd Xani 1651-ci ildə anadan olmuş, 1706-cı ildə vəfat etmişdir».

Şamil müəllimin haqsızlıq toruna salındığı vaxtlarda onun belə bir şe'ri əldən-ələ gəzirdi:

Bir anam kürd, bir anam od - Odlar yurdu Azərbaycan.
İkisinin yolunda da cöz qırpmadan verərəm can.
Kürd anama daş atanın gözlərini oyaram mən!
Od anama sataşanı diri-diri soyaram mən!

Bu misralar kürdlərlə azərbaycanlıların birliyini, dostluğunu, qardaşlığını çox gözəl ifadə edir.

Qarabağın dağlıq hissəsində baş verən fitnəkarlıqla əlaqədar riyakar şaiyələr gəzdiyi zaman Ş.Əsgərovun Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun yığıncağında dediyi qiyamət sözlər indi də çoxlarımızın qulağında səslənir:

- Mən çox uca səslə, həm də məsuliyyətlə, inam və cəsarətlə bildirirəm ki, Azərbaycanda yaşayan kürdlərin ağıllısı bir tərəfə dursun, heç dəlisinin də fikrinə gəlməz ki, özünü bu xalqdan ayrı təsəvvür etsin. Biz həmişə azərbaycanlılarla bir olmuşuq, indi də birik, gələcəkdə də bir olacağıq.

Hadisələrin sonrakı gedişi də bunu sınaqdan çıxartdı.

Bakı, 1995.

Hikmət Mahmud
Geologiya-mineralogiya elmləri doktoru,
professor, şair

Geoloqların yaxın dostu

Söhbət ensiklopedik biliyə malik, geoloqların yaxın və səmimi dostu Şamil Əsgərovdan gedir.

Şamil müəllimlə biz geoloqlar uzun illərdən çox yaxın təmasdayıq, onunla mehriban və sədaqətli dost münasibətindəyik. Şamil Əsgərov Kəlbəcərin hər dağını, daşını, çayını, çeşməsinə və qayasını beş barmağı kimi əzbər tanıyır. E'cazkar təbiətli Kəlbəcər yurduna akademik Mirəli Qaşqay başda olmaqla onun bütün yetişdirmələri gəliblər və burada geoloji-axtarış işləri aparıblar. Bu geoloqlardan bir neçəsinin adlarını qeyd etmək yerinə düşər. Hikmət Mahmud, Aydın Məmmədov, Şamil Allahverdiyev, İbrahim Babayev, Əli Məğribi, Kavus Pənahi və onlarla digər geoloqların adlarını qeyd etmək olar. Şamil müəllim həmişə bizimlə çox e'tibarlı dost münasibətində olubdur. Bə'zən geoloji-axtarış işlərinə Şamil müəllimlə birgə getmişik. Bir sıra geoloji maraq doğuran yerlərin üzə çıxarılmasında Şamil Əsgərov bizə həтта yaxşı bələdçilik edərdi.

Şamil müəllimi insanlara sevdiren onun alicənablığı, yüksək insani keyfiyyətləri, dosta sədaqətli və zəhmətkeş olmasıdır. Məhz onun böyük zəhməti və təşkilatçılıq bacarığı nəticəsində Kəlbəcərdə şöhrətli bir muzey yaranmışdır. Bu muzeyin zənginliyini və gözəlliyini nəinki respublikamızın əhalisi, həтта xarici ölkə vətəndaşları da, xüsusən elm və sənət adamları çox yüksək qiymətləndirirdilər. Şamil müəllimin gərgin əməyi sahəsində yaranan o zəngin mə'nəvi sərvət muzeyimiz çox - çox əfsuslar olsun ki, qansız düşmən çaynağına keçdi və darmadağın oldu.

Şamil Əsgərov haqqında o qədər xatirələr demək olar ki, onları yazmaq qurtarmaq mümkün deyildir. Mənim Şamil müəllimlə məktublaşmağım həmişə şe'rlə olubdur. (Ümumiyyətlə, Şamil Əsgərov yuxarıda qeyd etdiyim kimi, çoxsahəli biliyə qadir bir şəxsiyyətdir O,

həm ədəbiyyatçı, həm riyaziyyatçı, həm geoloq, həm də tikinti sahəsində sayılıb - seçilən bir mütəxəssisdir. Eyni zamanda olduqca gözəl və bacarıqlı təşkilatçıdır).

Şamil müəllimin bir çox mə'sul vəzifələrdə işləməsinə baxmayaraq, o, heç vaxt öz sadəliyini, insana səmimiyyətini, dostu sədaqətini azacıq da belə dəyişməyibdir. Onun haqqında şəxsən mənim də xatirələrim çoxdur. Ancaq yeri gəlmişkən birini qeyd etmək yerinə düşər. Təxminən 1982-83-cü ilin iyul ayı idi. Mən Kəlbəcərdə geoloji-kəşfiyyat işləri ilə məşğul idim. Eşitdim ki, şair Nəriman Həsənzadə və Eldar Baxış da buradadırlar. Bunu mənə Şamil müəllim dedi və mənə Sarıyerə bulaq başına qonaqlığa də'vət etdi. Də'vət baş tutdu. Nəriman müəllim həyat yoldaşı və oğlu ilə gəlmişdi. Lakin həyat yoldaşı xəstə olduğundan oğlu Nazim anası Sara xanım ilə evdə qalası oldular. Biz isə, yəni Şamil Əsgərov, Nəriman Həsənzadə, Eldar Baxış və mən getdik Sarıyer yaylağına.

Sərin bulaq, dağ havası, körpə quzu kababı - ləzzətverici bir qonaqlıq oldu. Məclisin şirin dəmində Eldar Baxış bir 200 qramlıq stakanı araqla doldurub birnəfəsə içdi və dedi: Şamil müəllim, bax arağı belə içərlər. Şamil müəllim isə içki içən olmadığından eyni ölçülü stakanı buz kimi sərin bulaq suyu ilə doldurub birnəfəsə içdi və dedi: «Eldar Baxış, kababdan sonra bax sərin bulaq suyunu da belə içərlər».

Havası gündə neçə dəfə dəyişən Kəlbəcər o günü də gah duman, gah da çən oldu. Evə gəlib çathaçatda isə bizi möhkəm leysan tutdu. O maraqlı görüş indi də fikrimdə əziz bir xatirə kimi canlanır.

Baxış Hüseynov
Tibb elmləri namizədi

Əsil insan, əsil dost

Mənimlə təmasda olan insanlarla, fərdlərlə, şəxsiyyətlərlə dərin səmimi münasibətdə olduğum inkaredilməzdir. Lakin həyatda iki nəfərin cəmiyyətdə yerinə, yüksək insani xüsusiyyətlərinə, həqiqətdən dönməz olmalarına, əyilməz və tərəddüd etməz məziyyətlərinə görə hamı tərəfindən qəbul edilmiş mərhum iqtisadçı alim və şükürlər olsun ki, cərgəmizin başında duran, xalqa və vətənə ürək telləri ilə bağlı olan

Şamil Əsgərovun şəxsiyyətləri qarşısında acizəm.

Həbib Şirinov vaxtından çox tez bizi yetim qoyub getdi, dərdi hamımıza həddindən artıq ağır oldu. Şamil müəllimin varlığı bizi bu dərdə qarşı dəyanətli edir, ağrı-acılarımızı azaldır. Ona baxıb böyük təsəlli tapırıq.

Mənə görə Şamil müəllim müsbət xüsusiyyətlərinə görə əlçatmaz şəxsiyyətdir və Ulu Tanrı onu bənzərsiz yaradıb. Şamil müəllimin ailəsi, onun balalarının cəmiyyətdəki rolu, vətən və xalqa bağlılıqları hər bir ailəyə nümunə ola bilər. Şamil müəllimin işgüzarlığı, zəhmətsevərliyi, dogma Azərbaycan və Kürd xalqlarına sədaqəti və xidməti hamını rıq-qətə gətirir.

Şamil müəllim kasıb bir ailədə dünyaya göz açmış, qara dam altında böyümüş, hələ uşaq yaşlarından ağır zəhmətə dözməyə qatlaşmışdır. Məktəbdə xadim, kolxozda çoban işləmişdir. Bütün bu əməksevərlik ağac qabığı və qara neft çırağı işığında dərslərini hazırlayan Şamilin məktəbdə ə'lə qiymətlərlə oxumasına da müsbət tə'sir etmişdir. Təsədüfi deyil ki, o, riyaziyyatçı, tarixçi olduğu halda filologiya elmlər namizədi adını almağa nail olmuşdur. Bütün ömrü boyu zəhmətdən ayrılmayan «zəhmətin qara kotanı» kimi tanınan Şamil bir şair kimi, bir maarif xadimi, bir mədəniyyət işçisi, bir təşəbbüskar ictimai xadim kimi məşhurlaşmış və xalqın dərin hörmətini qazanmışdır.

Şamilin yorulmaz xidmətləri və gərgin əməyi sahəsində - Kəlbəcər komsomolu İttifaq yarışında birinci yeri tutmuş, maarif qabaqcıllar sırasına çıxmış, mədəniyyəti inkişaf etmiş və onun özünə də şöhrət qazandırmışdır. Şamilin əzmkarlığı, vətənpərvərliyi və gördüyü faydalı işlər Kəlbəcər dağlarını gözümüzdə daha da ucaltmışdır. Bir çoxları çox düzgün və haqlı olaraq deyirlər ki, biz Kəlbəcəri Şamilə görə tanımışıq, onun əməyi, fəaliyyəti, təbliğatı bu ecazkar diyarı bizim gözümüzdə ucaltmışdır. Bu adamların biri də mən özüməm. Bütün bunları söyləməklə heç bir hissiyata qapılmıram, yalnız və yalnız olan həqiqəti deyirəm.

Şamil müəllim maarif şöbəsi müdiri işlədiyi zaman Bakı şəhərində təşkil etdiyi «Kəlbəcər məktəblilərinin tədris xarakterli əl işləri sərgisi» akademikləri, alimləri, institut müəllimlərini, fəhlələri, tələbələri, şagirdləri heyrətə gətirmişdi. Yaxud Kəlbəcərdə onun yaratdığı «Tarix-diyarşünaslıq muzeyi»nin şöhrəti dillərdə dastana çevrilməmişdimi? Şamilin ulu Şəhriyara cavab olaraq yazdığı poemasını çoxumuz əzbərdən bilmirdikmi və indi də bilmirikmi? Onun son zamanlar meydana

çıxartdığı «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», «Dodaqdəyməzlər» kimi orjinal və anoloqu olmayan kitabları doğma Azərbaycanımıza əvəzsiz xidmət nümunələri deyilmi? Şamilin bu kimi fəaliyyətindən həftələrlə, aylarla danışmaq olmazmı?

Görkəmli geoloq alimlərdən, respublikamızın tanınmış elm xadimlərindən, ziyalılardan, çobanlardan, naxırçılardan, əmək adamlarından Şamil müəllim haqqında eşitdiklərim həmişə üreyimi qürur hissi ilə doldurmuşdur. Onun yaratdığı muzeyin rə'y kitabına yazılanları oxuduqda, minlərlə adamların Şamilin əməyinə verdikləri yüksək qiymətlə tanış olduqda onun adı həmişə gözlərim önündə ucalara yüksəlmiş və üreyim dağa dönmüşdür.

Məlumdur ki, hələ də aramızda xalqlar arasına nifaq toxumu səpməyə cəhd edənlər, kürdlərə qara yaxmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxanlar tapılır. Sevinirik ki, yığıncaqlarda, mərasimlərdə, xalq arasında Şamil müəllim öz ağsaqqallıq və ziyalılıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirir, Azərbaycan və Kürd dostluğunun daha da möhkəmləndirilməsi üçün əlindən gələni əsirgəmir. Araqatanların mə'nasız hay-küyünə baxmayaraq, respublikamızda bir çox xoşagəlməz hallar baş verdiyi halda kürdlər doğma Azərbaycana sadıq olduqlarını öz xeyirxah işləri ilə nümayiş etdirmişlər. Kürdlərin doğma Azərbaycanımıza sədaqətlə xidmət etməsində Şamil müəllimin müstəsna müsbət fəaliyyətini cəsarətlə qeyd etmək və onun bu işini yüksək qiymətləndirmək lazımdır. Şamilin hələ 1990-cı ilin faciəli 20 yanvar günündə Kəlbəcərdə çıxan «Yenilik» qəzetində çap etdirdiyi «Kürdəm» şe'ri hər yerdə geniş yayılmışdı. 45 misralıq bu şe'r belə başlanırdı:

Bilsin hamı, bilsin aləm, qəlb deyəni yazır qələm,
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!
Vidən satan, ara qatan danışsa da həlləm-qəlləm,
Gecə-gündüz Od yurdunun keşiyində duran Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!

Şamilin bu şe'ri, kürdlərə müraciətlə yazdığı «Azərbaycan torpağına sipər eylə sinəni» və saysız-hesabsız belə şe'rləri kürdlər barədə sayıqlama göstərənlərə ən tutarlı cavablardır. Şamilin özü haqqında hədərən-pəderən danışanlara böyük və mübariz şair Xəlil Rza hələ

1982-ci ildə yazdığı, onun «Uzun sürən gənclik» kitabında (1994, səh.358-362) nəşr olunan şəri indi də, gələcəkdə də misli-bərabəri olmayan ən sanballı zərbədir.

Şamil müəllimin mərdliyinə, gözütöxlüğüna, qayğıkeşliyinə, mübarizliyinə, sadəliyinə, doğruluğına, vətənpərvərliyinə, işgüzarlığına və başqa insani keyfiyyətlərinə söz ola bilməz.

Çətin qaçqınlıq şəraitində yaşasa da Şamil müəllim xalqa və Vətənə borcunu bir dəqiqə də olsun unutmur. Kəlbəcər üçün yeni muzey təşkil edir. Bir sözlə desəm, mən tanıdığım adamlar içərisində Şamil müəllim kimi əməyə bağlı olan, zəhmətdən ayrılmayan başqasını tanımıram. O, əsil insan, əsil dostdur. Onun pak və xeyirxahlıqla dolu qəlbi tükdən nazikdir. Ürəyi həddindən artıq kövrəkdir.

Ümüdvaram ki, xalqın və bizim dostumuz, qardaşımız, əzizimiz, sevimlimiz, vətənimizin, Azərbaycan və Kürd xalqlarının qəniməti olan Şamil müəllimin şəxsiyyəti bütün cavanlar üçün nümunə olacaq, onun nəcib fikirləri və ideyaları həyata keçəcək.

Sədaqət Kərimova
«Samur» qəzetinin baş redaktoru

Dəlidağsız Dəlidağ

Belələrinə həyatda az təsadüf olunur. Ürəyinə həyat eşqi qaynayan, qurub-yaratmaq eşqi ilə yaşayan, öz nikbinliyini ətrafdakılara da keçirməyi bacaran, xırda hisslərdən uzaq, nəfsi tox, ruhu zəngin, başdan-başa ideyalarla köklənmiş, onları həyata keçirənə kimi dinclik bilməyən bu cür insanların arzu və istəklərinin sərhədi olmur. Sizə haqqında sözbət açacağım Şamil Əsgərov da belələrindəndir. Onu təkcə Kəlbəcər eli deyil, Azərbaycanın bütün ziyalıları yaxşı tanıyırlar. Bu istedadlı adamın fəaliyyət diapozonu o qədər geniş, gördüyü işlər o qədər sanballıdır ki, onu birmənalı şəkildə fenomen adlandırmaq olar. Xalq yazıçısı Əli Vəliyev ona «Dəlidağ» ləqəbini verib. Bu ad ona yaraşır – Kəlbəcərin bu heyrətamiz dağı kimi əzəmətli, qüdrətli və yenilməzdir Şamil Dəlidağ. Lakin belə şəxslər sadəlikləri ucbatından onları gözü götürməyənlərin hördükləri tora asanlıqla düşürlər. Nə yaxşı ki, sonra zaman hər şeyi yoluna qoyur, haqq və ədalət öz yerini tapır.

«Sovet kəndi» qəzetinin müxbiri olduğum illərdə tez-tez Azərbaycanın rayonlarında ezamiyyətdə olurdum. Kəlbəcərə də vaxtaşırı yolum düşürdü. Rayon Xalq Maarif Şöbəsinin müdiri Şamil Əsgərov haqqında yerli camaatdan o qədər xoş sözlər eşitmişdim ki, bu barədə məqalə yazmaq qərarına gəlmişdim. Ancaq Şamil müəllim atlı olmuşdu, mənse piyada, heç cür onunla görüşüb söhbət edə bilmirdim. Şəxsi təşəbbüsü ilə kəndlərdə məktəblər tikdirdiyindən, kabinetində nadir hallarda olurdu. Rayon maarifinin uzun illərdən bəri diqqətdən kənarda qalması, kolxoz və sovxozların iqtisadi cəhətdən zəif olması burada dövlət hesabına məktəb binaları tikməyə imkan vermədiyinə görə o, yerli imkanlardan və respublikanın müxtəlif bölgələrində rəhbər vəzifələrdə çalışan dostlarının köməyindən istifadə edirdi. Ordan-burdan ucuz qiymətə inşaat materialları tapıb rayona gətirirdi. Kəndlərə gedib camaatla söhbət edir, məktəb binalarının inşasının vacibliyini başa salırdı. Tikintiyə kömək edənləri və ya onların övladlarını məktəbə təsərrüfat müdiri, kitabxanaçı, xadimə təyin edəcəyinə söz verirdi. Maarif Nazirliyi tərəfindən ayrılmış bir vaqon sement azlıq təşkil etdiyinə görə axtarib Comərd kəndi yaxınlığında əhəngdaşı yatağı tapmışdı. Qışın çiləsində burada iki nəhəng quyu qazdırıb 400 tondan artıq əhəng istehsal etmişdi.

Həmin illərdə Şamil müəllimin təşəbbüsü və camaatın köməyi ilə Kəlbəcərdə 470 sinif otağı tikilmiş, 5 orta məktəbin sayı 28-ə çatdırılmış, 46 ibtidai məktəbin 39-u səkkizillik məktəbə çevrilmiş, 25 kənddə yeni məktəblər açılmış, ali məktəblərə qəbul olunanların sayı 10 dəfə artmışdı.

Bütün bunlar barədə mən o vaxt rayonda keçirilmiş uşaqları əla qiymətlərlə oxuyan valideyinlərin rayon konfransının iştirakçılarından eşitdim. Şamil müəllimlə yenə görüşə bilmədik. Bir gün əvvəl hansı kənddə tikinti üçün kəsilmiş ağacları maşına yükləyəndə çiyni bərk əzilmişdi. Konfrans qurtaran kimi onu birbaşa xəstəxanaya aparmışdılar.

Bu hadisədən bir neçə ay sonra eşitdiyim xəbər məni sarsıtdı. Şamil Əsgərov həbs olunub! Şamil müəllimin ömür kitabının sirr dumanına bürünmüş bu səhifələrini bəlkə də vərəqləməzdik. Lakin onun şəxsiyyətinə və xarakterinə açan bu hadisəni xatırlamağa dəyər. Edilmiş haqsızlıq nəticəsində evindən, doğmalarından, yurdundan didərgin salınmış bu insan uzun ayrılıqdan sonra rayona qayıdanda çoxu onun dəyişdiyini, bədbinləşdiyini zənn edirdi. Lakin Şamil müəllim qərribə bir şövq və həvəslə tarix-diyarşünaslıq muzeyi üçün eksponatlar toplamağa

başlayanda vaxtilə ona pislik etmiş bədxahlar da heyratə gəlmişdilər. Şamil müəllim bu işə inad və qətiyyətlə elə girişmiş, muzey üçün bina tikməyin vacibliyinə rayon rəhbərliyini elə inandırmışdı ki, tezliklə raykom binasının yaxınlığında ümumixalq iməciliyi yolu ilə muzeyin inşasına başlanmışdı. Buraya Kəlbəcər dağlarından ən qiymətli daşlar gətirilirdi.

Muzeyin açılışı əsl el bayramına çevrildi. Bu muzey xalq arasına şair, ədəbiyyatşünas, alim və ictimaiyyətçi kimi tanınan Şamil müəllimin memar, arxeoloq, geoloq, sənətsünas, etnoqraf kimi istedadını da üzə çıxardı. O, iki ildə misli-bərabəri olmayan bir işi görüb meydana çıxarmışdı.

Kəlbəcər erməni işğalçıları tərəfindən işğal olunanda Şamil müəllimin də qismətinə Bakıda qaçqın ömrü yaşamaq düşdü. Amma o, taleyə boyun əyən, ruhdan düşən adam olmadığına görə paytaxtda yeni bir Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyinin əsasını qoydu. Bu yaxınlarda muzeyin bədii-etnoqrafik sərgisi keçirildi. Bura gələn tamaşaçıların sayı 10 mindən artıq idi. İndi muzeyin 4 mindən artıq eksponatı var. Gördüyü böyük işlərə görə isə Şamil Əsgərova Respublikanın Əməkdar Mədəniyyət işçisi fəxri adı verilmişdir.

Şamil müəllim milliyyətçə kürddür, azərbaycan və kürd dilində yazıb-yaradır. Onun Xəlilrza Ulutürkə yazdığı bir şeirində deyilir:

Car çəkib deyirəm bütün cahana,
Kürdəm, kürdlüyümə söz ola bilməz.
Mənim gözümlə kimi Azərbaycana
Keşik çəkə bilən göz ola bilməz.

Bağdad universitetinin professoru Kamal Müzhər Şamil Əsgərov haqqında («Həvraki» qəzeti, Bağdad, 1 yanvar 1990) yazır: «Şamil Əsgərov Azərbaycanı öz doğma vətəni hesab edir və onu ürəkdən sevir. Eyni zamanda onun milli kürd hissiyyəti də hədsizdir. Həqiqətən də vətənpərvər və əsl insan belə olmalıdır».

Şamil müəllim onlarla kitabın, yüzlərlə elmi və publisistik məqalənin müəllifidir. Hələ Kəlbəcərdə ikən o, «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti» üzərində işləyir, bu sahədə gərgin axtarışlar aparırdı. Azərbaycan yazılı ədəbiyyatında ən çoxu 7-8 mənəli cinaslardan istifadə olunduğu halda, Ş.Əsgərov daha çox mənəsi olan cinaslar tapıb onları şərləşdirirdi. Qaçqınlıq dövründə o, lüğəti tamamladı

və 1998-ci ildə «Azərnəşr» bu kitabı nəşr edib oxucuların mühakiməsinə verdi. Burada 2 mənalıdan tutmuş 100 mənalıya qədər cinaslar toplanmışdır. Müəllif öz tədqiqatlarını davam etdirir, hazırda o, 100-dən çox mənası olan ifadələrdən ibarət mənzum cinas lüğəti üzərində işləyir.

Şamil Dəlidağın hazırladığı «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» dilçi alimlər, tədqiqatçılar üçün son dərəcə maraqlıdır. Xüsusən gənc şairlər üçün bu kitab qiymətli məxəzdir. Belə bir kitabın üzə çıxarılması ilk və gərəkli təşəbbüsdür. Kitab elmi qaydada tərtib olunmuşdur, istənilən sözü dərhal tapmaq olur.

«Dodaqdəyməzlər» kitabını şairin uzun illərdən bəri apardığı səmərəli axtarışlarının bəhrəsi adlandırmaq olar. Burada verilmiş şerlərdə dodaqlanan 9 hərfin (b, v, m, p, f, o, ö, u, ü) heç biri işlənməmişdir. Cəsarətlə demək olar ki, Azərbaycan ədəbiyyatının heç bir nümayəndəsi Şamil Dəlidağın yazdığının onda biri qədər dodaqdəyməz şerlər yazmamışdır, həm də bu dodaqdəyməzlərin əksiyyəti ədəbi yenilikdir.

Haqqında söhbət açdığımız bu üç kitaba xalq şairi Nəbi Xəzri yüksək qiymət verərək, bu əsərlərdən dissertasiyalar müdafiə edilməsini və müəllifə ən yüksək fəxri adlar verilməsini təklif etmişdir.

Şamil Dəlidağın son illər yazdığı «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstani», «Loğmanın yadigarı», «Vətənə gərəkli oğul» kitabları da gərgin əməyin məhsuludur. Onun 1999-cu ildə işıq üzü görmüş üç kitabı – «Kürdcə-azərbaycanca lüğət», «Azərbaycanca-kürdcə lüğət» və «Kürd dilinin qafiyə lüğəti»nin bir şəxsin əməyinin bəhrəsi olduğuna inanmaq çətindir. Ömrü boyu zehni əməklə fiziki işi özünə dost, sirdaş seçmiş Şamil müəllim tez-tez özünün çətinliklər içində keçmiş uşaqlıq illərini xatırlayır. Bu xatirələr onun «Dəlidağın şöhrəti» poemasında poetik misralara çevrilmişdir:

Belimizə bağlayardıq sambağı,
Çəkilseydi paltarın bir saçağı,
Əlli yerdən tökülərdi yamağı,
Yenə üstən göz muncuğu taxardıq,
Bədnəzəri yandırardıq, yaxardıq.

O illəri Şamil müəllim həsəd və həsrətlə xatırlayır. Axı onda kasıblığa, məşəqqətə baxmayaraq yurd adlı, vətən adlı istinadgah, ümidgah vardı. İndi bunlar uzaqlarda, yadların caynağındadır. Bu dərde

dözmək, bu dərdi çəkmək çətindir. Elə buna görə də Şamil Dəlidağ dostlarının, əzizlərinin tələbini yerinə yetirmədi. Anadan olmasının 70 illik yubleyinin təntənəli surətdə qeyd olunmasına razılıq vermədi. Həmiyə şerlə cavab verdi:

Qəlbimdən keçəni nə var bilməyə,
Dəlidağsız haqqım yoxdur gülməyə.
Kəlbəcərsiz haqqım yoxdur ölməyə,
Gedib o dağlarda gülməliyəm mən,
Gedib o dağlarda ölməliyəm mən!

Şamil Dəlidağ gecə-gündüz yazıb yaradır, axtarışlar aparır. Artıq müdrik çağlarını yaşayan bu insanın gənclik həvəsinə, daxilindəki işıqdan irəli gələn şüxluğuna, damarlarına hopmuş vətənpərvərliyinə və elcanlılığına heyran olmaya bilmirsən. Belə adamlarsız ömrün mənası olmaz. Belə insanların şəxsi nümunəsi olmasa həyat öz adiliyi ilə bizi darıxdırar.

«Səmur» qəzeti, 10 may 2001

Tomas Qolts
Jurnalist

Alovlanan kitabxana

Amerikalı jurnalist Tomas Qolts 1993-cü ildə erməni quldurları tərəfindən Kəlbəcərin işğalı zamanı mart ayının 31-dən aprel ayının 1-nə keçən gecə bir neçə müxbirlə Şamil Əsgərovun evində qalıbmış. O, Şamilin evinin və zəngin kitabxanasının «QRAD»la dağıdılmasının şahidi olub.

Tomas bundan sonra Azərbaycanın 90-cı illərin əvvəllərini əhatə edən qanlı-qadalı günlərindən bəhs edən «Azərbaycan gündəliyi» kitabında Şamilin evinin və 30 min kitabı olan kitabxanasının viran edildiyindən də geniş söhbət açmışdır. Aşağıda onun Şamilin barəsində yazısının tərcüməsini bir qədər ixtisarla oxuculara təqdim edirik.

«Yəqinə bir şey məni buradan qaçıb getməyə qoymurdu ki, o da hava nəqliyyatından başqa digər yolun olmamasıydı. Ancaq çıxış yolu

vertolyota minib getmək idi. Mən özümü bu «siçan yuvasına» - Kəlbəcər adlı ölüm zonasına düşdüyüm üçün lənətləyirdim. Çox-çox arzulayırdım ki, tez buradan baş götürüm qaçım.

Bir gün əvvəl QRAD mən gecələdiyim evi vurub dağıtmışdı. Yanan stullar və döşəklərin üstündən aşib canlarını qurtaranların hamısı sevinirdi ki, evə düşən daha dəhşətli bomba yox, QRAD idi. Bu, ev sahibinin, əlbəttə, yeganə təsəllisi idi. Onun adı Şamil Əsgərov idi. O, yerli muzeyə başçılıq edirdi, Kəlbəcər və Azərbaycan kürdlərinin avtoriteti idi, çünki, o böyük hərf ilə yazılan bir KÜRD idi. Kəlbəcər ətrafında yaşayan insanların çoxu belə idi. O, doğma şəhərinin başına gələnlərdən elə sarsılmışdı ki, hönkürtüsü dayanmırdı.

«Qırx erməni Kəlbəcəri aldı», - deyərək inildəyirdi. O, qırx rəqəmini ritorik olaraq işlədirdi, necə ki, «qırx gündüz, qırx gecə», «Əlibaba və qırx quldur», yaxud Şiyə islamında tutulan qırx günlük matəm və s. Qərribəsi o idi ki, sonralar aydın olduğu kimi real hücum edən ermənilərin sayı o qədər də çox deyilmiş. Şamilin oğlu, «Reyter» agentliyinin reportyoru Xalidin atasını sakitləşdirmək cəhdi heç bir nəticə vermirdi. Şamili sarsıdan tar-mar olmuş evin soyuducusu, televizoru, hətta ailə şəkilləri, Molla Mustafa Bərzaninin portreti deyildi. O öz kitabları üçün inildəyirdi. Otuz min idi onların sayı. Ola bilərdi, onların hamısı yüksək poliqrafiya ilə çap olunmamışdı və hətta çox güman ki, hamı üçün maraqlı deyildi, lakin onlar Şamilin fəxri və sevinci idi. O hətta öz kitab kolleksiyasını kənar oxuculara təqdim etmək üçün kataloq da düzəltdirmişdi. O, səliqə-sahmanla yaradılmış, «Qədim tarix», «Yeni tarix», «Yerli sənətsünaslıq», «Coğrafiya», «Geologiya», «Bədii Ədəbiyyat» və «Siyasət» kimi tematik şöbələrə bölünmüşdü. Burada Sovet incəsənətinə aid xeyli kütləvi nəşrlər var idi. Onların arasında xeyli yeri milli azlıqların poeziyasına və ədəbiyyatına həsr olunmuş və dövlət subsidiyasına ehtiyacı olan Rus-Kürd-Azəri və digər lüğətlərin əlyazmaları gözündən qaçmadı.

Hamı siqaret çəkmək üçün bayıra çıxanda mən qeyri-ixtiyari olaraq Şamildən bir neçə kitab götürmək üçün icazə istədim. Ancaq özündə deyildi və mənim istədiyim çox qeyri-səmimi görünürdü: sabah burada heç şeyin ola bilməyəcəyi müqabilində bu gün kitab borc istəmək nə qədər məntiqli idi? Lakin kitabları xilas etmək şansının yox dərəcəsinə olduğunu bildiyim halda belə, heç nə soruşmamaq ev yiyəsinin ümidlərini qırmaq olardı. Dilə gətirilməyən ümid ondan ibarət idi ki, Kəlbəcər alınanda evi qarət olunan şəxs adı insan yox, kitabsevər olacaqdı. Mən təsəvvürümə gətirmək istəyirdim ki, bu kitabxanayı qarət edən şəxs necə onu özünün mülkiyyəti kimi müdafiə edəcək, necə ki,

soyuducuya, stullara, xalçalara, banka və qazanlara sahib olacaq bir qarətçi kimi öz qənimətlərini qoruyacaqdı.

Bütün bunlar dilə gətirilməyən fikirlər idi, ancaq nə olur olsun biz stol arxasında oturub elektrik olmadığından onsuz da işləməyən soyuducudan götürdüyümüz sonuncu ara q şüşəsini icir, anbardan tapdığımız quru meyvə konservlərdən yeyirdik. Bu bizim şam yeməyimiz idi. Anbarda düyü kisələri və digər ərzaqlar vardı, ancaq yemək bişirmək üçün nə su gəlirdi, nə qaz var idi, nədə ki elektrik. Bayırda ocaq qalamaq isə səfehlik olardı, qaranlıqda düşməne bombalanmaq üçün hədəf vermək üçün bu kifayət idi. Odur ki, qaranlıqda oturub ara q içir və kitabxananın labüd məhvindən başqa hər şey haqqında söhbət edirdik.

Səhərə yaxın intensiv mərmə axını bizi yatmağa qoymadı və biz evi tərk etməli olduq.

- Hardadır böyük oğlun? – kimsə Şamildən soruşdu.

Bu vaxt Şamilin mərmə düşmüş evi alışıb yanırdı.

- Yəqin kitabxanadadır, - bir digəri dilləndi.

...Hamımız Şamilin evinə sarı qaçdıq. Ev sahibini otuz min kitabın içində tapdıq. Kitabların çoxu rəflərdən yerə düşmüş, lüğətlər, poeziya və geologiya, sənətsünaslıq kitabları ilə qarışmış, bütün döşəməyə səpələnmişdi.

- Mən ölmək istəyəirəm! – deyə Şamil hıçqırırdı, - qoyun elə buradaca ölüm qalım.

Kitabların bir neçəsi artıq közərirdi, lakin insan ömrünün bir qisminin tüstülənən vaxtı olsa da belə, bu xidməti təsdiq və ya müzakirə etməyin vaxtı deyildi. Şamilə kitabları tərk edə bilmirdi.

Növbəti QRAD bağa düşdü və həyət-bacanı tar-mar etdi.

Artıq düşünmək vaxtı deyildi. QRAD daha yaxın və dəqiq düşürdü. Kimlərsə inildəyən kitabsevəri birtəhər evdən kənara, sonra da küçəyə çıxardılar...»

İbrahim Babayev
Geologiya-mineralogiya elmləri namizədi

El - oba qəlbində sevilən oğul

Həyatda elə insanlar var ki, onlarla ilk tanışlıqdan sonra o adamın şəxsiyyəti, səsi və davranışı daima sənənlə olur və çalışırsan ki, həmə

şəxsle mütamadi ünsiyətdə olasan. Belə adamlardan biri də, hədsiz hörmət və rəğbət bəslədiyim, dostum Şamil Əsgərovdur.

Kəlbəcər yurduna mənim ilk gəlişim 1948-ci ildə, məhrum akademik Mirəli Qaşqayla olubdur. Mən, o vaxtlar Şamil müəllimlə tanış deyildim. Mənimlə onu ilk dəfə tanış edən, dostum, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, məhrum Şamil Allahverdiyev olmuşdur. Bizim geoloji dəstəməizin məqsədi Kəlbəcər rayonunun geoloji quruluşunu öyrənmək və burada inkişaf tapmış müxtəlif faydalı qazıntıları aşkar etmək, habelə onlardan istifadə etmək yollarını müəyyənləşdirmək idi. Şamil müəllim, bizim bu məqsədimizi bilən kimi çox sevindi və burada səmərəli geoloji işlər apardığımız üçün əlindən gələni etməyə çalışdı. Geoloji məntəqəmiz Kəlbəcərdən 13-14 km aşağıda Nadirxanlı kəndində idi. Şamil müəllim işlərinin çox olmasına baxmayaraq, vaxtaşırı bizim yanıma gələr, işlərimizlə marqlanar, bizə lazımlı köməkliklər göstərər və bə'zən bizimlə marşrutda da gedərdi. Onunla söhbətimiz əsasən rayonda yayılmış müxtəlif rəngarəng suxur növləri, minerallar, habelə mineral sular barədə olurdu. Bu faydalı qazıntıların harada yayılması və təsərrüfatın hansı sahələrində istifadə olunması məsələləri də onu çox maraqlandırır. (O, bizə rayonun müxtəlif sahələrindən bə'zi suxur, bir çox mineral, filiz və qeyri - filiz nümunələri göstərər və onların bə'zilərindən hələ qədim zamanlarda yerli camaatın necə istifadə etməsi barədə maraqlı mə'lumatlar verərdi. Onunla geoloji dildə danışmaq bizim üçün çox asan idi. Çünki o, əksər geoloqlarla ünsiyyətdə olmuş, Kəlbəcər rayonuna aid xeyli geoloji əsərlər oxumuşdu. Şamil müəllim ixtisasca riyaziyyatçı olmağına baxmayaraq, suxur və mineralların adlarını və onların bə'zilərini kimyəvi tərkiblərini də geoloqlarımız kimi düzgün bilir. Onun həyat yoldaşı Nazilə xanım bizi çox mehribanlıqla qarşılayar və Kəlbəcərin ətirli otlarından dəmlənmiş çaya bizi qonaq edərdi. Şamil müəllim, ailəsi ilə bizi tanış edəndən sonra o, yaratdığı «Tarix və diyarşünaslıq» muzeyi haqqında söhbətlər edər, gələcək planlarından danışar. (Onun iki otaqlı böyük kitabxanasında, elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən minlərlə kitablar toplanmışdır. O kitablar arasında Kəlbəcər rayonunun geologiyasına aid monoqrafiyaları, elmi-kütləvi kitabları görəndə biz özümüzü sanki zəngin kitabxanası olan bir geoloqun evində hiss etdik. Yadımdadır, akademik Mirəli Qaşqay həməən kitablar arasında özünün 1939-cu ildə çap etdirdiyi namizədlik dissertasiyasını görəndə çox sevindi, çünki bu əsər Kəlbəcərin, «İstisuyu»na və burada kurort tikilməsi bəsləsinə həsr edilmişdi. Mirəli

Qaşqay bu qədər kitabların necə toplanması ilə çox maraqlanırdı. Şamil müəllim, bizi «Tarix və diyarşünaslıq» muzeyinə də apardı. O muzeyə baxanda sanki biz Kəlbəcər rayonunun keçmişinə səyahət edirdik. Burada arxeoloji qazıntılar zamanı qədim dövrlərə aid tapılan istehsal alətləri, təsərrüfat və məişət əşyaları, qədim yazılı daşlar və sairə predmetlər saxlanılırdı. Şamil müəllimin yaratdığı bu muzeyin tikilməsində Kəlbəcər ərazisində yayılmış rəngarəng suxur və minerallardan istifadə olunmuşdur. Minlərlə müxtəlif rəngli daşlar bu binaya əsrarəngiz gözəlliklər verirdi. Müxtəlif ansambl təşkil edən bu rəngli minerallar zənginliyi muzeyin tikilişində özünü tam büruzə verirdi. Bütün bunlar Şamil müəllimin geologiya elminə olan böyük marağının nəticəsidir.

Şamil Əsgərov sadə, təvəzökar, təmənnəsiz, hamının qeydinə qalan, ümumiyyətlə, nəcib təbiətli bir insandır. Daima narahat və həssas ürəkli bir insandır. O, ziyalılar zümresinə böyük hörmətlə yanaşır, onlarla daima ünsiyyətdə olmağı sevir. O, alim və ziyalılarla tanış olmağı özünə borc bilər və onlara Kəlbəcərin tarixi yerləri, gözəl mənzərələri ilə tanış etməyi xoşlayardı. Şamil Əsgərov Kəlbəcəre gələn görkəmli adamların söhbətlərini lentə yazaraq onları əbədləşdirməyi də ən təqdirəlayiq iş hesab edirdi.

Hər bir kəslə olan xatirələrini və məktublarını, habelə təbriklərini şe'rlə yazmağı xoşlayırdı. Çünki, o, çox böyük və ilhamlı bir ürəyə qadirdir. Onun iş otağındakı rəflərdə daima əlaqə saxladığı adamlarla olan məktublaşmaları, habelə ona göndərilən teleqrammalar, təbriklər əlifba sırasıyla səliqəli formada saxlanılır.

Şamil Əsgərov alicənab insan və bacarıqlı təşkilatçı olmaqla yanaşı, həm də çox gözəl bir pedaqoqdur. Müəllimlik etdiyi məktəbin mə'zunları onu olduqca savadlı və tələbkar riyaziyyat müəllimi olduğunu söyləyirlər. Onun riyaziyyat fənni üzrə elektrik lampalarının köməyi ilə düzəltdiyi imtahan lövhəsi, şagirdlərin savadlı olmaları üçün xeyli köməklik göstərmişdir. O, ömrünün çox hissəsini elmin və təhsilin inkişafına sərf etmişdir. Ona xalq arasında böyük hörmət və rəğbət qazandıran məhz bu nəcib əməllərdir. Kəlbəcər maarifinin inkişafında onun gərgin əməyindən ayrıca bir kitab yazsan da az olar.

Şamil müəllim yerli tikinti materiallarından istifadə etmək məsələsini də təklif etmişdir. Onun təşəbbüsü və bilavasitə iştirakı ilə Oruculu və Kilsəli tuflarından tikinti materialı kimi istifadə etmək mümkün olmuşdur, daha doğrusu onun köməyi ilə bu kəndlərdə daş karxanalar

yaradılmışdır. Onun fikri daima axtarışdadır və istəyir ki, Kəlbəcərin zəngin faydalı qazıntıları xalqımızın istifadəsində olsun. Kəlbəcər, o cümlədən, Azərbaycan daha da çiçəklənsin və inkişaf etsin. Şamil Əsgərovun hər sahədə xeyirxah və nəcib əməlləri xalq arasında dillər əzbəri olmuşdur.

Məhz bu xeyirxah əməlləri ona el arasında dərin hörmət və rəğbət qazandırmışdır. Şamil müəllim geniş ürəkli, sadə, qayğıkeş, xeyirxah təbiətli, xoş rəftarlı, təvəzökar və çox nikbin bir adamdır. Həm də özünə və ətrafdakılara qarşı tələbkər bir insandır.

*Sabir Yaqub
Yazıçı*

Sözümün canı var

Müasir poeziyamızın yaradıcılarından biri, bütövlükdə ədəbiyyatımızın və eləcə də mədəniyyətimizin inkişafında böyük xidmətləri olan, Azərbaycanın hüduqlarından belə çox-çox uzaqlarda görkəmli şair, alim və publisist kimi sayılıb-seçilən Şamil Əsgər Dəlidağı ilk dəfə iyirmi doqquz il bundan qabaq Qubadlıda- el ağsaqqalı, xalq yazıçısı, Sosialist Əməyi Qəhrmanı, dünya şöhrətli Süleyman Rəhimlinin 70 illik yubiley şənliklərində görüb tanımışam.

Dədə Süleyman qəlbən çox yaxın olduğu Kəlbəcərdə yubileyi ilə bağlı keçirilən bayram tədbirlərindən sonra Rayon Xalq Maarif Şöbəsinin müdiri ilham və iste'dadını qədərəcə qiymətləndirib , xətrini doğmaları qədər əziz tutduğu Şamil müəllimi özü ilə götürüb əvvəl Laçına, oradan ata-baba yurdu, doğma Qubadlıya gəlmişdi.

Doğulduğu Əyin kəndinin dirsəklənib söykəndiyi Səngər dağı kimi əzəmətli görünən Süleyman Rəhimli ilə namxuda boy-buxunlu, döşlütəpərli Şamil Əsgərovu Qubadlıda hər addımbaşı gül-çiçəklə, duzçörəklə qarşılayır, onların şərəfinə qurbanlar kəsir, təntənəli yığıncaqlar və toplantılar təşkil edir, zəngin bayram süfrələri açırdılar.

Mən həmin vaxt rayon qəzetində müxbir işləyirdim və buna görə də yubiley mərasimlərində daha yaxından iştirak etmək imkanım vardı. Görüşlərdə bir gözüm Dədə Süleymanda olar, bir gözüm də şair və ədəbiyyatşünas alim kimi, bacarıqlı vəzifə sahibi kimi və nəhayət, bütün varlığı ilə yaşadığı torpağa bağlı olan bir vətənpərvər kimi xoş sədasını

tez-tez eşidib üzünü görmədiyim Şamil müəllimə dikilib qalardı. Onun barəsində məndə yaranan ilk təəssürat belə idi: Şamil Əsgərovun haqqında eşitdiklərim, gördüklərimin yanında dəryada bir damlaymış... .

Yubiley tədbirlərindən başı azıciq açılan kimi Şamil müəllim Qubadlıdakı kürd obalarına can atar, nənə və babalarla görüşə tələsərdi. Bu cür görüşlər üçün onsuz da həvəsli olan Dədə Süleyman isə onu heç vədə tək buraxmazdı.

İndiki kimi yadımdadır. Şənbə günü idi. Dedilər ki, yubileyə əlaqədar rayon mərkəzində keçiriləsi şənliklər bazar ertəsinə saxlanılıb. İstirahət günü Süleyman Rəhimli ilə Şamil müəllim Zilanlı kəndinə camaatla görüşə gedəcəklər. Eşitdiklərimi bir daha dəqiqləşdirib qaçaraq oradakı kolxozun sədri, respublikada qabaqcıl təsərrüfat başçılarından sayılan, şəxsi hörmət və nüfuzuna görə qonşu rayonlarda da yaxşı tanınan qayınatam Əjdər Həziyevgilə yollandım. Bilirdim ki, Əjdər dayı tədbirdən sonra Dədə Süleymanla Şamil müəllimə öz evində süfrə açmasa, onların geri qayıtmasına əsla razılıq verməyəcək.

Elə də oldu. Əjdər dayı dahi yazıçımız Süleyman Rəhimlini başının adamları ilə bərabər evinə gətirdi. Süfrə açılar - açılmaz Şamil Əsgərov ev sahibinə dedi:

-Əjdər müəllim, kəndinizdə kürd dilində danışa bilən adamlar barı varmı, qalıbdı?

- Var, Şamil müəllim, az da olsa var, deyə Əjdər dayı cavab verdi, sonra da ayaq üstə əmrə müntəzir dayanan uşaq-böyüyə üz tutdu: -Ayə, biriniz oradan bizim qonşu Gülmalı kişini buraya çağırın, qoy gəlib Şamil müəllimlə kürdcə söhbət eləsin. Dərindən köks ötürdü. Görünür, doğma dili bilməmək təəssüfü bir an içində baş qaldırdı...

Qərəz, Gülmalı kişi ləngərli gəlişi ilə gəlib çıxdı. Süleyman Rəhimlini gören kimi tanıdı:

- Boyuna qurban olum, ay Süleyman. Fəxrimizsən, Allah sənə qıymasın, xoş gəlmişən, həmişə sən gələsən! -deyə onunla əl tutub ürəkdən hal-xoş elədi, sonra da çiyininin üstə qanrılıb Əjdər dayıdan Şamil müəllimin kimliyini xəbər aldı: -Bə, bu qardaşoğlu kimdi belə?

Əjdər dayı tez dilləndi:

- Gülmalı kişi, -dedi, - yəqin adını eşitməmiş olmazsan. Kəlbəcərli Şamil Əsgərovdur, bax, həmin Şamil müəllimdir bu əziz qonağımız?! Gülmalı kişinin gözləri elə bil tay da işıqlandı.

- Eşitmisən də sözdür?! –dedi. Sonra isə Şamil müəllimlə çox ehtirasla görüşüb əlini onun çiyninə qoydu: -Yaxşı şe'rlər yazırsan, halal olsun, hərdən uşaqlar əzbərdən deyirlər, kefim açılır! . .

Bundan sonra Gülmalı kişi ilə Şamil müəllimin arasında gedən söhbət kürd dilində olduğundan hamımız kirimişcə onlara tamaşa elədik. Təkcə, Dədə Süleyman ortası boğma stəkanda çay içə-içə hərdən yüngülcə gülümsünür, hərdən də qaşlarını çatıb ciddi görkəm alırdı. Sonra mə'lum oldu ki, o kürd dilində yaxşı danışa bilməsə də, söhbətin əsasən nədən getdiyini başa düşürmüş.

Şamil müəllim izahat verdi ki, Gülmalı kişi ilə kürd dilinin burada hansı səviyyədə qorunub saxlandığı, kürd adət - ən'nələrinə necə əməl olunduğu barədə söhbət edirmiş. . .

Deyim ki, Şamil Əsgərova bu ilk görüşümdən sonra onun həyat yolunu, bədii yaradıcılığını, publisist yazılarını müntəzəm izləmək mənim üçün, sözün əsil mə'asında, daxili ehtiyaca, mənəvi borca çevrildi...

Heç yadımdan çıxmaz, yenə də redaksiyada işləyirdim. Şamil müəllimin «Dəlidağın şöhrəti» adlı poemasının çap olunduğu «Azərbaycan gəncləri» qəzeti əlimə düşmüşdü. O dəqiqə ələmə səs saldım. Bununla da toxtamayıb, poemanın üzünü makinada bir neçə nüsxə çıxartdıraraq dost-tanişaya payladım. Çox dəyərlı əsər idi. Deyirdilər ki, Şamil Əsgərov həmin poemanı Ustad Şəhriyarın «Heydər babaya salam» əsərindən ilhamlanıb yazıb.

Sonralar Şamil müəllimin respublika mətbuatında Kəlbəcərlə, onun çoxsaylı problemləri ilə bağlı publisist yazılarını daha tez-tez oxuyurdum. Bu dövrdə püxtə alim və şair kimi çox məşhur olan Şamil Əsgərov Kəlbəcərdə yaratdığı tarix-diyarşünaslıq muzeyi ilə də şöhrətlənmişdi. Qeyd edirəm ki, məhz bu heyrətli sənət mə'bədini qurub-yaratdığına görə ona respublikanın «Əməkdar mədəniyyət işçisi» fəxri adı verilmişdir.

Şamil Əsgərov Kəlbəcərdə yaşayıb - işləməsinə baxmayaraq Laçın və Qubadlı camaatı ilə də əlaqəsini əsla kəsmir, bir vaxtlar Dədə Süleymanla, xalq yazıçısı Əli Vəliyevlə, görkəmli şair və alim Qasım Qasımzadə ilə gəzib-dolandığı oba-oymaqları tez-tez ziyarət eləyir, bu rayonlarda keçirilən iri miqyaslı tədbirlərin fəal iştirakçısı olurdu.

Heç yadımdan çıxmaz, 1989-cu ilin oktyabr ayı idi. Vətənpərvər şair, istə'dadlı jurnalist Səbahəddin Eloğlunun misilsiz fədakarlığı ilə Laçının Güləbird kəndində bayatı allahı Sarı Aşığın abadlaşdırılmış

abidə kompleksinə çevrilmiş məzarı üstündə «Sarı Aşıq günləri» keçirilirdi. Şamil müəllim burada qonaq olsa da özünü haqlı olaraq ev sahibi kimi aparır, tədbirin daha da sanballı olması üçün əlindən gələni əsirgəmirdi.

Sarı Aşığın qəbirüstü abidəsi önündə mənə də söz verdilər. Olduqca ehtiraslı bir nitq söylədim. Çıxışımı şerlə bitirdim. Həmin şe'rin bəndlərindən biri belə idi:

Sarı Aşıq yatıb burda,
Ömrü başa çatıb burda,
Dan ulduzu batıb burda,
Yönü eşqin qibləsinə.

Tədbir başa çatan kimi Şamil müəllim məni qucaqlayıb bağrına basdı:

- Sənin şairliyin də varmış ki! - deyə razılıqla gülümsəyib atüstü olsa da bir neçə kəlməylə mənə öz ürək sözlərini çatdırdı: -Əhsən, çıxışın da, şerin də ə'la idi.

Toplantıda respublikamızın görkəmli adamlarından bir çoxu, o cümlədən Nəsimi haraylı poeziyası ilə qəlbləri fəth edən böyük şairimiz Xəlil Rza da iştirak edirdi. Deyəsən, çıxışım onu da bərk tutmuşdu. Azadlıq carçısı nitqimin mətnini məndən alıb qovluğuna qoya-qoya:

«Gündəlik yazıram, sənin bu ovsunlu çıxışını gündəliyimdə verə-cəyəm!» -dedi. . .

Şamil Əsgər Dəlidağla daha bir görüşüm barədə. Bu görüş 1993-ci ildə, Kəlbəcər ermənilər tərəfindən işğal olunandan bir müddət sonra olub. «Azərnəşr»in dəhlizində qarşılaşdıq. Lakin hal-xoş eləyə bilmədik. Əl tutub, keyli müddət gözləri dolmuş bir-birimizə baxa-baxa qaldıq. Lap ilk görüşdən dağ vüqarı və şuxluğu ilə yaddaşıma köçən Şamil Əsgərovdan əsər - əlamət yox idi. Çox sınıxmışdı, sınıxmışdı Şamil müəllim! . .

Handan-hana inilti, sızıltılı dilləndi:

- Sabir, getdi əldən cənnətimiz Kəlbəcər! . .Pərən - pərən düşdü el-obam! . .Şəhid oldu Kəlbəcər muzeyi! . .Oda qalandı otuz min kitablı xəzinə-varım - kitabxanam.

Budur, qüdrətli qələm sahibi Şamil Əsgər Dəlidağın didərgin ömrü yaşadığı kitablardan biri - «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstani» qarşımdadır. Müasir publisistikamızda tayı - bərabəri olmayan

bu əsəri ikinci dəfə oxuyub başa çıxmışam. Məncə, gərgin zəhmətlə, böyük istedadın barı-bəhəri olan bu kitab Şamil Dəlidağın tək-cə Kəlbəcər barədə deyil, ümumiyyətlə Qarabağ müharibəsində indiyədək havayıcı itirilmiş bütün rayonlarımızın, şəhər və kəndlərimizin haqqında ürəkləri dağlayan naləsi, fəryadıdır.

Kitabı əlimə götürürəm. İcimdən sökülə-sökülə pıçıldaıram: Gedib əldən cənnətimiz Kəlbəcər, gedib əldən cənnətimiz Qubadlı, gedib əldən cənnətimiz. . .

Bu gün hamımız dərd - ələm üstə köklənmişik, bu şübhəsizdir. Amma gerek həyatımızın zəruri məqamlarında nikbin ruhumuzu da özümüzə qaytara bilək. Əslində, bunu etməyi bacaranda insanın başı üzərində İlahi bir işıq peyda olur, elə bir işıq ki, o qələbə və zəfər yolunu apaydınca göstərir.

*Oktay Rza
Alim, Şair*

Qarşılayacaq

Mən görkəmli alim - şair - pedaqoq Şamil Əsgər Dəlidağı 1970-ci ilin iyunundan tanıyıram. O zamankı APİ-nin coğrafiya fakültəsinin tələbələri ilə təcrübə keçirdim yeraltı zənginliklər , yerüstü gözəlliklər məskəni Kəlbəcərdə. Onda qətiyyənlə ağılıma gəlməzdi ki, bir vaxt bu ecazkar diyarın mehriban qoynunda addımlamağa, büllur - sərin çeşmələrindən su içməyə, gülzarlığında çiçək qoxulamağa həsrət qalacağıq hətta yazının baş səbəbkarı, ucalıqlar oğluyla birlikdə. Şamil müəllim Kəlbəcərin təkrarsız mənzərələrini mənə və tələbələrimə göstərməkdən zövq alırdı. Onun bələdiliyi ilə görə bilmişdik İstisuyu, Taxta yaylağı, Ala gölü, Ceyran bulağını, «Ağlayan qayalar», «Daş qartalı». . . Onda indikisayaq desək, rayon təhsil şöbəsinin müdiri, elmlər namizədi, imzasına dövrü mətbuatda rast gələn qələm sahibi idi. Gələcəyin coğrafiya mütəxəssislərini faydalandırdı onun söhbətləri, təklifləri, qeydləri. Həm riyaziyyatçı, həm də filoloq kimi nüfuz, məhəbbət qazanmışdı bütün mahalda. Min-min nüsxəli, nümunəli kitabxanasını, cürbəcür - rəngarəng eksponatlı diyarşünaslıq muzeyini heyran-heyran süzüb vəcdə gəlirdik.

İki sərin yayı yola salandan sonra oraya bir də düşdü güzarım. Şamil Əsgər Dəlidağ hələ rəssamlığı da bacarırmış. Stenddə portretimi görəndə təsirlənib, kövrəlib, fərəhlənmişdim, müxtəlif ünvanlı oxucuları görürdüm onun qiymətli sərvətlər xəzinəsində.

...Bir dəfə Kəlbəcərin mədəniyyət evində poeziya axşamı keçirdi. Bir-bir söz verirdi çıxış üçün M. Aslana, İdris Verdiyevə, Qənber Şəmsiroğluna. . . Mən təzəcə yazdığım «Qayalar» adlı şe'rimi də həmin tədbirdə səsləndirdim.

...Bir dəfə bu qonaqpərvər, həssas, qayğıkeş insan bizi sıldırım qayaların kəlləsində qərar tutmuş Löh qayasına ekskursiyaya apardı. Dik qayaları xatırladan sahillər arasında qijiltıyla axan çaya baxanda adamın gözü qaralırdı. Şamil bəy isə qorxmadan dik divarların üstündə gəzişirdi: saxsı, şüşə parçaları, rəngli daşlar toplayıb izahatlar verirdi, qədim abidələrin tarixini vərəqləyirdi.

...Bir dəfə ürəyi ağrıya - ağrıya yüzlərlə soydaşımızın qətlə yetirildiyi «Sümüklü dərə»ni göstərib erməni vəhşiliyindən, daşnaq yırtıcılığından yana - yana söz açdı. Qoçaq sərkərdə Soltan bəyin hünərini, igidliyini, nankor qonşulara qarşı mübarəzəsini işıqlandırdı.

Fəsilər, illər bir-birinə calanır, dövrən isə Tərtərçay kimi axıb gərdirdi. Bir gün varlığımı sarsıdan bəd xəbər eşitdim: maarif, mədəniyyət fədaisini ləkələyib, toşa ilişdirib həbsxanaya salmışdılar. Dədə - baba məkanım Salyana gedib-gələrkən, Xələcdəki qazamatın qənşərindən keçərkən mə'nəvi əzab çəkirdim. Axır ki, icazə aldım onunla görüş-məyə. Dəmir qapıları açaraq, nəhayət, bir kiçicik otaqda qucaqlaşıb hön-kür-hönkür ağladım, xeyli dərdləşdik. İstədim ki, ona pul bağışlayam. - İmtina etdi: - Qətiyyən götürmərim! Azadlığa buraxılanda da ağladım. Bu dəfə sevincdən.

... Şamil Əsgər şəxsiyyəti və yaradıcılığı həmahəng olan ziyalıdır. O, dostluğu, ünsiyyəti daim möhkəmləndirir, qoruyub saxlayır. Arxivimdə çox saylı bayram təbrikləri, teleqrammaları, açıqcaları, məktubları var. İndi paytaxtda tez-tez rastlaşırıq. O da, mən də dərhal duyuruq ki, içimizi nə yandırır: düşmən tapdığı altında inləyən doğma torpağın ahı, nələsi!

...Birbaşa Kəlbəcərdən gəlmişdi Xəlil Rza Ulutürkün qəhrəman balası Təbrizin dəfn mərasiminə. Qulağıma pıçıldayırdı: «Dəhşətin lap böyüyü yaxınlaşır. Kəlbəcər göylərindən hər gün silahla, quldurla dolu vertolyotlar uçur İrəvandan Dağlıq Qarabağa. Qarşısını alan yoxdur bu fəlakətə sürükləyənlərin. . .»

...Akademiyanın böyük salonunda qoyulmuşdu unudulmaz şair - alim Qasım Qasımzadənin cənazəsi. Vidalaşanların ön sırasında Şamil bəy dayanmışdı. Mərhumun amal - əməl - məslək sirdaşı tək gözündə yaş, sözündə atəş vardı. Kürsüdən söylədiklərindən bir haşiyə: -Günü sabah döyüş meydanına yollanmağa hazıram. Milli Ordunun əsgəri, partizan alayının komandiri olmaq istəyirəm! Sərəncam gözləyirəm, sərəncam!

Əsrimiz yüzün, Şamil Əsgər Dəlidağ isə 70-in içindədir. Əsrimiz öz ömrünü başa vurmaq üzrədir. Tanrı, tale möhlət versə Şamilimiz yüz yaş sərhədini adlaya bilər. Bu - ülvi bir arzudur. «Azərbaycan» qəzetində dərc etdirdiyim şe'rın bir bəndini misal gətirmək yerinə düşər:

Rəhm et dən istəyən köhnə quşa da,
Günah kürəsində özün yanarsan.
Bir gün Kəlbəcərdə, ya da Şuşada
Mütləq rastlaşaraq bərk utanarsan.
Batar biganəlik oxu bağrıma -
Sən Allah, qaçqının qəlbini qırma!

...Bu yaxınlarda telefonla xeyli danışmış hal - əhvalımızdan xəbər tutduq. Təzə, həzin sətirlərini eşitdirdi:

Qəlbimdən keçəni nə var bilməyə,
Dəlidağsız haqqım yoxdur gülməyə,
Kəlbəcərsiz haqqım yoxdur ölməyə.
Gedib o torpaqda gülməliyəm mən,
Gedib o torpaqda ölməliyəm mən!

İllər geri qayıtmır. Amma Kəlbəcəyə dönəcəyimizə inanıram. İnanıram ki, Şamil Əsgər Dəlidağ məni, səni, onu əvvəlki tək yenə də yeraltı zənginliklər, yerüstü gözəlliklər məskənində qarşılayacaq!

Telman Əliyev
Professor

Dəlidağın ağıllı oğlu

İş elə gətirib ki, mən Azərbaycan Respublikası ərazisinin hər bir guşəsində, hər bir bölgəsində olmuşam. Belə səfərlərdə mənim ən böyük tapıntım, kəşfim insanlar olur. Heç ola bilməz ki, doğma torpağa, doğma bölgəyə səfər edəsən orada doğmalaşdığın adamlar olmaya. Mənim ulu, uca, pak Kəlbəcər torpağına ilk səfərim 1972-ci ildə oldu. İstisu kurortuna yollaşla getmişdim. Orada «Azərbaycan gəncləri» qəzetinin redaktoru, məşhur yazıçı - jurnalist Cəmil Əlibəyov məni özünə xas olan açıq ürəklə xalq yazıcımız Əli Vəliyevlə və Kəlbəcər Rayon Maarif Şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri namizədi Şamil Əsgərovla tanış etdi. Cəmil müəllim orada az qaldı, ancaq məni onlara necə təqdim etmişdisə, axıracan həm Əli Vəliyev, həm də Şamil Əsgərov mənimlə daimi ünsiyyətdə oldular. Şamil Əsgərovu Kəlbəcərdə - İstisuda daha yaxından, olduğu kimi tanıdım. Mən bu fədakar ziyalının necə ürəkli, necə çörəkli bir insan olduğunu gördüm. O, təmənnəsiz yaxınlıq etmək nümunəsi kimi qəlbimə köçdü. Şamil müəllim, əslində təkrarsız Kəlbəcər torpağının, əzəli, əbədi Azərbaycan torpağının bir parçası, ürəyi, özəyi idi. Elə bil ki, təbiət onu Kəlbəcərdə qonaq qəbul etmək, Kəlbəcər torpağını gələn-gedənə tanıtmmaq üçün yaratmışdı. Onun şirin danışığı, şux görkəmi, dağın sıldırımalarını ayaqüstü - öyilmədən, sürünmədən, bürəmədən qalxıb enməsi möcüzə kimi görünürdü. Bir dəfə o, bizi Löh qalasına aparmışdı. Ora dırmaşanda biz onun məharətini gördük.

Təbiət vurğunu olan Şamil müəllim şe'rlə, poeziya ilə doludur. Ələsgəri, haqq aşığı Alını, Aşıq Şəmsiri ondan yaxşı bilmək, açmaq mümkün deyildir.

Yadımdadır, bir dəfə İstisuda toplanmış ziyalılarımız arasında Şamil Əsgərov dahi aşığımız Ələsgərin «Narın üz» təcnisinin sirlərini açmağa başladı. Təcnisdə «narın üz» sözləri bir neçə mə'nada işlədilibdir. Aydın oldu ki, burada həm də narın üz dedikdə çiçək südün üzünə yığılan üzdən - narın - nazik üzdən söhbət gedir. . Şamil müəllim belə tədqiqatçı, belə araşdırıcıdır. Yeri gəlmişkən, onun bu araşdırmaları gətirib ora çıxartdı ki, o, bu yaxınlarda ortaya köklü bir əsər qoydu: «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti». Bu əsərin həqiqi qiymətini indi vermək çox çətinidir. Şamil müəllim Azərbaycan dilini bütün qatlarına qədər bilir, bu dilin dəryasında qəvvas kimi eninə-dərininə üzür. Aşıq Ələsgərin təcnis yaradıcılığının əsil varisləri Kəlbəcər şairləridir. Bəhmən Vətənoğlu,

Yaqub Cabbarov, Əyyub Cabbarov və başqaları. Şamil isə bu sənətin ustadıdır.

Bir dəfə Kiçik İstisu ətrafında Əli Vəliyev, Cəmil Əlibəyov, Şamil Əsgərov, Məmməd Aslan və mən çəmənlili seyr edirdik. Gül-gülü, çiçək-çiçəyi çağırırdı. Hamımız təbiət gözəlliyinin əsiri olmuşduq. Burada qeyri-adi bir yarış başladı. Əli Vəliyev, Şamil Əsgərov və Məmməd Aslan ətrafda olan gül-çiçəklərin, pencərlərin... adlarını saymaq yarışına girişdilər. Biz isə Cəmil müəllimlə kənarda durub baxırdıq. Otlar, pencərlər, çiçəklər sonsuz sayda, bu xocaların da biliyi tükənməz... Kimin qalib gəldiyi yadıma gəlmir, amma ciltvədən-ciltvəyə düşən təbiət öz bərəkətilə tükənməzliyini göstərdi. Bu təbiət bilicilərinin özlərinin də bilmədikləri, tanımadıqları sərvətimiz varmış... Orada mənə məsləhət gördülər ki, bu səfər haqqında bir neçə məqalə yazım. Yazdım da. Orada etdiyim bir təklif sonralar həyata keçdi. Mən yazırdım ki, can dərmanı olan bu bitkilərimizi niyə loğman təbiətimizin qoynundan toplayıb, qablaşdırıb apteklərimizə qoymurlar. Mənim bu arzum həyata keçdi, indi ayrıca belə apteklərimiz də vardır. Bir dəfə xalq yazıcımız Əli Vəliyevlə Kəlbəcərdə görüş axşamı keçirildi. Həmin axşama biz İstisudan Kəlbəcəyə gəldik. Mən bu mahalda məşhur olan Qara Bəhmənin - Bəhmən Cəfərovun şəxsi «Volqa»sında gəldim. Bəhmən müəllim adlı-sanlı riyaziyyat müəllimi idi, respublikanın əməkdar müəllimi idi. Şamilin də, mənim tələbə yoldaşım olmuş Eldar Ramazanovun da müəllimi olmuşdu. Olduqca ciddi və xoşrəftar bir insan idi. Məclisi Şamil Əsgərov təşkil etmişdi. Məclisin şahı Əli Vəliyev idisə, canı Aşıq Şəmşir idi.

Mən həmin səfərdə ən böyük ne'mət onu hesab edirəm ki, Aşıq Şəmşirlə tanış oldum. O boyda kişi 2-3 gündən bir Əli Vəliyevi ziyarət etmək üçün İstisuya gəlirdi. Atın belində, dolu xurcunla Aşıq Şəmşir Əli Vəliyevə və deməli, bizə də sovqat gətirirdi. Bu pay el ağsaqqalının öz evindən, öz ocağından hasil edib gətirdiyi qaymaq, pendir, yağ, bal... idi. Belə ismətli, belə nurlu, belə utancaq (Əslində heç utanıləsi bir işi yox idi), belə istedadlı adam, yəqin ki, olmayıb. Əli Vəliyevin görüşündə də bu qartal baxışlı, səsi adamın yeddi qatından keçən ozanımız Aşıq Şəmşir də oxudu. Bu məclisdə usta müğənni Şahmalı Kürdoğlu da iştirak edirdi. Nə qədər elədilsə də oxumadı. Əslində düz elədi. Soyuqladığı üçün səsi yerində deyildi. Ona görə də özünə hörmət hissi çox güclü olan Şahmalı oxumadı.

Bu görüşün də təşkilatçısı, döyünən ürəyi Şamil Əsgərov idi. O, gözəl bir məruzə də etdi. Görüş axşamından sonra Kiçik İstisuyun yanında olan pavilyonda gecənin bir aləminə qədər məclisimiz davam etdi. Qoca qartal kimi qiy vuran Aşıq Şəmşir məclisimizi tərəvətləndirirdi.

Camaat dağılandan sonra Əli Vəliyevlə mən Şamilgilə getdik. Şamilin ailəsi yaylaqda idi. Düzü, mən təəccübləndim ki, Kəlbəcərdən də yaylağa gedərlər?.. Səhər yeməyini süfrəyə Şamil müəllim özü düzdü. Süfrəyə qaymaq, bal... qoyulmuşdu. Əli Vəliyev gördü ki, stolun altında bir neçə yemiş var. Üzünü ev sahibinə tutub dedi: «Şamil, o yemişlərdən də kəs gətir mənə». Şamil müəllim cavab verdi: «Əli əmi, yemişi balla yemək olmaz». Əli Vəliyev özünə xas olan amirəliklə dedi: «Şamil, sənə deyirəm ki, yemişi kəs gətir». Mən də söhbətə qoşuldum: «Əli əmi, mən də eşitmişəm ki, yemişlə balı birlikdə yemək olmaz». O, mənə yarıacıqlı halda dedi: «Sən qarışma». Nələc qalıb Şamil müəllim yemiş kəsdi. Əli əmi bal yedi, yemiş də. Sonra dedi: «Ə, eşitmisiniz ki, balla yemiş birlikdə yeyilməz. Ancaq bilmirsiniz ki, o söz bu yemişlər üçün deyilməyibdir. O zamanlar elə yemiş də bal kimi idi. Onu bu yemişlər üçün deməyiblər...»

Doğrudan da Əli Vəliyev balla yemişi yeyib ağrısız-flansız işinə davam etdi.

Bu görüş çağlarında da filoloq-alim, riyaziyyatçı - pedaqoq Şamil Əsgərovun gözəl keyfiyyətləri üzə çıxdı.

1974-cü ildə yenidən İstisu krortunda istirahət edirdik. Şamil Əsgərov yenə bizə öz qaygısını əsirgəmirdi. Bir gün o İstisuya gəlib başda Əli Vəliyev olmaqla üç maşın adamı yığıb qədim Azərbaycan torpağı olan Basarkeçərə - Göyçə gölünün kənarına qonaq apardı. Onun ocağında böyümüş Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin rektoru Əhli-man Əmiraslanov dünyada məşhurdur. Şamil Əsgərovun Basarkeçərdə də böyük hörmət - izzətə malik olduğunu da gözümüzlə gördük. Şamil müəllimin böyüklüyü sayasında mən Ağkilsə kəndində səhər o başdan haqq aşığı saydığım Aşıq Ələsgərin qəbrini ziyarət etdim.

Şamil Əsgərovla bağlı sözüm çoxdur. O, çox həssas insandır. Həmişə özü insanlara hörmət, xidmət göstərmək istəyir. Özü də təmannasız! Şamil müəllim 1972-ci ildən mənə Kəlbəcərdən nə qədər poetik təbriklər göndərirdi.

Onun ziyahlarımız arasında böyük hörməti var. Mən şahidəm ki, yolu İstisuya düşən ziyahılar Şamilin necə qayğı selinə düşərdilər. İndi

Şamil İstisucuz, Dəlidağsız, Kəlbəcərsiz qalıb. Kəlbəcərlilər doğma yurddan qaçqın düşəndə arayıb axtardığım dostlardan biri Qara Bəhmənin oğlu həkim Əvəz Cəfərov, o biri isə Şamil Əsgərov oldu! Şamil müəllim «Azərnəşrin» binasında məni qucaqlayıb hönkür-hönkür ağladı. O, elə bil ki, qəfəsə salınmış yaralı şir idi. Hücuma hazır dayanmışdı. Mən onu zorla sakitləşdirdim.

Şamilə qarşı ziyalılarımızın hörmətini onun oğlunun toyunda gördüm. Orada Xəlil Rza Ulutürk necə alovlu çıxış etdi. Yeri gəlmişkən, onda «İnşaatçı» qəzetində erməni millətçiliyini ifşa edən növbəti məqaləm - «Qabaqdan gəlmişlik» çaplanmışdı. Xəlil Rza Ulutürk vulkanik səsiylə dedi: «Telman, o sənin yazındır?! O, məqalə deyil, əsərdir. Onu saxlayacağam». O, Şamil müəllim haqqında çox xoş sözlər söylədi. Eyni xoş sözləri Şamil müəllim haqqında mən xalq yazığımız Süleyman Rəhimovdan, Əli Vəliyevdən, yazıçı-jurnalist Cəmil Əlibəyovdan...da eşitmişəm.

Mən Şamili Azərbaycansevər, türk dilini özü üçün bütün incəliklərinəcən öyrənən, bilən, əzizləyən bir ziyalı kimi tanıyıram. Bu dilə olan sevgi onu ucaltmışdır. Şamil bəlkə də dünyada yeganə adamdır ki, riyaziyyat ixtisası üzrə ali təhsilli olduğu halda, filologiya elmləri namizədidir. Bu istə'dad əlamətidir.

Kəlbəcərin bulaqları çağlayan kimi, Şamilin də şair qəlbi, alim düşüncəsi həmişə çağlardır...O qaçqınlıq dövründə də fəaliyyətini dayandırmamış - dəyərli kitablar çap etdirmiş, sıfırdan başlayaraq Kəlbəcər muzeyini yaratmışdır. Bakıda təşkil etdiyi «Bədii-etnoqrafik sərgi» Şamilin mümkün olmayanları mümkün etdiyini bir daha sübut etdi.

Arzu edirəm ki, Bakıda yaradılan muzeyin açılışı mərasimini Kəlbəcərdə keçirək.

Əli Kazımov

Bakı şəhəri 116 sayılı orta məktəbin direktoru

Maarif pərvanəsi

Uzun müddət Şamil müəllim ilə bir yerdə işləmişəm. Mən ali məktəbi bitirəndə o, Kəlbəcər orta məktəbində direktor işləyirdi. Təyinat vaxtı Şamil müəllim həmişə maarif şö'bəsinə gedib işlədiyi məktəbə

müəllim seçərdi. Mən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji institutunun fizika-
əmək fakultəsini bitirmişdim. Maarif şö'bəsində Şamil müəllim mə-
nimlə də söhbət etdi. Sonra şö'bə müdürünə təkid etdi ki, mənə onun
işlədiyi məktəbə müəllim təyin etsin. Bu təklif baş tutdu.

E'tiraf edirəm ki, mənim üçün əsil ali məktəb Kəlbəcər orta məktəbi
oldu. Şamil müəllimin həddindən artıq tələbkərligi, sadəliyi, qayğıkeş-
liyi, xalqın balalarının yaxşı tə'lim-tərbiyə alması üçün məktəbdə möh-
kəm intizam yaratması, rəngarəng maraqlı tədbirləri həyata keçirməsi,
müəllimlərin müntəzəm mütaliə etmələrinə nail olması öz müsbət
bəhrələrini verirdi. Hər il bu məktəbin X siniflərini bitirən üç qrup,
başqa sözlə 75-80 şagirdin azı 95%-i ali məktəblərə qəbul olunurdu.

Bir az sonra Şamil müəllim məni əmək təlimi üzrə direktor müavini
tə'yin etdirdi. Bu da mənə bir ali məktəb oldu. Şamil müəllimin
tələbkərliginə davab gətirmək hər oğulun işi deyildi. O, işdə heç kimə
güzeşt etmirdi. Məktəbdə bə'zi müəllimlər onun tələbləri ilə ayaqlaşa
bilmirdi. Kəlbəcərdə olan bir neçə müəllim könüllü olaraq ərizə verib
uzaq kənd məktəblərinə getdilər. Şamil müəllim onlara niyə bu
məktəbdən gedirsiniz, dedi. Cavab verdilər ki, bizim də uşaqlarımız bu
məktəbdə oxuyur. Siniflərdə uşaqların sayı çoxdur. Biz onlara istənilən
səviyyədə bilik verə bilmirik. Kənd məktəblərində uşaq azdır, orada
işləyə bilərik. Bu müəllimlər Şamil Əsgərovdan razılıq edirdilər ki, sən
bizim balalarımızın yaxşı oxumasına nail olursan. Ona görə də biz
könüllü bu məktəbdən gedirik.

Bazar günü müstəsna olmaqla məktəbdə hər gün «İti gözlər» adlı
satirik divar qəzeti çıxırdı. Günün hər çaği təkçə şagirdləri deyil, vali-
deynləri də bu qəzetin qarşısında görürdük. Bu qəzetin tə'lim-tərbiyə
işlərinin yüksəldilməsində rolu çox böyük oldu.

Şamil müəllim elə orijinal tədbirlər həyata keçirirdi ki, belə işlərin
başqa rayonlarda baş verdiyini eşitmirdik. Məsələn, o uşaqları ə'la
oxuyan valideynlərin ümumməktəb müşavirəsini keçirirdi. Bunun başqa
valideynlərə də tə'siri böyük olurdu. Onun təşəbbüsü və gərgin əməyi
nəticəsində biz pulsuz-parasız məktəbə idman zalı, kitabxana binası,
yataqxana və yeməqxana tikdik. Görülən belə vacib işlərdən günlərlə
danışa bilərəm.

1968-ci ildə Şamil müəllim Kəlbəcər Xalq Maarif Şöbəsinin müdiri
tə'yin olundu. Tezliklə məni də bu şö'bəyə inspektor apardı. Vəziyyət
çox ağır idi. Bir-birindən uzaq, çətin şəraitli 123 kəndimizin cəmi
beşində orta məktəb fəaliyyət göstərirdi. Məktəblərin 17-si səkkizillik,

46-sı ibtidai idi. Yerdə qalan 55 kəndin heç birində məktəb açılmamışdı. Kəndlərdə qızların böyük əksəriyyəti oxumurdu. İbtidai sinifləri bitirənlər səkkizillik məktəbə gedə bilmirdilər. Qış aylarında vəziyyət daha da ağır olurdu. Şamil müəllim maarif müdiri təyin edilənə qədər haqlı-haqsız, bir qayda olaraq Kəlbəcər maarifi birincilər sırasında tənqid hədəfinə çevrilirdi.

Yol-iz yox idi deyə kəndlərimizdə məktəb binalarının tikilməsi dövlət tərəfindən planlaşdırılmırdı. Şamil müəllim xalqın balalarının təhsildən kənara qalması, «gözdən-könüldən iraq» bir yer sayılan Kəlbəcər maarifinə fikir verilmədiyi barədə yuxarı təşkilatlar qarşısında çıpaqlığı ilə kəskin məsələlər qaldırdı. Heç nədən çəkinmədən Mərkəzi Komitədə, Maarif Nazirliyində keçirilən müşavirələrdə Kəlbəcər maarifinə laqeyd münasibət bəsləndiyini çıxışlarında cəsarətlə deyirdi.

Gözəl insan, layiqli, işgüzar Maarif naziri akademik M.Mehdizadə Şamilə söhbətində demişdir ki, tənqidlərin haqlıdır, məktəb binaları olsa, Kəlbəcər məktəblərinin sayını artırma bilərik.

Bəs nə etməli? Kolxozlarımızın iqtisadi vəziyyəti o qədər ağır idi ki, onların məktəb binaları tikəcəklərinə ümid bəsləmək olmazdı. Doğrudur, Şamil müəllimin ciddi təkidləri nəticəsində sonrakı illərdə rayon mərkəzində, İstisu qəsəbəsində və iki kənddə dövlət tərəfindən məktəb binaları tikilməsi planlaşdırıldı. Lakin bunlarla yara sağalmazdı. Şamil müəllim gücü özümüzdə axtardı, yollar aradı. O, kəndlərə gedib camaatla söhbət apardı və qəti vəd verdi ki, kimlər məktəb binası tikməyə başlasa, onların özlərini və uşaqlarını xadimə, kitabxanaçı, pioner baş dəstə rəhbəri, təsərrüfat müdiri və qanunda nəzərdə tutulan başqa vəzifələrə təyin edəcəkdir. Xalq Şamil müəllimə həm böyük hörmət bəsləyir, həm də inanırdı. Buna görə də bir neçə kənddə, sonra isə bir çox kəndlərdə yaxşı-yaman məktəb binası tikilməyə başlandı.

Daş, qum Kəlbəcərdə tükənməz qədr idi. Bəs sementi, ağacı, şiferi necə və hardan əldə etməli? Bu məsələləri həll etmək üçün tədbirlər müəyyən edildi və onların həyata keçirilməsi üçün maarif işçilərinin və məktəblərin qüvvəsi səfərbərliyə alındı. Meşələrdə quyular qazılıb yüz tonlarla əhəng hasil etdik. Sonra Şamil müəllim başqa rayonlardakı dostlarının köməyi ilə yanmayan kərpic tapdı. Çaykənd məktəbinin yaxınlığında əhəng quyusu tikdik, mazut və çən əldə etdik. Məktəblər əhənglə təmin olundu, hətta rayona da əhənglə köməkdarlıq göstərdik. Müdirimiz xalqın balaları üçün özünü oda atıb yanan maarif pərvanəsi idi.

Şamil müəllim Daşkəsən alinut mədəninə, respublika kolxoz tikinti idarəsindən, dostlarının köməyindən istifadə edib ağac və taxta əldə etdi. Maarif nazirliyi də faner taxtası və ağacla az da olsa köməkdarlıq göstərdi. Nəticədə, biz 56 kənddə 470 sinif otaqları olan məktəb binaları tikdik. Orta məktəblərin sayını 5-dən 28-ə çatdırdıq, 46 ibtidai məktəbin 39-nu səkkizillik məktəblərə çevirdik. Məktəbi olmayan bir çox kəndlərdə məktəb açdıq. Maarif şöbəsi üçün iki mərtəbəli bina tikməyə nail olduq.

Şamil müəllim tez-tez məktəblərdə olurdu, dərsləri dinləyirdi. Onun keçirdiyi maarifyanı şuraların təsiri çox böyük idi.

Heç yadımdan çıxmayan bir neçə hadisədən söhbət açmaq istəyirəm.

Məşənin dar bir dərəsində külək bir xeyli palıd ağacını üç-dörd il idi ki, yıxmışdı. Bu dərəyə nəinki maşın, heç at, öküz də gedə bilməzdi. Şamil müəllim bir gün bizi ora apardı. Bu dərənin üst yanındakı yala üç kilometr məsafədən maşın yolu açmaq mümkün olardı. Dərədən həmin yala qədər sərt yoxuşun hündürlüyü 150 metrədən artıq deyildi. Şamil müəllim hardansa bir buldezer tapdı, adı çəkilən yala maşın yolu çəkirdi. Ən çətin iş ağacları yala çıxartmaq idi. Bir gün «drujba» ağac kəsən alətini taparaq gedib palıdları lazımı ölçüdə kəsdik. Məftillərin ucuna ağaclar bağladılar. 40 nəfər məktəb işçisini səfərbər etmişdik. Ağaclara qoşulub döş yuxarı dartmağa başladılar. Hər ağacın gerisində iki adam lingle dayanıb onların geri sürüşməsinə imkan vermirdi. Birdən Şamil müəllim ağacı dartanda məftilin ucundakı ağac zordan sındı, məftil Şamilin sol cənabını sındırdı. Bu hadisə işin lap axırında baş verdi. Bu zaman azı 20 otağın üstü üçün yala ağac çıxartmışdıq.

Nə qədər təkid etdiksə də çiyin sümüyü sınan Şamil müəllimi həkim yanına göndərə bilmədik. O, maşınlar təşkil etmişdi ki, gəlib çıxartdığımız palıd millərini aparsınlar. Elə ordaca qaimələr yazıb yüklədiyimiz maşınları məktəblərin direktorlarına təhvil verdik. Çiyin sümüyü sınan Şamil müəllim bir gün də olsun işdən qalmadı. Çünki onu daha vacib işlər gözləyirdi.

Daşkəsən Alınut mədəninənin direktoru Həsənov Şamil müəllimin tələbə yoldaşı olmuşdu. Onların Kəlbəcərdə «Civə» axtaran filialı fəaliyyət göstərirdi. Bu filial yeraltı tunellər qazarkən şalbanlardan istifadə edirdilər. Filialın Bərdə rayonunda olan anbarına 500 kub metrədən çox şam ağacı milləri gətirilmişdi, qiyməti isə ticarətdə satılan ağaclardan qat-qat ucuz idi.

Şamil müəllim filialın direktorundan (onun da familiyası Həsənov idi) məktəb tikintisi üçün ağac istədi. O, bildirdi ki, artıq ağaclarımız var. Lakin Daşkəsəndə olan baş idarədən icazəsiz şalban verə bilməz. Şamil müəllim Daşkəsənə - oradakı tələbə yoldaşı Həsənova şe'rlə bir teleqram vurub maarifə satmaq üçün ağac istədi. Bir neçə gündən sonra Kəlbəcərdəki Həsənov İsfəndiyara teleqram vuruldu ki, Kəlbəcər maarifinə 2 kub metr ağac satsın.

Şamil müəllim bundan pərt olub teleqramı götürüb Daşkəsənə yollandı. O zaman Daşkəsəndə maarif müdiri işləyən Şamilin dostu Midhəd müəllimi rayon partiya komitəsinin II katibi seçmişdilər. Şamil əvvəlcə onun yanına gedib məsələnin nə yerdə olduğunu danışır. Şamil və Midhəd müəllim razılışıb belə qərara gəlirlər ki, Həsənovu raykoma çağırırlar. Şamil ona desin ki, bizim maarifə 300 kub metr ağac sat. O, buna razı olmayanda Şamil yalandan küsüb getmək istəsin. Midhəd müəllim desin ki, mən elə bir rəqəm deyim, hər ikiniz razı olun. Belə də olur. Həsənov Midhəd müəllimə göz vurub onun kəsəcəyi şertə razı olacağına söz verir. Midhəd müəllim deyir: -Şamil müəllimin dediyi rəqəmi yarı edək, nə şiş yansın, nə kabab. Kəlbəcər maarifinə 150 kub metr şalban sat. Həsənovu od götürür. Nə edəcəyini bilmir. Məcbur olub ona yazdığı şe'ri götürüb tabe olduğu Əlvən Metallar Komitəsindən icazə almaq üçün Bakıya yollanır. Komitə sədri Şamilin şe'rlə yazdığı məktubu oxuyur, gülümsəyir və üstünə belə bir dərkənar yazır:

- «İmkan dairəsində kömək etməli». Həsənov Daşkəsənə qayıdana kimi Şamil onu orada gözləyir. Bir gün Şamil Daşkəsəndən mənə zəng edib dedi ki: -Mən səhər tezdən Ağdama gedib dostum Zeynal müəllimin köməyi ilə məşinlər tapacağam. Filan-filan məktəblərin nümayəndələri ilə təcili Bərdəyə gəlin. Bəli, 150 kub metr şam millərini Bərdədən birbaşa məktəblərə göndərdik.

3. 30-cu illərdə İstisuda yeraltı borular çəkmişdilər. Bu boruların içini daş bağladığına görə yerin altında istifadəsiz qalmışdı. Bir gün Şamil müəllim bizi yanına çağıraraq dedi:

-Gəlin Tərtər çayının sağ sahilində, Çaykənd kəndində məktəblərarası bir idman kompleksi tikək.

Hamımız bir-birimizin üzünə baxdıq. Həmin yer dərin-dərin yarpaqları olan bir çınqıllı çaylaq idi. O yarpaqları doldurmaq üçün minlərlə məşin torpaq gerek olardı. Bəs, idman kompleksini pulsuz necə tikmək olardı? Şamil müəllim izah etdi ki, Yol idarəsinin müdiri Rəhimov Vahidlə danışmışam. Buldezerlə yarpaqlar doldurulacaq, əlavə 200

maşın torpaq daşınacaq. İdman meydançasının üst yanı hazır anfiteatırdır. Buranı Allah bizdən ötrü yaradıb. Oturacaq yerləri üçün İstisuda yerin altında olan turbaları çıxarıb üstlərinə qalın palıd taxtaları bərkidməklə hazırlanacaq.

Biz xəyal aləmində idik. Lakin həmin günün sabahısı işə başladıq. Bir həftənin içərisində yerdən qazıb çıxardığımız turbaları Çaykənd məktəbinin həyətinə gətirdik. Yenə də dərin bir uçuma beş-altı il qabaq küləyin yıxmış olduğu palıd ağaclarını oradan çıxarıb idman meydançasına gətirdik. Müəllim və usta olan Zaman və Sahib Nəsibov qardaşları palıd ağaclarından qalın taxtalar hazırladılar. İdman meydançası hazırlandı, ora Bakıdan toxum gətirib səpdik. Selin qorxusundan qarşısını almaq üçün Vahid Rəhimov hündür bir bənd hördü. Cəmi üç ayın içərisində pulsuz-parasız gözəl bir idman kompleksi yaradıldı.

Şamil müəllimin təşəbbüsü ilə Kəlbəcər maarifi akademik Həsən Əliyevin rəhbərlik etdiyi Coğrafiya İnstitutu ilə, Xalq şairi Səməd Vurğunun 70 illiyi ilə əlaqədar Akademiyanın Ədəbiyyat İnstitutu ilə, məktəblilərin əl əməyinə aid Maarif Nazirliyi ilə bir çox elmi-praktiki konfranslar keçirdik. Ümumrayon valideynlər müşavirələri, məktəblərdə yerli əyani vasitələr yaratmaq üçün seminar-müşavirələr və saysız-hesabsız miqdarda əlavə tədbirlər həyata keçirilməsi Kəlbəcər maarifinin misilsiz inkişafına, kəlbəcərliyənin kütləvi surətdə ali məktəblərə daxil olmasına səbəb oldu. Şamil müəllimin bu xidmətləri unudulmazdır.

1975-ci ilin may ayında respublikada ilk dəfə ayrıca bir rayonun - Kəlbəcər məktəblilərinin Bakıda əl işləri sərgisi keçirildi. Sərginin rə'y kitabı indi də durur. Burada akademik, Maarif Naziri Mehdi Mehdişadının, akademik Həsən Əliyevin, xalq yazıçısı Əli Vəliyevin, Akademiyanın müxbir üzvləri Xudu Məmmədovun, Teymur Bünyadovun, bir çox alimlərin, yazıçıların, müxtəlif peşə sahiblərinin Kəlbəcər maarifinə, Şamil Əsgərovun əməyinə verilən yüksək qiyməti öz əksini tapmışdır.

Səmimiyyətlə belə bir həqiqəti də deyirəm ki, Şamil Əsgərov 10 ilə yaxın maarif müdiri işlədiyi dövrdə nə bir istirahət günü görmədi, nə mə'zuniyyətə çıxmadı. Gecə-gündüz vaxtını, böyük təşkilatçılıq qabiliyyətini, dərin biliyini Kəlbəcər maarifinin tərəqqisinə sərf etdi. Təsədüfü deyil ki, Kəlbəcər kimi ucqar və çətin şəraitli bir rayonun danılmaz maarif işi iki il dalbadal - 1976 və 1977-ci illərdə respublikanın ən yüksək keçici Qırmızı bayrağına layiq görüldü.

Şamil müəllimin Azərbaycanımızın tərəqqisi üçün, balalarımızın yüksək səviyyəli təlim - tərbiyə alması üçün, minlərlə kəlbəcərlilərin ali təhsil ala bilməsi naminə kəndlərdə pulsuz-parasız binalar tikdirib məktəblər açılmasına nail olması üçün onun sərf etdiyi gərgin əməyi indiki və gələcək nəsillər unutmamalıdır.

Ələmşah Cəfərov
Texnika elmləri namizədi

Mədəniyyət fədaisi - əməkdar mədəniyyət işçisi

Bir çox elm adamlarının və görkəmli ziyalıların haqlı olaraq yazdıqları kimi Şamil müəllim ensklopedik biliyə malik bir şəxsiyyətdir. O, bir çox sahələrdə çalışıb həmişə bacarıqlı, işgüzar, vətənpərvər bir kadr olduğunu öz əməli fəaliyyəti ilə sübuta yetirmişdir.

Mədəniyyətin inkişafı sahəsində də Şamil müəllim tədqiqat işləri aparmış, itib-batmaqda olan bir çox xalq oyunlarını meydana çıxartmış, özünün «Dağların hikməti» kitabında bu barədə maraqlı yazılar çap etdirmişdir. İndi televiziyada tez-tez gördüyümüz «Kilimarası», «Maral oyunu» kimi qədim xalq oyunları itib-batmışdı. Şamil müəllim onları üzə çıxardı. Yaxud çox az adamın adını eşitdiyi «Yeddi hünər» oyununu da Şamil müəllim bərpa etdi.

Şamil Əsgərovun böyük Şəhriyarın «Heydərbabaya salam» poemasına cavab olaraq yazdığı, lakin onu təkrarlamadığı «Dəlidağın şöhrəti» poeması 32 il bundan qabaq çap olunmasına baxmayaraq indi də dillər əzbəridir. Bu etnoqrafik poemada bir çox xalq oyunlarından, adət-ənənələrindən bəhs edilir. Bunları da Şamilin mədəniyyətimizin inkişafına, itib-batmaqdan xilas etməsinə göstərdiyi böyük xidmət kimi qiymətləndirmək lazımdır.

Şamil müəllim Kəlbəcərdə olan qala və başqa abidələrin tədqiq olunmasında, bunların haqqında qiymətli məqalələr dərc etdirməkdə xidməti az olmamışdır. Onun «Abidələr qan ağlayır» məqaləsi xalqın yadigarlarına qəsd edilməsinə qarşı bir ittihamnamə, bir vətənpərvər insanın qəlb yangısıdır.

Əlavə. 1967-ci ildə Şamil müəllim Dədə Şəmşiri (Aşıq Şəmşiri) evinə gətirib bir neçə gün ərzində onun çaldığı 72 aşıq havasını maqnitafon lentinə yazıb saxlamışdır. Həmin lentləri o, aşığın oğluna və

nəvəsinə hədiyyə vermişdir. Bu lentlər qiymətli bir mədəniyyət xəzinəsidir.

Şamil Əsgərov maarif şöbəsinin müdiri olanda nadir eksponatları olan bir ölkəşünaslıq muzeyi yaratdı. Təəssüflər olsun ki, ondan sonra həmin muzeyin əşyaları qayğısızlıq nəticəsində məhv edildi. O, haqsızlığa düçar olsa da, yenə də qollarını çırmadı, rayon rəhbərliyinin və ictimaiyyətin köməyi ilə adı dillər əzbəri olan zəngin «Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi»ni yaratdı.

Şamil müəllimin bu zəhməti yüksək qiymətləndirildi - ona Respublikanın «Əməkdar Mədəniyyət işçisi» fəxri adı verildi. Onun yaratdığı mədəniyyət ocağı haqqında bəzi rəyləri bu kitabda dərc etdiririk ki, qoy hörmətli oxucularda Şamilin necə vətənpərvər insan olduğu barədə daha aydın təsəvvür yaransın.

Əfsuslar olsun ki, Kəlbəcərdə Şamilin yaratdığı dünya şöhrətli muzey erməni quzğunlarının caynağına keçib şəhid oldu. Bu dağa dözməyən mədəniyyət fədaisi olan Şamil müəllim «atalar üçə kimi deyib» kəlamını yada saldı, qaçqınlıq dərdi ürəyini göynədə-göynədə Bakı şəhərində sıfırdan başlayaraq üçüncü «Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi»ni yaratmağa başladı. Bir az keçəndən sonra «Şəhid muzey və şahid muzey» adlı bir kitabça çap etdirdi. İndi bu yeni muzeydə 4000 yaxın eksponat vardır. Şamilin yenə də əməyi və zəkası nəticəsində bu muzeydə «Azərbaycan, bədii-etnoqrafik sərgi» yaradılmışdır. Cəsarətlə deyə bilərik ki, bu sərgi nümayiş etdirildikdə respublika ictimaiyyətinin diqqətini cəlb edəcək və Şamilin Azərbaycana necə böyük xidmət göstərdiyi hamıya bəlli olacaqdır. Buna da əminik ki, bu muzeyi görmədən onun haqqında bədxah yazılar dərc edənlər bəlkə də xəcalət təri axıdacaqlar.

Şamil müəllim Bakıda yenidən yaratdığı muzeyin doğma Kəlbəcəre qayıdışı azusunda idi. Arzusu çin olsun.

Bu dağlar kimə qaldı

*Gülü hardan üzüm mən,
Üzsəm, hara düzüm mən?
Dəlidağdan aralı,
Deyin, necə dözüüm mən.*

*Göydə uçan quşa bax,
Qanadı sınmışa bax.
Ellərə yaz açıldı,
Mənə gələn qışa bax.*

(Qülgəz nənə)

*Bülbülümüz ağlayırsa,
Öz gülümüz günahkardı.
İtirsə xoş dəmlərimiz,
Çoxalırsa qəmlərimiz,
Bollaşırsa bəmlərimiz,
Öz zilimiz günahkardı.*

(Şamil Dəlidağ)

*Teymur Bünyadov
Akademik*

Dağ vüqarlı, dağlar oğlu

Əziz dost, mehriban insan, dağlar oğlu, dağ qartalı! Deyəsən şəkər xəstəliyi sənin amanını qırıb, haldan, həvəsdən salıb. Eşitmişəm təzəlikcə bir balaca xəstələnmisən, ürəyin ağrıyır, təziqin qalxır, düşür. Olan şeydir, fikir vermə, başını boş burax, keçər gedər. Birdə ki sənin üçün belə xəstəliklər nədir, nakarədir ki, qürurunu əysin, ümidini azaltsın, arzunu gözündə qoysun. Hələ bizim Kəlbəcərlə bağlı çox arzumuz kama yetəcək, çox diləklərimiz hasil olacaq. İnşallah!

Dağlar oğlu Şamil Əsgərov dağ ürəkli, dağlar qartalıdır. Heç kəsə əyilməyən, heç kəsə sınımayan. Dağ təbiətli, dağ vüqarlıdır. Dağlar şairidi, şe'r-sənət dünyasında öz dünyası, öz aləmi var. Təbiət təsvirləri, yurd-yuva, od-ocaq istiliyi, gözəlləri, gözəlləmələri heyranlıq doğurur. Sadə, səmimi şe'rləri qəlbə yatımlı, yadda qalan, düşündürən, xəyala salan, xəyallandırandır. Kəlbəcərin dağı da, gen dərəsi, min mənzərəsi də, zümrüd bulaqları, səfalı yaylaqları da, sıx ormanları, çayları, gölləri də, tarixi abidələri də, zəngin adət-ənənələri də Şamilin kamal dünyası, ilham pərisidi. Bu torpağın oğludu, bu ocağın oğludu - atəşidi. Kəlbəcər Şamilin ilk beşiyi, son mənzilidi. . .

Şamil! Deyəsən mətləbdən kənara çıxdım, məqsəddən aralandım. «Yanlışı da bir naxışdı» deyib ulularımız. Yox, əsla yox, düz başlamışam, ürəyim istədiyini söyləyirəm, könlümdən keçənləri vərəqlərə köçürürəm. Olduğu kimi, gördüyüm kimi, bildiyim kimi. Necə var elə, qondarmasız, əndərməsiz. Yalan desəm, üstünə qoysam, üstündən alsam qələmim sınar, ürəyim ağrı tapar. . .

Kəlbəcər etnoqrafik baxımdan, tarixilik nəzərindən açıq səma altında zəngin və təkrarsız muzeydi. Ona görə də bu yerləri görmək, tarixi abidələri öyrənmək, ağsaqqal, ağbirçəklərin müdrik kəlamlarını, ibratəmiz hekayətlərini qələmə almaq, kitaba salmaq şərəf işi idi. Bu məqsədlə Kəlbəcərə etnoqrafik səfər etmək qarşıda dururdu. Başımda bir neçə elmi işçilərlə birlikdə dağların, gözəlliklərin qoynuna getməyi qərarlaşdırdım.

Düz bir həftə Kəlbəcərin kəndlərini, ellərini, obalarını gəzdik, dolaşdıq. Gözəlliklərlə heyranlandıq, bənzərsizlikdən heyrətə gəldik. Taxtada qoyun-quzu mələşməsinə, atların kişnərtisinə, dəvələrin haykırığına qulaq asdıq. Çoban tütəyinin səsi dağları - daşları başına götürmüşdü. Zəngin elmi materialları toplayıb Bakıya dönürdük.

Ezamiyyət verəqələrinə möhür vurdurmaq üçün o vaxt Kəlbəcər İcraiyyə komitəsinin sədri Şamil Əsgərovun yanına getdim. Verəqələri əlinə aldı və nəzərlərini mənə zillədi. Ciddi görkəm alaraq: -Hörmətli alim, bəs eşitmişəm bir həftədir Kəlbəcərin ərəzisini gəzib dolaşmısınız. İndi gəlmisiniz möhür vurun. Məyər Sovet hökuməti yoxdu, kim nə istəse, elə də hərəkət edə bilər?

Gözləmədiyimdən çox təəcübləndim və bir qədər də əsəbi halda, -verin verəqələri, aran rayonlarının birində təsdiqləyərim, -dedim. Birdən üzünə təbəssüm qondu və qalxıb məni qucaqladı: -Ay gözəl insan, böyük alim, əlimə göydən zənbillə düşmüşsünüz, heç sizi buraxaram. Mənim dağlar qoynunda ata-baba yurdu olan Ağcakənd kəndi var, istəyirəm gedək ellə-obayla görüşək, axı siz el adamısınız. Xeyli fikrə daldım, nəhayət razılıq verdim.

«Vilis» markalı maşın dolama yollarla dikdirə qalxır, mənzərə mənzərəni əvəz edirdi. Gəlişimizə quzu kəsildi, xallı balığın qızartması süfrəyə gətirildi. Yoldaşları kənddə qoyub, ikimiz bir qədər də yuxarılara qalxdıq. Ağ pəmbə buludlar gah bizi qoynuna alır, gah da aralanıb dərələrə sarı baş alırdı. Göz-göz qaynayan bulaqlar gözə işıq, qəlbə sevinc paylayırdı. Ətrafdakı yamacda buxca çiçəyi, qaymaq çiçəyinə naz atır, cənnət məkan mənzərə yaradırdı. Könüm şəlləndi, xəyal məni yerin yeddi qatına qaldırdı. Şamilə müraciətlə, -ay qardaş, elə bu gözəllikdə öləydim, bu müqəddəslikdə uyuyaydım. Ayə, belə də nuraləm olar, belə də bənərsizliklər olar? Şamil: -Teymur müəllim, nə danışırınsınız? Qoy ömrünüz uzun olsun, belə gözəlliyin seyrinə dalasınız, ilham alasınız. . .

Sonralar Şamil müəllim hər Bakıya gələndə zəng vurur, qonaq gələr, hal-əhval tutardıq. Yaşadıqlarımızdan söhbət açardıq, planlarımızı bir-birimizə danışardıq, hesabat verərdik, məsləhətləşərdik, fikir mübadiləsi aparardıq. Yazmaq, qoşmaqdan sevinc duyar, fərləhlənərdik. İllahata o Kəlbəcərdə yaratdığı diyarşünaslıq muzeyindən söhbət açanda.

Şamilin yaratdığı və minlərlə eksponatları olan bu muzey bütün respublikaya nümunə idi. Nəinki Azərbaycanca, hətta Qafqazda belə muzey çətin tapılırdı. Şamili əsərləri qədər, yaratdığı muzey də şöhrətləndirər, dillər əzbəri edir. . .

Şamil müəllimdə qurub-yaratmaq eşqi, xalqa xidmət əməli tükənməzdi, sönməzdi, sonsuzdu. Kəlbəcərin üstünü qara buludlar alanda, güllə səsi dağları, dərələri başına gətürəndə Şamil öldü var, döndü yoxdu inadı ilə torpağını qoruyur, elini-obasını düşməne qarşı

amansız olmağa səsləyirdi. Zəmanənin üzü döndü, elin-obanın çırağı söndü. Aldatdılar camaatı, qaçqın, köçkün, didərgin etdilər camaatı. Alınmaz qala, basılmaz el olan Kəlbəcər düşmən pəncəsinə keçdi, xalqın başına od ələndi, şimşək çaxdı. . .

Şamil Əsgərov kimi yüzlərlə, minlərlə ailələr arana endi, yüz səmtə yan aldı. Qaçqın, köçkün adı taleyinə yazıldı, həyatını möhürlədi. Şamilin ailəsi Bakıda qərar tutdu. Dağlar oğlu Vətən həsrətinə dözmür, ah-aman içində alışıb - yanırı. El-oba ilə görüşür, «yaman günün ömrü az olar» deyə-deyə dərdinə şərikin olur, qəmini bölüşür. Qayıtmaq eşqiylə yenə də camaatdan eksponat toplayır, tarix yazır, izin itməməsinə can qoyur. Sanki Şamilin ölkə şöhrətli muzeyinin kiçik parçası yenidən canlanır, Bakıda fəaliyyətə başlayır. . .

Qardaşım Şamil! Moskvaya səninlə getdiyim bir məclisi də unuda bilmirəm. Deyirəm danışım oxuculara. 1993-cü ilin dekabr ayı idi. Moskvada -Elmlər Akademiyasının etnoqrafiya institutunda kürdlərin Beynəlxalq konqresi keçirilirdi. Üç nəfər kürd, bir də mən getmişdik. Konqresdən bir gün əvvəl bir neçə kürdlə görüşdük. Lakin, oradakı abihava xoşuma gəlmədi. Daşkənddən gələn orta yaşlı kürd qan-qan deyir, ağzına gələn sarsaq-sursaq hədyan danışdı. Mən onu dəlil-sübutlarla yerinə oturdur, susdururdum. Özbəkistandan gələn nümayəndə Laçına getdiyindən, orada qurultay keçirildiyindən danışdı. Şamil ilə üz-üzə oturan bu yalançı dedi ki, Şamil Əsgərov da Laçında idi. Onunla yallı oynadım. Kamil Həsənov ondan soruşdu: -Şamili şəxsən tanıyırsan? Laçın şəhəri necə yer idi? O dedi: -Şamili kim tanımır ki, mən də tanımıyam. Laçın göz işlədikcə düzənlik bir yerdə. Bu yerdə Kamil Həsənov ona dedi: -Şamil Əsgərov səninlə üz-üzə oturan adamdır. Onu üzədən tanımadığın halda, niyə iftira danışırısan. Laçın şəhəri isə düzəngahda yerləşməyib, gözünün içində qədər uydurmalar söyləyirsən.

Mə'lum oldu ki, o heç Laçını görməyib. Ondən soruşanda: -Niyə Şamilə böhtan atırısan? Aralığa nifaq salırısan, heç utanmırısanmı? O nə desə yaxşıdı: -Şamili aləm tanıyır. Mən onun adını eşitmişdim. Onun adını çəkirdim ki, yalanları inandırıcı olsun.

Biz onu ifşa etdik, rüsvayçılıq atına mindirdik.

Gecə həyacan keçirir, konfransda necə olacağını düşünürdüm. . .

Ertəsi gün konfrans öz işinə başladı. Dünyanın bir sıra bölgələrindən nümayəndə gəlmişdi. Bərk həyacan keçirirdim. Lakin mənimlə gedən kürd qardaşlarım mənə dərin hörmətlə yanaşır, az qala

başına pərvanə kimi fırlanırdılar. Özləri də çox inamlı, döyüşə qələbə əzmiylə çıxan kimi idilər. . .

Konfransın səhər iclasında bizim ünvanımıza xeyli döşədilər. Biz kürdlərə pis baxırıq, onları torpaqlarından didərgin salırıq. Azərbaycanda kürdlər yersiz-yuvasız, hüquqsuzdular. Moskvadan, əvvəlcədən hazırlaşan iki rus alimi çox hədyan danışdırlar. Çox pis olmuşdum. Ədalətsizliyə, haqsızlığa, insafsızlığa dözmür, yerimdən qalxıb cavablarını verirdim. Ortada fasilə e'lan olundu. Bizimkilər Xocalı hadisəsilə bağlı kitabçanı yayırdılar ki, dünya ictimaiyyətinə çatsın. Baxıb, oxuyanlar dəhşətə gəlir, ermənilərin törətdikləri vəhşilikləri əsl genosid adlandırırdılar.

İclas yenidən başladı. Sözü Şamilə verdilər. Yenicə başlamışdı ki, Vəkil: -Sən necə kürdsənki öz dilini bilmirsən? Şamil hirsələndi. Və başladı kürdcə danışmağa. Arada: -tərcüməçi verin kürd dilindən tərcümə etsin. Zala bir lal sükut çökdü, hamı heyrət içində qaldı. Şamil kürdlərin Azərbaycanla bağlı tarixindən danışdı. Kürdlərin buraya əvvəllər və XVI əsrdə gəlmələri, burada yurd-yuva salmaları, azərbaycanlılarla qaynayıb-qarışib bir can olmalarını zəngin dəlil-sübutlarla israr etdi. Azərbaycan SSRİ-də yeganə ölkədir ki, bu qaçaqaq, qovha-qovda kürdlər başqa ölkələrə üz tutmayıblar. O da həqiqətdir ki, yüzlərlə minlərlə Ermənistandan qovulan kürd ailələri Azərbaycana pənah gətirdi, Azərbaycanda qərar tutdu. Hal-hazırda biz bir ailə kimi azərbaycanlılarla yaşayırıq. Köhnə dostluğa sadıq qalırıq -dedi. Şamilin çıxışı dəfələrlə alqışlarla qarşılandı.

Şamilin və başqa kürdlərin çıxışları konfransa gələnlərdə tam aydınlıq yaratdı, ağ qaradan seçildi. Vəkil Mustafayevin dəstəsi biz metroya çatır-çatmaz məni vurmaq istədi. Tez Şamil, Kamil Həsənov və başqaları məni araya alıb, maşına mindirib aradan çıxartdılar. Biz tam qələbə ilə, sevinclə Vətənə qayıtdıq. . .

Dağlar oğlu, dağlı Şamil! Sən hər cür hörmət və ehtirama layıqsən. Sən insanlığın, kişiliyin, mərdliyin, e'tibar, ilqarlığın bariz nümunəsisən. Sən vətəncanlı, torpaq qüdrətli qəhrəmansan. Sən sadə olduğun qədər də səmimisən. Sən dostluq, dönməzlik rəmzisən. Sən məğrur olduğun qədər də kövrəksən, incə təbiətli, şair qəlblisən. Sənin haqqında böyük bir əsər yazardım. Sağlıq olsun, hələ səksənin var, yüzün var, sənin haqqında dediklərim sə dəryadan damladı, gülüstandan bir tər qönçədi... Tanrı sənə yar olsun, arzuların üzünə gülsün, sevən qəlbin sevin sin Şamilcan!

P.S. Şamil müəllim! Qəm eləmə, qəm yemə. Qışın sonu çiçəkli bahardır. Darıxıram, xəbər də, tez tələsik xəbər də, Kəlbəcəri almışığı de....

Səni qəlbən sevən Teymur

Söhrab Tahir
Xalq şairi

Kəlbəcər güllərindən hörülmüş poeziya çələngi

Dağların səsinə, daşların dilini, insanların ürəyini tanıyırdı, dağların səsinə daşların səsiylə eşidirdi. Bu daşlardan albom yaratmışdı. Dünyanın 7 rəngi qabağına Kəlbəcər güllərinin və daşlarının yüz-yüz rəngini çıxarmışdı.

Təbiət də bu işə heyran qalmışdı. Şamilin əlilə yonulub, saflanıb bədirlənmiş rəngli daşlar təbiətin Şamil Əsgər Dəlidağ albomunda şe'rə də bənzəyirdi. Uyar daşların qafiyəsiz misraları sanki onun cəngavər şe'rələrini yamsılayırdı, sevinə-sevinə əbədiyyət nəğmələri oxuyurdular.

O vaxta qədər heç kəs bilmirdi ki, Kəlbəcər dağlarından qopub evlərə, yollara qonşu gələn daşların on minə qədər çaları, rəngi var. Gedib görməsəydim inanmazdım. İnanmazdım ki, Şamilin əli dəyən daşların döşlərindəki çil-çillər, ağ riyələr gülür, seyrəkləşən, qatılaşan rənglər səni öz qoynuna, əbədiyyətə səsləyir.

Şair ulu babalarımızın əliylə yaranan daş atları, daş qoçları minib, çapıb Kəlbəcər muzeyinə gətirmişdi. Günəşin qaya üzərindəki ən qədim təsvirini də tapıb burada məskunlaşdırmışdı. Sinəsində günəşi əks etdirən həmin qaya muzeyə sığışmadığına görə onu muzeyin arxa tərəfində dərin dərənin qırağına qoymuşdu ki, Kəlbəcərin gün görməyən dərələri günəşsiz qalmasın.

Dağdağanın boğuq rəngindən tutmuş danaqıran gülünün açıq rənginə qədər - dağlar döşündə açan güllərin saysız-hesabsız rəngindən toxunan xalılar, xalçalar, kilimlər, palazlar, məfrəşlər, xurcunlar, corablar Şamilin şe'rindəki mə'sum dağ qızları kimi həmişə güldürdülər və gülməyi ana təbiətə öyrədirdilər, şairin şah misralarını pıçıldayırdılar. Şamilə dostum Xəlil Rza Ulutürkə gildə yaxından tanış oldum. Xəlil Rzanın özünə məxsus tə'rif lüğətləri, Şamilin danışıklarında hüdud-

suzluq və sərhədsiz arzular onu mənə əfsanəvi bir şair kimi tanıtmışdı. Sonralar bu cəhətləri həyatda da şairdə gördüm. Gökəmli və cəngavər şairimiz Ramiz Duyğun, həm də şair və riyaziyyatçı alim Firudin Şimşək bu coşqun poeziya məclisinə qovuşarkən sarsılmaz və yenilməz bir beşlik axarı poeziyamızın poetik dalğalarına çevrildi.

Şamilin şerlərini sevirdim. Çünki onlardan kürd qızlarının qıraqları gümüş pullarla haşiyələnən məxmər nimtənələri üzərinə sancaqla taxdıqları quru mixək güllərinin xoş ətri gəlirdi. 40 il olardı ki, bu xoş rahiyyə duyğularından ayrılmışdım, onları Şamilin yaradıcılığında tapanda nə qədər sevinmişdim. Şamil yaradıcılığındakı quru mixək güllərinin ətri, bir də Xəlil Rza dostluq körpüsü bizim dostluğumuzun əsasını qoydu.

İndi heç bilmirəm mən Şamil Əsgər Dəlidağla dostam, ya qardaş? Kəlbəcər ellərinin düşməne qarşı vuruşub müqavimət göstərdiyi günlərdə dostuma bir şe'r yazıb göndərdim. Aşağıdakı şe'ri oxuduqdan sonra siz bizim dost, ya qardaş olmağımızı özünüz müəyyən-ləşdirəcəksiniz:

Şamil qardaş, yol açılib gəlirəm,
Az bu qələm dostlarına lağ elə.
Bir tufəngdən ikimiz də atırıq,
Mən gələne tufəngini çağ elə.

Bayrağımı dağ çiyninə örtərəm,
Üz-gözümü dağ-daşına sürtərəm.
Qarışaram səngərlərdə itərəm,
Qollarımı başım üstə tağ elə.

Yüz cür daşın, min cür orda rəngi var,
Qayalarda nərildəyən cəngi var.
Döyüşlərdə dağ havası, həngi var,
Allah, belə xalqı, yeri sağ elə.

Gülləbatmaz bir sipərsən vətənə,
Tər çiçəksən, qantəpərsən vətənə.
Həm qalasan, həm çəpərsən vətənə,
Nər döşünü yaad önündə dağ elə.

O dağlarda yad kölgələr sürünür,
Düşmən aşıb sərhəddimə dirənir.

Tahir, indi dağlar dağa güvənir,
Xalqa güvən, damağını çağ elə.

Aprəl, 1999-cu il

Şamo Arif
Yazıçı

Dağlarsız Qalan Şamil...

Dağlara sığmayan dağlar oğlu, indi, dağlarsız qalıb - anasız qalan
südəmər körpə kimi...

Heç vaxt cilovlaya bilmədiyi, dağı-daşı lərzəyə gətirən dağlar
oğlunun qıyyaları, indi, yaman susub...

Bilmirəm, anamı doğub Şamili, dağlarmı yaradıb onu, yenə də
bilmirəm, ancaq anasını torpağa tapşıranda belə dağlanmamışdı. Belə
dağlanmamışdı ki, indi, neçə-neçə illərdi dağlarsız yetim qalan qardaş
sinəsinə dağ üstündən çalın-çarpaz dağ çəkilir. Dağ çəkilir yaralı qardaş
ürəyinə...

Nə deyim fələyin bu oyunlarına? Nə deyim?..

Yaşı ulu olan Kiçik Qafqazımızın papaqsalan çin-çin dayanan
sıldırımli dərələrini, quşqonmaz zirvələrini, qıjovlu dağ çaylarını,
dişgöynədən sır-sır bulaqlarını dilə gətirən dağlar oğlunun hayqırıları,
indi, neçə-neçə illərdi ki, Bakının böyründə balaca bir daxmada boğula-
boğula qalıb. Köynədir içini səssiz, səmirsiz körpə hıçqırlarını andıran
hayqırıları...

Nə deyim fələyin bu oyunlarına? Nə deyim?..

Yaşayırımı Şamilimiz dağlara sığmayan ürəyilə? Yaşayırımı yumruğu
boyda olan daxma-kahada?

Bəlkə də... bəlkə də daxma - kahasını Dəlidağın, Murovun, Ketinin
kahası bildiyindən ömrünü, gününü dərqli-ələmli dağyükü kimi çəkə-
çəkə illəri illərin quyruğuna düzə-düzə, düyə-düyə özünü aldadır.
Aldadır, ovundurur ki, o günü görsün - dağların təpəsinə sancılan dağ
günəşini, dərələrin qoynuna doluşan çənli - çisginli, gəlinduvaqlı dağ
dumanını görsün, oxşasın, oxşasın. . .

Bu görüş həsrətilə illəri yola sala-sala özü də bilmədən yaşa dolur.
Yaşaya-yaşaya yox, ayrılıq illərini yumruqlaya-yumruqlaya gəlib çatıb
ömrünün yetmişinci düzəngahına, yetmişinci meydanına. . .

İnanmaq istəmirəm dağlarsız keçən bu ömür zirvəsinə. . .

İstəmirəm inanam!

İstəmirəm! ! !

Dədə Süleymanın yetmiş illiyində ağzından od-alov püskürən,
görüşə gələnləri, sənət ocağını məhvərindən titrədən Şamilin şimşək
deyimləri, üstündən otuz il ötsə də indi də içimdə çözlənir...

Dəlidağın üstündən,
Köhlən belində keçən,
«Ağbulaq» çeşməsindən,
Qoşa ovucla içən,
Hər laləzar çəməndən,
Sonalayıb gül seçən,
Yetmişə də yetmişə,
Qoca desə özünə,
İnanmazlar sözüne!

Mən də inanmıram dedə-baba yurdunda hördüyü yuvasından ayrı
düşən bir insanın yaşayışına, yetmiş haqlamasına. Yeddi ildən artıq
didərgin düşdüyün illəri ömür sayırsanmı, indi də bu «ömrü» ömrünün
üstünə gəlirsən. . . Bu illəri mən hesaba almıram. Kav keş, kişi, kav keş!
/Bu sözləri sən bilənməzsən, bizim dağlarda nəşə hesaba - nəzərə
alınmayanda, bax beləcə qıyya çəkilir: «Kav keş, kişi, kav keş!»/ Sən də
hesaba alma! Kav keş, kişi, kav keş! Vətəndən ayrı düşən Kişinin,
kişidirsə, qocalmağa, illər üstünə illər gəlməsinə haqqı yoxdur!

Yoxdur, kişi, yoxdur...

Sənin hələ... cəmi-cümlətəni vur-tutu 63 ola, ya olmaya... Bu ikicə
rəqəm nədir ki, kişi yaşını da göstərə bilsin...

Başına müsibətlər gəlsə də, şərə, böhtana düşsən də, üzüağ,
alınacıq məhbəsdən çıxsan da sən qocalığı yaxın buraxmadın, əyilmək,
sınmaq nə olduğunu bilmədin - iş kişi başına gələr.

Dözdün, dözdük...

Bu Vətən ayrılığına da, inşallah, dözərik. Təki, ömür vəfa eləsin.
Eləməsə...ay Şamil, ruqlarımız nə vaxtsa şadlanar ulu Zəngəzur
torpağında, o üzlü, bu üzlü bütöv Zəngəzurunuzda...

Ürəyimi boşaldıb qurtara bilmirəm. Qurtara bilmirəm ki, səninlə olub-keçənlərdən sinəsöhbətinə dəm verək. . .

Dəm verək. . .

İçən olmasan da, içgidən çox-çox uzaq qaçsan da sən həmişə «dəm» olmusan. Dünyaya göz açandan da heç vaxt «ayıq» olmamısan. Ona görə ayıq olmamısan ki, ömrün-günün dağlar qoynunda - laləzarlıqlar, minbir ətirli, minbir çalarlı çiçəklilər ağuşunda keçdiyindən, gözəlliklər meyi içdiyindən sən həmişə məst olmusan, dünyamızın bütün gözəlliklərin dadını sən dadmısan. . .

Düz sözümdü, sən qibtə ediləsi bir şəxsiyyətsən. Sənin mərdanəliyinə, təbiət vurğunluğuna, sənin kişi dözümlüyyə, dünyagörüşünə, zəkana vurğunluğumu heç vaxt gizlətməmişəm. Bunu hamı bilir. Sənin daha bir yüksəkliyin, aliliyin var ki, Azəri kürdü ola-ola bütün varlığını Azərbaycana -Azərbaycan xalqına həsr eləmişən.

Təmənnasız!

Tərəddüd etmədən!

Xəyanət nə olduğunu bilmədən. . .

Yadıma mənim xahişimlə yazdığın «Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!» şe'ri düşdü:

Axar çaylar geri dönə də bilər,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!
Bəxtinin günəşi sönə də bilər,
Sinəsinə dağ da çəkilsə çarpaz,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Sal qaya yerində çürüyə bilər,
Nəhəng buz dağları əriyə bilər.
Böhtan ayaq tutub yeriye bilər,
Dosta sədaqətdə nə çox, nə də az,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Görsə zor sitəmin, zülmün bolun da,
Zalıma baş əyməz qandal qolunda,
Vətənin yolunda, xalqın yolunda,
Dardan asılsa da vecinə almaz,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Dostluq əqidəsi dəyişməz qəti,
Əgər qıyma-qıyma doğransa əti,
Böyük şərəf sanar belə qisməti,
Canı dosta qıyıb kirpik də çalmaz,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Vuruşda elə bil keçirər toyu,
Düşmənin bağrını yarar hoy-hoyu.
Mərdlikdə sınıanıb əjdadı - soyu,
Namərdlik etməyi yadına salmaz,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Kainat şahiddir etibarına,
Aləm qibtə edir qeyrət-arına.
İnsafi dönübdü qəlb vüqarına,
Qönçədədi bəxti, gül açıb solmaz,
Kürddə nə olsa da, xəyanət olmaz!

Çox çoxlarından fərqlənib Azəri kürdü olmasını gizlətməyən, əksinə, həmişə fəxr eyləyən Şamil Kişi ancaq və ancaq dar gününün adamıdır, kimlərinə köməyinə çatmağıyla, əl uzatmağıyla, dərdləri öz dərdi kimi, öz ağrısı kimi çəkməyilə yaşayan bir insandır. Nə Dədə Süleymanın, nə bizlərdən kimlərinə, demək olar ki, ona köməkliyi dəyməsə də, o özünü oda-alova vurmağıyla yadların da dadına çatmağıyla, sanki, nəfəs alır, heç kəsə, lap yaxın dostlarına belə zərər qədər də əziyyət verməməkdən ötrü daima utancaq uşaqlar kimi hamıdan qaçır. Yaxşı yadımdadır, bir dəfə Şamil müəllimi yarı xoş, yarı zorla öz evimə dartdım. Bəli, məhz, güləşə-güləşə, süpürləşə-süpürləşə evimizə qaldırdım. Küçədən keçənlər ayaq saxlayıb bizə baxırdılar. Heç şübhəsiz ki, düşünürdülər - bu iki kürd övladı zarafatlaşırlar, yoxsa. . . doğrudan da çomaqları əllərində olmasa da gülə-gülə bax beləcə əlbəyaxa dalaşırlar...

Beləliklə, bu kürd oğlunu ilk dəfə evimizə gətirə bildim, halbuki, hansı birimizin, təkcə özümüzü nəzərdə tutmuram, ayağı Kəlbəcər torpağına dəyən hər bir «üzüyola» Bakı qonaqlarını ayaqları altında kəsilən, qurban deyilən burmabuynuz qoçların, şişlərə taxılan toğluların, plov altına döşənən əmliklərin sayı-hesabı bilinmirdi...

Şamil müəllim evimizə girər - girməz tər sir-sifətini necə basdısa, ona yazığım gəldi. Az qaldım deyəm ki, daha doğrusu bu dəfə yalvaram ki, sən Allahın, səni necə gətirmişəmsə, bax eləcədə yola salıram, dur, çıx get öz Kəlbəcərinə, bağışla məni, günaha batmışam.Ancaq özümü saxladım, yazıqlığımı öz içimdə boğdum. Onu arxayın salıb yumşaqılıqla dedim:

- Darıxma, ay Şamil müəllim, indicə zəng çalıb dədəmi də, Şamonu da çağıraram, elə ancaq söhbətləşərsiniz. Sənə də çörək nədi, heç Allahın çayını da verdi yoxdu. Heç də üzümə belə baxma, gülüb də eləmə, düz sözümdü...

Bir azdan dədəm də, qardaşım da, məhz Şamil müəllimlə görüşməkdən ötrü bütün işlərini atıb bizə tələsmişdilər. Dədəm evə gircək gözünü ətrafa gəzdirib soruşdu:

- Qonağın olcaqdısa bizi əvvəlcədən niyə xəbərdar etməmişən, ay oğul?

Cavab verdim, əlimi Şamilə tərəf tutub dedim:

- Qonaq hardan oldu? Qonaq özünü quzu kimi aparır ki, ev yiyəsi də nə edəcəyini əməlli - başlı qoy - götür eləyər. Bu kürdü isə, özün bilməmiş olmazsan, çomaq davasıyla yuxarı qaldırmışam.

Elə bunu demişdim ki, kişini şirin bir gülmək tutdu, gözlərinin yaşını silə-silə uğundu, güclə dilləndi:

- İnanıram, bala, inanıram. -dədəm toxdayandan sonra Şamilə tərəf çönüb eyhamla suala tutdu. - Ay oğul, necə olur ki, sənin o Kəlbəcərində - Ceyrandüzündə, Gəlin qayasında, o çay qırağı qaynayan bulaqüstü qonaqlıqların halal olur, bizim yeməklərsə - dədəm birdən sözünə ara verdi, Şamilin könlünə dəyə biləcəyindən ehtiyatlanıb incəliklə, bıqaltı gülümsərliklə əlavə elədi, -bizdə yeyilib-içilənlərsə... beləcə dadsız olur?

Şamil müəllim nə edəcəyini, nə deyəcəyini bilmirdi. Bunu dədəm hiss elədiyindən üzünü mənə sarı tutdu:

- Allah verəndən nəyiniz varsa, gətirin, düzün.

Dilləndim. Əlimi Şamil müəllimin çiyinə qoyub ehmalcasına silkələdim:

-Şamil müəllim srağagün Kəlbəcərdə yediyinin üstündədi. Özü də deyir ki, hələ də aclığı hiss eləmir. Nazilə xanımı da kişisinin «üzüyola» xasiyyətinə bələd olduğundan onu «nıxdı» deyincə yedizdirib...İndi də mən, ay dədə, neyləməliyəm? Görmürsən, Şamil müəllim fətir kimidi.

Ac adam da belə olarmı?

Dədəmi yenə şirin bir gülmək tutdu, hər sözə, hər şeyə öz uşaq təbiətilə inandığından, elə gülə-gülə də Şamildən soruşdu:

- Sən mənim canım, Arif düzmü deyir?

Şamil müəllim bu dəfə «dil» açdı, ötkəmliylə dedi:

- Ay Süleyman əmi, vallah, heylə söz olmayıb... eləcə boynuma qoyur. Neçə gündür Bakıdayam, dilimə bir tikə də dəyməyib.

Dədəm hələ də gözünün yaşını silə-silə uğunurdu, dedi:

-İnanıram, inanıram, inanıram...Bu şəhər camaatı rayon adamını ancaq çay dəsgahına, bir də şirin söhbət qonaqlığına tuturlar. Elə bununla da bağlı mənim «Camal əmiyə bir çay» duzlu-məzəli bir hekayəm var. Əlinə düşsə, oxuyarsan. Olmuş əhvalatdı...

Dedilər, gülüşdülər. Səmimi söhbətləşmələrin ardı-arası kəsilmək bilmirdi. Ancaq elə həmin axşamı da Kəlbəcərə qayıtmaqdan ötrü, çox güman ki, acdığından, qatara bilet almışdı. Di gəl ki, Şamo ilə Şamil müəllimin söhbəti elə məcraya düşdü ki, qardaşım bu üzüyola qonağı Kəlbəcər səfərindən saxladı, qatara olan bileti alıb ikiyə böldü:

- Hələ səninlə mənim çox söhbətim var, mübahisələrim də az olmayacaq. Səninlə də Kəlbəcərə gedəcəyəm. Orda da seysmik mərkəzin yerləşdirilməsindən ötrü bir sahə arıyırıq. Bu barədə Moskvanın da rə'yini almışam...

İnsanlığa fəlakət gətirən zəlzələlərin sirlərini öyrənməkdən ötrü, təbiətin törətdiyi bu faciələrin baş verməsini, mümkün qədər qabaqcadan bilmək məqsədilə, xüsusilə, Azərbaycanın daha mükəmməl seysmoloji xəritəsinin qurulması aydınlaşanda Şamil müəllim bu xeyirxah işdə Şamoya var qüvvəsiylə köməklik göstərəcəyini məmnunluqla bildirdi. Ancaq amansız əcəl hər bir niyyətləri, təbiətin fəlakət törədən sirrinin açılmasına çox yaxın bir Azərbaycan övladının ömrünə - «qətlinə» fərman verdi. Ailəmizin başucalığı olan Şamomuz öz köşək gözlerini əbədi yumdu. Dərd-kədərimizin həddi-hüdudu yoxdu. Azərbaycan xalqı bu ağır itgiyə öz çiyin verdi. Görkəmli elm, ədəbiyyat, incəsənət xadimləri dərin kədər içində ürək sözlərini bildirdilər. Bunların arsında Şamil müəllim də vardı, özünü Kəlbəcərdən yetirmişdi, yana-yana, hönkürtü ilə oxuduğu bunlardı:

Bu nə evdir, nə qapı var, nə baca,
İçində zirvəli bir dağ yatıbdı.
Oyanmaz, əl atsaq hansı əlaca,
Olubdu əbədi qonaq, yatıbdı.

Elmi, insanlığı eylədi peşə,
Yoxluğu qəlbimi salıb təşvişə,
Aramız bir addım, baxın bu işə,
Bizdən göylər qədər uzaq yatıbdı.

Atanın köksünə əyilib başı,
Qurumur ananın gözünün yaşı,
Şamiləm, Şamonun dostu, qardaşı,
Çəkib sinəmizə min dağ, yatıbdı.

Minlərlə insan axını ağır itkinin göynətiləri, sızıltılarını
yüngülləşdirmək məqsədilə Dədə Süleymanın oğul dağına məlhəm
olmağa can atırdı. Şamil müəllimin də bir ayağı Kəlbəcərdə, bir ayağı
Bakıdı, bizim evdə oldu. Oğuldağı atanın fikrini dağıtmağa çalışan Şamil
müəllim Azərbaycanın dağ rayonlarının böyük iqtisadi imkanlara malik
olmasından, xüsusilə Kəlbəcərin - İstisuyunun da, çox qiymətli olan
bitkilərdən, faydalı qazıntılardan söz açmaqla dedəmin çox ağır,
dözülməz dərini bir anlığa da olsa dağıtmasını heç zaman unutnaram...

İllər qovurdu bir - birini...

1970-ci il. Dədə Süleyman 70 yaşının təntənəli məclisində ürək
sözlərini demək istəyənlərin siyahısı artıq çoxdan, yüksək səviyyədə
təsdiq edilmişdi. Hər çıxışçıya da 3-5 dəqiqə ayrılmışdı.

Şamil müəllim isə ancaq həmin günü özünü Kəlbəcərdən Bakıya
yetirmişdi. O da çıxış etməkdən, həm də anasının toxumasını yubilyara
verməkdən ötrü özünü oda-közə vurdu. Çox xahiş, minətlərdən sonra,
nəhayət ki, Şamil müəllimə də, cəmiyi iki dəqiqə vaxt ayrıldı. Görüşün
qızgın yerində Şamilə də söz verildi. O, vaxtın azlığından tələm-tələsik
kitabət kürsüsünə qalxıb həyacanla dilləndi, birbaşa mətləbə keçdi:

- Mən Süleyman əmiyə iki hədiyyə gətirmişəm. Onun biri mənim
əllərim, üreyimin qanıyla yazılmış 330 misralıq «Dağlar səni səsləyir»
poeması, o birisi isə anam Gülgəzin titrək, həyəcanlı əlləri, ancaq dağ
boyda olan üreyilə toxunmuş «Şamo» romanı kitabının əksi olan balaca
bir xalçadır ki, vaxtın çox məhdud olduğunu nəzərə alıb ancaq ananın
hədiyyəsini Süleyman əmiyə çatdırıram.

Gözlənilməz olan ana hədiyyəsi yubilyara təqdim ediləndə salona
toplaşanların alqış sədalarının ardı-arası kəsilmədi. Bu sədalar içindən də
«şə'r də oxunsun!» kimi tələblər ucalanda Şamil müəllim ətrafına göz
gəzdirdi. Sədrin acizənə dayanıb «olmaz» deyə bilmədiyini görəndə

Şamilin gur səsi, dilindən düşən hər dördlüyü sürəkli alqışlarla qarşılandı, dağlar oğluna ayrılan 2 dəqiqəlik çox xırdaca vaxt kəsiyi nə az, nə də çox, düz 25 dəqiqə hərarətlə dinlənildi... Şamil müəllim insafa gəlib kürsüdən öz yerinə qayıtmısaydı, heç şübhəsiz, böyük bir poema saatlarla istək, məmnunluqla dinləniləcəkdi. . .

İllər bir-birini qaç-qovduya tutmuşdu...

Yaman ötürdü illər...

Dədə Süleymanla Kəlbəcərin - İstisuyun şəfa qaynaqlarına getməli olduq. Bu bənzərsiz diyarla bir daha görüş, görüşmək istəyirdi. Bəlkə də üreyinə nəsə damdığından sonuncu dəfə qarış-qarış gəzmək, oxşamaq keçirdi könlündən əsərlərində vəsf etdiyi bu yerləri.

Məşələri yara-yara, yolqırağı bulaqlardan balaca, toppuş əllərini qoşalaşdırıb ovuc-ovuc içən insanın ən adi belə hərəkəti nəzərimdən qaçmırdı. Ancaq hərdən də nəfsini saxlaya bilməyib, cavanlığında olduğu kimi, özünü alçalığa vurub şaxladığı qanadları son alçasına qədər acgözlüklə yeyən, ağzını «bəhbəhlə» marçıldadan Dədə Süleymanı süzdükcə o, göz qabağında dəyişilirdi, pələng baxışlı nəzərləri, ov axtarmış kimi, ətrafdakı şax-şəvəllikləri, pöhrəlikləri dolandığca düşünürdüm, oğuldağı bu insanı qəfil yaxalamısaydı, kimsənin ona «qocalmısan» deməyə dili gəlməzdi...

Məni fikir aparmışdı, ancaq dədəmin yumşaqlıqla, bəlkə də yalvarışla dediyi sözlər məni öz aləmindən ayırdı:

- Sən Allah, məni bu alçaların əlindən al...

Şaxladığı budaqlarda tək birçə dənə olsa da qalmayan budağı əziz bir şey kimi mənə sarı uzatmışdı. Yaraşığı sifətini turşutsa da lopa bıqlarının altından gülümseyib başını ləzzətlə bulaya-bulaya «yaman yeməli alçadı» deməyi də unutmadı...

Maşın dağların sinəsiylə burula-burula üzüyuxarı dırmandıqca Dədə Süleyman uşaq həvəsiylə, sanki ilk dəfə görmüş kimi əsrarəngiz təbiəti seyrə dalırdı, bilirdim ki, o yenə də yazıb-yaradır, hey düşünüb-daşınır.

İstisuya gedən yol rayon mərkəzindən keçmirdi, ona görə də Kəlbəcəre qalxmadan üzümüzü birbaşa İstisuya tutduq, bilirdik ki, yolumuzu mərkəzdən salsaq tanış-bilişlə, dost-tanışla görüşüb salamlaşmadan, hal-əhval tutmadan, nəhayət, günlərlə qonaq qalmadan çox çətin ki, şəfa qaynağına çata bilərdik. Amma İstisuya çatır-çatmaz sür'ətlə yanımızdan ötüb tozanaq maşına baxınca, kiminsə top kimi

maşından atıldığını, büdrəyib qalxa-qalxa da maşınımızın qabağını kəsib adamı aydınlaşdırınca dedəmin şaqqıltılı gülməyi məni heyretə saldı:

-Bu ki, Şamidi. Heç də yaxşı iş görmədik...

Şamil müəllim maşının qabağında mıxlanıb qollarını yanlarına uzatdı, başının sərt hərəkətilə etirazını bildirdi:

-Qoymaram, eyyy! Qoymaram!!!

Onun sifəti daha da qızardı. Elə bir göydən də bir anın içində leysan açıldı. Tər onu bürüdü. Tənginəfəs olsa da, yerindən tərpənmədi ki, tərpənmədi. Sanki Şamil müəllim bizi qabaqlamaqdan ötrü bu dikləmə yolları maşınla yox, qaça-qaça qalxmışdı ki, sinə yandığından «qoymaram, eyyy, qoymaram» kəlməsindən başqa nə deyəcəyini, nə edəcəyini də bilmirdi. Sifətində tərs bir uşağın ifadəsi donub qalmışdı. Yənə dedəmin loav bığı səmimiyyətlə qaçdı, «deyəsen, qayıdası olduq» pıçıltısı qulağımın dibində səsləndi ...

Ağsaqqalın bu mehribanlığın görsə də Şamil müəllim hələ də özünə gəlməmişdi, ətraf qayalıqlar dil açıb danışdı ki, Şamil müəllimin donluğu açılmırdı. Mən onu anlayırdım - tay-tuşun qabağını belə kəsərlər, ancaq ağsaqqalın yolunu belə ötkəmliklə almazlar. Bütün bunların hamısı da Şamilin səmimiyyətindən, saflığından, bu yerlərin sərt təbiətinin özü kimi də kəskinliyindən, təbiiliyindən irəli gəlirdi. . .

Dərindən nəfəsimi dərib maşından düşdüm. Ayaqlarım yerə dəymişdi ki, qəfil də qüvvətli qollar arasında sıxçalandığımı, sümüklərimin şıqqıltısını eşitməyimlə bu sərt qayaların hayqırtısı dünyanı başına aldı:

Ayə, çəkin şəklimizi, bax beləcə də çəkin!.. birdən də ağzını qulağıma dirəyib guya pıçıldadı. -Qardaş da qardaşı belə tapdayar?! Qardaş da qardaşı saymayıb evinin böyründən belə yan ötərməyi?!

«Pıçıltıyla» deyilənlərdən az qala qulağımın pərdəsi partlayacaqdı, nə yaxşı ki, birdən də məni qamarlayıb əlləri üstündə qaldırdı, bərk-bərk çiyində oturub yənə hayqırdı:

-Çəkin, ayə, çəkin! Şəklimizi, bax beləcə də, çəkin!..

Yalvarmağa başladım. Dədəmsə uğunub gedirdi. Bəlkə də səssiz-səmirsiz ona görə belə uğunurdu ki, özünü mənim yerimdə olmadığına, bax beləcə sevinirdi...

- Çəkin, ayə, yaxşı-yaxşı çəkin!.. . Vallah, bu şəkli bütün aləmə yayacağam! Adamı da belə minərlərməyi?! Kənd adamı olanda da, adamı bu günə salarlarımı?..Sən məni el içində saymayanda, qapımı döyməyəndə, mən də səni bax beləcə...

Nəhayət, dədəm dadıma çatdı, maşından düşən kimi qızmış kəl də quzuya döndü, yavaşdan məni yerə saldı. Dədə Süleyman yaxınlaşıb əl uzatdı:

-Neyləsən də, azdı hələ...

-Süleyman əmi, sən Allah, məni bağışlayın...

Dədəm yenə ürəkdən gülə-gülə dedi:

- Düz sözümdü, başqa cürə qabağımızı kəssəydin, sən onda, gərək, sən olmayaydın. . .

Şamilin həyadan büzüşməyi, qəbahət işlətməmiş bir uşaq kimi böyrümə sığınmağı Dədə Süleymanın gözündən yayınmadı, səmimiyyətlə, bir dünya mehribanlıqla dilləndi:

- Ay oğul, indi də gəl mən səni, bax heyləcə, əzib-əzişdirim, -deyə Şamili bağrına basdı, şaqqıltılı səsi kövrələn kimi oldu. - Cavanlığım yadıma düşdü...Burnumun ucu göynədi...Kişi olan kəs, bax beləcə səmimi...lap səmimi...lap sənin kimi olmalıdı. Yoxsa...hər şeyi ki, ütülədin, onda heç nə...Ütülü söz, ütülü hekayə, roman, ütülü görüş, filan-bəşmədan...Ütülü də...kişi...Onda elə...bu qayaları da, bu sıldırımları da...ütülə...

Ağsaqqal sinəsində özünə bir arxa, bir dayaq tapan Şamil indi acıq vermiş kimi gözlərini üzümə zilləmişdi...Nə qədər gözləşə-gözləşə danışsaq da dədəmin sualı buna son qoydu:

-Yaxşı...bizim gəlişimizi hardan xəbər aldın?

- Dağlarımızın sizi səsləməsindən. . .sevincindən. . .

Daha heç bir söz deyilmədi, maşınları döndərərək geriye - Kəlbəcərə qayıtdıq. Bir neçə gün Şamil müəllimin, daha doğrusu, bütün əzab-əziyyətlərə könülxoşluğuyla qatlaşan evin əsl sahibi Nazilə xanımın qonağı olduq. İncə təbiətli, hər bir hadisəyə həssaslıqla yanaşan Nazilə xanım çox-çox qonaq-qaranın, Kəlbəcərin toxunulmaz, bakirə gözəlliklərinin dəlisi olan sənət adamlarını ağbırçək nənələrimizə xas olan bir qonaqpərvərliklə qarşılayıb yola salmışdı, yüksək ali duyğulara malikliyiini özünəməxsus bir toxtaqlıqla nümayiş etdirmişdi. Gəl-get əlindən başını qaşımağa macal tapmasa da heç bir qonağa darılmamışdı.

Səssiz-səmirsiz, incə eyhamlı Nazilə xanımı hər görəndə belə xanım-xatın insanların ətəyində namaz qılanlara bəxtəvərliklər verməklə yanaşı, onlara heç bir yad qüvvələrin toxunabilməsinə mən inanmıram. Övladlarından yaxınlıq elədiyim, yaşlarına uyğun olmayan «ağsaqqal» kimi özlərini apan Həjar da, Xalid də, Bərzani də, hər birisi də ayrı-

ayrılıqda, sözün əsl mə'nasında bütöv bir İnsan, bütöv bir Kişidirlər. Allah-tala hamısına da öz ürəklərinə versin...

Kəlbəcərdə dincəldiyimiz günlərdə rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri kimi, iş, Şamil müəllimin başından aşısa da, bu el qədri bilən insandan ötrü Dədə Süleymanın yanında olmaq, ona ürəyincə qulluq göstərmək hər işdən vacib idi. Keçidırmanmaz kəndləri, obaları gəzdikcə Şamil müəllim məktəbmi, klublarını, hər hansı bir tikintiyyə yanaşıb bir-neçə anlığa da olsa daş daşımalarının, palçıq qarışdırmasının şahidi olduğca Dədə Süleymanın dodaqaltı «görəsən bu insan gecələr yatırmı, dinclik nə olduğunu bilirmi?» deyimlərinin dəfələrlə şahidi olurdu. Şamil müəllim atüstü də tapşırıq verməyindən qalmırdı - bulaqların zövqlə düzəldilməsini, tarixi abidələrin göz bəbəyi kimi qorunmasını xahiş etdikcə, yalvardıqca düşünürdüm, əsl kişi vətəni, torpağını - Azərbaycanını böyük ürəklə istəməyi, uca tutmağı özünə şərəf bilməlidir... Bütün bunları xatırladıqca, indinin özündə də Şamil müəllimin meydana çıxartdığı «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Dodaqdəyməzlər» kimi əsərlərini yada saldıqca bu insanın zəhmətsevərliyinə heyrət etməmək olmur. Sıxma-boğmalar, tə'qib-təhqirlərə məruz qalan, yurd-yuvasından, doğma Kəlbəcərindən, Ağcakəndindən ayrı düşən Şamil dəyanətinə də heyrət etməmək olmur ki, olmur...

Bir anlığa bu günümüzdə dönsəm də Kəlbəcərli günlərimizə, o səf yerlərə, xırda, cılız hislərdən uzaq olan Tərtər, Tutqu, Qamışlı çaylarının vadilərindəki gəzintilərə qayıtsam daha yaxşı olardı. Nəhayət, Lök Qalasının yaxınlığındakı çayın böyründə tikilən «Aşıq Ələsgər dəyirmanı»nda ayaq saxladım. 1918-1920 -ci illərdə erməni qaç-qovundan yaxa qurtaran ustad Ələsgər Kəlbəcər dağlarına üz tutur, bir müddət burada dəyirmançılıq edir. Bu Aşıq Ələsgər nişangahında da, yadigar qalsın deyə, bir şəkil də çəkirdik. Şamil müəllimin dəyirmanı «Aşıq Ələsgər xatirə muzeyinə» çevirmək istədiyini eşidən Dədə Süleymanın kövrəkliklə Şamili bağrına basıb «halalın olsun» deməsi, məni də tərpətdi...

Xatirələr çoxdur. Xatirələrdən də xatirələr, hekayələr, romanlar yaranır. Bakıya dönəndən sonra Dədə Süleymanın «Dağlar məni səslədi» yazısı «Azərbaycan» jurnalında işıq üzü gördü ki, burada da Şamil haqqında xoş sözlər öz əksini tapıb.

Zaman, vaxt öz hökmünü verir. Dədə Süleymanın - dağ vüqarlı, əzəmətli bir Kişinin bu dünyamızla ayrılması, haqq dünyasına qovuşması

günü yaxınlaşdı. Şamili görmək, dağ ətrini, saflığını duymaq istədiyini bildirdi. Şamil müəllim sabahısı ağsaqqalın hüsurunda qol-qanadı sınımış kimi dayananda Dədə Süleyman çox böyük arxayınqla dilləndi:

- Elə bilirsən ki, dağlara dönməyəcəyəm? Elə bilirsən ki, bir daha dağlar məni səsləməyəcək? Səni də əziyyətə salmayacağam? . . . Belə düşünürsənsə səhfin var, özü də böyüyündən. . . .hara baxsan hər yerdə Süleyman Kişini görəssən. . . .O çiyin-çiyinə verən sıldırımlara baxanda da, bulaqlarda diz qoyub doyunca içəndə də, o turş-turş alçalardan yeyəndə də. . . .Səmədi unuda bilirsiniz ki, məni də yaddan çıxardasınız?

...Yox, dağlar həmişə çağıracaq bizi...Eləcə hər gün, hər gecə qonağınız olanda da güman etmirəm ki, siz də əziyyətimizi çəkməyəsınız... -Dədəm xeyli sözünə ara verdi, sonra da heç birimizə baxmadan gözünü pəncərə sarı tutdu, aramla da dedi: - Dünyanın nəhəng çaylarını üstümə axıtsalar, yenə mən lil altında qalmaram...

İstər-istəməz hamımız kövrəldik, güclə, boğula-boğula nəfəsimizi alırdıq. Mənsə, demək olar ki, ilk dəfəydi ki, dədəmin dilindən bu sözləri eşidirdim. . .

Dədə Süleyman dünyasını dəyişdi. Onu torpağa tapşırمامışdan əvvəl darağını çıxarıb düm ağ saçlarını, düm ağ qalın bığını tələsmədən, arxayın-arxayın, həmişə özü daradığı kimi daradım, sonunca dəfə dədəmə sıgal verə-verə, sonunca dəfə yaraşığa sala-sala, «dincəl, dədə, dincəl» deyirdim. Sanki bir dünya təmkinlə gözlərini yuman, bir daha nuraniləşən Dədə Süleyman son mənzilinə yol alanda da işıq verən bir varlığa dönmüşdü.

İnanın, Dədə Süleymanın belə yaraşıqlı olmasını heç bir vaxt görməmişdim.

İnanın, Allah - yaradan qarşısında səmimi sözümdü, haqq dünyasına çatanda həmişəkindən necə də yaraşıqlı olmuşdu, necə də göyçəkləşmişdi mənim Dədəm. . .

Matəm günümüz ümümxalq matəmi oldu. Vida görüşünə gələnlər ürək ağrılarını kədər içində bildirdilər. Şamil müəllimin dağlardan gətirdiyi bu sətirlərdə düzləndi:

Hələ çox əsərin yarımçıq qalıb,
Gedirsən hayana, Süleyman əmi?
Qəlbimizə sönməz od-alov salıb,
Qoyma yana-yana, Süleyman əmi. . .

Sel-su calanıbdı gözyaşımıza,
Uçub Səngər* adlı dağ başımıza,
Qalx, bax, qan ağlayan gəlinə, qıza,
Saç yoldu çox ana, Süleyman əmi. . .

Şamosuz tablayıb dözə bilmədin,
Qüssədən yaxanı üzə bilmədin,
Onsuz, qəm-kədərsiz gəzə bilmədin,
Ömrün yetdi sona, Süleyman əmi. . .

Xalqa qoyub getdin min gərəkli iz,
Xatirin qalacaq həmişə əziz,
Belə gedişilə yatan bəxtimiz,
Çox çətin oyana, Süleyman əmi. . .

Şamillərin dözmür düyünə, dağa,
Qəlbimiz bənzəyir əsən yarpağa,
Dönürsən sevdinin ana torpağa -
Əbədi mehmana, Süleyman əmi. . .

Azərbaycan xalqının övladı Şamil Kişidən ötrü hər kəsin dərdi, onun böyük dərdidir. Satqınlıq, xəyanətlərlə itirilmiş Azərbaycan torpaqlarının dərdi isə Şamilin dözə bilmədiyi, intəhası olmayan bir dərddir. Dərddən daha çox Şamilin faciəsidir, Azərbaycanın verilmiş torpaqları boyda qanverən yarasıdır...

Nə qədər acı olsa da dağlara sığmayan dağlar oğlunu, heç vaxt cilovlaya bilmədiyi, dağı-daşı lərzəyə salan qıyya, hayqırıtlarını indi içinə salıb göyüm-göyüm göynəyən Şamil Kişini Dəlidağ ucalığına, Aşıq Ələsgər dəyirmanına, Aşıq Şəmşir səcdəgahına səsləyirəm. Onsuz da dünyada az qalan Kişiləri ölməzliyə səsləyirəm. Yoxsa...özün yaxşı bilirsən mənim xasiyyətimi, yaxşı bilirsən ki, ay Şamil Kişi:

Mənim pənah apardığım, səcdə etdiyim
Kişidir, kişi!

Çünki Kişi mən özüməm.
Kişi - ulu babalarım,
elimdir mənim!

Kişi - mənim düşmənim,

dostumdur mənim!
Mən sayıram dostumu, bir də
Kişi düşməni. . .

Kişi - dağdır, elin dağı!
Kişi - dərddir, elin dərdi!
Kişi - dözümdür, əzəmətdir!
Kişi - qəzəbdir, mərhəmətdir!

Mən demirəm dünyanı fəth edən
Allah olasan.
Cansıza can verən loğman olasan.
Mən demirəm nursuzam

gözümdə işıq olasan,
övlad yarasına məlhəm olasan. . .
Mən demirəm, demirəm, heç də bunları!
Ancaq söyləyirəm bir el kəlamı:

KİŞİ
KİŞİ olmalı!

Kişilik yükü
ağır bir yükdür - Yüklərin ən ağırı!
Hər kəs onu qaldırammaz!
Hər kəs onu aparammaz!
Qaldırdın?!

Apardın?!
Şax dayan, şax get!
Qiyamətədek!

Əyilmə!
Əyilmə, əyilməz Dəlidağ kimi!
Əyilməz Koroğlum, öz Nəbim kimi!
Əyilmə sərpə Nəsimim kimi!
Əyilmə, şaqqalan Babəkim kimi!
Əyilmə. . .

Gün gələr, bəlkə də əyərlər səni,
Kim olsan indidən dinlə şərtimi:
Əyilmə ki, belibükülü,
üzüqara qalasan.

Əyilginən, lap ortadan
birdəfəlik sınısan!

Kişi

Kişi olmalı. . .

İşdir, Kişilər rastlaşsa, əgər,
Sözləri çəp gəlsə, əgər,
Hər ikisi çəkilsin

Geri!

Qoymayın sına

Siz

Kişiləri.

Onsuz da dünyada

Kişilər azdır. . .

Kişi

Kişi olmalı. . .

Möhtərəm yubilyar - Şamil Kişi, 1969-cu ilin yanvar ayında «Azərbaycan gəncləri» qəzetində dərc edilən bu yazımı bir daha sənin yadına salmağımın məqsədini bilməmiş deyilsən - onsuz da dünyada Kişilər azdır. . .

Azdır Kişilər, yaman azdır. . .

Dəlidağın torpaq yanğısı

*Belimi бүкән мәнәм,
Göz yaşı tökән мәнәм.
Cavanlar yurdu almır,
Xəcalət çəkән мәнәм.*

*Yurdumu itirmişəm,
Qəlbimdə gətirmişəm.
Dərdim çətin sağala,
Ömrümü bitirmişəm*

(Qülgəz nənə)

*Qəlbimdən keçəni nə var bilməyə,
Dəlidağsız haqqım yoxdur gülməyə;
Kəlbəcərsiz haqqım yoxdur ölməyə.
Gedib o torpaqda gülməliyəm mən,
Gedib o torpaqda ölməliyəm mən!*

(Şamil Dəlidağ)

*«Muzeyi köçürmək istədiyimə görə
məni təxribatçı adlandırıdılar»*

*Müsaibəni apardı:
Telman Qafar, «İki sahil»in müxbiri.
31 Mart, 1994*

Müsaibim əslən kəlbəcərli, 66 yaşımlı içində olan el ağsaqqallarından biridir. Yurd-yuvalarından didərgin düşən bütün adamlar kimi, o da Kəlbəcəri xatırlayanda başından tüstü çıxır. Orada böyük var-dövləti qaldığından, bir çöp də götürə bilmədiyindən yana-yana danışır. Yox, o, var-dövlət dedikdə heç də minik avtomobilini, xalı-xalçanı, açılmamış mebellərini, sürü ilə mal-qarasını nəzərdə tutmur. Deyir ki, Kəlbəcərdə dişimlə-dırnağımla düzəltdiyim muzeyim qaldı. Dünyanın ən zəngin kitabxanalarının belə həsəd aparacağı 30 min nadir kitabım qaldı. 35 il sərasər yazdığım gündəliyi qaldı...

Yana-yana danışan bu adam hamının yaxşı tanıdığı Şamil Əsgərovdur. Onun evi hələ Kəlbəcərin təhvilindən əvvəl dağılmışdı. İndi oğlu Xəliqin Bayıldakı darısqal otağına sığınmış.

*-Şamil müəllim, iki ay əvvəl Kəlbəcərin rəhbərlərindən biri
demişdir ki, Novruz şamlarını Kəlbəcərdə yandıracağıq...*

-Lovğalanmaqda, çay gəlməmiş çırmıanmaqda tayı-bərabərimiz yoxdur. Acı da olsa, bir həqiqət var: Azərbaycanda hakimiyyət davası qurtarmayınca, cəbhədə qələbədən danışmaq mənasızdır. Torpaqlarımızın, o cümlədən Kəlbəcərin əldən getməsinin başlıca səbəbi də elə hakimiyyət uğrunda çekişmələr, didişmələr oldu. Şəxsən mən bu adamın 2 ay əvvəl o sözləri nəyə əsaslanıb dediyini başa düşə bilmirəm.

*-Deyirlər Kəlbəcəri 400 əsgərlə qorumaq olardı. Olardısı, niyə
olmadı?*

-İnanın ki, satqınlıq, hakimiyyətdə olanların xalqın taleyinə biganəliyi olmasaydı, Kəlbəcəri 400 yox, lap 40 əsgərlə də qoruyub saxlamaq olardı. Bunun üçün Kəlbəcəre hücum təhlükəsi gözlənilən 17

yeri partladib yolu kəsmək lazım idi. Bunu biz vaxtında rəhmətlik Məhəmməd Əsədova demişdik. Onun ölümü ilə hər şey unuduldu.

- Şamil müəllim, axı bu müharibə qılinc-qalxanla aparılmır ki, yolu dağıdasan, düşmənlə gələ bilməyəsən. Bunun vertalivotu, təyyarəsi var, min cür müasir silahı var...

Bütün bunlar nəzərə alınmışdı. Dağlıq rayon olduğu üçün vertalyot, təyyarə də burada bir şey edə bilməzdi. Hər halda, Kəlbəcər düşmənlə təhvil verilməz, əhalisi didərgin düşməz, bu qədər ölüm-itim olmazdı...

-Kəlbəcərin təhvil verilməsində hərə özündən başqa bir neçə adamı, xüsusilə o vaxt rayona rəhbərlik edənləri, bir də hərbiçi rəhbərləri, yəni komandirləri qınayır. Mənim isə bu barədə öz fikrim var: Kəlbəcəri kim təhvil verdi? – sualını verənlərə deyirəm: Bunu bilmək istəyirsinizsə, gəlin güzgüyə baxaq. Bu fikrə münasibətiniz.

-Kəlbəcərin süqutundan sonra Məmməd Araz yazmışdı: «Hamımıza ar olsun!». İndi, oğul, mən o sözlə də razıyam, bu sözlə də. amma Kəlbəcər axı hökumət, dövlət səviyyəsində müdafiə olunmadısa, rayonun rəhbərləri də buna məhəl qoymadırlarsa camaat nə edə bilərdi? Bir şey deyim: bir ay əvvəl Azərbaycan ordusu Kəlbəcərin Yanşaq kəndini ermənilərdən geri alanda gedib baxdım. Bircə görəydiniz ermənilər bir neçə ayın içində orada necə də möhkəm müdafiə səddi qurmuşdular! Hər tərəfdə topdağıtmaz beton qurğular ucaldılmışdı. Bax, müdafiəni bu cür yaradarlar, qardaş!

-Belə çıxır ki, Kəlbəcər şüurlu surətdə verilib.

-Əgər Ermənistanla sərhəddəki bu odlu nöqtədə bir səngər belə qazılmamışdısa, bir müdafiə qurğusu yaradılmamışdısa, son iki ildə rayona bir litr yanacaq göndərilməmişdisə, bununla da adamlarda dövlətə, hakimiyyətə qarşı inamsızlıq yaradılmışdısa, daha necə düşünmək olar?

-Deyirlər Kəlbəcərin qonşuluğundakı erməni rayonları top-tüfəng atmağı, müasir müharibə üsulları öyrənəndə, qoşun toplayanda, acığıntı gəlməsin, kəlbəcərlilər də aşiq məclisi qurar, mütəkkəyə söykənib nağıl-dastan gecələri keçirərdilər. Bəlkə düz demirəm?

-Sözünüzdə həqiqət var. Belə bir fakt da deyim: 10-15 il əvvəl Stepanakertə Ermənistandan aparılan tabutdan şübhələnib açıdırıb baxmışdıq. İçindən nə çıxsı yaxşıdır?- Ən müasir silahlar. O vaxt KQB-yə xəbər verdik. Dedilər tədbir görürük. Vəssalam. Biz bu illərdə həmişə respublika rəhbərliyinin gözündən uzaq olduğumuz üçün könüldən də iraq olmuşuq. Onun təbii sərvətlərinin, ilk növbədə qızıl mədənlərinin, mineral sularının, zəngin florasının, qiymətli tikinti materiallarının taleyinə biganəliyi heç Allah da bağışlamayacaq.

-Belə biabırılıqlara Siz niyə dözürdünüz? Niyə ziyalılar öz səsinə ucaltmırdı?

- Haqlı sualdır. Ancaq rəhmətliyin oğlu, ziyalı sözünə baxan kim idi? Hələ 1974-cü ildə Aslan Kəmərlı ilə birlikdə «Dəlidağın gileyi» adlı bir məqalə yazıb «Azərbaycan gəncləri» qəzetinin 3 nömrəsində dərc etdirdik. Vecinə alan olmadı. 1990-cı ilin oktyabrında «Sovet kəndi» qəzetində «Daxili qaçqınlar və ya Kəlbəcər boşala bilər» adlı yazım çap olundu. Yenə vecinə alan olmadı. 1991-ci ilin noyabr ayında «Ədəbiyyat» qəzetində «Mühasirə rayonu» adlı böyük məqaləm dərc edildi. Vecinə alan olmadı. Kəlbəcər faciəsindən 46 gün qabaq «Müstəqil» qəzetdə Tale Həmidin suallarına cavablarım dərc olundu. Burada deyilirdi ki, Kəlbəcərin müdafiəsi yox dərəcəsidir. Yenə də bu haray səsimizi vecinə alan olmadı. Çünki Kəlbəcər hərraca qoyulmuşdu. O satılmalı, xəyanət qurbanı olmalıydı. İndi deyin, ziyalı başına hansı daşı salaydı?

-Xahiş edirəm rəhbəri olduğunuz muzeyin taleyi və Kəlbəcərin süqutundan əvvəlki günlər barədə danışasınız.

-Kəlbəcər muzeyində 10 min rəng çaları olan çox qiymətli daşlar vardı. Muzeyin bayır divarları 2037 çaları olan daşlarla bəzədilmişdi. Muzeyin milyonlarla manat qiymətləndirilən eksponatları vardı. Kəlbəcərin süqutundan bir gün əvvəl icra başçısı İlham Həsənovun və general Nəcməddin Sadıqovun yanına gəlib yalvardım ki, muzeyi xilas etmək üçün məşın verin. And içdilər ki, imkanımız yoxdur. İlhamın müavini Nüşrəvan kabinetdə bir-iki nəfərlə hünduşka kababı tıxır, araq vururdular. Mənə də təklif etdilər. Onlara deyəndə ki, muzeyi

köçürməyə kömək edin, mənə dedilər sən bununla təxribat törədirsən. Üzlərinə tüpürüb çıxdım.

İndi qardaş, Kəlbəcər muzeyini Bakıda bərpa etmək istəyirəm. Xeyli eksponat toplamışam. Sağ olsun imkanlı adamları. İlk növbədə ürəyi Azərbaycan torpağı üçün yanan Buzovna sakini Namiq Şıxəliyevə minnətdarlığımı bildirirəm. Yeri gəlmişkən qəzetiniz vasitəsilə bütün kəlbəcərliləri, imkanlı adamları Kəlbəcər muzeyinin yaradılmasına kömək etməyə çağırıram. Muzeyə adi əşyaların toplandığı yer kimi baxanlara demək istəyirəm ki, muzey xalqın dünənini və bu gününü əks etdirən canlı bir varlıq, həmişəyaşar tarixdir. Həç olmasa bu tarixə biganə qalmayaq.

Kəlbəcərin son günlərinə gəldikdə isə, hər şey məlum deyilmi? Hətta o da məlumdur ki, Kəlbəğərin süqutunun başlanğıcı üç-dörd il əvvəl qoyulmuşdu. Süqutdan bir il əvvəl quş tüfənglərini də yığdılar. Tüfəngi alandan sonra 5 min rüşvət istəyirdilər ki, səni tutmayaq. Bu da Kəlbəcərin sonu...

-Bu mü sahibəni istənilən qədər uzatmaq olar. Amma gəlin arzusunda olduğumuz bir mətləbdən danışaq. Kəlbəcər nə vaxt yenə bizim olacaq? Onun bizim olması üçün nə etmək lazımdır?

-Tarixi bir fakt deyim: I Şah Abbas 1587-ci ildə İrandan 24 tayfanı indiki Kəlbəcər ərazisinə köçürmüşdü ki, dövlətin sərhədlərini qorusun. O vaxtdan bu torpağa bir dəfə də olsun düşmənin ayağı dəyməmişdi. Bizim babalarımız buralara diş qıcadan erməniləri balta, yaba ilə qovublar. Biz indi çox nahaq yerə öyünürük ki, bizdə Koroğlu qeyrəti, Babək hünəri var. Qardaş, bunlar bizdə nə vaxtsa olub, amma indi elə bil yoxa çıxıb. Bu qeyrət, bu hünər nə vaxt qayıdarsa, Kəlbəcər də, əldən verdiyimiz o biri torpaqlarımızı da o vaxt qaytara bilərik.

Yadımdadır, Kəlbəcər işğal olunandan sonra Əbülfəz Elçibəy və Vəfa Quluzadə deyirdilər ki, ermənilərin Kəlbəcəri tutması onların uduzması deməkdir. Guya dünyada erməniləri təcəvüzkar kimi tanıyacaqlar... Əlbəttə, çalışmaq lazımdır ki, Kəlbəcər də, o biri rayonlar da sülh yolu ilə qaytarılsın. Heydər Əliyevin bu yoldakı söylərinə tərəfdarıq. Amma, vallah, hamı bilir ki, kiş deməklə donuz darı zəmisindən çıxmaz. Bir ordu quruculuğunda dönüş yaratmalıyıq. Orduda da, arxada da təxribat hələ çoxdur. Bunların qarşısı alınmalıdır. Qələbəmizə mane olan ən başlıca səbəb isə bayaq dediyim kimi,

Azərbaycanda hakimiyyət qovğalarıdır. Artıq deyəsən işıq görünür. İnşallah, hər şey yaxşı olacaq. Ağsaqqal yaşımda bunu artıq hiss edirəm.

*-Müsaibəyə görə sağ ol. Kəlbəcərdə görüşənə qədər!
-İnşallah!*

Kəlbəcər niyə işğal olundu?

*Müsaibəni apardı: Musa Axundov
«Respublika» qəzeti, 06 aprel, 2000-ci il*

Azərbaycanın zümrüd tacı, zəngin sərvətlər xəzinəsi olan Kəlbəcər rayonunun erməni quldurları tərəfindən işğal edilməsinin yeddi ili də tamam oldu. Kəlbəcər elə polad qala idi ki, az bir qüvvə ilə də onu müdafiə etmək olardı. Ermənistan və Dağlıq Qarabağ ilə əhatələnmiş Kəlbəcəre 1918-1920-ci illərdə bir erməni ayağı dəyə bilməmişdi. Bəs bizim günlərdə Kəlbəcərin ermənilər tərəfindən işğal olunmasının əsl səbəbləri nə idi?

Müsaibimiz Kəlbəcər rayon sakini, filologiya elmləri namizədi, Əməkdar Mədəniyyət işçisi, respublika Ağsaqqallar Şurasının üzvü, şair Şamil Əsgərovdur:

Kəlbəcərin işğal olunmasının bünövrəsi əvvəldən qoyulurdu.

Hələ 1984-cü ildə aran rayonlarına məxsus olan Kəlbəcər yaylaqlarının bir hissəsi Ermənistana verildi. Bu iş elə gizli aparıldı ki, Kəlbəcər camaatı bu işdən xəbər tutmadı. Ermənilər Zod aşırımının o üzündə, bizimkilər isə öz tərəfimizdə qızıl axtarmağa başladılar. Söyüdlü çayının səmtində bizim geoloq və fəhlələr üçün binalar tikildi. Bir azdan sonra müəmma baş verdi. Bizimkilər torpağımızda qızılın faizi azdır deyə kəşfiyyat işini dayandırıb çıxıb getdilər.

Ermənilər çıxardıqları qızılı xammalı yarım saflaşdırmaq üçün fabrik tikdilər. Qızıldan ayrılmış daşı, çinqili dağın başına çıxarıb bizim tərəfə hellədilər. Yüz hektarla gözəl yaylaqlarımızda təmizlənməsi mümkün olmayan daş-çinqil qalaqları əmələ gəldi. 80-ci illərin axırlarında bizim geoloqlar yenidən Söyüdlü çayının səmtlərində – əvvəlki yerlərdə yenə də kəşfiyyat işləri apardılar və müəyyən etdilər ki,

bizim torpaqda qızılın faizi daha çox imiş. Artıq gec idi. Ermənilər bizim tərəflərə keçib maneəsiz qızıllı torpaqlarımızı daşıyıb aparırdılar.

Bu barədə məsələ qaldırıldı. Bizimkilərlə Ermənistan nümayəndələri qızıl çıxan yerdə görüşdülər. «Hamısı bir qazana tökülür» – deyə bizimkilər torpaqlarımızdan qızıl çıxarması ilə razılaşıdılar.

Artıq 1991-ci ildə aran rayonlarının fermalarının bir çoxu, 1992-ci ildə isə hamısı qorxularından Kəlbəcər yaylaqlarına gəlmədilər. Biz də həmin yerlərə gedə bilmirdik. Bu yerlərin sərvətlərindən ermənilər istifadə edirdilər.

1991-ci ildə İstisu kurortuna gələnlərin sayının heçə enməsi yerli camaatın narahatlığına səbəb oldu.

Dil pəhləvanları Bakıda qışqırıb vətəni qorumaqdan danışdılar, qorxularından isə İstisu kurortuna gəlmirdilər.

Kəlbəcər gözdən-könüldən iraq bir rayona çevrilmişdi. Əhalinin iqtisadi vəziyyəti həddindən çox ağırlaşmışdı. Ermənilər Ağdərə rayonu ərazisindən keçən işıq xəttimizi tez-tez kəsirdilər, aylarla işıqsız qalırdıq. Əsas Kəlbəcər – Ağdərə yolumuz bağlanırdı. Camaatımız iki yolla Bakı və başqa rayonlarla əlaqə saxlayırdılar. Ya 3250 metr Murov dağının hündürlüyündən keçib Xanlar rayonuna enirdilər (Çox vaxt qışda qarın altında qalanlar olurdu. Şəxsən mən özüm də çovğunla üstümüzü örtən qarın altında dəfələrlə olmuşam), ya da Kəlbəcər-Laçın-Qubadlı-Zəngilan rayonlarını keçib Bakıya gedirdilər. Yükləri Füzuli rayonunun Horadiz stansiyasından daşıyırdılar. Bu, əhaliyə çox böyük iqtisadi zərbə vururdu. Rayona ağ neft də göndərilmirdi.

Çox vaxt belə suallar eşidirik:- Siz ağsaqqallar, ziyalılar niyə vaxtında öz haray səsinizi ucaltmırdınız? Haqlı sualdır. Mən ağsaqqalların, ziyalıların günahsız olduğunu iddia etməkdən uzağam. Bizim ən başlıca günahımız o idi ki, rayona səriştəsiz, bacarıqsız adamları başımıza rəhbər qoyanda cıncırımızı çıxarda bilmirdik. Amma Bakıda kəlbəcərlilərin təşkil etdiyi «Murovdağ» cəmiyyəti Kəlbəcərin müdafiəsi üçün ciddi çalışırdı. Şəxsən, mən Kəlbəcərin müdafisinin yox dərəcədə olması, təhlükənin getdikcə yaxınlaşması barədə respublikanın bir çox qəzetlərində həyəcanlı məqalələr dərc etdirdim. Hələ 1990-cı ilin noyabr ayının 4-də «Sovet kəndi» qəzetində çap olunan məqaləm «Daxili qaçqınlar və yaxud Kəlbəcər boşala bilər» adlanırdı. Bu yazıda iqtisadi vəziyyətin ağırlığına görə qondarma Dağlıq Qarabağ problemindən əvvəl saysız – hesabsız ailələrin rayondan çıxıb getdiyindən, bu prosesin dayandırılması yollarından bəhs edirdi. Kənd

sovetlərindən arayışlar toplandı, mənim yazdıqlarımın doğru olmadığını sübut etməyə çalışdılar. Lakin mən adbaad siyahını ortalığa qoyanda yaxamdan əl çəkdilər.

Kəlbəcərin işğalından 46 gün əvvəl Bakıda «Müstəqil» qəzetə verdiyim müsahibə çap olunmuşdu. Bu yazıda deyirdim:- Kəlbəcərin müdafiəsindən hədsiz narahatam. Burada elə hadisələr baş verir ki, daş da eşitsə, daşın üstündə dayana bilməz. Allah eləməmiş, Kəlbəcər işğal olunsə, onu bir milyon ilə də qaytara bəlmərik.

Bütün bu həqiqətin güzgüsü olan kəskin çıxışlarımızın bir nəticəsi də ondan ibarət oldu ki, 1992-ci ilin noyabr ayının 17-də Kəlbəcərin işğalına bir həftə qalmışa kimi direktoru olduğum, yaratdığımız dünya şöhrətli muzeyi bağlayıb dəfərlərlə böyük komissiya vasitəsi ilə yoxladılar, bir çöp də əksik çıxmadı. Beləliklə, Azərbaycan tarixinin çox əhəmiyyətli bir muzeyi də erməni quzğunlarının caynağına keçdi.

Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gələndən sonra Kəlbəcərdə vəziyyət günü-gündən daha da ağırlaşdı. Heç bir səriştəsi olmayan, kolxozda uçotçu da işləməyən adamları düşmənin mühasirəsində olan rayona rəhbər qoydular. Qısa müddətdə idarə, kolxoz və kənd soveti rəhbərləri vəzifədən çıxarılıb onların yerinə əksəriyyəti savadsız, idarə etmək qabiliyyəti olmayan adamlarla əvəz edildi. Lovğalıq, başlı-başınalığ rayonda hökm sürməyə başladı. Kolxozların əmlakı dağıdıldı. Əhalidə ruh düşkünlüyü yaranmağa başladı. Lakin rayonda bir dönüş də yarandı. Polkovnik Zaur Rzayevi rayonumuzda briqada komandiri və komendant təyin etdilər. O, çox gərgin əmək sərf edərək ordu bölmələrini formalaşdırdı, çirkin məqsədlərlə könüllülərə qoşulanları kənarlaşdırdı. Əhalidə rayonun müdafiə olunacağı barədə inam yaranmağa başladı.

1992-ci ilin may ayında Laçın camaatı təxribat nəticəsində yurdundan-yuvasından didərgin salındı. Azərbaycanın hər yerindən Laçına köç məşinləri göndərildi. Həmin vaxt eyni ssenari ilə Kəlbəcərin də köçürülməsi planlaşdırılmışdı. Murov yolu ilə Kəlbəcərə bir çox yük məşinləri axışmağa başladı. Zaur Rzayev əsas yolları bağlatsa da, «erməni gəlir, bizi sizi xilas etməyə göndəriblər» deyərək əhalinin bir hissəsini aldadıb gizli yollarla köçürməyə başladılar. Z.Rzayevin keçirdiyi iclası yarımçıq dayandıraraq əhalinin gizli yollarla köçürdüklerini ona bildirdim. Mən də ona qoşulub bütün yolları bağladım. Kəlbəcəri köçürməyə göndərilən məşinlərin böyük əksəriyyətini o zaman Gəncə polis rəisi işləyən Eldar Həsənov və onun iş yoldaşları geri qaytarmağa

nail olmuşdular. Hətta yuxarıların əmri ilə bu vaxt əmanət kassası və başqa idarələr Gəncəyə köçürülsə də, dərhal geri qaytarıldı.

Bütün bunların hamısı sübut edir ki, Kəlbəcərin köçürülməsinin bünövrəsi əvvəldən qoyulmuşdu.

Dəfələrlə deyilmişdir ki, 1992-ci ilin aprel ayının 8-də də, 1993-cü ilin mart ayının 27-də də eyni ssenari ilə Dədə Şəmşirin kəndi olan Ağdabanla Ağdərə rayonunun Çapar kəndi arasındakı minalanmış və keçilməz edilmiş yol «bizimkilər» tərəfindən təmizləndi və ermənilər dərhal buradan hücumla keçdilər. 1992-ci ildə Ağdabanda yol təmizləndəndən, burada olan ordu hissələri hücumdan bir-iki gün qabaq çıxıb gedəndən sonra erməni başkəşənləri ağır-arxayın kəndə hücum edib 30-dan çox adamı qətlə yetirdikdən, evləri yandırdıqdan bir gün sonra «Kəlbəcərin müdafiəsinə fəvqaladə el yardımı cəmiyyəti» yaradıb çox ciddi təkidlə mənə bu cəmiyyətə sədr seçdilər. İki-üç gün ərzində mənim əllərimlə rayonun idarə və müəssisələri adından respublikanın rəhbər təşkilatlarının, ən çoxu Müdafiə Nazirliyinin ünvanına kəskin teleqramlar yazıldı. Rabitə qovşağının rəisi Tapdıq Cəfərovun, indi Nazirlər Kabinetində işləyən Qurban Sadiqovun, hazırda Kəlbəcər rayonunun İcra hakimiyyətində çalışan Novruz Çıraqovun köməyi ilə idarə və müəssisə rəhbərlərini rabitə qovşağına dəvət edib onların adından yazdığım teleqramları imzalayıb və möhürləyib ünvanlarına yola saldıq. Bu teleqramlarda «Kəlbəcəri düşməyə satdınız», «rayonun müdafiəsi yox dərəcəsidir» kimi sərt ifadələr işlətmişdik. Əfsuslar olsun ki, bu qədər teleqramın birinə cavab verən olmadı.

Uşağa da, böyüyə də bəlli idi ki, nankor erməni qonşularımız rayona üç istiqamətdən hücum edə bilərlər:

Ağdərə tərəfdən Kəlbəcəre gələn mərkəzi yolla – Tərtər çayı istiqaməti ilə Körpü deyilən yerdən. Rayon mərkəzi ilə arası 50 kilometr olan bu yolun o tay-bu tayı hündür sıldırım qayalardan ibarət idi. Bu qayaları bir-iki yerdən partlatmaqla yolu keçilməz etmək olardı.

Onu da deyim ki, mən hələ 1992-ci ildə Bakı şəhərinə gəlib o zaman Nazirlər Kabinetinin sədr müavini olan Feyruz Mustafayevin yanına getdim. Ona bildirdim ki, erməni quldurları yalnız mərkəzi yolla və bir neçə başqa yerdən Kəlbəcəre hücum edə bilərlər. Bizə partlayıcı maddə-ammonal verin həmin yolları dağıdıb keçilməz edək. O, Kəlbəcər ərazilərinə bələd idi. Təklifimi bəyəndi və kifayət qədər partlayıcı maddə ayırdı. Lakin rayonda bu ammonaldan başqa məqsədlər üçün istifadə etdilər. Kəlbəcəre hücum ərəfəsində İcra hakimiyyətinə gedib

təklif etdim ki, mərkəzi yolda qayalar deşilsin, partlatmağa hazır vəziyyətə gətirilsin. Düşmən gəlib araya girəndə qayalar partladılın, həm də bu tədbirlə quldurlar məhv edilsin. Onlar məni arxayın saldılar və təklifimi bəyəndiklərini bildirdilər. Lakin mən gedəndən sonra dalımcə deyiblər ki:

1.Nə qaya partlatmaq, Şamil getsin şərini yazmağa. Bax, ağsaqqal və ziyalı sözünə belə baxırdılar.

2.Yenə də Ağdərənin Bankulu (Vəng) deyilən kəndi istiqamətindən;

3.Ermənistan tərəfdən Kəlbəcərin yaxınlığında olan Qarəqaya tərəfdən.

Bəs, hücum gözlənilən bu günlərdə nə baş verdi?

1.Briqada komandiri Zaur Rzayev hərbi qərargahı adını çəkdiyimiz Körpü deyilən yerə köçürdü və hücum gözlənilən əsas yolu kəsildi. Lakin az sonra Müdafiə Nazirliyinin müəmmalı əmri ilə hərbi qərargah Körpüdən Laçın rayonunun ərazisinə köçürüldü və bu əsas yol müdafiəsiz qaldı. 1993-cü ildə erməni cəlladları buradan ağır-arxayın Kəlbəcəre hücum etdilər.

2.Adını qeyd etdiyimiz Vankulu kəndi quldurların ən çox toplaşdığı yer idi. Ağdam, Tərtər və Kəlbəcər hərbi hissələri bu kəndə hücum edib quldurları buradan çıxara bilməmişdilər. Bu kənd istiqamətində 1992-ci ildə Kəlbəcərin Aləqaya kəndinə hücum edib adam öldürmüşdülər və camaatın mal-qarasını yığıb aparmışdılar. Briqada komandiri Zaur Rzayev, indi Milli Məclisin üzvü Ələvsət Ağalarov, mən və başqaları hadisə yerinə getmişdik. Z.Rzayev Vankulu kəndi ilə yaxın olan Ağdərənin azərbaycanlılar yaşayan Narıncılar kəndinin müdafiəsini möhkəmlətdi, aradakı yolu minaladı və keçilməz etdi. Ermənilər də öz tərəfindən yolu bağladılar.

Yenə də müəmma baş verdi.1992-ci ilin dekabr ayında Narıncılarda olan hərbi gözetçi məntəqəmiz ləğv olundu. Sahibsiz qalan Narıncılar camaatı kəndi tərk etdilər. Erməni kəmfürsətləri bizim və özlərinin bağladıkları yolu təmizlədilər. Sahibsiz qoyduğumuz bu yerdən heç bir müqavimətə rast gəlməyib 1993-cü ilin mart ayının 27-də hücum edib kəndlərimizi viran edə-edə Kəlbəcəre doğru irəlilədilər.

3.Ermənistan tərəfdən yuxarıda dediyimiz Qara qaya istiqamətindən yol çəkildi. Bu xəbəri rayon başçılarına dəfələrlə çatdırsalar da, onların cavabı belə oldu: - Kişilər özlərinə yol çəkirlər, bunun bizə nə dəxili? 1993-cü ilin martın 27-dən başlayaraq ermənilər buradan Kəlbəcər

şəhərinin üzərinə od yağdırdılar. Mənim şəxsi evimi də buradan atılan QRAD mərmisi uçurdu.

İndi siz özünüz mühakimə edin: erməni vəhşilərinin hücum etdikləri həmin üç yolun sahibsiz qoyulması, quldurların üzünə açılması ən ağır xəyanət deyildimi? Yoxsa, xəyanətin buynuzu olur?

Bax, erməni cəlladlarına belə bir əlverişli şərait yaradıldığına görə onlar 1993-cü ilin mart ayının 27-də yuxarıda göstərdiyimiz üç istiqamətən Kəlbəcərə hücum etdilər. Bizimkilər küçələrdə, yollarda əliyalın adamları tutub döyüş bölgələrinə göndərdilər. Bunun da heç bir əhəmiyyəti olmadı. Ordu və polis işçiləri iki gün cammatdan qabaq rayonu tərk etdilər. Əvvəllər quş tüfəngləri də əllərindən alınan əhali çaş-baş qaldı və istəməsə də, rayonu tərk etməkdən özgə bir əlacı qalmadı.

Biz bir çox yazılarımızda, «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstanı» adlı kitabımızda çox böyük ürək ağrısı ilə camaatımızın Murov yolunda çəkdikləri məşəqqətlərdən söhbət açmışıq. Ona görə də burada bu barədə danışmaq istəmirəm.

Kəlbəcərə erməni azğınları hücum edəndə Laçın tərəfdə bəlkə də 4 min nəfərdən çox əsgərimiz və bir çox hərbi texnika vardı. Laçının bir çox kəndləri ermənilərdən geri alınmışdı. Laçındakı qoşun hissələri bu hərbi texnikanın və döyüş sursatının böyük əksəriyyətini orada qoyub gəlib Kəlbəcər ərazisindən keçib Murov yolunu aşıb bu rayona heç bir köməklik göstərməyib çıxıb getdilər. Kəlbəcərdə və Laçında olan ordu hissələrinin hamısı eyni briqada komandirinə – Əzizağa Qənizadəyə təbə idilər. Sual olunur: - Laçından gəlib keçən ordu nəyə görə Kəlbəcərə heç bir köməklik göstərmədi? Nəyə görə bir erməni qulduruna bir güllə də atılmadı?

Yeri gəlmişkən, burada iki məsələni açıqlamağı da vacib bilirəm. 1992-ci ilin sentyabr ayında Zaur Rzayev və ona kömək edən Laçının polis rəisi Akif Səlimovun başçılıq etdiyi dəstələr Laçının 40 kəndini düşməndən azad etmişdilər. Mən Eldar Həsənovun Laçına göndərdiyi döyüş sursatı ilə dolu maşınları müşayət edib lazımı ünvana təhvil verdik. Briqada komandiri general Zaur Rzayev mənə bildirdi ki, Laçın şəhərinin 2 kilometrliyinə enmişik. Nazirliyin əmrini gözləyirik. Laçını geri almağa tamam hazırıq. Bu söhbət Ərdəşəvi kəndindəki qərərgahda oldu. Elə bu zaman Zaur Rzayevi Bakıya çağırıdılar. Naxçıvana Heydər Əliyevə qarşı iş aparmağa göndərmək istədilər. O, bu təklifə rədd cavabı verdi. Buna görə də onun Laçına qayıtmasına imkan verməyib

sərəncamda saxladılar. Polkovnik Əzizağa Qənizadə briqada komandiri təyin olundu. Bu gündən Laçında heç bir irəliləyiş olmadı və Kəlbəcərin qara günləri başladı.

Moskvada yaşayan bir həmyerlimiz Kəlbəcərin işğal olunduğu günlərin video-kasetini ələ keçirmişdir. Kəlbəcəri çox az erməni hərbiçiləri işğal etmişdir. Mən bu video-kasetə baxanda xəcalətimdən istədim ki, yer yarılsın, batım, yox olum. Bu video-kaset sübut edir ki, Kəlbəcər xəyanətin qurbanı olmuşdur.

Bu il Kəlbəcərin işğalının 7-ci ildönümü televiziya ekranlarında, qəzetlərdə daha çox işıqlandırıldı. Kəlbəcərlilər yana-yana, odlana-odlana danışdılar. Mənə görə işğaldan sonra çadırlarda, daxmalarda dünyaya gələn körpələrin də haqqı var desin ki, bizi bu günə salan, çətin şəraitdə yaşamağımıza səbəb olanlar kimlərdir? Televizorda hadisələrin iştirakçıları da, onları eşidənlər də çıxış etdilər.

«ANS» televiziyası 31 mart 2000-ci il tarixdə Kəlbəcərin işğalı barədə keçirdiyi tele-şounu ekranda göstərdi. Bəri başdan deyim ki, bu gərəkli bir verliş idi. Lakin həqiqətin nə yerdə olduğu hamıya bəlli olsun deyə oradakı söhbətlərə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Verilən suallara cavab olaraq o zamankı müdafiə naziri və başqaları bildirdilər ki, Kəlbəcərin işğalı ərəfəsində ora mümkün olan köməklik-texnika, hərbi hissələr göndərmişdi. Bunlar ağ yalandan başqa heç bir şey deyildir. Nəinki Kəlbəcəre qüvvə göndərilmişdi, əksinə, başqa yerlərdən olan hərbi qüvvələr bütünlüklə Kəlbəcərdən çıxarılmışdı. Sərhədlərdən dərələrə endirilmiş hərbi gözətçi məntəqələrində olan kəlbəcərlilərdən başqa rayonda heç bir başqa hərbi qüvvə qalmamışdı. Kəlbəcərin gözətçi məntəqələrində olanların əksəriyyətini isə təcrübəsi olmayan, orduda qulluq etməyən cavanlar təşkil edirdi. Onların əlindən isə bir qədər əvvəl maşınlar və danışq əlaqələri vasitələri alınmışdı. Buna görə də gözətçi məntəqələri bir-biri ilə əlaqə saxlaya bilmirdilər. Belə dözülməz şərait yaradıldığına görə onlar düşməne müqavimət göstərməkdən məhrum edilmişdilər.

Qəribədir, Laçın kimi alınmaz qalanı düşməne verəndə əhalini köçürmək üçün hər kəndə Azərbaycanın hər yerindən çoxlu maşınlar göndərilmişdi. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, o vaxt Kəlbəcər də eyni ssenari ilə köçürmək istəyirdilər. Amma Kəlbəcər işğal edildikdə Yevlaxdan göndərilən bir-iki vertalipot müstəsna olmaqla, Murovun 3250 metr hündürlükdən qarı yara-yara, sürünə-sürünə aşan kəlbəcərlilərin xilas edilməsi üçün onların köməyinə bir araba da

göndərilmədi. Bir xarici ölkənin qızıl-xaç maşını Murovun Xanlar rayonu üzünə qalxıb soyuqdan, çovğundan tir-tir əsən qaçqınlara odyal paylayırdı. Bəs, bizimkilər? Xaricilərdə olan insaf onların üreyində tapılmadı.

Müəmalı bir sərəncamdan da söhbət açmağı vacib hesab edirəm. Biz 1993-cü ilin aprel ayının 1-də hələ Kəlbəcərdən çıxmayıb ümid edirdik ki, rayona hərbi qüvvə göndəriləcək. Lakin sonradan öyrəndik ki, aprel ayının 1-də Nazirlər Kabineti Kəlbəcər qaçqınlarının yerləşdirilməsi və onlara pul yardımı ayrılması barədə sərəncam vermişdir. Bəlkə də sərəncam kəlbəcərlilərə qayğıdan meydana gəlmişdi? Əsla yox. Bakı şəhərinə pənah gətirən Kəlbəcər qaçqınları 2-3 ay uçota götürülmədi və onlara heç bir dövlət yardımı göstərilmədi. Həmin sərəncamdan da məlum olur ki, Kəlbəcərin boşaldılması əvvəldən planlaşdırılmışdı.

Bu cür faktlardan çox söhbət açə bilərik. Lakin dərdləri sadalamaqla kifayətlənmək olmaz. İndi qabağa baxmalı, gələcəyimizi düşünməliyik. Heç bir şübhə yoxdur ki, o cümlədən Kəlbəcərin əldən getməsinin başlıca səbəbi kürsü davaları idi. Min-min təəsüflər olsun ki, bu kürsü davaları indi də səngimək bilmir. Gəlin daşı ətəyimizdən tökək, umuküşümüzü torpaqlarımızın düşməndən xilas olunmasından sonraya saxlayaq. Gəlin hamımız əl-ələ verək, çəkici eyni zindana vuraq.

Torpaqlarımız geri qaytarıldıqda əhalinin öz yurd-yuvasına qayıda bilməsi yollarını indidən düşünək. Bunun üçün hər bir işğal rayonunun daxili imkanlarının gerçəkliyə çevrilməsi üçün indidən dərinədən fikirləşək və qəti tədbirlər görək.

İtənlər və itməyənlər

*Müsaibəni apardı: Amil Novruzov,
«Azərbaycan» qəzetinin müxbiri
01 Aprel 1998-ci il*

Müsaibimiz filologiya elmlər namizədi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Ağsaqqallar Şurasının üzvü Şamil Əsgərovdur.

-Şamil müəllim, söhbətimizə Kəlbəcər haqqında məlumatla başlayaq. Ümumiyyətlə, Kəlbəcər Azərbaycan üçün nə demək idi?

-Bircə cümlə ilə desək, Kəlbəcər Azərbaycan üçün hər şey demək idi. Təəssüflər olsun ki, bəziləri Kəlbəcərin Azərbaycan üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli bir rayon olduğunu bilmədilər. Onun inkişafı və müdafiəsinin möhkəmləndirilməsinə fikir vermədi.

Kəlbəcər rayonu ərazisində 20-dək istisu, 100-dən çox narzan, 30 mindən artıq təbii, sərin çeşmələr var idi. Əgər müalicə əhəmiyyəti olan bu isti və narzan qaynaqlardan axan suları qablaşdırıb satsaydıq, gələn gəlir Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafına güclü təkan verərdi. Tərtər çayının demək olar ki, 20 faizi mineral sular idi. Bu sular axıb aran rayonlarını şoranlaşdırırdı. Əgər isti və narzan sulardan dediyimiz kimi səmərəli istifadə olunsaydı, aran rayonlarında torpağın şoranlaşmasının da qarşısı alınardı.

Kəlbəcər muzeyində Kəlbəcər ərazilərindən topladığımız 79 mineral və 36 süxur daşların nümunələri saxlanılırdı. Bunların bir çoxunu muzeyin çöl divarlarına bəzək kimi hörmüşdük ki, bəlkə «yuxarıdan» gələnlər bu sərvətləri görüb Kəlbəcərdə daş karxanaları açsınlar. Lakin...

Rayon ərazisində qızıl, civə, obsidian (dəvəgözü), pemza, qabbro, serpentinit, listevenit, bazalt, mərmər, tuf kimi bir çox mineral və süxur daş ehtiyatları bütün Azərbaycana bəs edərdi. İndi bu sərvətləri, xüsusən qızılıımızı erməni quldurları vəhşicəsinə istismar edir.

Kəlbəcər dağlarında 4000 minə qədər müxtəlif bitkilər yetişir. Bunların içərisində muzeyimizin müəyyən etdiyi 160-dan çox dərman bitkiləri vardır. Kəlbəcər meşələrində 100-dən çox ağac və kol bitirdi. Burada qırmızı palıd, meşə fındığı kimi nadir ağaclar əmələ gəlirdi.

Kəlbəcər Azərbaycan üçün sarsılmaz qala idi. Erməni cəlladları bir yanı Dağlıq Qarabağ və bir yanı Ermənistanla əhatələnmiş bu qalaya 1918-20-ci illərdə və əvvəlki dövrlərdə ayaq basa bilməmişdilər.

Kəlbəcər dağlarına Azərbaycanın 22 rayonunun fermaları qaldırılırdı. Hər il bulaqlar başında minlərlə çadır qurulurdu. Təəssüf ki, bu cənnət diyarı düşməndən qorumaq qayğısına qalan olmadı. Bakıda vəzifə çəkişmələri düşmənlə dava etməyə imkan vermədi. İçərimizdə olan didişmələrdən fürsətlə istifadə edən erməni başkəşənləri asanlıqla «qüdrətdən səngərli, qalalı dağlar»ı (Aşıq Ələsgər) tapdağa çevirdilər və hələ də burada at oynadırlar.

-Deməli bu rayonu itirməklə əvəzsiz mənəvi və maddi dəyərlərimizi, zəngin xəzinəmizi, təbiət muzeyimizi əldən vermişik...

-Kəlbəcəri itirməklə hər şeydən əvvəl biz Ağdam, Fizuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonlarının itirilməsinə zəmin yaratdıq. Əgər Laçın və Kəlbəcər kimi qalaları əldən verməsəydik, adları çəkilən rayonları düşmən işğal edə bilməzdi.

Kəlbəcəri itirməklə yuxarıda ixtisarla sadaladığım sərvətləri itirdik, dağlarımız kimi vüqarımızı, döyüş əzmimizi, iradəmizi itirdik.

Kəlbəcər camaatı həmişə ağır zəhmətə qatlaşıb, diş və dırnağı ilə çalışıb var-dövlət qazanmışdı. Kəlbəcərli qız-gəlinlərin 7500 nəfərdən çoxu (bu barədə adbaad siyahı Kəlbəcər muzeyində idi) xalça, kilim, şəddə, cecim, farmaş, xurcun, yüzdən artıq çeşnisi olan corablar və başqa əşyalar toxuyurdular.

Şəxsən biz hər birinin yüzdən artıq xalça-xalısı olan çoxlu evlər tanıyırdıq. Kəlbəcərin bir milyon (bəlkə də daha çox) qoyun-kəçisi, yarım milyon qaramalı, 200 mindən artıq arı ailəsi, minlərlə köhlən atları, dolu evləri düşmənin əlinə keçdi.

İstisu kimi əvəzsiz müalicəvi əhəmiyyəti olan bir kurort əlimizdən çıxdı. Çoxlu məktəb, mədəniyyət, səhiyyə, ticarət, kənd təsərrüfatı binalarımız viran oldu.

Kəlbəcər rayonu bütövlükdə muzeylər diyarı idi. Bu rayonun ərazisində minlərlə qaya təsvirləri aşkar etmişdik. Çoxlu abidələr-qalalar, məbədlər, qəbirüstü at, qoç və başqa daş fiqurları haqqında məlumatlar toplamışdıq. Kəlbəcəri təbiət muzeyi adlandırmaq olardı. 1980-ci illərin birinci yarısında insan əli ilə bir tarix-diyarşünaslıq muzeyi də yaradıldı. Ömrümün 12 ilini bu muzeyə sərf etdim. 30 min eksponat topladıq. Əllərimlə rayon ərazisindən minlərlə rəng çalarları olan daşlar yığıldı. Bunların 2037 rəng çaları olan mineral və suxurlar muzeyin çöl divarında bəzək kimi işlədildi. Bu zəngin, Azərbaycan tarixi üçün xüsusi əhəmiyyəti olan, bir çox rəylərdə dünyanın 8-ci möcüzəsi adlandırılan tarix-diyarşünaslıq muzeyini də itirdik.

Lakin ondan təsəlli tapırıq ki, olmanın müsibətlər görmüş, qaçqınlıq adını özünə yaraşdırmayan Kəlbəcər camaatı nələri itirsə də, öz doğma ocaqlarına qayıtmaq ümidlərini itirməmişlər. Onlar ürəkdən inanırlar ki, hörmətli prezidentimizin söyləri, Azərbaycan xalqının yaranacaq əlbirliyi müqəddəs torpaqlarımızı qəddar yağılardan xilas edəcəkdir.

-Kəlbəcərin müdafiəsinin zəifliyi, onun işğal edilməsi qorxusunun yarandığını rayonun ziyalıları hiss etmirdimi? Əgər hiss edirdisə, bu ziyalılar niyə vaxtında öz səslərini ucaltmırdılar?

-Çox haqlı sualdır və bunu tez-tez eşidirik. Bəri başdan deyim ki, biz ziyalıların günahsız olduğunu iddia etməkdən uzağıq. Ziyalıların əsas günahı bu idi ki, o vaxtkı iqtidar tərəfindən rayonun rəhbərliyi səriştəsiz və idarə etmək qabiliyyəti olmayan adamlara tapşırılarda ziyalılar etiraz səslərini ucalda bilmədilər. Səsini ucaldan ziyalılar isə təzyiqə məruz qalırdılar.

Bakı şəhərində Kəlbəcərli ziyalılar «Murovdağ» cəmiyyəti yaratdılar. Onlar Kəlbəcərin müdafiəsinə böyük kömək göstərdilər. Ziyalı və ağsaqqallardan biri kimi mən də dəfələrlə Kəlbəcəri fəlakət gözlədiyi barədə səsimi ucaltıdım və bunun qarşısını almaq üçün təkliflər verdim. Lakin özümüz deyib, özümüz eşitdik. «Aydınlıq» (11 avqust 1990-cı il), «Sovet kəndi» (4 noyabr 1990-cı il), «Həqiqət» (12 fevral 1991-ci il), «Səs» (21 fevral 1991-ci il), «Ədəbiyyat» (11 noyabr 1991-ci il), «Müstəqil» (10 fevral 1993-cü il) və başqa qəzetlərdə hay-haray qopardım ki, Kəlbəcəri fəlakət gözləyir, bunun qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir, yoxsa sonra gec olar.

Belə hay-harayı Kəlbəcər ziyalılarından Şahlar Əsgərov, Ələvsət Ağalarov, Məmməd Aslan, Adil Cəmil, Məhəmməd Nərimanoğlu, Nurəddin Əsgərov, Musa Əziz və başqaları da qaldırdılar. Lakin onların səsləri eşidilmədi.

Kəlbəcərli ziyalı Eldar Həsənov 1992-ci ildə Gəncə Polis İdarəsinin rəisi idi (indi respublikanın baş prokurorudur). O, cəbhə bölgələrinin müdafiəsinə əməli köməklik göstərirdi. Laçın işğal edildiyi zaman respublikanın əksər rayonlarından əhalini köçürmək üçün oraya maşınlar göndərilmişdi. Eyni senari ilə Kəlbəcərin də düşməne təhvil verilməsi planlandırılmışdı. Onda Murov yolu ilə Kəlbəcəri köçürməyə göndərilən saysız-hesabsız yük maşınlarını Eldar Həsənov geri qaytarmağa nail olmuşdu. Rayona keçmiş maşınları isə Kəlbəcərin briqada komandiri Z.Rzayev və bu sətirlərin müəllifi geri qaytardılar. Bundan sonra Eldar Həsənovu Gəncədən uzaqlaşdırdılar. Çünki onun orada olmağı bəzilərinə sərf etmirdi. Bir ziyalı və ağsaqqal kimi «Kəlbəcərin müdafiəsinə fövqaladə yardım cəmiyyəti»nin sədirliyinə camaatın

təkidiylə seçildiyimi, çiynimdə avtomat orduya kömək etdiyimi və bu kimi başqa işləri hələ demirəm.

İndi mən soruşuram: təklifləri qulaqardına vurulan, əks zərbə görən ziyalılardan əlindən nə gələ bilərdi?

-Bəzi qəzetlərdə Azərbaycanda «kürd problemi» və ümumiyyətlə, kürdlər barədə başqa xoşagəlməz yazılara rast gəlirik. Sizin bu məsələlərə münasibətinizi bilmək istərdik.

-Bəli, Azərbaycan kürdləri barədə tamamilə əsassız, sübutsuz, mayası böhtan və yalan olan yazılar ara-sıra dərc olunur. Tam qətiyyətlə və cəsarətlə deyirəm ki, Azərbaycanda heç bir «kürd problemi» yoxdur və ola da bilməz. Respublika Kürd Mədəniyyət Mərkəzi bu haqda 30 yanvar 1998-ci il tarixdə «Xalq qəzeti»ndə öz bəyanatını dərc etdirdi. Burada sualınıza cavab tapa bilərsiniz.

Qəzetlər Laçında «kürd dövləti» qurulmasından, erməni quldurları ilə vuruşma dövründə kürdlərin separatçılıq etməsindən, onların Azərbaycandan ayrılmaq istəməsi kimi cəfəngiyyatlardan dəm vururlar. Belə çirkab dolu yazılara adam öz nifrətini gizlədə bilmir.

Gəlin, birlikdə bu məsələlər barədə fikir yürüdək. Əgər Laçında «Kürd dövləti» yaradılmışdısa, niyə orada bir nəfər də olsun kürd qalmadı, niyə bir nəfər də olsun kürd xəyanətkar çıxmadı, niyə təqribən bir il sonra Kəlbəcər işğal olunanda heç bir kürd satqını tapılmadı? Nəyə görə erməni vəhşiləri Kəlbəcər şəhərini yerlə-yeksan ediblər (bu barədə video kaset var), bu illər ərzində qəzetlərin kürdlər haqqında yazdıqları «faktların» heç olmazsa bircəsi düz çıxmışdır mı?

-Elə qüvvələr hələ də qalmaqdadır ki, istəyirlər milli azlıqlarla nifaq törətsinlər və öz çirkin niyyətlərinə nail olsunlar. Lakin «Xalq qəzeti»ndə dərc etdirdiyimiz bəyanatın başlanğıcında yazıldığı kimi, «Azərbaycan dövlətçiliyinə ziyan vuran toxumlar kürd zəmisində cücərə bilməz».

Azərbaycan hökumətinin milli azlıqlar üçün nəzərdə tutduğu tədbirlərdən başqa (mədəniyyətin, dilin, tarixin, ədəbiyyatın öyrənilməsi və inkişafı) Azərbaycan kürdlərinin heç bir iddiası yoxdur. Azərbaycan dünyanın yeganə ölkəsidir ki, tarix boyu burada kürdlərlə heç bir xırda

ziddiyyət də baş verməmişdir və verməz. Qədimdən burada yaşayan kürdlər haqlı olaraq Azərbaycanı özlərinin doğma vətəni hesab edirlər. Böyük kürd şairi Əbdürrəhman Həjarın Azərbaycan və kürdlər haqda yazdığı:

Axsə da birgə yerdə gərək
axsın qanımız,
Ölsək də birgə
yerdə gərək ölsün canımız –

kimi hikmətli sözlərinə Azərbaycan kürdlərinin bundan sonra da sadıq qalacağına ürekdən əminik.

-Sizin bu fikirləriniz Azərbaycanda «kürd problemi»nin olmadığını bir daha təsdiqləyir. Lakin özünü də etiraf etdiniz ki, öz məkirli niyyətlərinə çatmaq üçün müxtəlif vasitələrə əl atmaqla bu problemi cücərtməklə, ayrı-seçkilik salmaq istəyənlər hələ də var. Ona görə də bu məsələyə aydınlıq gətirməyiniz yerinə düşərdi. İstər kürd, istərsə də azərbaycanlı həmyerliniz olsun, onlardan respublikada məsul vəzifələrdə çalışanlar və ya başqa imkanı olan adamlar vardımı ki, ağır vəziyyətdə yaşayan qaçqınlarımıza köməklikləri dəyə bilsin və bunda hər hansı bir ayrıseçkilik hiss olunsun...

-Qətiyyəti yox! Birmənalı şəkildə deyirəm: belə fikirdə olanlar Azərbaycanın düşmənləridir! O adamlar müstəqil dövlətçiliyimizə zərbə vurmaq, onu parçalamaq, ya da ki, hakimiyyətə çən atmaq üçün ondan vasitə kimi istifadə edənlərdir. Fərqi yoxdur, hər iki mövqedə olanlar Vətənə, millətə xəyanət yolu tutanlardır.

-Şamil müəllim, qayıdaq Kəlbəcərin işğalına. O ağır günlərdən 5 il keçir. Siz Kəlbəcərin işğal edildiyi günləri necə xatırlayırsınız?

-Mən Kəlbəcərin erməni cəlladlarının cənginə keçdiyi günləri heç vaxt xatırlamaram, ömrümün sonuna kimi həmin müsibətli günlərin acı hadisələri yaddaşıma həkk olunmuş, ürəyimdə özünə qəm sarayı tikmişdi. Hər vaxt, hətta rəyada da Kəlbəcərin və onun əhalisinin başına açılan həmin bəlalı günlər bir kino lenti kimi gözümdən önündən keçir.

Rayonun müdafiəsi yox dərəcəsinə idi və hətta bu müdafiə «gündən-günə zəiflədilirdi». Kəlbəcəri düşməne təhvil vermək üçün hərbi-gözetçi məntəqələrindən rabitə vasitələri, maşınlar geri alınmışdı. Ondan xeyli əvvəl əhalidə olan quş tüfəngləri də yığılmışdı. Hamı başa düşürdü ki, nankor qonşularımız üç istiqamətdən Kəlbəcərə hücum edə bilər. Bizimkilər həmin yerlərdən gözetçi məntəqələrini götürmüşdülər. Buna görə də heç bir müqavimət görmədən ermənilər 1993-cü ilin mart ayının 27-də həmin üç istiqamətdən rayona hücum etdilər. Ordu və polis dəstələri əhalidən iki gün qabaq rayondan çıxıb getdi. Rayondan qaçmağı ağına gətirməyən əhali güman etdi ki, mərkəz onların köməyinə gələcəkdir. Bu ümid də boş çıxdıqda əhalinin rayondan köçməkdən başqa heç bir çarəsi qalmadı. Əsas Kəlbəcər-Ağdərə yolumuzu düşmənlər bağlamışdı. Camaat Murov dağının 3250 metr hündürlüyündən aşıb Xanlar rayonuna enməyə məcbur oldu. Heç bir xəstəyə, qocaya, şikəstə maşın ayrılmamışdı. Əhali dolu evlərini tərk edib Murova doğru hərəkət edirdi. Rayonda kifayət qədər bıçaqlı bulduzər olmasına baxmayaraq, yollarda 5-6 metr olan palçıqlı yerlər kürünmədiyinə görə maşınlar qarşı-qarşıya gəlib saatlarla dayanmalı olurdular. Əgər 5-6 bulduzər yola çıxarılsaydı, (1 nəfər bulduzərçi özü yola çıxmışdı) heç olmazsa əhali ev əşyalarının bir hissəsini çıxara bilərdi. Rayonun rəhbərliyi bunu da etmədi. Qocalar, xəstələr, şikəstlər xurcunun hər tayına bir uşağına qoyan gəlinlər Murova sarı addımlayıb dizin-dizin yeriyirdilər. Şaxtadan ölən uşaqları qarı yarıb içərsində «dəfn edirdilər».

Mən aprelin 1-də Kəlbəcərdən çıxıb 2-də axşam Murov dağının Kəlbəcər üzdəki «Yol evi» deyilən yerə çatmışdım. Şiddətli qar yağır, boran, tufan qopurdu. Çoxlu adamın şaxtadan əli, ayağı donmuşdu. Sonradan onların bir neçəsi yatağa düşdü. Xarici bir ölkənin «Qızıl Aypara» maşını «Yol evi»nə çıxıb soyuqdan tir-tir əsənlərə odeyal paylayırdı. Bizim hökumət isə hes bir kömək etmədi. Bu, Kəlbəcər əhalisinə qəsd deyildimi?

Aprelin 3-nə keçən gecə Murov aşırımına çatmışdıq. Mal cəmdəkləri ilə dolu ordu maşınları əhalini hədə ilə yoldan çıxarıb gədiridilər.

-Qarabağ probleminə son qoyulması – torpaqlarımızın düşməndən xilas edilməsi istiqamətində üzərimizə düşən vəzifələri nədə görürsünüz?

-Məlumdur ki, hörmətli prezidentimiz Qarabağ problemini sülh yolu ilə həll edilməsinə ciddi səy göstərir. Biz də bunu çox düzgün yol hesab edirik. Lakin düşmən məkirli və arxalıdır. Əgər işğalçılar respublikamızda möhkəm əlbirlik yarandığını, hamının çəkici bir zindana vurduğunu hiss etsə, yekdilliyimiz onları qorxudar.

Ölkəmizdə müəyyən sabitlik yaransa da, hələ vəzifə davaları davam etməkdədir. Bizə elə gəlir ki, bu vəzifə davalarını bir kənara qoyub əlbir olmaq, ordumuzu daha da möhkəmləndirmək, gənclərin respublikadan kənara getməsinə yol verməmək və gedənləri geri qaytarmaq vacibdir. Düşmən ipə-sapa yatmayıb sülh yolundan imtina etsə, atalar demişkən, Allah əmrini qəbul etməsə, onda «yan dəmiri ilə danışib» Qarabağ probleminə son qoyub torpaqlarımızı geri qaytara bilərik. Bu məqsədə çatmaq üçün hamımız səfərbər vəziyyətdə olmalıyıq. Uca-uca saraylar tikdirənlər, qoşa-qoşa bahalı maşınlara sahib olanlar ölkəmizin müharibə şəraitində olduğunu, qaçqınlarımızın çətin vəziyyətdə yaşadığını unutmamalıdırlar. Gərək onların hansı yolla əldə etmələrindən asılı olmayaraq, topladıqları pullar Vətənin müdafiəsinə sərf edilsin.

Bir də təkrar edirəm: vicdanımızı, qeyrətimizi, varımızı-yoxumuzu səfərbər edib birlik yaradaraq müqəddəs torpaqlarımızın xilasına çatmalıyıq.

Şamil Dəlidağ
Bu dağlar kimə qaldı?..
«Respublika» qəzeti, 04 Aprel 2001-ci il

Kəlbəcər və Laçın rayonları Aşıq Ələsgər dediyi kimi, Azərbaycanın «qüdrətdən səngərli dağlar»ı idi. Azərbaycan üçün çox böyük strateji əhəmiyyətə malik olan bu bölgələri erməni işğalından asanlıqla qorumaq olardı. 1918-20-ci illərdə Soltan bəyin başçılıq etdiyi dəstələr daşnaq Andronikin burnunu ovdular. Onun istilaçı qoşunu şil-küt edilib Laçın ərazilərindən qovuldu. Kəlbəcər topaqlarına isə bir erməni ayaq basa bilmədi.

Biz isə babalarımıza oxşaya bilmədik. «Kürsü davaları», keçmiş iqtidarın fərsizliyi nəticəsində Şuşa, Laçın, Kəlbəcər kimi qalalarımızı

nankor qonşular zəbt etdilər, el-obamızı qaçqına döndərdilər. Bu rüsvayçılığın səbəbkarları isə cəzasız qaldılar.

Kəlbəcərin işğalı və məğlubiyyətin səbəbləri barədə dəfələrlə çıxış etmiş və bu haqda ətraflı söhbət açmışıq. Hətta Kəlbəcərin işğalından qabaq bir sıra qəzetlərdə bu sərhəd rayonunun müdafiəsinin yox dərəcəsinə olduğunu car çəkib aləmə bildirmişik, fəvqaladə tədbirlərin görülməsinin vacibliyini kəskin surətdə cavabdeh olanların nəzərinə çatdırmışıq. Lakin laqeyidlik və kürsü davaları səsimizin eşidilməsinə imkan verməyib.

Buna görə də işğalın səbəblərindən bir daha söz açmaq niyyətində deyiləm. Onu demək istəyirmə ki, zəngin sərvətlər diyarı olan Kəlbəcər gözdən-könüldən iraqda qalmışdı. Onun inkişafına görə olduğu qədər diqqət yetirilməmiş, müdafiəsinə qayğı göstərilməmişdi.

Rayonun ərazisi 1936 kvadratkilometirdi. Bu torpaqda zəngin qızıl yataqları mövcuddur. Vaxtilə ermənilər «Zod aşırımı» deyilən yerin Göyçə tərəfindən, bizimkilər isə bəri üzəndən qızıl axtarışı aparırdılar. Söyüdlü çayı səmtində geoloq və fəhlələr üçün qəsəbə tikilmişdi. İşlərin qızğın getdiyi bir vaxtda bizimkilər guya burada az qızıl olduğuna görə kəşfiyyat işlərini dayandırdılar.

Bundan sonra ermənilər dağın o üzündən bizə tərəf tunellər qazaraq, sərhəddi keçdilər. Bu vaxt mənə Kəlbəcər rayon İcrayyə Komitəsinin sədri seçildilər. Mən qızılıımızın ermənilər tərəfindən çıxarıldığı barədə o zaman, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri Ənvər Əlixanova məlumat verdim. Onun köməyi ilə ermənilərin buradı qızıl çıxarmasına imkan vermədik. Lakin sonralar SSR hökumətində rəhbər vəzifələrdə çalışan ermənilərin və onların havadarlarının bizə təzyiqi gücləndi, ermənilər yenidən tunellər qazıb qızılla zəngin xammalımızı daşıyıb aparmağa başladılar. Beləliklə yüz hektarlarla gözəl yaylaq sərhədlərimiz daş-çınqıl qalaqlarına çevrildi. Ermənilərin bu hərəkətlərinin də qarşısı alınmadı.

Kəlbəcər rayonunun Ağyataq, Ağqaya və başqa ərazilərdə zəngin civə xammalı mədənləri aşkar edilmişdi. Rayonun Şirbulaq deyilən ərazisində civə istehsal edilən zavod tikildi, burada qəsəbə inşa olundu. Sonradan bu iş dayandırıldı. İndi erməni talançıları qızıl və civə xammalını arxayınca daşıyıb aparırlar.

Biz geoloqların köməyi ilə Kəlbəcər ərazilərindən 79 mineral, daş, 36 süxur növünü toplayıb muzeydə nümayiş etdirirdik. Bunların bir

çoxunun böyük və zəngin yataqları vardı. Obsidian, travertin, mərmər, bazalt, tuf, qabbro və başqa yataqları deyilənlərə misal göstərə bilərik.

Şəxsən mən Kəlbəcərdə yeni və çox böyük obsidian (xalq arasında «dəvə gözü») mədəninin tapılması ilə əlaqədar geoloq alim Əli Məqribini rayona dəvət etdim. O, bir neçə gün kəşfiyyat işləri apardı və təsdiq etdi ki, bu, dünyanın ən zəngin obsidian mədənidir. Ondan düzəldilən arakəsmələr istini, soyuğu və səsi keçirmir. Deyilənə görə, atom radiasiyasına qarşı da obsidiandan istifadə edirlər. Təsədüfə deyildir ki, təqribən 1987-ci ildə Hollandiyaya Kəlbəcərin «Keçəl dağ» yatağından 10 ton obsidian göndərildi. Kim bilir ermənilər indi bu qiymətli sərvətimizi haralara satır?!

Kəlbəcərdə tükənməz miqdarda rəngi ağ, ağ-sarı, ağ-göy tuf mədənləri yatır. Əhali daşlardan kustar qaydada istifadə edib çoxlu yaraşıqlı evlər tikdirmişdi. Biz vaxtında daş karxanaları açsaydıq, Kəlbəcər tufları ilə bütün respublikanı bəzəyə bilərdik. Bunu da etmişdik.

Mübaligəsiz demək olar ki, Kəlbəcərdəki bazalt daşları ilə neçə-neçə şəhər tikilsəydi, yenə də tükənməzdi. Bu sərvətləri saymaqla qurtaran deyil.

Həç yadımdan çıxmaz, səhv etmirəmsə, 1976-cı ildə akademik Həsən Əliyevin rəhbərlik etdiyi Akademianın Coğrafiya İnstitutunda elmi-praktiki konfrans keçirildi. Mən də bura dəvət olunmuşdum. Bir nəfər məruzəçi dedi ki, Azərbaycanda 200 narzan bulaq var. Mən ona etiraz olaraq bildirdim ki, təkcə Kəlbəcərdə 200 belə çeşmənin yerini mən bilirəm. Bundan xeyli sonra Həsən Əliyev Kəlbəcəərə gəldi. Mən ona 17 istisu, 56 narzan mənbəyi göstərdim. Məsləhət gördü ki, bu istisu, narzan və adi çeşmələrin yerləşdiyi ərazilərin xəritələrini çəkdir, sayını dürüstləşdir, sutkalıq miqdarını müəyyənləşdirib mənə göndər, məsələ qaldırmaq lazımdır ki, Kəlbəcərdə koxoz və sovxozlar ləğv edilsin və bu rayon kurort zonasına çevrilsin. O zaman maarif şöbəsinin müdiri işləyirdim, coğrafiya müəllimlərinin köməyi ilə bu işə başladıq. Təəssüf ki, başıma açılan haqsız oyunlar nəticəsində işimiz yarımçıq, arzumuz isə gözümüzə qaldı.

Bu mineral sülardan əlavə Kəlbəcər ərazilərində 30 minə qədər təbii və dişgöynədən çeşmələr çağlayırdı. Hər il respublikanın aran rayonlarından və şəhərlərindən dincəlmək üçün dağlara gələnlər bu çeşmələrin başında minlərlə çadır qurardılar. Dağ suyu və havası bu yerlərə gələnlər üçün loğmana dönürdü.

Kəlbəcər yaylaqlarına hər il 22 rayonun mal- qarası gətirirdi. Bu səfəli yerlərdə 2 milyona qədər qoyun bəslənilirdi. Qoyunçuluğun inkişafı üçün Kəlbəcər və Laçın yaylaqlarının əvəzi yox idi.

Ermənistanla həmsərhəd olan Kəlbəcərin «Böyük Alagöl»ü haqqında ayrıca danışmaq istəyirəm. Bu gölün sahəsi məşhur Göy-Göldən 5-6 dəfə böyükdür. Göldə çəkisi 30 kiloqrama çatan qızıl xallı (farel) balıqlar üzürdü. Bu yerlər aran rayonlarımıza məxsus yaylaqlar olduğuna görə payızdan elat dağa gələnə kimi sahibsiz qalırdı. Bundan istifadə edən ermənilər yazda və payızda göldəki balıqları ovlayırdılar. Dəfələrlə məsələ qaldırmağımıza baxmayaraq, bu talançılığın da qarşısı alınmadı. Respublikanın bir sıra tanınmış şəxsiyyətlərini gölün ətrafına aparıb xahiş edirdim ki, burada kurort, turist bazaları tikilməsi üçün məsələ qaldırsınlar. Onların də təklifləri nəzərə alınmadı.

Müxtəlif ağaclarla zəngin olan Kəlbəcər meşələrinə söz ola bilməzdi. Meşələrdə dadı damaqdan getməyən cır meyvələr bitirdi. Buradakı qırmızı palıdın, nəhəng fındıq ağaclarının əvəzi yox idi.

Deyilənə görə, Soltan bəy bu palıdların taxtasını Fransanın konyak zavodlarına satırmış. Kəlbəcər meşələrində palıd ağacından da hündür fındıq ağacları vardı. Akademik Həsən Əliyev Kəlbəcəre gələndə Qamışlı meşələrində bu ağacların bir neçəsini ona göstərdim. O bilirdi ki, belə fındıq ağacları dünyada nadirdir. Buna görə də onlar «Qırmızı kitab»a yazılmalıdır.

Aldığımız məlumatlara görə erməni quldurları Kəlbəcər və Laçın meşələrinə amansız divan tuturlar, onları vəhşicəsinə qırırlar.

Kəlbəcərdə kirəmit və kərpic üçün faydalı olan tükənmez miqdarda gil və torpaq da istifadəsiz qalmışdır.

Kəlbəcərin ən qiymətli sərvəti, təbii ki, onun əməksevər əhalisi idi. Çətin, lakin səfəli dağlıq şəraitində yaşayan bu əhali tarix boyu zəhmətə bağlı adamlar olmuşdur. Necə deyirlər, burada qadınların barmağı qızıl kəsirdi. Biz adbaad siyahı aparıb 7500-dən çox qadının gözəl xalça, kilim, cecim, farmaş, xurcun, corab toxuduqları barədə muzeyə məlumatlar toplamışdıq. Vaxtilə Kəlbəcərdə xalçaçılıq fabrikinin filalını açdırsaq da, sonradan bu müəsisə ləğv olundu.

Kəlbəcərdə çoxlu bənna, dülgər, suvaqçı, dərzilər və başqa sənətkarlar yetişmişdi. Onların əlləri ilə rayon mərkəzində və kəndlərdə zövq oxşayan binalar inşa edilmişdi. Bu inşaatçıların qüvvəsindən istifadə edib Kəlbəcər bulaqlarının başında istənilən qədər kurort tikmək olardı.

Kəlbəcərdə adlı-sanlı – Aşıq Qurban, Aşıq Avaz, Aşıq Şəmşir, Aşıq Qəmkeş, Aşıq Qardaşxan, Aşıq Xalıqverdi, Aşıq Əhliman, Aşıq Telman, Aşıq Hidayət və bir çox tanınmış aşıqlardan başqa, hər kənddə gözəl saz çalıb oxuyanlar vardı. Kəlbəcər şairlər diyarı da adlandırmaq olardı. Bu dağların yetişdirmələri olan Azərbaycan Yazıçılar birliyinin üzvləri, tanınmış şairlər – Ənvər Rza, Məmməd Aslan, Adil Cəmil, Bəhmən Vətənoğlu və başqalarından əlavə Yaqub və Əyyub Cabbarov qardaşları, Dəmirçi Abbas, İdris Verdiyev, Mirsəyyaf Zamanlı, Sucayət Əhmədov, Mehdixan Mehdiyev kimi şairlər və yüzlərlə başqa şer həvəskarları öz qələmləri və sözünün hikməti ilə dağların adını daha da ucaldırdılar.

Bəli, qiymətli sərvətlər diyarı olan Kəlbəcər 8 ildir ki, düşmən tapdağı altındadır. Bu gün işğal olan torpaqlarımızın quzğun caynağından xilas edilməsi hamımızı düşündürür. Vətən həsrəti, qaçqınlarımızın yerə-göyə sığmaz dərdi hamımızın qəlbini göynədir. Torpaqlarımızın xilas edilməsi üçün müxtəlif təkliflər irəli sürülür. Əvvəl gündən bu fikirdəyik ki, birinci növbədə torpaqlarımızı sülh yolu ilə azad etməyə çalışmalı və bu işi sonadək davam etdirməliyik. Əgər ermənilər birdəfəlik yox desələr, onda yekdilliklə ayağa qalxıb torpaqlarımızı son qarışına kimi quldurlardan təmizləməliyik.

Hərənin bir fikri var. Mən həmişə və hər yerdə dediyimi bir də təkrarlamaq istəyirəm. Dağlıq Qarabağın açarı Rusiyanın əlindədir. Bundan başqa onu da nəzərə almalıyıq ki, milyonlarla soydaşımız Rusiyada yaşayır. Buna görə də biz Rusiya ilə möhkəm dostluq əlaqələri yaratmalıyıq.

Bu mümkün olmasa, silaha əl atmaq məcburiyyətində qalacağıq.

Bu yazımızda qısaca olaraq Kəlbəcərin Azərbaycan üçün nə demək olduğu barədə söhbət açdıq. Şəxsən mən Azərbaycanı Kəlbəcərsiz təsəvvür edə bilmərəm. Onun bir qarış torpağının da erməni qəsbkarlarının tapdağında qalmasına yol verməyə mənəvi haqqımız yoxdur.

Şamil Dəlidağ
Kəlbəcər – Azərbaycanın zümrüd tacı
«Həyat» qəzeti, 03 Aprel 1998-ci il

Azərbaycanın aran yerləri də, dağları da özünə məxsus gözəlliyə və əhəmiyyətə malikdir. Kəlbəcər sözün əsil mənasında Azərbaycanın zümdür tacı idi.

Bizə elə gəlir ki, Kəlbəcər dağları dünyanın istənilən guşəsində özü boyda bir yerlə yarışa girseydi əksər sahələrdə mütləq birincilik qazanardı. Dediklərimizin həqiqi olduğunu konkret dəlillərlə şərh edə bilərik. Kəlbəcər dağlarında 30 mindən artıq keyvir bulaqlar, 17 istisu və yüzlərlə narzan çeşmələri çağlayırdı. Əfsuslar olsun ki, çox böyük müalicə əhəmiyyətinə malik olan mineral qaynaqlar havayı axıb Tərtər çayına qarışırdı. Biz bu loğman sularla öz respublikamızın əhalisini də təmin etmirdik. Bu mineral sular aran rayonlarına axıb torpaqları şoranlaşdırırdı.

Bu barədə bir çoxlarının və bizim mətbuatda qaldırdığımız təkliflərə əhəmiyyət verən tapılmırdı.

Geoloqların köməyi ilə Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi Kəlbəcər dağlarında bir çoxunun ehtiyatı tükənməz olan 79 mineral və 36 süxur aşkara çıxarılmışdı. Bu rəngarəng mineral və süxurların çoxu əla tikinti materialları idi. Əhali kустar şəkildə bu daşlardan az da olsa istifadə edirdi. Lakin belə qiymətli sərvətlərin olmasına baxmayaraq Kəlbəcərdə tikinti üçün kubik daşları əsasən Bakıdan və Ağdamdan qanı qiymətinə gətirilirdi. Kəlbəcərdə daş karxanaları açmaq təklifləri həmişə qulaq ardına vurulurdu.

Biz Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi binasının çöl divarlarında 2037 rəng çalarları olan daşlardan istifadə etmişdik. Qəzetlərdə yazırdıq ki, təkçə bəzək üçün yox, bu qədər rəng çaları olan daşlardan bir də ona görə muzeyin divarlarında istifadə etmişdik ki, gəlib bu sərvətləri görsünlər, bəlkə bundan sonra rayonda daş karxanaları açılsın, Kəlbəcərdə tikinti işləri sürətləndirilsin və hətta bu rəngarəng daşlarla respublika bəzədilsin.

İş o yerə çatdı ki, biz «Bakinskiy raboçiy» və başqa qəzetlərdə çıxış edib belə bir təklif irəli sürdük ki, Bakı şəhərində Kəlbəcər muzeyinin filalı açılsın, onun üçün ya ayrıca bina ayrılınsın, ya da torpaq sahəsi verilsin biz özümüz ayrıca bina tikək. Bildirdik ki, bu binanın çöl

divarlarını azı 3 min rəng çaları olan daşlarla bəzəməyi öhdəməizə götürürük. Bu təklifi bəyənənlər də oldu və dodaq büzənlər də. Dodaqbüzənlər bir az da rişxəndlə deyirdilər: - Kəlbəcər muzeyinin Bakı şəhərində filialı? Qəribə deyilmi?

Bəli, bu ona görə qəribə idi ki, biz başqa ölkələri tanıdığımız halda öz respublikamızı, o cümlədən onun cənnət guşəsi olan Kəlbəcəri tanımırıq və onun Azərbaycan üçün nə demək olduğunu düzgün qiymətləndirə bilmirdik.

Təvəzökarlıqdan kənar hesab edilməsə burada bir haşıyyə də çıxmaq istərdim. Aşağıdakı fotolardan Siz Kəlbəcər muzeyinin arxa divarını və onun yaxınlığında olan «Şahmat məktəbi» binasının ön tərəfini görürsünüz. Gördüyünüz fotolardakı divarların daşları bu sətirlərin müəllifinin əlləri ilə toplanmış, onun çertiyəju və nəzəretilə altında hürülmüşdü.

Biz müəyyən təcrübə topladıqımıza görə bu binalardan daha gözəlini Bakıda tikmək arzusunda idik. Bu arzumuz da gözümüzə qaldı. Yəne də özümüzə qarşı laqeyd olduq. İndi Kəlbəcərin qızılından, obsidianından, bazaltından, qabbrosundan, pemzasından, isti və narzan sularından, meşələrindən, dərman bitkilərindən və daha bir çox qiymətli sərvətlərindən erməni qəsbkarları geninə-boluna istifadə edirlər.

Dərman bitkilərinin adını çəkdik. Kəlbəcər muzeyi bu rayonun ərazisində bitən 160-dan çox dərman bitkisini üzə çıxarmış və onların müalicə əhəmiyyətini öyrənmişdi. Bu qiymətli bitkiləri mal-qoyun otlayırdı. Onları toplayıb satmağı və ya bu əsasda dərman fabriki yaratmağı biz bacara bilmədik.

Kəlbəcər ərazilərində 3500-dən artıq qaya təsvirləri aşkar etmişdik. Bu barədə bir kitab nəşr etdiməyi bacarmadıq. Nəşrinin xərcini Mədəniyyət Nazirliyi öhdəsinə götürsə də Kəlbəcər muzeyi haqqında yazdığımız və içərsində 100-dən çox qaya təsvirləri olan kitabı «Azərbaycan» nəşriyyatı 4 il saxlayıb nəşr etmədi. Sonra biz əlyazmasını və fotoları tələb etsək də itib-batdığını söylədilər.

Deyilənə görə nankor qonşularımız bu qaya təsvirlərini və Kəlbəcərin başqa tarixi abidələrini öz adlarına çıxıb dərc etdirirlər.

Bəli, bunlar çəkiliş dərhlər deyil.

Kəlbəcər meşələrində dünyanın nadir ağacları bitirdi. Bir dəfə Akademik Həsən Əliyev Kəlbəcər maarif şöbəsi ilə birlikdə burada elmi parktiki konfrans keçirirdi. Mən ona dedim ki, Kəlbəcər meşələrində nəhəng palıd ağacları boyda fındıq ağacları bitir. Onun təkidi ilə mən

onu Qamışlı kəndinin səmtindəki meşəyə aparıb belə findıq ağaclarının 15-i göstərdim. Akademik buna çox heyrətləndi və belə ağacların dünyada çox nadir olmasından söhbət saldı və onların «Qırmızı kitab» salınacağını bildirdi.

Bəs, Kəlbəcər abidələri? Bu rayon qədim qalalarla, Alban məbədləri ilə, çox qədim insan məskənləri ilə, əyyamdan qalan qəbirsanlıqlarla çox zəngin idi. Təəssüflər olsun ki, bu abidələr kompleks şəkildə öyrənilmədi, dağıldı. Biz bu barədə başımızı dəfələrlə yolduq. Bir çox məqalələrlə çıxış etdik. «Abidələr qan ağlayır» adlı geniş yazı çap etdirdik. Lakin yenə də «çax-çax başını ağrıtdı, dəyirman bildiyini etdi».

Kəlbəcər yaylaqlarına 22 rayonun fermaları qaldırılırdı. Bu rayonun suyu, havası, balı, pendiri, müxtəlif təbii yemli bitkiləri, meyvələri can dərmanı idi. Hər il Kəlbəcər dağlarında minlərlə çadırlar qurulurdu. Buraya xəstə gələnlər sağlam geri qayıdırdılar.

200 mindən çox əhalini xan kefində dolandırmağa yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə böyük potensial imkanları olan bu rayon gözəndən və könüldən iraq qalmışdı. İqtisadi çətinlik adamları illərdən bəri şəhərlərə və aran rayonlarına köçməyə məcbur edirdi. Çoxları rayonu tərk edib illərdən bəri «daxili qaçqın» olmuşdular. Biz bu barədə dəfələrlə məsələ qaldırdıq. Məsələn, 4 noyabr 1990-cı ildə «Sovet kəndi» qəzetində «Daxili qaçqınlar və ya Kəlbəcər boşala bilər» adlı geniş məqalə çap etdirdik, «Daxili qaçqınlığın» qarşısını almaq yollarını göstərdik. Başda oturanlar çoxlu belə yazılarımızı qulaq ardına vurdular.

1988-ci ildən sonra Kəlbəcərdə iqtisadi vəziyyət gündən-günə pisləşdi. Erməni quldurları tərəfindən rayona gələn işıq xətləri kəsildi, tez-tez yollar bağlandı. Bütün bunlara Kəlbəcər camaatı dözdü. Hərbi-gözetçi məntəqələrini saxlamaq üçün var-yoxunu əsirgəmədi. Lakin rayonun müdafiəsinə heç bir qayğı göstərilmədi. Erməni quzğunları belə fürsətdən istifadə edib 27 mart 1993-cü ildə rayona silahlı basqına başladı. Düşməne müqavimət göstərilmədi. Ordu və polis qüvvələri camaatdan 2 gün tez rayondan qaçdı. Mərkəz rayona heç bir köməklik göstərmədi. Əhali başını götürüb qarlı-boranlı Murov dağının hündürlüyündən Xanlar rayonuna doğru aşmalı oldu. Camaata odeyal gətirib Murov dağını xeyli qalxan bir xarici ölkə maşınından başqa kəlbəcərliyənin harayına gələn olmadı. Camaatın bütün varı-dövləti vəhşi düşməne qaldı.

Strateji nöqteyi-nəzərdən Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında polad qala olan Kəlbəcərin əldən verilməsi tezliklə beş rayonumuzun düşmən tapdağına çevrilməsinə səbəb oldu. 1918-1920-ci illərdə birçə nəfər də olsun erməninin ayağı Kəlbəcəərə dəyə bilməmişdi. Boynumuza almalıyıq ki, biz babalırımıza oxşaya bilmədik. Yəni Soltan bəylərimiz, Məşədi Cəmillərimiz meydana çıxmadı. Etiraf etməliyik ki, biz oddan törəyən kül olduq.

Başqa rayonların qaçqınları kimi kəlbəcərlilər də torpaqlarımızı geriyyə qaytarılacağı barədə ümid və inamlarını itirməmişdir. Onlar qəlbən inanırlar ki, hansı yolla olur-olsun torpaqları geri qaytaracağıq və gedib viran olunan yurdlarımızı abadlaşdıracağıq. Onlar buna da inanırlar ki, bizdən sonrakı nəsillərin başını vəzifə davaları qatmayacaq, səhvlərimizdən nəticə çıxarmaqla vətənin əsil keşikçisi olacaqdırlar. Kəlbəcər yenə də Azərbaycanın zümrüd tacı olacaqdır.

Şamil Dəlidağ
Kəlbəcər – zəngin sərvətlər xəzinəsi
«Azərbaycan XXI əsr» qəzeti, 30 mart 2000-ci il

Hələ də çoxlarının Kəlbəcəri düşməne verməklə Azərbaycanın nələri itirdiyi barədə düzgün təsəvvürləri yoxdur. Son zamanlar erməni qəsbkarları Kəlbəcəri geri qaytarmayacaqlarını söyləyirlər. Bəri başdan onu deyim ki, Kəlbəcər geri qayıtmasa, Azərbaycan çox şeyi itirər və tarix bunu ona bağışlamaz. Bu günlərdə yenə də düşmən tapdağında olan torpaqlarımızdan, o cümlədən Kəlbəcərdən söz salıb yana-yana danışırıq. Bir nəfər «başbilən» adam dedi ki, nə Kəlbəcər, Kəlbəcər deyib ucalayırsınız? Daş-qayadan başqa Kəlbəcərdə nə var idi?

Bəli, vətənimizi belə tanımağımız da onun qorunmasının, düşməne verilməsinin səbəblərindən biridir. Bu yanlış sual da məni bu sətirləri yazmağa məcbur etdi. Kəlbəcəri itirməklə Azərbaycanın nələr itirdiyini saymaqla qurtarmaq olmaz, çünki Kəlbəcərdə yerin altı da, üstü də zəngin xəzinələr idi. Kəlbəcər qızıl, civə və başqa mineral daşlarına, isti, narzan və sərin çeşmələrinə, dərman bitkilərinə, saf ab-havasına, yaylaqlarına, gözəl mənzərələrinə və başqa sərvətlərinə görə heç bir yerlə müqayisə edilə bilməyən zəngin bir bölgə idi. Tam olmayan

məlumatlara görə geoloqların köməyi ilə apardığımız araşdırmalarla müəyyən etmişdik ki, Kəlbəcər rayonu ərazilərində 79 növ mineral, 36 növ süxur daşlar vardır. Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyində bu mineral və süxurların nümunələri nümayiş etdirilirdi. Rayon ərazisində minerallardan - qızıl, kinovar(civə), obsidian (dəvəgözü), süxurlardan - bazalt, əhəngdaşı(izvestiyak), mərmər, pemza, serpentit, traverit, tuf və başqalarının böyük ehtiyatları mövcuddur. İndi bu sərvətlərdən nankor qonşularımız geninə-boluna istifadə edirlər. Kəlbəcərdə olan bazalt, əhəngdaşı, traverit və tuf daşları ilə bir dünyanı də tikseydin qurtarmazdı. Deyilənə görə Amerikada «Ağ ev»in üzü İtaliyadan aparılan trpveritlə (travertinlə) üzələnmişdir. Kəlbəcərdə bu daşın zəngin ehtiyatları olsa da, ondan istifadə edilmədi. Bu diyarın ağ, sarı, qırmızı, göy rəngli tuf daşları olduqca qiymətli tikinti materiallarıdır. Əfsus ki, bu yerlərdə daş karxanaları açılmadı. Civə zavodu tikilsə də sonralar onun fəaliyyəti dayandırıldı. Görkəmli dövlət xadimi Əliş Lənbərənski Nazirlər Sovetinin sədrinin müavini işlədiyi vaxt bir dəfə Kəlbəcərə gəldi və muzeyin divarlarındakı 2037 rəng çaları olan daşlara hörülmüş qara və qonur rəngli daşların adını soruşduqda, «pemza»dır – deyə cavab verdim. O, dedi ki, biz bu qiymətli və yüngül tikinti daşını Ukraynadan və Gürcüstandan alırıq. Mən, Kəlbəcər dağlarında zəngin pemza yataqları olduğunu ona söylədim.o, mütləq bu daşlardan istifadə etməyin vacibliyini bildirdi. Sonralar biz rayonda misli-bərabəri olmayan qara və qonur rəngli obsidian (dəvə gözü) yatağı aşkar etdik. Məşhur geoloq Əli Məqribi bizim xahişimizlə rayona gəldi. Onunla birlikdə tapdığımız obsidian yatağında bir neçə gün işlədik. Əli Məqribi təsdiq etdi ki, bu dünyanın ən böyük obisidan yatağıdır. Qızdırdıqda on səkkiz dəfə böyüyən, istini, soyuğu, səsi keçirməyən bu qiymətli sərvətdən istifadə edilməsinə nail ola bilmədik. Əvvəllər də bu barədə qaldırdığımız təkliflər kimi, bu dəfə də özümüz deyib, özümüz eşitməli olduq.

Son zamanlar qəzetlərin yazdığına görə ermənilər Kəlbəcərdə zəngin almaz yatağı da tapmışlar. Bunun nə dərəcədə doğru olmasını bilməsək də, Kəlbəcərdə başqa qiymətli yataqların olmasından xəbərdarıq. Kəlbəcərdə qiymətli gil, kirəmit üçün əlverişli və hədsiz yararlı torpaq mövcuddur. Amma biz bir kirəmid istehsal edən sex də tikə bilmədik. Daşımız dünyanı təmin etməyə bəs olduğu halda, tikinti üçün kubik daşını Bakıdan daşdırdığımız kimi, kirəmid istehsal etməyib evlərin üstü üçün dağ yerləri üçün əlverişli olmayan şifer almağa məcbur olurduq. Kəlbəcərdə Azərbaycan tarixi üçün çox əhəmiyyətli, tayı-

bərabəri olmayan muzeyə daşlardan əlavə, 160-dən çox dərman bitkilərini də toplayıb albomlar saxlayırdıq. Onların hansı xəstəlikləri müalicə etdiklərini də öyrənmişdik.

Uzun illər boyu bu bitkilərin toplanmasına, qorunmasına, Kəlbəcərdə dərman fabriki yaradılmasına fikir verən olmadı. Məsələn, may- iyun aylarında bitən, təsirli ürək dərmanı olan əsmə (maralçiçəyə, rusca «veternitsa») Kəlbəcər dağlarında o qədər idi ki, bir neçə dərman fabrikinə bəs edərdi. Bu bitki həm də gözəl qoxulu idi. Onu dərib satmaqla da böyük gəlir əldə etmək olardı. Hələ 1974-cü ilin iyul ayında jurnalist Aslan Kəmərlı ilə birlikdə «Azərbaycan gəncləri» qəzetinin üç nömrəsində dəlbadal «Dəlidağın gileyi» başlığı altında məqalələr dərc etdirdik. Bu kəskin tənqidi yazılarda Kəlbəcər rayonunun böyük iqtisadi imkanlara malik olmasından, lakin gözdən-könüldən iraq qaldığından söz açdıq. Burada Kəlbəcərin isti və narzan sularından bəhs olunurdu. O zaman bir sutkada 4 milyon litrə qədər İstisu Tərtər çayına qarışib axaraq aran rayonlarının torpaqlarını şoranlaşdırırdı. Amma, Bakıda İstisuyu apteklərdə tapmaq olurdu. Rayonda yüzlərlə narzan bulaqları da havayı axıb çaylara qarışırdı. Təkcə Kəlbəcərin isti və digər narzan sularını qablaşdırıb satmaqla Azərbaycanı süd gölündə üzdürmək olardı. İndi qızılıımızı, civəmizi, daşlarımızı, meşələrimizi vəhşicəsinə istismar edən ermənilər İstisuyumuzu da qablaşdırıb dünyada, birinci növbədə ərəb ölkələrində baha qiymətə satırlar. Kəlbəcərin adı çəkilən sərvətlərindən biz istifadə etsəydik, bu Azərbaycan xalqının güzəranını on qat yaxşılaşdırardı. Kəlbəcər meşələrində həddindən artıq alma, armud, qoz, əzgil, zoğal, alça, itburnu, qarağat, moruq və başqa meyvə yetişirdi, əhali də barlı-bəhərli bağ-bağçalar salmışdı. Bu meyvələrin əksəriyyəti çürüyüb məhv olurdu, çünki dəfələrlə məsələ qaldırıldığına baxmayaraq, rayonda nə meyvə qəbulu məntəqələri açıldı, nə də konserv zavodu yaradıldı. Kəlbəcərin ən qiymətli sərvəti onun adamlarının iş qabiliyyəti idi. Apardığımız adbaad siyahıdan məlum olmuşdu ki, 7500-dən çox qadın və qızımız gözəl xalça ustasıdır. Rayonda xalçaçılıq fabriki açılması üçün müraciətlərimizə əhəmiyyət verilmədi. Kəlbəcərli ana-bacılarımız, qızlarımız təkcə xalça-gəbə yox, kilim, şəddə, cecim, qapılıq, xurcun, duz torbası, asmalıq, yəhərüstü, qırıxılıq qabı və başqa əşyaları da məharətlə toxumağı bacarırdılar.

Rayonda xeyli bacarıqlı dülgər və bənnə vardı. Onların qüvvəsindən səmərəli istifadə etməklə Kəlbəcərdə tikinti işlərinin ən yüksək səviyyəyə qaldırmaq olardı.

Kəlbəcər respublikamızda həm də ən qədim insanların yaşadığı bir diyar idi.. mən, BDU-nun professoru, tarixçi Qüdrət İsmayılovu İstisu kurortunun yaxınlığındakı qədim insanların yaşadığı bir və iki adamlıq və yalnız daşlardan düzəldilmiş məskənə apardım. O, ətraflı tədqiqat apardıqdan sonra belə nəticəyə gəldi ki, bizim qədimdə dağlarda yaşayan insanlar haqqında fikrimizi dəyişdirib onu bu tapıntı ilə daha da qədimləşdirmək imkanı qazanırıq. Biz natamam say olsa da, Kəlbəcər ərazisində 3500 qaya təsviri hesaba almışdıq. Təəssüf ki, bu barədə hazırladığımız kitabı və fotoları «Azərbaycan» nəşriyyatı çap etmədi və «itirdi». Kəlbəcərdə qədim qalalar, alban abidələri, daşlar üzərində yazılar, qəbirüstü qoçlar və atlar, daşdan yonulmuş insan fiqurları, bəzək daşları, daş üzərində atın günəşə qurban aparılması təsvirləri və tarixin bir çox belə qədim yadigarları olduqca çox idi. Heyflər olsun ki, biz bunların qorunmasına, bərələrində kitablar buraxılmasına lazımınca əhəmiyyət vermədik. Bəziləri iddia edirlər ki, dağ torpaqları az məhsuldardır. Yalandır, çünki bu yerlərdə çəkisi 12-14 kiloqram olan kələm, dadlı və artımlı kartof əmələ gəlirdi. Bostan və tərəvəz bitkiləri məhsuldar və can dərmanı idi. Bu torpaqda bitən gül-çiçəklərdən şirə çəkən arılar sağlamlıq və xəstəlik dərmanı olan, keyfiyyətinə görə adı dillər əzbərinə çevrilən bal hazırlayırdılar. Kəlbəcər meyvələrinin dadına dad çatmazdı. Kəlbəcər pendiri, yağı, Kəlbəcər əti müqayisəsiz nemətlər idi. Bütün bunların hamı Kəlbəcər torpağının hikməti nəticəsində meydana gəlirdi.

Dost-taşırlarımız həmişə bizdən Kəlbəcər kəklikotunu, yarpızını, əvəliyini, qırxbuğumunu, itburnunu və bu kimi tamı ləzzəti olan bitkilərini umurdular. Hansını qoyub, hansını deyəsən. Bizə elə gəlir ki, hər rayonun sərvətlərini nəzərə alaraq, torpaqları geri aldıqda əhalini işlə təmin etmək üçün indidən tədbirləri müəyyən edilməlidir. Məsələn, Kəlbəcərin zəngin sərvətlərinin istifadəyə verilməsi üçün orada su dolduran zavodlar tikilməsini, daş karxanalarının yaradılmasının, dərman bitkiləri fabrikinin açılmasını, xalçaçılıq idarəsinin təşkilini və başqa tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün indidən əməli tədbirlər görülməlidir. Belə olmasa, geri alınan torpaqlara əhalini uzun illər köçürmək mümkün olmaz.

Kəlbəcər dağlarında azı 100 yerdə kurort salmaq olardı. Buna füsunkar mənzərələr, saf hava, su, isti və sərin narzan çeşmələr imkan verirdi. Lakin biz İstisu kurortunu da lazımı səviyyədə tikə bilmədik. Kəlbəcər dağlarına hər il respublikamızın 22 rayonunun fermaları

köçürülürdü. Bu yaylaqların erməni quldurlarının əlinə keçməsi birinci növbədə qoyunçuluğumuzun inkişayına böyük zərbə vurdu. Ferma işçilərindən başqa hər il Kəlbəcər dağlarında 10 mindən çox alaçıq qurulurdu. Respublikamızın rayonlarının əksəriyyətindən bura dincəlməyə gəlirdilər. Xalq yazıçısı Əli Vəliyev Kəlbəcəri «Azərbaycan loğmanı», tanınmış şair və alim Qasım Qasımlı «Azərbaycanın oksigen balığı», tənqidçi, professor Qulu Xəlilov isə Kəlbəcəri Azərbaycanın «Cənnətdən minnətsiz cənnəti» adlandırırdı. Bu, sözün əsl mənasında də belə idi.

Biz Kəlbəcərin zəngin sərvətlər diyarı olması barədə qısaca söhbət açdıq. Bütünlüklə Azərbaycan belə bir cənnət və loğman torpağın düşmən əlində qalmasına dözməməlidir. Erməni quldurlarının Kəlbəcəri geri qaytarmamaq barəsində arzularını gözlərində qoymalıyıq. Kəlbəcəri itirmək özümüzü itirmək deməkdir. Buna isə heç kəs razı olmamalıdır. İnanıram ki, belə də olacaqdır.

Şamil Dəlidağ

Kəlbəcərdə nələr qaldı?

Erməni quldurları tərəfindən və özümüzün başısoyuqluğu nəticəsində düşmən tapdağında olan torpaqlarımızı adətən işğal olunduğu günlər ən çox yada salırıq və qələmlərimizi itiləyib nəsə yazırıq. Hansı ki, bu çəkilişi mümkün olmayan dərdlərimiz hər bir an yadımızda olmalı və torpaqlarımızın xilasını üçün əlbir olub yollar axtarmalıyıq.

Tez-tez məndən xəbər alırlar: - Kəlbəcərdə nələr qaldı? Sual belə qoyulsaydı daha düzgün olardı; - Kəlbəcərdə nələr qalmadı? Onda demək olardı ki, hər şey qaldı.

Kəlbəcərdə nələr qaldı? – Bu suala cavab olaraq aşağıdakı misraları hörmətli oxuculara və sual verənlərə çatdırmaq istədim.

Alovlanıb yana - yana,
Çoxu məndən xəbər aldı:
-Biz də bilək, bir-bir sana,
Kəlbəcərdə nələr qaldı?

Bu çox çətin bir sualdı,
İl bəs etməz cavabına.
Necə deyim nələr qaldı,
Rəqəm yetməz hesabına.

Çəkmək olmur belə dərdi,
Kəlbəcərin var dövləti,
Süd gölündə üzdürərdi,
Başdan-başa məmləkəti.

Əldən gedən Kəlbəcər də,
Bir alınmaz qala idi.
Qorunmadı, düşdük dərdə,
Bu görünməz bəla idi.

Sanki satdıq mala döndü,
Tərəziyə qoyulubdu O.
Elin bəxti tərsə çöndü,
Ciyərindən oyuldu O.

Eli pərən-pərən oldu,
Min bir yerə səpələndi.
Gülgün olan rənglər soldu,
Qəlblərdə qəm təpələndi.

Qaldı mənfur düşmənlərə,
Elin bütün varı-yoxu.
Bir qaçqına döndü hərə,
Sinsində kədər oxu.

Kəlbəcərdə nələr qaldı?
Müskül işdir sadalamaq,
Heç bilmirəm bü nə haldı?
Dərdim olub qalaq-qalaq.

Belə sual eşidəndə
Dərhal artır həyəcanım.

Tez oluram ağlar didə,
Zil qaraya dönür qanım.

Yer üstündə, yer altında,
Qaldı zəngin xəzinələr,
Hər an salıb bunu yada,
Dərdim olur dərya qədr.

Əzəmətli, ulu dağlar,
Xan Dəlidağ, Murov, Keyti,
El-obasız qaldı ağlar,
Dözmək olmur buna qəti.

Minerallar, suxur daşlar,
Yer üzünə bəhs edərdi,
Bazaltları canla-başla,
Bir dünyaya bəhs edərdi.

Qızıl, civə mədənləri,
Qaldı nankor qonşulara.
Çıxarırlar çoxdan bəri,
Dağı-daşı yara-yara.

Rəngarəng tuf ehtiyatı,
Qurtarası deyildi heç.
Əhəng daşı, mərmər qatı,
Çağırırdı gəl məni seç.

Yüz əlli növ daşlar burda,
Düzülmüşdü qatar-qatar.
Sərvət idi ana yurda,
Neçə-neçə belə yatar.

Çalarları on mindən çox,
Daşlar burda tapılmışdı.
Bizim üçün olubdu yox,
Yada qalıb, bu qarğışdı.

Yada alqış, bizə qarğış!
Gör nə günə qalmışığ biz?!
Yada bahar, bizə sərt qış,
Gör nə zərbə almışığ biz?!

Kəlbəcərdə nələr qaldı?
Qaldı saysız abidələr.
Buna dözmək min zavaldı,
Necə tapıb deyim qədər?!

Qaldı «Comərd», «Lök qalası»,
Babaların yadigarı.
«Qaraçanlı – görk qalası»,
El-obanın iftixarı.

Qaldı böyük, çox möhtəşəm,
«Xudavəng»in abidəsi
Aləmdə bir özgə aləm,
Tarixlərin möcüzəsi!

Qaldı Alban məbədləri,
Saymağa vaxt hanı sayım?
Qorunmurdu çoxdan bəri,
Ucalmışdı çox ah-vayım.

Qaldı Loğman İstisular,
Dörd yüzdən çox narzan bulaq.
Otuz mindən artıq vüqar –
Diş göynədən gur-gur qaynaq.

«Yeddi bulaq», «Qırx nov bulaq»,
«Şırran bulaq», «Qıjov bulaq».
Adı «Qiblə», adı «Şirin»,
«Buzlu», «Sərin», «Qırov bulaq».

«Sarı bulaq», «Por-por bulaq»,
«Kürd bulağı», «Sor-sor» bulaq.

«Ceyran», «Daşlı», adı «Gəlgəl»,
«Göyçək bulaq», «Gur», «Mor bulaq».

Qaynaqların gürşadını,
Güzgüsünü, şümşadını,
Bir ayda da saymaq olmaz,
Bulaqların adlarını.

Kəlbəcərdə nələr qaldı?
Danışmağa dilim laldı.
Keçdi quzğun caynağına,
Qəlbimizdə bu mələldi.

Dörd mindən çox növ-növ bitki,
Qaldı, oldu böyük itki.
Bunlar, güllər, tər çiçəklər,
Sayılırdı xalı sərgi.

«Solmaz çiçək», «Qış», «Çiyələk»,
«Zirə», «Andız», «Vaxtsiz çiçək»,
«Çöl yovşanı», «Dazi otu»,
Dərman idi «Yeddi ləçək».

Dərman idi «Sığırquyruq»,
«Çaytikanı», «Zirinc», «Moruq»,
«İtburnu», «Cil», «Əzgil»,
Ta görmürük, yəqin kuruq.

Gör itirdik biz nələri,
Qoruduqmu ancaq dəri?!
İki yüzdən artıq idi
Dağda dərman bitkiləri.

Dərdimiz var qalaq-qalaq,
Bəs qeyrətə nə vaxt gələk?!
Qaldı yada ulu dağlar,
Yüz min cığır, min-min yolaq.

Qaldı min-min yamac dərə,
Saysız gədik, min bənd-bərə.
Bizdən ötrü yada döndü,
Göz oxşayan min mənzərə.

Çox çəkilməz bir dərddi bu,
Qaldı min-min çuxur, qobu.
Saysız zirvə, saysız təpə,
İndi olub bizə yuxu.

Kəlbəcərdə nələr qaldı?
Bilmirəm bu nə iqbaldı?!
İçi dolu evləri də
Əlimizdən düşməni aldı.

Sizi necə edim halı,
Hər bir evdə çoxlu xalı,
Şəddə, kilim, farmac, gecim,
Yorğan-döşək cah-calalı.

Sürü-sürü naxır, davar,
Qaldı bağça, qaldı bağlar.
Balı dildə dastan olan,
Qaldı saysız arxanalar.

Saray kimi ağ otaqlar,
Divarında möhkəm tağlar.
Viranəyə dönüb indi,
Çəkilməzdi belə dağlar.

Məşələrdə nələr, nələr...
Dadlı, tamlı cır meyvələr.
Yüz addan çox ağac, kollar,
Getdi, bizə qaldı kədər.

Yaratdığım zəngin muzey,
Qaldı içi dolu hər şey.

On iki il zəhmətimin
Bəhrəsiydi, getdi, şaxsey!

Tarixə nur, işıq idi,
Min illərdən salıq idi,
Çox gərəkli əşiyaları,
Otuz mindən artıq idi.

Sanılırdı bir dilruba,
Toplamışdım oba-oba.
O muzeydə olanları,
Yazsam sığmaz yüz kitaba.

Tarix idi çölü, içi,
Qədim totem: qurdla, keçi,
Bürünc qəndil, daşdan çıraq,
Gözəl idi ölçü-biçi.

Nəhəng küplər, broş qazan...
Məcməilər, daş stəkan,
Kasa, bölmə, sini, dövrə,
Saxsı şamdan, saxsı fincan.

Tonla idi mis qab-qacaq,
Çox dördayaq, sac, sacayaq,
Eymə, tuluq, çatma, nehrə,
Örkən, sicim qalaq-qalaq.

Xalça, xalı, şəddə kilim,
Çuval, xurcun, farmaş, gecim,
Duz torbası, kirkid, həvə
Asmalıqlar dilim-dilim.

Qəmə, xəngər, qılinc, gorda,
Çoxlu yay-ox qaldı orda.
İnanıram belə dərdədən,
Çatlayacaq ölsəm, gor da.

Əlli qovluq şer, dastan,
Yada düşür göz tökür qan.
Hədsiz nağıl, lətifələr,
Toplamışdım uzun zaman.

Hamı qaldı yağılara,
Ağzı yelli dığalara.
Belə-belə dərdi çəkib,
Ürəyimiz oldu yara.

Hələ zəngin kitabxanam?
Otuz minlik bilik xanam,
Qaldı vəhşi düşmənlərə,
Az qalıram odsuz yanam.

Kəlbəcərdə nələr qaldı?
Bu çox çətin bir sualdı.
Söylədim bir zərrəsini,
Qalan min-min cah-calaldı.

Biz qeyrətə dolmalıyıq,
Bu qisası almalıyıq.
Geri alıb hər bir yeri,
Dönüb kişi olmalıyıq.

Bir anam kürd, bir anam od

*Bilsin hamı, bilsin aləm, qəlb deyəni yazır qələm:
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!
Vidən satan, araqatan danışsa da həlləm-qəlləm,
Gecə-gündüz Od yurdunun keşiyində duran Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!*

*Gədə-güdə atəyindən nahaq yerə tökmür daşı,
Əqidəmi dəyişməyəm cəhd etsə də nədən, naşı.
Azərbaycan torpağına, iftiraya şərə qarşı
Otuz səkkiz izotoplu – nüvə odlu «uran» Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!*

*Necə danım, kola girib kürəklərdən atan da var,
Ucuş şöhrət arzusuylla marıqlarda yatan da var.
Nə olsa da «... karvan keçər, yel qayadan nə aparar?»
Mən dostluğa sədaqətdə hər kəlməsi «Quran» Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!*

*Axarını dəyişdirib çaylar geri dönə bəlkə,
Kainatdan ayrı düşüb günəş göydə sənə bəlkə.
Dəyişməyəm, ayrılmamam doğransam da tikə-tikə,
Azərbaycan təsibiylə polad qala quran Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!*

*Yoxdur alçaq – qəlbədən gülüb üzə saxta yanan kimi,
Danma, yoxdur haramzada öz əslini danan kimi.
Ey Kürd! Odlar diyarını sev öz doğma anan kimi,
Mən bu xalqa arxalanıb düşməni bağrı yaran Kürdəm!
Od oğluyla çəkicimi bir zindana vuran Kürdəm!*

(Şamil Dəlidağ)

Şamil Əsgərov
Əlacımız sarsılmaz birliyimizdir
«Azərbaycan» qəzeti, 23 Avqust 1995-ci il

Biz indi elə bir tarixi dövrdə yaşayırıq ki, müqəddəs torpaqlarımızın erməni qəsbkarlarının tapdağından xilas edilməsi, dövlətçiliyimizin və müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi bu gün bütün Azərbaycan vətəndaşlarını dərinəndən düşündürməlidir. Vətənə və xalqa necə xidmət etdiyimizi quru sözlərlə yox, konkret əməli işlərimizlə sübuta yetirməliyik.

Qaçqınlarımızın doğma yurd-yuvalarına qayıtması yollarını tapmalı, hələlik isə onların sosial problemlərinin həllinin vacibliyini unutmamalıyıq. Bütün bunlara vəzifə davalarına son qoymaqla, ölkəmizdə sarsılmaz birlik yaratmaqla nail ola bilərik. Bunu hamımız dərk etsək də, hələlik xalqın istəyincə yerinə yetirmirik.

Hələ də respublikanın bütün vətəndaşlarının sarsılmaz milli birliyinin yaradılmasına açıq və ya pərdələnmiş şəkildə mane olan qüvvələr vardır. Respublikamızda bir çox millətləri, xalqları, etnik qurupları təmsil edən adamlar yaşayır. Bizə elə gəlir ki, bu, Azərbaycanın baş ucalığıdır. Təbiət də belədir. Çəməndə bircə rəng ot bitsə, bu çox cansıxıcı olar. Rəngarəng gül-çiçəklərlə süslənmiş çəməndə daha füsunkar və heyranedici görünür. Ölkəmizin çoxmillətli olması da onun cazibədar olmasından xəbər verir. Bizim kimi hansı millətə mənsub olmasına fərq qoymadan, kimin hansı əqidəyə malik olmasını ön plana çəkməliyik. Əsl milli birliyi bu yolla yaratmaq olar.

Birimiz öz milli mənsubiyyətimizi tərif bayrağına çevirib, qalanlarını nəzərə almayıb «Özümüzün özümüzdən başqa dostumuz yoxdur» şüarını ortaya atmaqla bağlıslanılmaz səhvlərə yol veririk. Belə səhvlərimiz isə az olmamışdır.

Əsrimizin 18-20-ci illərində erməni quldurları yurdumuza basqınlar etdikdə bütün xalq Vətənin müdafiəsinə qalxdı. Məsələn, Soltan bəyin başçılığı ilə bizim camaat erməni azğınlarının basqınlarını dəf etdi. Hər tərəfdən erməni əhatəsində olan indiki Kəlbəcər rayonu ərazisinə bir erməni qanıçeni də addımını basa bilmədi. Bəs biz niyə babalarımıza oxşaya bilmədik? «Nəyə görə oddan törəyən külə bənzədik?».

Bir çox başqa səbəblərlə yanaşı, taxt-taca çatmaq üçün papağımızı suya qoymağımız, xalqın gözündə saxtakarlıqla ucalmaq istəyimiz,

şaiyələrə, tərribatlara əl atmağımız bizi acizə döndərdi. 1988-ci ildən başlayaraq mətbuatda, ən çox aralarda əsassız, xalqı ruhdan salmaq məqsədi güdən yalanlar ayaq tutub yeriməyə başladı. Guya kürdlər 40 min imza toplayıb Ermənistanı birləşmək istəyir kimi iyrenc iftirlər meydana çıxdı. Bu sətirlərin müəllifini bundan ötrü Bakıya çağırıdılar. Biz belə bir işin kürdlərin yuxusuna da girə bilməsinin mümkünsüzlüyünü uca səslə söylədik. Bu haqda televiziya da çıxış etdik.

Bəli, bu gün Azərbaycanda yaşayan kürdlər də, ləzgilər də, talışlar da və.s. yuxarıda bəyan edilən dəyişilməz əqidədəirlər. Buna baxmayaraq, ara sözü gəzdirenlər öz qara niyyətlərindən yenə də əl çəkmək istəmədilər. Belə şeylər yüyənsiz harın at kimi baş alıb getdi ki, kürdlər mərkəzi Laçın olmaqla keçmiş Kürdüstan qəzasını bərpa edib ermənilərin tabeliyinə keçmək fikrindəirlər. Belə hoqqabazların ağ yalanları çoxlarını çaş-baş salırdı. Atılan böhtanlar dağ rayonlarını iqtidar tərəfindən də gözdən-könüldən iraq bir diyara çevirmişdi. Kəlbəcərə gələn işıq xəttini nankor erməni qonşuları kəsdi. Rayon iki il işıqsız qaldı. Əsas yolumuz olan Kəlbəcər –Tərtər yolunu tez-tez erməni xainləri bağladığına görə dəniz səviyyəsindən 3.250 metr hündürlükdən keçən Murov-Xanlar yolunu açmalı olduq. Respublikanın bircə nəfər rəhbər işçisi də Murov yolunu görmədi. Belə münasibət camaata olduqca mənfi təsir edirdi. Nəticədə erməni qudurğınları Kəlbəcərə basqın etdikdə, ordu hissələri döyüşmədən camaatdan iki gün qabaq rayonu tərk etdilər. Kəlbəcər 1993-cü ilin aprel ayının 2-də düşməyə təhvil verildi. Lakin respublikanın Nazirlər Kabineti hələ 1993-cü ilin mart ayının 30-da Kəlbəcər qaçqınlarının yerləşdirilməsi barədə rəsmi sərəncam vermişdi. Qoy bu xəyanətdən hörmətli oxucular özləri nəticə çıxarsınlar.

Bu gün başqa qaçqınlar kimi, kürd qaçqınlarını da doğma yurdlarına qayıtmaq düşündürür. Onlar qeyri- sağlam siyasi hərəkətlərə qoşulmaq fikrində deyillər. Hətta onların ünvanlarına söylənilən şaiyələrdən çoxlarının xəbərləri olmasa da, yenə də kölgələrini qılınclayanlar tapılır. Kölgəyə qılnc çəkənlər isə özlərini yormaqla başqa heç nəyə nail ola bilməzlər.

Azərbaycan və kürd xalqlarının tarixi və sarsılmaz dostluğunun kökləri çox dərinidir. Tarixi vərəqlədikcə bizə bir daha bəlli olur ki, başı min bəlalər görmüş bu iki igid xalq həmişə bir ağlayıb bir gülmüş, iki arxası olan bir dağa bənzəmişdir. Böyük kürd şairi Əbdürrəhman Həjar kürd və Azərbaycan xalqlarını düşməyə qarşı bir qılncın iki ağzı

adlandırmışdır. Həjar «Oğul və ana» şerində hər iki xalqın eyni dərdə düşər olduğunu təsvir etdikdən sonra yazmışdır:

Dedim: - Bağrıqan Vətən, bəsdir, od tutub yandı.
İnan! Ürəkdən inan, budur sənə bax andım:

Kürdüstan torpağının yenilməz oğlanları,
Azərbaycan xalqının dönməz qəhrəmanları,

Əsla qoymaz öləsiz, verib arxa-arxaya,
Bilin, qalib gələcək hər hədəyə, qorxuya.

Axsə da, bircə yerdə gərək axsın qanımız,
Ölsək də, bircə yerdə gərək çıxsın canımız.

Bizim də müqəddəs borcumuz odur ki, ata və babalarımızın bu mövqeyini bir an da unutmayıb xalqımızın dostluq və qardaşlığının keşiyində ayıq dayanaq.

Təəssüflə qeyd edirik ki, bəziləri belə mövqedə dayanmaq əvəzinə suyu bulandırmağa, həqiqətin üzərinə pərdə çəkməyə cəhd edir. Bir sıra qəzetlər «Kürd xalqı və kürd dili yoxdur» (Vaxt), «Kürd ziyalılarını daş-qalaq edəcəklər» («Vətəndaş») kimi ürəkbulandıran, cəfəng, şüurlara zəhər toxumu səpən yazıları dərc etməkdən çəkinmirlər. Sual olunur: - Belə üzdəniraq yazılar kimə faydalıdır və nəyə xidmət edir? Azı-azı belə cızma-qaralar düşmənin təbliğat qılıncının şovlanmasına, onun dəyirmanının suyunun bollanmasına xidmət edir. Məkrli düşmən belə yazıları göydəndüşmə hesab edir, bir az da qabardaraq mətbuatda haray-həşir qoparır ki, görürsünüz, orada kürdlərin başına nə oyun açılır! Hansı ki, azərbaycanlılarla birlikdə kürdləri də erməni cəlladları qovub onların başına müsibətlər açmışlar. Ermənistandan qovulan kürdlərin böyük bir hissəsi Azərbaycanda özünə sığınacaq tapmışdır. Azərbaycan onları doğma qardaşları kimi qarşılamış və heç bir fərq qoymadan qayğısını kürdlərdən əsirgəməmişdir. Göründüyü kimi, cəfəngiyat müəllifləri «millət təəssübkeşi», «milli qəhrəman» kimi xalqın gözüne dürtülmək istəyirlər. Bu cəhdlərin axırı ola bilməz.

Kürdlərlə ermənilərin tarixən hansı münasibətdə olduqlarını bilmək üçün bir erməni yazıçısından misal gətirmək istərdim. Ermənilərin özlərinin böyük yazıçısı hesab etdiyi, XIX əsrdə yaşayan Melik Akopyan

(Raffi) «Xent» və «İskra» poemalarını demək olar ki, kürd xalqının ələhinə yazmışdır. O, iddia edir ki, Türkiyədə yaşayan kürdlər bir milyon erməni qırdılar. Ermənilər kürdlərin qorxusundan öz qızlarına oğlan adı qoyur və onlara oğlan paltarı geydirir. Raffi erməni gənclərini kürdlərdən qisas almağa çağırır. Bu roman son illər yüz min tirajla rus dilində də çap etdirilmişdir.

Respublikamızda yaşayan ruslar da, kürdlər də, ləzgilər də, yahudilər də, talışlar da, tatlar da və başqa milli azlıqlar da Azərbaycan vətəndaşıdır. Buna görə də Vətəni qoumaq hamımızın borcudur.

Etiraf edirəm ki, mən Azərbaycan bir rayonunda da «qara camaat» deyilən, əslində bu xalis insanlar arasında milli ayrı-seçkilik hiss etməmişəm. Belə məsələləri ortalığa atanlar başabəla «ziyalılardır» (əgər onlara ziyalı demək mümkündürsə).

Əgər biz tarixə nəzər salsaq, özümüz yəqinlik hiss edirik ki, xalqlarımızın dar gününün sınaqlarından həmişə üzüağ çıxmışlar. Ürəkdən inanıram ki, indi də belə olacaqdır. Məsələn, Azərbaycan ədəbiyyatına bələd olanlar yaxşı bilirlər ki, bu ədəbiyyatda kürd obrazları əsasən müsbət qəhrəmanlardır. Bu həqiqət isə Azərbaycan və kürd xalqlarının bir-birinə səmimiliyi, bir-birinə arxa olması nəticəsində mümkün olmuşdur. Keçmiş quruluşun mənfi cəhətlərindən imtina etməklə, onun müsbət işlərindən bəhrələnməliyik. O dövrün «Kadrlar hər şeyi həll edir» şüarı bizim də bu gün şüarımız olmalıdır. Xalqa, Vətənə canidildən xidmət edən kadrları göz bəbəyi kimi qorumağı bircə an da olsun unutmamalıyıq. Bir rayondan beş-üç nəfər hardasa bir pis iş görmüşsə, bu səbəbdən həmin rayonun bütün əhalisini və yaxud o bölgədən olan kadrları günahlandırmaq olarmı?

Fikirlərimi açıqlamaq üçün bir məsələni qeyd etmək istərdim. Bu il mart ayında baş verən hadisələrdə bir nəfər də olsun kəlbəcərli iştirak etməmişdir. Bunu isə birinci növbədə bir kəlbəcərli kimi respublikanın baş prokuroru Eldar Həsənovun xalq arasında olan böyük nüfuzunun və sözünün eşidilməsinin nəticəsi hesab etmək lazımdır. Və bu cür kadrların respublikamızın hər bir bölgəsindən olduğunu nəzərə alsaq, bircə şeyi bilərəm ki, həmin bölgələrdən naqis hərəkətlər, dövlətçiliyimizə qarşı atılan addımlar olmamalıdır. Bax, əsl ziyalı, əsl el ağsaqqalı belə yerdə lazımdır. Bir və ya bir neçə şəxsin nüfuzu sayəsində bir rayonun camaatı ağılsız və düşünlənməmiş addım atmaqdan çəkindirilsə, bunu həm həmin adamların ayağına, həm də böyük-küçük, ağsaqqal-qarasaqqal taniyan bütöv bir cəmmatın ayağına yazmaq lazımdır. Qaçqınlarımızın

problemləri ilə bağlı tez-tez müəyyən aidiati təşkilatlara, vəzifəli şəxslərə müraciət etməli oluruq. Bəzən soyuqqanlı, laqeyd adamlarla da qarşılaşıq. Amma əsasən dərdimizi duyan, problemlərinizin həllinə kömək göstərməyə çalışan vəzifəli şəxslər, görkəmli ziyalılarla daha çox təmasda oluruq.

... Mən bu işləri görəndə heç vaxt düşünməmişəm ki, bunu ya azərbaycanlılar üçün, ya da kürdlər üçün edirəm. Ona görə də bu gün mən müəyyən məsələylə bağlı hansı vəzifəli şəxsə və ya ziyalıya müraciət edərsə, milli-etnik ayrı-seçkilik görmürəm.

Əlbəttə, hər bir rayonun ağsaqqalı, ziyalı, sayılan adamlar öz nüfuzundan istifadə edərək camaat arasında lazımi iş aparmalı, əhalinin şər qüvvələrin təsiri altına düşməsinə yol verməmək üçün bacarığını və səyini əsirgəməməlidir. Bunu isə özümüzün borcu hesab etməliyik. Amma təbiidir ki, əhali içərsində əsil ağsaqqalı və həqiqi ziyalını eşitmək istəməyən adamlar da meydana çıxır. Çünki hamının düşüncə tərzini eyni ola bilməz. Belə adamlar Bakıda da, Gəncədə də, Şəkidə də, Naxçıvanda da, Lənkəranda da, ayrı-ayrı millətlər içərsində də, bir sözlə, hər yerdə ola bilər. Bu adamların mənfi hərəkətlərini bir rayona, bir şəhərə, bir millətə bağlamaq ən azı dar düşüncəlikdir. Əfsuslar olsun ki, belə dar düşüncəli adamlar hələ də az deyildir.

İnkaredilməz dəlilərlə sübut edir ki, çürük vicdanı bazara qoyanlar, qaşınmayan yerdən qan çıxarmaq istəyənlər, ictimaiyyəti çaşdırmaq üçün dərinə-qabığdan çıxanlar hiyləbazlığa əl atıb yaranan sabitliyi pozmağa cəhd edirlər. Amma kürdlər çox yaxşı bilirlər ki, həm iqtidarın, həm də bütünlüklə Azərbaycan xalqının onların Vətənə sadıqlığına və etibarına inamı böyükdür. Heç bir şaiyə kürdləri yerindən oynada bilməz və onlar heç kimin dediyinə getməz. Hansı şaiyələrə, iftiralara əl atılsa da, belə murdar hərəkətlər Azərbaycan və kürd xalqlarının tarixi və sarsılmaz dostluğuna ləkə yaxa bilməz. Heç bir tikan bu iki qardaş xalqın arasına girməyi bacarmaz.

Biz dəfələrlə bəyan etmişik ki, Azərbaycan kürdlərinin mədəniyyətlərini, dillərini, tarixini və ədəbiyyatını dirçəltməkdən başqa heç bir siyasi iddiaları yoxdur. Bir daha tam məsuliyyətlə bildiririk ki, həmişə olduğu kimi bundan sonra da kürdlər doğma yurdları olan Azərbaycana, onun dövlətçiliyinə və müstəqilliyinə daim sədaqətli olacaqdırlar.

Bu gün Azərbaycanda minlərlə kürdün azərbaycanlı ilə, minlərlə azərbaycanlının kürdlə nikahda olması danılmaz həqiqətdir. Buna görə

də hansı bir kürd Azərbaycana sədaqətli olmasa və ya hansı azərbaycanlı kürdlərə qarşı mənfi fikirlər yürütsə, biz belə adamların otunu-suyunu özünə yedirtməli və içirtməliyik.

Nəhayət, bir ağsaqqal kimi respublikamızın bütün vətəndaşlarına üz tuturam: gəlin sonra öz başımıza qayıda biləcək ətəyimizə yığdığımız daşları yerə tökək. Hansı millətə, hansı xalqa mənsubiyyətimizdən asılı olmayaraq doğma Azərbaycanımıza sədaqətlə xidmət edək, onun tərəqqisi yolunda əlimizdən gələni əsirgəməyək. Gəlin, əl-ələ verib müstəqilliyimizin keşiyində ayıq-sayıq dayanaq.

Soruşa bilərlər ki, sən ki, bizi xalqa və Vətənə sədaqətlə xidmət etməyə çağırırsan, hələ bir de görüm konkret olaraq özün nə etmişən?

Haqlı sualdır. Məncə, kimin söz pəhləvanlığı etdiyini, kimin xalqa və Vətənə ürəkdən xidmət göstərdiyini bilmək üçün yuxarıdakı sual hamıya verilməli və ondan konkret cavab alınmalıdır.

Xahiş edirəm ki, həmin suala qısa cavabımı qeyri-təvəzökar qiymətləndirməyib, ümumi işimizin xatirəsi naminə söylədiyimi nəzərə alasınız. Qaçqınlıq dövründən qabaq 61 kənddə pulsuz-parasız məktəblər tikdirdiyimi, adı dillər əzbəri olan bir muzeyin yaradılmasının səbəbkarı olduğumu və onlarca belə işləri sadalamaqla fikrində deyiləm. Əsas iş qaçqınlıq dövründə Vətənə, xalqa göstərilən xidmətdir. 66 yaşım var. Sıfırdan başlayaraq bir qəpik də olsun dövlət vəsaiti sərf etmədən Kəlbəcər muzeyi təşkil etməklə məşğulam. Xeyirxah insanların köməyi ilə muzey artıq 2000-dən çox əşyaya malikdir. Tez-tez qaçqınların arasında oluram.

«Azərbaycan dilinin mənzum zinas lüğəti»ni (hələlik heç bir dilin belə lüğəti yoxdur) tamamlayıb nəşriyyata təqdim etmişəm. «Azərbaycan dilinin qafiyə sözlüyü»nü başa çatdırmışam. 150-dən artıq dodaqdəyməz təcnislər və çoxlu şerlər yazmışam. «Azərbaycanca – kürdcə» sanballı bir lüğəti başa çatdırmaqdayam. Başqa yaradıcılıq işlərimi də davam etdirirəm.

Çox kiçik də olsa sadaladığım işləri görməklə məşğulam. Mənə elə gəlir ki, imkanım dairəsində doğma Azərbaycana, həm də mənsub olduğum kürd xalqına cüzi olsa da bir xidmət göstərirəm.

Gəlin sözdən işə keçək, hamımız xalqa və Vətənə xidmət etmək sahəsində yarışaq. Şaiyəbazlara, araqatanlara, öz ağızlarına gücü çatmayanlara, xalqlar dostluğunun ələhdarlığına, bir sözlə Azərbaycanımızın şəninə xələl gətirənlərə qarşı birlikdə mübarizə aparaq. Bir-birimizi düzgün başa düşək. Həqiqəti inkar etməyək.

Gəlin əməli işimizlə birlikdə dərk edək ki, işıqlı gələcəyimiz üçün əlacımız sarsılmaz birliyimizdədir.

Samil Əsgərov
«Roje nu» erməni fitnəkarlığını ifşa edir
«Respublika» qəzeti, 14 Aprel 2001-ci il

Uzun illərdən bəridir ki, erməni mətbuatı dünya ictimaiyyətinə belə bir yalan fikri aşılamağa çalışır ki, guya kürdlər ermənilərlə birləşib Laçında «Kürd dövləti» yaratmaq istəyirlər. Onlar iddia edir ki, 7 iyul 1923-cü ildə Kürdüstan muxtariyyət verilmişdir. Bizimkilər isə yazır ki, burada kürdlər cəmi 2 faiz olduqlarına görə 1929-cu ildə Qırmızı Kürdüstan muxtariyyəti ləğv edilmişdir.

Faktlar inkaredilməz şəkildə sübut edir ki, bu ağ yalanı mənfur erməni təbliğatı çirkin məqsədlərlə ortalığa atmışdır. Lakin təəccüblüdür ki, erməni fitnəkarları yalanın baş tutmamasını görüb əl çəkdiqləri halda, bəzi üzdənirəq tarixdən xəbərsiz siyasətçilər zəhərli «saqqızı» çeynəməkdə davam etdirirlər.

İsveçin Stokolm şəhərində kürd dilində çap olunan «Roja nu» («Yeni gün») jurnalında bu məsələlərə tam aydınlıq gətirən bir məqalə çap olunmuşdur. Azərbaycanda «Kürdüstan muxtariyyəti» haqqında həqiqəti sənədlər əsasında oxuculara çatdırmaqla yanaşı, adı çəkilən məqalə barəsində geniş ictimaiyyətə məlumat verməyi faydalı hesab edirik.

Qondarma Dağlıq Qarabağ problemi ortalığa atıldıqda erməni şovinistləri gələcək çirkin məqsədləri üçün planlar hazırlayıb həyata keçirməyə başladılar. Onlar Dağlıq Qarabağla əlaqə yaratmaqdan ötrü Laçın rayonunu ələ keçirtməyə cəhd göstərdilər. Onlar dünya dövlətlərindən çəkinərək belə bir kələk qurdular: Laçın işğal edildikdə belə bir təsəvvür yaransın ki, buranı ermənilər deyil, kürdlər alıb. Guya kürdlər burada 1923-cü ildə yaradılan «Muxtar Kürdüstan» qurumunu bərpa etmək istəyirlər.

Bəs Azərbaycanda «Muxtar Qırmızı Kürdüstan» doğrudanmı yaradılmışdı? Məsələ belə olmuşdur: 7 iyul 1923-cü il tarixdə Əliheydər Qarayevin başçılığı ilə Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi belə bir qərar çıxarmışdır ki, Kürdüstana muxtariyyət hüququ verilsin. Lakin bu qərarın 9 gün ömrü olmuşdur. Bəli, cəmi doqquz gün! Doqquz gündən

sonra Sergey Mironoviç Kirovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan K(b)P Mərkəzi Komitəsinin iclası keçirilmişdir. İclasda Dağlıq Qarabağın muxtar vilayət olması qərara alınmışdır. Şuşa da bu iclasda Dağlıq Qarabağın tərkibinə qatılmışdır. Kürdüstan isə muxtariyyət hüququ verilməsi lazım bilinməmişdir. Respublikanın qalan yerlərində muxtar hüququ olmayan qəzalar, o cümlədən Kürdüstan qəzası yaradılmışdır. 1929-cu ildə idarəçiliyi asanlaşdırmaq üçün qəzalar dairələrə, az sonra isə rayonlara çevrilmişdir. Kürdüstan qəzasının ərazilərində Laçın, Qubadlı, Zəngilan və Kəlbəcər rayonları təşkil olunmuş, qəzanın bir sıra kürd kəndləri isə Cəbrayıl rayonuna qatılmışdır.

Həqiqətdən bixəbər olanlar cəmi doqquz gün kağız üstə qalan qərarı erməni təbliğatından əxz edib ucundan tutub ucalayırlar ki, guya Azərbaycanda Muxtar Kürdüstan qurumu mövcud olmuşdur. Belə bir qurum olmadığına görə Azərbaycanda heç bir kürdün yuxusuna da girməmişdir ki, mövcud olmayan bir qurumun bərpasını tələb etsin. Onların belə bir təşəbbüs göstərdiyini iddia edənlər ermənilərin xalqlar arasına nifaq salmaq cəhdini - təbliğatını davam etdirənlərdir.

Həqiqət belə olduğuna baxmayaraq, iddia edirlər ki, 1929-cu ildə əhalinin siyahıya alınmasında kürdlərin sayı cəmi 2 faiz olduğuna görə Kürdüstan muxtar qurumu ləğv olunub. Yenə də ermənilərin dəyirmanına su tökənlər, əllərində əhalinin siyahıya alınması sənədləri olmasına baxmayaraq, erməni kəmfürsətləri uydurma 2 faiz məsələsini gündəmə gətirənlərə dəstəvüz edib hay-küyə başladılar ki, görürsünüz, Azərbaycanda kürdlərin başına nə oyun açırlar, onların sayını necə azaldırlar?

Baş açmaq olmur ki, dövlətimiz, bütövlükdə Azərbaycan xalqı kürdlərlə sarsılmaz dostluq və qardaşlıq münasibətində olduğu halda, «yazarlarımız» nəyə görə tarixi həqiqətlərə məhəl qoymayan erməni cəlladlarının əlinə saxta «kozır» verirlər. Axı, rəsmi statistik məlumatlara görə 1921-ci ildə bütün Azərbaycan əhalisinin 2 faizini kürdlər təşkil etmişdir. 1926-cı ildə Kürdüstan qəzasında isə kürdlərin miqdarı 2 faiz yox, buradakı əhalinin 72,3 faizindən ibarət olmuşdur. Bəs onda nəyə görə qəzetlərimiz yalan məlumatlar yayan erməni başkəsənlərinin əleyhimizə çığır-bağır salmasına səbəb olurlar?

Bizcə bütün bunların bir səbəbi vardır: Kürsü davası! Belə olmasaydı gah Azərbaycanda rəhbər vəzifələrdə olanların, gah Milli Məclis iştirakçılarının əsasən kürdlərdən ibarət olduğu barədə quyruqlu yalanlar

qələmə alınmazdı. Yəni camaat, qalxın kürdləri yıxıb, özümüz hakimiyyəti ələ alaql! Belə cəfəngiyyat fikirlərə xalq inanmır və inanmaz. Mən cəsarətlə deyirəm ki, Milli Məclisdə bir neçə nəfər kürdəsilli deputat olsa da, onların heç biri kürd olduqlarına görə Milli Məclisə üzv seçilməmişlər. Bu heç kəsin ağına da gəlməmişdir. Heç Milli Məclisə üzv seçilən kürdəsillilər də kürd olduqlarını yadlarına salmamışlar. Digər tərəfdən, oxu atıb yayı niyə gizlədirlər? Kimdir o kürd Milli Məclis üzvləri? Niyə rəhbər işlərdə, Milli Məclisdə olan kürdlərin adını çəkmirlər? Məgər kürdlər Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşları deyillərmi? Milli Məclisin üzvü ola bilməzlərmi? Əgər doğrudan da adamları kürdlüyünə görə deputat seçirlərsə, onda nəyə görə respublika Kürd Mədəniyyət Mərkəzinin sədri Kamil Həsənov öz namizədliyini verdiyi halda, son iki seçkidə Milli Məclisə üzv seçilmədi?

Haşiyə: Şamil müəllim özü barəsində gedən yalan fikirlərə belə münasibət bildirir: Mənim haqqımda yazırlar ki, inzibati orqanlarda çoxlu adamım var. Bildirirəm ki, yeddi arxa dönənimdən nə inzibati orqanlarda, nə də məmurlar içərisində bircə nəfər də müdir qohumum yoxdur. Bu da sübut edir ki, kürd adları ancaq çirkin məqsədlərlə hallandırılır. Bu isə istər-istəməz səpilən zərərli toxumlardır. Nə yaxşı xalq bu toxumların faydasız və zərərli olduğunu yaxşı bilir və onların cücərməsinə imkan vermir.

Əvvəla, erməni qəsbkarlarının ortaya atdığı bu oyuna gerek qol götürüb oynamayırdılar. Erməni zurnasının çaldığı bu hava onların sümüyünə yeriməyeydi. Belə «yazarlarımız» gerek biləydilər ki, Laçın işğal olandan sonra orada bircə nəfər də olsun kürd qalmadığı halda kürdlər orada özlərinə necə dövlət yarada bilərdilər? Əgər onların belə fikri vardısı niyə bəs Laçından çıxarıldılar, yurd-yuvaları viran edilirdi. Təkcə verməymizə baxmayaraq qəzetlərdə bəzi iftiraçılar mənim də adıma hallandırıb yazırdılar ki, guya mən də Laçında «Kürd dövlətinin» təşkilində iştirak etmişəm. Bəs onda mənim haqqımda niyə qəti tədbirlər görülmədi? Məgər təhlükəsizlik orqanları mənim orada iştirak etdiyimi bilməzdilərmidi? Bir kürd kimi tanındığıma görə mənim adımın ortalığa atılması da erməni hoqqabazlarının kələyi idi. «Bizimkilər» isə ağına-bozuna baxmayaraq erməniləri üfunətli təbliğatına aludə olub hətərən-pətərən danışmağı özlərinə hünər sayırlar. Beləliklə də xalqlar arasında ziddiyyət salmağa xidmət edirlər. Lakin belə fitnələr indiyə kimi baş tutmadığı kimi, bundan sonra da baş tutmaz.

Bəs Laçında «Kürd dövləti» söhbəti necə meydana gəlmişdir? Bu sualların cavabını yuxarıda adını çəkdiyimiz « Roja nu» («Yeni gün») jurnalında öz düzgün əksini tapmışdır. Məqalənin müəllifi elmlər namizədi Tosine Rəşiddir. Onun yazısı adı çəkilən jurnalın 1999-cu ilin üçüncü nömrəsinin 13-15-ci səhifələrinin dərc olunmuşdur. Məqalənin adı belədir: «Dereweke diroki» («Tarixi bir yalan»).

Tosine Rəşid yazır: «1992-ci ilin may ayında Əlixane Məmə mənə zəng vurub dedi ki, Ermənistanın bir parlament üzvü səni görmək istəyir. Əlixanla onun yanına getdik. Bu məmur uzun söz-söhbətdən sonra Azərbaycan kürdlərindən söz açıb dedi ki, Azərbayacan ərazisində bir radio hökumətin əleyhinə çıxış edir, onları dinləyirsənmi? Mən məlumatsız olduğumu bildirməklə yanaşı, inanmadığıma görə soruşdum ki, bu radio hansı dalğada yayımlanır, onun səsini lentə yazmısınızmi? Suallarım cavabsız qaldı. Həmin axşam mən Azərbaycanda tanıdığım bir kürdə zəng vurub bu radio barədə məlumat almaq istədim. O, mənə bildirdi ki, belə bir şey yoxdur, uydurma və yalandır.»

Tosine Rəşid yazır: «Bir axşam Yazıçılar evində ermənilərin məşhur yazıçısı Sero Xanzadyan bizə dedi ki, Laçın kürdlərini yaxşı tanıyır, onlara zülm edirlər, ola bilsin ki, onlar bu barədə məsələ qaldırınsınlar. Bu söhbətdən bir neçə gün sonra Ermənistan hökumətinin orqanı olan «Hayastan Hanrapetutyen» qəzetində qısa bir yazı dərc olundu: «Azərbaycan kürdləri ilə hökumət qoşunları arasında müharibə başlayıb. Biz bu yalanları eşitdikcə başa düşürük ki, Azərbaycan kürdləri barədə nə isə törətmək istəyirlər».

Tosine Rəşid sözünə davam edir: «Nəhayət Dağlıq Qarabağla əlaqə yaratmaq üçün erməni qüvvələri Laçını işğal etdilər. Onlar güman edirdilər ki, dünya ictimaiyyəti bu hadisəni pis qarşılayar, ona görə də bir kələk qurmaq lazımdır. Onlar Vəkil Mustafayevi Yerevana çağırıdılar. Biz ona bura nəhaq yerə gəldiyini, səhv iş gördüyünü bildirdik... Biz yaxşı bilirdik ki, ermənilərin kürdlərlə dostluğu yoxdur. Onlar qanlarını töküb kürdlərə muxtar qurum yaratmazlar. Dərindən anlayırdıq ki, Aşot Manuçaryan kürdlərin dostu deyil.

Mərkəzi meydanda keçirilən mitinqlərə yarım milyon adam toplanırdı. Biz bir dəstə kürd mitinqə başçılıq edən Aşot Manuçaryana yaxınlaşıb ona bildirdik ki, kürdlər Ermənistandan çıxırlar, bu barədə nə fikirdəsiniz? O, 500 min adamın qarşısında dedi: - Kürdlər heç vaxt

bizimlə dost olmayıb, gedirlər getsinlər, daha yaxşı! Biz düşünürdük ki, yarım milyon adamın qarşısında bu sözləri deyən adamın ürəyində gör kürdlərə qarşı nələr var?!

Məqalədə deyilir: Yerevanda Aleksan Hakopyanın başçılığı ilə «Qarabağ komitəsi» yaradılmışdı. O və onun həmfikiriləri bizə deyirdilər ki, biz istəyirik ki, kürdləri Laçına qaytararaq, ermənilərlə kürdlərin dostluğunu bərpa edək və sizə dövlət yaradaq.

Bizim aramızda çox az adam bu deyilənlərə inanırdı. Çoxları birdə-fəlik bu yalanlardan uzaq dayandılar və belə yığıncaqlara gəlmədilər. Nümunə üçün belələrindən professor Şəkroye Xudonu göstərə bilərəm. Yerdə qalanlar, məndə onların içərisində yaxşı bilirdik ki, ermənilərin dedikləri «Kürd dövləti» yalandır. Biz buna əsla inanmırdıq. Amma biz güman edirdik ki, bu hay-küydən kürd məsələsi gündəliyə çıxar, Azərbaycan özü burada yaşayan kürdlərin mədəniyyətinə qayğını artırar.

«Qarabağ komitəsi» Vəkil Mustafayevin rəhbərliyi ilə vərəqələr hazırlayıb təyyarəylə Azərbaycanda kürdlər yaşayan ərazilərə səpələyirdilər. Bu vərəqələrdəki yazılar «Rya tezə» («Yeni yol») qəzetində çap olunurdu.

Qərara aldılar ki, 1992-ci ilin iyul ayının 9-da Yerevandan Laçına gedib «Kürdüstanın» yaradılması barədə mitinq keçirək. Ermənistanda kürdlər yaşayan yerlərə adam göndərdilər. Laçına gedəcəyəmiz günü bilirdilər.

Haşiyə: 1992-ci ildə dekabr ayında Azərbaycan hökuməti bir dəstəimizi Moskvada keçirilən beynəlxalq kürd konfrasına göndərmişdi. Akademiyanın müxbir üzvü (indi artıq həqiqi üzvü) Teymur Bünyadov da bizimlə idi. O, orada şahidi oldu ki, biz konfransda Azərbaycan mənafeyini necə müdafiə etdik. Mənim sualları necə cavablandırığımı Teymur Bünyadov özü eşidirdi.

Konfransa Yerevanda çıxan «Yeni yol» qəzetinin redaktoru Əmərikə Sərdar da gəlmişdi. Biz ondan soruşduq: - Laçında saxta «Kürd dövləti» oyununa niyə getmişdiniz? O bildirdi ki, mən Laçına getmək istəmirdim. Mənim qızlarımı ermənilər tutub saxlamışdılar. Mənə bildirdilər ki, Laçına getməsəniz qızlarının başına oyun açacağıq. Biz bildirdik ki, dünya ictimaiyyətinə aldatmaq üçün ermənilər yalançı «Kürd dövləti» oyununda bizi zorla oynadırdılar.

Tosine Rəşid yazısında bildirir: «Laçının işğalına görə dünyanın böyük dövlətlərindən qorxan erməni rəhbərləri əvvəlcədən hazırladıqları planları həyata keçirməyə başladılar. İki avtobusa Yerevan kürdlərini doldurub 9 iyun 1992-ci il tarixdə Laçında «Kürd dövləti qurmağa» apardılar. Axşamüstü Laçına çatdıq. Gözlərimizə inanmadıq. Laçın şəhəri od tutub yanırdı. Biz onun səbəbini hərbiçilərdən soruşduqda bildirdilər ki, bu yuxarıların göstərişidir. Daldalanmağa yer tapmayıb avtobuslarda gecələməli olduq.

Tosine Rəşid hadisələrin sonrakı gedişini belə təsvir edir: «Şəhər, yəni 10 iyun 1992-ci il tarixdə, gündüz saat 11-də mitinq başladı. Ermənilər kürd bayrağını uca bir yerə sancmışdılar. Gətirdikləri müxbirlər videokameraları işə saldılar. Rus və kürd dilində şüarlar gözə dəyirdi. Mitinqdə Vəkil Mustafayev, Şərəfə Əşir, Karlane Çaçani, Əlixane Məmə və başqaları çıxış etdilər. Mən onlara kənardan mağmun-mağmun baxıb belə düşünürdüm: «Gör biz necə bədbəxt bəndələrik. «Yaşasın, yaşasın!» deyib çıxış edənlər özləri də yaxşı bilirdilər ki, yalan danışirlar. Ermənilərin çaldığı hava ilə oynayrlar».

Tosine Rəşid sözünü belə yekunlaşdırır: «Həmin günün axşamı biz Yerevana qayıtdıq. Sonralar ermənilər Azərbaycan kürdləri yaşayan başqa rayonları da zəbt etdilər. Lakin heç kim onlara gözün üstə qaşın var demədi. Beləliklə, «Kürd dövləti» yaratmaq da, kürdlərə «qayğı da» yaddan çıxdı. İndi kürdlər yaşayan və Azərbaycanın digər torpaqları erməni işğalı altındadır. Azərbaycan diplomatik yolla Qarabağın Ermənistan tərəfindən işğal olunduğunu sübut etməli, zəlalətdən qurtarıb öz yurd-yuvalarına qaytarmalıdır. Azərbaycan ermənilərin kürdlərin də başına açdıqları oyunları dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıdır».

Bəli, bunları yezdi kürdələrinin tanınmış ziyalıları Tosine Rəşid yazır. Biz isə erməni quldurlarına qarşı polad kimi birləşmək əvəzinə, ölkədə milli birlik yaratmaq yerinə «kürsü davası»na qurşanmışıq, Azərbaycana tarixlər boyu sədaqətli olan, onunla çəkici bir zindana vuran kürdləri futbol topu kimi ortalığa qoyub hərəməz bir təpik vurmaqdan, onlara iftira atmaqdan zövq alırıq. Bax, bu milli bədbəxtlikdir.

Məsələ yuxarıda yazılanlar kimi olduğu halda qəzetlərdə kürdlərin haqqında dəlinin yuxusuna girə bilməyən böhtanlar çap olunur. Guya azərbaycanlıların hər birinə 200 dollar verib onları kürd yazdırırlar. Bununla da kürdlərin sayını artırıb Azərbaycanda «Kürd dövləti» yaratmaq istəyirlər. «Addım» qəzeti isə lap ağılını itirib, yazır ki, Kamil Həsənov və Şamil Əsgərovun başçılığı ilə kürdlərin silahlı üsyanı hazırlanır. Belə quyruqlu yalanlardan istənilən qədər misal gətirə bilərik. Lakin nəyə görə belə araqatanlara, xalqlar arasında nifaq tötətmək üçün

dəridən-qabıqdan çıxanlara «gözün üstə qaşın var» deyilmir, bu, təəccüb doğurur.

Tarixin ibrət dərslərinə məhəl qoymayan bu cızma-qaraçılar kürdləri ermənilərin dostu kimi qələmə verirlər. Məsləhət görədim ki, belə şaiyələri yayanlar ermənilərin böyük yazıçısı hesab etdikləri Melik Akopyanın (Raffinin) «Xent» və «İskra» romanlarını oxusunlar. Raffi «Xent» romanında kürdləri qəddar kimi qələmə verib yazır ki, Türkiyədə kürdlər bir milyon ermənini qətlə yetirdilər. Ermənilər kürdlərin qorxusundan öz qızlarına oğlan paltarı geyindirirdilər. O, bu qisasları, kürdlərdən almağı tövsiyə edir.

M.Akopyan «İskra» romanında kürdlərlə erməniləri müqayisə edib deyir: «Kürd uzaqdan görünəndə erməni qorxusundan evə girib qapını bağlayır, kürd gəlib onun var-yoxunu yığışdırıb aparandan və gözdən itəndən sonra qapını açıb çölə çıxır».

Bəli, bunu Melik Akopyan (Raffi) etiraf edir. O yazır: «Düzünü söyləsək, kürdlər, hətta onların kor toyuqları ermənilərdən igiddir.»

Biz isə bu yazılardan nəticə çıxarmaq, kürdləri ruhlandırıb erməni quldurlarına qarşı vuruşa qaldırmaq əvəzinə, onlardan düşmən obrazı yaratmağa cəhd edirik, varlıqlarını danırıq. Beləliklə, özümüz özümüdə qənim çıxırıq. Bir daha təkrar edirəm ki, belə yanlış mövqe nə dövlətimizin, nə də bütünlüklə Azərbaycan xalqının mövqeyidir. Bu isə düşmənin zərərli təbliğatına havadar çıxmağa bərabərdir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, azərbaycanlılarla kürdlər elə qaynayıb-qarışmış, elə dostlaşıb-qardaşlaşmışlar ki, heç bir qüvvə onların arasına nifaq sala bilməz. Buna qəti əminəm.

İşğal edilmiş torpaqlarımıza xarici kürdlərin köçürülməsindən dəm vurulur. Mən buna qəti surətdə inanmıram. Qəzetlərdə Əhməd Həbiyevin yazdığı və başqalarının dediyi kimi, ola bilsin ki, ermənilərin Laçındakı «Kürd dövləti» kimi qondarma bir oyun oynanılsın.

Suriyada kürdlər yaşayan yerlərdə ermənilərdən bir çoxu öz dilini bilmir. Yalnız kürd dilində danışirlər. Ola bilər ki, belə ermənilərdən işğal olunmuş ərazilərə gətirib onları kürd kimi qələmə versinlər. Belə kələklərin də üstü açılıb ifşa olunar.

Mən bütünlükdə erməni xalqının əleyhinə deyiləm. Nifrətim başqalarının torpaqlarına göz dikənlərədir, xəyanətkarlıq və kəmfürsətlik edib bizi yurd-yuvamızdan qaçqın edənlərədir. Bu da ola bilərdi ki, başqa dövlətlərdə, məsələn, Suriyada kürdlər onlarla yaşayan ermənilərlə dostluq etsinlər. Bu da təbii bir haldır. Vəziyyəti nəzərə almaq lazımdır. Təki arada məkrli yox, sədaqətli dostluq olsun.

Dəfələrlə yazdığımı bir daha təkrar edirəm ki, biz əvvəlcə çalışıb erməni cəlladlarından işğal altında olan torpaqlarımızı «Allahın əmri» ilə, yəni sülh yolu ilə almalıyıq, yox, əgər onlar ipə-sapa yatmaq istəməsələr, onda «yan dəmiri» ilə, yəni müharibə yolu ilə azad etməliyik. Nə güzəştə getsək də, torpaqlarımızın bir qarışını da Ermənistana verməməliyik. Tarixən çox torpaqlarımız onlara verilib. Daha bəsdir!

Qəribədir, bir tərəfdən erməni təbliğatı məni top atəşinə tutur, digər tərəfdən aramızda olan boşboğazlar adımı hallandırmaqdan yorulmurlar. Bax, bu yer-göyə sığmayan bir ədalətsizlik, insafsızlıqdır. Konkret bir misal: Amerikada rus dilində çıxan «Qolos Armeniyi» qəzeti özünün 1 may 1997-ci il tarixli sayında fizika-riyaziyyat elmləri namizədi Vladimir Artunyan adlı birisi görün nələr yazır: «Hadrut muzeyinin bir işçisi ilə 1986 və 1987-ci illərin yayında Kəlbəcərə ekspedisiyaya getdik. Onun «həmkarı» Şamil müəllim öz başının dəstəsi ilə hər yeri gəzib ermənilərin daşlar üzərindəki tarixi yadigarlarını partlayıcı maddə olmadığına görə kumpullarla, kustar alətlərlə, lomlarla dağıdıb, silib yox etmişdir».

Mən, Əhməd Həbiyevin «Baweri» («İnam») romanı haqqında bir məqalə dərc etdirdim. Burada Mikoyanın fitvası ilə Ermənistandan kürdlərin Orta Asiyaya sürgün edilməsinə nifrətimi bildirdim. Bundan sonra bir həftə erməni radiosu, erməni, rus və Azərbaycan dillərində mənim əleyhimə olmanın böhtanlar yaydı.

Bakının küçələrində «kürsü davası» naminə boğazdan yuxarı «Vətən! Vətən!» deyib qışqıranlar indi mənim ünvanıma şər-şəmədə söyləyirlər. Onlar qışqırdıqları zaman mən bu yaşında əynimdə əsgər paltarı, çiyimdə avtomat orduya Fövqəladə Yardım Komitəsinin sədri olmaqla hər gün döyüş bölgələrində olurdum. Əsgərlər qarşısında onları ruhlandırmaq məqsədilə vaxtaşırı erməni quldurlarını ifşa edən şerlər oxuyurdum, kitablarımı paylayırdım. Bu dediklərimin yüzlərlə şahidləri vardır.

Mən gündəliklərimi şerlə yazıram. Əgər bu gündəliklərim nəzərdən keçirilsə, görülər ki, erməni işğalçıların əleyhinə yüzlərlə şer yazmışam. Bunların bir çoxu kitab və qəzetlərdə çap olunmuşdur. Hələ Kəlbəcər düşməne satılmamışdan qabaq respublika qəzetlərində çoxlu məqalələr çap etdirib dəfələrlə hay-haray qopartdım ki, Kəlbəcərin müdafiəsi yox dərəcəsidir, əgər Allah eləməmiş, biz onu əldən versək bir milyon ilə də geri qaytara bilmərik. Kəlbəcər kimi polad qala düşmən əlinə keçsə Azərbaycanın belə qırılar və başqa rayonlarımız da

daşnak caynağına keçər. Min-min təəssüflər olsun ki, özümüz deyib, özümüz eşitdik. Hay-harayımıza əhəmiyyət verən tapılmadı.

Haşiyyə: Mənim unudulmaz anam Gülgəz Xəlil qızı bir qaçqın kimi Bakı şəhərində «Kəlbəcər, Dəlidağ» deyə-deyə dünyasını dəyişdi. Onun özünün qoşduğu mindən çox bayatısı vardır. Biz onun bayatılarından 700-dən artığını bir kitab halında bu yaxınlarda çap etdirdik. Bu bayatıdan 150-dən çoxu xəyanətərk ermənilərin ifşası barədədir.

Qaçqınlıq dövründə analoqu olmayan «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», əsasən yeniliklərdən ibarət olan «Dodaqdəyməzlər», «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstani» və başqa kitablar çap etdirdim. Bu kitablar mətbuatda «dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsi» kimi qiymətləndirildi. Bu kitablarda da erməni işğalçılarının bəd əməllərinə həsr olunmuş ayrıca bölmə var idi.

Belə işlərdən çox danışa bilərəm.

Nədənə böhtan və iftira yazanlar bunları görmək istəmirlər. Mən onlardan soruşuram: - Bəs siz Azərbaycana bu çətin dövrdə hansı xidməti etmişiniz?

Gəlin, Azərbaycanda yaşayan bütün vətəndaşların birliyini daha da möhkəmləndirək, dost olaq, sirdaş olaq, qardaş olaq. Gəlin, erməni cəlladlarına qarşı yekdil mübarizə aparaq, işğal olunan torpaqlarımızı geri qaytarınca «kürsü davalarını» yada salımaaq.

Mən, Azərbaycan kürdlərinin fikrini hələ 1982-ci ildə görkəmli şair Xəlil Rza Ulutürkə yazdığım bir məktubda belə təsvir etmişəm:

Deyirlər ki, bir oğlu doğa bilməz iki ana.
Çox uzağa getməyin heç, mən timsalam bu gün ona.
Bir anam Kürd, bir anam Od – Odlar yurdu Azərbaycan,
İkisinin yolunda da göz qırpmadan verərəm can.
Od anama sataşanı diri-diri soyaram mən.
Kürd anama daş atanın gözlərini oyaram mən.

Bir agsaqqal, bir ziyalı kimi bunları yazmağı və deməyi özümə borc bildim.

Şamil Əsgərov
Azərbaycanda kürd problemi yoxdur,
onu yaratmaq istəyənlər var
«Yeddi gün» qəzeti, 02 Avqust 1998-ci il

Respublikamızda «kürd məsələsi», PKK-nın real təhlükəyə çevrilməsi ilə bağlı söz-söhbətlər, mətbuat materialları az qala gündəliyə çıxarılıb. Doğrudur, bu söhbətlər son vaxtlar daha çox fəallaşsa da əslində adım iki onillikdən artıqdır ki, bu və ya digər şəkildə həmin məsələdə hallandırılır. Gah Kəlbəcəri İraqa qatmaq, gah da «Kürdüstan dövləti» yaratmaq istəyimdən danışılır. Düzü mənə qarşı hücumlar o vaxtdan başladı ki, kürd ədəbiyyatından müdafiə etdim və bu dildən azərbaycancaya tərcümələrim oldu. Vaxtaşırı mənə tuşlanmış böhtanların cavabları verilse də, tamam unudulmayıb. Hələ 80-ci illərin əvvəllərində söhbət gəzdi ki, guya mən Kəlbəcəri, Laçını və daha haranısa İraqa qatmaq istəyirəm. O vaxt mübariz şairimiz Xəlil Rza Ulutürk də bu məsələyə öz kəskin, prinsipal münasibətini bildirdi. 1988-ci ildə, hələ Kəlbəcərin işğalından xeyli əvvəl isə şaiyə yaydılar ki, Şamil Əsgərovun rəhbərliyi ilə 40 minlik kürdün Ermənistanı birləşdirmək istəyi barədə imzalar toplanıb.

O vaxt rəhmətlik Qasım Qasımzadə məni Bakıya çağırırdı. Onunla, indi MM-in üzvü, şair Sabir Rüstəmxanlı, EA-nın Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru Yaşar Qarayevlə görüşlərim oldu. Hamısına da bildirdim ki, əgər bircə imza tapa bilsəniz, mən dar ağacını öz ayaqlarımla getməyə hazıram.

Kobud səhvlərin, söz-söhbətlərin yaranmasına səbəb ilk növbədə Azərbaycanda yaşayan kürdlərin tarixini, mənşəyini bilməməkdən irəli gəlir. Biri deyir bu qədər kürd kəndi var, digəri isə adamların sayını müəyyən etməyə çalışır. Başa düşmək olmur ki, bütün bunları inadla müəyyənləşdirməyə nə ehtiyac var? Axı bu barədə heç vaxt söhbət açılmayıb və belə bir fikrimiz yoxdur. Ancaq unutmaq lazım deyil ki, səriştəsiz yazarların naşığılından məkirli düşmənlər mətbuatı, erməni siyasətçiləri məhərdətlə faydalanır, Azərbaycanda başqa millətlərə və azsaylı xalqlara divan tutulur, deyərək bütün dünyaya bar-bar bağırırlar. Daha sonra mənim guya Laçında keçirilən kürd konfransında iştirakımdan danışılır. Belə bir konfransın olması sadəcə olaraq cəfən-

giyyatdır, söz oyunudur. Ancaq Əbülfəz Elçibəyin prezidentliyi dövründə, 1992-ci ilin dekabrında Moskvada keçirilən kürdlərin beynəlxalq konfransında iştirak etmişəm. Həmin konfransda prinsipal çıxışla Azərbaycanı məkrli söz-söhbətdən necə müdafiə etdiyim də məlumdur. Buna MM-in üzvü, Təhsil Komissiyasının sədri, Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü Teymur Bünyadov da şahidlik edə bilər.

Vacib bir məsələyə də münasibət bildirməmək olmur. Guya kürdlər milli qeyrətini, mənliliyini itirən azərilərə 200 dollar verib, milliyyətini kürd yazdırırlar. Bu məsələni ortaya atan «Demkonqres» hər şeydən əvvəl özünü və həmfikirilərini gülünc vəziyyətdə qoyur. Əvvəla, belə böhtan, şər ilk növbədə bütünlükdə Azərbaycan xalqının ləyaqətinə, şərəfinə ləkə yaxmağa yönəlir. İnanmaq çətindir ki, hansısa azəri öz mənliliyini 200 dollara satıb, özünü digər millətin ailəsinə üzv edər. Digər tərəfdən həmin pulları bu məqsəd üçün paylayanların şəxsiyyəti, kimliyi məlumdursa, suyu bulandırmağa nə ehtiyac, niyə məhkəməyə müraciət etmirlər? Bu gün Kəlbəcər, Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl rayonlarında bir nəfər də tapa bilməzsən ki, pasportunda milliyyəti «kürd» yazılmış olsun. O cümlədən də mənim özüm, kürd əslim-nəslim. Əgər belə bir istəyim olsaydı, öz qohum-əqrabamı yazdırardım, daha dağa-daşa niyə düşürdüm? Nəhayət, qoy bu məsələni ortaya atanlar unutmasınlar ki, yeni pasportlarda milliyyət sözü yazılır.

Bəli, sensasiya axtarışında olanlar bu gün kartın başqa üzünü çeviriblər. Son vaxtlar respublikamızda yaşayan kürdlərlə beynəlxalq aləmdə terrorçu təşkilat kimi tanınmış PKK-nın bağlılıqlarından danışır, «Ronahi» kürd mədəniyyət mərkəzinin adını çəkirlər. Hətta oğlumun həmin təşkilatla yaxınlığını iddia edənlər də var. Doğrusu, yüz illər boyu azərbaycanlılarla çiyin-çiyinə yaşamış, qaynayıb-qarışmış xırda azlıqlara qarşı bu böhtan bütün kürdləri narazı salır. Sadə, təmiz kürd adını PKK ilə birgə çəkilməsi bizi açıq-aşkar təhqir etmək, heysiyyətimizi alçaltdırmaqdır. Məgər kürd bu torpaq yolunda ayrı-seçkilik salıb, dar ayaqda qaçıb gizlənib? Mən PKK-nın Azərbaycana köçdüyünü, Azərbaycan üçün təhlükə yaratdığını, onun burada dayaqları olduğunu əfsanə hesab edə bilmərəm. «Ronahi» kürd mədəniyyət mərkəzinin PKK-nı dəstəkləməsini, onun sədrinin Abdulla Öcələnla görüşməsini böhtan sayıram. Oğlum Həjjara gəldikdə isə, bir kürd kimi sözügedən məsələdə onun fərqli fikirləri ola bilər. Lakin o, Azərbaycan ələhinə bir iş görsə, ya bir söz demiş olsa, mən onu oğulluqdan məhrum edə bilmərəm.

Azərbaycanda PKK-nın fəaliyyətinin genişlənməsi, təşkilatın nümayəndələrinin hətta dövlət strukturlarında təmsil olunması ilə bağlı hay-küylərin də üzərindən sükutla keçmək olmur. Hətta son dərəcə məsuliyyətsiz çıxışlar da eşidirsən. Məsələn, Bakıda kürdlərdən ibarət qoşun yaradılması, kürd kadrlarının siyahısının tutulması və.s. Əvvəla, hansı millətə mənsub olduğumuzdan asılı olmayaraq hamımız Azərbaycan vətəndaşıyıq. Rəhbər vəzifələrdə də hər millətin nümayəndəsi işləyə bilər. Ona qalsa, Türkiyədə 8 prezidentdən 3-ü kürd olub. Yaxşı olardı ki, söhbət kimin hansı millətə daha çox mənsub olmasından yox, Vətənə, xalqa necə xidmət etməsindən gedəydi. O ki qaldı fakta, zəhmət çəkib hansı rəhbər vəzifədə kürdün olduğunu qoy özləri araşdırsınlar. Mənə gəldikdə, Azərbaycanda «kürd dövləti» yaratmaq arzum gülüncdür. Yeddi arxaya dönməmin də vəzifə kreslosu yoxdur.

«Qarabağ» qəzeti üzrə istəyib

Redaksiyadan: Qəzetimizin 11 yanvar 1997-ci il tarixli 01(218)

Sayında Laçın rayonunun Qarışlaq kənd sakini Çingiz Mehəliyevin «Yalan Allahın düşmənidir» adlı yazısını dərc etmişik. Məqalədə Şamil Əsgərova qarşı bir sıra ittihamlar irəli sürülmüş və həddindən artıq təhqirlərə yol verilmişdir.

Redaksiyaya həmin yazı ilə bağlı bir neçə etiraz məktubu daxil olmuşdur. Şamil müəllim redaksiyaya dəvət edildi və onun gətirdiyi rəsmi mənbələri və dəlilləri nəzərdən keçirib yəqin etdik ki, ona həqiqətən də yolverilməz böhtanlar atılmışdır.

Yol verilmiş nöqsanlara görə «Qarabağ» qəzeti Şamil Əsgərovdan üzrə istəyir.

«Qarabağ» qəzeti, 1 fevral 1997-ci il, № 2 (219)

«Addım» qəzeti təkzib verib

«Addım» qəzetinin 016(141) 13-20 may 2000-ci il tarixli sayında «H.Əsgərov R.Köçəryanla görüşü» sərlövhəli yazı dərc olunmuşdur. Yazıda adları çəkilən Kamil Həsənov və Şamil Əsgərov haqqında yanlış

məlumat verdiyinə görə, müəllif Dilbər Həsənbəyli qeyd olunan şəxslərdən (Kamil Həsənovdan və Şamil Əsgərovdan – red.) üzr istəyir.

«Addım» qəzeti isə bir daha dəqiqləşdirməmiş belə informasiyaların səhifələrində dərc olunmasına yol verməyəcək.

Şamo Arif

Səviyyə

«Ədalət» qəzeti, 08 Fevral 1997-ci il

«Azərbaycan, kürd xalqlarının dostluğuna, qardaşlığına xələl gətirməyin, mane olmayın. Qoyun onlar həmişəki kimi mehriban yaşasın... Bir daha təkrar edirəm: Yalan Allahın düşmənidir. Əsil kişi yalan danışmaz.»

Gözəl deyim, mərdanə fikirdir, əgər bu sözlər səmimi bir insanın düşüncələri olsaydı. Təəssüf ki, bu, belə deyil. «Yalan Allahın düşmənidir» məqaləsində («Qarabağ», 11 yanvar 1997) Çingiz Mehrəliyev kimi alimi deyim, yoxsa tədqiqatçı, müstəntiq, prokuror, bilmirəm bir müəllifin atmacalarını, böhtanlarını, bir-birinə zidd olan fikirlərini oxuduqca heyrət etməmək olmur ki, «Qarabağ» qəzetini müəllif səviyyəsinə enməyə nə və hansı hissələr vadar etmişdir?

Məqalə müəllifinin bütün «oyunları» Azərbaycan –Kürd xalqının şərəfəti övladı filologiya elmlər namizədi Şamil Əsgərovun ləyaqətinə toxunmaqla Azərbaycan, Kürd xalqlarının arasına soyuqluq salmaqdan başqa bir məqsəd güdmür. Amma hər kəs ağıllı da, başıhavalı da bilməlidir ki, əsrlərlə bərkdə-boşda bir-birinin içində qaynayıb-qovuşan xalqların mehribanlığına xələl gətirmək istəyənlər, havadarları nə qədər güclü olsalar da, xeyir tapa bilməzlər. Ağıllı da, başıhavalı da bilməlidir ki, başqasını alçaltmaq məqsədilə dilə gətirilən «xoş» sözlərin hamısı ilk növbədə «müəllifin» özünə ünvanlanır.

Məqalədən bəzi «dəyərli» cümlələr: «Hürriyyət» qəzetinin 01-07 iyul 1993-cü il tarixli buraxılışında «Azərbaycan kürdləri haqqında nə bilirik» mövzusunda Şamil Əsgəri (ov) ilə (alim, kürdşünas) müsahibə verilmişdir... Şamil Əsgəri öz əsassız fikirlərini sübut etmək üçün elmi əsası olmayan kitablara əsaslanır... Ş. Dəlidağ (təxəllüsə bax ha!) yazır: «Cəllad Andronik paşanın, Dronun, Njdenin quldur dəstələri Sultan

bəyin başçılığı ilə əsasən Laçın, Qubadlı, Kəlbəcər kürdlərinin hünəri ilə Azərbaycan torpaqlarından qovuldu və onlara ağır zərbələr endirildi... «Bu ki ağ yalandır, Ş. Dəlidağ. Əsl kişi yalan danışmaz. Siz mətbuatda gah Şamil Əsgərov, gah Şamil Əsgəri, gah da Ş. Dəlidağ kimi verməyiniz onu göstərir ki, saxtakarlığa, yalana, cəfəngiyyata meyl edən, ağa qara, qaraya da ağ deyənlərdənsiniz».

Birincisi, hörmətli «müəllif», dörd il uzaqlıqda olan (1993) Şamil müəllimin məqaləsi necə oldu ki, indi sizi oyatdı? Bəlkə, Sizi dörd illik «elmi düşüncələrinə» – yuxusundan ayılıb bu gərgin dünyamızda da «kişə» salan var? İkincisi, hansı məqalələrində istinad edilən kitabların elmi dəyəri olmadığını açıqlamısınız? Bəlkə, başqa alimlər bunu ediblərse, bunu da göstərməyiniz daha yaxşı olardı ki, Şamil müəllimi tənqid (təhqir yox) etməyə bir dayaq nöqtəyiniz olaydı. Üçüncüsü, şairlərin hansı soyadda, hansı təxəllüsdə çıxış etmələri bütün dövrlərdə təbii bir hal kimi qəbul edilib ki, daha heç kəs, əlbəttə, Sizdən başqa, «təxəllüsə bax ha!» deyə əsməcəyə düşməyib. Mən Şamil müəllimə məsləhət bilərdim ki, Sizi vahiməyə salmamaqdan ötrü «Şamil Ağılıdağ» təxəllüsünü götürsün. Səmimi deyirəm, müdrik insanlar başqalarının səhətini də qorumağıdır. Dördüncüsü, Sultanbəy tərəfindən Andronikin məğlub edilməsinə etirazını bildirib: «Bu ki ağ yalandır. Əsl kişi yalan danışmaz» deyə qəzəblənirsiniz. Görəsən «ağ yalanı» hansı «kişi» deyir? Bəlkə siz Sultanbəy döyüşünün bir iştirakçısı kimi daha dəqiq məlumatlar verəsiniz – kimlərin azərbaycanlı, türk, kürd olduğunu soyadları ilə deyəsiniz. Utanmayın... Necə ki, çəkinmədən böhtan atırsınız: «İndi məlum oldu ki, sözdə «kürd Azərbaycan xalqlarının dostluğundan» ağız dolusu danışan, vaxtı ilə kürdlərin imzalarını toplayıb Ermənistanla kürdlərin birləşməsinə can atan, dəridən-qabıqdan çıxan məhz Azərbaycan-kürd xalqlarının dostluq suyunu bulandıranların lideri Şamil Əsgərovdur».

Siz çox böyük ittihamlar irəli sürürsünüz və bu ittihamlarınızın həqiqiliyini yalnız Xalq Məhkəməsi həll edə bilər. Dediklərimiz təsdiq edilərsə, Şamil müəllim ən azı Azərbaycan və kürd xalqlarının daş-qalağına verilməlidir. Yox əgər ittihamlarınız böhtan olaraq qalarsa, onda Siz Soltan bəyin ruhunun cövlan etdiyi torpaqda boya-başa çatan Laçın ağsaqqallarına, Laçın igidlərinə cavab verməli olacaqsınız. Amin! Min Amin!..

Daha sonra «Azərbaycana xarici ölkələrdən Kürd millətindən adamlar köçürüldüyündən» xoflanıb yazırsınız: «Azərbaycan qaçqını

azmış, kürdləri də köçürüb gətirirlər. Hüquq mühafizə orqanları hələlik susur. Görünür burada da xəyanət əməli var».

Allahu Əkbər!!! Özbəkstandan qovulan məshəti türklərinin gəlişi xəyanət sayılmır. Hələ də Azərbaycanda on minlərlə xalis erməninin kefiçində yaşaması da xəyanət olmur. Bu xalis ermənilərdən də törəyən minlərlə yarı azərbaycanlı, yarı erməninin də yaşaması xəyanət kimi qiymətləndirilmir. Ancaq 500 kürdün Azərbaycana pənah gətirməsi də, onların gəlişinə (əgər gəliblərsə?) rəğbət bəsləyən hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları da xəyanətkarlıqda suçlanırlar.

Nə tez unutdunuz, «Azərbaycan, Kürd xalqlarının tarixi qardaşlığından, dostluğundan» açılan «kələmlarınızı?» kürdlərdən niyə bu qədər qorxursunuz? Ermənilərdən qorxmadığınız halda Azərbaycana (təkcə Azərbaycanamı?) baş ucalığı gətirən, kürdlüyünü danmayan görkəmli şəxsiyyətlərin millətindən olan 500 nəfərin Azərbaycana gəlişindən niyə daralırsınız? Siz özünü ermənilərdən, ermənisifətlərdən qoruyun...

Yenə də «narahatlıqla» «Kürdün səsi» qəzetində dərc olunan məlumatlara «insan pripiska»sı kimi yanaşırsınız: «20 nəfər ziyalı: alim, yazıçı, şair və b. kürd millətinin nümayəndəsi kimi təqdim olunur. Araşdırmalar və dəqiqləşdirmələr sayəsində müəyyən etdim ki, (Allahu Əkbər! –Ş.A) bu 20 nəfərin yalnız ikisi... kürddür»

Hörmətli «tədqiqatçı», bəlkə də «görkəmli kəşfiyyatçı», birincisi, Siz kimə qulluq edirsiniz? (ürəyinizə başqa şey gəlməsin). İkincisi, şəxsən Siz mənimlə – mən Şamo Ariflə nə vaxt söhbət edib mənim kürd olmadığımı «araşdırıb, dəqiqləşdirmisiniz?» Kişi yalan danışmaz axı...

Şamil Dəlidağ (qorxmayın, Kəlbəcərdə dağ adıdır) Azərbaycan xalqının ən ləyaqətli, şərəfli övladlarından biridir. Onun Kəlbəcərdə yaratdığı muzeyin şan-şöhrəti, burada yaradılan möcüzələr barədə Bəxtiyar Vahabzadə, Xudu Məmmədov, Xəlil Rza, Qasım Qasımsadə, Qulu Xəlilov kimi ədəbiyyat, elm xadimlərinin rəyləri ilə tanışlıq pis olmazdı. Şamil müəllim analoqu olmayan «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti»ni yazıb nəşriyyata təqdim edib, «Azərbaycan dilinin qafiyə sözlüyü»nü yaradıb ki, dərcini gözləyir. Azərbaycan poeziyasına yenə şer formaları gətirib. Bunlar yalnız Şamil yaradıcılığının cüzi bir hissəsidir. Çox ehtimal ki, Şamil müəllimin ədəbiyyatımız naminə bütün varlığıyla gördüyü bu işlərin də Azərbaycana edilən «xəyanət» kimi qiymətləndirilməmiş olmasınız. Təki belə «xəyanətlər» çox-çox olsun, biz də sevinək. Sevinək ki, gecə-gündüz oxuyub öyrəndiyi 30.000-lik

şəxsi kitabxanasını qoyub Kəlbəcərdən sonuncu ayrılanlar içərsində Şamil Dəlidağ kimi hönkür-hönkür ağlayandan başqa daha kimse də var imiş...

Hörmətli Çingiz Mehəliyev, təmiz ürəklə, elmi əsaslarla mübahisə aparmaq olar və vacibdi də. Belə olmasa, yüz dərənin suyunu bir-birinə qatanda, kim olsa belə başını itirər. «Qarabağ» qəzeti də belə səviyyəli «məqalələrdən» yüksəkdə dayansa, nə müəllifləri pis vəziyyətə salar, nə də «Qarabağ»ı...

***Kaş Şamil qeyrətdə olaydı hamı
«Qarabağ» qəzeti, 01 Fevral 1997-ci il***

**Eşitmişəmki bu məşhur sözü,
Quyu qazan axırda düşübdür özü.
N.Gəncəvi.**

«Qarabağ» qəzetinin 11 yanvar 1997 –ci il tarixli sayında Çingiz Mehəliyevin «Yalan Allahın düşmənidir» adlı həqiqətdən sonsuzluğa qədər uzaq olan bir məqalə dərc olunmuşdur. O, dad-aman edir ki, Şamil Əsgərov saxtakarlıq edərək onun mənsub olduğu «Gəlovçu» tayfasını kürd hesab edir. Biz Şamil müəllimin istinad etdiyi və adını çəkmədiyi mənbələri bir daha nəzərdən keçirdik. Aydın oldu ki, 1833-cü ildən bəri bir çox mənbələr nəinki «Gəlovçu»ları Çingiz Mehəliyevin doğulduğu Qarıqışlaq kəndinin də kürd kəndi olduğunu təsdiq edir. Əlbəttə, tarix öz işini görmüş «Gəlovçu»lar da öz dillərini itirmişlər. Həm də bu məlumatları tanınmış tədqiqatçılar, elmi məcmuələr verir. Əgər Çingiz Mehəliyev bu mənbələri əsassız hesab edirsə onda zəhmət çəkib onların müəlliflərini dirildib öz haqq-hesabını çəksin. Bu məsələdə Şamili hansı əsasla günahlandırmaq olar?

Bizi təəccübləndirən odur ki, Çingiz Mehəliyev hansı sənədlə, hansı dəlillə bu qədər mənbələri saxta hesab edir və Şamil Əsgərovu günahlandırır? Qoy yalançının burada kim olduğunu hörmətli oxucular özləri desin.

Çingiz müəllim yazır ki, Şamil Əsgərov pripiskaçıdır. O, yenə təhqir etməyi özünə hünər sayıb deyir ki, 1994-cü ildə çıxan «Kürdün səsi» qəzetində Şamil müəllim 20 nəfər ziyalını kürd etmişdir. Bunların iki nəfəri kürddür – Şamil və Kamil Həsənov.

Bu iddianın necə ağ yalan olduğuna diqqət yetirək. Həmin qəzetdə öz razılığımızla biz bu məqaləni imzalayanların adları, şəkilləri və qısa tərcümeyi-halları verilmişdir. Bəli, biz hamımız əslə kürd olan Azərbaycan oğullarıyıq bununla fəxr edirik və bu doğma diyara hansı vicdanla xidmət etməyimiz ictimaiyyətə bəllidir. Əgər bizim hamımızda yazılanlar düz olmasaydı özümüz etirazımızı bildirərdik.

Digər tərəfdən Çingiz Mehəliyəv başqasının buyruğu ilə «mə-qaləs»ini yazmasaydı, qəzeti oxuyub görərdi ki, Şamil müəllim o zaman "«Kürdün səsi»"in redaktoru olmayıb və bizim heç birimiz haqqında orada heç nə yazılmayıb. Nə danaq, biz Çingiz Mehəliyəv kimi ağa qara deyən bir adamla həmyerli olduğumuzdan xəcalət çəkirik.

Doğma Azərbaycanımıza Şamil müəllimin qeyrət təmsali olan xid-mətləri çoxlarına bəlli olduğu üçün bu barədə ətraflı danışmaq istəmirik. Bircə onu deyirik ki, Çingiz Mehəliyəv kimiləri Azərbaycanımıza Şamil Əsgərovun göstərdiyi xidmətin yüz-mində birini də göstərməmişdir.

Əgər Çingiz Mehəliyəv Şamil Əsgərovun yaratdığı və düşmən əlinə keçən muzeyin rəy kitabını oxusaydı – Xudu Məmmədovun, Bəx-tiyar Vahabzadənin, Xəlil Rzanın, Qulu Xəlilovun, Sabir Rüstəm-xanlının, Rəşid Göyüşovun, Şahlar Əsgərovun, Ələvsət Ağalarovun, Zəlimxan Yaqubun və yüzlərlə belə tanınmış şəxsiyyətlərin Şamil Əsgə-rovun Azərbaycan üçün kim olduğunu və nələr etdiyini bəlkə də dərk edə bilərdi. Amma, çətin! O, isə Şamildən düşmən obrazı yaratmaq, onun şəxsiyyətini alçalmaq üçün hər cür yalana və böhtana əl atır. Doğrudan da belə yanlış mövqe tutmaq dəhşətdir. İnsan nə qədər bədxah ola bilərmiş?

«Müəllif» hüququ-mühafizə orqanlarımız barədə böhtan yazan bəzilərinin «işini» davam etdirərək yazır: - Sərhədlərdə yoxlanılmdan Azərbaycana 500 kürd keçib. Hüquq-mühafizə orqanları buna susur.

Yalanın və iftiranın dərəcəsinə baxın.!

Biz Şamil müəllimi özümüzə yaxşı tanıyıyıq. Onun Azərbaycanı ürəkdən sevdininin, bu doğma diyarın həmişə təsibini çəkdiyinin canlı şahidləriyik. Çingiz Mehəliyəv isə iddia edir ki, Şamil Əsgərovun liderliyi ilə kürdlər imza toplayıb Ermənistanla birləşmək istəyirlər. Təkcə Şamili yox, böhtan Azərbaycanda yaşayan kürdlərin üzərinə atılır. Araya nifaq salmaq məqsədi güdən belə iftiraçıların dərsi kəskinliklə verilməlidir. Azərbaycanda heç bir kürd problemi yoxdur. Bu sahədə yeganə problem Ç. Mehəliyəv kimi adamların yaramaz hərəkətlərinə son qoymaqdır.

Biz belə hesab edirik ki, Prezidentimizin qətiyyəti nəticəsində, onun rəhbərlik etdiyi inzibati orqanların respublikamızda yaratdığı sabitlik, sülh yolu ilə torpaqlarımızın geri qaytarılması uğrunda aparılan inadlı mübarizə Ç. Mehreliyev kimilərin döşünə yatmır. Buna görə də daha ayıq olmalıyıq. Xalqlarımızın arasına nifaq salınmasına heç bir vəchlə yol verməməliyik.

Şamil müəllimə qarşı haqsız hücumlar uzun illərdən bəridir ki, davam etməkdədir. Hələ 1978-82-ci illərdə onun Kəlbəcəri, kürdlər yaşayan rayonları İraqa qatmaq istəməsi barədə uydurmalar ağızlardan-ağızlara yayılırdı. O zaman bu iftiralara, ona qarşı edilən xəyanətlərə münasibəti bildirmək üçün şair Xəlil Rzaya şerlər yazdığı məktubla müraciət etmişdi. X.Rza Şamilə 1 dekabr 1982-ci ildə yazdığı 124 misralıq cavab məktubu onun 1994-cü ildə nəşr olunan «Uzun sürən gənclik» kitabının 358-362-ci səhifələrində dərc olunmuşdur. Bu dəyərli cavabı oxuyanda adama elə gəlir ki, Xəlil Rza peyğəmbər uzaqgörənliyi ilə Çingiz Mehreliyev kimi iftiraçıları yerində oturtmaq üçün bu məktubu yazmışdır.

Ulu şair X. Rza həmin cavabında Şamili dağların gövhəri adlandırır. İldırımlar ona cavab verir ki, hikmətimizi Şamilin qələmindən almışıq, qayalar şairə deyir ki, iradəmiz, dözüümümüz Şamildən keçibdir.

Ummanları sevir tufan... nə işi var gölməçədə?
Böyüklərin çiyindədir bu dünyanın hər möhnəti.
Gedək! Sənin addımların dəmirdəndir, poladdandır,
Qara səddi dağıtmaqdır kişilərin xasiyyəti.
Sən fələklə döyüşürsən, min kələklə döyüşürsən,
Bəlkə özün hiss etmirsən qanındakı rəşadəti.

Bizə elə gəlir ki, bu etiraz məktubumuzu yazmasaydıq da Çingiz Mehreliyev kimi yalançı və böhtançıların ifşasına həsr olunmuş və peyğəmbərcəsinə qabaqcadan deyilmiş mübariz şair Xəlil Rzanın yuxarıdakı misralarını çap etdirdiyimiz də artıqlaması ilə kifayət edərdi..

Kaş Şamil geyrətdə olaydı hamı!

*Əsgər Abdullayev, AMEA-nın müxbir üzvü,
Hüseynov Baxış, tibb elmləri namizədi.
Sadıqov İzzət, tibb elmləri namizədi.*

*Hüseyn Kürdoğlu, filologiya elmlər namizədi, şair.
Əliyev Zakir, tibb elmləri namizədi.
Əliyev Qənbər, texnika elmlər namizədi.
Səbahəddin Eloğlu, şair-jurnalists,
Zeynalov Kamil, iqtisad elmləri namizədi.
Həsənov Kamil, iqtisad elmləri namizədi.
Qarayev Mustafa, fizika-riyaziyyat elmləri namizədi.*

*Şamil Dəlidağ
Azərbaycan kürdləri
«Azərbaycan səsi» qəzeti, 11 İyun, 1993-cü il*

Müqəddəs torpaqlarımızın – Xocalının, Şuşanın, Laçının, Kəlbəcərin və başqa yurdlarımızın məsuliyyətsizliyimizin nəticəsində erməni quldurları tərəfindən işğal edildiyi bu yaşlı-yaralı günlərimizdə belə yazı ilə çıxış etmək niyyətində olmazdım. Lakin Laçın və Kəlbəcər rayonunun əhalisinin didərginə çevrilib respublikamızın rayonlarına səpələnədiyi bir dövrdə mətbuatımızda yenə də xoşagəlməz yazılar dərc edilir. Belə yazılar nə Azərbaycan hökumətinin, nə də Azərbaycan xalqının möqeyi deyildir.

Erməni cəlladlarının dəridən-qabıqdan çıxıb ələhimizə təlbiğam maşınıni işə salıb kürdlərə «qayğı» göstərəcəyi, onlara «muxtariyyat» verəcəyi barədə boşboğazlıq etdiyi bir dövrdə öz mətbuatımızda bəziləri Azərbaycan kürdlərinin erməni təsiri altına düşməsindən bəziləri Azərbaycanda kürd yaşamamasından dəm vururlar.

Hələ indiyə kimi kürdlər haqqında yazılan uydurmalara, mənim haqqımda yayılan şayələrə cavab verməmişəm. Düşünmüşəm ki, yalan ayaq tutar, yerməz, elə də olub.

1970-ci ilin axırlarında haqsız təqiblərə məruz qaldığım vaxtlarda belə bir şayiə yayıldı ki, guya mən Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilanı İraqa birləşdirərəm. Bu şayiəni yayan biçarələr heç olmasa anlamadılar ki, bu yerlər İraqa həmsərhəd deyil.

Belə uydurmalar barədə şair dostlarım Xəlil Rzaya, Qasım Qasımzadəyə, Sabir Rüstəmxanlıya məktublar yazıb şayiələrin qarşısının alınmasını onlardan xahiş edirdim.

1991-ci ilin iyununda və 1992-ci ilin dekabrında bizi Moskvaya kürdlərin beynəlxalq konfransına göndərildilər. Onda Akademiyanın müxbir üzvü Teymur Bünyadov da bizimlə getmişdi. O, şahid oldu ki, Azərbaycana qarşı edilən hücumların qarşısını hansı tarixi dəlillərlə və necə cəsarətlə aldıq. Di gəl ki, gözəl insan Teymur Bünyadovun, Qasım Qasımzadənin, Qulu Xəlilovun adları qəzetlərdə haqsız hallandırılır. «Azərbaycan nəsrinin ağır artireryası» (ifadə S.Vurğunundur) sayılan xalq yazıçısı S.Rəhimovun oğlu Şamo Arif haqqında ədalətsiz yazılar dərc edilir. Ən acınacaqlı odur ki, kürdlərin, o cümlədən Şamo Arifin əleyhinə yazıların içində əslən kürd olanlar da var. Azərbaycanın bir müdrik kəlamında deyilir: «Əslinin danan haramzadədir». Haramzadədən nə gözləmək olar?...

Oxuculardan min dəfə üzr istəməklə təvəzökarlıqdan çıxsam da özüm haqda bir söz demək istərdim. Əslim kürddür. Amma özümü həmişə xalis Azərbaycanlı hesab etmişəm. Doğma Azərbaycanımıza minlərlə xidmətim bir yana dursun, «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğətini» yazmışam. İndiyə qədər ədəbiyyatımızda 7 mənadan artıq cinas olmadığı halda, yazdığım həmin lüğətlə 100 mənalı cinas da verilmişdir. Onu da deyim ki, dünyada heç bir dilin cinas lüğəti yazılmayıbdır.

İndi deyin, hər kim yaşadığı diyara ürəkdən xidmət edirsə onun hansı millətə mənsub olmasının fərqi varmı?

Daşnaq cəllədlər tərəfindən başımıza olmazın müsibətlər gəlməsinə, yurd-yuvamızın, var-yoxumuzun azğın düşməmə qalmasına baxmayaraq, ondan təsəlli tapırıq ki, bircə nəfər kürd də mənfur ermənilərin iyrənc təbliğatına aldanmadı, onun dəlisi belə Azərbaycan torpağına xəyanət etmədi. Bununla da şayiəbazların saqqızı palçığa batdı.

Bircə ona inanıram ki, heç bir qara qüvvə Azərbaycan-kürd dostluğuna rəxnə yaxa bilməz, tarixin bütün döngələrində Azərbaycan kürdləri həmişə çəkici doğmalaşdığı azərbaycanlılarla bir zindana vuracaqlar.

Nəhayət Azərbaycan kürdləri haqqında. Kürdlərin qədimdən Azərbaycanda yaşamasını təsdiq edən dəlillər çoxdur. 951-1174-cü illərdə Şəddadi kürdlərinin Gəncədə və Divində hökmdarlıq etməsi dahi Azərbaycan şairi N.Gəncəvinin anasının, tacidarlar tacıdarı Alban hökmdarı Həsən Cəlalinin kürd olmaları və bu kimi bir çox dəlillər Azərbaycan-kürd dostluğunun qədimiliyinə və sarsılmazlığına sübutdur.

XVI əsrin axırlarında, daha dürüst 1587-ci ildə I Şah Abbas 24 kürd tayfasını Qarabağa küçürmüşdür. (Şərəfxan Biqilis, 1596-cı il «Şərəf-namə» kitabının rusca tərcüməsi, Moskva 1967-ci il, səh.370)

O zaman Dərələz mahalı da Azərbaycan torpaqları idi. Kürd tayfaları Azərbaycanın sərhədlərini qorumaq üçün bu yerlərə göndərilmişdilər. Vaxtilə Qarabağ 17 mahaldan ibarət olanda bu mahalların biri kürd tayfalarının şərəfinə «24-lər» adlandırılmışdır.

«Statiçeskoe opisanie Naxçıvanskoy provintseli» (Sankpererburq, 1833, səh. 80) kitabında yazılır ki, Şərqi Dərələzdə 44 yaşayış məntəqəsi var. Bu kəndlərdə 910 ailə yaşayır. Bunlardan 633-ü kürdlər, 247-si ermənilərdir. Kitabda 9 kürd tayfasının adı çəkilir.

Müxtəlif vaxtlarda Dərələz mahalında yaşayan bu tayfalar sığışdırılıb Azərbaycanın başqa regionlarında sığınacaq tapmışdılar.

Kürd tayfaları son günlərə kimi Azərbaycanın, Laçının, Kəlbəcərin, Qubadlının, Zəngilanın və başqa rayonlarında yaşayırdılar.

«Azərbaycan» qəzetinin 5 yanvar 1992-ci il tarixli 1-ci sayında məlumat verilir ki, 1893-cü ildə Qarabağda 333 Azərbaycan, 69 kürd, 47 erməni kəndi olmuşdur. Həmin məlumata görə Qarabağda kürdlər Zəngəzur qəzasının Bərgüşad və Həkəri çaylarının, Cavanşir qəzasının Tərtər və Tutqu çaylarının ətraflarında, həmçinin Bərgüşad çayının aşağı axarında yaşayıblar.

Bəzi qəzetlər yazırlar ki, Azərbaycanda kürdləri 30-cu illərdə sürgün etmişlər və ya özləri köçüb getmişlər. Belə fakt yoxdur.

Son dövrlərin xoşagəlməz hadisələri ilə əlaqədar bir məsələ barəsində danışmaq istədim. Məlumdur ki, erməni cəlladları yaxın vaxtlara kimi bar-bar bağırırdı ki, onların kürdlərlə işi yoxdur, kürdlərə «muxtariyyət» vermək istəyirlər. Belə çürük cəfəngiyyata bir kürd də uymadı, öz doğma respublikasının müxtəlif rayonlarına səpələnməyə razı oldular.

Belə olduğu halda bizim diplomatiya erməni quzğunlarını dünyada ifşa etmək üçün səsinə ucaltmalıydı ki, kürdləri «müdafiə» edən daşnaq cəlladları hücum edib kürdlərin başına olmanın oyunlar açdılar, yurdlarından didərgin saldılar, var-yoxlarını taladılar, evlərini yandırdılar, bir çoxlarını öldürdülər və əsir apardılar. Biz bunu da etmədik. Lakin türk, fransız və başqa qəzetlər kürdlərin də Kəlbəcərdən qovulduğunu yazdılar.

Dünən də, bu gün də, gələcəkdə də Azərbaycanda yaşayan kürdlərin mənafeyinə zərər qədər də xələl gətirən fikirlər olmamış və

olmayacaqdır. Onlar azlıqda qalanlar haqqında Respublika prezidentinin 16.IX.1992-ci il tarixli fərmanını yerinə yetiriləcəyi ilə kifəyətlənəcəklər. Biz bu barədə fikrimizi yuxarı dairələrə də bildirmişik.

Bir ağsaqqal, bir ziyalı kimi doğma Azərbaycanımızda yaşayan bütün vətəndaşlardan xahiş edirəm ki, gəlin yersiz söz güləşdirməyə, bir-birimizə qışqanmayaq, əlbir olub çəkici bir zindana vuraq, söz pəhləvanlığından iş pəhləvanlığına keçək, əldən getmiş torpaqlarımızı erməni quldurlarından azad etmək haqqında düşünek.

Mən məsələni belə qoyuram: milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq öz doğma respublikasının mənafeyini müdafiə etməyənlərə aramızda yer olmasın, hər kəs öz adı ilə çağırılsın, yalnız həqiqət qələmə alınsın, əsassız mülahizələrə yol verilməsin.

İnanıram ki, belə də olacaq və saxta millət qəhrəmanları meydanda at oynada bilməyəcəklər.

***Şamil Dəlidağ
Azərbaycan kürdləri
«Denge Kurd» qəzeti, 24 İyun 1996-cı il***

Azərbaycanda yaşayan kürdlər haqqında bəzi mətbuat orqanlarında yanlış məlumatlar verilir. Məkirli düşmənin bu yazılardan çirkin məqsədlə məharətlə istifadə edib respublikamızın ələhinə əsassız hay-küy qaldırır.

Bəri başdan iftixar hissi ilə onu demək lazımdır ki, Azərbaycan respublikası dünyanın kürdlər yaşayan yeganə ölkəsidir ki, tarix boyu bu diyarda azərbaycanlılarla kürdlər arasında heç bir ziddiyyət olmamış, bu xalqlar həmişə can deyib, can eşitmiş, çəkici bir zindana vurmuş və doğma qardaş kimi ömür-gün sürmüşlər. Azərbaycan və kürd xalqlarını bir qılıncın iki ağzına bənzədən, onların eyni bir dağın o üz, bu üzünü adlandıran böyük kürd şairi Əbdürrəhman Həjar bu iki xalqın haqqında yazdığı çoxlu şeirlərin birində demişdir:

Qalsaq da bircə yerdə gərək qalsın canımız,
Axsax da bircə yerdə gərək axsın qanımız.

Bəli, bu uzun əsrlərdən bəri belə olmuş, belədir və bundan sonra da belə olacaqdır.

Kürdlərin bir qisminin Azərbaycanda məskunlaşmasının tarixi çox qədimdir. Bunu təsdiq edən çoxlu tarixi mənbələr vardır. Qədim yunan tarixçiləri də öz əsərlərində bu barədə xəbər verirlər. Xarici ölkələrdə, hebelə Azərbaycanda çap edilən kitab, jurnal və qəzetlərdə də Azərbaycan kürdləri barədə geniş məlumat əldə etmək olar. Məsələn, 1989-cu ildə Bakıda nəşr olunan «Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar» kitabında (səh.68-69) göstərilir ki, xilafət dövründə Salman ibn Rəbiyyənin başçılığı altında ərəb qoşunları Azərbaycana hücum etdikdə Balasican kürdləri bir müddət onlara müqavimət göstərə bildilər. Adı çəkilən kitabın 72-ci səhifəsində izah edilir ki, Balasican (Balasacan, Balasakan) Muğan düzündə, Kür çayının aşağı axarının sağ sahilində o zaman mövcud olan vilayətin adıdır. göstərilən mənbədə o dövrdə Azərbaycanda yaşayan Sabalan və Səturdan kürdlərinin də adı qeyd olunur.

İndiki Tərtərçayının Nəyimi və Nəsimi dövründə «Kürdələm suyu» adlanması da kürdlərin Azərbaycan torpağında çoxdan yaşadığına tutarlı dəlildir, (Bax, İsa Hüseynov «Məhşər» romanı, Bakı, 1978, səh.141)

Məlum olduğu kimi milliyyətə kürd olan Şəddadilər 951-ci ildən 1174 ilə qədər, başqa sözlə 223 il (951-971 illərdə Divində, 971-ci ildən başlayaraq Gəncədə) hökmranlıq etmişdir. Bu müddət ərzində Məhəmməd İbn Şəddaddan başlayıb Şahinşaha qədər 20 kürd hökmdarı taxtda oturmuşdur. Tarixçilərin təsdiq etdiyi kimi Şəddadilər Azərbaycanda hökmranlıq etdikləri ərazilərdə çox böyük quruculuq işləri aparmış, güclü zəlzələ nəticəsində indiki «Göy-göl» əmələ gələndə və Gəncə şəhəri dağıldıqda ailə üzvləri də həlak olan Şəddadi hökmdarı ruhdan düşməmiş və Gəncə şəhərinin daha gözəl bərpasına nail olmuşdur.

«Qabusnamə»nin müəllifi Gəncədə 18 il hökmranlıq etmiş Şəddadi sülaləsindən olan Əbdüləsvər Şavurun ədalətli və müdrik olmasından, uzaqgörənliyindən könülaçan fikirləri qələmə almışdır. Onu qeyd edək ki, hazırda Gürcüstanda saxlanılan məşhur Gəncə qapıları Şavurun təşəbbüsü ilə hazırlanmışdır. Araz çayı üzərində körpülər də Şəddadi hökmdarı Fəzlin vaxtında inşa edildiyi barədə Azərbaycan tarixində məlumat vardır. (Bax, «Azərbaycan tarixi», Bakı, 1994. Səh. 283)

Azərbaycan və kürd xalqının biri-biri ilə sıx tellərlə bağlı olduğunu, bir-biri ilə qaynayıb qarışdığını sübut edən faktlar çoxdur. Bu sübutun biri dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin anasının kürd olmasıdır. Yaxud tacidarlar tacıdarı, Arsax-Xaçın hökmdarı alban Həsən Cəlalın anası Horişahın milliyyətə kürd olması da bizə tarixin səhi-

fələrindən düşündürücü məlumat verir (Bax, «Elm və həyat» jurnalı, 1989, № 9, səh. 8)

Təsədüfə deyildir ki, məşhur Azərbaycan şairi Qətran Təbrizi Şəddadi hökmdarlarına yüzlərlə mədhiyyə, qitə və.s. yazmış, onları zamanın tayı-bərabəri olmayan qüdrətli şəxsiyyətləri hesab etmişdir. O, Şəddadi Əbdülhəsən Əli Ləşkəriyə 20-dən çox, Əbdülxəlil Cəfərə 30-dan çox mədhiyyə-qəsidə həsr etmişdir. Qətran Təbrizin Şəddadi hökmdarları barəsində yazdığı qitələrin sayı 150-dən artıqdır. (Bax, Qətran Təbrizi, Divan, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəşriyyatı, 1967)

Şərəfxan Bitlisinin kitabında («Şərəfnamə», Moskva, 1967, səh. 370, rus dilində. Bu kitab XVI əsrin axırlarında fars dilində yazılmışdır. Burada Azərbaycan tarixinə aid dəyərli məlumatlar da vardır) və başqa mənbələrdən öyrənirik ki, I Şah Abbas sərhədləri qorumaq üçün 24 kürd tayfasını Azərbaycana – Qarabağa köçürmüşdür. O zaman Dərələz də (bu yaxınlara qədər Ermənistanın Əzibəyov rayonu) Azərbaycan torpaqları idi. Bir çox mənbələrdə həmin tayfaların adı çəkilir. Məsələn, «Statistiçeskoe opisaniye Naxçivanskay provintsii» (tərtibçi V.Q.) kitabında (Sankpeterburq, 1833) belə bir məlumat verilir ki, Dərələzin indiki əhalisi əsasən Qaracalar kürdləridir. Kürdlərin bəyi Nəbi bəyin nədənsə Qarabağın xanı ilə arası dəyir. Abbas Mirzə Nəbi bəyi qəbul edib Şərqi Dərələzdə sərhədləri qorumağı ona tapşırır. Buna görə də Nəbi bəyin tərəfdarları olan kürdlər Qarabağdan 1813-cü ildə Dərələzə köçürülür. O, zaman Şərqi Dərələzdə 44 kənd və bu kəndlərdə 910 ev yaşayırdı. Bunların da 663-çü kürdlərdən (o cümlədən, 3 kürd bəyi) və cəmi 247-si ermənilərdən ibarət idi. Kitabda Dərələzə köçürülən aşağıdakı 9 kürd tayfasının adı çəkilir: 1. Hacı Samlı; 2. Şadmanlı; 3. Gəlovçu; 4. Kulikanlı; 5. Həsənanlı; 6. Bozlu; 7. Fərixkanlı; 8. Püsyən; 9. Milli.

Adları çəkilən tayfalar I Şah Abbasın Azərbaycana köçürdüyü 24 tayfalandır. Sonralar Dərələzdə də ermənilərin əlinə keçmiş və müxtəlif vaxtlarda, habelə erməni quldurlarının son vəhşiliyi dövründə adları çəkilən tayfalar Azərbaycana qayıtmışdır. Əvvəllər qayıdanlar əsasən Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı, Zəngilan ərazilərində məskunlaşmışdılar. 1947-ci ildə məcburi köçürülənlər və 1988-ci ildə zorla qovulanlar Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında pənah tapmışlar..

Haşiyə: Ermənilərin təbliğat maşınıni işlədənlər utanıb qızarmadan kürdlərə muxtariyyət verəcəklərindən, Kürdistan qəzasından dem

vururlar.hansı ki, onlar kürdləri də Ermənistandan qovdular və Azərbaycanca kürdlər yaşayan rayonları işğal etdilər. Təsəlli tapırıq ki, kürdlər erməni təbliğatına aldanmadı, doğma Azərbaycanda qaçqın və didərgin vəziyyətdə yaşamağı erməni təsirinə düşməkdən üstün hesab etdilər.

Şərqsünas Şopenin 1852-ci ildə yazdığı «İstoriçeskiy pamyatnik dostoyneya Armyanskoy oblasti v epoxu yeye prisoedineniya k Rossiyskiy imperii» kitabından Azərbaycan tarixçisi Ə.Ələkbərov misal gətirərək Şah Abbasın Qarabağa köçürdüyü 22 şeyə kürd tayfasının adını çəkir:

1.Qaraçorlu; 2.Həsənanlı; 3.Kulikanlı; 4.Şadmanlı; 5.Milli; 6.Şeylanlı; 7.Təhməzli; 8.Əliyanlı; 9.Bərgüşad; 10.Babalı; 11.Kulluxçu; 12.Gəlovçu; 13.Fərixkanlı; 14.Sisanlı; 15.Tərtərli; 16.Hacı Samlı; 17.Sultanlı; 18.Qulukanlı; 19.Bozlu; 20. Əlikyanlı; 21. Kolanı; 22.Püsyanlı.

(Bax, A.Ələkbərov, Trudu Azerbaydjanskoqo filala, XXV, «K voprosu ob izuçenii kulturu kurdov» məqaləsi, Bakı, 1935, səh.40-62)

Bu tayfaların hamısı erməni işğalına qədər Laçın, Qubadlı, Kəlbəcər, Zəngilan, Cəbrayıl rayonlarında yaşayırdılar və Azərbaycanın bir sıra başqa rayonlarında məskunlaşmışdılar. Yuxarıda göstəriləni kimi, həmin tayfaların müəyyən hissəsi son zamanlara kimi Dərələz mahalının sahibləri idilər.

Daha bir mənbə. Məmməd Həsən Vəlili (Baharlı) da «Azərbaycan. Coğrafi-təbii, etnoqrafik və iqtisadi mülahizət» kitabında Azərbaycanda yaşayan kürdlər haqqında müəyyən qədər söhbət açmışdır (bu kitab 1921-ci ildə Bakıda rusca çap edilmiş, 1993-cü ildə Azərbaycan dilinə çevirilib «Azərnəşr» tərəfindən nəşr olunmuşdur).

M.Vəlili 1917-ci ildə Azərbaycanda 20 min kürd yaşadığını bildirir (səh.19). Müəllif yazır ki, 1828 və 1830-cu illərin Rusiyanın İran və Türkiyə ilə müharibələri nəticəsində 135 min Türkiyə və İran erməniləri Azərbaycana köçürüldü. Çar hökumətinin zorakılığı nəticəsində Araz və Kür vadilərində yaşayan kürd və türk əhalisi Türkiyə və İrana köçürüldü, onların torpaqlarında ermənilər yerləşdirildi (səh.31)

Baharlı qeyd edir ki,Şahsevən qəbiləsinin ən nüfuzlu rəislərindən Kürd bəyin üç oğlunun nəslə üç qola ayrılmışdır:

Poladbəy – Poladbəyli, Dəmirbəy-Dəmirbəyli, Gözəlbəy-Gözəlbəyli. Bunlardan Azərbaycanda iki birincilər yaşamaqdadırlar. Kürd bə-

yin qəbiləsindən daha başqa qollar ayrılmışdır. Onlar bunlardır: -Xələfli, Buduqlu, Muradlı, Zərgərli və Mallı (səh.44).

Baharlı bildirir ki, Azərbaycanda ən çox türkləşməyə uyan kürdlərdir. Püsyən kürdləri Türkiyədən, Gorus kürdləri İranın Həmədan vilayətindən gəlmədilər. Yerdə qalan isə Azərbaycanda olan məhəlli kürdlərdir. baharlı Məhəlli kürdlərin Azərbaycanın aşağıdakı qəzalarında məskunlaşdıqlarını xəbər verir. (səh.56).

1. Quba qəzasında – Qarakürdü, Qaracalı;
2. Cavad qəzasında – Qaralar (4kənd), Qaracılılar, Böyük Gorus, Cır Gorus;
3. Şamaxı qəzasında – Kürd, Qaralı, Gorusçəpərli;
4. Göyçay qəzasında – Cır Kürd, Kürd Şaban, Kürd qarabağlı, Kürdmaşı, Kürd, Qaracalı, Qaraca, Gorusağa, Gorusarkənd;
5. Lənkəran qəzasında – Bərgüşad- Kürdabbashlı, Kürdlər, Böyük Qaralı, Kiçik Qaralı;
6. Ağdaş qəzasında – Kürdlər;
7. Zəngəzur qəzasında – Qaralar, Qaracalı, Sisyan, Kürdhacı, Qazikürdarlı, Kürdəli, Kürdqala;
8. Qazax qəzasında – Qaralar;
9. Cəbrayıl qəzasında – Qaracalı, Kürdmahmudlu, Kürd Məhrizli, Kürdçapıq, Kürdəfəndilər;
10. Cavanşir qəzasında - Bərgüşad, Kürdbarağı, Qazi Kürdəli, Kürdlər, Kürdbirdəamanyan;
11. Gəncə qəzasında - Səfikürd;
12. Şuşa qəzasında – Kürd qaradağlı, Kürdlər;
13. Şərur – Dıralagöz qəzasında – Pəsyən (səh.57)

Həşiyə:

Göründüyü kimi bu məlumatlarda natamamlıq vardır. Çünki bu kitabda I Şah Abbas tərəfindən Azərbaycana göndərilən kürd tayfalarının məskunlaşdığı yerlərin böyük əksəriyyətinin adı çəkilmir. Yaxud o zaman ki, Gəncə qəzasındakı (indiki Goranboy rayonunda) Baxça-kürd, Balakürd kəndlərinin adı xatırlanmır.

Baharlı bildirir ki, türkləşmiş kürdlər öz dillərini unutmuşlar. Bununla belə qoca kürdlər içində kürd dilini bilənlər də az deyildir. O, sözüne davam edib deyir, Naxçıvan qəzasının Kilit kəndinə kürd olan üsyançı Kilitlilərin balaları Nadir Şah tərəfindən sürgün edilmişdir. Keçən əsrin axırına kimi qoca Kilitlilər öz kürd dilində danışa bilirdilər.

Hazırda Kilidlilər türk dilində danışırılar. «Simaca onlar Kürd-Fars tipinə bənzəyirlər (səh. 57)

Bunlar 1921-ci ilə olan məlumatlardır.

1926-cı ildə əhali siyahıya alınmış və 1928-ci ildə bu siyahıya alınmanın nəticələri barədə Tiflisdə «Naseleniye Zakavkaziya» adlı kitab buraxılmışdır. O zaman Azərbaycanda olan 13 qəzanın birinin adı Kürdüstan qəzası idi. Bu qəzanın 480 yaşayış məntəqəsində 51426 nəfər adam yaşayırmış. Bunların 72,3 faizi kürd, 26, 7 fazi türklər imiş. Bütünlüklə Azərbaycanda isə 41.193 nəfər kürd (o cümlədən 21.280 kişi və 19913 qadın) qeydə alınmışdı. Bundan başqa həmin dövrdə xarici təbəqədən olan 67 kürd də Azərbaycanda var imiş.

Rusiyanın İran səfiri, kürdşünas P.Lerx 1856-cı ildə Sank-Peterburqda «İsledovaniya ob İranskix kurdax i ix predkax severskix Xaldeyax» adlı bir kitab dərc etdirmişdir. O, bu kitabın 88-ci səhifəsində Qaraçorlu, Həsənanlı, Kulikanlı, Şadmanlı, Hacı Samlı, Təhməzli, Xanəzəli, Cavadlı, Fərixkanlı, Sultanlı, Milli, Bozlu, Bayandurlu və digər kürd tayfaları barədə söhbət açır.

Mənfur erməni quldurlarının işğalına kimi bu tayfalar Azərbaycanın Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl və digər rayonlarında yaşayırdılar. P. Lerx yazır ki, bu tayfaların bəzilərinin yalnız qocaları kürd dilini bilirlər. Kürd dilini bilməsələr də Kəlbəcərdə özünü fərixkanlı hesab edən 22 kənd, özünü həsənanlı sayan 12 kənd, özünü Hacı Samlı hesab edən 3 kənd, özünü Milli hesab edən 3 kənd, özünü Xanəzəkli sayan bir neçə kənd vardır. Laçında, Qubadlıda, Zəngilan və başqa rayonlarda öz tayfalarının adlarını indi də bilən 100-dən çox kənd vardır. Bu kürd tayfalarının adı Hacı Samlı, Gəlovçu, Təhməzli, Bozlu, Şeylanlı, Kulikanlı, Əlyanlı, Püsyanlı, Babalı və bir çox başqaları idi.

Azərbaycan kürdləri haqqında başqa bir maraqlı məlumatı M.A. Skibitskinin xətiresi verir (bax. «Azərbaycan qəzeti», Qarabağa yardım komitəsinin orqanı, 5 yanvar 1990-cı il, № 1. Şamil Əzizin «Karta Karabaxa kontsa XIX veka» məqaləsi). Bu məqalədə aydın olur ki, M.A. Skibitskinin məlumatına görə kürdlər Qarabağda, Zəngəzur qəzasının Bərgüşad və Həkəri çaylarının, Cavanşir qəzasının Tərtər və Tutqu çaylarının dərələrində, həmçinin Bərgüşad çayının aşağı axarında Cəbrayıl qəzasında yaşayırlar. Müəllif bildirir ki, 1993-cü ildə Qarabağın 69 kəndində 3510 kürd ailəsində 18603 kürd yaşamaqdadır. Bu zaman Qarabağda vur-tut 47 erməni kəndi və 3408 erməni ailəsi var imiş. Göründüyü kimi 1893-cü ildə Qarabağda kürd kəndləri erməni

kəndlərindən 22 ədəd, kürd ailələri erməni ailələrindən 102 ailə artıq olmuşdur. Bütün bunlar erməni quldurlarının indi necə həyasızlıq etdiklərinin tarixi sübutudur.

Həşiyyə:

Ermənilər mətbuat səhifələrində, bəzi yığıncaqlarda iddia edirlər ki, Azərbaycanda kürdlərə öz dilləri zorla unudulmuş, amma son zamanlara kimi Ermənistanda yaşayan və buradan orta Asiyaya sürgün edilən kürdlər ana dillərini bilirlər. Bəli, zahirən bu belədir. Lakin tarixə müraciət etdikdə bu iddiaların əsassız olduğu dərhal aşkara çıxır. Yuxarıda göstərdiyimiz kimi P. Lerxin 1856-cı ildə, Məmməd həsən Vəlilinin 1921-ci ildə verdikləri məlumatlardan aydın olur ki, Azərbaycanda yaşayan kürdlərin bir çoxu 100 il, 150 il bundan qabaq dillərini unutmuşlar. Bu isə heç bir zorakılığın nəticəsi deyildir. Çünki Azərbaycan kürdləri qədimdən bu diyarda yaşayıb, buna görə də tədricən onlar öz dillərini unutmalı olmuşlar. Ancaq Ermənistan kürdlər əsrimizin 20 illərində gəldiklərinə görə buradan sürgün edilən və qovulan kürdlər hələlik öz ana dillərini saxlaya bilməmişlər. Bu həqiqəti bilmək çox vacibdir.

Etiraf etmək lazımdır ki, tarix öz işini görmüş, Azərbaycan kürdlərinin böyük əksəriyyəti öz dillərini unutmuş, Azərbaycan xalqına qaynayıb-qarışmış, bir-birlərinə on minlərlə qız vermiş və qız almış, bir çoxları isə daha özünü kürd hesab etmirlər. Bir daha təkrar edirik ki, buna səbəb kürdlərin qədim dövrlərdən bəri müxtəlif səbəblərə Azərbaycan torpağında məskunlaşması və Kürdüstan deyilən yerlərdən əlaqəsini kəsməsi olmuşdur. Bununla belə tarixi də unutmaq olmaz və həqiqət olduğu kimi qələmə alınmalıdır. Biz, indi özündə Azərbaycanda mövcud olan və kürd adı ilə bağlı yaşayış məntəqələrinin hamısında kürdlərin yaşadığını iddia etmək fikrində deyilik. Lakin bu yerlərin bilavasitə kürd sözü ilə bağlı olması Azərbaycan və kürd xalqlarının tarixi dostluğu barədə bizə şahidlik edir. Bu şahidlər Azərbaycanın aşağıdakı 22 rayonunun 35 yaşayış məntəqəsidir.

Ağdam rayonunda – «Kürdlər» adında iki kənd;
Ağcabədi rayonunda – «Kürdlər»;
Bərdə rayonunda – «Kürdboraçı» və «Kürdlər»;
Qubadlı rayonunda – «Kürdmahruzlu» və «Kürdçapıq»;
Quba rayonunda – «Kürdax»;
Zaqatala rayonunda – «Kürdəmir»;
Goranboy rayonunda – «Bağçakürd», «Balakürd» və «Səfikürd»;

Göyçay rayonunda – «Cirkürd», «Kürdşaban», «Kürd», «Kürdəmir»;

İmişli rayonunda – «Kürdmahmudlu»;

İsmayilli rayonunda – «Kürdüvan», «Kürdmaşı», «Kürdeldarbəyli»;

Laçın rayonunda – «Kürdhacı» (Soltan bəyin ata baba kəndi);

Lerik rayonunda – «Kürdəsər»;

Masallı rayonunda – «Kürdəbazlı»;

Oğuz rayonunda – «Kürd»;

Fizuli rayonunda – «Kürdlər», «Kürdmahmudlu»;

Xankəndi rayonunda – «Kürdlər»;

Xanlar rayonunda – «Kürdəlyar»;

Cəlilabad rayonunda-«Kürdlər»;

Şərur rayonunda – «Kürdkənd», «Kürdçullu» adlı kəndlər;

Bakıda - «Kürdəxanı» qəsəbəsi;

Kürdəmir rayonunda – «Kürdəmir» şəhəri və «Kürdəmir» qəsəbəsi adlı yaşayış məntəqəsi mövcüddür («Azərbaycan SSR-nin inzibati ərazi bölgüsü» kitabı, «Azərneşr», 1961). Bəli, bu tarixi şahidlər Azərbaycan və Kürd xalqlarının qədim dövrlərdən bəri ürek telləri ilə bir-birinə bağlılığını gözümüz qarşısında nümayiş etdirir.

Bəli, böyük kürd şairi Əbdürrəhman Həjar Azərbaycan və kürd xalqlarını haqlı olaraq bir qılıncın iki ağzı adlandırmışdır. Bunun sübutu tarixi faktlardır. Saysız-hesabsız olan bu faktların bir-ikisini göstərməklə kifayətlənəcəyik. 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Demokratik Respublikasının ordusu yaradıldıqda «Səlim Sultanovun başçılıq etdiyi xüsusi kürd suvari difizyonu alay şəklini almaqda idi. Kapitan Yunis Şəkərovun kürd atıcı batalyonu da üçüncü suvari diviziyasının tərkibində idi». Bu diviziya və batalyonlar böyük şücaətlər göstərmişlər(Nəsib Nəsibzadə, «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 15 oktyabr 1989-cu il, № 50, səh. 7).

Cəllad Andronik paşanın, Dronun,Nijdenin quldur dəstələri Soltan bəyin başçılığı ilə əsasən Laçın, Qubadlı və Kəlbəcər kürdlərinin hünəri ilə Azərbaycan torpağından qovuldu və onlara ağır zərbələr endirildi. Son dövrlərdə erməni işğalçıları daxilmizdəki xəyanətlərdən istifadə edərək müqəddəs torpaqlarımızın 20 faizini zəbt etdilər. Bunun bir səbəbi də o idi ki, həmin xəyanətkar qüvvələr kürdləri döyüşə səfərbər etmək əvəzinə,onlara olmazın böhtanlar atdılar. Şaiyə yaydılar ki, kürdlər 40min imza toplayıb Ermənistanla birləşmək istəyir. Qəribədir, həmin qüvvələr və onların dəmtutanları bir tərəfdən hay-haray qoparırdılar ki, Azərbaycanda cəmi 5-6 kürd kəndi var, həm də iddia

edirdilər ki, kürdlər 40 min imza toplayıblar. Bütün bu məkirli oyunlar əhalini ruhdan salmaq, erməni faşistlərinə qarşı vuruşmağa hazırlaşmaqdan diqqəti yayındırmaq kimi çirkin məqsədlər güdürdü. Lakin kürdlər qaçqına dönsələr də doğma Azərbaycana sədaqətli oldular.

Biz buna ürəkdən əminik ki, həmişə olduğu kimi bundan sonra da kürdlər Azərbaycanın ləyaqətli vətəndaşları olacaq, müqəddəs torpaqlarımızın geri qaytarılmasında onların boynuna düşən yükü cəsarətlə daşıyacaqdırlar.

Məlum olduğu kimi dünyada 35-40 milyon, bəlkə də daha çox kürd yaşayır. Biz ona nail olmalıyıq ki, dünya kürdlərinin Azərbaycana rəğbətini daha da dərinləşdirək. Buna nail olmaq üçün Azərbaycan kürdlərinin dilini, mədəniyyətinin inkişafına, tarixinin öyrənilməsinə qayğı artırmaq lazımdır. Dillərini unudan və özünü kürd hesab edən yerlərdə, məktəblərdə bir xarici dil kimi kürd dili həftədə heç olmasa iki saat tədris olmalı, kürd dilində ədəbiyyat, tarix kitabları nəşr edilməli, kürd ədəbiyyatından Azərbaycan dilində almanaxlar işıq üzü görməlidir. Kürd dilində bir qəzetin nəşri dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməlidir. Kürd dilində dərs deyə bilən müəllim kadrları hazırlanmalıdır. Azərbaycan kürdlərinin belə məsələlərin həll edilməsindən başqa heç bir siyasi iddiaları yoxdur. Güman edirik ki, bunlar dövlətimizin siyasətinə və məramına uyğundur, ümidvarıq ki, bu məsələlər öz həllini tapacaqdır.

Azərbaycan və Kürd xalqlarının sarsılmaz dostluğu var olsun!

Daim yeniliklər axtarışında

*Elə bildim qəzəli kefdən-dəmdən yazıram,
Bir də baxdım qüssədən, dərddən, qəmdən yazıram.*

*Cəhd etlədim ürəyim ağlamasın, şad olsun,
Baxıb gördüm gözümdən axan nəmdən yazıram.*

*Gözlərimi zillədim kağıza, hiss etlədim,
Bizdən ötrü atılan faldan, rəmdən yazıram.*

*Yada düşdü didərgin, pərən-pərən el-obam,
Gördüm kədər, qüssə, qəm - belə cəmdən yazıram.*

*Dəlidağam, çağladı qaçqınlığın bəlası,
Bir də baxdım özümtək bəxti kəmdən yazıram.*

(Şamil Dəlidağ)

Şamil Əsgər Dəlidağın tarixdə ilk dəfə qələmə aldığı yeniliklər bir neçə elmi iş üçün əvəzsiz xammaldır. Mütəxəssislər haqlı olaraq yazırlar ki, Şamil müəllimin lüğətçilik sahəsindəki fundamental işlərini bir institut səviyyəsində görülən işlərlə müqayisə edirlər. Ümidvarıq ki, aşağıdakı yeniliklər və novatorluqlar öz elmi şəhrlərini tezliklə tapacaqdır:

Şamil müəllim ədəbiyyat tarixində ilk dəfə:

1. «Törəmə», «dodaqdəyməz, törəmə», «dodaqdəyməz, əvvəl-axır törəmə», «dodaqdəyməz, əvvəl-axır, cinaslı, törəmə» şəkilində qoşmalar, gəraylılar, rubailər, dördlükler, səkkizliklər, bayatılar, qəzəllər yazıb çap etmişdir.

2. O, ilk dəfə cinaslarla poema yazıb və oxuculara çatdırmışdır.

3. O, «dodaqdəyməz», «dodaqdəyməz, törəmə» və «dodaqdəyməz, əvvəl-axır» şəkilində nəşr olunmuş poemaların müəllifidir.

4. Bu yenilikçi şair bütün kəlmələri eyni hərflə başlayan qoşmalar, gəraylılar, məsnəvilər yazıb ortaya qoymuşdur.

5. Şərdən törəyən şerlər də yenilik olub Şamilin qələminin məhsuludur.

Şamil müəllim tarixdə ilk dəfə aşağıdakı lüğətləri də yazıb nəşr etdirmişdir:

1. «Azərbaycan dilinin qafiyyə lüğəti»;
2. «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti» ;
3. «Azərbaycan dilinin törəmə sözlər lüğəti»;
4. «Kürdcə-Azərbaycanca lüğət»;
5. Azərbaycanca- Kürdcə lüğət»;
6. «Kürd dilinin qafiyyə lüğəti».

*Nəbi Xəzri,
Xalq şairi*

Dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsi

Şamil müəllimlə ilk tanışlığım 1955-ci ildə Kəlbəcərin İstisu krortunda oldu. Həmin dövrdə o, Rayon Komsomol Komitəsinin birinci katibi işləyirdi. Onda böyük şairimiz Səməd Vurğun da dağlara qonaq gəlmişdi. Aşıq Şəmşirlə deyib məşhur «Unutmaz bu oba, bu mahal məni» şe'rinə dedi.

Elə bil Səməd Vurğun dağlarla vidalaşırdı. Vaxt keçdi. Şamil Əsgərovun qəzet və jurnallarda şe'rləri dərc olundu. Heç yadımdan çıxmaz, Şamil Bakıya oxumağa gəlmişdi. Bir gün istə'dadlı şair dostum Əli Kərimlə dəniz qırağına gəzintiyə çıxmışdıq. Burada Şamilə rast geldik. Oturacağın birində əyləşib söhbət etdik. Bizim təkidimizlə o bir neçə qoşma dedi. Onlardan birinin ilk misraları belə başlanırdı:

Gözəl, hüsnündəki o gözəlliyə,
Baxsa gül-çiçək də xəcalət çəkər.
Bəs, onda de görüm, bu yazıq canım,
Mən sənə baxanda nə halət çəkər?

Nəhayət, Şamil Əsgərovun şe'r kitabları nəşr olundu. O, alimlik dərəcəsi aldı. Müxtəlif vəzifələrdə çalışdı. Şamilin yaratdığı Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq muzeyinin adı dillər əzbəri oldu.

Respublikamızın əsil cənnəti olan Kəlbəcər işğal olunanda səbrim-qərarım lap tükəndi. Bu dərddə günlərdə yazdığım və şair dostum Şamil Əsgərova ünvanladığım «Kəlbəcər harayı» şe'rim 1993-cü il aprel 24-də «Azərbaycan» qəzetində dərc olundu. Elə həmin gün Şamil mənə zəng vurdu. Hönkürtüsü danışmasına imkan vermədi, məni də göz yaşları boğdu. Telefon söhbətimiz ağlamaqla başlayıb, belə də bitdi.

Şamil müəllim Kəlbəcər hadisələrindən sonra pessimizmə qapılmışdı. Biz ona ürək-dirək verdik, özündə möhkəm iradə, dözümlü tapdı və yenidən qələmə sarıldı.

Budur, Şamil müəllimin dörd yeni kitabı qarşımdadır. Dilimizə, ədəbiyyatımıza çox böyük xidmət hesab etdiyim bu kitablar müsbət mə'nada məni heyrətə gətirdi. İndiyə qədər analoqu olmayan bu kitabların Şamilin qələmindən çıxdığına sevindim və kitablar haqqında sevincimi oxucularla bölüşdürməyi qərara aldım.

«Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti». Azərbaycanda ilk dəfədir ki, bu adda kitab çıxır. Bəlkə də heç bir dildə «Qafiyə lüğəti» yoxdur. Lüğət elmi qaydada əlifba sırası gözlənilməklə dilimizdə olan sözlərin kökü əsasında yazılmışdır.

«Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» ilə tanış olan oxucu dərhal yəqin edir ki, dilimiz qafiyələrlə zəngindir. Məsələn, lüğətdə «abadan» sözü ilə həm qafiyə olan 550-dən çox, «aqibət» sözü ilə həm qafiyə olan 450-dən çox, «açar»la həm qafiyə olan bir o qədər söz kökü vardır. Lüğət şairlər üçün, birinci növbədə şe'r yazmağa başlayanlardan ötrü çox qiymətli bir ədəbi vasitədir.

«Mənzum cinaslar» (kitab bu adda çap olunsa da, əslində o, müəllifin yazdığı kimi «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti»dir). 640 səhifədən ibarət olan, şe'rlə yazılmış bu cinas lüğəti əvəzsiz xidmətdir. Mə'lumdur ki, qədimdən bəri aşiq və şairlərimiz cinaslı şe'rlər yazmışlar. Lakin yazılı ədəbiyyatımızda 7-8 mə'nadan çox olan cinaslara rast gəlməmişik. Kitabın müqəddəməsində müəllif yazır: «Çox böyük cəsarətlə demək olar ki, cinas yaranma imkanlarına görə Azərbaycan dili dünyanın istənilən dili ilə yarışda birincilik qazanar». «Mənzum cinas lüğəti» kitabı elmi qaydada yazılmışdır. Ayrı-ayrı başlıqlarda ikimə'nalı, üçmə'nalı...cinaslar və nəhayət yüzmə'nalı cinasla tanış oluruq. Bəli, «Üz yara sarı» adlı yüzmə'nalı cinas.

Mö'zucə deyilmi? Şe'rlə yazılmış bu lüğətdəki cinasların tam əksəriyyəti Şamil müəllimin öz qələminin məhsuludur. Bildiyimiz kimi «göz» və «qulaq» cinasları vardır. «Qulaq» cinasları qüsurludur. Çünki belə cinaslarda söz qısaldılır və ya hərfin biri dəyişdirilir. «Göz» cinasları isə göz gördüyü kimi oxunur. Belə cinaslar qüsursuz hesab olunur. Maraqlı bir cəhət də odur ki, Şamilin kitabındakı hamısı göz cinaslarıdır. Kitabdan bə'zi nümunələrə diqqət yetirək: İkimə'nalı:

Ağ artmaz - Qara çoxsa, ağ artmaz,
Ağartmaz - Xəyanət üz ağartmaz.

Yaxud:

Qalma zillət - Dünyada qalma zillət,
Qalmaz illət - Sən getsən, qalmaz illət.

Üçmənalı:

A dalaq - Niyə sancdın a dalaq?
Ad alağ - Niyə olsun ad alağ.
El içində həmişə
Ad alağ - Zəhmət çəkək, ad alağ.

Dördmənalı:

Adam an - Adam ara, adam an,
Ad, aman - Təmiz qalsın ad, aman.
Yaralanmış qəlbimi
Adam, an - Deryalarda adam, an.
Ürəyimin qanısın
A daman - Gözlərimdən a daman.

Şamil müəllim çoxmə'nalı cinas axtarışlarını davam etdirməkdədir. O həm də çoxmə'nalı dodaqdəyməz cinaslar yaratmaqla məşğuldur.

Məsələn, «Qazana çatar» dodaqdəyməz cinasının 188, «Çək qazana düz» cinasının 505 mə'nası vardır. Qələmlərinizi işə salıb bu cinasların mə'nalarını axtarsanız Şamil müəllimin necə böyük çətinliklərin öhdəsindən gələ bildiyi haqqında aydın təsəvvür yarada bilərsiniz.

Şamil müəllimin «Dodaqdəyməzlər» adlı kitabı da gözəl təşəbbüsdür. 180 səhifəlik kitabda çap olunanların əksəriyyəti formasına görə ədəbi yenilikdir. Kitabda «Dodaqdəyməz, törəmə qoşmalar», «Dodaqdəyməz qoşa-yarpaq, əvvəl-axır, törəmə qoşmalar» bu adlarla bayatılar, dördlükler, qezəllər çap edilmişdir.

«Törəmə» terminini ədəbiyyata ilk dəfə Şamil Dəlidağ gətirmişdir. Onun 1990-cı ildə nəşr olunan «Həyatın astarı, həyatın üzü» kitabında «törəmə» şe'rlər vardır. «Törəmə»nin nə demək olduğunu aydınlaşdırmaq üçün «Dodaqdəyməzlər» kitabına istinad edə bilərik.

Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, törəmə dördlük:

Riyakar həyatda əslini danar,
Rəzilliyi ancaq igidlik anar.
Razı qalar çətin, desən aldı nar,
Rədd et, tanıyandı nə qeyrət, nə ar.

Bu dördlükdə 9 hərf - b, v, m, p, f, o, ö, u, ü olmadığına görə əsl dodaqdəyməzdir. Bütün misraların əvvəli və axırı «r» hərfindən ibarət olmasına görə əvvəl-axırdır. Bəs, bu dördlük nəyə görə «törəmə» adlandırılmışdır? Dördlüyün qafiyələrinə diqqət yetirin. «Danar» kəlməsindən hər dəfə ilk hərfi pozduqda «anar», «nar», «ar» qafiyələri törəyir. Beləliklə, bir sözdən daha üç qafiyyə yaranır - törəyir. Buna görə də müəllif belə şe'rləri həm də «törəmə» adlandırmışdır.

Kitabda «Dodaqdəyməz, cinaslı, əvvəl-axır, törəmə» adlanan iki dördlük də vardır. İlk baxışda belə şe'rin, xüsusilə cinaslı, törəmə dördlüyün yazılması mümkün olmayan bir iş kimi görünür. Amma, belə dördlüklər də yaratmağın mümkün olduğunu Şamil sübuta yetirmişdir:

Altı yaşda zəhin taydır ayaza,
Ana deyə, şagird əzəl «a» yaza.
Arta dərrakəsi, sirlər açıla,
Aydan arı qala, çətin Ay aza.

«Qoşa-yarpaq» adlanan qoşmalarda hər bəndlərdəki misralar ayrı-ayrı, möhrə bəndlər də öz aralarındakı misraları iki yerdən qafiyələndirməlidir. Təəssüf ki, bə'zən deyilən qaydada yox, ordan-burdan qafiyələnən şe'rlər də «qoşa-yarpaq» adlandırılır. Bu, qətiyyən düz deyil. Şamil müəllim klassik qaydaya əməl etmişdir.

«Dodaqdəyməz, qoşa-yarpaq, əvvəl-axır, törəmə qoşma»:

Ağıldan dayaza, ağıldan daza,
Alçaq de şeytana, qara yaxana.
Açıq et istehza, həyası aza,
Ağzından hər yana hərzə axana.

Kitabda çətinliklərin müxtəlif şəkildə bir yerə cəmləşdiyi bayatılar, dördlülər, gəraylılar, qoşmalar, təcnislər, qəzəllər, məsnəvilər, gözəlləmələr və başqa şe'rlər istənilən qədərdir. Kitabın 69 səhifəsini təcnislər təşkil edir. Bunların içərisində «Dodaqdəyməz, əvvəl-axır təcnislər», «Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, qoşa-yarpaq təcnislər», «Dodaqdəyməz, bütün cinasları yekcins, qoşa-yarpaq təcnislər» və başqa şəkili təcnislər də vardır. Aşağıdakı «Dodaqdəyməz əvvəl-axır» təcnisə diqqət yetirin:

Nicat axtar nəyə, alış, yaşa, yan,
Nahaqdan qayıtsa təkəri şişdən.
Nadanlıq eyləsə kinlə yaşayan,
Neynəsin keçəndə tək ər, iş-işdən?

Nataraz yetənə ərişdi, inan,
Naqqaldan gen gəzsən ər işdi, inan.
Nədir həyat? - Arğac, ərişdi, inan,
Nə desin, danışsın tək əriş, işdən? .

Biz heç yerdə bu şəkildə təcnisə rast gəlməmişik. Şamil Əsgərov özünü bu çətinliklərə salmaqla əslində mö'cüzəli şe'rlər yaratmışdır.

«Dodaqdəyməzlər» kitabında 180 misradan bir qədər artıq olan bir dodaqdəyməz poema da çap olunmuşdur. Bu poema həcmcə kiçik görün-sə də, mə'naca çox dərin və ibratamizdir. Üç oğlu olan bir atanın böyük oğlu Vətənin müdafiəsi uğrunda döyüşür, qəhrəmancasına həlak olur. Hamı ağlayır, oğlanın atası ağlamır. Deyir: «Şəhidə ağlamazlar. Sevini-rəm ki, oğlum Vətən yolunda canını qurban verib». Onun ortancıl oğlu da döyüşdə igidliklə həlak olur. Ata yenə ağlamır. Axırıncı oğlu da mərdlik göstərir, canını Vətənə fəda edir. Bu dəfə atanı kiritmək olmur. Ona deyirlər: «O biri şəhid oğlanların daha da cəngavər idi, onlara ağlamadın, bəs bu oğluna niyə ağlayırsan?». Şəhid atası cavab verir: «Yox, mən bu şəhid oğluma da ağlamıram. Ona ağlayıram ki, Vətənin müdafiəsinə göndərməyə başqa oğlum yoxdur».

Adlarını çəkdiyimiz üç kitab haqqında neçə-neçə dissertasiyalar, elmi məqalələr yazmaq olar və yazılmalıdır.

Şamil Dəlidağın «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstani» kitabını da bu günlərdə oxumuşam və çox kövrəlmişəm. Bu kitabdən də ayrıca danışmaq lazımdır.

Şamil müəllimin «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti», «Dodaqdəyməzlər» kitabları barədə qısa söhbət açdıq. Gərgin axtarışlar nəticəsində meydana çıxan bu bədii və elmi kitablar dilimizə, ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsidir. Belə əvəzsiz əməyinə görə Şamil müəllim hər cür mükafatlara layiqdir.

«Günay» qəzeti, 19 İyun 1999-cu il

Budaq Budaqov
Akademik

Filologiya elmində yeni addım

Şamil Səlim oğlu Əsgərov(Şamil Dəlidağ) 1929-cu ildə Kəlbəcər rayonunun Ağcakənd kəndində anadan olub. İlk şəri 13 yaşında ikən təhsil aldığı orta məktəbin divar qəzetində çıxıb.

Şamil böyüyüb, ali təhsil alıb, əli qələm götürüb. Hazırda 560-dan çox elmi-kütləvi məqalələrin və monoqrafiyanın («Dağ üstə dağ» (1964), «Dəlidağın sədası» (1973), «Dağların hikməti» (1978), «Dağ çiçəkləri» (1986), «Həyatın astarı, həyatın üzü» (1991), «Şəhid muzey, şahid muzey» (1996), «Loğmanın yadigarı» (1997), «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan gülüstani» (1998), «Vətənə gərəkli oğul» (1998), «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» (1998), «Azərbaycanca-kürdcə, kürdcə-azərbaycanca və kürd dilinin qafiyə lüğəti» (1999), «Hər çeşmədən bir damla» (2000), «Körpənin münəccimi» (2003), «Şərdə yeniliklər» (2003), «Dəlidağa salam» (2003), «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» (2003) və s. kitabların müəllifidir. Şamilin bir neçə tərcümə əsəri də var.

Mənim Şamilə ilk tanışlığım 1960-cı ildə mərhum dostumuz Səfəralı Babayev vasitəsi ilə olmuşdur. Şamil gərgin elmi və şair –publisist əməyi ilə özünü xalqımıza sevdirmişdir. O mənim üçün əziz, sədaqətli və dəyanətli bir dostdur. Mən daim öz nadir yaradıcılığı ilə Azərbaycan poeziyasında novator səviyyəsinə yüksəlmiş Şamil Dəlidağın yeni şərlərini oxumaq, onlardan zövq almaq arzusunda olmuşam.

Şamil Əsgərov AMEA-nın Göğrafiya institutu ilə, onun direktoru Akademik Həsən Əliyevlə və mənimlə dostluq edirdi. Respublika

Coğrafiya Cəmiyyətinin iclasları və konfranslarındakı məruzələri xüsusi maraq doğururdu. O Cəmiyyətin qurultayı şərəfinə Kəlbəcər orta məktəb şagirdlərinin əl işlərindən ibarət sərgi də təşkil etmişdi. Şamil Kəlbəcərdə zəngin Diyarşünaslıq muzeyi və əvəzsiz kitabxana yaratmışdı.

Bu yazıda Şamil Dəlidağın qaçqınlıq dövründə Azərbaycan poeziyasına, ədəbiyyatına, dilinə və edminə göstərdiyi xidmətlərindən, onun özünəməxsus poetik yaradıcılığından qısa da olsa məlumat veriləcək.

1. Şamil müəllim ilk dəfə olaraq «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» kitabını yazmışdır. Elmi əsaslarla yazılmış bu kitab dilimizin inkişafı, şairlər, xüsusən gənc şer həvəskarları üçün çox faydalı ədəbi xəzinədir.

2. «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti». İlk dəfə şerlə yazılmış bu ikicildlik bu əsər Şamil Dəlidağın ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafına böyük xidməti sayılmalıdır. Azərbaycan dilində cinas yaratma imkanları böyükdür. Şamil Dəlidağın kitabında 100 mənalı cinasa təsadüf olunur. 100 mənalı bir cinası düşünüb tapmaq, onu nəzmə çəkmək üçün şair qüdrəti lazımdır.

Kitabda «Qala yası» cinasının 53, «Kür, düz, əm, indi»nin 55, «Qala, yaşa, düz»ün 61, «Uay, arana, zay»ın 88 mənası mövcuddur. Bunları sözlə ifadə etmək adama asan gəlsə də, tapılması və şerləmənalandırılması son dərəcə çətindir.

Şamil müəllim Azərbaycan dilində söz yaratmaq imkanlarından istifadə edərək riyazi yolla sübut edir ki, beşhecalı bir ifadədən 100-dən çox mənası olan cinaslar düzəldilir. Məsələn «qat, qazan, üz, çək» cinasının mənası yüzlərcəsidir. «Çat» sözü – 5, «çək» sözü -7, «üz» sözü -5, «qazan» sözü 5 mənaya məlikdir.

Şamil indi «Qazana yara» adlı bir dodaqdəyməz təcnisi yazıb başa çatdırmaq üzrədir. 180 bənd olacaq bu təcnisdə «Qazana yara» dodaqdəyməz ifadəsi bir cinas kimi möhrbəndlərdə 180 mənada işlədilir.

3. Şamil Dəlidağ nadir «Dodaqdəyməzlər» kitabının müəllifidir. Burada şairin «dodaqdəyməz törəmə» qoşma, gəraylı, qəzəl, «dodaqdəyməz, əvvəl-axır təcnis», və digər yeni səpgili şerləri çap edilmişdir. Onun «Şərdə yeniliklər» kitabından bir misal: «dodaqdəyməz, əvvəl-axır, cinaslı dördlük»:

Əzəl-əzəl diqqət yetir nəsilə,
Əyan eylə kölləsində nə silə?!

Əyrilikdən kənar gəzər kişisə,
Əlaqəni aqıl kəsər nəş ilə.

Bu dördlükdə 9 dodaqlanan hərf (b, f, m, p, v, o, ö, u, ü) olmadığına görə dodaqdəyməzdir, bütün misralar eyni hərf ilə başlanıb və həmin hərf ilə qurtardığına görə (burada «ə» hərfi) əvvəl-axırdır. Dördlük həm də cinasla yazılmışdır.

4. Şamil Əsgər Dəlidağın bu yaxınlarda «Şərdə yeniliklər» adlı əsərində ədəbiyyata törəmə termini gətirmişdir. O, bir söz və ya ifadə götürüb ya hər dəfə həmin söz və ifadənin bir hərfini pozmaqla və ya bir hərf artırmaqla onlardan yeni qafiyələr törədir və həmin törənən qafiyələrdən istifadə etməklə şeirlər yazır. Məsələn, «belə cəm» ifadəsindən hər dəfə bir ilk hərfi pozmaqla aşağıdakı qafiyələr törəyir – əmələ gəlir: «Belə cəm», «elə cəm», «»ləcəm», «əcəm», «cəm», «əm».

Bu səpgidə yazılmış şeirləri poeziyamızda ilk dəfə Şamil Dəlidağ qələmə almışdır.

«Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, törəmə məsnəvilər»:

Arsız deyəcəkdir qatığa qara,
Ancaq sən həyatda həqiqət ara.
İradə qatlayar qatil dizini,
İtirər diyardan yağı izini.
Lərzəyə gətirər dağ-daşı da sel,
Lakin qarşısını ala bilər el.

Bu dodaqdəyməz, törəmə məsnəvilərin hər birinin misraları eyni hərf ilə başlayıb eyni hərf ilə qurtardığına görə əvvəl-axırdır.

«Dodaqdəyməz, törəmə rubai»:

Satqınlıq edəni yerə sərəndə,
Cəsarət yaranır igid ərəndə.
Satqına, arsız, xəyanətkara,
Çətin ağıllanar, çəksən də rəndə.

Şamil Dəlidağın bir çox şeirlərinin bütün kəlmələrinin ilk hərfini yan- yana düzülərsə yeni bir şeir yaranar. Şairin «Allaha səcdə et» şeri bu növ şeirlərdəndir:

Aldanma, ləyaqət, lətafət axtar,
Həmişə arzula sarsılsın əğyar.
Cəld din, əncam eylə tökülsə abır,
Lopbazlar ləkədir, ancaq hoqqadır.

Axtar yaxşıları, ara lafları,
Vuruş, as rəzili, ən riyakarı.
Şəksizdir əxlaqsız, geniş ürəksiz,
Riyakar şəkkahla əkizdir iblis.

Namərdir, canidir ancaq qudurğan,
Oyuncaqbazlardı dini unudan.
Rəsulillah haqdır, ötkün kəramət-
Məhəmməd dininə artıbdı rəğbət.

Bu şerdə bütün kəlmələrin ilk hərfini yan-yana düzüb oxusaq aşağıdakı məsnəvi alınar.

Allaha səcdə et, Allaha yalvar,
Ərşə-girşə ancaq odur hökmdar.

Müəllifi şerinin birində «çəkərəm» kəlməsindən və bir dəfə ondan bir ilk hərfi pozmaqla «əkərəm», «kərəm», «ərəm», «rəm», «əm» sözlərinin hər birindən dörd yerdə istifadə edir.

Şamil müəllimin fikrincə, hər misranın baş hərfini üzüaşağı, birinci misranın kəlmələrinin baş hərfini yan-yana, son misranın bütün kəlmələrini tərsinə yan-yana, bütün misranın son kəlmələrinin baş hərfini altdan yuxarı yan-yana düzüb oxusaq, dörd dəfə «çəkərəm» sözünə rast gələrik.

Şairin tam cinaslarla yazdığı «Şerdə yeniliklər» adlı kitabına toplanmış dörd poemadan biri «Qarabağın harayı» adlanır. Kitabın birinci hissəsində Qarabağ respublikamızın bütün rayonlarına müraciət edərək, onu mənfur düşmənlərdən xilas etməyə çağırır. Poemanın ikinci hissəsində isə hər bir rayon ayrılıqda Qarabağa cavab verir ki, mütləq onu işğaldan, mənfur düşməndən azad edəcəkdir.

«İlxıcının taleyi» adlanan poema dodaqdəyməz və törəmə üslubunda qələmə alınmışdır.

«Kürdcə-Azərbaycanca, Azərbaycanca - Kürdcə və Kürd dilinin qafiyə lüğəti» lüğətçilik tariximizdə ilk dəfədir ki işıq üzü görür. Kürd və Azərbaycan xalqlarının dostluğuna həsr edilmiş bu kitab böyük maraq doğurur.

Şamil Dəlidağ kürd şairlərinin xeyli şer və poemalarını Azərbaycan dilinə tərcümə edərək oxuculara çatdırmışdır. O, Azərbaycan şairlərinin şerlərini də kürd dilinə tərcümə etmişdir.

Biz burada Şamil Dəlidağın poeziyamıza, eləcə də elimimizə gətirdiyi yeniliklərdən qısa da olsa söhbət açdıq.

Şamil müəllim filologiya elmləri namizədi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Respublikanın Əməkdar Mədəniyyət işçisidir. Fikrimcə, onun tərtib etdiyi, yazdığı lüğətlər öz elmi məzmununa görə filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə tam cavab verir. Həmin əsərlərin müvafiq müdafiə elmi şuralarında müdafiyyəyə təqdim edilməsi yerinə düşərdi.

Ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafındakı uğurlu xidmətlərinə görə Şamil Əsgər Dəlidağa öz razılığını bildirir, son dərəcə işgüzar və məhsuldar şairə yaşının 80 illiyi mərhələsində uzun ömür, cənsağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları diləyirəm.

«Elm»qəzeti, 16 yanvar, 2004

***Mürvət Qədimoglu Həkəri,
Şair-publisist***

Ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafında yeniliklər

Şamil Əsgər Dəlidağ (Şamil Əsgərov) filologiya elmlər namizədi, AYB-nin üzvü, Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi, ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafına inkar edilməz yeniliklər gətirən tanınmış qələm sahibidir. Təsadüfə deyildir ki, xalq şairi Nəbi Xəzri onun bu yeniliklərindən söhbət açan məqaləsinə «Dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsi» adını qoymuşdur. Akademik Budaq Budaqov Şamil müəllimin yaradıcılığına həsr etdiyi məqaləsini «Filologiya elminə yeni addım adlandırmışdır.

Biz hər iki müəllifin yazılarını yüksək qiymətləndirir, zənn edirik ki, Şamil müəllimin ədəbiyyatımıza və dilimizə gətirdiyi yeniliklər barədə ədəbi ictimaiyyətə, ziyalılarımıza, müəllimlərimizə geniş, ətraflı

məlumat vermək olduqca vacib və zəruridir. Təkcə bir neçə məqalə ilə yox, orta və ali məktəb dərslərlərində də onun yaratdığı yeniliklər barədə geniş söhbət açılmalı, tədqiqat işləri aparılmalıdır.

Şamil müəllim ədəbiyyatımıza və dilimizə hansı yenilikləri gətirmişdir? Tarixdə ilk dəfə onun qələmindən nələr çıxmışdır?

Şamil müəllim 30 il bundan qabaq belə bir gəraylı yazmışdı:

Sitəminlə «a» yazıldı,
Sinəmdəki «yar» yanına.
Səni gördüm dilimdən «siz»,
Düşdü «etibar» yanına.

«Yüz» önündən «bir» silindi,
Sevincin sayı bilindi,
Gözlərimdə, ay qız, indi,
«Tər» gəlibdi «tər» yanına...

Sən dolanıb gəzdin yandan,
Şamil oldu sinəsi qan,
Bülbül uçub gülüstandan
«Ga» qonubdu «qar» yanına.

İzahat: «yar»ın yanına «a» yazılanda «yara» alınır. Yəni sən yar idin, yara oldun. «Siz» etibarın yanına düşəndə «etibarsız» kəlməsi yaranar, yeni sənin kimi etibarsızı gördüm.

Yüzün önündə bir silində iki sıfır qalar, yeni sevincim yoxdur. «Tər»i «tər»in yanına yazanda «Tərtər» oxunur. Yəni gözlərimin yaşı Tərtər çayı olubdur. «Qar»ın yanına «ğa» qonsa «qarğa» kəlməsi alınar. Yəni bülbül gülüstandan uçub, onun yerinə qarğa qonubdur.

3-4 belə şer yazmaqla kifayətlənməyən Şamil müəllim «Yanına» kimi şerini ynilik hesab etməyib, daha geniş yayıla bilən yeniliklər axtarışına başlamışdır. Bu yeniliyini «törəmə» adlandırmış və iki kitab həcmində «törəmə» şerlər yazmışdır.

Bəs «törəmə» nədir?

Şamil müəllim bir sözü və ya ifadəni götürüb, ya onların qarşısından bir hərfi pozmaqla və ya hər dəfə onların qarşısına yeni hərf yazmaqla qafiyələr yaradır və şeri bu qafiyələr əsasında yazır. Məsələn, bu qayda

ilə «çəkərəm» sözündən hər dəfə bir hərfi silməklə «əkərəm», «kərəm», «ərəm», «rəm» və «əm» sözləri –qafiyələri alınır.

Şamil Dəlidağ ilk dəfə belə şeirlərini Kəlbəcər rayonunda çıxan «Yenilik» qəzetinin 09-06.1983-cü il tarixli 81-ci nömrəsində çap etdirmişdir.

Əlbir eylə Dəli Kürü, Arazı,
Xalqdan ötrü gərəklidir belə cəm.
İstəyirsən səndən qalsın el razı,
Elə topla, yaxşını et elə cəm.

El malını nadan yedi, sovurdu,
Hap-gopuna sığışmadı ovurudu.
Kola girib yamanlıqla o vurdu.
Beləsiylə ömrün boyu də ləcəm.

Neynəyirik yad çörəyi, yad aşı,
Xalqlarımız bir-birinin adaşı.
Bir divarda qala edib o daşı,
Qardaş olub neçə millət, həm əcəm.

Fərqi yoxdur türkün, kürdün, əcəmin,
Qardaşlıqdır əzəməti bu cəmin.
Saf dostluğa ürək əmin, dil əmin,
Bir bayrağın altıda olub hamı cəm.

Vətənimin varı aşib daşandı,
Hünəriylə zirvələri aşandı,
Şamil, sənə o şöhrətədi, o şandı,
Çəsməsini ana südü bilib əm.

Bu qoşmada 20 qafiyyə işlədilmişdir, lakin onların hamısı 6 söz və ifadədən törənmişdir. «Arazı», «belə cəm» «sovurdu», «yad aşı» və «daşandı» ifadələrinin önündən bir hərfi azaltmaqla qalan 14 qafiyyə törənmişdir.

Adı çəkilən qəzəldə Şamil müəllimin «Yada sal» (dodaqdəyməz), «Nə silə» (dodaqdəyməz), «Ya da yaz» (bütün cinasları yekcins, dodaqdəyməz, əvvəl-axır, qoşayarpaq təcnis), «Yar» (dodaqdəyməz, törəmə geraylı), «Tək əri şişdən» (dodaqdəyməz, əvvəl-axır təcnis), «Ya

da yan» (dodaqdəyməz, əvvəl-axır, qoşayarpaq təcni), «Lalalandı» (dodaqdəyməz, sallama gəraylı) və.s. çap olunmuşdur. Biz ədəbiyyat tarixində Şamil müəllimin adını çəkdiyimiz şerlərinə bənzər yazılara rast gəlməmişik. (Şamil müəllimdən sonra onun ardıcılıarı olubdur)

Beləliklə, Şamil Dəlidağ bu və aşağıda misal gətirəcəyimiz bir çox yeniliklərin müəllifidir.

Sonralar Şamil müəllim «Həyatın astarı, həyatın üzü», «Dodaqdəyməzlər», «Şərdə yeniliklər» və başqa kitabların da çoxlu sayda «törəmə» «dodaqdəyməz törəmə», «dodaqdəyməz, əvvəl-axır törəmə», «cinaslı törəmə» və başqa şekillərdə məsnəvilər, bayatılar, rübailər, gəraylılar, qoşmalar, qəzəllər, gözəlləmələr və s. çap etdirdi. Bunlardan bir neçəsini misal gətirməyimiz yerinə düşər:

«Dodaqdəyməz, törəmə məsnəvilər»

Gəlin əhsən deyək işində cəldə,
Sehri axtaraq işləyən əldə.

Kişidə yaransa qeyrət, cəsarət,
Çətin diyarında qalar əsarət.

Cəhd eylə həyatda əqidəli qal,
Yağılardan xalqın qisasını al.

«Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, törəmə məsnəvilər»

Sən dərddən nə əyil, nə də saxla yas,
Sinə gər, kədəri çalış dardan as.

Tacın diyarındı, keşiyində yat,
Titrət yağları, didəsindən at.

«Əvvəl-axır» bütün misraları eyni hərf ilə başlayan və həmin hərf ilə qurtaran şerlərə deyilir. Ədəbiyyatda bunlara az da olsa təsadüf edilir. Şamil Dəlidağın belə şerləri kifayət qədərdir.

Dodaqdəyməz şerlərdə mütləq doqquz hərf (b, f, m, p, v, o, ö, u, ü) olmamalıdır. Şamil müəllim dodaqdəyməz şerlərində düzgün olaraq bu doqquz hərfdən istifadə etmir. Dodaqdəyməz olan «göz» və «qulaq» qafiyələri vardır. Olduğu kimi yazılıb oxunan qafiyələrə «göz» qafiyələri deyilir. «Qulaq» qafiyələrində isə söz ya qısılır və ya hərf oxşadılır.

Məsələn, «deyər» əvəzinə «der». «Qulaq» qafiyələri ilə dodaqdəyməz söz düzəltmək yanlışdır. Şamil müəllim isə ancaq və ancaq «göz» qafiyələrindən istifadə etmişdir və edir.

«Dodaqdəyməz, əvvəl-axır, törəmə rübai»

İnsan yaranandan, ərzdə gözəli,
İnsanın axırı, ya da əzəli.
İrsizdir, alçaqdır xalqına zəli,
İti xəncər ilə kəsilsin əli.

«Dodaqdəyməz, törəmə rübai»

Ərş aydın, ləkəsiz, açıq, ayazdı,
Qışdan az qalsa da, deyirsən yazdı.
Yersizlik didərgin, dərddi qaçqına,
De niyə qəddarlar zənn edir azdı?!

«Dodaqdəyməz, törəmə qoşma»

Necə deyək candan axan qan aldı,
Yenə qara gəldi elə təzə il.
Diyarlar yağının əlində qaldı,
Tale geyindiği qaradan da zil.

Dağlardan ağırdu dərdu hər ilin,
Qarnına sala qatilin dilin?
Sayı qədərsizdi, ya da qal əzil.

Dəlidağ, daşnağa taydır yad ağa,
Haqqı tay edirlər təhnizə, lağa.
Arxadılar ərzdə ancaq alağa,
Çəkilesi alağ – deyil rəzil.

Şamil müəllimin göstərilən qayda da çoxlu bayatıları, səkkizlikləri, gəraylıları, qəzəlləri də çap olunmuşdur. Bu yenilikçi şairin «İlxıcının taleyi» adlı dodaqdəyməz, törəmə poeması da nəşr edilmişdir («Şərdə yeniliklər», «Nərgiz» nəşriyyatı, 2003).

Onu da bildirirəm ki, «törəmə» şəklində şerlər yazan Şamil müəllimin ardıcılıarı artmaqdadır (Mürvət Qədimovlu Həkəri, Xankişi Bəxtiyar, Firudin Şimşək, Məhəmməd Abdullayev, Ələmdar Əmiraslanov, Azər Gülləliyev, Rəfayıl Mayıl və başqaları).

İkinci yenilik:

«Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti»ni də ilk dəfə Şamil müəllim yazıb meydana çıxartmışdır. Bu kitab 1997-ci ildə «Sabah», 2003-cü ildə isə «Nərgiz» nəşriyyatı tərəfindən nəşr olundu. Elmi qaydada, Azərbaycan dilinin düzəltmə olmayan sözləri əsasında tərtib edilmiş lüğətdə istənilən sözü dərhal tapmaq mümkündür.

Şairlər çeynənmiş qafiyələrdən həmişə gen-boluna istifadə edirlər, lakin Şamil müəllimin hazırladığı lüğət sübut edir ki, Azərbaycan dilində işlənməyən qafiyələr də istənilən qədərdir. Məsələn, bu lüğətdə «abadan» sözü ilə həm qafiyə olan 550-dən çox, «ağıbət» sözü ilə həm qafiyə olan 450-dən çox düzəltmə olmayan sözlər vardır.

Şamil Dəlidağın ilk dəfə hazırlayıb çap etdirdiyi «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» kitabını gənc şairlər üçün olduqca gərəqli bir vəsait hesab edirik.

Üçüncü yenilik:

«Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti» də ilk dəfə Şamil Dəlidağ tərəfindən yazılmışdır. Şerlə yazılmış bu lüğət ilk dəfə 640 səhifəlik bir kitab kimi «Maarif» nəşriyyatı tərəfindən çap olundu. 2003-2004-cü illərdə isə iki cildə daha da təkmiləşdirilərək «Mənzum dodaqdəyməz sözlər lüğəti» əlavə edilməklə «Nərgiz» nəşriyyatı tərəfindən çap edildi.

Biz indiyə qədər yazılı ədəbiyyatda 7-8 mənadan artıq cinaslı şerə, təcnisə rast gəlməmişik. Şamil müəllimin lüğətində isə hətta 100 mənəli cinaslı şerlər vardır. Yüz mənəli cinas! Dildə asan deyilsə də, bu qədər mənəsi olan cinası tapmaq, onu lüğət şəklinə salıb şerləşdirmək hədsiz çətin bir məsələdir. Lakin Şamil Dəlidağ belə böyük çətinliyin öhdəsindən bacarıqla gəlmişdir. Bəli, «üz yara sarı» ifadəsinin yüz mənəsi vardır, onun mənələrini tapıb şerləşdirmək adama mümkünsüz bir iş kimi görünür, lakin Şamil müəllim bunu böyük bacarıqla etmişdir.

O, kitabın müqəddiməsində cəsarətlə və haqlı olaraq yazır: «Əgər cinas yaratmaq sahəsində bütün dünya dillərinin yarışı keçirilsəydi

Azərbaycan dili mütləq birinci yeri tutardı». Bunun sübutu elə Şamil müəllimin hazırladığı mənzum lüğətdir.

On yeddi mənalı bir cinası lüğətdə yazılan kimi oxuculara təqdim edirik.

Nər Əmindi - kəndimizdə nər Əmindi,
Nər əmindi - Nər dayındı, nər əmindi,
Qovğa günü qorxan deyil,
Nər əmindi - Öz gücünə nər əmindi.

Nərə mindi - Mərd igidlər nərə mindi,
Nərə, mindi - Hünər yazsan nərə, mindi,
Güvəndiyim el-obadı,
Nərəm indi – Bir basılmaz nərəm indi.

Nərə mindi - Deryalarda nərə mindi,
Nərə mindi - Su minmədi, nərə mindi,
Xəzər dedi: - Çırkənlənmişəm,
Nərəm indi - Azalıbdı nərəm indi.

Nə rəmindi - Hünər falın, nə rəmindi,
Nə rəm indi - Nə fal qalıb, nə rəm indi.
Meydanını daraldıblar,
Nər, əm indi – Qəm şərbəti, nər, əm indi.

Qəzəblənib nər hayqırdı:
Nərəm indi – Qulaq batırır nərəm indi.
Ağzınızda o dadlı ət,
Nərəmində - Xəzər dedi: - Nərəmində.

«Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti»ndə iki, üç və hətta yüz mənalı cinaslar vardır.

Şamil müəllim başqa müəlliflərin də cinaslarından lüğətdə istifadə etmiş və onların kimə məxsus olduğunu göstərmişdir. Ən çox Aşıq Alının və Hüseyn Kürdoğlunun cinaslarına yer vermişdir. Lakin özgə müəlliflərin cinasları lüğətdə 5-6 faiz təşkil edir.

İlk dəfə belə samballı lüğətin yazılmasını dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük bir töhfə hesab edirik.

Dördüncü yenilik:

Biz yuxarıda Şamil müəllimin ədəbiyyata gətirdiyi «törəmə» şerlərindən qısa da olsa danışdıq.

Şamil Dəlidağ 2004-cü ildə ilk dəfə olaraq «Azərbaycan dilinin törəmə sözlər»i lüğətini çap etdirdi (Nərgiz» nəşriyyatı).

Beşinci yenilik:

Ədəbiyyatımızda cinasla yazılan şerlər çoxdur. Lakin heç kəs cinasla poema yazmamışdır. Şamil Dəlidağın cinaslarla yazdığı «Qarabağın harayı» adlı poeması «Şərdə yeniliklər» kitabında tam şəkildə verilib. Poemanın birinci hissəsində Qarabağ rayonlarımızı bir-bir haraya çağırır, ikinci hissədə rayonlar Qarabağın harayına hay verir. Poema işğal edilmiş torpaqlarımızı düşməndən azad etmək bir səfərbərlik çağırışıdır.

Altıncı yenilik:

Hələ indiyə qədər kimsə nə dodaqdəyməz, əvvəl-axır, nə də dodaqdəyməz poema yazmışdır. Şamil Dəlidağın «Dılar niyə ağladı» və «Naxırçı qız» adlı dodaqdəyməz,əvvəl-axır poemaları nəşr olunmuşdur.

Onun «Dastan-hekayət, İsa və Sədaqət» adlı poeması da dodaqdəyməzdir. Adlarını çəkdiyimiz poemalar da ədəbi yeniliklər və Azərbaycan dilinin çox böyük imkanlara malik olmasını əyani şəkildə sübut edir.

Yeddinci yenilik:

Şamil müəllim bir kitab həcmində bütün kəlmələri eyni həriflə başlanan şerlər yazmışdır. Belə şerlərdən birini hörmətli oxucularımızın nəzər-diqqətinə çatdırırıq:

Şübhəsiz şahidəm, şahin-şonqarım,
Şüştərim, şahnazım, şan-şöhrətimdən.
Şerimdə şələləm, şah şəhriyarım,
Şərin şəkərdəhan şəxsiyyətişən.

Şivəsi şirinsən, şəfadarımsan,
Şahbazım, şükranım, şahdamarımsan.
Şərik şıkarınam, şah şıkarımsan,
Şahidinəm, şəxsən şərafətişən.

Şeytanla şər atan şaşdırar şəklə,
Şərin şivənisən, şimşəyə şölə.
Şadlığın şamısan, şərə şələlə,
Şamil şairinsə şəriyyətimdən.

İzah etməyə ehtiyac yoxdur ki, bütün kəlmələri eyni bir hərflə başlayan şər yazmaq müşkül işdir. Lakin Azərbaycan dilinin zənginliyi Şamil müəllimə bu imkanı vermişdir.

Səkkizinci yenilik:

Şərdən törəyən şərlər. Belə şərlər yazmaqla da Şamil Dəlidağ ədəbiyyatımıza yenilik bəxş etmişdir. Bu şərlərin bütün kəlmələrinin baş hərflərini yan-yana düzüb oxuduqda yeni şər alınır. Məsələn:

Vüqarım, əzmim, sən fəxarətim,
İbrət, dilək, arzu, səmimiyyətim,
Təbim, arzum, namım, and, ziyarətim,
Əzizim, rizvanım, böyük amalım,
Yurdum, canım, arxam, nərim, saytalım,
Ən nadir əjdadım, qəhrəmanımın,
Ulu Rəbbimizdən bəxt amanımın,
Nurum, bayrağımın, uğru sayansın,
İlhamımın, rəğbətimsən, iman nişansın,
Cahanda azadın nəğməxandansın.

Məsnəvi şəklində yazılmış bu şərdə bütün misarlardakı sözlərin ilk hərflərini yan-yana düzüb oxusaq, aşağıdakı qoşayarpaq məsnəvinə görərik:

Vəsf-i dastan – Azərbaycan,
Sənə qurban – bu şirin can.

Başqa bir misal:

Aldanma, ləyaqət, lətafət axtar,
Həmişə arzula sarsılsın əğyar.
Cəld din, əncam eylə tökülsə abır,
Lobbazlar ləkədir, ancaq hoqqadır.
Axtar yaxşılıq, ara lafları,

Vuruş, as rəzili, ən riyakarı.
Şəkkahdır əxlaqsız, kinli, ürəksiz,
Riyakar şəkkahdır, əqldən aciz.
Namərddir, canlıdır ancaq qudurğan,
Oyuncaqbazları dini unudan.
Rəsulillah haqdır, ötkün kəramət –
Məhəmməd dininə artıbdı rəğbət.

Bu şerin bütün kəlmələrinin baş hərflərini yan-yana düzüb oxusaq, belə bir məsnəvi alınar:

Allaha səcdə et, Allaha yalvar,
Ərşə-kürşə ancaq odur hökmdar.

Doqquzuncu yenilik:

Çox pilləli şerlər. Aşağıdakı şeri nəzərdən keçirməklə bu ifadənin nə demək olduğunu biləcəyik.

Çalış, əlləş, kəs özminlə rəhimsizə, əl murdarsa,
Əl kirlisə, əl rəqibəsə, əl mininə əlehdardır.
Kişi əli rəzildirə, ən miskin, ən riyakardır.
Əl rövşənsə, əl məlhəmsə, əl rənasa əsilkardar.
Rüsvaysa əl, mazqalsa əl, rəzalətdən əl kübardır.
Əl məmunsa, əl rəfiqsə, əl karlısa əzmkardır,
Minnətsiz əl, rəğbətli əl, kəməli əl çəmanzardır.

Uyğun qafiyələrlə yazılmış bu «Əl» adlı şerdə ilk baxışda gözə görünməyən maraqlı məqamlar vardır. Bu yeddi misralıq şerdə sözlərin baş hərflərini üzü aşağı, birinci misradakı sözlərin baş hərflərini yan-yana, son misradakı kəlmələrini tərsinə yan-yana, bütün misralardakı baş hərflərini üzü yuxarı oxusaq, hər dəfə «çəkərəm» sözünə rast gələrik. Beləliklə, «çəkərəm» kəlməsi dörd yerdə – dörd pillədə özünə yer tutmuşdur. Bununla iş bitmir. «Çəkərəm» sözündən hər dəfə bir ilk hərfi silməklə alınan «əkərəm», «kərəm», «ərəm», «rəm», və «əm» sözləri də axırı «m» hərfi ilə qurtarmaq şərti ilə hər biri yuxarıdakı qaydada dörd yerdə təkrar olunmuşdur. Buna görə də Şamil Dəlidağ belə şerləri şərti olaraq «çox pilləli» şerlər adlandırmışdır. Onun belə şerləri çoxdur. Yəqin ki, belə şəkildə şer yazmaq da asan iş deyil.

Onuncu yenilik:

Bizə hələlik məlum olan budur ki, cinaslı qəzəlləri Aşıq Alı yazmışdır və onun 23 belə qəzəli çap olunmuşdur. Ancaq test imtahan suallarında yazılır ki, guya aşıqlardan yalnız Abbas Tufarqanlı belə qəzəl yazmışdır.

Şamil Dəlidağ da bu sahədə qələmini sınamışdır. O, 100 cinaslı qəzəllər yazmışdır. Yenilik budur ki, onun yazdığı 100 cinaslı qəzəlin 52-si dodaqdəyməzdir. Dodaqdəyməz cinaslı qəzələ isə hələ təsadüf etməmişik.

On birinci yenilik:

Şamil müəllim ilk dəfə olaraq 640 səhifəlik «Kürdcə Azərbaycanca, Azərbaycanca-kürdcə, kürd dilinin qafiyə lüğəti» kitabını da çap etdimişdir. Bu lüğət hər iki qardaş xalqın dostluq körpüsü adlandırmaq daha düzgün olardı. Belə bir lüğətin yardımı ilə hər iki dildən tərcümələr edilməsinə geniş imkanlar yaranır.

On ikinci yenilik:

Bir çox Azərbaycan şair və nasirləri kürd dilindən Azərbaycan dilinə tərcümələr edib çapına nail olmuşlar. Onlardan biri də Şamil müəllimdir. Lakin Azərbaycan ədəbiyyatından kürd dilinə tərcümələr yox dərəcəsi idi. Şamil Dəlidağ bu boşluğu doldurmaq üçün 100-dən çox Azərbaycan şairinin şerlərini kürd dilinə tərcümə etdi.

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycan dilində heç kim Şamil müəllim qədər cinaslı bayatı yazmamışdır. O, 2000-dən çox cinaslı bayatının müəllifidir.

Biz bu məqalədə Şamil Dəlidağın ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeniliklərdən, onun bu sahədəki xidmətlərindən çox qısa danışdıq. Mütəxəssislər təsdiq edirlər ki, Şamil Dəlidağ az qala bir elmi-tədqiqat institutunun işini görmüşdür.

Biz yenilikçi Şamil Dəlidağ haqqında çox qısa məlumat verdik. Xalq şairi Nəbi Xəzrinin, akademik Budaq Budaqovun dediyi kimi, onun ədəbi yeniliklərindən dissertasiyalar yazılmalıdır. Biz bunun belə olacağına inanırıq.

*Mərkəz Qacar,
Şair - dramaturq*

O bir institutun işini görüb

Şəxsi kitabxanamda kitablar arasında Şamil Əsgər Dəlidağın bir neçə dəyərli, mən deyərdim ki, möcüzə əsərləri də var. Onların bəzisini müəllif aftoqrafla özü mənə verib, digərlərini isə çətinliklə də olsa özüm əldə eləmişəm.

Şamil haqqında danışarkən onu oxuculara və ədəbi ictimaiyyətə görkəmli alim və yenilikçi şair kimi təqdim etmək lazımdır. Çünki onun alimliyi ilə şairliyini bir-birindən təcrid etmək mümkün deyil, başqa sözlə desək, yazmış olduğu əsərləri məhz bu iki amilin sintezindən yaranıb.

İndiyə kimi 29 kitabı işıq üzü görmüş, filologiya elmləri namizədidir. «Azərbaycan Respublikası mədəniyyət işçisi», Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafına misilsiz yeniliklər gətirən Şamil müəllimin elmi əsərlərini, Şer və poemalarını oxuyanda heyrətlənməyə bilmirsən. Bunları qələmə almaq üçün insanda böyük səbr və dözm, inadkarlıq və əzmkarlıq, ən başlıcası isə gərgin axtarış və istedad lazımdır.

Bəs Şamil müəllimin əsas novatorluğu nədən ibarətdir? Bu sualın cavabı şair-alimin anadan olmasının 75 illiyi münasibəti ilə «Nərgiz» nəşriyyatı tərəfindən buraxılmış «Bir ömrün səhifələri» kitabında aydın göstərilmişdir. Əgər bu suala qısaca cavab verməli olsaq, deyə bilərik ki, o ilk dəfə «törəmə», «dodaqdəyməz törəmə» və «dodaqdəyməz, əvvəl-axır cinaslı törəmə» şəklində qoşmalar, gəraylılar, dördüklər, səkkizliklər, bayatılar, qəzəllər yazıb çap etdirmişdir. O ilk dəfə cinasla poema yazıb oxuculara çatdırıb, «dodaqdəyməz», «dodaqdəyməz törəmə» və «dodaqdəyməz əvvəl-axır» şəklində nəşr olunmuş poemaların müəllifidir. Yenilikçi şair bütün klmələri eyni hərflə başlayan qoşmalar, gəraylılar, məsnəvilər yaradıb.

Şamil müəllim öz tədqiqatlarında sübut edir ki, Azərbaycan dilində hələ işlədilməyən, poeziya nümunələrinə salınmayan qafiyələr istənilən qədərdir. Məsələn, müəllif «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti» əsərində «abadan» sözü ilə həm qafiyə olan 55—dən çox, «aqibət» sözüylə həm qafiyə olan 450—dən çox düzəltmə olmayan sözlər olduğunu sübuta yetirib. İndiyə qədər mövcud olan yazılı ədəbiyyatımızda 7-8—dən çox mənə verən cinaslı şerə rast gəlmək mümkün deyil. Şamil müəllimin

lüğətində isə 100 mənalı cinaslar var. Müəllif belə qənaətə gəlir ki, əgər cinas yaratmaq sahəsində bütün dünya dilləri yarış keçirilsə Azərbaycan dili birinci yer tutar. Şamil Əsgər Dəlidağın tərtib etdiyi «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğəti»ndə 24 mindən artıq misra var. Müəllifin qeyd etdiyi kim, 97 faizdən çoxu onun özü tərəfindən yazılıb, yerdə qalanları isə digər aşiq və şairlərin yaradıcılığından götürülüb. Şamil Əsgərin elmi əsaslarla yazılmış əsərləri dilimizin inkişafı, şairlər, xüsusi ilə gənc şairlər üçün zəngin bir xəzinədir. Şair və alim, daim yeniliklər həvəsiylə çalışan, yorulmaz tədqiqatçı, alovlu yurdsevər Şamil Əsgər Dəlidağ ömrünü qara yellərə verməmiş, qələmini külüngə çevirərək doğma Azərbaycanı, sevimli torpağı və el-obası üçün nəhəng və bənzərsiz işlər görüb. Onun ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafındakı misilsiz xidmətləri, xalqımızın mariflənməsi üçün çəkdiyi gərgin və əvəzsiz zəhmət hamımızı heyran edir.

«525-ci «qəzet, 12 yanvar 2005-ci il

Firudin Şimşək
Alim, şair

Azərbaycan folkloruna qiymətli töhfə

Hər dəfə Kəlbəcərdə olanda Respublika ictimaiyyətinin yaxşı tanıdığı Şamil Dəlidağın zəngin kitabxanasına yolumu salmışam və saatlarla bu mədəniyyət xəzinəsindən çıxıb bilməmişəm. Burada Şamil müəllimin topladığı bir çox qovluqlardakı folklor nümunələri dərin marağıma səbəb olmuşdu. Bu qovluqlarda heç yerdə çap olunmayan dastanlar, əhvalatlar, nağıllar, şerlər, lətifələr, bayatılar və başqa folklor nümunələri vardı. Qovluqların birində Kəlbəcərdəki xalça toxuyanların siyahısına rast gəldim. Bunların sayı 7 mindən çox idi.

Maraqlıdır ki, indi Milli Məclisin üzvü olan, məşhur bir şair kimi tanınan Zəlimxan Yaqub da Kəlbəcərdə olmuş, şairin zəngin kitabxanasının ziyarətinə getmiş və yəqin ki, burada çox şeydən xəbər tutmuşdur. Təsədüfü deyil ki, Zəlimxan Yaqub öz təssülatlarını belə dərin məhəbbətlə qələmə almışdır. «İndi Şamil müəllimi Bakının küçələrində, xeyir-şər məclislərində görəndə ürəyim göynəyir, qəlbim sızlayır. Onun Kəlbəcərdəki evi Azərbaycan mədəniyyətinin, tarixinin, poeziyasının

beşiyi idi. Rəhbərlik etdiyi Kəlbəcər diyarşünaslıq muzeyi dünyanın əvəzsiz incisi idi.

«Belə-belə işlər» qəzeti 10. 12. 1993.

Qovluqlarda Aşıq Hüseyn Bozarqanlının 1930-cu illərin ortalarında yel xəstəliyinə tutulduğuna görə Kəlbəcər istisuyuna dağ yolu ilə atla müalicəyə gəlməsindən, burada Aşıq Həmidlə tanış olmasından, birlikdə məclislər keçirməsindən, onların qoşduğu şerlərdən maraqlı məlumatlar da toplanılıb, saxlanılırdı.

Mən «İstisu taxtası» deyilən yerdə Aşıq Həmidin oğlu, məşhur aşıq kimi tanınan Aşıq Xalqverdinə və Haqverdi Xalqverdi oğlunu çadırdə çox dinləmişdim. Burada Aşıq Xalqverdi Aşıq Hüseyn Bozarqanlı ilə atası Aşıq Həmidin necə dostlaşmalarından, birgə məclis keçirməsindən maraqlı əhvalatlar söyləyirdi.

Onu deyim ki, Şamil müəllim aşıq yaradıcılığı ilə həmişə məşğul olub. Məsələn, Aşıq Alının 180 illiyində onun kitabının tərtibçilərindən biri də o idi.

Nəhayət, Aşıq Alının çap etdirmək üçün dəyərli bir kitabı hazır oldu. Lakin, 12 çap vərəqi olan kitabdakı daha mənalı şerləri bir kənara qoyub onu 3-4 çap vərəqi həcmində nəşr etdilər. Böyük və mübariz şair Xəlil Rza Ulutürk 20 oktyabr 1983-cü ildə, həftənin dördüncü günü bu barədə gündəliyinə belə yazmışdır: «Burunun ucundan uzağı görməyən dargöz ziyalılar» Aşıq Alı irsini görün necə tarmar etdilər. 12 çap yarpağı həcmində kitabını vur-tut 3 çap yarpağı həcminə endirdilər. Baltanı qaldırıb kimə vurdular? Azərbaycan poeziyasına demək, Azərbaycan xalqının ayağına. Halbuki, bu kor hücum Aşıq Alı kitabının tərtibçisi Şamilə qarşı tuşlanmışdı:

Xəlil Rza Ulutürkdən nəyə görə misal gətirdiyimi aşağıda göstərəcəyəm.

İki il bundan əvvəl Şamil müəllimlə söhbət etdiyim zaman o yenə də Azərbaycanın zümrüd tacı olan Kəlbəcərin düşmən tapdağına çevrilməsindən, yaratdığı adı dillər əzbəri olan muzeydən, zəngin kitabxanasından, topladığı folklor nümunələrindən yəna-yəna, alovlan-alovlan danışdı. Mən Şamilə məsləhət gördüm ki, Aşıq Həmidin oğlu Aşıq Xalqverdi ilə görüşsün və onun atası ilə Aşıq Hüseynin arasında yaranan dostluqdan, baş verən əhvalatlardan nəse yazsın.

Bəli, Şamil müəllim 2 il çox böyük zəhmət çəkdi, heç kimdən, heç bir təmanna görmədən «Aşıq Hüseyn Bozarqanlının Kəlbəcər səfəri»

adlı maraqlı bir dastan yazıb ortaya çıxardı. Belə bir dastanın yazılmasını mütəxəssislər Azərbaycan folklorun qiymətli bir töhfə hesab edirlər.

«Aşıq Hüseyn Bozarqanlıın Kəlbəcər səfəri»ndə vətənə və xalqa məhəbbət, elin qonaqpərvərliyinə, onun tarixi keçmişinə, insanların igidliyinə məhəbbət dolğun şəkildə öz əksini tapmışdır.

İstisuyun yaxınlığındakı Zivel kəndindən olan Aşıq Həmid Aşıq Hüseynin İstisuya müalicəyə gəldiyini bilib gedir onunla tanış olur, qısa müddət ərzində bu tanışlıq dostluğa, qardaşlığa çevrilir. Onu kəndə aparır, camaat Aşıq Hüseynin ayağı altında qurbanlar kəsir, ona dərin hörmət bəsləyirlər. Bütün bunlar ona xoş təsir bağışlayır.

Aşıq Hüseynlə Aşıq Həmid bir çox məclislər keçirirlər, səfərlər edirlər, görməli yerlərə baş çəkirlər. Bunların heç biri izsiz qalmır, qoşulan şerlərdə izi qalır. Onu da deyim ki, bu dastan başqa dastanların bir çoxu kimi təxəyyül yox, konkret faktlar əsasında qələmə alınmışdır. Burada adı çəkilən insanlar da həyatda yaşamış olan adamlardır.

Bəri başdan onu deyək ki, dastanın oxunaqlı olması və xoşluqla dinlənilməsi üçün tərtibçi daxili qafiyələrdən geniş istifadə etmişdir. Klassik ənənəyə uyğun olaraq dastanda üç aşığın ustadnaməsi və. İlməşdir. Həmin aşıqlar bizə belə daxili qafiyələrlə təqdim edilmişdir.

Məsələn, təcni şahı, söz Allahı, el pənahı, məsələlərin cövləndahı, insanların xeyrixahı, aşıqların qibləgahı Şeyx Aşıq Alının yerdən-göydən o halının bir ustadnaməsini yada salaq, hikmətindən ibrət alağ.

Ustad Aşıq Ələsgərdən, Şeyx Alıdan dərs alan möhtəbərdən, sənətindən şiri nərdən, söz-söhbəti saf gövhərdən ustadnamə eşidək biz, məmun etsin bizi hədsiz.

Əzizlərim, sözü baldan ləzizlərim, söz-dastanlı, əhd-peymanlı, Ağdabanlı Aşıq Şəmşirin özündən, kəlam bulağının gözündən ustadnamə alağ dilə, bir qənimət olub elə.

Dastanın qəhrəmanı Aşıq Hüseyn Bozarqanlı da daxili qafiyələrdən istifadə olunmaqla belə təqdim olunur:

Ürəyimdən keçdi sizə dastan deyim, el-obaya dastan deyim, doğrusundan rastam deyim. Haqdan deyim, kimdən deyim? Bünövrədən, himdən deyim, doqquz teldən-simdən deyim. Ustad Aşıq Hüseynindən, söz mülkünün bir leyindən, sənətindən, hünərindən, Kəlbəcərə səfərindən söhbət açım, qəlbimizə şəfəq saçım... Ona görə də dastan yaradıcılığında bunu bir yenilik kimi qiymətləndiririk.

İndi Qarabağ və bir çox rayonlarımız düşmənlə tapdağındadır. Çoxlarımız öz cənnət torpaqlarımızı lazımınca tanımırıq. «Aşıq Hüseyn

Bozarqanlının Kəlbəcər səfəri»ni oxuduqda bu rayonun gözəlliklərinin, ecazkar mənzərələrinin, dağlarının, yaylaqlarının, ab-havasının tərənnümünə, aşığıların bu barədə qoşduqları şerlərdə rast gəlirik. Azərbaycanımızın belə bir cənnətini müvəqqəti itirməyimizə yanırıq, odlanırıq. Həm də bizdə ümid, inam və cəsarət yaranır ki, belə bir cənnətin düşməni tapdığına qalmasına dözməməliyik.

«Aşıq Hüseyn Bozarqanlının Kəlbəcər səfəri» dastanının bir üstün cəhəti də odur ki, burada baş vermiş tarixi və etnoqrafik hadisələrin və əhvalatların aşığıların qoşduğu şerlərdə adları çəkilir.

Aşıq Hüseyn «Ceyran bulağını» görəndə «Çəşməsən» adlı bir qoşma qoşub oxuyur və deyir:

Bilirəm çoxuna imdad olmusan,
Bir çox Hüseynlər yola salmısan.
Dərin xəyallara sonra dalmısan,
Fəxr eylə cənnəti-rizvan çəşməsən.

Dastan müəllifi burada aşağıdakıları dinləyicilərin yadına salır: Bu həmin «Ceyran bulağı»dır ki, ulu şair Səməd Vurğun 1955-ci ildə bu bulağın başında Aşıq Şəmşirlə qonaq oldular.

«Elə bil ki, çox Hüseynlər yola salmısan» deyən aşığın ürəyinə damıbmış ki, Səməd Vurğunu da, Dədə Şəmşiri də Ceyran bulağı yola salacaqdır.

Beləliklə bir tarixi hadisədən də halı oluruq.

Aşıq Hüseyn «Dağlar» qoşmasında deyir:

Ketidə, Mehdiylə Ketİ yatıbdı,
Onu maral bilib Mehdi atıbdı.

Bəs Mehdi, Ketİ kimdir? Kəlbəcərdə Ketİ dağının başında iki qəbir var. Biri Mehдинin, biri isə onun qardaşı Ketinindir. Deyilənlərə görə Ketİ qardaşından gizli maral dərisi geyib, maral ovuna gedir. Mehdi də ova yollanır. O gördüyünü maral hesab edib, güllə atıb onu öldürür.

Şikarının yanına gedəndə qardaşı Ketinini öldürdüyünü görüb özünü də öldürür. Onları dağın başında dəfn edirlər. O vaxtdan da dağın adı Ketİ adlanır.

Bir məclisdə 1918-20-ci illərdəki erməni qəsbkarlarının Göyçə camaatına etdikləri yamanlıqlardan söz düşür. Aşıq Hüseyn Aşıq

Həmidlə qabaq-qabağa «Haşa» adlı şerini oxuyrlar. Sözüünün bir yerində Aşıq Həmid deyir:

Göyçəmizdə dizə çıxıb nahaq qan,
Qaçanlara göydə toy tutdu tufan.
Qaldı qar altında günahsız olan,
Tarixdəki belə ləpirdən haşa.

Aşıq Hüseyn deyir:

Qoy yaddan çıxmasın «Sümüklü dərə»,
Unutmasın, ibrət götürsün hələ.
Dərdlərə vaxtında axtarsın çarə,
Dişləri şirəli kafirdən haşa.

Şamil Dəlidağ burada deyilənləri də dastanda açıqlayır. 1918-20-ci illərdə nankor erməni qonşularımız qışın günündə Göyçədə silahsız camaatın üzərinə hücum edirlər. Camaat Kəlbəcərə tərəf qaçmalı olur.

Sərt tufanda bir çox adam bir dərədə qar uçqunu altında qalır. Sonradan bu dərə «Sümüklü dərə» adlandırılır.

Aşıq Hüseyn haqlı olaraq belə vəhşilikdən ibrət götürməyi tövsiyə edir.

Bu yerdə datanı yazan ustadlar Aşıq Alının çox böyük uzaqgörənliklə yazdığı «Ya dələ» adlı cıgılı təcnisini yada salır. Aşıq Alının dövründə də erməniləri haralardansa köçürüb Göyçəyə yerləşdirilmişdilər. Bunun gələcəkdə necə böyük təhlükə olduğunu gören Aşıq Alı həmin təcnisdə həyəcan təbili çalib deyir:

Babam gəlmələrə gəlmə demişdi,
Hansı nadan dedi yurda yad ələ.
Göyçə məndən,
Köçərəm göy çəməndən.
Oldu gavur yuvası,
Üzülər Göyçə məndən.

Yaxşılığın sonu yamanlıq olar,
Bağrım başım parçalayar ya dələ...
Gətirmə bu yurda zalım erməni,
Yaxşı olar gətir ilan ya dələ...

Şekk olmaz quyruğun kəsəsən qurdun,
Şerik diyar bir gün keçər yad ələ.

Bəli, ustadlarımız bizim bu günkü günümüzü, Göyçəmizin yad ələ keçməyini duyublarımı. Gec də olsa, bu deyilənlərdən çox ibrət dərsi götürməliyik.

İstisudan yuxarı «Turşsu» bulağının alt yanında «Gəlin qayası» adlı bir qaya var. Aşıq Hüseyni bu qayanı görməyə də aparırlar. Aşıq bu qayaya bu adın qoyulduğunu öyrənib «Gəlin qayası» adlı bir qoşma dilə alır.

Möcüzən yarandı – Tanrıdan-Haqdan,
Yerə tökülmədi heç bir nahaq qan.
El-oba içində olmusan dastan,
Məhəbbət anası, Gəlin qayası.

Burada nəyə işarə edilmişdir? Başqa birini sevən qızı varlı oğlu zorla qaçırır. O, vaxt gəlinə bir neçə tuman geydirərmişlər. Qız gecə alaıqdan qaçıb yaxındakı hündür qayanın başına çıxıb özünü öldürmək üçün oradan dərəyə atılır. Gücü əsən külək qızın tumanlarını paraşütə döndərir və yavaş-yavaş enib heç bir xəsarət almadan dərəyə düşür. Aşığın dediyi kimi Tanrı köməyə yetir, nahaq qan tökülmür. Bundan sonra ağsaqqallar bir yerə yığılıb qızı öz istədiyi oğlana verirlər.

Göründüyü kimi dastan bizi bir çox hadisələrdən, folklor xəzinələrimizdən halı edir.

Dastanda İstisuyun, Kəlbəcər dağlarının gözəlliyi, elmizin-obamızın qonaqpərvərliyi, çobanların da aşıq sənətinə vurğun olması, el adətlərinə əməl edilməsi və bu kimi ürək açan məsələlər öz geniş əksini tapmışdır. Bir neçə misal gətirməklə də deyilənləri yəqin etmək olar.

Qoşmaların birində Aşıq Hüseyn Kəlbəcəri, İstisuyu belə vəsf edir:

Aşdım Kəlbəcəre Göyçə tərəfdən,
Həzarat İstisu Loğman özüymüş.
Mən də bəhrələndim bu şan-şərəfdən,
Çarəsiz dərdimə dərman özüymüş...

Axtarma tapılmaz sözümdə yalan,
Əsil möcüzədir İstisu, Narzan.
Aşıq Hüseynin yanında olan,
Azarın qətlinə fərman özüymüş.

Çəkirdim dərdimdən qəmli bayatı,
İstisu yox etdi mənə zülmatı.
İsgəndər tapmadı abı-həyatı,
Mın şükür, bu dövrün Xızırı mənəm.

Aşıq Hüseyn və Aşıq Həmid keçirdiyi məclislərdə Azərbaycanın tanınmış ustad aşıklarını Xəstə Qasımı, Tufarqanlı Abbasi, Aşıq Alını, Aşıq Ələsgəri, Aşıq Qurbanı, onun oğlu Aşıq Şəmşiri, Aşıq Mehdi və başqalarını qoşduqları şerlərində böyük hörmətlə yada salırlar. Bu iş onların qədirlən olmalarından, xeyirxahlıqlarından xəbər verir.

Dastanda İman oğlu Abbasdan - onun mərdanəliyindən, qoçaqlığından, söhbət açılır. Aran rayonlarından bir cavan oğlan sevdini qızı İman oğlu Abbasın evinə gətirir. El adətinə görə bir qoşun da gəlsə, ev yiyəsi öldürülməyincə qaçırılmış qızı vermək qeyrətsizlik sayılırdı. Hətta qızı gətirən oğlan bu ev yiyəsinin düşməni olsa da. Qızı sevmə əmisi oğlu öyrənir ki, onu İman oğlu Abbasın evinə gətiriblər. İman oğlu Abbasi həbs etsələr də, qızı gizlədirlər. Axırda qızın onlarda olduğu bilindikdən sonra və onlara burada toy edilməsi aşkarlananda Aşıq Həmid Aşıq Hüseyni də götürüb dağda olan oğlan və qız sahiblərinin evinə gedirlər. Çox minnətdən öyüd-nəsihədən sonra aşıklar camaatı yola gətirib hər iki tərəfi barışdırırlar.

Aşıq Hüseynin yola salma mərasimi tənənəli olsa da, ayrılmaqdan camaat kədərlənir. Onu Göyçəyə kimi Aşıq Həmid və İman oğlu Abbas müşayət edir. Gecəyə düşürlər. Yolda qaçaqlar onların qabağını kəsib, atlarını onlara verməyi tələb edirlər. İman oğlu Abbas qorxmayıb onlara sarı gedir, Aşıq Hüseynin və Aşıq Həmidin qabaqlarını kəsdiqlərinə görə qaçaqları möhkəm danlayır. Qaçaqlar əvvəlcə onun dediklərinə inanmırlar. Tələb edirlər ki, sözün doğrudursa, Aşıq Hüseyn çalib oxusun, sözünə inanaq. Başqa əlac yox idi. Aşıq Hüseyn atdan yerə düşür, sazı kökləyib çalib-oxumağa başlayır.

Aşıq Hüseynin sözünün hikməti öz təsirini göstərir. Qaçaqların dördü də irəli çıxıb ondan üzr istəyir və bir daha qaçaqlıq etməyəcəklərinə and içirlər.

Biz dastanın məziyyətindən çox qısa söhbət açdıq. Onu cəsarətlə deyə bilərik ki, bu dastan Azərbaycan folkloruna böyük töhfədir.

Lakin çənəsinə gücü çatmayanlar, ağzını boş-boş qoyub danışanlar iddia edirlər ki, Aşıq Alı və Aşıq Hüseyn görkəmli aşıklar deyillər, onları

bu qədər şişirtməyə dəyməz. Biz belələrinə atalar sözüne əməl edib susmaqla cavab veririk. Birdə ki, böyük və mübariz şairimiz rəhmətlik Xəlil Rza Ulutürkün yuxarıda «Gündəliyi»indən gətirdiyim misal qüdrətli aşıqlara böhtan deyənlərə ən tutarlı cavabdır.

Dastanı toplayıb tərtib edən Şamil Dəlidağa isə öz dərin təşəkkürümü bildirirəm. Bu o Şamil Dəlidağdır ki, tarixdə ilk dəfə «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğətini», içərisində 100 və daha artıq mənəli mənzum cinaslar olan «Azərbaycan dilinin mənzum cinas lüğətini», «Azərbaycan dilinin töremə sözlər lüğətini», böyük bir «Dodaqdəyməzlər» və «Şərdə yeniliklər» və başqa dəyərli kitablar yazıb ortaya qoymuşdur. Təsədüf deyil ki, xalq şairi Nəbi Xəzri onun kitablarını «Dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsi» adlı, akademik Budaq Budaqov isə «Filalogiya elmində yeni addım» adlı geniş məqalələrlə qəzetdə çıxış etmişlər.

Bunlar da cılız mühakimə yürüdənlərə kəsərli cavabdır.

Biz cılız bədxahlara Azərbaycan ədəbiyyatına və folkloruna xidmət sahəsində Şamil müəllimdən ibrət götürməyə çağırırıq.

Muzeyləşən ömür

*... Şerirlə, qəlbinlə, dostum, hər zaman,
Sən ana vətənin hayına çatdın.
Özü təbiətin muzeyi olan,
Doğma Kəlbəcərdə muzey ucaltdın.
Muzey də talandı
haray, ay haray!
Ölüm öləcəkdir, yaşayır həyat.
Cəlladın qoy tuncdan zirehi olsun,
Sabah Kəlbəcərdə bir muzey yarat,
Qanlı cinayətlər muzeyi olsun.*

(Nəbi Xəzri)

Ramiz Həcəfli

Girov muzey

Erməni işğalçıları torpağımıza ayaq basanda minillərdən xəbər verən bir çox tarixi abidələrimiz kimi, mezeylərimiz də yağı əlinə keçdi. Bu mezeylər içində Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi özünün orijinallığına və zənginliyinə görə başqalarından əsaslı surətdə fərqlənirdi. Sorağı çox-çox uzaqlara yayılmış, tarixi əhəmiyyətli əşyalarla zəngin olan bu muzeyi mütəxəssislər həm də geologiya, arxelogiya, incəsənət və qiymətli səsələr muzeyi adlandırırdılar. Muzeyin çöl divarlarını 2 mindən artıq müxtəlif rəng çalarlı daşlar bəzəyirdi. Həyəti 900 kv.m-dən artıq sahəni tuturdu. Burada ağac və bitki nümunələri, qaya təsvirləri, qəbirüstü qoç və at fiqurları, nəhəng bəzək daşları, qazıntı nəticəsində tapılmış çoxlu əşya ilk baxışdan tamaşaçıların diqqətini özünə cəlb edirdi.

Muzey eksponatları bir dəhliz, 3 kabinet, 9 nümayiş salonunda toplanmışdı və içərsində 30 mindən çox eksponat olan bir fondan ibarət idi. Dəhlizdə tamaşaçılar Qanlıkənd səmtində olan Lök qalasının, xalça, şəddə və kilimlərin, rayon xəritəsinin və bir çox başqa eksponatların yaraşıqlı şəkillərini, fotolarını və təsvirlərini görürdülər. Rayonun zəngin təbiəti barədə tamaşaçılara ətraflı məlumat verən birinci salonda ağac və bitki nümunələri, rəng-rəng və müxtəlif növ daşlar, dağ, dərə, təpə maketləri və. s. nümayiş etdirilirdi. Tikinti işlərinə təkan vermək məqsədilə daşlar yonulmuş və onlardan stend düzəldilib birinci salonun divarından asılmışdı. Burada obsidian (dəvəgözü), travertin, tuf, bazalt, qabro, listivenqim və başqa tikinti materialları göz oxşayırdı. Bu daşların rayonun hansı ərazisində yerləşdiyi barədə xəritə də işlənib stendə əlavə edilmişdi. Salon tamaşaçıda 30 mindən çox sərin çeşmə, yüzlərlə narzan və şəfa qaynaqları olan istisuların fəvvarələr vurduğu təsəvvürünü yaradırdı. Bu dağlıq ərazidə meşələr özünə məskən salmış və burada 4 minə qədər bitki boy atır. Salonda Kəlbəcər ərazisində bitən dərman bitkilərinin müəyyən hissəsinin hansı xəstəliyə əlac olduğu barədə də məlumat əldə etmək olardı. Muzeyin direktoru, filologiya elmlər namizədi, şair Şamil Dəlidağın bu haqda şərlə yazdığı məlumatı tamaşaçılar maraqla oxuyardılar.

Kəlbəcər dağlarında yaşayan bir çox vəhşi heyvanların müqəvva nümunələri muzeydə nümayiş etdirilirdi. İkinci salon rayonun qədim

dövrünə həsr edilmişdi. Kəlbəcərdə məşhur İstisu kurortu yaxınlığında aşkarlanmış ən qədim insan məskənlərinin - yarıdağılmış damların fotosəkilləri tamaşaçıya geniş məlumat verirdi. Qadın qəbrindən tapılıb nümayiş etdirilən bürünc keçi totemi (boyundan asmaq üçün) və bürünc boyunbağı insanın xəyallarını eramızdan əvvəlki III-IV minillərə aparırdı. Muzeyin həyətindəki qaya-salların üzərində olan 6-7 min il tarixə malik keçi təsvirləri, qədim dövr salonundakı bütüncdən keçi totemi, habelə muzeydəki kilim, heybə və nəmibaşları, 30-100 il bundan qabaq toxunan primitiv keçi təsvirləri və onların hər üçünün bir-birə oxşarlığı indiki nəslin qədim kökə bağlı olmasını sübut edib tarixçilərin mübahisəsinə şon qoyurdu. Rayonun Abdullaşağı kəndində qazıntı zamanı kalafa yerindən tapılan «Buynuzdan ox atan» da bu salondaydı. Qədim dövr salonunda nümayiş etdirilən obsidian (dəvəgözündən) 5 min ildən çox yaşı olan oxlar, küp qəbirlərdən əldə edilən dəmir nizə ucluqları, daş qəlyanlar, daşdan insan skeleti, iri xumdar, daş, saxsı və dəmir qara çıraqlar, oxunması mümkün olmayan daş üzərindəki şəbəkə yazı, torpaqdan çıxan qədim alətlər, azı 150 milyon il yaşı olan Təttərçay qumlağında tapılan daşlaşmış ilbiz və digər eksponatlar Kəlbəcər torpağının qədim dövr salnaməsinin ayrı-ayrı və dərin mənalı səhifələri idi.

Üçüncü salonda əsasən toxuculuq əşyaları nümayiş etdirilirdi. Burada müxtəlif çeşidli xalı və gəbələr, fermaşlar, kilimlər, asmalıqlar, düz torbaları, xurcunlar, heybələr, qırxılıq qabları, corablar, yer hanasında toxunan şallar diqqəti cəlb edirdi. Salonda 1986-cı ildə 147 yaşında vəfat etmiş və vaxtı ilə Aşıq Ələsgərin adına söz qoşduğu kəlbəcərlə Güləndamın şəkli və onun toxuduğu 100-dən artıq gəbə və kilim nümayiş etdirilirdi. Aşıq Ələsgərlə bağlı muzeydə kifayət qədər xatirələr var idi. Onların sırasında aşığın bir çox Kəlbəcər gözəllərini və igidlərini vəsf etməsi, bir çoxlarının toylarını keçirməsi, salonda bu gözəllərin, igidlərin, toyunu Aşıq Ələsgərin keçirdiyi adamların böyük bir siyahısı var idi. Ustad aşıq Kəlbəcəri belə tərənnüm etmişdi:

Gəşt eylədim, bu dünyanı dolandım,
Kəlbəcərin xeyri-şəri yaxşıdı...
Qardaş deyib dindirirlər adamı,
Hörmətləri, mərifətləri yaxşıdı...

Dördüncü salonda əsasən keçmişdə məişətdə işlədilən qab-qacaq, qədim silahlar, köhnə metal və kağız pullar yerləşdirilmişdi. Tamaşaçılar burada müxtəlif mis qablarla (kasa, cam, bölmə, dövrə, sini, məcməyi, sərnici, bayda, ağızlıq, satıl, tava, samovar, abgərdən, aşışüzən və.s.) qəmə, xəncər, qılinc, korda, yay-ox, barıqabı, pistonqabı, qara tütəng, çaxmaq kimi köhnə əşyalarla tanış ola bilərlər. Ağacdən düzəldilmiş eksponatlar sırasında «hazarpeşə» böyük maraq doğururdu. «Hazarpeşə» sandıq şəklindədir. Onun içərsində stəkan, nəlbəki, çaynik, çay qaşıqları, qənd və.s. saxlanılır. Tuluğa qatıq tökmək üçün ağacdən düzəldilmiş, ağac qaşıq və çömçələr, divək daşları və başqa məişət əşyaları salonda cəmlənmişdi.

Tamaşaçıların dərin marağına səbəb olan eksponatlardan biri də Şam (Dəməşq) qılınıcı idi. Əldə olunan yazılı məlumatlar bu qılınıcın dəmirinin Hindistandan alındığı və Şam şəhərində polada çevrildiyini bildirir. Qını ilan qabığı ilə örtülmüş, dəstəyi gümüşlə bəzədilmiş xəncərlər də tamaşaçı diqqətini özünə cəlb edirdi.

Beşinci salonda yaşı 100-dən çox olan ağbirçək və ağsaqqallar, rayonun aşığıları, alimlər, şairlər haqqında məlumat əldə etmək olardı. Əhalinin hər min nəfərə hesabı ilə yaşı 100-dən çox olanların sayına görə Kəlbəcər rayonu keçmiş Sovet İttifaqında birinci yeri tuturdu. Məcməyilər üzərindəki yazılardan aydın olurdu ki, Əlif kişi 157 il və onun həyat yoldaşı Tükəzban 141 il ömür sürüblər. 1973-cü ildə dünyasını dəyişən Əlif kişi Qaçaq Nəbinin yaxın dostu olub. Bu barədə xətiyələr salonda tamaşaçıların diqqətini cəlb edirdi. Əlif kişi 150 yaşında köhlən at səyirdir, yumurtanı nişana qoyub ona sərrast güllə atırdı.

Altıncı salonda xalq oyunları və adətləri öz əksini tapmışdı. Müqəvvalardan düzəldilmiş oyun və adətlər öz əksini tapmışdı. Müqəvvalardan düzəldilmiş oyun və adətlər qədim dövrlərdən xəbər verirdi. «Yeddi hünər», «Kilimarası», «Ayın tutulması», «Yaylıq atma», «İynəatma», «Tələ», «Maraloyunu», «Dirədöymə», «Mətəqazma» və başqa oyunlar əyani təqdim edilirdi. Məsələn, məlum olduğu kimi, ay tutulanda əvvəlcə camaat mis qab, qazan döyərmiş. Güman edilirmiş ki, bu zaman baş verə biləcək bəlanın qarşısı alınır. Şamil Dəlidağ bu mənəzəni nəzmə çəkərək tamaşaçıya belə təqdim etmişdi:

Dad çatarmı keçən günün dadına,
Nələr düşür gör adamın yadına,
Ay tutulsa yetişərdik dadına.

Tez-tələsik mis qazanı döyərdik,
Ay çıxanda özümüzü öyərdik.

Yeddinci salonda keçmiş dövrün kənd təsərrüfatından, köhnə bir evin quruluşundan söhbət açılırdı. Burada xış(cüt), kotan və qara kotan dəmiri, boyunduruq, ağac və dəmir samılar, həvəndə, işgil, masan, vəl,şana, kürek,şadara, xəlbir, sambaqı və.s. nümayiş etdirilirdi. Şübhəsiz, «kotan nə bilir ki, qayış nə çekir» atalar sözünü hamı eşidib. Ancaq adı çekilən qayışı az adam görmüş olar. İki mal (qaramal, yaxud camış) gönündən hazırlanmış və kotan dartarkən zəncirdən daha faydalı olan həmin qayışın nümunəsini bu salonda görmək olardı.

Səkkizinci və doqquzuncu salonlarda ölkənin və Kəlbəcər rayonunun müasir dövrü öz əksini tapmışdı. Salonun böyük bir hissəsi «Kəlbəcər rayonu vətən müharibəsi illərində» adlanırdı. Bundan başqa, bir çox tanınmış adamların lentlərə yazılmış səsləri də muzeydə saxlanılırdı.

Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi haqqında yazmağa qalın-qalın kitablar da kifayət etməz. Bu yazı isə min bir əziyyətlə belə bir muzeyi ərsəyə çatdıran Şamil Dəlidağla söhbətin kiçik bir təəssüratından doğub. Onu da qeyd edim ki, bu sətirlərin müəllifi vaxtilə muzeydə elmi işçi kimi çalışıb. Yəni vaxtı ilə adlarını qeyd etdiyim eksponatların elmi pasportunu hazırlamışdım.

Belə zənn edirəm ki, Şamil müəllimin şəxsiyyətini, onun xalqa və Vətənə hansı ürək telləriylə bağlı olduğu haqqında bu rə'yləri oxumaqla da hörmətli oxucular müəyyən və konkret təəvvürə malik olacaqdır.

Kəlbəcər ermənilərə təslim ediləndən sonra Şamil Dəlidağ «bu muzey şəhid oldu» deyərək Bakıda yeni bir muzey yaratdı. Adını da qoydu Şahid muzey. «Şahid muzey» zəbt edilən «şəhid muzey»in şahididir. Bu muzeydə şəhid muzeydən xeyli məlumatlar öyrənmək olar.

Nazilə Həmzəyeva
Nəbatat institutunun elmi işçisi

Kəlbəcər xatirələri

Mən Kəlbəcərli deyiləm, İrəvan şəhərində doğulub boya-başa çatmışam, lakin tək birçə dəfə olduğum gözəlliklər diyarının itgisi doğulduğum yerlərin itgisi qədər məni sarsıltdı...

1987-ci ildə məzuniyyətimi həyat yoldaşım Səməd, oğlanlarım Nazim və Rüfətlə Kəlbəcərdə keçirmişdik. Doğrudan da İsveçrəni görməyən üçün Kəlbəcəri görmək kifayət edərdi. O yerlərin cözəl təbiəti, meşəli və meşəsiz, bir-birindən əzəmətli dağların şux duruşu oradakı qürurlu insanlara çox oxşayırdı.

Məni və uşaqları valeh edən dağlardan bir-biriylə yarışa girən və bənzərsiz dağ şlalələri, qayalar arasında sanki gizlənmiş balaca və sızqa bulaqlar idi. Bu bulaq yenicə doğulmuş körpə uşaqları xatırladırdı. Bulaq elə bil yenicə dünyaya göz açır, qaynayıb yer səthinə çıxır və özü üçün axar axtarırdı. Hamilqla oturub uzun müddət bu bulağa tamaşa etdik və onun ətrafını genişləndirdik. Bulağın suyu qaynayıb bulandı və az keçmədi ki, dup-duru duruldu. Hər birimiz göz bülluru kimi saf bu sudan içib yolumuza davam etdik.

Ertəsi gün Kəlbəcərin bitki örtüyünü - florasını öyrənmək üçün başqa səmtə yollandıq. Bu yerlərin endem (yalnız bura xas olan və burda bitən) bitkilərindən herbari hazırlayıb institutumuzun herbari laboratoriyasını bir qədər də zənginləşdirdim.

Xoş xatirələrdən ən yadda qalanı Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyinə səyahətimiz oldu. Muzeyin hər otağı biri birindən gözəl və rəngarəng idi. Ən qədim dövrlərdən başlayaraq müasir dövrə aid olan minlərlə eksponatlar göz oxşayırdı, adam özünü sehrli bir dünyada hiss edirdi. Uşaqların aramsız verilən suallarına muzeyin direktoru Şamil Əsgərov çox həvəslə cavab verir, hər bir eksponatın əldə etdiyi yeri, onun tarixini çox sevinclə danışır. Şamil müəllimin nümayiş etdirdiyi eksponatlarla davranışı valideynin öz doğma balasına göstərdiyi münasibəti xatırladırdı. Hər bir cansız əşya onun üçün qiymətli və əziz idi. O, bizə muzeydə olan qədim əkin alətlər (oraq, cüt, öküz arabaları), kənd əhlinin milli geyimlər (naxışlı toxuma yun corablar, arxalıqlar, çuxalar), məişətdə işlədilən əşyalar (kirkirə, sərnice, səhəng, abgərdən, mis qazanlar) haqqında geniş izahat verdi. Muzeydə həmçinin Kəlbəcərin müasir alim və ziyalıların, uzunömürlü insanların

şekilləri və onların ailə həyatları haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdı. Muzeyin hər bir şöbəsi, otağı çox səliqə-sahmanla və tarixi ardıcılıqla düzəldilmişdi. Bu muzeyin artıq ölkə səviyyəsindəki şanışöhrəti artıq bizi təəcübləndirmirdi, çünki biz özümüz də bu muzeyi tərk edə bilmirdik. 20 ildən çox keçməsinə baxmayaraq hələ də bu təəsürratlar könlümüzü oxşayır. Muzeydən çıxanda Şamil müəllim mənim İrəvanlı olduğumu bilib bir mərmər daşın üzərində erməni əlifbası ilə nə yazıldığını soruşdu. Orada «erməni qardaşım, sən bunu tapmalısən» sözləri yazılmış və aydın olmayan tarix göstərilmişdi. Daşa baxan kimi onun tamamilə müasir və yeni olduğu hiss olunurdu. Şamil müəllim nəzərimizə çatdırdı ki, bu daş da bədnam qonşularımızın tarixi saxtalaşdırmaq cəhdlərindən yüzdə biridir.

Muzeydən doymadan ayrıldıq, sonra İstisuya getdik, bu şəfalı sudan da doyunca içə bilmədik. Məzuniyyət vaxtı tez qurtardı. Muzeyə, bu gözəlliklər diyarına bir daha dönmək arzusu ilə və əbədi qəlbimizə həkk olunmuş xoş xatirələrlə Kəlbəcərdən ayrıldıq...

Şamil Dəlidağın söz incilərindən

*Mən onda şerimə şer deyərəm,
Oxucum ətrini qoxlaya bilsə.
Mən onda şerimə şer deyərəm,
Düşmənin gözünü oxlaya bilsə.*

(Şamil Dəlidağ)

Deyirsən

Ay qız, səndə nə müddətdir gözüm var,
Söyləməyə sinəm dolu sözüm var.
Ürəyimdə alovum var, közüm var,
Amma sənə gör bir nələr deyirsən,
Necə danım, xatirimə deyirsən.

Sübh çağdır, qayıdırsan bulaqdan,
Yerişini tanımışam uzaqdan,
Dayanmışam dar cığırdə bayaqdan –
«Yol ver keçim, adam gələr», - deyirsən,
Necə danım, xatirimə deyirsən.

Dayanmayıb tez ötürsən yel kimi,
Hicran dərdi coşa gəlir sel kimi.
Soruşanda «göndərimmi elçimi?»
Gülümseyib «anam bilər» deyirsən,
Axı, mənim xatirimə deyirsən.

Çəkər

Gözəl, hüsnündəki o gözəlliyə
Baxsa, gül-çiçək də xəcəalət çəkər.
Bəs onda de görüm bu yazıq canım
Mən sənə baxanda nə halət çəkər?

Qamətin dastandır dildə, ağızda,
Görsə səni Şirin – o pəri qız da,
Gözəllər hesabı olan kağızda
Öz adı üstündən qara xətt çəkər.

Həsərin çoxunu eylədi xəstə,
Hər rəssamam deyən düşsə də qəsdə –
Gözəl camalını ağ kağız üstə
Rəfaeldə olan məharət çəkər.

Amandır, Şamili eyləmə sayıl,
Gözün can almağa hamıdan qayıl.
Mən də can alanam deyən əzrail –
Bircə baxışından xəsarət çəkər.

Yazılmış

Gözəl, baxışından roman oxudum,
Dərdlərimə orda çarə yazılmış.
Yalvarıb gözündən aman oxudum,
Gör mənim taleyim hara yazılmış?

Sən gülümsə – atım qəmi, kədəri,
Qaşı çatsan – dərdin olmaz qədəri.
Gözlərin – bəxtimin ömür dəftəri,
Ora həm ağ, həm də qara yazılmış.

Sənsən mənim arzum bu yer üzündə,
Naz etmə, bilirsən bunu özün də.
Bilmirəm nədənsə ala gözündə
Şamili çəkərəm dara! – yazılmış.

Sən oldun

Gedən, ayaq saxla, könlümün quşu
Çox gəzib dolandı, məkan sən oldun.
Elə ki, istədim çıxam yoxuşu,
Yorulan vaxtımda təkən sən oldun.

İlqarın yolunda keşikdə durdun,
Ona səmt gələnin gözündən vurdun.
Qəlbimdə dağ kimi bir qala qurdun,
Axırda uçurub sökən sən oldun.

Yatırdıb, yuxudan vaxtsız oyatdın,
Verdiyin ilqarı şöhrətə satdın.
Eşqin şərbətini mənə uzatdın,
Əlimə çatmamış tökən sən oldun.

Gözlərin yad kimi üzümə baxdı,
Elə bil qəlbimdən qara qan axdı.
Atamın saçının qapqara vaxtı,
Başımda ağ tükü əkən sən oldun.

Şamili tullayıb yaxmışdın xına,
Səni də atdılar, özünü qına.
Qəlbini qərq etdin qəm dəryasına,
Dərdin böyüyünü çəkən sən oldun.

Bildir

Qoy sənə pir deyib yapışım a dağ,
O gözəl, çeşməndən içibdi bildir.
Qoy üzümü sürtüm üzünə yolaq,
O gözəl bu yerdən keçibdi bildir.

Səndə qalan ətri olub həyanım,
Ondan məst olmuşam, çətin oyanım.
Qoy üstündə boynu buruq dayanım,
Yar burda boynunu bükübdü bildir.

Həsəətini necə dözüb çəkim mən,
Belə dərdə sanma ollam həkim mən.
Qoy üstündə quşa dönüb səkim mən,
Yar da kəklik kimi səkibdi bildir.

Bir gülünü qoysam gözümün üstə,
Şamiləm, sağalıb olmaram xəstə.
Qoy mən onu seçim, canımı istə,
Yar da sonalayıb seçibdi bildir.

Sağallam

Bir canandan ötrü canım can verir,
Əhvalımı xəbər alsın, sağallam.
Ya yuxuda görsəm o dərman verir,
Ya da məni yada salsa, sağallam.

Taleyn ulduzu nurunu saçsa,
Qəlbini gizlicə əksimsə açsa,
Ona oğrun baxıb dodağı qaçsa,
Şirin xəyallara dalsa, sağallam.

Yolum düşsə bir vaxt gəzdiyi bağa,
Min səcdə qılaram həmin torpağa.
Əlim dəysə, əli dəyən yarpağa,
Mənə bu bəxt nəsib olsa, sağallam.

Hanı mənim kimi qəlbi yaralı,
Cəsədim qalıbdı candan aralı.
Yönü bəri baxıb o dağ maralı,
Uzaqdan qeydimə qalsa, sağallam.

Bir ot bitərdimi olmasaydı su?
Yarsız bar verərmə qəlbin arzusu?
Şamilin ölməyə çoxdu qorxusu,
Başım üstə kirpik çalsa, sağallam.

Etibarsız

Sitəmindən «a» yazıldı
Sinəmdəki «yar» yanına.
Səni gördüm dilimdən «SİZ»
Düşdü «etibar» yanına.

«Yüz» önündən «bir» silindi -
Sevincin sayı bilindi.

Gözlərimdə, ay qız, indi
«Tər» gəlibdir «tər» yanına...

Sən dolanıb gəzdin yandan,
Şamil oldu sinəsi qan,
Bülbül uçub gülüstandan
«Ğa» qonubdur «qar» yanına...

Yerinə

Qız, qəlbini neyləmişən,
Qoymusan bir daş yerinə?
Əyri qılnc bağlamısan,
Söylə, niyə qaş yerinə?

Zülmət etmə al səhəri,
Saç nurunu, gözəl pəri.
Mənə acı, tünd zəhəri
Gəl yedirtmə aş yerinə.

Qoy qınına kirpik oxu,
Sən Şamilin varı - yoxu.
Ürəyini açıb oxu,
Qan axıtma yaş yerinə.

Gül incə

Təbibim ol, yetiş qəlbin dadına,
Niyə məni döndərirsen gülüncə.
Acı sözün ləzzəti nə, dadı nə?
Ağla barı, əhvalıma gülüncə.

İnan, heç nə yazılmayıb alına,
Bəxt bazarda satılarmı, alına?
Fərq qoymaram ağ rənginə, alına,
Əgər olsa çiçək incə, gül üncə.

Ömür keçib olarsan bir qarı, yar,
Gəl güvənmə ağ üzünə, qarıyar.
Xoş sözünlə büzü ərit, qarı yar,
Gəl Şamillə danış incə, gül üncə.

Mən nəçiyəm ki...

Nə desən baş üstə, dilinə qurban,
İxtiyar sənindir, mən nəçiyəm ki.
Söylədin –yaylağa gedək, - a ceyran,
O dağlar sənindir, mən nəçiyəm ki.

Eşqin odu kimi köz ola bilməz,
Gözlərinə bənzər göz ola bilməz.
Canım lazımdırsa söz ola bilməz,
Gəl apar, sənindir, mən nəçiyəm ki.

Bir gözüm lazımsa – cütünü verrəm,
Paranı istəsən – bütünü verrəm.
Evimiz uça da sütunu verrəm,
Nəyim var sənindir – mən nəçiyəm ki.

Nə deyirəm

Olub keçənləri sovurub yelə,
Atırsan sən məni, at, nə deyirəm.
Ox nə lazım bircə kəlmə «yox» ilə
Qatırsan torpağa, qat, nə deyirəm.

İlqarın sınıanıb boranda, çəndə,
İnanmıram səni salalar bəndə.
Qara bulud olub məni görəndə
Çatırsan qaşını, çat, nə deyirəm.

Dilədim bəxtimiz gül kimi açsın,
Eşqimiz könülə nurunu saçsın.

Qəm bizi görəndə baş alıb qaçsın,
Hökm et taleyimə yat, nə deyirəm.

Amandır, inanma hər yetən sözə,
Gəl oturaq, giley eylə üz-üzə.
İxtiyar səndədir, dəyər-dəyməzə
Satırsan Şamili, sat, nə deyirəm.

Kimi

Qəlbimin eşq hörgüsündə,
Bəxtim deyib hörəm kimi.
Ürəyimin güzgüsündə
Əks eyləyə, görəm kimi.

Sənə dedim: - Yar, qan oldu,
Tufan qopdu, boran oldu.
Könül evim yarğan oldu,
Dağ dilləndi: - Dərəm kimi?

Dəlidağın gül fəslisən,
Gözəlliğin yüz mislisən.
Vallah yəqin sən Əslisən,
Mən yanıram Kərəm kimi.

Biri nə?

Üç gözəli bir çəməndə görmüşəm,
Biri güldü, biri çiçək, biri nə?
Birisinə üç hədiyyə vermişəm,
Biri candı, biri ürək, biri nə?

Bir talada həm tikan, həm lala var,
Kimdir deyən sökülməmiş qala var?
Yer üzündə üç dağdan bəla var,
Biri seldi, biri külək, biri nə?

Dost zəhrini şərbət kimi içmişəm,
Mən Şamiləm, çəşqun sellər keçmişəm.
Bu dünyada mən üç arxa seçmişəm,
Biri eldi, biri çörək, biri nə?

Döndərər

İgidi söz, kababı köz
Yandırıb külə döndərər.
Söz qananı birçə kəlmə,
Nazildib milə döndərər.

Ox süzərmə yay olmasa?
Dərya olmaz, çay olmasa.
Yar, yarına tay olmasa,
Hər günü ilə döndərər.

Hikmətdirmi arı şanı?
Şamil, onda hünər hanı?
İnsan əli boz tikani,
İstəsə gülə döndərər.

Yıxılma

Yıxılanda palıd kimi dəy yerə,
Dizlərini bükə-bükə yıxılma!
Elə dəy ki, «ah – vay» desin dağ-dərə,
Ürəyini sökə-sökə yıxılma!

Ömür iki deyil edəsən səhvi,
Əl çirkidir – güdmə qazancı, nəfi.
Dünyanın malına satma şəərəfi,
Göz yaşını tökə –tökə yıxılma.

Dağa bel bağlama – vulkan uçurar!
Şamil, verməz ona aman, uçurar,
Qalaya güvənmə – zaman uçurar,
Arxanı ellərə söykə, yıxılma.

Olmaz

Çox şirindir dost vəfası,
Ondan dadlı qaymaq olmaz.
Dost cəfası – can səfası,
Ləzzətindən doymaq olmaz.

Canı qırmaq qəlb arzusu,
Qandan keçmək bir içim su.
Bu dünyada tək namusu
Dost yolunda qoymaq olmaz.

Şamil, uca olsun başın,
Var yığmaqla yoxdur işin.
Sərvətindir dost-tanışın,
O qədərdir saymaq olmaz.

Dədə dostu

Rütbən düşsə, eyləmə şəkk,
Yox olacaq vədə dostu.
Bacarıb tez başından ək,
İpiqırıq qədə dostu.

Çay qurumaz, suyu bolsa,
Hər bir zaman sadıq qalsa,
Övlad əsil övlad olsa,
Möhkəm olar dədə dostu.

Şamil, durma hayına yet,
Böl dərini, şərinə get,
Dar günündə imtahan et,
Sınama heç nədə dostu.

Öyrən

Gəlməsin biliyin, elmin dilinə,
Gecə-gündüz çalış yüzündən öyrən.
Aldanma dərənin axan selinə,
Bulağın suyunu gözündən öyrən.

Mənasız ömrə gəl, heç zaman dözmə,
Zəhməti dost seçib bircə an bezmə.
Hər şeyi kağızın üstündə gəzmə,
Həyatı həyatın özündən öyrən.

Yandır ürəyini, axıt tərini,
Dayazda dayanma, axtar dərin.
Şamil, ovçusansa ovun yerini
Özünü görməmiş, izindən öyrən.

Kaş olmayaydı

Yolsuz bir yamacdan asandır keçmək,
Adamın yolsuzu kaş, olmayaydı.
Çətin deyil yolun daşını seçmək,
İnsanın ürəyi daş olmayaydı.

Ağır yük görmüşük dönəbədönə,
Ağır söz eşidib dözmüşük yenə.
Bunlara çarə var, təkə bədənə
Ağırlıq eyləyən baş olmayaydı.

Xoşdur ürəklərdə qurasan yuva,
Səndən razı qala bütün el-oba.
Şamil, nə xəyanət, nə qan, nə dava
Dünyada heç kəsə xoş olmayaydı.

Dörtlüklər

Harınlar min illər xalqı edib qul,
Qızılla, gümüşlə məzələnibdir.
Toyu da nimsəda keçirib yoxsul,
Öləndə paltarı təzələnibdir.

İynə öz-özünə iz qoya bilməz,
Onun arxasında sapı gərəkdir.
Dişlər hırıldayıb dayana bilməz,
Ona dodaq kimi qapı gərəkdir.

Dağ soruşdu: - Nəyin məsti olmusan,
Niyə gözlərinin yuxusu gəlir?
Söylədim: - Üstündən keçib sevdiiyim,
Səndən nazlı yarın qoxusu gəlir.

Bu gecə Ay yaman çox işıqlıdı,
Elə bil hüsnünə qəndil taxıbdı.
Bildim niyə belə yaraşıqlıdı,
Ona nazlı yarın gözü baxıbdı.

Dərzi öz işini öyməsin qəti,
Bir dəfə gözünü üzümə tikdin.
Nə gəzir iynənin belə hikməti,
Baxışınla eşqi qəlbimə tikdin.

Düzgün ölçü olan elin gözündə,
Hər bir ucalığın öz sərhəddi var.
Amma, alçaqlığın bu yer üzündə
Heç kim deyə bilməz sonu, həddi var.

Rübailər

De görüm bildimi dərdimi dərdin?
Bar bilib dərdimi, dərdimi dərdin?

Könlümün evində bar gətiribdi,
Danış, dillərinlə dərdimi də, din...

Dərdimin dərdinə dərdim ağlayar,
Qəlbimdə bitibdi, dərdim, ağlayar.
Düşməni tapdağında qalıb yurd-yuvam,
Dəryadan dərinə dərdim, ağla, yar.

İnanmıram bir dərd dərdimə çata,
Dərdim ürəyimdə dönübdü çata.
Düşmənin ürəyi soyumur hələ,
İstəyir dərdimə yeni dərd çata.

Günəş zərrəsinin mindən biriyəm,
Bitibse zəmidə min də, biriyəm.
Əriyirəm eldən – obadan ötrü,
Elin cəhrəsində mindən bir iyəm.

Sən, ey dəni axtaran, elə mən dənəm,
Xalqa mən sünbüləm, elə mən dənəm.
Çalış ki, göz tikmə başqa bir yerə,
Həyatda həmişə el əməndən əm.

El gözüyəm, təsibini çəkərim,
Tərəziyəm, əməlini çəkərim.
Qeyrət günü, namus günü gələndə,
Yükünü çək elin, demə çəkərim.

Bu dünya

Qoy heç kəs deməsin istəyi azdı,
Əməlindən üzü xardı bu dünya.
Kiminə çiçəyi ətirli yazdı,
Kiminə borandı, qardı bu dünya.

Badalaq atandı, kələk gələndi,
Çoxunun başına odu ələndi.
Kiminə qulağı darı dələndi,
Kimini eşitmir, kardı bu dünya.

Kimini bəsləyir dəmin içində,
Kimini qərq edir qəmin içində.
Kimini göynədir bəmin içində,
Kiminə zil çalan tardı bu dünya.

Kiminin qurudur bulaqlarını,
Suya həsrət qoyur dodaqlarını.
Kiminin doğrayır budaqlarını,
Kiminə bağçadı, bardı bu dünya.

Kiminə dəryadı, kiminə ada,
Kimini unudub heç salmır yada.
Kimisini möhtac eyləyir cada,
Kiminə dövlətdi, vardı bu dünya.

Çoxunun qəlbində qəzələ döndü,
Çoxuna saralmış xəzələ döndü.
Çoxuna bir nazlı gözələ döndü,
Çoxuna ilqarsız yardı bu dünya.

Kiminə sevincdi, kiminə qəhər,
Kiminə zülmətdi, kiminə səhər.
Kiminə genişdi asiman qədər,
Şamilin başına dardı bu dünya.

Olmasaydı

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zər olmasaydı.
Bəşərin qəlbində dərd çağlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasaydı.

Beşi sanamazdıq – dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik – mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq – dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdi – tər olmasaydı.

Dayaz bəlli etdi – dərinə bizə,
Acı nişan verdi – şirini bizə.
Pis dedi – yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdi – ər olmasaydı.

Qaranı görəndə – ağı tanıdıq,
Şoranı görəndə – bağı tanıdıq.
Təpəni görəndə – dağı tanıdıq,
Tülkü tanınmazdı – nər olmasaydı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdi,
Heç kimin əməli felə dönməzdi,
Şamilin qəzəbi selə dönməzdi,
Böhtan olmasaydı, şər olmasaydı.

Çətin

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İçməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanan könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Birətsiz olmayıb əyinin kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdı yükü,
Çəkməmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşlıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

Tapa bilmədim

Mən sənə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Səninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərvətlərin sığmaz kitaba.
İstədim toplayıb alam hesaba,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Olur

Söz var, heç gözləmə gecə- tezini,
Ürəklərdə qalib deyilməz olur.
Ver paltar eyləyim mərdin bezini,
Namərdin ipəyi geyilməz olur.

Həqiqət tapdanar vicdan satılsa,
Qanun heçə döner pula satılsa.
Qaydadır, ar-namus çölə atılsa,
İt də yaxın durmur, yeyilməz olur.

Şamil Dəlidağam, dərdim minse də,
Alışar çırağım, indi sönsə də.
Polad əridilib suya dönsə də,
Yenə də bərkiyib əyilməz olur.

İncimə

Əgər itibdirse ağzının dadı,
Ona duz neyləsin, duzdan incimə.

Boynuna düşübsə qocalıq adı,
Sənə baba desə, qızdan incimə.

Ömrün vəfasına inanma qəti,
Həyatda əlindən vermə fürsəti.
Girdən düşübdürsə dizin taqəti,
Yorulsan yamacdan, düzdən incimə.

Bacar ürəyini fikir sıxmasın,
Öz ağlın özünə qənim çıxmasın.
Təki səni acı dilin yıxmasın,
Sürüşüb yıxılsan, buzdən incimə.

Çalış uzaq dolan şərdən, yalandan,
Uzaq ol obanı oda salandan.
Elin ayağına buxov olandan
Şamil, intiqam al, üzdən incimə.

Şeşələnməsin

Boş yerə özünü bənzədib şirə,
Tülkü kola girib meşələnməsin.
Tutub qulağından çəkərlər zirə,
Özgə yerişinə peşələnməsin.

Açgöz el malını çapıb ötürdü,
Boynuna alçaqlıq yükü götürdü.
Ürəyi qərəzdən kələ-kötürdü,
Nahaq cilalanıb şüşələnməsin.

Yerə düşəcəksə demə sözünü,
Daşa ağız açıb yorma özünü.
Çalış al həmişə işin gözünü,
Cəhd eylə üstünə iş ələnməsin.

Deyin atasından xəbərsiz bicə,
Burnu ovulanda dönəcək gicə.
Xalqın zəmisinə girib gizlicə,
Qoy eşənək atıb eşələnməsin.

Bir yaltaq dindirdi müdrik babanı,
Cavab aldı: - İgid satmaz obanı.
Kişi el qəlbində qursun yuvanı,
Qoltuqlar altında guşələnməsin.

Başı uca dolan, sür ömür, sür gün,
Kim səni nahaqdan eyləsə sürgün.
Axırda payını alacaq bir gün,
«Mənən-mənəm» – deyib, nəşələnməsin.

Əməli yaramaz öyünüb şişər,
Şamil, ona yəqin qurular məhşər.
Elin qəzəbindən qırılıb düşər-
Özgə buyunuzyla şeşələnməsin.

Deyil

Necə cəhd etsən də, nadan olanın
Başına dərrakə dolası deyil.
Kim deyir tamahı, acgöz insanın -
Axırda başının bəlası deyil?

Nə qədər öyünüb döşə döysə də,
Özünü hər yerdə yersiz öysə də,
Əyninə bahalı zər don geysə də,
Gədə yenə bəy-xan olası deyil.

Yüz nifaq törədib, meydan sulayan,
Qab dibini, ara qatıb yalayan.
Yaltaqlıq eyləyib quyruq bulayan,
Düşünməsin qapı tulası deyil.

Xoşbəxtdir əməli xalqa nur saçan,
Bədbəxtdir var üçün qeyrətdən qaçan.

El-oba başına min oyun açan –
Bədzat, atasının balası deyil. . .

Zamana dəyişib qul olar xaqan,
Geci-tezi yerdə qalmaz nahaq qan.
Etdiyi sitəmlər, nə şər, nə böhtan,
Axırda heç kimin xilas deyil.

Acların gözünə heç gəlmir çimir,
Amma süd gölündə müftəxor çimir.
Varına güvənən elə zənn edir
Əzrayıl canını alası deyil.

Şamil, zalım ərşə ucaldar ahı,
Allah bağışlamaz belə günahı.
İstər yoxsul, istər ölkələr şahı,
Heç kim bu dünyada qalası deyil.

Gördüm

Ələk-vələk etdim mən bu dövrəni,
Astarını gördüm, üzünü gördüm.
Qənimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarıb tapmadım onu qıranı, -
Zalımın, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidağam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,

Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Var

Bu nişanı təkçə gəzmə qoyunda,
İnsanın kərəsi, kürəsi də var.
Yəqin hiss edərsən bunu oyunda:
Aşığın sazi da, cürəsi də var.

Qəlbim, şər-böhtanı heç salma yada,
Xalqa sərf et, vermə vaxtını bada.
Dövrünün iştəyi hədsiz olsa da,
Geydiyi kürkünün birəsi də var.

Sahibi olmuşam qəmin bolunun,
Öhdəsindən gələ bilərəm bunun,
Ey polad əqidəm, qorxma, yolunun
Uçrumu, keçilməz bərəsi də var.

Çalış vətənindən, elindən ötrü,
Çoşsun qoy qəlbinin Arazı, Kürü.
Dövrən yaratdığı selindən ötrü –
Dərdin ürəklərdə dərəsi də var.

Bədlər qəm versə də sənə hədiyyə,
Ümiddən əlini üzəsən niyə?
Bəxtin, yağlı üzə çıxarsın deyə,
Qatıq çalxalayan nehrəsi də var.

Qoy ruhdan düşməmək olsun hünərin,
Qədri bilinəcək bir gün gövhərin.
Şamil, işə düşər söz əlçimlərin,
Həyatın əyirən cəhrəsi də var...

Günahkardı

Qəlblər qara bağlayırsa,
Öz qəlbimiz günahkardı.

Bülbülümüz ağlayırsa,
Öz gülümüz günahkardı.

İtirse xoş dəmlərimiz,
Çoxalırsa qəmlərimiz,
Bollaşırsa bəmlərimiz,
Öz zilimiz günahkardı.

Diqqət versək özümüzə,
Qəlbimizə, gözüməzə,
Baxılırsa sözüməzə,
Öz dilimiz günahkardı.

Şamil, tədbir görülməsə,
Hörülən düz hörülməsə,
Yaxşı qiymət verilməsə,
Öz əlimiz günahkardı.

Kişinin də ləçəri var

Gecə-gündüz bəxtim yazan,
Qəlbimin qəm dəftəri var.
Yollarımda quyu qazan,
Malın, pulun nökrəri var.

Ünvanıma atılır şər,
Yel qayadan... əsib ötər...
Əxlaqsızdan daha betər,
Kişinin də ləçəri var.

Şamil yoldan dönən deyil,
Üfürməklə sönən deyil.
Özgə atı minən deyil,
Köhləninin zəfəri var.

Gəzirəm

Ayağымda dəmir çarıq,
Nə kəklik, nə çil gəzirəm.

Sazım olub qırıq-qırıq,
Yenə ona tel gəzirəm.

Qulaq dəlir indi yalan,
Olub yanlış hava çalan.
Ədalətə arxalanan
Düz danışan dil gəzirəm.

Dəlidağla dərdi bölən,
Oxla xain qəlbi dələn,
El yükünü çəkə bilən,
Nər axtarib, fil gəzirəm.

Gördüm

Qış təhvil verəndə yaza yerini,
Bağçalar, bostanlar belləndi, gördüm.
Seyr etdim çəmənin mindən birini,
Necə çiçəkləndi, gülləndi, gördüm.

Sonalayıb dərdim gördüklərimdən,
Seçib dəstə-dəstə hördüklərimdən,
Dərüb gözaltıma verdiklərimdən,
Gülüb, dodaqaltı dilləndi, gördüm.

Cənnətə dönmüşdü hər yan, bağ-bağat,
Baxıb gözəlliyə mələk qaldı mat.
Arandan dağlara gələndə elat,
Yaylaqlar sevinib elləndi, gördüm.

Bulud nəre çəkdi, göy guruldadı,
İldırım çaxdıqca şimşək parladı.
Çaxnaşma başlandı, ərş xırдалandı,
Çaylar dərələrdə selləndi, gördüm.

Göründü səmada dəstəbədəstə,
Göydə əvvəl-əvvəl süzdü ahəstə.

Qartal qanad açıb şıkarı üstə,
Şığadı, ox kimi milləndi, gördüm.

Baxdım çalxalanan yağlı nehrəyə,
Daraqlar əlçimi verdi cəhrəyə.
Fətiri, yuxası yanmasın deyə,
Qara sacın altı külləndi, gördüm.

Sürülər etmişdi dörd yanı məskən,
Çodarlar olanda hədsiz öcəşkən,
Yağlı ot otlayıb yeyib kökələn,
Erkəklərin beli əlləndi, gördüm.

Elə bil oturdum elçi daşında,
Sevdiyim gözəlin bulaq başında,
Bir dastan oxudum çatma qaşında,
Baxışı gözümə zilləndi, gördüm.

Başlanmışdı gülün, çiçəyin nazı,
Bənövşə baş əyib etdi pişvazı.
Şamil Dəlidağam, qəlbimin sazı,
Ana təbiətlə telləndi, gördüm.

Gəzirəm mən

Çoxdan bəri yarı canam,
Qəm gölündə üzürəm mən.
Dərd çəkməkdə pəhləvanam,
Dözülməzə dözüürəm mən.

Bir lələyi qırılanam,
Bir biləyi sarılanam.
Yurdsuz bağı yarılanam,
El-obasız bezirəm mən.

Dəmir çarıq ayağımda,
Dəmir əsa dayağımda,
Şamiləm, dərd oylağında
Haqq-ədalət gəzirəm mən.

Yoxdu

Könül evim qəm sazımdı,
Bəm köklüdü, zilim yoxdu.
Yoxa çıxan avazımdı,
Lal olmuşam, dilim yoxdu.

Qəlbi dərdlə bürüyənəm,
Atəşində əriyənəm.
Qönçəsində çürüyənəm,
Budağımda gülüm yoxdu.

Varlığımı qəlbim danır,
Ürəyimdə tonqal yanır.
Gecə-gündüz alovlanır,
Nə odum, nə külüm yoxdu.

Çoxdan yurdsuz-yuvasızam,
Dərmansızam-davasızam.
Kimdir deyən nəvasızam?
Nə obam, nə elim yoxdu.

Dəlidağam, anmışam mən,
Yana-yana donmuşam mən,
Dona-dona yanmışam mən,
Bundan böyük zülüm yoxdu.

Gör nə günə düşmüşəm

Gör nə günə düşmüşəm,
Daşlanıram daşımnan.

Əridib yağ tökmüşəm,
Zəhər damır aşımdan.

Od-ocaqsız yansam da,
Tüstü çıxır başımdan.
Buz içində donsam da,
Od yağır göz yaşımdan.

Min bir ağrı, min acı
Sifətimdən oxunur.
Dərd-əriş, qəm-argacı
Ürəyimə toxunur.

Gəzirəm

Qəlb diləyə necə çatsın,
Atsız qalıb, nal gəzirəm.
Toyuğum yox kükə yatsın,
Altına lax fal gəzirəm.

Dağarcıqda darı yoxdu,
Bağ quruyub, barı yoxdu.
Arxanada arı yoxdu,
Boş yeşikdə bal gəzirəm.

Bəla varmı qaçqınlıqtək?
Ağır dərdir, dözmür ürək.
Məni edib diligödək,
Bəzən susub lal gəzirəm.

Qəm qəlbimi edib yayla,
Yaşayıram hay-harayla.
Bürünmüşəm zil qarayla,
Xəyalımda al gəzirəm.

Xalq bələdan çıxsın deyə,
Şamil, xına yaxsın deyə,

Düşməninini yıxsın deyə,
Mən bir Rüstəm Zal gəzirem.

Hardan alım Kəlbəcəri

Buz bulaqdan danışırsan,
Hardan alım Kəlbəcəri?
Göy yaylaqdan danışırsan,
Artır qəlbin qəm-qəhəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Qəm havası zilindədi,
Hələ düşmən əlindədi.
Adı elin dilindədi,
O cənnətə bənzər yeri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Yal-yamacı, sıx meşəni,
Göz oxşayan çox guşəni,
Tər nərgizi, bənövşəni,
Gözüm görmür çoxdan bəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Min-min gözəl mənzərələr,
Ovçu keçməz sərt bərələr,
Gen dərələr, nələr-nələr. . .
Olub elin dərd-əsəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Gözəllikdə taysız idi,
Çəsmələri saysız idi.
Qədərsizdi dərdi indi,
Tutqu çayı, xan Tərtəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

O zirvəli dağlar hanı?
O meyvəli bağlar hanı?

O gözəl şən çağlar hanı?
O kəndləri, binələri,
Hardan alım Kəlbəcəri?
İstisuyu - dərd davası,

Loğman idi saf havası.
Bizə olub qəlb nəvası,
Qoruyuruq hələ dəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Həmərsin qan dərmanıydı,
Moruq, zirinc loğmanıydı.
Qarağatın məkanıydı,
Hikmət idi zirvələri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Kəklik otu, yarpız, zirə,
Yaraşırdı gül bu yerə.
Gəzdim çiçək dərə-dərə,
Utanardı ondan pəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Elim olub pərən-pərən,
Mərdlik edib pislik görən,
Gül becərib tikan dərən.
Qəlbində var qəm ləşkəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Qalıb quzğun caynağında,
Kədər könül otağında -
Dərd yurd salıb yatağında,
Qənirsizi, o dilbəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Örüşləri malsız qalıb,
Arxanası balsız qalıb,
Köhlənləri nalsız qalıb,
Zülmət olub al səhəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Çöllərində sona hanı?
Qayasında xına hanı?
Başında ağ cuna hanı?
Hanı çəmən-gül-məxməri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Elat köçmür yaylağına,
Qızılır enmir bulağına.
Dönüb yağı dustağına,
O incini, o gövhəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Özgəsiylə nə işim var,
Əzraildən xahişim var:
-Vaxtım yetmə, dağa apar,
Al canımı, yay xəbəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Dünyadı

Vəfasına inanma, dünya, yalan dünyadı,
Süleymana qalmayan, kimə qalan dünyadı?

Nahaq yerə qan töküüb özlərini öysə də,
Xaqanları, şahları taxtdan salan dünyadı.

Sinələrə dağ çəkib, ərşə nalə ucaldan,
Qədərsizdi kədəri, dərden kalan dünyadı.

Qiyamətin gününü yadına sal ey insan,
Bu dünyamız fanidir, canlar alan dünyadı.

Əbədiyyət cənnətdə, cəhənnəmdə olacaq,
Bu dünyamız inanma, daim olan dünyadı.

Yamanlıqdan dövlətli, yaxşılıqdan kasıbdı,
Namərdlərə mələkdı, mərdə ilan dünyadı.

Dəlidağam, sərvətə hədsiz həris olan da,
Bilsin, ona bir müddət qeydə qalan dünyadı.

Demərəm

Torpaq narın əkilməsə, gördüyümə şum demərəm,
Bastırılsa bitməyəne gerek olan tum demərəm.

Halallıqda qazanılan şor da baldan şirin olur,
Özgəsinin əməyindən özünə pay um, demərəm.

Hər əşyanın öz adı var, hər varlığın öz yeri var,
Kiçik sala nəhəng qaya, daş-çınqıla qum demərəm.

İstəyirəm insaf, mürvət ürəklərdən yox olmasın,
Əməlini azana da ona-buna cum, demərəm. . .

Vətənimə qeyrət çəkən elin dönər igidinə,
Düşmənlərin qarşısında yumşalıb ol mum, demərəm.

Qənimim də olsa əgər, yer üzündə heç bir kəsə,
Dəlidağam, həqiqətə gözlərini yum, demərəm.

Ölsəm, ağlamasın dərdimə heç kəs

Atam qismət oldu dağda torpağa,
Düşgün, qaçqın anam-Bakıda bağa,
Qəlbiniz əsməsin bu minvalımdan
Mən çoxdan dönmüşəm əsən yarpağa.

Didərginlik məni yıxıb, sürüyüb,
Qönçəsində arzu gülüm çürüyüb.

Qara bağlamayın dərimdən əsla,
Taleyim özünə qara bürüyüb.

Yurdsuz-yuvasızam, bəxtim yatıbdı,
Elsiz-obasızam, adım batıbdı.
Əhvalımı görüb nalə çəkməyin,
Özümün ah-naləm göyə çatıbdı.

Rıcam budur əməl edin sözümə,
Gecə-gündüz qəsdim olub gözümə,
Ölsəm ağlamasın dərdimə heç kəs,
Hədsiz ağlamışam özüm-özümə.

Gör nə gündəyəm

Dünya insafsız
Dünya olubdu,
Sanki ürəklər
Qaya olubdu,
Üzlərdən itən
Həya olubdu.
Dərdimiz dərin
Dərya olubdu.
Çarə mənasız
Röya olubdu.
Xalqı aldadan
Rıya olubdu.
Kədər ürəkdə
Təya olubdu.
Qəmə dədəyəm,
Gör nə gündəyəm.

Dağın suyundan
İçə bilmirəm.
Bənd-bərəsindən
Keçə bilmirəm,
Gülünü dərib

Seçə bilmirəm.
Daşnaq taxtını
Sökə bilmirəm.
İçini ölçüb
Biçə bilmirəm.
Düşmənin dizini
Bükə bilmirəm.
Dərdim ağırdı
Çəkə bilmirəm,
Ağlar didəyəm,
Gör nə gündəyəm.

Hələ arzuya
Çata bilmirəm.
Yağıya oxu
Ata bilmirəm.
Onun halını
Qata bilmirəm.
Xain gözüne
Bata bilmirəm.
Dərdimi ona
Sata bilmirəm,
Dövrün nəbzini
Tuta bilmirəm.
Gecələr yuxu
Yata bilmirəm.
Bir küt gündəyəm,
Gör nə gündəyəm.

Xocalım, Şuşam,
Ağdamım hanı?
Laçından ötrü
Qiyamım hanı?
Qubadlı – izzət,
İkramım hanı?
Füzuli – şirin
Kəlamım hanı?
Zəngilan kimi
İnamım hanı?

Cəbrayıl adlı
Məramım hanı?
Kəlbəcər – qəlbə
İlhamım hanı?
Bədbəxt bəndəyəm,
Gör, nə gündəyəm?

Hələ də keçmir
Ərişdən arğac.
Elimiz qalıb
Yurduna möhtac,
Qəlbimiz olub
Dərd-qəmə arxac.
Ova bilmirik
Biz xalqa umac.
Torpaqlar olub
Daşnaqlara bac.
Qaçqınlar qalıb
Ac və yalavac.
Yaradan etsin
Dərdlərə əlac.
Deyim müjdəyəm,
Gör, nə gündəyəm.

Vəsiyyə

Hamiya məlumdur həyatın sonu,
Mən də dərk edirəm dərimdən onu.
Pozulmaz fərmandı - buna yoxdu şəkk,
Yaranan dünyadan bir gün gedəcək.
Bu müdrik kəlamı deyib atalar:
-Vəsiyyətin cana yüngüllüyü var.
Mən də bu kəlamı qəlbən xoşladım,
Vəsiyyəti yazmağa bu gün başladım.

Nikbin ruh veribdi mənə Yaradan,
Əlimi üzmerəm bir an da Ondən.
«Gündəlik» yazıram nə vaxtdan bəri,

Bu işə almışdı Xalid dəftəri.
Qəlbimdə yarandı belə bir niyyət,
Yazam bu dəftərə öyüd, vəsiyyət.
Nəzər saldım həyat yoluna əvvəl,
Qarşıma çıxsa da nə qədər əngəl,
Hər vaxt xidmət etdim xalqa, vətənə,
Qismət oldu belə xoşbəxtlik mənə.
Yadımdan çıxmadı vətən, xalq dərdi,
Bu qisməti mənə Yaradan verdi.
Bəlalər görsə də həyatda başım,
Zəhməti mən seçdim dostum, sirdaşım.
Xalqa qurub tikdim, yazıb yaratdım,
Çalışdım atmayam əyri bir addım.
Düzgün tərəzidir ancaq el gözü,
Mənim işlərimi qoy çəksin özü.
Əslimi-zatımı heç vaxt danmadım,
Saxta gülüb, nə də saxta yanmadım.
Xəbislər kölgəmə gələndə hədə,
Öyünüb fəxr etdim kürdlüyümlə də.
Ürək tellərimlə Azərbaycana,
Bağlıyam canı da qıyaram ona.
Min doqquz yüz səksən ikinci ildə,
Səslənəndə yalan, iftira dildə.
Mübariz, mərd şair Xəlil Rzaya,
Məktub yazıb onu çağurdım haya.
Qəlbimin səsinə eyləmişdim car,
Orada varıdı belə misralar:

- Deyirlər ki, bir oğlu
Doğa bilməz iki ana,
Çox uzağa getməyin heç,
Mən timsalam bu gün ona.
Bir anam kürd, bir anam Od
- Odlar yurdu Azərbaycan,
Hər birinin yolunda da
Qöz qırpmadan verərəm can.
Od anama sataşanı
Diri-diri soyaram mən,

Kürd anama daş atanın
Qözlərini oyaram mən.

Bu haqq sözlər min-min dildə
O zamandan oldu əzbər,
Azərbaycan kürdlərinin
Fikriydi deyilənlər.
Sonralar da sayıqladı
Qeyrət satan, nadan, naşı,
El obadan nifrət görüb
Ətəyindən tökdü daşı.

Hər kürdə edirəm bunu vəsiyyət,
Meydana çıxsa da bəd, qara niyyət,
Onlara verməyin siz əhəmiyyət
Hər vaxt sədiq olun Azərbaycana,
Doğma ana deyin həmişə ona.
«Biz qılincin iki ağzı hər zaman,
Tarixdə olubdu Kürd-Azərbaycan».
Bunu kürd şairi mübariz Həjar,
Dilindən edibdi aləmə izhar.
Bu xalqlar yaranıb canbir olmağa,
Bənzəyir biri-birə söykənən dağa.

Allahın qoyduğu yol ilə gedin,
Quran dediyinə tam əməl edin.
Həmişə eyləyin xalqa xidməti,
Bunu unutmayın bircə an qəti.
Vətəndir insana ən əziz ana,
Lazım gəlsə can da qıyınız ona.
Vaxtdan qiymətli şey yoxdur dünyada,
Bircə anını dı verməyin bada.
Həmişə bir-birə mehriban olun,
El-oba gözündə mərd insan olun.
Sadiq dost qazanın həyatda hər an,
Sadiq dostu yoxsa bədbəxtdir insan.
Oxuyun, öyrənin hər vaxt, həmişə,
Bilik qazanmağı eyləyin peşə.

Güvənin həyatda halal zəhmətə,
Malik olarsınız onda hörmətə.
Yaxşılıq eyləyin dönün əlacı,
Belə yolla olar başınız uca.
Yoxsul olsanız da sevin qonağı,
Bərəkətli olar qonaq ayağı.
Valideyni sanın hər vaxt qibləgah,
Onda Allah sizi sevər, inşallah.
Qoruyun həmişə namus-qeyrəti,
Qeyrətdir insanın böyük şöhrəti.

Xalidi yerimdə qoyub gedirəm,
Mən onu ağsaqqal hesab edirəm.
Yerdən-göyə qədər razıyam ondan,
Qayğı bəsləyibdi bizə hər zaman.
Naziləni ona tapşırmasam da,
Ondan ötrü atar özünü oda.
Təhminə, Zülfüyyə –iki bacısı,
Qoymasın keçirsin ata acısı.
Əziz qardaşları-Bərzani, Həjar,
Qoymasın keçirsin mənsiz ahı-zar.
Qardaşım Lətifi böyüyü sansın,
Onu mən əvəzdən həmişə ansın.
Baloğlan, Nürəddin əmilərinə,
Hörmət edir, hörmət eyləsin yenə.
Bacılarım mənə yanib həmişə,
Onlar ağlamağı etməsin peşə.

14.02.2005

Maraqlı əhvalatlar

*Günəş zərrəsinin mindən biriyəm,
Bitib sə zəmidə min dən, biriyəm.
Əriyirəm eldən – obadan ötrü,
Elin cəhrəsində mindən bir iyəm.*

(Şamil Dəlilağ)

Bir çox söhbətlər əsnasında Şamil müəllim başına gələn bir sıra maraqlı hadisələrdən söhbət açmışdır. Bu əhvalatların bir neçəsini onun dilindən bu kitaba daxil edirik.

Yeddi Canavar

Dünyaya göz açdığım Ağcakəndlə rayon mərkəzi Kəlbəcərin arası dağ yolu ilə 25, maşın yolu ilə 47 kilometrdir.

Kəlbəcər orta məktəbinin 10-cu sinfində oxuyurdum. Hər şənbə günü dərstdən sonra dağları aşıb kəndə gedib evdən şor, çörək, olsa yağ götürüb bazar günü rayona qayıdırdım. 1948-ci ilin qış çağında, qarlı-boranlı bir gündə yenə də tək-tənha dərstdən sonra kəndə getməli oldum. Kəndimizin «Nağdalılar yurdu» adlanan yaylağına çatanda birdən həm arxa, həm qarşı tərəfindən üstümə qar sovuruldu. Canavarların belə etdiyini eşitmişdim. Yərə əyilib nə görsem yaxşıdır? Dörd canavar qabaqdan, 3 canavar geridən qarı üstümə sovura-sovura yavaş-yavaş, dalı-dalı mənə sarı gəlirdilər. Onların əlindən qurtarmaq çətin olsa da, həddindən artıq vahimələnsəm də, necə deyirlər, can şirin olduğuna görə yan tərəfə, «Tuşduq» deyilən yerin qarşısındakı təpəyə sarı qaçdım. Qar sür'ətlə qaçmağa imkan vermirdi. Tez-tez canavarlara sarı baxırdım. Onlar hələ də qarı sovurmaqda idilər. Təqribən 200 metr aralanandan sonra onlar məni gördülər. Təpənin başına çatıb özümü axırı dərədə qurtaran yarğana tullandım. Qar təzə yağmışdı. Mənim tullanmağımla qarın sürüşməsi bir oldu. Bir anın içində təpəsi üstə dərədə qara sancıldım. Çabalayıb çox çətinliklə qarın içindən çıxdım. Gördüm ki, canavarların dördü yarğanın bir tərəfi ilə, üçü o biri yanı ilə mənə sarı enirlər. Qaranlıq düşməkdə idi.

Xurcunda kənd abunəçilərin qəzetlərini aparırdım. Bilirdim ki, canavar odu, alovu görəndə qaçır. Tez qəzetin birini yandırmağa başladım. Vəhşilər bir azca geri çəkildilər. Alov öləziyəndə qurdlar yenə mənə sarı enməyə başladılar. Qəzetləri qənaətlə yandırmağa davam etdim.

Qəzetlər yanıb tükənməkdə idi. Qayanın yarıqlarından quruyan otlar sallanırdı. Bu otlardan çox çətinliklə yolub yandırırırdım. Yolmağa ot da qalmadı. Əynimdən köynəyimi cırıqlayıb onu-da hissə-hissə yandırdım.

Canavarlar alovun qalxıb sönməsindən asılı olaraq tez-tez geri çəkilib aşağı enirdilər. Astarsız pencəyimi də parçalayıb alovlandırdım. Yandırmağa bir qəzet və xurcun qalmışdı.

Dərənin quzey tərəfində ot tayaları görünürdü. İstədim tayalara sarı qalxam. Qar çıxmağa imkan vermirdi. Heç on metr getməmiş alovun sönməkdə olduğunu görüb canavarlar mənə sarı gəlməyə başladılar. Tez geri qayıtdım. İçində bircə qəzet qalmış xurcunu da yandırmalı oldum.

Təhlükənin yaxınlaşdığı vaxt dərənin aşağısından boğuq bir səs eşitdim:

- Əyə, kimsən qorxma, - deyib havaya bir güllə atdı. Canavarlar xeyli yuxarıya qalxıb dayandılar. Az sonra bir adamın mənə sarı gəldiyini gördüm. Gələri tanıdım. O, bizim qonşu Oruclu kənd sakini, məşhur sınıqçı, ata nənəmin dayısı oğlu Nağdalı kişi idi. Məni tanıyan kimi iki əllini də başına çırpıb ağladı və dedi: - Uzaqdan alovun yanib söndüyünü görürdüm. Başa düşdüm ki, canavarlar kimisə parçalamaq istəyirlər. Böyük hünər göstərmişən. Bir az aşağıda tülküyə tələ qurmuşdum. Gəldim ki, tələyə bir şey düşüb düşmədiyini yoxlayam. Gecənin bu vaxtı sənin bəxtin məni buraya gətirib. Allahın kərəminə şükür! Atanın halal çörəyinin duzu varmış - belə deyib o məni bir də bağrına basıb hönkür-hönkür ağladı. Bir qurban kəsəcəyini, yetim-yesir sevindirəcəyini bildirdi.

Nağdalı dayı canavarlara sarı bir güllə də atdı. Onun məsləhəti ilə ot tayasına sarı dırmandıq. Canavarların bizim izimizlə irəlilədiklərini gördükdə Nağdalı dayı qalan iki patronunun birini də tufəngə qoyub atdı. Ot tayasının yanına çatdıq. O, bir qalın ot layını qaldırıb məni altına saldı. Tayadan kənarda ot aparıb yandırdı. Bir azdan sonra ot layını altında tirtir titrədim. O, bir xorum ot götürdü, yaxınlıqda olan Oruclu kəndinə sarı yollandıq. Nağdalı dayı hər 100-150 metrə otun bir hissəsini yandırırdı. Kəndə çatdıq. Gecədən çox keçmişdi. Süd qızdırdılar, isti-isti içdim. Özümü odda qızdırmağı zərərli hesab etdilər. Qalın yorğan-döşəkdə yatmalı oldum.

Səhər lap tezdən Nağdalı dayı ilə cəmi üç kilometrə olan bizim Ağcəkənd kəndinə getdik. Qapımıza çatanda atam Səlim, biz ona heç bir söz deməmiş, təəccüblə üzümüze baxıb təşvişli səslə dedi: - Nağdalı dayı oğlu, Şamilin başına müsübət gəlib? Nağdalıların yurdunda canavarlar onu qar tozağanığına basıb? Tuşduğun dərəsinə sarı qaçıb? Sən, qurduğun tələni yoxlamağa gedəndə Şamili canavarların əlindən qurtarmısan?

Atamın hadisəni olduğu kimi danışmasına mat qaldım. Nağdalı dayı kövrəlib atamı bağrına basıb ağladı. Atam da ağladı. Həmin gün Nağdalı dayı da, atam da qurban kəsdilər, yetim-yesir sevindirdilər.

Atın vəfası

Gecə atla kəndimizdən təqribən 10 kilometr aralıda olan yaylağa gedirdim.

«Ocaqqulu binəsi» adlanan yerin qarşısındakı yola çatanda birdən mindiyim at dayanıb finxırdı. Elə bu dəmdə bir canavar bizə tərəf cumdu. At həmin an tərsinə fırlanıb canavara bir qoşa şıllaq atanda mən müvazinətimi saxlaya bilməyib yolun alt tərəfindəki uçuma düşüb dərəyə helləndim. Sağ qıçım daşa dəydiyinə görə ayağa qalxa bilmədim. Qorxu məni götürdü. Canavarın enib məni parçalayacağını ağıma gətirdim. Bir təhər xəndəyin dibinə sürünüb yanıma iri-iri daşlar topladım.

Mən atın üstən uçuma düşdüyüm yerlə canavar enə bilərdi. Vahimə içərisində olduğum bir anda, aşağıdan dərə yuxarı bir qaraltının gəldiyini gördüm. Onun canavar olduğunu zənn edib bir az da xəndəyə sarı qısıldım. Lakin yaxınlaşanda gələnin mindiyim at olduğunu yəqin etdim. Ürəyim xeyli toxdadı. At azı 200 metr məsafəni hərələnib mənim yanıma gəlib çıxmışdı. At, mənə lap yaxınlaşdı, başını əyib sanki mənimlə öpüşdü. Yan-yөрəmə hərələndi.

Bir az sonra canavarın gəlib qarşı tərəfimizdə bir qayanın üstündə dayandığını gördükdə at ayaqlarını aramsız yerə döydü. Canavar bizə yaxınlaşanda at yenə fırlanıb ona zərbəli bir şıllaq atdı. Canavar zəngildəyib xeyli geri qaçdı. Gecə bu yalquzaq bir neçə dəfə bizə hücum etdi. At təpiyi ilə özünü və məni qorudu. Səhərə yaxın qıçımın şiddətli ağrısı xeyli azaldı. Atın yəhərindən yapışb ayağa qalxdım. Bu vəfalı dostun boynunu qucaqlayıb dəfələrlə üzündən-gözündən öpdüm. At mənim bu hərəkətimdən xoşallanırdı.

Səhər açıldı. Canavar gözdən itdi. At özünü xəndəyə sarı verdi. Xəndəyin üstünə çıxıb atı mindim. Dərə ilə geri qayıdıb yola çıxıb yaylağa getdik. Mən, atın bu vəfasını heç vaxt unutmuram.

Bu boyanı hardan almısınız ?

24 yaşım var idi. Kəlbəcər Rayon Komsomol Komitəsinin birinci katibi işləyirdim. Azərbaycan Komsomol Mərkəzi Komitəsi şöbə müdirinin başçılığı ilə nümayəndə heyəti rayonumuza gəlmişdi.

Mən şöbə müdirini öz doğma kəndimizə apardım. Atamın evində gecələməli olduq. O, vaxt otağımız yox idi. Tək bacalı qara damda yaşayırdıq. Ortada qalanan ocağın tüstüsü - hisi illər ərzində damın tirlərini və pərdilərini qapqara rəngə boyamışdı. Ağaclar par-par parıldayırdı. Gördüm ki, kənd görməyən şöbə müdiri təəccüblə damın tirlərinə və pərdilərinə baxır. Birdən o soruşdu: - Damın ağaclarını niyə belə qara rənglə boyamısınız? Onları nə ilə cilalamısınız ki, par-par parıldayır?

Mən, utandığımdan, - ağacları boyayan hisin qarasıdır, - deyə bilmədim. Vəziyyətdən çıxmaq üçün ona belə cavab verdim: - Kəndimizin yaxınlığında dərin bir daş quyu var, bu qara rəng oradan çıxır. Damın ağaclarını bu rənglə belə qara boyayanda yüz illər çürümür (doğrudan da hislə qaralan belə ağaclar uzun müddət çürümür).

Mən belə deyən də, şöbə müdiri maraqla xəbər aldı: -Quyuda bu rəngdən çoxdur? Dedim: -Altdan qaynayır. Ulu babalarımızın vaxtında da bu damın ağacları belə boyanırmış. Şöbə müdiri bildirdi ki, bəs niyə bu mədənin yerini hökumətə demirsiniz? Dənizin altındakı və kanalizasiya boruları tez çürüyür. Bu boya onların ömrünü yüz illər uzada bilər.

Çətin işə düşmüşdüm. Söylədim ki, kim bu boyanın yerini desə camaat onu dərhal öldürər.

Aradan bir ay keçəndən sonra Bakıya gedəsi oldum. Komsomolun Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi rəhmətlik Nazim Hacıyev məndən soruşdu: - Şöbə müdirimiz bizə maraqlı xəbər verdi. Niyə qara boyaq mədəninə hökumətdən gizlətmisiniz?

Məsələnin nə yerdə olduğunu danışdım. Katib gülməkdən qəşş etdi. İşçiləri toplayıb əhvalatın necə baş verdiyini mənə danışdırdı. Bundan sonra o, mən hər Bakıya gələndə zarafatla şöbə müdirindən soruşurdu: - Nə oldu, Şamildən qara rəng mədəninin yerini öyrəndinmi?

Nurumuzdur

Rayon qəzetinin redaktoru işləyirdim. Rayon Sovetinin deputatı kimi «Mədəniyyət işləri üzrə daimi komissiyon»un sədri seçilmişdim. Bir gün Mədəniyyət evinin bədii özfəliyyət kollektivini yaylağa - ferma işçilərinə konsert verməyə apardım.

Konserti çöldə - açıq havada təşkil etdik. Əyləşənlər içərisində kolxozun adlı-sanlı, 80 yaşlı çobanı Nuru kişi də oturmuşdu. O, qorxu bilməz, haqsevər bir adam idi. Bir müğənni mahnı oxumağa başladı. Müğənni mahnının hər bəndinin axırında «Şö'ləmizdi, nurumuzdu» sözlərini təkrar edirdi.

Mahnını dinləyən çoban Nurunun rəng alıb rəng verdiyini gördüm. O, yerindən hirsle qalxdı müğənniyə sarı yeriyib yaxasından yapışdı və qəzəblə dilləndi: -Qonaq olmasaydın bu çomaqla təpəni əzərdim. Ə, belə-belə olmuş Şö'lə qadın adıdır. Həm mənə Şö'lə deyirsən, həm də muzdur. Nə «Nuru muzdur, nuru muzdur» deyə ucalayırsan? Şö'lə də özünsən, muzdur da.

Müğənnini zorla çoban Nurunun əlindən aldılar.

Qırıq mal

İcraiyyə komitəsinin sədri işlədiyim zaman «Azərıtıftaq»ın idarə heyətinin sədr müavini rayona dəv'ət etmişdim. Bir neçə kənd mağazalarına baxış keçirməli olduq. Bir kənd dükanında müəyyən miqdarda qırıq-qırıq olmuş parçanı pıstaxtanın üstünə yığımışdılar. Sədr müavinini bizimlə baxışda iştirak edən rayon istehlak cəmiyyəti idarə heyəti sədrinə bir qədər acıqlı səsle dedi: -Bu qırıq malı niyə bura qoyublar?

Dükançı elə başa düşdü ki, «bu qırıqmal adamı niyə bu dükana satıcı qoyublar?» - deyir. O, dərhal hövsələdən çıxıb sədr müaviniyə belə cavab qayıtdı: - Gözüm oynamır bu mağazada işləyib təhqir olunam. Ağzını təmiz saxla, qırıqmal özünsən, bir də yeddi arxa dönənindi.

Kişini bir təhər yat-yüt etdik.

Çanağı mənim başımda sındırmaq istəyirlər

Kəlbəcər rayonunda icraiyyə komitəsinin sədri işləyirdim. Fevral

ayında Mərkəzi Komitənin, Ali Sovetin və Nazirlər Sovetinin birgə qərarını aldıq. Burada Kəlbəcər dağlarına aran rayonlarının fermalarının hansı yollarla yaylağa qaldırılması göstərilirdi. Mərkəzi, yəni Mirbəşir - Mardakert - Kəlbəcər - İstisu yolu ilə qoyun sürülərinin dağa aparılması qadağan edilirdi. Sürülər həmin yolla dağa aparılısaydı bu dabaq kimi qorxulu xəstəliyin yayılmasına səbəb olardı.

Bu qərarı alandan sonra öyrəndik ki, bə'zi rayonların bir neçə fermalarının sürülərində dabaq xəstəliyi var. Buna görə də fermaların Kəlbəcər yaylaqlarına qaldırılan 22 rayonun partiya və icraiyyə komitələrinə, istehsalat idarə rəislərinə, kolxoz və sovxoz rəhbərlərinə məktub yazıb qəti surətdə bildirdik ki, qoyun sürüləri yalnız qərarda göstərilən yollarla yaylaqlara buraxılacaq. Bə'zi rayonlarda dabaq olduğunu xatırladıb mərkəzi yolla sürülərin dağa buraxılmayacağını bildirdik. Yaylaq vaxtı yaxınlaşanda da bu məktubları təkrarən göndərdik və onların surətlərini işdə saxladıq. Bunlardan əlavə qərarda göstərilən yollarla sürülərin yaylağa qaldırılması üçün müvafiq rayonlara göstəriş verilməsini məktubla Nazirlər Sovetindən və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyindən xahiş etdik.

Köç vaxtı yollara milis nəzarətçiləri qoyduq. Xəbər tutduq ki, bə'zi ərköyün kolxoz rəhbərləri sürüləri qadağan olunmuş mərkəzi yolla dağa gətirirlər. Tədbir görmələri üçün bu barədə yaxın rayonların rəhbərlərinə teleqramlar göndərdik. Lakin bütün bunların xeyri olmadı. Bir çox qoyun sürüləri Kəlbəcər ərazisinə çatdılar. Yolu bağladıq, sürülərin geri qaytarılmasını tələb etdik. Heç bir xahiş minnətə baxmadıq.

Bu zaman Ali Sovetin sədri Məmməd İskəndərov Bərdə raoyunda imiş. Məndən ona şikayət edirlər. O, gecə mənə zəng vurub soruşdu: - Bu nə məsələdir? Dedim qərarınızı icra edib dabaq xəstəliyinin qarşısını alırıq. O dedi: - Sürülərin geri qaytarılması çətin olmazmı? Cavab verdim ki, qərarı qəbul edən təşkilatlar rəsmi icazə verməyincə sürülərin mərkəzi yolla dağa aparılmasına razı olmağa ixtiyarımız yoxdur. Bir azdan sonra Mərkəzi Komitənin katibi Qənber Kazımov zəng vurub sürülərin buraxılmasını tələb etdi. Ona da eyni məzmunlu cavab verdim.

Öyrəndim ki, mənə acığı tutan Q. Kazımov rayonumuzun birinci katibinə, Daxili İşlər nazirliyinə tapşırıb ki, sürüləri dağa buraxsınlar. Beləliklə mənim çox saylı məktublarımin, cəhdlərimin faydası olmadı. Mənimlə hesablaşmayıb yolu açdılar. Bir az vaxt keçəndən sonra xəbər yayıldı ki, rayonların bir çoxunun qoyunları dabaq xəstəliyinə tutulub.

Bakıdan baytar həkimləri, onların dalınca da xüsusi komissiya gəldi. Dabaq xəstəliyi kolxoz və sovxozlara böyük ziyan vurmuşdu.

Aradan bir müddət keçdi. Məni təcili Nazirlər Sovetinə çağırıdılar. Zəng vurub öyrəndim ki, dabaq xəstəliyinin yayılması məsələsini müzakirə edəcəklər. Bu barədə yuxarıda dediyim məktubların və teleqramların surətini saxladığımız qovluqları da götürüb Bakıya yola düşdüm. Nazirlər Sovetinin rəyasət heyətinin iclasında şöbə müdürünün müavini, Kənd Təsərrüfatı nazirinin müavini - bir sözlə yerindən qalxan məni tənqid atəsinə tutdu. Qərara əməl etmədiyimdən, məsuliyyətsiz adam və respublikaya böyük ziyan vurulmasının səbəbkarı olduğumdan bəsdəyincə danışdılar. Onu da deyim ki, qərar lahiyəsində mənim işdən azad edilib prokurorluğa verilməyim nəzərdə tutulmuşdu.

Mən əlimi qaldırıb söz istədim. Nazirlər Sovetinin Sədri, həqiqət tərəfdarı kimi tanıdığım Ənvər Əlixanov mənə acıqlanıb dedi: -Sən respublikaya bu qədər zərər vurmağa səbəbkar olduğun halda, hələ danışmağa dilin də var? Sən nə üzlə danışacaqsan? Otur aşağı, prokurorluqda sözünü deyərsən.

Vəziyyətin nə qədər ağır olduğunu görüb uca səslə dedim: - Yoldaş Əlixanov, cinayətkar mən deyiləm, sizin yan-yөрөnizdə oturanlardır. Yüksək vəzifələrdə kəlbəcərliyərin dayısı olmadığına görə çanağı mənim başımda sındırmaq istəyirlər. Xahiş edirəm mənə də söz verin. Bundan sonra Əlixanov yarı razı, yarı narazı dilləndi: -Gəl, görək nə danışmaq istəyirsən. Bəhanələrlə vaxtımızı alma.

Xitabət kürsüsünə qalxdım. Dabağın qarşısını almaq üçün hələ qışda rayonlara yazdığım məktub və teleqramlardan söz açdım. Ali Sovetin Sədrinin və Mərkəzi Komitə katibinin sözlərini yerə saldığımdan danışdım. Məktubların bir neçəsini oxudum. Ə. Əlixanov sözümü kəsməyərək mənə diqqətlə qulaq asırdı. Danışıb qurtarandan sonra O, məktub və teleqramların qovluqlarını məndən alıb - get yerində otur, -dedi. Sədr azı 20 dəqiqə rayonlara və Bakıya göndərdiyim məktub və teleqramların bir xeyli hissəsini oxudu. Zala sükut çökmüşdü. Hamı bu işin axırını gözləyirdi.

Birdən Ə. Əlixanov yerindən ayağa durdu və astadan dedi: - Şamil doğru deyir, onun bizim içərimizdə dayısı yoxdur. Onu da düz deyir ki, çanağı onun başında sındırmaq istəyirik. Sonra adamların qarşısında olan qərar lahiyəsini yıxdı, onları hirsle cırıq-cırıq elədi və hədsiz acıqlanaraq dedi:

- Bu kişi, qışdan başını yolub hay-haray qoparıb. Siz isə öz günahınızı onun boynuna qoymaq istəyirsiniz. Eyib olsun! Məsələnin gündəlikdən çıxarılmasını və əsil günahkarları müəyyən edib cəzalanmasını təklif edirəm.

İclas onun bu sözləri ilə yekunlaşdı.

Təhqirlərin cavabı

Kəlbəcər yaylaqlarına Azərbaycanın 22 rayonunun qoyun fermaları qaldırılırdı. Bir dəfə Nazirlər Sovetinin bir əməkdaşı rayona gəldi. O vaxt mən rayon icraiyyə komitəsinin sədri işləyirdim. Bakıdan gələnin gətirdiyi sərəncamda yazılmışdı ki, o və mən yaylaqlarda ferma işçilərinə göstərilən mədəni-məişət şəraitini yoxlayıb Nazirlər Sovetinə təqdim etməliyik.

Yevlax rayonunun və bizim öz kəndimizin biri - birinin yaxınlarında yurd salmış fermalarına yola düşdük. Həmkarım yolda məndən soruşdu: -Günorta hansı restoranda yemək yeyəcəyik? Mən ona dedim ki, yaylaqlarda restoran olmur. Bir nəfər tanışın evində nahar edərik. O, mənə amiranə surətdə dedi: -Niyə yaylaqlarda restoran tikdirmirsiniz? Mən ona belə cavab qaytarmalı oldum: -Deyəsən, sizin dünyadan xəbəriniz yoxdur. İmkan olan yerlərdə yeməxana açdırmışıq. Amma getdiyimiz dağlarda bu mümkün deyil. O, mənə qəti surətdə bildirdi ki, bitin-birənin içində yaşayan ferma işçilərinin çadırında çörək yeməyəcəyəm. Özün bilərsən, -deyib sözümə bunu da əlavə etdim ki, ferma işçilərinin içərisində 120-130 yaşlı çobanlar var, hələ ömürlərində bir dərman atmayıblar. Amma siz yol boyu dərman atırsınız.

Bizim kəndin çadırlarına yaxınlaşdıq. Qonaq maşını saxlatdırıb mənə tapşırdı ki, salam verəndə heç kəs mənə əl uzatmasın. Niyə? - deyə soruşdum. O, ikrah hissi ilə dedi: - Hələ bir niyəsində soruşursan? Onlar hamısı pinti adamlardır. Sən bu kürdləri tanımırsan? Mikroblarla bir yerdə yaşayırlar. Hövsələmi bir təhər saxladım. Günortadan keçmişdi. Ona təklif etdim ki, gedək xalam oğlunun çadırında çörək yeyək. Atam da odur orada görünür. Həmkarım kağıza yazılması mümkün olmayan kobud söz işlətdi və maşından düşmədi.

Mən, camaatın yanına getdim. Çobanlarla görüşüb öpüşdüm. Onlar məndən soruşdular: - Bəs, qonaq niyə maşında oturub? Dedim: -

Sancılanıb maşından düşə bilməz. Bir dəstə adam maşının yanına getdilər, düşüb yorğan-döşəkdə rahatlanmasını xahiş etdilər. Qonaq başını bulamaqla onlara cavab verdi. Ona qaymaq, bal, keklikotu çayı apardılar, qəbul etmədi.

Mən, ağır-arxayın toqqanın altını bərkidib fermalara getdim, vəziyyətlə halı oldum, onların ehtiyaclarını öyrəndim. Sabah bura qənd, un göndərəcəyimi bildirdim. Ağbirçək nənələrdən dəftərimə bayatılar yazdım. Çiling-ağac oynayan cavanlarla 5-10 dəqiqə mən də oynadım.

Artıq hava qaralırdı. Gəldim maşının yanına. Əvvəlki kimi qonaqla maşının gerisində yox, keçib qabaqda oturdum. Mənimlə fermaları gəzən sürücüyə tapşırdım ki, maşını kənd yolu ilə «Tunelin ayağı» deyilən yerə sürsün. Bura maşınların arana doğru gedən yolu idi. «Tunelin ayağı»na çatdıq. Seyrək yağış yağırdı. Yol boyu qonaqla bir kəlmə danışmasam da, burada dedim: -Maşından düş. Qorxa-qorxa dilləndi: -Məni öldürmək istəyirsən? Cavab verdim ki, narahat olmayın, haram qanınızı bu halal torpağa tökmərəm. Sizi Bakıya yola salacağam. Düşdü. Yolda azı yarım saat gözlədik. Gecə idi. Bir İstisu aparan maşın gəldi. Sürücünün yanında öz arvadı oturmuşdu. Qonağı maşının üstünə mindirib Yevlağa yola saldım.

İki gün keçməmiş məni təcili teleqramla Bakıya çağırıdılar. Nazirlər Sovetinə gedəndə otaqlardan çıxıb qəzəblə mənə baxırdılar. Rus qadınlarından ünvanıma xoşagəlməz sözlər də deyən oldu. Tanıyanlar məndən soruşurdular: -Səndən çıxmayan iş, onu niyə döymüsən? Sədrə ağlaya-ağlaya şikayət etdi.

Nəhayət, məni Nazirlər Sovetinin sədri işgüzar və gözəl insan, bir az hirsli, lakin həddindən artıq obyektiv bir şəxsiyyət olan Ənvər Əlixanovun qəbulunda oldum. O, acılqa məndən soruşdu: -Deyəsən, sənın qoçuluğun da varmı? Mən ondan xahiş etdim ki, məsələni Sizə düz çatdırmadıqlarına görə işçinizi də bura çağırın. Əhvalatı olduğu kimi onun üzünə deyim. Bundan sonra mənə hansı cəzanı versəniz cıncırımı da çıxarmayacağam. O, Kənd təsərrüfatı şöbəsinin müdiri ilə mənim qonağımı çağırırdı. Bir kəlmə artırmadan əhvalatı danışdım.

Ə. Əlixanov öz işçisinə hərdən suallar verirdi: -Salam verəndə əllərini sənə uzatmasınlar demisənmi? Pinti, mikrop sözlərini işlətmisənmi? Qonağım burada da dağ adamlarının bitin-birənin içində yaşadıklarını iddia etdi. Xəstələnməsindən qorxub onlarla əl tutub istəməməsini, xərəklərdən yeməkdən ehtiyat etdiyini yazıq-yazıq söylədi.

Ə. Əlixanov hirsle ayağa qalxdı və mənə dedi: -Sən ağır cəzaya layiqsən. Niyə bu yaramazın təhqirlərinə dözmüsən? Niyə vurub öldürməmişən? Dedim: -Ənvər Nəzər oğlu, o məni öldürmək üçün məşından düşürürsən deyəndə aşağıdakı cavabımı indicə Sizə nağıl etdim: -Sizin haram qanınızı, bu halal torpağa tökmərəm. Bu sözümün təkrarı sədri bir az yumşaldı. O, şö'bə müdirinə tapşırıd ki, ayıbına kor olmayan, yalandan hay-küy qoparan bu yaramaz işçimizi bu gündən işdən azad etmək lazımdı.

Kefimə soğan doğradınız

Adlı-sanlı jurnalist Faiq Mustafayev və tanınmış yazıçı Sabir Azəri Kəlbəcərə - bizə gəldilər. Faiq müəllim bir neçə kəndə gedib qarı-qocalarla söhbət etmək arzusunda olduğunu bildirdi.

Mən, indiki Hacıkənd kəndində Avtab nənəni, Oruclu kəndində yüz ildən artıq bir yerdə yaşayan ər-arvad - Abdulla kişi ilə Tükəzban xalanı (ona qarı nənə deməkdən xoşu gəlmirdi) və başqaları ilə görüşməyi məsləhət gördüm. Getdiyimiz kəndlərdə jurnalistin və yazıçının könlünü açan bir çox qəribə əhvalatlar baş verdi. Bunların bir maraqlısı da Oruclu kəndində oldu.

Oruclu kəndində məktəb direktoru Saday Musayevin evinə getdik. Xahiş etdim ki, Abdulla kişi ilə arvadını bura gətirsinlər. Onların yaşı 100-dən çox olsa da hələ çox qıvraq idilər. Ər-arvad gəlib salam verib divanda yanaşı oturdular. Faiq müəllim dedi ki, qoy Abdulla kişi gəlib onun yanında otursun və söhbət etsinlər. O, gəlib Faiq müəllimlə mənim aramda oturdu. Arvadı öz yerində qaldı. Faiq müəllim əvvəlcə Abdulla kişinin kef-əhvalını soruşdu. O, dedi ki, heç halımı soruşma, əhvalım çox pisdi. Faiq müəllim niyəsini xəbər alanda Abdulla kişi dilləndi: - Şamil müəllimlə əhvalıma soğan doğrayıb hələ bir niyəsini soruşursan?

Faiq müəllim dedi: -Bağışla, gərək biz Sizin evə gələydik. Yəqin bura gələndə əziyyət çəkmisən, əhvalın pozulub.

Abdulla kişi ona belə cavab verdi: -Yox əşi, dağı da dırmanıb çıxaram. Özünüz deyın heç belə də zülm olar? Kefimə soğan doğrayıblar - arvadı divanda tək qoyub məni gətirib yanınızda oturtmusunuz.

Abdulla kişinin zarafat etdiyini bilib gülməkdən uğunduq.

Qara rəngli oğursaq qoyunun südü

Rəhmətlik Akademik Mirəli Qaşqayla və onun əməkdaşları ilə uzun illər dostluq etmişəm. Bir dəfə yayda Mirəli Qaşqay və onun işçisi kamil geoloq alim Şamil Allahverdiyev Kəlbəcərə gəlmişdilər. Mən onlara yerini bildiyim qırmızı rəngli «tuf» daşı mədənindən söhbət açdım. Maraqlandılar və birlikdə həmin yerə getməyi qərara aldım. O zaman Kəlbəcər Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri işləyirdim.

Yolumuz meşənin yanından keçirdi. Yetişməsinə az qalmış, içi ağaran armud meyvəsindən xeyli yığıb maşına qoydum. Dağa çıxanda qoyun sürüsünü gördük. Maşını saxlayıb çobandan soruşdum: -Sürüdə qara rəngli, südlü oğursaq qoyun var? (Oğursaq balası ölmüş qoyuna deyilir). Çoban gülümsəyib dedi: -Var, özü də ikisi.

Dedim: -Onların südünü sağıb bizə verərsənmi?

Çoban: -Qurbandı, - deyib qoyunun birini tutub gətirdi. Qoyun dəlilik edib çobanın onu sağmasına imkan vermirdi. O, qoyunun başını tutdu, mən sağdım. İkinci qoyunu da bu qayda ilə çobanın yaxındakı alaçıqdan gətirdiyi qablamaya sağmalı oldum. Süd dolu qabı bulağın gözüne qoyduq, soyuyub buz kimi oldu. Armuddan ağzımıza qoyub bir qabdan südü içməyə başladım. Armudla süd içmək yoldaşlarımin xoşuna gəldi.

Çoban Yevlax rayonundan idi. O, bizə maraqla baxırdı və heç birimizi tanımırdı. Mirəli Qaşqay onu sorğu-suala tutdu, mehriban söhbət etdilər. Birdən o, bizdən soruşdu:

-Axı, heç bilmədim Siz kimsiniz?

O, bizim kimliyimizi biləndən sonra dilləndi: -İnanmazdım ki, Sizin kimi hökumət adamları olar. Çoban bizə bir qoyun kəsmək istədi. Üzr istəyib ondan köhnə dost kimi ayrıldıq.

Unudulmaz üç əhvalat

Azərbaycanın Maarif Naziri, Akademik Mehdi Mehdiyədə son dərəcə iş bilən, bacarıqlı və təşkilatçı, təmiz əqidəli, saf qəlbli, obyektiv və hümanist bir alicənab şəxsiyyət idi.

Mən, Kəlbəcərdə Rayon Xalq Maarif şöbəsinin müdiri işləyəndə pulsuz-parasız çoxlu məktəblər tikdik, təlim-tərbiyə işinin səviyyəsi yüksəldi, kəlbəcərlilər kütləvi surətdə ali məktəblərə daxil oldular.

Məşələrdə əhəng daşı yandırmaqla, kənar təşkilatlardan çoxlu tikinti materialları əldə etməklə məktəb binaları tikirdik. Rayonun 123 yaşayış məntəqəsində cəmi 5 orta məktəb olduğu halda, onların sayını 28-ə çatdırdıq və saymaqla qurtarası mümkün olmayan bir çox faydalı təbdirlər müəyyən edib həyata keçirdik.

Bütün bunlara görə Nazir şəxsən mənə böyük rəğbət bəsləyirdi, təkliflərimi mümkünat dairəsində nəzərə alırdı, işimizə hər tərəfli köməklik göstərirdi.

On il ərzində aramızda ata-oğul münasibəti oldu və iki anlaşılmazlıq da meydana gəldi.

Hamımız bu sadə insana Mehdi müəllim -deyə, müraciət edirdik. Bir dəfə onun qəbulunda olub gileylənib dedim ki, yolların imkan vermədiyini bəhanə edib hökumət rayonumuzda məktəb tikilməsini planlaşdırmır. Başqa rayonlarda məktəb tikilir, içərisinin inventar və avadanlıqları da verilir. Biz isə özümüz pulsuz-parasız məktəb binaları tikirik. Buna baxmayaraq dövlət tərəfindən məktəblər tikilən rayonlara nisbətən bizim maarifə onların tə'mir, inventar və avadanlıqlarına ayrılan vəsaitdən az pul verilir. Tikdirdiyimiz məktəb binalarının tavanlarına vurmaq üçün faner taxtası tapmırıq.

Nazir mənim gileyimi diqqətlə dinlədikdən sonra sözlərimin həqiqət olduğunu təsdiq etdi və dedi: -Respublikamızın bütün məktəbləri üçün hər il cəmi 26 kub metr faner taxtası ayrılır. Bunu da böləndə hər rayona yarım kub metr düşmür.

Mən dedim ki, özümüz pulsuz məktəb binaları tikdiyimizə görə inventar və tə'mir pulunda, faner taxtası bölgüsündə bizi nəzərə almalısınız. Nazir gülümsündü və faner taxtası bölgüsünü gətirdirdi. O, öz əli ilə başqalarından azaldıb bizə çatası faner taxtasını 3, 5 kub metr etdi. Lakin bunula bizim yaramız yenə də sağalmazdı.

Nazirin ayırdığı faner taxtalarını apardıqdan sonra Nazirlər Sovetinə, Dövlət Plan Komitəsinə müraciətlər etdim. Çox get-gəldən sonra Nazirlər Sovetinin təhcizat bazasından Kəlbəcər maarifinə 10 kub metr faner taxtası ayırdılar. Bu barədə sərəncamda yazılmışdı ki, bu fanerlər bizə Maarif Nazirliyinin təhcizat bazası xətti ilə verilsin. Taxtaları bu bazaya göndərdilər. Mən, üç yük maşını tapıb faner taxtalarını və başqa əşyaları yüklədi. Biləcəri yoluna yola saldım. Sürücülərə tapşırıdım ki, orada məni gözləsinlər, işlərimi qurtarıb oradan birlikdə Kəlbəcəre yola düşək. Sürücülər getdilər. Mən sənədləri nizamlayıb getmək istəyəndə Nazirin köməkçisi içəri daxil oldu və dedi: -Bilmirəm nədənsə Nazirin

sənə acığı tutub. Kollegiyada məsələyə baxacaqlar. Məni öz maşını ilə göndərüb ki, səni aparam.

Köməkçi ilə nazirliyə getdik. Dərhal kollegiya üzvlərini topladılar və məni də içəri dəvət etdilər. Nə günahım olduğunu hələlik bilmirdim. Mehdi müəllim mənə dedi: -Keçən dəfə yanımda olanda respublikanın bütün məktəblərinə cəmi 26 kub metr faner taxtası verildiyini bildinmi? Onun 3,5 kub metrini sizin rayona ayırdımmı? Bəs, sən hansı cəsarətlə gedib bizim bazanın müdiri Xudorkovski ilə nə yollasa əlaqəyə girib gedib 10 kub faner taxtası da ondan alıb yola salmışan? Belə fırılдаğı adama bağışlayarlarmı? Bunun altından çıxmaq olarmı? Maşınları Biləcəri yolunda Daxili İşlər Nazirliyi işçilərinə saxlatdırıbmışam. Get, onları qaytar, faner taxtalarını bazaya təhvil ver. Maarifdə zəhmətin çox olduğuna görə kollegiya üzvləri ilə məsləhətləşmişik ki, işdən azad etməyib sənə axırıncı xəbərdarlıqla töhmət verək.

Mən, heç bir söz deməyib Kəlbəcər xalq maarif şöbəsinə 10 kub metr fanerka ayrılması barədə Nazirlər Soveti sədrinin sərəncamını Nazirin stolunun üstünə qoydum. Nazir sərəncamı oxudu. Yerindən durub gəlib mənim alnımdan öpdü, -çox böyük iş görmüsən - dedi. Maarif şöbələrinin biri başı alovlu mənə xəbər çatdırdı ki, Şamil müəllim Xudorkovskidən 10 kub metr faner taxtası alıb maşınları Biləcəri yoluna göndərdi. Zəng vurub Xudorkovskini yerində tapmadım. Onu işdən azad etmək qərarına gəlmişdik. Daxili İşlər Nazirliyinə maşınları Biləcəri yolunda saxlatmışam.

Nazir Daxili İşlər Nazirliyinə zəng vurub məsələnin nə yerdə olduğunu bildirdi. Mən, həddən artıq pərt olub susmuşdum. Mehdi müəllim kollegiya üzvlərinə üz tutub belə bir təklif verdi: -Gəlin Şamil müəllimi «Qabaqcıl maarif xadimi» döş nişanı ilə təklif edək. Nazir dəmir seyfi açıb oradan bir qutucuq çıxarıb dedi: -Bu mənim, çoxdan aldığım «Qabaqcıl maarif xadimi» döş nişanıdır. Şamillə barışmaqdan ötrü öz döş nişanımı xatirə üçün onun döşünə taxıram, özümə də başqasını götürərəm.

Mehdi müəllim döş nişanının pencəyimə taxdı, məni bağrına basdı və təbrik etdi.

Şikayət və Minnətdarlıq

Kəlbəcərdə maarif müdiri işlədiyim zaman şöbənin bir inspektorunu başdan çıxarıb məndən yuxarı təşkilatlara ərizə yazdırıb onun özü ilə bərabər Bakıya aparmışdılar. 2-3 gündən sonra bu şikayətlə əlaqədar məni təcili olaraq Nazirliyin kollegiyasına çağırıdılar. Zəng vurub öyrəndim ki, inspektor Mərkəzi Komitəyə, nazirliyə gedib ərizəsində göstərib ki, Şamil Əsgərov filan nömrələri olan 10 ədəd orta məktəbi bitirənlərə verilən ağ attestatları Göyçə mahalının Zod kəndində 10 nəfərə satıb. İnspektor ərizəsinin altından partiya biletinin nömrəsini qeyd edərək yazıb ki, dediklərimə partibiletimlə məsuliyyət daşıyıram.

Nazirlikdən attestatların nömrələrini öyrəndim. Çox fikirləşmədən sonra yadıma düşdü ki, mən maarif müdiri işləməyə başlayandan bir neçə ay sonra yoxlama aparıb nazirlikdən alınan 10 attestatın mənə təhvil verilmədiyini müəyyən etdim. Mən məsələni sabiq maarif müdürinə telefonla bildirdim. O, tələsik yanıma gəldi və dedi: 10 attestatı sənə verdim səyfdəki qəzetin altına qoymuşdum, yadımdan çıxıb təhvil-təslim etməmişik. Seyfi açdım, attestatlar yerində idi. Rəsmən onları təhvil aldım.

Növbəti il orta məktəbi bitirənlərin sayından 10 ədəd əksik attestat Nazirliyə sifariş verdik. Seyfdə qalan attestatları o zaman məndən şikayət edən inspektora öz xətti ilə qəbz almaqla, xüsusi aktla təhvil vermişdim ki, məktəblərə paylasın. Aradan dörd il keçmişdi. Yoxlayıb müəyyən etdim ki, bu attestatları həmin inspektor lazımı sənədlərlə orta məktəbin birinə vermişdir.

Mən, məktəbdən də attestatların paylanması kitabını gətirdim. Aydın oldu ki, satıldığı iddia edilən attestatların sahibləri müxtəlif ali məktəblərdə oxuyurlar. Bütün bu sənədləri bir qovluğa yığıb Bakıya yola düşdüm.

Məktəb e'malatxanaları tikmək üçün Ağdamın Şahbulaq daşxanasından kubik daşlar almalı idim. Yolumu Ağdamdan saldım. Kubikləri alıb Kəlbəcəre yola saldığıma üç gün sərf etdim və bu səbəbdən Nazirliyin kollegiyasına gecikdim.

Bakıya çatan kimi dərhal kollegiya iclası başladı. Məndən şikayət edən inspektora söz verdilər. O, böyük işlər gördüyümə görə əvvəlcə məni hədsiz təriflədi və sonra dedi: - Gərək Şamil müəllim attestatları satmayaydı. Qorxdum ki, günahı mənim boynuma qoysun. Tam

mə'sulyyətlə bildirirəm ki, Şamil attestatları Göyçə mahalının Zod kənd sakinlərinə satıb. Həmin adamların adlarını ərizədə bir-bir yazmışam.

Mən söz istədim. Nazir ayağa qalxıb dedi ki, sənin danışmağına söz qalmayıb. İnspektor Mərkəzi Komitədə olub, oradan bizə tapşırıblar ki, məsələni müzakirə edək. İclası vaxtında gəlmədin. Qəbul etdiyimiz qərarı e'lan edirik. Belə qərara gəldik ki, səni müvəqqəti olaraq vəzifədən azad edək. İş verilsin prokurorluğa. Əgər attestat satmağın sübut olmasa qayıdıb yerində işləyərsən. İnspektorun yazdıqları yalan çıxarsa o, cəzasını alar.

Mən, özümü saxlaya bilməyib icazəsiz yerimdən qalxıb kobud bir misal çəkdim: -Bir nəfər qonşusunun qapısına gedib meşədən odun gətirmək üçün onun əl ulağını istəyir. Qonşu and-aman edir ki, ulağı başqa bir kənddəki qonşuma vermişəm. Elə bu zaman tövlədə ulaq anqırır. Ulağı istəyən qonşuya deyir: -Ayıb deyilmi yalan danışırısan? Qonşu deyir: -Qərribə adamsan, mən boyda ağsaqqal adamın sözüne inanmayıb ulağın anqırmasına inanırısan?

Bu misalı gətirdiyimə görə üzr istəyib dedim: -İnspektorun yazdığını yoxlamadan kollegiya nə əsasla qərar qəbul edə bilər? Belə deyib inspektordan həmin attestatları aldığına dair mənə öz xətti ilə yazıb verdiyi qəbzi göstərdim. O, xəttini tanıdı. Yazıq-yazıq, ağlamsına-ağlamsına Nazirə dedi: -Yoldaş Mehdizadə, məni içirdəndə ağlım başımda olmur. Yəqin Şamil müəllim məni içirdib və sonra bu qəbzi mənə yazdırıb.

Nazir onun sözlərinə əhəmiyyət verməyib məndən soruşdu: -Attestatları bu inspektor satıb?

Yox, deyib sənədləri ortaya çıxartdım. Kollegiya üzvləri məsələdən halı oldular.

Nazir ayağa qalxıb dedi: -Doğrudan da tövlədəkinə inanmışdıq. Amma yenə də səni cəzalandırmaq lazımdır. Ona görə ki, belə bir iftirağını nəyə görə inspektor işlədirsən? Mehdi müəllim təklif verdi ki, inspektor bir böhtançı kimi məhkəməyə verilsin.

Mən, ayağa qalxıb Nazirdən, kollegiya üzvlərindən xahiş etdim ki, bu bəxbəxt adamdır. Onun-bunun sözüne inanıb qorxusundan belə bir böhtanı yazıb. Rica edirəm ki, onu inspektor vəzifəsindən azad edib maarif şöbəsinin sərəncamına verin. Çox yalvarışdan sonra Nazir və kollegiya üzvləri təklifimlə razılaşıdılar. Həm də inspektoru bəsdəyincə danladılar.

Kəlbəcərə qayıdanda mən onu rayondakı orta məktəbin birinə ibtidai siniflər üzrə direktor müavini təyin etdim. O, dəfələrlə öz minnətdarlığını bildirdi.

Bal məsələsi

Maarif şöbəsinin müdiri işlədiyim zaman 1976-cı və 1977-i illərdə iki il dalbadal Respublikanın ən yüksək keçici Qırmızı bayrağına bizim fəaliyyətimiz layiq görüldü. Qəzetlər müsbət iş təcrübəmizi yayırdılar.

Belə bir dövrə bir dəfə Maarif Naziri, hamımızın sevimlisi Mehdi Mehdizaənin qəbulunda oldum. İkinci dəfə bayraq almağımızı təbrik etdi. Mən bu yerdə cəsarətlənib dedim: -Mehdi müəllim, sözümü pis mənada yozmayın. İcazə verin bayrağın şirinliyi kimi Sizə bir az Kəlbəcər balı göndərim. O, gülümseyib belə bir söhbətə başladı:

- Cəbrayıl rayonunda bir nəfər gənclik yoldaşım var. İndi kəndlərində ibtidai sinif müəllimidir. Onun belə bir gileyini eşitdim ki, «Mehdi Cəbrayıl gəlib mənimlə görüşməyib». Növbəti dəfə yolum Cəbrayıl düşəndə kəndə gedib köhnə dostumla evində görüşdüm. O, süfrəyə ağ şan bal qoydu. Zarafatla ona dedim ki, belə gözəl balı tək yeyirsən. Bu sözüme o belə cavab verdi: -Mehdi, cibində pulun var? Belə düşündüm ki, o, ərklə məndən pul istəyir. Buna görə də ona 300 manat pul uzatdım. Dostum pulu alıb gülə-gülə dilləndi:

- Mehdi, mənim pula-zada ehtiyacım yoxdur. Gördüm beçə balı xoşuna gəldi. Bu pulla sənə arı damazlığı alıb, hər il evinizə bal göndərəcəyəm.

Aradan üç il keçib. İndi hər il o mənə bir qab bal göndərir. Tərs kimi bizim evdə baldan az istifadə edirlər. Bildirki baldan heç 5 kq bal yeyilməmiş, bu günlərdə yeni bal dolu qab göndərib.

Belə zənn etdim ki. Nazir bala ehtiyac olmadığını dolayı yolla mənə çatdırdı. Lakin O, sözü belə davam etdirdi: -Yaxşı işiniz özü bayrağın şirinliyidir. Bilirəm ki, sənin çoxlu dostların var. Belə deyib O, köməkçisini içəri çağırıb dedi: -Get, bizdə içərisindəki bal olan qabların birini gətir qoy bayrağın şirinliyi kimi Şamil dostlarına paylasın.

Mənim gücüm ona çatdı ki, Nazirin kabinetindən durub qaçım.

Şamil Dəlidağa ithaf olunan şerlər

*Kaş ki bir quş olaydım,
Kola qonmuş olaydım.
Sənin o dar günündə
Sənnən olmuş olaydım.*

(Gülgəz nənə)

*Ağladım, yetər, ağladım,
Böyükklər qədər ağladım.
Nənəmin oğul dərdinə
Anamdan betər ağladım,
İndi ağlaya bilmirəm.*

(Həjar Şamiloğlu)

Məmməd Araz

Daş Qartal

O, daşdan yonulub dağ zirvəsində,
Baxışı qəzəbli, duruşu məğrur.
Elə dartınıb ki, yan yörəsindən,
Qoca qartallar da usmağa qorxur.

Gözü hədəf gəzir göy tağlarında,
Uçmağa tələsir, mənzil uzaqdır.
Deyirsən bu saat caynaqlarında
Dağı da havaya qaldıracaqdır.

Qanadı altından keçir boz duman,
Qanadı ucuna ilişir bulud.
Diksinir ötəndə onun yanından,
Qaralıb ağlayır gümüşü bulud.

Sanki dağ hirsələnir «bu nə duruşdur,
Nə qədər çəkərmiş qartal uçmağı»
Daşı qartal etmək dağlara xoşdur,
Qartalın daşlığı kiçildir dağı.

İyul, 1968.

Xəlil Rza Ulutürk

Kəlbəcər möcüzəsi

Mən bu gün bir məktub aldım qəzetlərin arasında,
Xəyal uçdu, gedib qucdu tanrısal bir təbiəti.

Elə bil ki, ağ göyərçin dimdiyində gətirmişdi,
Gözlərimə işıq verdi qardaşımın tanış xətti.

Məktubunda bir az giley,umu, küsü, bir az da qəm,
Və qəmlərə qılinc çəkən bir kişinin şəxsiyyəti.

Hər cümləni, hər sətirini gözlərimlə öpdüm, ey dost,
Susuz, təşnə dodaqlara mən vermədim bu fürsəti.

O kəslər ki qəhrəmandır, müqəddəs bir dəyirmandır,
Zaman-zaman üyüdəcək hər dərdi, hər məşəqqəti.

Qanadlandım, qardaşımı bir də duydum, bir də qucdum,
Bəlkə özün yaratmısan o mö'cüzə məmləkəti.

Biz səninlə o aləmi addım-addım dolaşmışıq,
Qanımıza atəş verib hər daşının ziyarəti.

Ulduzlara pilləkəndir Laçıngaya, Şahinqaya,
Qəhrəmanlıq heykəlidir ağ çalmalı Murov, Keyti.

Billur sular sür'ətini kimdən almış? İldırımından.
Tərtər, Tutqu, Qamışlı çay, bir-birindən güclü, iti.

O Bağırخان zirvəsidir. . . O Armudlu tala Qoçdaş,
Nişan verib yüz cənnəti barmağının şəhadəti.

Təbiətmi qüdrətlidir, yoxsa cəsur, ülvü insan,
Hər daşını öpəsiyəm, göstər mənə Ağcakəndi.

Qapı açdım məndən əvvəl qarla külək girdi evə,
Daş eviniz xatırlatdı o möhtəşəm imarəti.

Qucaqlaşdıq, bayramlaşdıq, dost gəlişi bayram olar,
Bir stəkan su istədim. . . Su verdi ki, bal şərbəti.

Gözəl bacım Nazilə xanım ağappaq bir süfrə açdı,
Mümkünmüdür heç unutmaq o ne'məti, o qisməti?

Kiçik Həjar şe'r oxudu, böyük Həjar düşdü yada,
Hansı çovğun qıra bilər bu birliyi, bu vəhdəti?

Min çiçəkdən bal gətirən qanadlılar sənə oxşar,
Damcı-damcı qazanmışan dünya boyda səadəti.

Təndir başı. . . isti çörək-yağlı, südlü, yumurtalı,
Təndir böyük. . . alovları -anamızın səxavəti.

Gözlərini borc istədim, görmək üçün o diyarı,
Dağı, daşı görmək azdır. . .duymaq üçün mahiyyəti.

-Gedək! -dedin -öpək orda qırxbuğumu, qantəpəri,
Qan bənövşə, Qız bənövşə yamacların yaz zi'nəti.

Bu qayalar, dağlar ki, var, özü boyda brilyantdır,
Növ-növ, əlvan xəzinələr tufu, gili, kirəmiti.

Dəvəgözü, süngər daşı lə'lə bənzər, dürrə bənzər,
Dirəyimiz qızıl olar, mənimsəsək bu sərvəti.

Sən toppuzla daş çapanda qanadlandı qığılımlar,
İradənlə cilaladın, pardaqladın qraniti.

Mən bildim ki, bu dağların daşı daşdır, gövhəri sən,
Ürəyindən almış gücü tufanların qiyaməti.

Çayın dərə məcrasında ağ sütunlu sal qayalar
Soruş, nəyi xatırladır? Mərələşən şücaəti.

Əngin dərə, zəngin dərə, yaqut dərə, zümrüd dərə,
Dayan nəfəs dərə-dərə nuş elə bu özəməti.

Qaranlıqda pələnglərin gözlərindən işıq alan,
Mağaralar - dağ altının iki era səltənəti.

Əyilmişəm, kol dibində bənövşənin gözlərindən
Öpə-öpə seyr etmişəm qar içində bir cənnəti.

İldırımlar dağı sökmüş, zirvələri çaya tökmüş,
Tufan yıxa bilməmişdi üç ləçəkli bir xilqəti.

Qar içində, gül içində yol getmişik atlı, atsız,
Qucaqlaya - qucaqlaya o ne'məti, bu ne'məti.

Buxarlanan isti çayda kəklikotu rayihəsi,
Bir fincana necə sığmış min bir iqlim tərəvəti.

Tərtərçayın ağ şəridi Dəlidağdan Kürə qədər,
Gah şəlalə, gah sel olur dalğaların dağ qüvvəti.

İstisuyun qaynağında vulkan güclü püskürtülər,
Yer altında zaman-zaman təpən odun hərarəti.

Qanadlanan ağ damcılar başın üstə ağ paraşut,
Tut ucundan, qalx Günəşə, sənə qismət göy vüs'əti.

Yeddi rəngli, yetmiş zehli göyqurşağı, odur yanır,
-Bəxtim, -deyə keç altından, əldən vermə bu fürsəti.

Kahalara tufan dolsa, silkələyər bəlkə dağı,
Dağ yüksələr qanadında yüz-yüz qartal əzəməti.

Saatlarla dinləmişəm aşib-daşan gurultunu,
Allah, Allah! Kim yaradıb yerdə, göydə bu hikməti?

İldırımlar cavab verib: -Biz şairin qələmiyik,
Göyün zülmət vərəqində işıq salır şair xətti.

Sal qayalar söyləyib ki, iradəni ondan aldığ,
Möhkəmliyi verib bizə dözənlərin dəyanəti.

Soruş, nəçin bu dağların məftunuyam, Məcnunuyam?
Çünki sənə dağlar verib qüdsiyyəti, cəsərəti.

Bəlkə bu gün pərişansan, bağıraqansan, nigaransan?
Yox qardaşım, qovmalıyıq kəsafəti, əmanəti.

Mən bilirəm: sıxır qəlbi cəhalətlər, xəyanətlər,
İnan mənə: əvvəl-axır dəfn edərək xəyanəti.

Bərk ayaqda sarsılmamaq igidlərin şəkəridir,
Bəzən səbr, dözümlər olur mərdin ilkin ləyaqəti.

Sən yanmasan, mən yanmasam, kim parçalar bəs zülməti?
Məgər yaddan çıxarmı heç Nazim Hikmət nəsihəti?

Yadımdamı, öz evində şe'r oxudun bildir bizə,
Bir şairin mənzilinə sığın gördük planeti.

Bəlkə qaçmaq istəyirsən bu dövrənin dərdlərindən,
Yox hamıya qismət olmur dərdi çəkmək mə'rifəti.

Ummanları sevir tufan. . . nə işi var gölməçədə?
Böyükərlərin çiyindədir bu dünyanın hər möhnəti.

Gedək! Sənin addımların dəmirdəndir, poladdandır,
Qara səddi dağıtmaqdır kişilərin xasiyyəti.

Sən fələklə döyüşdəsən, min kələklə döyüşdəsən,
Bəlkə özün hiss etmirsən qanındakı rəşadəti.

Oğlu ölənlər bir ananı səni öpən, qucan gördüm:
-Can Şamilim, sən gəlmisən, mən unuttum müsibəti.

Qoy əyilim, qurban olum ayağının tozuna da,
Mənim yasum toya döndü, sən gətirdin bu hörməti.

Yazıq ana iməkləyir, sürünürdü dizin-dizin,
Bir-birinə qarışmışdı səadəti, fəlakəti.

İri, güclü əllərinlə sən qaldırdın onu yerdən,
-Əziz ana! Bircə sözdə yerin, göyün kərəməti.

Ortalıqda qara tabut, gözü yaşlı ana gülür,
Şamil! Hansı xoşbəxt görüb bu boyda el məhəbbəti.

Sən yurdların çırağısan, çünki bir vaxt öz əlinlə,
Evdən evə çox çəkmişən işıq teli, hünər xətti.

Qışda odun daşımisan ormanlardan məktəblərə,
Qar layında sənizin izin -məşinlərin təkər rəddi.

Bənna kimi, me'mar kimi can vermişən yüz divara,
Quma keçib, daşa keçib əllərinin hərərəti.

Yeni muzey. . .Kəlbəcərdə Ermitacın bir parçası,
Kim göstərib bu xidməti? Kim verəcək bəs xələti?

Üç yüz əlli daş növünü nə cür sayım bir binada?
Gözəllikdir xallı daşla, xalsız daşın rəqabəti.

Böyük amal oğlu üçün kiçik iş də böyük, ulu,
Nəfəsinlə qurutmusan divardakı yaş sementi.

Sənin qırq külüngün də müqəddəsdir mənim üçün,
Külüngünə kəsər verib ürəyinin məhəbbəti.

Qəhrəmanlar heç bir zaman xidmət üçün pay istəmir,
Qüdrətini paylamaqdır həm şöhrəti, həm qiyməti.

1 Dekabr, 1982

Hüseyn Kürdoğlu

Dağ kimi dayan

(Şair qardaşım Şamil Dəlidağa)

Ana matəminə tab eylə, qardaş,
Elə dərd özü də mərdə yaraşır.

Analar dünyadan köçdüüy gündə
İlahi kədərə, dərde yaraşır.

Qəbri qazılmadı o qəlbi dağda,
Çəşmələr qaldımı səsdə-soraqda?!
Ruhu səmalarda, cismi torpaqda,
Ona asiman da, yer də yaraşır.

Köksü xəzinəydi nəğməyə, sözə,
Min bir bayatısı töhvədir bizə.
Onun məzarına yaş tökən gözə
Tərtər də, Araz da, Kür də yaraşır.

Borcluyuq eşqinə, istə'dadına,
Yetsin nəvələri hər muradına.
Vaxtında gələrsə, yer övladına
Xeyir öz yerində, şər də yaraşır.

Ana şəfqətindən varmıdır doyan,
Ana sevgisinin nuruna boyan.
Sən də dar gündə də dağ kimi dayan,
Dağ kimi dayanmaq kürdə yaraşır.
28.10.1993.

Kəlbəcərin muzeyi

Kəlbəcərin muzeyi bir nağıl muzey idi,
Zərrədən günəşəcən dünyada hər şey idi.
Bütün cah-calalıyla müsibətli yer üzü,
Aylı, günlü, ulduzlu, kəhkaşanlı göy idi.
Bir nağıl muzey idi.
Miladdan o yana da, miladdan bu yana da
Ən qədim köhnə idi,
Ən yeni təzə idi.
Bir nağıl muzey idi.
Min illərin töhfəsi nə qədər yazı vardı,
Alı pizvazı vardı,

Ələsgər sazı vardı.
Şəmşir avazı vardı.
Vurğunun xatirəsi onun yaraşığıydı,
Gözünün təbəssümü sanki ay işığıydı.
Qılnc, qələm, bir də saz,
Gərdəklər qotaz-qotaz,
Corablar qotaz-qotaz.
Xalçalar, nə xalçalar - Dəlidağ çəmənzarı,
Elin fəxri-vüqarı.
Neçə növ cəhrə - daraq,
Neçə rəng dükcə - yumaq.
Babaların papağı, kotanı və çomağı,
Qayaların qoynunda gildən saxsı çırağı. . .
Ah, nələr vardı, nələr,
Nə töhfələr vermişdi bu muzeyə nənələr?!
Günbatan və gündoğan,
Güney və quzey idi.
Qarlı zirvələr ilə o da üz-üzə idi.
Bir nağıl muzey idi.
Onu yaradan kişi çağdaş Prometey idi.
Dağıtdı bu nağılı, qarət eylədi yağı,
Vətənin sinəsindən getməz bu namərd dağı.
Kəlbəcərin muzeyi bir nağıl muzey idi,
Dünyada hər şey idi.

1995.

Hüseyn Arif

Deyir

Könül milyon telli bir saza bənzər,
Gah axşam söyləyir, gah səhər, - deyir.
Bir teldə Borçalı, bir teldə Göyçə,
Gah Kürdən söz açır, gah Tərtər, -deyir.

Bir teldə yüz mahnı, yüz dastan yatır,
Şirvan nəfəs dərir, Mil, Muğan yatır.
Təbriz, Xoy, Marağa, Savalan yatır,
Günəş boy göstərib, gülümsər, -deyir.

Bir tel gözəllərin gözüne müştəq,
Bir söz şairlərin sözüne müştəq,
Bir tel ceyranların izinə müştəq,
Hərə bir aləmdən bir xəbər deyir.

Bir teldə yer eşqi, el məhəbbəti,
Qadın ləyaqəti, kişi qeyrəti.
Bir tel Arif qəmi, Arif möhnəti,
Bir tel dillənəndə, gör nələr deyir.

Bir teldə Qurbani, bir teldə Kərəm,
Bir teldə Zalqızı, bir teldə Dilqəm.
Bir tel də əzəldən Alıya həmdəm,
Bir tel Qasım deyir, Ələsgər deyir.

Bir teldə Murquzun dumanı, çəni,
Bir teldə torpağın sünbülü, dəni.
Bir tel qəm ovlağı, həsrət məkanı,
Bir tel hər ağrıya sinə gər, -deyir.

Bir teldə bahardır, bir teldə payız,
Qızılgül, bənövşə, qərənfil, yarpız.
Bir teli dillənər, ötər aramsız,
Bir tel dediyini müxtəsər deyir.

Hüseyn Arifə birdi aran, dağ,
Yaxşılar yaxındır, yamanlar uzaq.
Bir teldə əbədi yurd salıb Qazax,
Bir tel Şamil deyir, Kəlbəcər deyir.

13. 01.1984, Bakı

Həmid Abbas

Şuşa həsrəti, türk həqiqəti

Görməmişdim gözündə yaş,
Sarsıtmazdı onu tələş.
Bostanına kim atdı daş,
Ağlar gördüm mərd Şamili.

Şax tutardı kürəyini,
Fil əyməzdi biləyini.
El kədəri - ürəyini,
Dağlar gördüm mərd Şamili.

Kökləmişdi sarı simi,
Səslənirdi dərdi - qəmi.
Zirvələrdə bulaq kimi,
Çağlar gördüm mərd Şamili.

Kəlbəcərdən enmişdi o,
Tənha şirə dönmüşdü o.
Sanmayın ki, sönmüşdü o,
Yanar gördüm mərd Şamili.

Yanıb-yanıb qovrulmuşdu,
Dağ-dərəyə sovrulmuşdu.
Daş muzeydən ayrılmışdı,
Donar gördüm mərd Şamili.

Yox olsa da var-dövləti,
Kitabları daş-ne'məti.
Əvvəlkitək düz qaməti,
Saxlar gördüm mərd Şamili.

...Ümidimi üzmə, Allah,
Sözü günah yazma, Allah.

Dostlar yenə sevincindən
Ağlar görsün mərd Şamili.
Kəlbəcərdə bulaq kimi
Çağlar görsün mərd Şamili.

02.06.1993

Söhrab Tahir

Elə

Şamil qardaş, yol açılb gəlirəm,
Az bu qələm dostlarına lağ elə.
Bir tüfəngdən ikimiz də atırıq,
Mən gələne tüfəngini çağ elə.

Bayrağını dağ çiyninə örtərəm,
Üz-gözümü dağ-daşına sürtərəm.
Qarışaram səngərlərdə itərəm,
Qollarını başım üstə tağ elə.

Yüz cür daşın, min cür orda rəngi var,
Qayalarda nərildəyən cəngi var.
Döyüşlərdə dağ havası, həngi var,
Allah, belə xalqı, yeri sağ elə.

Gülləbatmaz bir sipərsən vətənə,
Tər çiçəksən, qantəpərsən vətənə.
Həm qalasan, həm çəpərsən vətənə,
Nər döşünü yad önündə dağ elə.

O dağlarda yad kölgələr sürünür,
Düşmən aşıb sərhəddimə dirənir.
Tahir, indi dağlar dağa güvənir,
Xalqa güvən, damağını çağ elə.

Aprel, 1999-cu il

Vahid Əziz

O yerlərdən xəbər var?

(Dostum Şamil Əsgərova)

Canım, gözüüm, görünmürsən,
O yerlərdən nə xəbər var?
Yayı-qışı yellər əsən
Dərələrdən nə xəbər var?

Xəyalların yolçusuyam,
Tərtər boyu axan suyam,
Gözlərini şəhlə yuyan,
Səhərlərdən nə xəbər var?

Dəlidağda qalırımı qar,
Boz kəhəri kimlər çapar,
Yuxularım hey qarışar,
Sarıyerdən nə xəbər var?

Didərginlik ağır dağdı,
Bu müsibət hardan yağdı,
Gecə-gündüz də yığardın,
Daş muzeydən nə xəbər var?

Demə, dilim topuq çalır,
Gör nə qədər sual qalır,
Mənə baxıb fağır-fağır,
Sevənlərdən nə xəbər var?

İşimizi Tanrı əyib,
Yurda düşməni əli dəyib,
Vertolyota yetişməyib
Ölənlərdən nə xəbər var?

Dövrən bizi namərd etdi,
Qeyrət getdi, ismət itdi,
Qanımızı isti - isti,
Silenlərdən nə xəbər var?

Sən şəhərdə məskən salma,
Dağ oğlusan, düzdə qalma,
Vaxt yetir dağa qalxmağa -
O günlərdən nə xəbər var?

Yandırsa da illər bizi,
Qırmaz Vətən sevgimizi,
Vahid Əziz, dərdimizi
Bilənlərdən nə xəbər var?

Hikmət Mahmud

Bir tarixsən

Dəlidağın dağ vüqarlı oğlusan,
Varlığınla ata yurla bağlisan.
El-obanın dərd-sərindən halısan,
Bu torpaqda silinməz izlərin var,
Dil-dodaqda qəlb açan sözlərin var.

Qoca Qafqaz şahididir dünyanın,
Qəm-kədərini çox görmüşən zamanın.
Dağlar qoynu Kəlbəcərdir ünvanın,
El gözündə ucalmısan, qalxmısan,
Çatmamısan bu zirvəyə sən asan.

Dövrən bizi imtahana çəkibdi,
Qəm toxumun qəlbimizə əkibdi.
Sevincimin sarayını sökübdi.
Qismət ki var, yazıb onu yaradan,
Xoş taleyə qismət olmur hər insan.

Bu dünyanın çox sirrindən halısan.
Elm-savad aləmiylə dolusan.
Yaranandan bir allahın qulusan
Mərd doğuldun, mərd yaşadın həyatda,
İnsanların hörməti var bu ada.

Gözu yolda yol gözləyir Dəlidağ.
Haray çəkir Tərtər çayı, buz bulaq,
Gözləyirlər o torpağa qayıdaq.
O yurd-yuva indi yetim qalıbdı,
Neçə mahal qaçqın adı alıbdı.

Nikmət, vardır hər kəlməndə, sözündə –
Bir tarixsən, tarixdəsən özün də.
Piranilik görkəmi var üzündə.
Şamil müəllim, 75-in mübarək,
Kaş ki səni yüz yaşında şux görək.

Firudin Şimşək

Ağlayır

Şamil «Heydər baba»n axtarır səni,
Qalıb ürəyində muraz ağlayır.
Tulumba doldurub son nəfəsini,
Bayatı səsləyir, avaz ağlayır.

Hanı o qoç Nəbim, hanı nəbəsi,
Necoldu Həcərin qeyrət gülləsi?
Dəlidağın niyə uçdu zirvəsi,
Deyib başa çırpır qapaz, ağlayır.

Dəlidağ sədası yayılır bu dəm,
Kürdün bayatısı səpələyir qəm.
Murovun ahından qalxır duman-çən,
Bürüyür Göygözü, Kəpəz ağlayır.

Kürün suyu dönüb qəmə-kədərə,
Böhtan səni salan gündən çəpərə.
Bilmir necə desin o Kəlbəcərə,
Dərdini danışır, Araz ağlayır.

Savalan heyrətdən çatıb qaşını,
Şahdağı qüssədən əyib başını.
Min illik cəfanı, əlli yaşını,
Aşıqlar car çəkir, söz-saz ağlayır.

Sənin dərdin aran dağa danışır,
Kədər-qəmə, qəm-qüssəyə qarışır.
Qıylı qartal şahpəridən alışıır,
Zirvəni seyr edib Qafqaz ağlayır.

Danışırılar Hatəm səxavətindən,
El-obaya olan sədaqətindən.
Ədalət gizlənib xəcalətindən,
Firudin olubdu nasaz, ağlayır.

Bilmir o

Firudin Şimşək

Tora salıbdılar bir tər lan quşu,
Qanadı sınıbdı uça bilmir o.
İftira odundan yox qurtuluşu,
Əməyi gedibdi puça, bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Bəxtimin qartalı keçib cələyə,
Çarə tədbirini tökə bilmir o.
Qanadı tər pən mir, hər bir lələyə
Zindan asılıbdı, səkə bilmir o.

Firudin Şimşək

Onu eyləyiblər böhtanın ovu,
Qəlbi xatırladır alışan qovu.
Gözə görünməyən paslı buxovu,
Necə vurubdular qıça, bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Ürəyimə dərd - qəm gətirməkdədir,
Gözümün leylası süzülməkdədir.
Həqiqət nazilib üzülməkdədir,
Niyə bənzəyibdi tükə, bilmir o.

Firudin Şimşək

Alışa-alışa qəlbi yanıbdı,
Əqidəli qalib, mərd dayanıbdı.
Bəxtinin qapısı qıfıllanıbdı,
Açarı itibdi, açə bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Üzümə bağlanıb görünməz qapı,
Necə qırım, itib baltamın sapı,
Çıxıb ulduzundan iynənin sapı,
Haqsız söküləni tikə bilmir o.

Firudin Şimşək

Dərdini söyləyim, bil, onu tanı,
Tanı el vurğunu sadə insanı.
Qarşısında olan qanlı dəryanı,
Gəmisi batıbdı, keçə bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Qəlbimin dərdini yüklədim nəərə,
Tərpənmək istədi batdı qan-tərə.
Dizini qatlayıb yıxıldı yerə,
Gördüm çox ağırdır çəkə bilmir o.

Firudin Şimşək

Solub baxçasının açılan gülü,
Oxumur qəlbinin şeyda bülbülü.
Boldur zəmisinin dolu sünbülü,
Orağı alınıb biçə bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Çoxdan bəri sevinc qəlbimə yaddı,
Qəm məni yatırdı, kədər oyatdı.
Majgalam, kotanım çox da poladdı,
Torpaqsız qalıbdı, əkə bilmir o.

Firudin Şimşək

Yenə də ürəyi elə zarında,
El-oba dərində, el azarında.
Mö'təbər şairi, şər bazarında -
Satqın satıb, alıb neçə bilmir o.

Şamil Dəlidağ

Elə vurğun vurdum, düşdüm qəfəsə,
Od-alov qatıldı yanan nəfəsə.
Qəzəbim az qalır çağları kəsə,
Fitnənin dizini bükə bilmir o.

Kəlbəcər yaranır -

Kəlbəcər doğulur Bakıda.

Muzey tikir, qeyrət əkir,

Hər ürəyə toxum səpir,

Kəlbəcər göyərtsin Bakıda.

Kimi dedi: Kürdsən,

Kimi - Azəri Türkünən,

özləri bilər.

Mən isə yəqinləşdim,

Sən ya Azəri Türkündən

doğulan Kürdsən.

Yaxud da kürddən doğulan

Azəri Türkünən.

Nə fərqi, əsil insan oğlu

insansan sən.

1994.

Nəşib Nəşioğlu

O dağlar nə vaxsa qucaqlar bizi

Bağışla, ay ustad, kəlmələrimi,

Kədərə-qüssəyə bölənib indi.

Nə günah etmişik dünyanın dərdi,

Bizim başımıza ələnib indi.

Kədərə bölənər kükrəməz daha,

Bizsiz axı necə çağlar bulaqlar?

Doğma el səsini duymaz, eşitməz,

Hönkürə-hönkürə ağlar bulaqlar.

Dumandan, çiskindən açılmaz başım,

Həsretli gözlərin nəm içindədir,

Amandı dağlardan danışma, Şamil,

Onsuz da ürəyim qəm içindədir.

Dağ oğlu dağlarsız çətin yaşaya,
Amansız ayrılıq bağrımı dəlir.
İndi Kəlbəcərin gül-çiçəyindən,
Ətir əvəzinə dərd iyi gəlir.

Yaxşı oğul olub dadına yetsek,
Unutmaz bilirəm o dağlar bizi!
Mehriban, istəkli balası kimi,
Nə vaxsa, nə vaxtsa qucaqlar bizi.

Adil Cəmil

Kəlbəcərdə bir muzey var

Kəlbəcərdə bir muzey var,
Baxanlar heyrətə gəlir.
Yəhər, yüyən, qılınc, qalxan
Görənlər qeyrətə gəlir.

Qoç heykəli yonub kimsə,
Sakit baxan sal qayadan.
Ötüb keçən əsrlərin
Sorağını al qayadan.

Daş üstündə babaların
Silinməyən əl izləri.
Nağıllarda gedən yoldur
Bu muzeyin dəhlizləri.

Keçmişimə güzgü tutur
Bu muzeyin otaqları.
Baxırsan ki, hələ yanır
Qədim insan ocaqları.

Hər ilmənin, hər naxışın
Yüz yozumlu mənası var.

Hansı xalqın harda belə
Möcüzəli hanası var?

Bu - cəhrədir, o- dəhrədir,
Əyriboyun xışa baxın.
Yer üzündə yüz rəng olmur –
Min çalarlı daşa baxın.

Balıq tək əldən sürüşən
Çaylaq daşı, çay daşı var.
Nə yaxşı ki, bu diyarın
Belə muzey «yaddaşı» var.

Bu muzeyin divarları
Xalça kimi toxunubdur.
Ulu keçmiş, qədim tarix
Elə burda oxunubdur.

Dünənimə bir körpüdür
Bu torpağın hər muzeyi.
Hamısının zirvəsindən
Baxır Kəlbəcər muzeyi.

Dəmirçi Abbas
(Xalaoğlu Şair Şamilə)

Xalam oğlu Şair Şamil,
Əl-ələ verməyək niyə!
Özün alim, aqlın kamil,
Söz dağın yarmayaq niyə!

Sən ki, əldə məndən qalın,
Mən olsam da ayaqyalın.
Bir-birinin keyfin, halın,
Şərnən sormayaq niyə!

İstər ərəb, istər latın,
Söz ki, bizdə deyil satın.
Köhlən minib, düşmən atın
Qovlayıb yormayaq niyə!

Hecaları birgə sayaq,
Söz kündəsin birgə yayaq.
Dağ kimi bir-birə dayaq,
Söykəlib durmayaq niyə!

Dəmirçi çox yaddı kinə,
Sazın basıb sinəsinə,
Ariflərin məclisinə,
Biz qoşa varmayaq niyə!

Mürvət Qədimoglu Həkəri

Olana

Deyirəm ki, canım qurban,
Hər sözündə düz olana.
Bircə kəlmə dostun sözü
Bir keçilməz söz olana.

Əl «Quran»da, üzü haqda,
Olmaya bir sözü saxta.
Qurban olum dar ayaqda
Öz dostuna göz olana.

Həqiqət bil sözlərimi,
Əsirgəməm gözlərimi.
Millet üçün -Şamil kimi -
Sinəsində köz olana.

Tayalanar qənim çin-çin,
Yaş tökərəm için-için.

Qədimoglu Mürvət üçün -
Qəlbində yer, iz olana. . .
28.07.1996

Kişinin işidir

Pislik görsən ya yaxında, ya yadda,
Ömrün boyu qəm çəksən də hey həтта,
Ya az, ya çox yaşasan da həyatda,
Qoymaq yaxşı iz - kişinin işidir.

Qarışıbsa doğru - yalan - dünyada,
Başdadırsa oğru olan dünyada.
Əyiriləklə dolu olan dünyada
Doğru ilqar, söz kişinin işidir.

Həqiqətin köhlənini səyirtmək,
Hər məqamda haqq sözünü yeritmək.
Ürəklərin buz qatını ərətmək
Sınəsində köz kişinin işidir.

Haqsızlıqdan ləl sayılsa mis belə,
Şal yerinə əzizlənsə bez belə.
Şamil kimi görsə belə yüz bəla,
Bükülməyən diz kişinin işidir.

Qəlbə də dostə saf məhəbbət bəsləmək,
Hər zərbədən titrəməmək, əsməmək.
Qədimoglu, basdığıni kəsməmək
Əqidədə düz kişinin işidir.
02.03.1996

Şamil Dəlidağın 75 illiyinə

Səcdənə gəlmişik, ay ulu ustad,
Ucaya baş əyim, ucalsın başım.

Halal zəhmətinlə qazandığın ad,
Fəxri, fərəhidir dostun, sirdaşın.

Aqillər uclar öz peşəsində,
Faydasız bir ömrü yaşamaq hədər.
Sən də bir Aslansan söz meşəsində,
Nərən dağ uçurar, meşə titrədən.

Əllərin yandırır neçə şamları,
Adın çoxlarına dayaq olubdu.
Odlu gözlərinin qığılcımları
Ömürlər yoluna mayak olubdu.

Od-alovdan keçdi gənclik illərin,
Yanıqlı könlündə izi qalıbdı.
Qan-qada törədən odlu günlərin
Sinəndə sağalmaz izi qalıbdı.

İçdikcə suyundan buzlu bulağın,
Bərkiyib dözmüsən buz baltasına.
Hələ gəncliyindən cavanlıq vaxtı
Döndün bir obanın el atasına.

Dərd dəyirmanında ömrün üyündü,
Faydasız ötmədi yaşanan illər.
Xalqın ürəyində heykələ döndü
Yazıb-yaratdığın ölməz əsərlər...

Ay Dədə Şamil

Üzgünəm üzünü görəndən bəri,
Saxla qamətini düz, dədə Şamil!
Hər biri bir inci, dürr sətirləri
Düzdüyün kimi də düz, dədə Şamil!

Dikəl, qalx ayağa, vaxt yetişibdi,
Söz qazanın qaymaq qoyub, bişibdi.

Xeyli vaxtdı səndən ayrı düşübdü
İncilər düzdüyün miz, dədə Şamil!

Başından dəydikcə dərd dəyəneyi,
Əymədi qəddini tale küləyi.
Dözümü, mərdliyi, mərdanəliyi
Səndən öyrənmişik biz, dədə Şamil!

Sən hər tuş gəldikcə qeyrəti yoxa,
Dözdün ürəyini dərd sığa-sığa.
Çox qeyrətdən çılpaq, namusdan yuxa
Düzüb yollarına biz, dədə Şamil!

Hansı nadan sənə başladı cəngi,
Vaxtında oturdun yerində sən ki...
Namərd dünyasıdı, neyləyəsen ki,
Çoxunda «padoşdu» üz, dədə Şamil!

Sən öncül olmusan qeyrət-arında,
Gözün olmalıydı elin varında.
Ömür dəryasının dalgalarında
Üzdüyün kimi də üz, dədə Şamil!

Sarsa da dünyanı bil şərin çəni,
Yarıb keçəcəkdı haqqın köhləni.
Dünyanın yamanı yormasın səni,
Dözmüsən, yenə də döz, dədə Şamil!

Deyirdin Kəlbəcər alınan gündə,
Sizinlə «yüz əlli» vuraram mən də.
Tələsmə, vaxt yetsin, biz haman gündə
Deyək ki, demisən, süz, dədə Şamil!

Qəlbindən keçəni qaldırıb zilə,
Mürvəti yandırıb döndərdin külə.
Qoyma yetmiş beşi sənə güc gələ,
Yolunu gözləyir 100, dədə Şamil!..»

Dədə Şamil

Sənsiz qərİbsəyib sənət dünyası,
Haylan, ver hayıma hay, Dədə Şamil!
Çox gəzib dolandım qeyrət dünyasın,
Tapmadım mən sənə tay, Dədə Şamil!

Yalanlar doğruna olanda calaq,
Qeyrət səngərində yatdın üzü ağ.
Dözümü, təpəri-Murov, Dəlidağ,
İlhamı gur Tərtər çay- Dədə Şamil!

Çoxu atasının gözünü oydu,
Koroğlu olmadı... Kor oğlu oldu...
Canlara dolanda şöhrətin odu,
İnsan nələr etmir, vay, Dədə Şamil!

Odlardan keçsə də ömrün, həyatın,
Ərlək zirvəsində süzdü hey atın.
Dözümdə-Dəlidağ oldu soyadın,
Dərd-qəmdən alsan da pay, Dədə Şamil!

Düşsən də gölünə dərdin-acının,
Rəqqası olmadın hər yabancının...
Öz kəsəri oldu söz qılıncının,
Olmadın hər oxa yay, Dədə Şamil!

Qəmlə şütüsə də ömür çarxları,
Qəzəb qayçın kəsdi çox alçaqları.
Boyuna yetmədi sənin çoxları,
Versə də özünə boy, Dədə Şamil!

Kəlbəcər qəmiylə hey dinə-dinə,
Sozalıb saraldın sən gündən-günə.
Dədən Dəlidağla vüsal gününə
Az qalıb, günləri say, Dədə Şamil!

Yeni il də sevinc-naz gətirmədi,
Vüsal dolu söhbət-söz gətirmədi.
O görüş gününü yaz gətirmədi,
Qəlbə ümid verir yay, Dədə Şamil!

Mürvət deyir, Dədə, müdrik yaşda sən
Sənət meydanında yenə döşdəsən...
İnana bilmirəm «yetmiş beşdəsən»,
Sən nə tez qocaldın, ay Dədə Şamil!

Eşidib Dəlidağ olar dərbəder,
Sənə ağı deyər Tutquyla, Tərtər
Yolunu gözləyir axı Kəlbəcər,
Sən hara tələsdin, ay Dədə Şamil!
22.05.05

İstəyirəm

(Dədə ilə son danışığımdan)

Dedim istədiyini nədir, ay ustad?
Səni çox sınağa çəkib bu həyat.
Dedi: - o dağlarda səyirtməkçün at
Dizlərimdə təpər, kar istəyirəm!

Sinəmdə qaladı həyat közünü,
Seçdim əyrisini, seçdim düzünü.
Görmüşəm dünyanın hər bir üzünü,
Nə sərvət, nə də ki, var istəyirəm.

Bitib tükənirmi insan arzusu?
Gör nədir qəlbimin ən son arzusu?
«Dədə bulağı»ndan bir az sərini su,
Dəlidağdan bir az qar istəyirəm.

Kişi

Hər əsən sərt külək yıxmazdı Səni,
Arzusu, əməli dağ aşan Kişi!
Həvəsin dünyaya sığmazdı Sənin,
Kiçik, dar məzara sığışan Kişi!

...Kəlbəcər həsrəti qəlbin deşsə də,
Doğma yurd qəmiylə qəlbi bişsə də,
Ata məzarından ayrı düşsə də,
Ana torpağına qarışan Kişi!

...Ad-san aldın qeyrət bazarlığında,
Baş olsan da millət yazarlığında,
Dəfn olundun bir kənd məzarlığında,
Fəxri Xiyabana yaraşan Kişi!..

Sücaət

Bir belə

Mən onsuz da biçarəyəm dünyada,
Sən uyma qüssəyə, qəmə bir belə.
Allah qoysa bu gün, sabah çıxarsan,
Taleyinə qara demə bir belə.

Qoy tərlan xəyalın çöldə dolaşsın,
Qoy sözün, söhbətin eldə dolaşsın.
Qoy səsin həmişə dildə dolaşsın,
Yendirmə nəğməni bəmə bir delə.

Aləm yanır Sücaətin gününə,
Pis gün döyüb uzununa, eninə.
Məni gətir gözlərinin önünə,
Fələk zülm eyləyib kimə bir belə?

Düşər

Qəm eyləmə, dərdin alım,
Kişi bərkə, boşa düşər.
Öz səhvini, günahını,
Zaman gec-tez başa düşər.

Uzun ömür olmaz şərdə,
İgid odur dözə dərdə.
Namərd qərar verən yerdə,
Mərdin işi daşa düşər.

Sücaətəm, tüstüm çıxır,
Allah özü göydən baxır.
Qanad açmaq, əvvəl-axır,
Yenə qızılquşa düşər.

Əli Qurban Dastançı

Bu

Kəlbəcər muzeyi köçüb Bakıya,
Dövrünün ən ağır dəhşətidir bu.
Zalım satqınlara, imansızlara
Elin nifrətidir, lənətidir bu.

Muzey Kəlbəcərdə açmışdı meydan,
Dünyanın hər yanı baxırdı heyran,
Amerikan, ingilis, fransız, alman,
Çox aqıl alimin heyrətidir bu.

Bu sərvət toplanıb neçə ellərdən,
Yadigar qalıbdır qadın ellərdən,
Bizə soraq verir min-min illərdən,
Bütün Azərbaycan sərvətidir bu.

Göydənmi, yerdənmi fəlakət yağdı?
Bu da sinəmizdən silinməz dağdır.
Kəlbəcər muzeyi Bakıda sağdır,
Şamil Dəlidağın xidmətidir bu.

Əvvəlini gördük – görərik sonun,
Kəlbəcər qayıdar dəyişər donun.
Əli Dastançitək neçə milyonun
Arzusu-diləyi, niyyəti bu.

Varmı - Yoxdu

Şamil Dəlidağ

Sən, ey mənim kimi yar deyən aşiq,
Sevişən qəlblərin arası varmı?
Məhəbbət bağına nədir yaraşıq,
O bağda qəlbinin parası varmı?

Əli Qurban Dastançı

İki qəlbin olsa saf məhəbbəti,
Deyərlər qovuşub, arası yoxdu.
Sədaqətdi eşq bağının bağbanı,
Qəlbim orda tamdı, parası yoxdu.

Şamil Dəlidağ

Məhəbbət yolunda de, nə xəzəldi?
O nədi ki, yeni, həm də əzəldi?
Sənə görə kim daha çox gözəldi?
Yaxud da gözəlin qarası varmı?

Əli Qurban Dastançı

Eşq yolunda rəqib olsa xəzəldi,
Məhəbbətdi yeni, həm də əzəldi.

Ellər deyib: göz tutan qız gözəldi,
Könül sevənlərin qarası yoxdu!

Şamil Dəlidağ

Nə vaxt aləm dar görünüb gözüne?
Nahaq deyiblərimi doğru sözüne?
Namən gedib qayıdıbmi özüne?
Əli, belə dərdin çarəsi varmı?

Əli Qurban Dastançı

Söz etməsə, aləm dardı gözümə,
Kimlər nahaq deyir doğru sözümə.
Olub, naməm qayıdıbdı özümə,
Gəzmışəm, dərmanı, çarəsi yoxdu!

Şamil Dəlidağ

Ürək birdi, niyə iki dil olur?
Niyə bə'zən bir gün dönür il olur?
Mən Şamiləm, qəlbim yanıb kül olur,
Sənin də qəlbinin yarası varmı?

Əli Qurban Dastançı

Yalan gəlməz mərd insanın dilinə,
Hamı qurban öz vəfalı elinə!
Qurulu yay versən korun əlinə,
Bilməz harası var, harası yoxdu!

Əliyəm, Şamil tək dərdliyəm çoxdan,
Sinəmdə iz qoyub ayrılıq, hicran.
Aqıl görsə, əl vurmur ki, axar qan,
Naşı görsə deyir yarası yoxdu!

Xudaverdi Əlizadə

Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım

Düşdün o gözəl el-obadan sən də didərgin,
Uçdun Dəliidağ yayalağına hər saat, hər gün.
Saldı yadıma Kəlbəcəri bir daha sərgin.
Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım -
Nə üçün o gözəl Kəlbəcərindən qovalandın?

Gör Kəlbəcərim, güllü bu cənnət kimə qaldı?
Əfsus qızılım, İstisuyum düşməne qaldı.
Qardaş, quru candan savayı söylə nə qaldı?
Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım -
Nə üçün o gözəl Kəlbəcərindən qovalandın?

Ayrı yaşamaz heç vədə Şamil Dəliidağdan,
Tale niyə bəs ayrı salıb qartalı dağdan
Çıxmış neçə min soydaşın, allah, əli dağdan.
Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım -
Nə üçün o gözəl Kəlbəcərindən qovalandın?

Əhməd Qasimov

Dostum Şamilə

Bəzən əğyar səni çəksə də dara,
Amalın kişilik, mətanət olmuş.
Düşsən də qurğuya, burulğanlara,
Məsləkin məhəbbət, sədaqət olmuş.

Taleyin çətində tutmuş qolundan,
O dar qəfəsdə də ucaldıb səni.
Düşmənlər xar olub çıxmış yolundan,
Demə ki, o illər qocaldıb səni.

Görək bu gələn il bizə nə deyir,
Uğur olsun bari, xoşqədəm olsun.
Qapımızı açsın hər zaman xeyir,
Səninlə görüşən vaxt-vədəm olsun.

İbrahim Həbibov

Ümidin, inamın sorağındayam

Diqqətlə oxudum məktubunuzu,
Mənə elə gəldi Dəlidağdayam.
Yayda bulaq üstə sındırdım buzu,
Elə bildim yenə o yaylaqdayam.

Təssüf edirsiniz, Kəlbəcəri Siz
Gedib gözünüzlə görməmişiniz.
Didərgin düşmüşük o cənnətdən biz,
Gözümdən dərd qəmi axıdan çayam.

Hiss etdim yazdığım kitablarımdan,
Sizə doğma olub o yurd, o məkan.
Bəlkə görseyidiniz üzülərdi san,
Hər gün qan süzərdi gözünüz müdam.

Xəyalla baxırsınız bərəyə, bəndə,
Bir kənddən yollanıb o biri kəndə.
Yüz yaşını ötmüş müdürük görəndə,
Artır o yerlərə qəlbimizdə nam.

Osmanla maliksiz təmiz üreyə,
Vətənin naminə şirin diləyə.
Xalqımız qovuşsun xoş gələcəyə,
Xilas olsun dərddən bələdan tamam.

Geri almalıyıq hər qarış yeri,
Onda özümüzü sanarıq diri.

Şamil Dəlidağsan illərdən bəri,
Ümidin, inamın sorağındayam.
25.01.2005

Teyfur Çələbi

KİŞİ

Olub keçəni sal yada,
Bəy tək yaşa bəykən, kişi.
Bir zaman çöpü olsa da,
Ürəyinə söykən, kişi.

Çölə atılmır ürəklər,
Ucuz tutulmur ürəklər.
Vallah, satılmır ürəklər!
Sonu sonsuz göykən, kişi,
Ürəyinə söykən, kişi!

Düzün deyər qarğı-qamış,
Fələk bizi qarğıışlamış.
Bir tərlandı, qırğı imiş.
Bir sızlayan neykən, kişi,
Ürəyinə söykən, kişi!

Olmuşuq hoca, gedirik,
Biz cavan-qoca, gedirik.
Gedirik, haca gedirik,
Qanad çalan leykən, kişi,
Ürəyinə söykən, kişi!

Ömür-üzən haqq qəmidi,
Adamlar-qonaq kimidi.
Ölüm-doğanaq kimidi,
Qoy uzansın örkən, kişi,
Ürəyinə söykən, kişi!

Haqq axtarıb, haqq soraqla,
Çox danışma qaş-qabaqla.
Günəşi özün qabaqla,
Dur ayağa erkən, kişi,
Ürəyinə söykən, kişi!

Yaş da öz işini gördü, baş da, üstəlik daş da...

İşıqlı günlər gələcək,
Məlikməmməd nağlı gəlir.
Dəli Domrullar doğulur,
Dədə Qorqud ağılı gəlir.

Qəlbində Kəlbəcər, Laçın,
Laçın dağlarında laçın.
Açın qapıları açın,
Şamil Dəlidağlı gəlir!

Deyir ata yurddan yenə,
O günlər geriye dönə.
Hələ gözlərim önünə,
Vətən yolu bağlı gəlir.

Azdısa artırın qəmi,
Dərdiymiş dərdin görkəmi.
Çələbi Qurbani kimi,
Vallah, «qolubağlı» gəlir!

Məhəmməd Nərimanoğlu

Biləydik

Ömrün zirvəsinə, Şamil Dəlidağ,
Kaş ki, Dəlidağda çata biləydik.

Dərib dağçıqəyin biz qucaq-qucaq,
Çəməni çiçəyə qata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Quraydıq məclisi göy çəmən üstə,
Gələydi dostlar da hey dəstə-dəstə,
"Yurd yeri" üstündə, həzin, ahəstə,
Çəsmə nəğməsinə yata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Qol götürüb bir "Yallı"ya süzəydik,
Hər çəməndən bircə çiçək üzəydik,
Ayaqyalın, başıaçıq gəzəydik,
Çəmən dənizinə bata biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Dilim yenə yaman yerdə kiridi,
Yurd həsrəti min dərdimdən biridi.
Çəsmə kimi gözüm nuru əridi,
Hardan gəldi bir bu xata, biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Çəkəmmədik Kəlbəcərin nazını,
Çalammadıq Ələsgərin sazını,
Məhəmmədə yazdıranda yazını,
Kaş Vətən ruhunu tuta biləydik.
Biz yüzə dağlarda çata biləydik.

Rəfayel Mayıl

Ağladı

Qəfildən eşitdim ağır bəd xəbər,
Ürəyim göynədi, gözüm ağladı.
Ustadın itirmək ağır qəm-qəhər,
Bu dərd sinəmizi çarpar dağladı.

Azadlıq çarçısı, haqqın imdadı,
Bir gözdə görərdi qohumu, yadı.
Bu cahan durduqca silinməz adı,
Arzusun ürəkdən, dövrən saxladı.

Yurda dönmək idi dərdinə dərman,
Kəlbəcər dilindən düşməzdi bir an.
«Dəlidağa həsrət» getdi dünyadan,
Köksündən «Dəlidağ» sanki laxladı.

Cəsarət nümunəsi, qeyrət timsalı,
Əyilməz qürurlu təmiz amallı.
Elmin dəryası, dərin kamalı.
Fələk ömür yolun vaxtsız bağladı.

Yoxsa da də qəlbimdə yaşayır Şamil,
Əsil kişi ömrü yaşadı kamil.
Həm şair, həm alim, aqıldən-aqıl,
Rəfael inləyib, nakam ağladı.

Çəmənlər ağlar, çöl ağlar,
Oba ağlar, el ağlar.
Şamil köçdü dünyadan,
Yer sızlayır, göy ağlar.

Yurdsuz qalıb çağlaram,
Ürəyimi dağlaram.
Şamil yurda dönmədi,
Yurdsuz öldü, ağlaram.

Görünür

Bu fani dünyada yoxdu etibar,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.
Könül şəhrim yaman olub tarimar,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.

Şer yazanda ağı gəlir sözümə,
Görünürsən həməndə gözümə.
Səndən qeyri həyan yoxdu özümə,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.

Mən necə mədhiyə qoşum adına,
Rəfayılam, döndüm qəm fəryadına.
Əbədi ucaldın söz imdadına,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.

Nəriman Əyyub

Qəm etmə

Şamil, tale səni sıxdı, sarsıtdı,
Yersiz gələn çən-dumana qəm etmə.
Fələyin sapandı tulladı, atdı,
Yaman günlər azdı sana, qəm etmə.

Əziz qardaş, gəl bələnmə kədərə,
Dəlidağ ağlayır, islanır dərə.
İncitmə ürəyi, yük qoyma sərə,
Tulla qəm-qüssəni yana, qəm etmə.

İnsan bircə dəfə gəlir dünyaya,
Odur ki, can atır Günəşə, Aya.
Qorxutmasın yola düşən hər qaya,
Qəsd eyləmə şirin cana, qəm etmə.

Babəkin qolları kəsilən zaman,
Tez sürtdü üzünə, sifət oldu qan.
Saralan üzünü görmədi düşman,
Müvəqqəti bu zindana qəm etmə.

Nəsimi soyuldu, saraldı üzü,
Dedi: -Qürub edir Günəşin özü.
Əyilmədi nə qaməti, nə dizi,
sən də düşsən hər tufana qəm etmə.

Tulla qəmi hər vaxt onu üstələ,
qəm atının cilovunu dəstələ.
Cəllad kimsə sən də ona qəsd elə,
Yara vurma Nərimana, qəm etmə.

Kişi

Zığ kəndində dəfn olundu Dəlidağ,
Fəxri Xiyabana yaraşan kişi.
Haqsızlıq vətəndə tamam oldu ağ,
Xalqının yolunda çalışan kişi.

Ədalətsizliyə baxdım kövrəldim,
Çox dağlardan uca dağdı, Dəlidağ.
Bu dərdi yazmağa qərara gəldim,
Xalq yanında üzü ağdı, Dəlidağ.

Ayrışçılıqlar xalqıma ləkə,
Ləkəli insanlar ucala bilməz.
Şamil çox ağırdı, bəlkə fil çəkə,
Haqsızlıqlar sınar, güc ola bilməz.

İki xalq dilində yaradan Şamil,
Poeziyamıza nalər vermədi?
Kəlbəcərdə yazıb yaratdı hər il,
Paxıllar onları niyə görmədi?

İllərlə işləyən cəfakeş Şamil,
Halalca haqqını düzgün almadı.
Onda dərya idi folklor dolu dil,
Vətən dərdi çəkdi, çox qocalmadı.

Sıxdı Vətən dərdi, sıxdı haqsızlıq,
Dözmədi Kəlbəcər, Şuşa dərдинə.
Beləcə Şamili yıxdı haqsızlıq,
Yaxşı hiss edirdim onun dərdi nə...

Rahat yat Dəlidağ, bu ağır dərddi,
Onu başa düşən, qananlar bilir.
Xalqının yolunda yanmaq hünərdi,
Bu hünərdə olub, yananlar bilir.

Getməyinə hələ inanmıram mən,
İnana bilmirəm Dəlidağ durur.
Şamili uca tut, ay gözəl Vətən,
Şamil yaşayacaq əbədi, məğrur.

Ağlasın

Bu gün Şamil köçür fani dünyadan,
Dəlidağ baş əysin, Muğan ağlasın.
Kəlbəcər oduyla yandı sonacan,
Sağalda bilməyən loğman ağlasın.

Şahdağına oxşar ucadır daşı,
Koroğluya bənzər qaməti, qası.
Yanır, alovlanır neçə qardaşı,
Bacılar söyləsin «can-can», ağlasın.

Xalid alovlandı, xəyala daldı,
Baloğlan dözməyib dərhal qocaldı.
Lətif dura bilmir, o xəstəhaldı,
Bu ağır itkiyə cahan ağlasın.

Nurəddin dözməyir bu ayrılığa,
İnanmıram dərdi heç yerə sığa.
Şamil həsrət qaldı o Dəlidağa,
Nazilə bacımız hər an ağlasın.

Kəlbəcər eşitsin bu ağır dərdi,
Kətinin dözməsi böyük hünərdir.
Bu dərd sevənlərə ağır qəhərdir,
Qəhəri çəkənlər, yanan ağlasın.

Şamil, tələsirdin ana qoynuna,
İndi qolunu sal onun boynuna.
Görəndə ürəyin olacaq cuna,
Qucaqlasın səni anan ağlasın.

Qırx ildən artıqdır dostu Nəriman,
Ona can deyibdir, eşidibdir can.
Qardaşitək sevən, ürəkdən yanan,
Dərdinə dözməyən Nəriman ağlasın.
20.05.2005.

İdris Verdiyev

Saxlanır

(Şamilin muzeyinə ithaf olunur)

Bu muzeydə ötən qərinələrin
Əşyalaşmış söz-söhbəti saxlanır.
Üstündən min boran çovğun aşırmış,
Tərixlərin əyanəti saxlanır.

Azgın yağılara verməyib aman
Dəmir dəbilqəli neçə qəhrəman.
Qılınc, qalxan, şeşbər, nizə, ox, kaman,
Dədələrin dəyanəti saxlanır.

Farmaşa toxunub bir boyu bəstə,
Dəvə karvanları dəstəbədəstə,
Nakam cavanların məzarı üstə
Daşa dönmüş məhəbbəti saxlanır.

Boyunduruq, samı, xoşulu xırman,
Şana, kürək, dırmıx, vəl, heşan yığan,

Bəzir yağı çəkmiş əyyam dəyirman,
Evimizin bərəkəti saxlanır.

Xalqın söz sərvəti, hikməti dərin,
Nağılı, söhbəti şirindən şirin.
Aşıqlar ustadı Dədə Şəmşirin
Neçə dastan hekayəti saxlanır.

Tarixi qaranlıq daş kitabələr,
Əsr-əsr yüklü xoş kitabələr,
Qanadsız, lələksiz quş kitabələr
Zəmanənin qəniməti saxlanır.

Babalar nəqş edib xal qayalarda,
Maral, ceyran, qoyun, mal qayalarda,
Dəlidağdan gəlmiş sal qayalarda
Oynar, mələr əlaməti saxlanır.

Ələmdar Keşəkli

Dədə Şamil

Vətən deyə-deyə getdin dünyadan,
Bu il qara gəldi yay, Dədə Şamil.
Kaman inildəyir, tar ağı deyir,
Kərəmini çalır saz, Dədə Şamil.

Yazdıqlarım baxılmamış qalıbdır,
Yurd-yuvanı yağt düşmən alıbdır.
Allah bizi ağır dərdə salıbdır,
Yəqin bu az imiş az, Dədə Şamil.

Sənziz Kəlbəcərin gülləri solub,
Nazilə xanımın gözləri dolub.

Ələmdara ağır zülmələr olub,
Kimə deyim dərdi yaz, Dədə Şamil.

Olmusan

Sənət fədaisi, Şamil müəllim,
El-obaya əziz insan olmusan.
Mərdlikdən qoyulub ürəyində him,
Min bir dil-ağızda dastan olmusan.

Axan gur çeşmədir ilham aləmin,
Mənalar, mətləblər yazıb qələmin.
Zəhmətdir sevimli sirdaşın sənin,
Əmək meydanında sultan olmusan.

Amalın vətənə, xalqa xidmətdir,
Sevin bu xoşbəxtlik sənə qismətdir.
Ən böyük qazancın xətir-hörmətdir,
Çoxdan el içində ad-san almısan.

Qiymətli sərvətdir mənəvi varın,
Hamiya bəllidir düz etibarın.
Qəlbində vüqarsan sən Ələmdarın,
Ona cahanda bir cahan olmusan.

Bayram Qəmxar

Şamil Dəlidağ

Şamil-Dəlidağdı, Dəlidağ-Şamil,
Yağılar gözüne çəkdi neçə mil.
Artdı şan-şöhrəti, artdı ilbəl,
Dağlartək ucaldı Şamil Dəlidağ.

Çox sevdi o, böyük Əhməd Xanini,
Tərcümə eylədi, «Mən və Zin»ini.

Oda-alovlara atdı canını,
Əğyardan «bac» aldı Şamil Dəlidağ.

Bir zaman namərdlər ona tor qurdu,
Arxa, həyan oldu öz doğma yurdu.
Əymədi qəddini, kişitək durdu,
Düşməndən öc aldı Şamil Dəlidağ.

Neçə min cinasdan luğət yaratdı,
Kəlbəcər verildi, dərdi boy atdı.
Bu ayrılıq ürəyini qanatdı,
Aləmə səs saldı Şamil Dəlidağ.

Qaldı erməniyə dövləti-varı,
Qızıldan qiymətli min kitabları.
Kükreyən qəlbinin soldu baharı,
Heyif, tez qocaldı Şamil Dəlidağ.

Yox, dağlar qocalar, Şamil qocalmaz,
Dəlidağ kiçilər, Şamil kiçilməz.
Qranit qayadı, heç vaxt keçilməz,
Qəlblərdə yurd saldı Şamil Dəlidağ.

Azər Gülləliyev

Vətəndə vətənsiz köçdü Dəlidağ

Ellərə yayılır ağır bir xəbər,
Vətəndə vətənsiz köçdü Dəlidağ!
Dəlidağ qarından qar arzuladı,
Girov vətəninə yetmədi sorag,
Vətəndə vətənsiz köçdü Dəlidağ!

Ürək dözərdimi bu qədər qəmə?
Gözlər yol çəkdiyə büründü nəmə.
Dünyamız boşaldı, söz deyək kimə,
Yenə yaradırdı yurdundan qırağ,
Vətəndə vətənsiz köçdü Dəlidağ!

Zaman yetirərmi Şamil tək şair,
Gül-çiçək açırdı qəlbində şeir.
Azəri hicranlar eylədi əsir,
Bizlərə arxaydı, möhtəşəm dayağ,
Vətəndə vətənsiz köçdü Dəlidağ!

Xankişi Bəxtiyar

Şamil ata, Mürvət oğul, mən nəvə

Dünyada üç nəfər «törəmə» yazır,
Biri Şamil, biri Mürvət, biri mən.
Sənət yollarında ölməyə hazır –
Biri Şamil, biri Mürvət, biri mən.

Şamil «törəmə»nin atasıdır, bil,
Şamil törəmənin butasıdır, bil.
Üç şair «törəmə» ustasıdır, bil –
Biri Şamil, biri Mürvət, biri mən.

«Törəmə» yazmaqda Mürvət oğuldu,
Sözləri elə bil baldı, noğuldu.
Həsretdən üç nəfər belə doğuldu,
Biri Şamil, biri Mürvət, biri mən.

Xankişiyəm, nəvəsiyəm Şamilin,
Əkdini becərirəm mən, bilin.
Lap oyuruq bəd gözünü cahilin,
Biri Şamil, biri Mürvət, biri mən.

Mehdixan

Şamil

Vüqarıyla öyündüyün, sevdinin
O dağlar yolunu gözləyir, Şamil!

Şairlərlə, alimlərlə gəzdiyin
Oylaqlar yolunu gözləyir, Şamil!

Göz açıban gözəlliyn gördüyün,
Heyran qalıb öz könlünü verdiyin,
Əlvən-əlvən çiçəklərin dərdiyin
Yaylaqlar yolunu gözləyir, Şamil!

Kənarında biçənəkdən biçdiyin,
Süsayanda çıxırından keçdiyin,
Şərbətindən ovuc-ovuc içdiyin
Bulaqlar yolunu gözləyir, Şamil.

Zirvələr qədər di harayın-hayın,
Yetimə-yerişə olardı payın.
Süfəndə bol idi çörəyin-çayın,
Qonaqlar yolunu gözləyir, Şamil

Yunis Oruc

Min yaşa

Bozalqanlı üçün cəfa çəkmişən,
Kəlbəcərin Dəlidağı, min yaşa!
Sandım Əlincəni təzə tikmişən,
Bu qalanın şam çırağı, min yaşa!

Loğman olub tər çiçəklər dərmisən,
Can çəkən xəstəyə səfa vermisən,
Mərdlər üçün mərd sinəni gərmisən
Məhv etməsin deyə yağı, min yaşa!

Əzablara düşər etdin özünü,
Ki tapasan dahilərin izini.
Nəhayət də tapdın, yazdın düzünü
Deyin budur sözün sağı, min yaşa!

Tanıtmısan Hüseynin dostların,
Söyləmişən hər birinin adların,
Qəlbi yaxın qohum-taniş, yadların
Bir gəziblər çəmən-dağı, min yaşa!

Yunis minnətdardır sənə ürəkdən,
Hörmətin əzizdir duzdan çörəkdən
Gülsün üzün hər an sevinc fərəhdən,
Belə keçir dövrən sağ, min yaşa!

Naməlum müəllif

Şamil

Eşqin uca, arzun duru,
Ürəyinin sönməz qoru,
Sən özünü yaxşı qoru,
Dövrən xain, dəni, Şamil.

Qızınıbdı el istində,
Yadı yandır öz tüstündə,
Əldə silah, at üstündə
Hər vaxt görüm səni Şamil.

Səsin gəlir dağ altından,
Keçibsən öz həyatından.
Ayrılsa elatından,
Neylər baş, tən, Şamil.

Ömür acı, rüzgar sərt,
Bu da bir qəm, bu da bir dər.
Xəyanətlə sahib namərd
Başındakı dəni, Şamil.

Dərdi unut, kədəri at,
Dostla birgə arzuya çat.

Dost sarıdan səni həyat
Eyləyibdi qəni, Şamil.

Alovdudur hələ sinə,
Səsini qat el səsine.
Dəlidağın sinəsinə
Qoyma gəlsin qəni, Şamil.

Güzarını sal Bakıya,
Dönmüsən ki, günə, aya.
Yoluna atıb daş, qaya,
Dığa qoymur yəni, Şamil?.

Sən qartalsan zirvədə süz,
Qılinc da çal, şer də düz,
Bir çətinlik verərsə üz,
Yanında bil məni, Şamil.

8.I-1992.

Bəlalər görsə də həyatda başım,
Zəhməti mən seçdim dostum, sirdaşım.
Xalqa qurub tikdim, yazıb yaratdım,
Çalışdım atmayam əyri bir addım.
Düzgün tərəzidir ancaq el gözü,
Mənim işlərimi qoy çəksin özü.
Əslimi-zatımı heç vaxt danmadım,
Saxta gülüb, nə də saxta yanmadım.

(Şamil Dəlidağın vəsiyyətidən)

Səlim baba və Gülgəz nənə

Ürəyim qəm yeridi,
Gözlərim nəm yeridi.
Elə bil mənim qəlbim
Dərdimin dəm yeridi.

Bu yerin daşı çoxdu,
Yamacı, qaşı çoxdu.
Tərtərin sularından
Gözümün yaşı çoxdu.

«Gülgəz nənənin» bayatılarından

Atam Səlim

Çoban dədəm əməyi siğə qardaş bilərdi,
Bizdən ötrü əlləşib alın təri silərdi.
Heç vaxt demək olmazdı işləməkdən pərt idi,
Həddən artıq tələbkər, xasiyyəti sərt idi.
Əsla iki olmazdı onun evdə bir sözü,
Üstümüzdə olardı həm ürəyi, həm gözü.
Qatlaşırdı zillətə, o zəhmətin şiriydi,
Eldə ən çox sayılan kişilərin biri idi...

Anam Gülgəz

Aman Allah! Anamız görün nələr çəkərdi?!
Dayanmazdı bircə an, yamaq salıb, sökərdi.
Gecə-gündüz yanardı balaların oduna,
Çöldə pəncərə dərərdi, yollanardı oduna.
Üstümüzdə həmişə yarpaq kimi əsərdi,
Yerdə örkən toxuyub, dardan palaz kəsərdi.
Üstünə iş aramsız, dolu kimi yağardı,
Rahatlayıb tövləni, inək, qoyun sağardı.
Hədsiz olub zəhməti əziz anam Gülgəzin,
Düşməniydi qeybətini, hirsini, kinini, qərəzin.
Qəlbi dərddə dolanda, çaylar kimi coşardı,

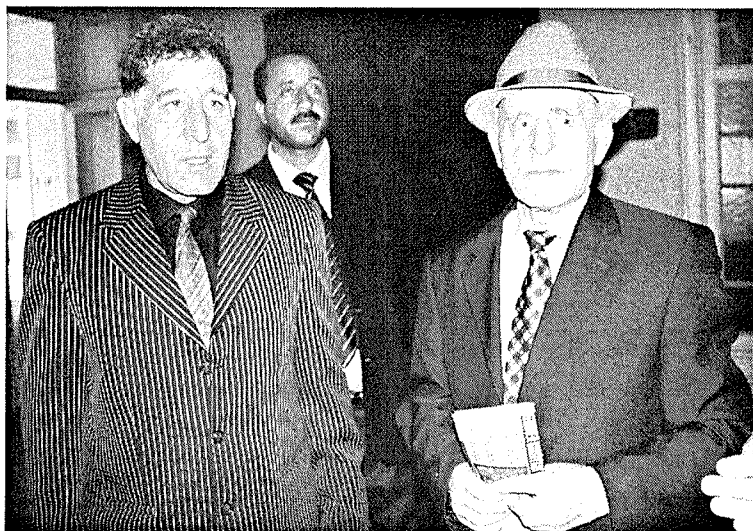
Ağı deyib özündən, çox bayatı qoşardı.
Gizlədərdi dərmini, sanki onu yeyərdi,
Dindirəndə hər bizi, gülərək «can» deyərdi.
Daraqda yun darayar, dayanmazdı cəhrəsi,
Doğrayardı çırpını kötük üstə dəhrəsi.
Toxuyardı qapılıq, xalça, kilim, şəddə də,
Şagirdləri çox idi onun bizim məhlədə.
Toxuyanda corabı, dayanmazdı milləri,
Oxumamış, elə bil alim idi əlləri.
Möcüzəydi naxışlı asmalıqı, xurcunu,
Heç vaxt verə bilmərik biz ananın borcunu.
Zəhmətindən min dastan yazsam yenə qurtarmaz,
Sevgisini ölüm də ürəyimdən qoparmaz...

Bəxtimiz beş övlad, doqquz nəvədi,
Hamı mənə əziz, nə «ya», nə «və»di..
El namını çəkən doqquz ər olsun,
Bundan daha böyük verim nə vədi.

Lətif və Şamil Əsgərovlar

Baloğlan Əsgərov, Rauf Mayılov və Şamil Dəlidağ

Süleyman Rəhimov və Şamil Əsgərov

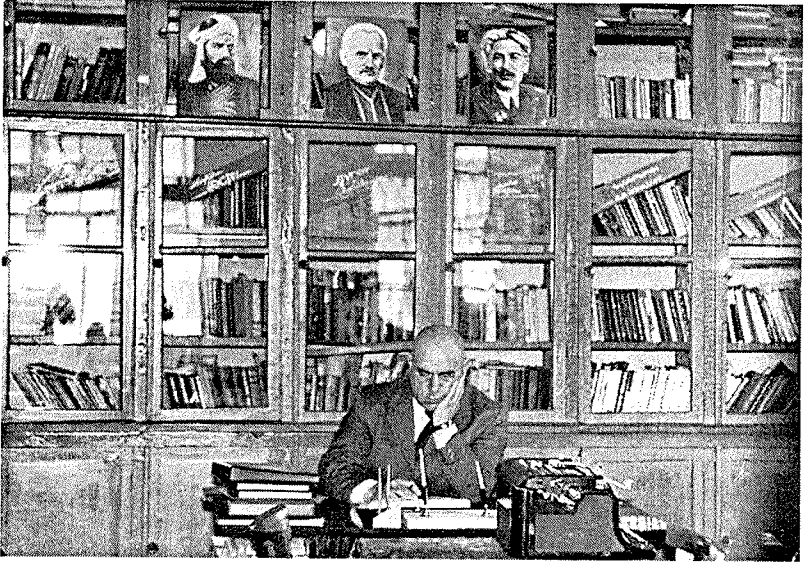
Azərbaycan xalqının övladı Şamil Kişidən ötrü hər kəsin dərdi, onun böyük dərdidir. Satqınlıq, xəyanətlərlə itirilmiş Azərbaycan torpaqlarının dərdi isə Şamilin dözə bilmədiyi bir dərddir. Dərddən daha çox Şamilin faciəsidir, Azərbaycanın verilmiş torpaqları boyda qanverən yarasıdır. . .

Nə qədər acı olsa da dağlara sığmayan dağlar oğlunu, heç vaxt cilovlaya bilmədiyi, dağı-daşı lərzəyə salan hayqırıtlarını indi içinə salıb göyüm-göyüm göynəyən Şamil Kişini Dəlidağ ucalığına, Aşıq Ələsgər dəyirmanına, Aşıq Şəmşir səcdəgahına səsleyirəm. Onsuz da dünyada az qalan Kişiləri ölməzliyə səsliyəm.

(Şamo Arif)

Nazilə xanım, Əli Vəliyev və Şamil Dəlidağ

Şamil Dəlidağın kitabxanası

Məgər canlanmadımı gözlərinin önündə
Söndürülən ocaqlar?
Anasına qısılmış
Ağlar gözlü cocuqlar!
Süngülənən beşiklər,
Viran evlər-eşiklər?!
Murovdağ yollarında donub, donub -
Qəfildən diz qatlayan quzular.
Bumbuz sularla axan
İsti-isti arzular.
Bir həftəlik yolları bir gecənin içində
Təngənəfəs gələnələr. . .
Sal qayadan özünü Tərtərçaya tullayan
Mələkbənzər gəlinlər.
Gözündə durmadımı igid Şamil Əsgərin
30 min kitabını, muzey kainatını
Öncə qızıl-qırmızı alovlara,
Sonra da. . .boz külə döndərənələr! . .

*Xəlil Rza. 28 aprel 1993-ci il .
O Ankarada dövlət başçımızın
Ermənistan rəhbəri ilə əl tutub
görüşməsindən təəccüblənir.*

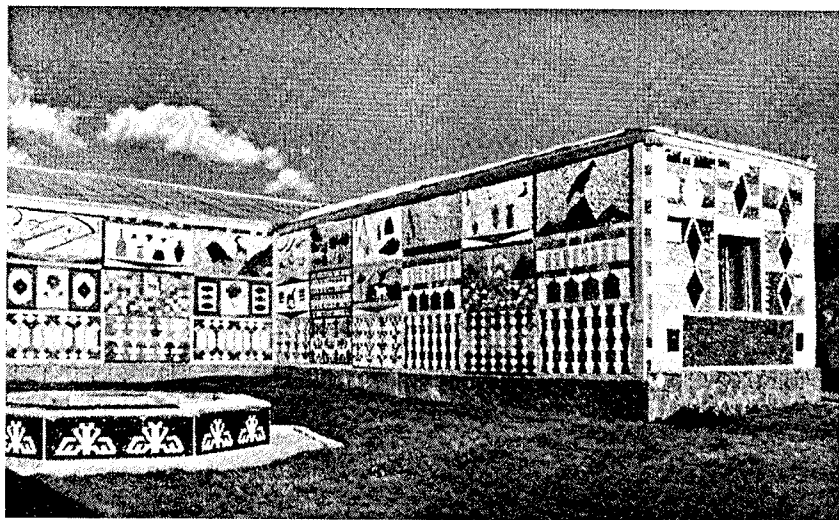
Ev sahibini otuz min kitabın içində tapdıq. Kitabların çoxu rəflərdən yerə düşmüş, lüğətlər, poeziya və geologiya, sənətsünaslıq kitabları ilə qarışmış, bütün döşəməyə səpələnmişdi.

- Mən ölmək istəyirəm! – deyə Şamil hıçqırırdı, - qoyun elə buradaca ölüm qalım.

Kitabların bir neçəsi artıq közərirdi, lakin insan ömrünün bir qisminin tüstülənən vaxtı olsa da belə, bu xidməti təsdiq və ya müzakirə etməyin vaxtı deyildi. Şamilə kitabları tərk edə bilmirdi.

Növbəti QRAD bağa düşdü və heyət-bacanı tar-mar etdi.

Artıq düşünmək vaxtı deyildi. QRAD daha yaxın və dəqiq düşürdü. Kimlərsə inildəyən kitabseveri birtəhər evdən kənara, sonra da küçəyə çıxartdılar... **Tomas Qolts. «Azərbaycan gündəliyi» kitabından. 1998**

Onu yaradan kiři çağdaş Prometey idi,
Dağıtdı bu nağılı, qarət eylədi yağı.
Vətənin sinəsindən getməz bu namərd dağı.
Kəlbəcərin muzeyi bir nağıl muzey idi,
Dünyada hər şey idi.

(Hüseyn Kürdoğlu)

Neçə dəfə baxmışam,
Kəlbəcər muzeyinə.
Nuru işıq salırdı
Gözə, ağla, beyinə.
Dostum Şamil Əsgərin
Gözlərinin nuruydu,
Azərbaycan xalqının
Ən böyük uğuruydu.

(Zəlimxan Yaqub)

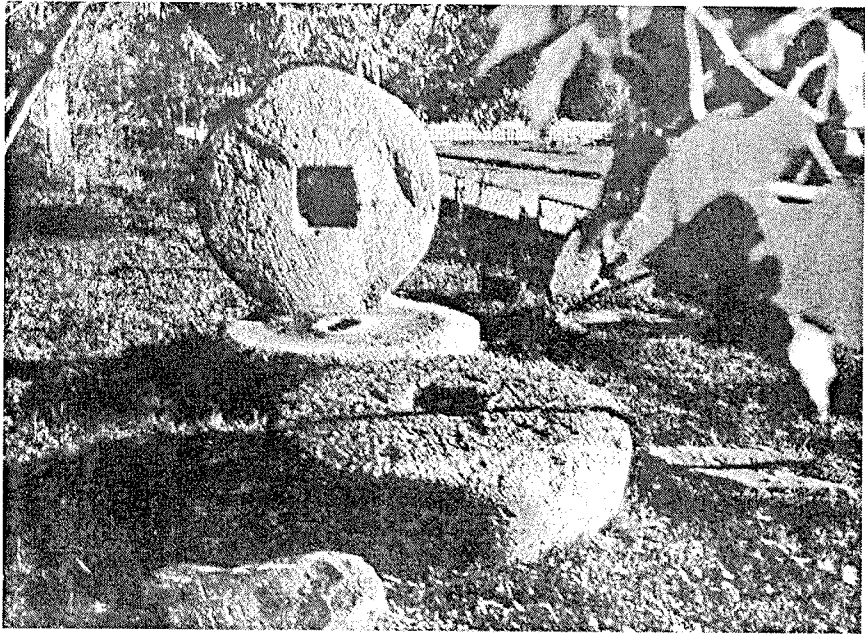
Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyinin açılış mərasimi

«Adamı paltarına görə qarşılayarlar, ağlına görə yola salarlar. Qəribədir ki, Kəlbəcər muzeyində xaric-zahir, çöl-iç sərhədi itir. Muzeyin haradan başladığını demək çətin olduğu kimi, harada bitdiyini söyləmək də olmur. Bütünlüklə muzey hər ilməsində bir dünya, hər düyümündə bir aləm yaşayan nəhəng xalçadır. Elə bil bu xalçanı bütün əllər toxuyub, sonra da gətirib ulu dağların sinəsindən asıbdır.

Muzeyin içi də bənzərsizdir. Ekspонатların hər birinin mən deyərdim ki, tarixi əhəmiyyəti var... Maraqlı budur ki, milli xəzinənin yaradıcıları maddi əşyayi-dəlillərlə yanaşı, yerli əhalinin mənəvi dünyasını da nümayiş etdirməyə nail olublar. Bu, böyük uğur sayılmalıdır...

Muzey kəlbəcərlilərin, dağ adamlarının, ümumən, xalqımızın etnoqrafiyası haqqında son dərəcə zəngin mə'lumat verir. Dağ adamlarının dəyişməz təbiəti, mənəvi erroziyadan uzaq etnoqrafiyası tamaşaçıda heyrət doğurur».

(Bəxtiyar Vahabzadə)

Belə bir ibratamız və mö'cüzəli muzeyi qəlbi Vətən və xalq eşqi ilə döyünən bir şəxsiyyət yarada bilərdi və yaratdı... Bu zəngin və gözəl «Leyli» muzey Azərbaycan və kürd xalqlarını sarsılmaz qalaya çevirən bir rəmzdır. Kəlbəcər muzeyi Leyli, tamaşaçılar onun Məcnunlarıdır. Bu muzeyi tamamlamayan heyətində Şamil Əsgərovun heykəlinin olmamasıdır.

(Zeynal Məmmədov)

Deyirlər ki, dünyada yeddi mö'cüzə var. Mən Kəlbəcər muzeyinə baxarkən onun dünyanın səkkizinci möcüzəsi olduğunu dərk etdim. Sevindik ki, ilk yeddi mö'cüzənin yaradıcısı təbiət olduğu halda, səkkizinci mö'cüzənin nəqqası, me'marı, xəlf edən insan övladıdır - Şamildir.

(Mircafər Həsənov)

Bu dağların yüz min illərin amansız caynağında dirilib ölmüş
ömrünü bir kişi qeyrəti yenidən dirildib ayaq üstə qoya bilərmiş. . .
Şamil Əsgərov iki ilin içərisində alimi də, çobanı da heyərdə qoya
biləcək bir iş görüb. Bu iş, insan işi deyil, sözün həqiqi mə'nasında div
işidir.

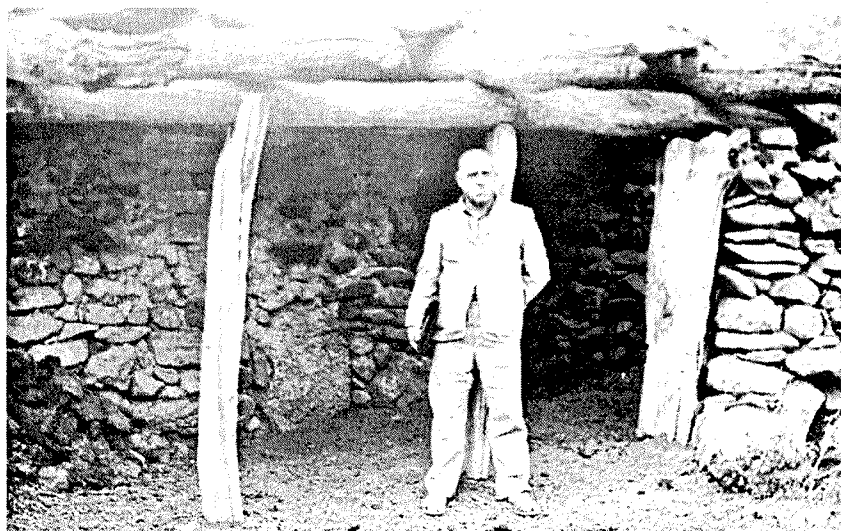
(Məmməd Aslan)

Azərbaycan tarixinin təbii zənginliyini görmək üçün önün ürəyinə,
bu muzeyə baxmaq kifayətdir. İlahi, bir insanda nə qədər can yanğısı,
axtarış həvəsi və incə zövq olarmış! Eşq olsun sağlığında özünə
qeyrətli, cəfakəş əməyiylə heykəl qoyan, dostum şair Şamil Əsgərova!

(Məmməd İsmayıl)

Bu muzeyin təməl daşını qoyan qələm dostumuz Şamil Əsgərov bir
ömrə şöhrət ola biləcək bir iş görüb və camaatın ürəyində özünə
heykəl ucaldıb.

(Sabir Rüstəmxanlı)

Şamil Dəlidağ anadan olduğu qara damın önündə

Tək bacalı qara damda olardıq,
Ortasında od-ocağı qalardıq.
Dörd-beş uşaq bir yorğana dolardıq,
Təpikləşib, yorulmuşuq, yatmışıq,
Belə-belə boya-başa çatmışıq...

Çarıqlara qotazlı bağ taxardıq,
Lovğa-lovğa dönüb ona baxardıq.
Qızlar görsün deyə kəndə çıxardıq,
Görünse də şal-şalvarın yamağı,
Yenə daldan dikəldərdik papağı.

Dad çatarmı keçən günün dadına,
Nələr düşür gör adamın yadına:
Ay tutulsa yetişərdik «dadına»,
Tez-tələsik mis qazanı döyərdik,
Ay çıxanda özümüzü öyərdik...

«Dəlidağa salam» poemasından

Zeynal Məmmədov, Əlif kişi və Şamil Dəlidağ

Əlif kişi yüz əlliyə çatanda,
Yumurtaya sərrast güllə atanda,
Quştək qalxıb, at belinə yatanda,
Dəli köhlən şimşək kimi axardı,
Hamı ona heyran-heyran baxardı.

«Dəlidağa salam» poemasından

Şamil Dəlidağın həyat yoldaşı Nazilə xanım

Xanımlardan artıq xanım olsan da,
Mən sənə bir dəfə xanım demədim.
Həyatda ciyərim, canım olsan da,
Mən sənə ciyərim, canım demədim.

İndi yetmiş yaşı yaxalamışam,
Ürəyimdə sənə boyun əyirəm.
Həyatıma oldun ən işıqlı şam,
Heç vaxt deməmişəm, indi deyirəm.

Saxta nəvazişdən çox uzaq oldum,
Səni aldatmadım ömrümdə qəti.
Sayəndə hər yerdə üzü ağ oldum,
Pak oldu qəlbimin arzu, niyyəti.

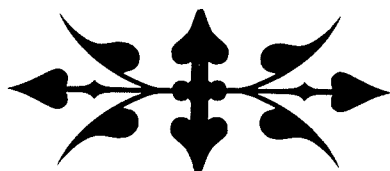
Ehtiramla çəkdi adını hamı,
Dillənmədim, gizli iftixar etdim.
Eldə uca etdin mənim başımı,
İnan, buna görə ad-sana yetdim.

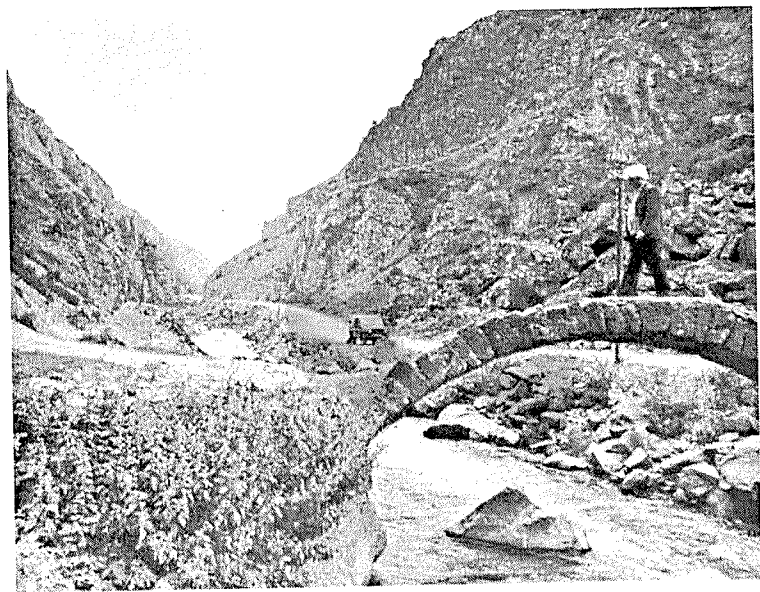
Müəllim adını qaldırdın göyə,
Bu yolda əridi gözünün yağı.
Yaxşı bilik alsın uşaqlar deyə,
Qəlblərdə bitirdin bəhrəli bağı.

Dözülməz olana dözdün, tabladın,
Fəxr eylə baxanda həyat yoluna.
Sənə ilk sözümdü, müqəddəs adın,
Layiqdir alqışın ancaq boluna.

Mən sənə nə sonam, nə dedim pəri,
Qırx ildən artıqdır nə də öyürəm.
Qəlbimdən keçəni illərdən bəri,
Heç vaxt deməmişəm, indi deyirəm.

«Ömür-gün yoldaşım Naziləyə» şerindən
Dekabr 1998

Кəlbəcər mənzərələri

Sən dözülməz bəlalara dözmüsən,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.
İncitmişəm, bəlkə məndən bezmişən?
Sal qayasan, həm də çiçəkdən incə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

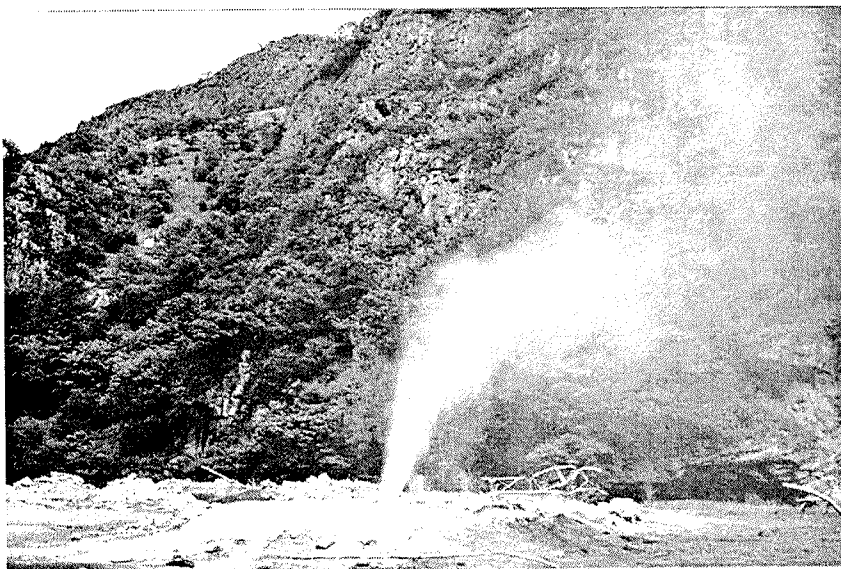
İşləmişəm, əməl edib öydünə,
Günahkaram, qalmamışam qeydinə,
Yalvarıram həmdəmin ol sən yenə,
Murovdağdan Kəlbəcərə enincə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

Durulmayıb qapqaradı qanım da,
Səndən keçir, sıxılırsan canımda.
Dar günümdə sən olmusan yanımda,
Düşmənlərin gözlərini dəlincə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

Bu doğrudur, səni hədsiz yormuşam,
Gəl düşünmə görməmişəm, kormuşam.
Vətən deyib yaratmışam, qurmuşam,
Aləm bilir işləmişəm mən necə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

Diləkliyəm Dəlidağdan keçməyə,
Buz bulaqdan bircə qurtum içməyə.
Havasını ciyərimə çəkməyə,
Döz qəlbimin od-alovu sönməyə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

*«Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə»
şerindən*

İstisu fontanı

Törtər çayı

Buz bulaqdan danışırsan
Hardan alım Kəlbəcəri?
Göy yaylaqdan danışırsan,
Artır qəlbin qəm-qəhəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

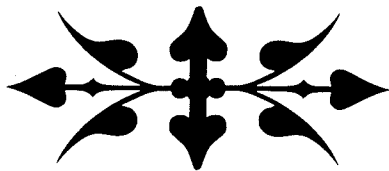
Min-min gözəl mənzərələr,
Ovçu keçməz sərt bərələr,
Gen dərələr, nələr-nələr. . .
Olub elin dərd-əsəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

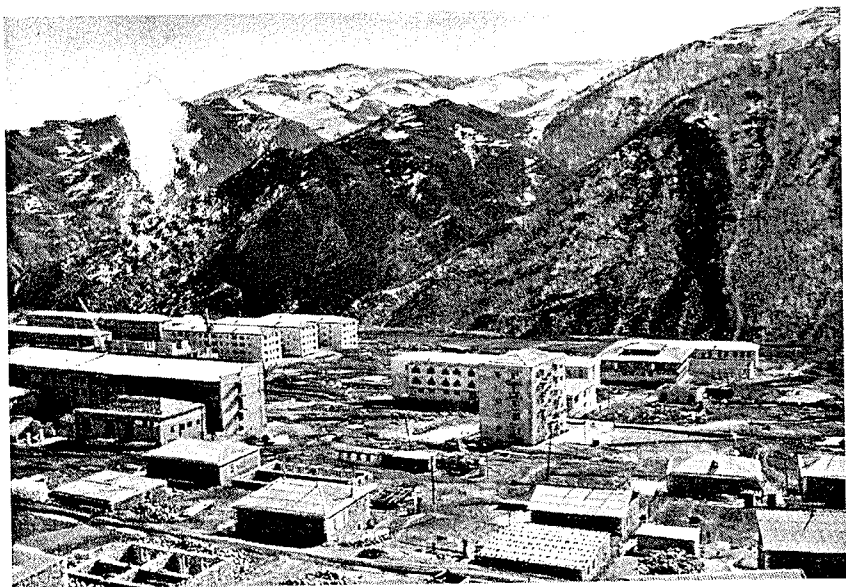
Gözəllikdə taysız idi,
Çəşmələri saysız idi.
Qədərsizdi dərdi indi,
Tutqu çayı, xan Tərtəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Elim olub pərən-pərən,
Mərdlik edib pislilik görən,
Gül becərib tikan dərən.
Qəlbində var qəm ləşkəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Özgəsiylə nə işim var,
Əzraildən xahişim var:
-Vaxtım yetmə, dağa apar,
Al canımı, yay xəbəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

«Hardan alım Kəlbəcəri» şerindən

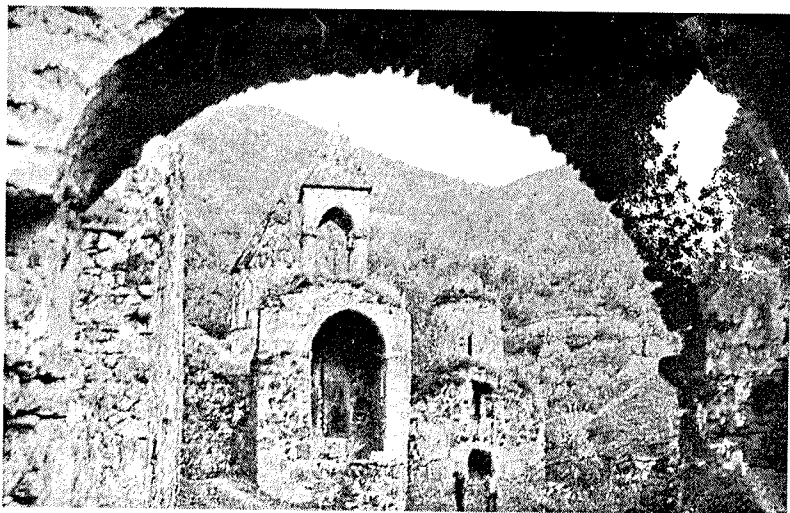
Yeni Kəlbəcər

Kəlbəcərsiz dözüremmə,
Sal qayaya tayam, yəqin.
Tab gətirib gəziremə,
Polad qatla layam, yəqin.

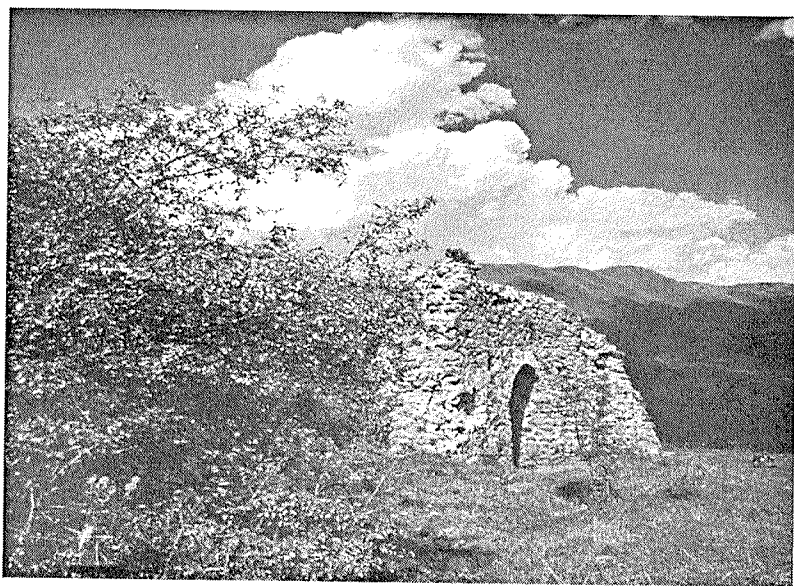
Xəyal məni şişə taxır,
Fikrimdə bir şimşək çaxır.
Gözlərimdən leysan axır,
Qurumayan çayam, yəqin.

Dəlidağsız, Dəlidağam,
Köksüz qalan bir budağam.
Heç bilmirəm necə sağam,
Kəlbəcərə payam, yəqin.

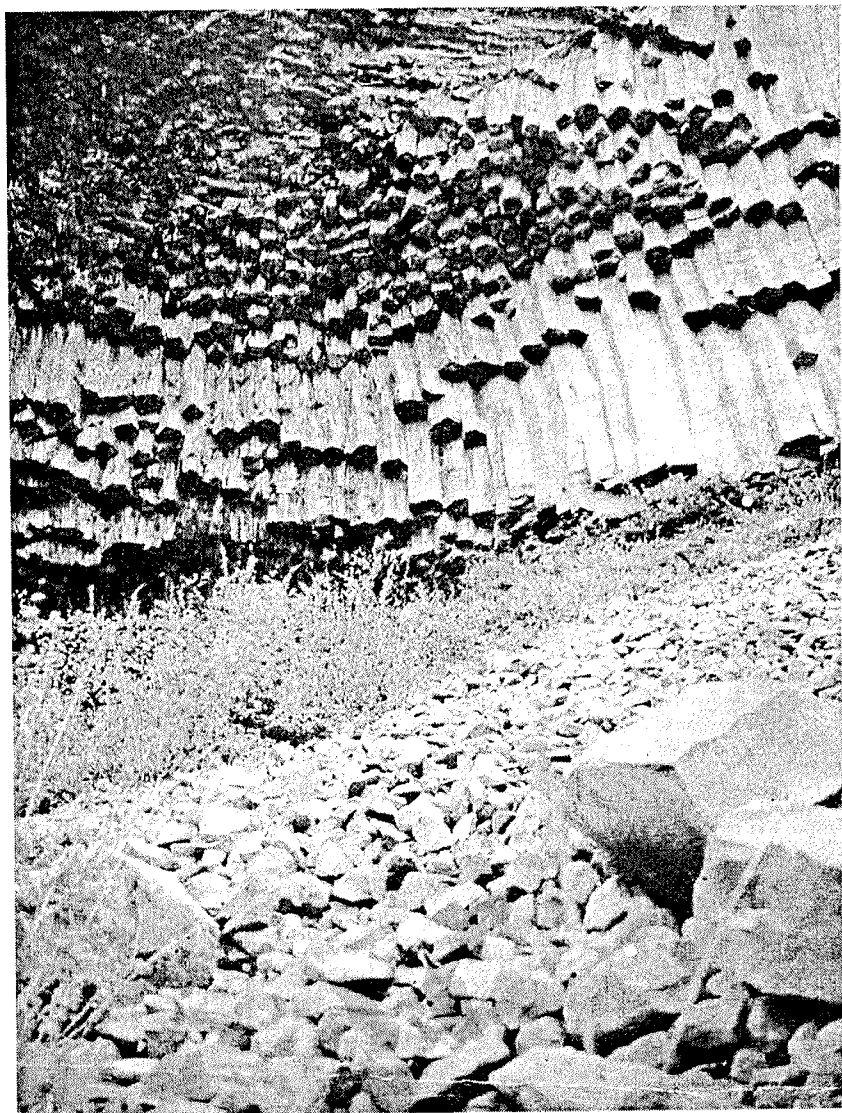
«Yəqin» şerindən

Xudavəng qalası

Lök qalası

Pilləkən qaya

Siz, ey Kəlbəcərin sal qayaları,
Bacara bilmədik qoruyaq sizi.
Partlayıb daş yağış olunuz barı,
Əzilib düşmənin бүkülsün dizi.

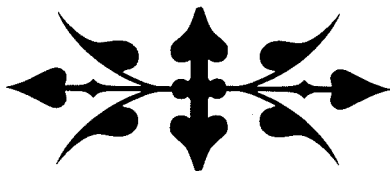
Siz, ey Kəlbəcərin loğman suları,
Düşmənin ağzında zəhərə dönün.
Bizdən kar çıxmadı, indi siz barı,
Daşnaqlara qəmə, qəhərə dönün.

Siz, ey Kəlbəcərin min-min dərəsi,
Qənimi görəndə sellənin, daşın.
Dağların zirvəsi, bəndi, bərəsi,
Yağının başına yağırsın daşın.

Siz, ey Kəlbəcərin sərt yamacları,
Uçunuz, vəhşilər keçə bilməsin.
Narzan çeşmələri batırın barı,
Cəlladlar suyundan içə bilməsin.

Siz, ey Dəlidağın gül-çiçəkləri,
Yamaca çıxmayın, düzə çıxmayın.
Geri almayınca biz o yerləri,
Qönçədə çürüyün, üzə çıxmayın.

«Siz ey» şerindən

Kəlbəcər rayonu məktəblilərinin respublika yaradıcılıq sərgisi
26 may, 1976

Bugünkü istirahət günümün səmərəli olmasını öz gündəliyimə qeyd edəcəyəm. Gənc Kəlbəcər məktəblilərinin əl işləri, elmə, sənətə marağı və həvəsləri mənə respublikamızın 55 illiyini bir daha xatırlatdı. Ucqar Kəlbəcər rayonunda əl sənətinin uşaqlara öyrədilməsi, dərslərin əyani keçirilməsi respublikamızın bütün məktəblilərinə nümunə ola bilər. Bu gözəl təşəbbüs üçün yorulmaq bilməyən Şamil Əsgərovu alqışlayıram. Bu səviyyədə belə bir sərgi ilk təşəbbüsdür və bunu yaymaq lazımdır.

(Həsən Əliyev, Akademik)

**Şamil Dəlidağ Əli Abdullayev, Təhməz Cəfərov, Malik
Mirzəyev, Qulu Xəlilov, Həsən Əliyev, Məmməd Nağıyev,
Bəhmən Məmmədov və digər ziyalılarla**

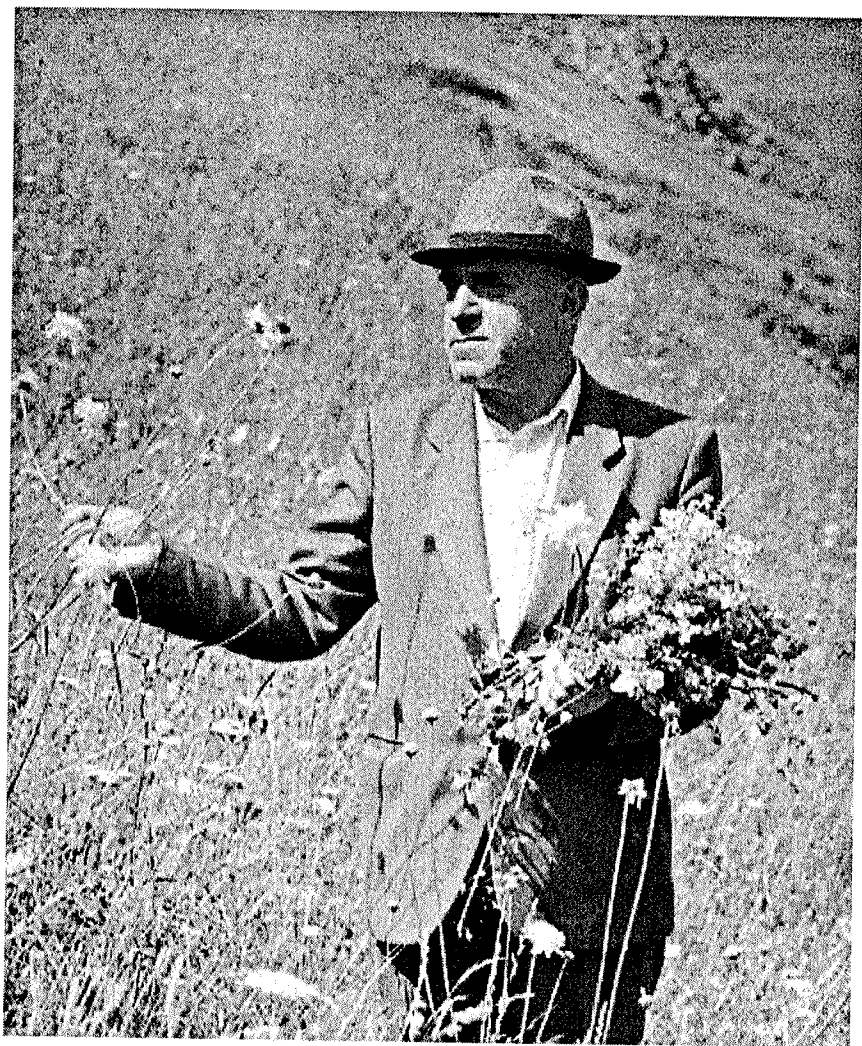
Qəlbimdən keçəni nə var bilməyə:
Dəlidağsız haqqım yoxdu gülməyə.
Kəlbəcərsiz haqqım yoxdu ölməyə,
Gedib o torpaqda gülməliyəm mən,
Gedib o torpaqda ölməliyəm mən.

-O daşdan yoğrulub dağ zirvəsində-
Baxışı qəzəbli, duruşu məğrur.
Elə dartınır ki, yan-yörəsindən-
Qoca qartallar da uçmağa qorxur.

Sözü hədəf gəzir göy tağlarında,
Uçmağa tələsir – mənzil uzaqdır.
Deyirsən bu saat caynaqlarında-
Dağı da havaya qaldıracaqdır!

(Məmməd Araz)

Gəl demə bağçada min gül əkərəm,
Neçəsin əkmisən sən, onu göstər.
Demə el yükünü mən də çəkərəm,
Nə qədər çəkmisən sən onu göstər.

«Gəl demə» şerindən

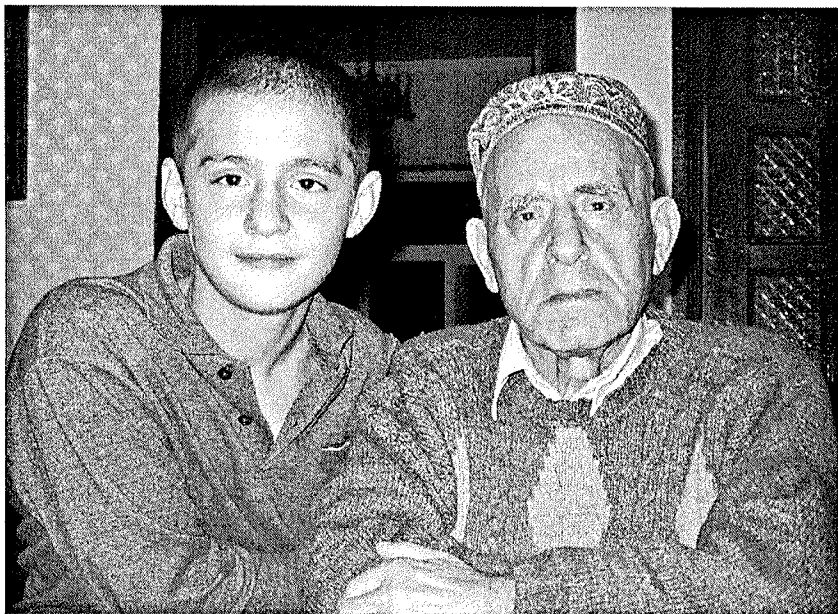
Şamil Dəlidağ və Nazilə xanım

İstədim vəsf edəm mən bir gözəli,
Baxdım ki, kədərli qəzəl yazıram.
Gördüm tir-tir əsən qələmi, əli,
Hiss etdim dərdimi əzəl yazıram.

Nə o gülümsədi, nə mən gülmədim,
Gözünün yaşını qıyıb silmədim.
Gülüm, çiçəyimsən deyə bilmədim,
Anladım kağıza xəzəl yazıram.

Şamil Dəlidağam, düşsəm də qəsdə,
Gözüm yolda qaldı, qulağım səsdə.
Oxudum, bu dəfə vərəqin üstə,
Hanı gəncliyimiz, gözəl? -Yazıram

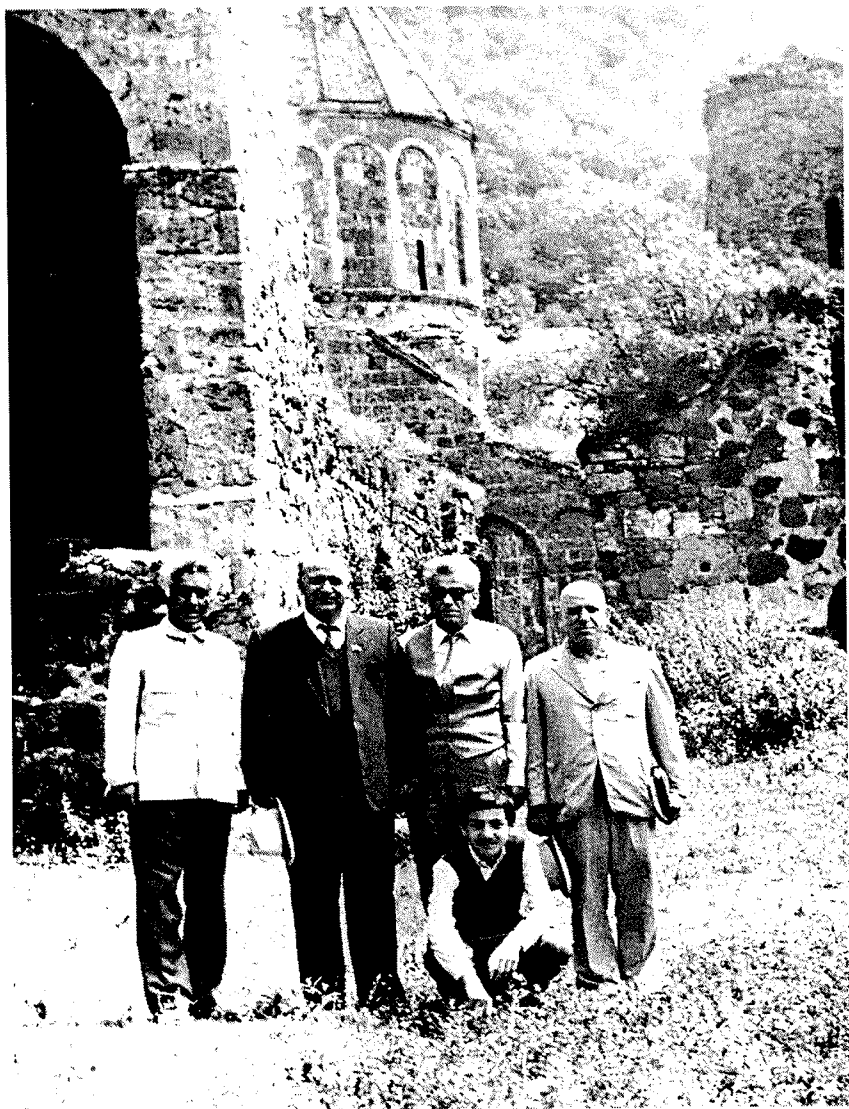
«Yazıram» şerindən

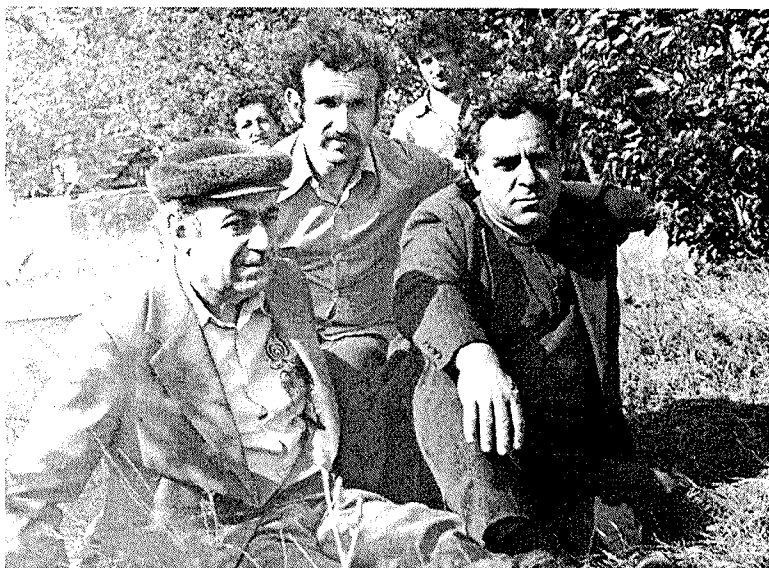
Əgər el yükünü çəkəcəksənsə,
Bellə yer şumlayıb əkəcəksənsə,
Xalqla əkib, xalqla biçəcəksənsə,
Yaxşını yamandan seçəcəksənsə,
Vətən deyib candan keçəcəksənsə,
Daşı adımı!

Haqsızlığa boyun əyən olmasan,
Əbəs yerə döşə döyən olmasan,
Hay-küylə özünü öyən olmasan,
Nahaqdan qəlblərə dəyən olmasan,
Özgə əməyini yeyən olmasan,
Daşı adımı!

Nifrət etsən quyruq bulayanlara,
Qənim olsan meydan sulayanlara,
Qılınc çəksən yurdu talayanlara,
Tüpürsən qab dibi yalayanlara,
Yox desən şərə fel calayanlara,
Daşı adımı!

**Firudin Şimşək, İnqlab Nadirov, Bəxtiyar Vahabzadə və
Şamil Dəlidağ**

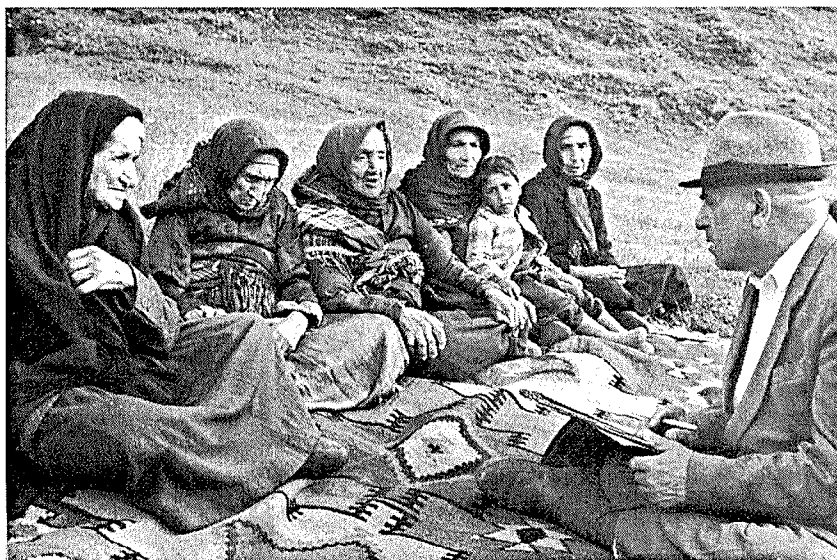
Qasım Qasımsadə və Şamil Dəlidağ

**Xudu Məmmədov, Bayram Bayramov,
Şamil Dəlidağ və Lətif Kərimov**

Şamil Dəlidağ Qarabağ döyüşçüləri ilə

Şamil Dəlidağ Kəlbəcərin uzunömürlü qocaları ilə

Şahmat Məktəbi

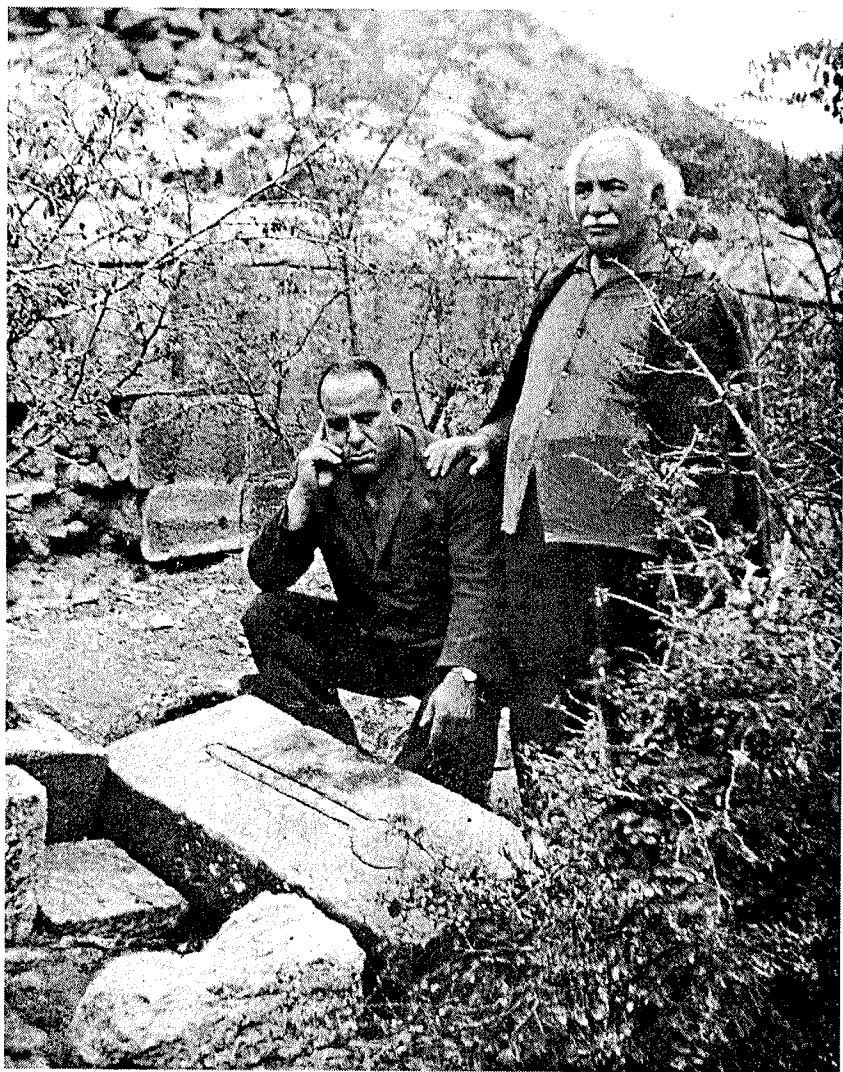
Şamil Dəlidağ Kəlbəcər Qəbustanında

Şamil Dəlidağ Aşıq Ələsgərin Güləndamı ilə

Ələsgərin söz qoşduğu Güləndam,
Nənəpəri, Əsli, Minəş, Gülənam,
Nazlı yeriş, maral baxış, gül əndam,
Dəlidağda sona kimi süzüblər,
Gül yaxaya tər çiçəklər düzüblər.

«Dəlidağa Salam» poemasından

Şamil Dəlidağ və Süleyman Rəhimov Sarı Aşığın qəbri üstündə

Şamil Dəlidağ, Süleyman Rəhimov bir qrup Kəlbəcərli ilə

Baxış Hüseynov, Sabir Kəlbəcərli, Şamil Dəlidağ və Şamo Arif

**Şamil Dəlidağ, İnqlab Nadirov, İbrahim Fərəcov, Təhməz Cəfərov,
Zimistan Həsənov, Əli Abdullayev və başqaları**

Bu dağların dilini, torpağının hər qarış yerini dərinləndirən və övlad məhəbbəti ilə sevin, tanıyan karlı kişilər var. Bütün Kəlbəcərdə qeyrətli, hünərli, ağıllı, vətənpərvərliyi ilə fərqlənən Şamil Əsgərov belə kişilərdəndir.

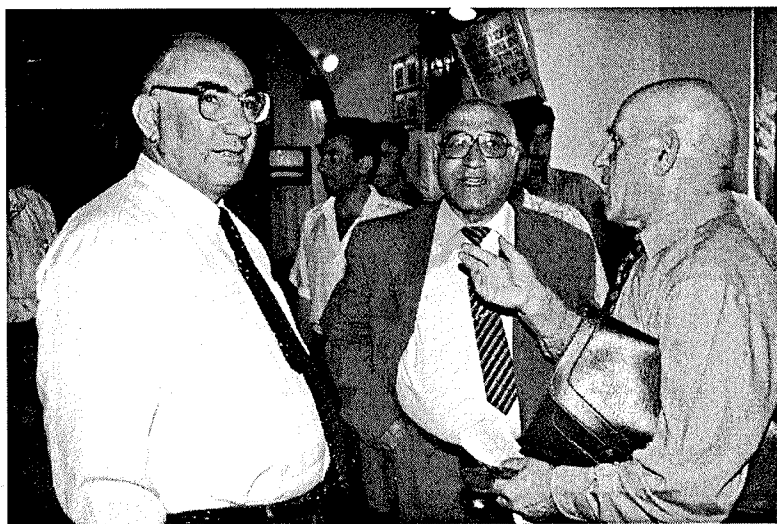
(Qulu Xəlilli)

O yenilməz şəxsiyyətdir. Kəlbəcəri televizorda göstərəndə gözümün qabağına Şamil Əsgərov gəlir. Ona görə ki, Azərbaycan televiziyasında Kəlbəcər haqqında göstərilən fraqmentlər «Kəlbəcər yollarında» filmindən götürülüb. Bu filmə rəhbərliyi və məsləhəti Şamil müəllim edib. Bu film Şamil Əsgərovun yadigarıdır. Bundan əlavə Kəlbəcərdəki bütün qalalar onun təşəbbüsü ilə lentə alınıb.

(İnqlab Nadirov)

Şamil Dəlidağ Moskvada bir qrup kəlbəcərli ziyalılarla (soldan Nəsim Nəbiyev, Ramiz Məmmədhasənov, Yusif Əmiraslanov, Hətəm Kəlbəcərli və Nədir Fərəcov)

Kamil Həsənov, Ələmdar Cəfərov və Şamil Dəlidağ

**Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyinin sərgisi,
İyun, 2002**

Gör Kəlbəcərim, güllü bu cənnət kimə qaldı?
Əfsus qızılım, İstisuyum düşməne qaldı.
Qardaş, quru candan savayı söylə nə qaldı?
Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım -
Nə üçün o gözəl Kəlbəcərindən qovalandın?

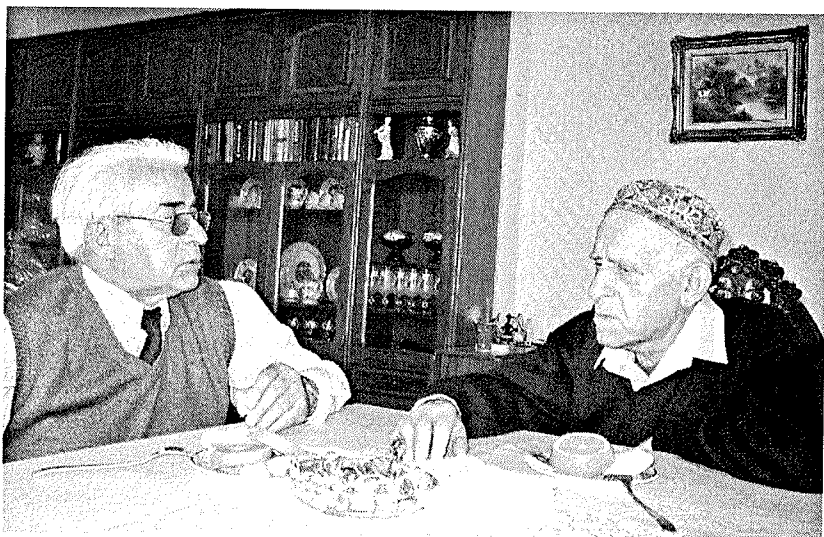
Ayrı yaşamaz heç vədə Şamil Dəlidağdan,
Tale niyə bəs ayrı salıb qartalı dağdan
Çıxmış neçə min soydaşın, allah, əli dağdan.
Şamil, görüb o sərgini, vallah havalandım -
Nə üçün o gözəl Kəlbəcərindən qovalandın?

(Xudaverdi Əlizadə)

**Şamil Dəlidağ həyat yoldaşı Nazilə xanım, gəlinləri Elmira xanım
və nəvəsi Gülgəzlə**

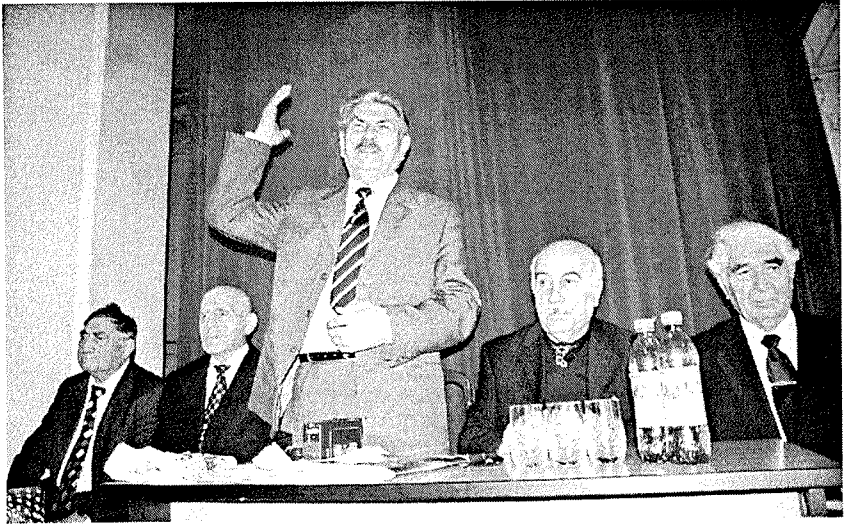
Günəş zərrəsinin mindən biriyəm,
Bitib sə zəmidə min dən, biriyəm.
Əriyirəm eldən – obadan ötrü,
Elin cəhrəsində mindən biriyəm

Baxış Hüseynov və Şamil Dəlidağ

«...Həyatda iki nəfər in – cəmiyyətdə yerinə, yüksək insani xüsusiyyətlərinə, həqiqətən dönməz olmalarına və tərəddüd etməz məziyyətlərinə görə hamı tərəfindən qəbul edilmiş mərhum iqtisadçı alim Həbib Şirinov və şükürlər olsun ki, cərgəmizin başında duran, xalqa və vətənə ürək telləri ilə bağlı olan Şamil Əsgərovun şəxsiyyətləri qarşısında acizəm».

(Baxış Hüseynov)

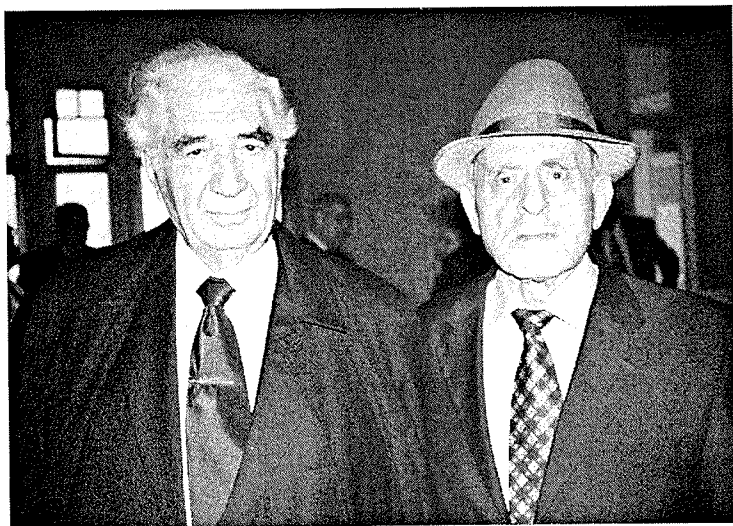
**Qabil, Şamil Dəlidağ, Söhrab Tahir, Bəkir Nəbiyev
və Budaq Budaqov**

Şahmar Elbrusun yubileyində

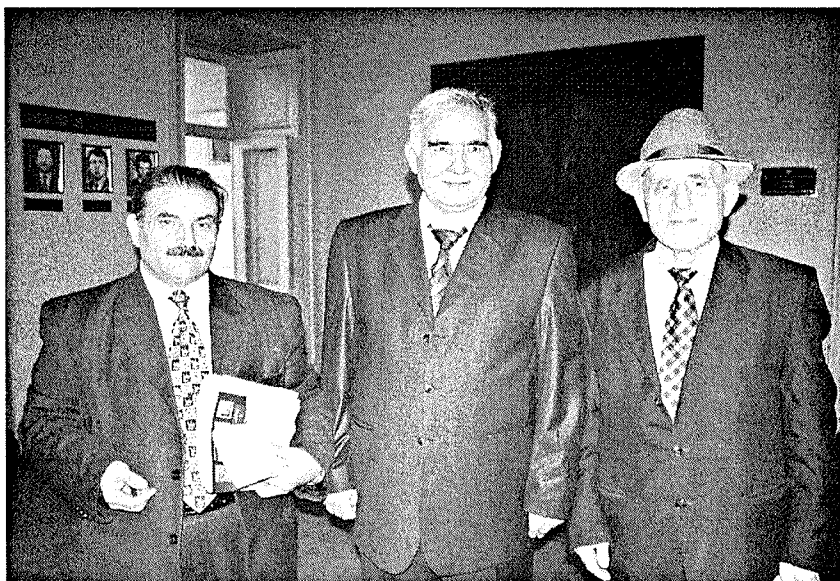
Şamil Dəlidağ 75 illik yubileyində

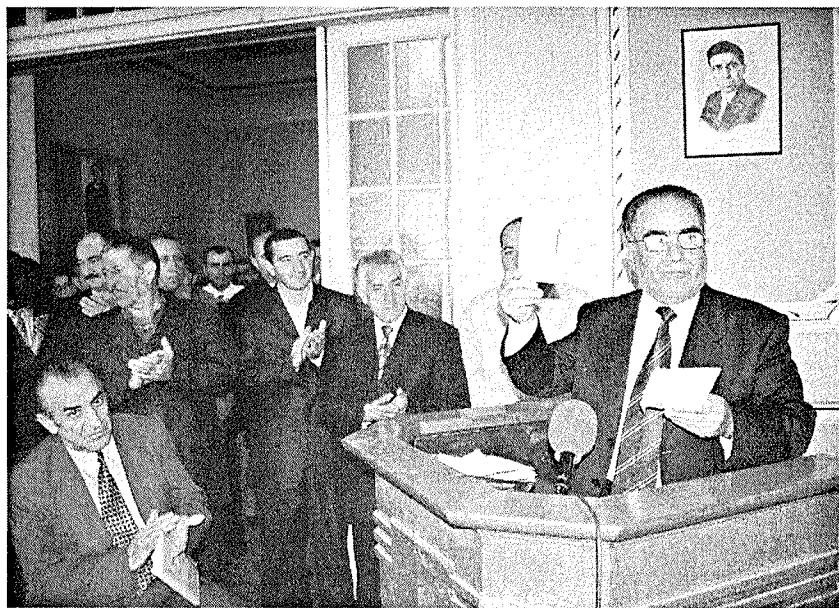
Budaq Budaqov və Şamil Dəlidağ

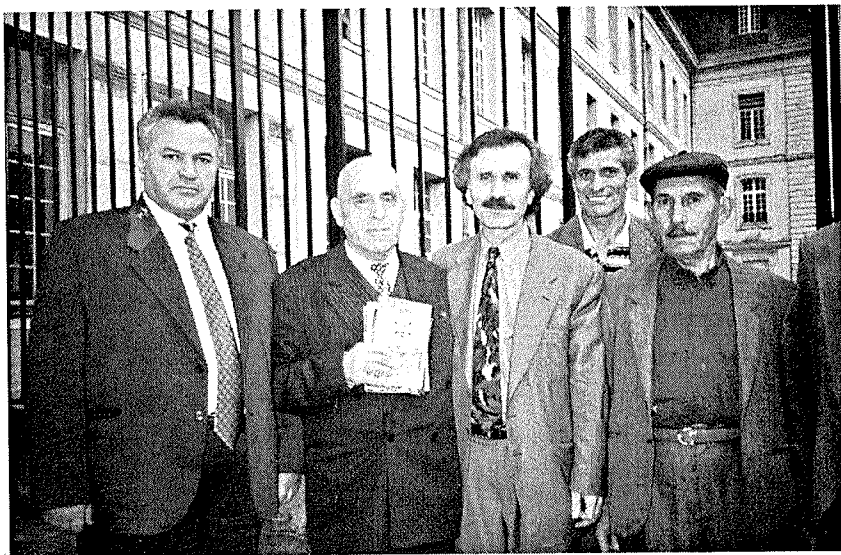
Şamil Dəlidağ və Söhrab Tahir

Mürvət Qədioğlu, Ağa Laçınlı və Şamil Dəlidağ

Şahbaz Muradov Şamil Dəlidağın 75-illik yubileyində

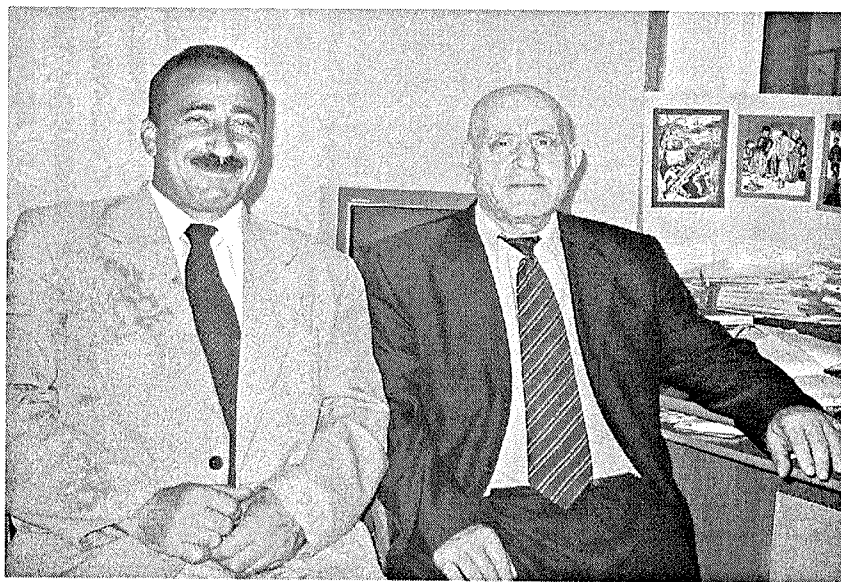
Knyaz Mirzəyev, Şamil Əsgərov Parisdə Kürd İnstitutunda

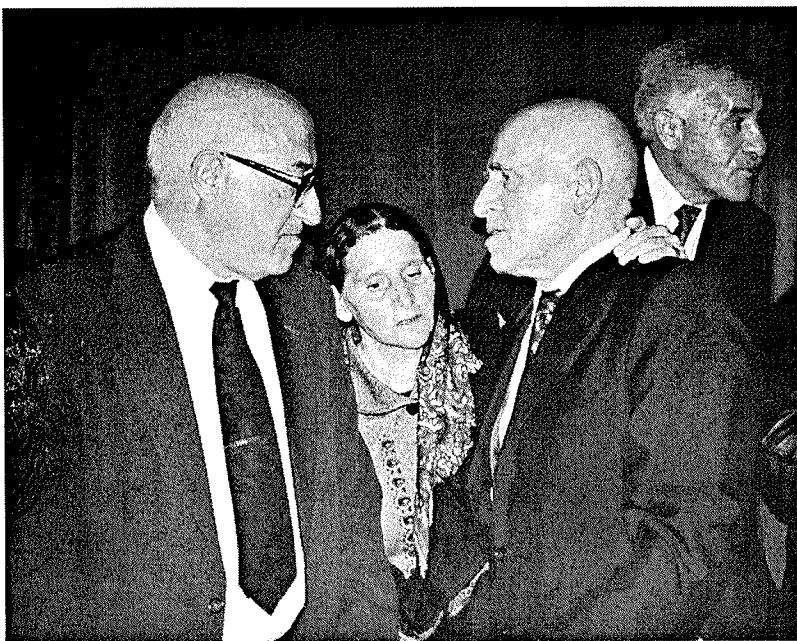
Şamil Dəlidağ və Baba Mirzəyev

Şamil Dəlidağ və Əhməd Həpiyev

Rafayıl Mayıl və Şamil Dəlidağ

**Ələmşah Cəfərov, Şamil Dəlidağ , bacısı Solmaz və
qardaşı Nurəddin**

**Mürvət Qədimoğlu, Baxış Hüseynov, Kamil Həsənov və
Şamil Dəlidağ**

**Aynur Novruzova, Rasim Qasimov, Şamil Dəlidağ,
Şirindil Alışanlı**

Şamil müəllim ilk növbədə şəxsiyyətdir. O, qaya kimi məğrur və sadədir, Tətrər kimi coşqun və safdır, uşaq kimi kövrəkdir. Şamil müəllimin şəxsiyyətini onun poeziyası tamamlayır. Şamil müəllim – Kəlbəcər belkə də sinonimdir. O, Kəlbəcərin bir qətrəsidir. Kəlbəcər onun poeziya beşiyidir. Kəlbəcərsiz Şamil Əsgər şəri də yoxdur. Kəlbəcər az qala onun həyat tərzidir, düşüncə meyarıdır. Şamil müəllimin əbədi, elmi və ictimai fəaliyyəti əsil vətəndaşlıq nümunəsi olan bir məktəbdir. Onun qədər bu torpağı, onun daşını-qayasını, tarixi abidələrini, təbii sərvətlərini dərinlən tanıyan, bilən, onunla fəxr edən şəxs təsəvvür etmirəm. Kəlbəcər ona dağ qüruru, təbii istedad, böyük həyat eşqi bəxş edib. O isə ömrünü onun poetik vəsfinə, bu diyarın tədqiqinə, təbliğinə həsr etmişdir.

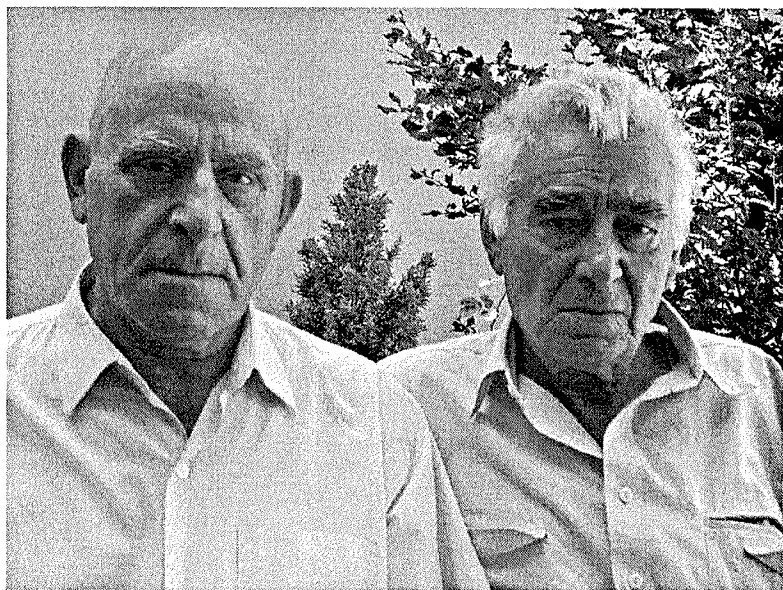
(Şirindil Alışanlı)

Şamil Dəlidağ bacısı Zəriflə

**Şamil Dəlidağ oğlu Xəlidlə Kəlbəcərdən doğma evi ilə
vidalaşan gün, 01.04.1993**

Şamil Dəlidağ və Firudin Şimşək

Şamil Dəlidağ və Ələmdar Cəfərov öz nəvələri ilə

Şamil Dəlidağ
2003

Mən bu şəkilə baxanda Şamilin gözlərindən dərd yağdığını görürəm. Qəm obrazı yaratmaq istəyən varsa Şamilin bu şəklini onun yerinə qoya bilər. Kəlbəcərsizliyin, Azərbaycanın torpaq itkisinin, qaçqınların dərdi burda onun baxışına yığılıb. Şəkilə bir az diqqətlə baxanda görürsən ki, Şamilin bir gözü o birindən bir az işıqlıdır. Sanki bir gözü sevinir, bir gözü kədər içindədir. Bir halda ki, bütün dərdlərimizi bilən-duyan insanın gözlərində azacıq da olsa ümid, qığılcım hiss edirsən, demək mütləq biz o torpaqlara qayıdacağıq.

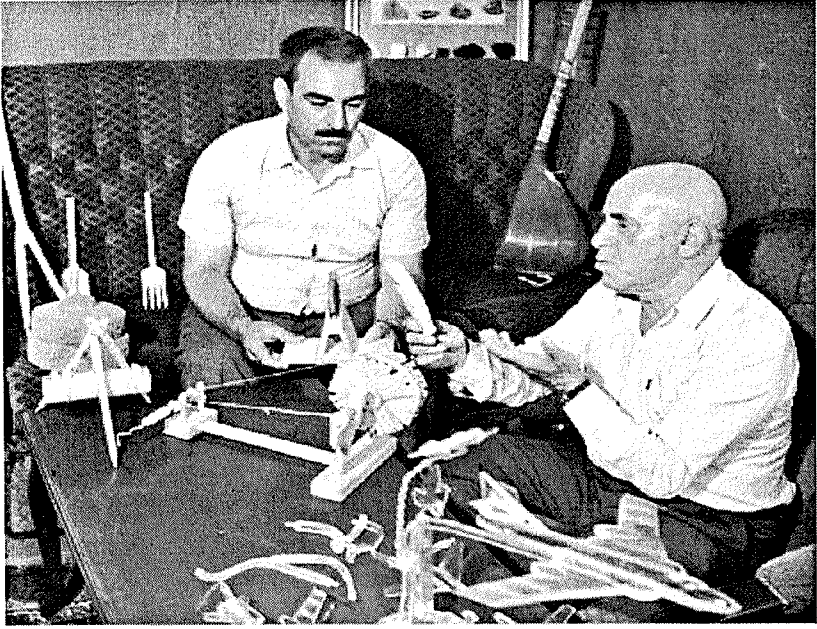
(Tofiq Hacıyev)

Firudin Şimşək, Zaur Rzayev, Şamil Dəlidağ

**İbrahim Həbibov, Şahlar Əsgərov, Şamil Dəlidağ və
Osman Mirzəyev**

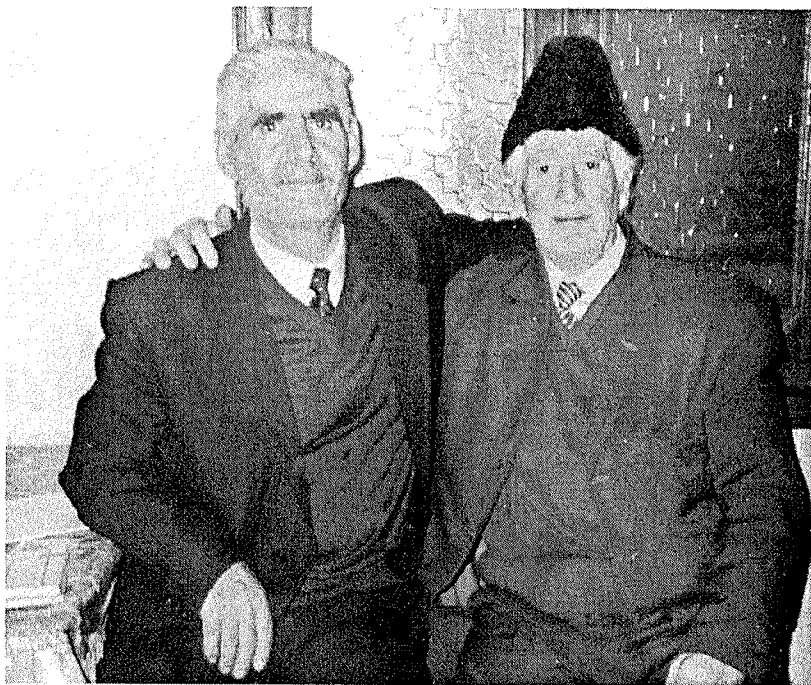
Şamil Dəlidağ yaratdığı muzeyin iş otağında

Kəlbəcərdə bir muzey var,
Baxanlar heyrətə gəlir.
Yəhər, yüyən, qılınc, qalxan
Görənlər qeyrətə gəlir.

Bu muzeyin divarları
Xalça kimi toxunubdur.
Ulu keçmiş, qədim tarix
Elə burda oxunubdur.

Hər ilmənin, hər naxışın
Yüz yozumlu mənası var.
Hansı xalqın harda belə
Möcüzəli hanası var?...

Adil Cəmil

Məhəmməd Nəcəfov və Əli Qurban Dastançı

Kəlbəcər muzeyi köçüb Bakıya,
Dövrünün ən ağır dəhşəti bu.
Zalım satqınlara, imansızlara
Elin nifrətidir, lənətidir bu.

Göydənmi, yerdənmi fəlakət yağdı?
Bu da sinəmizdən silinməz dağdır.
Kəlbəcər muzeyi Bakıda sağdır,
Şamil Dəlidağın xidmətidir bu.

Əvvəlini gördük – görərik sonun,
Kəlbəcər qayıdar dəyişər donun.
Əli Dastançitək neçə milyon
Arzusu-diləyi, niyyəti bu.

Əli Qurban Dastançı

Şamil Dəlidəğın kitab çələngi

Ölümdən doğulan ömür və ya sənziz səninlə

*Ürəyim qəm yeridi,
Qözlərim nəm yeridi.
Elə bil mənim qəlbim
Dərdimin dəm yeridi.*

(Qülgəz nənə)

*Ölsəm ağlamasın dərdimə heç kəs,
Hədsiz ağlamışam özüm-özümə.*

(Şamil Dəlidağ)

*O gecə yenə də yuxuma gəldin,
Uzaqdan əl edib cagirdin, ata.
Çiynim yetişmədi tabutunacan...
Bu dərd tabutundan ağırdu, ata!..*

(Həjar Şamiloğlu)

*Biri vardı, biri yoxdu... Sən yox idin – dünya vardı,
Çərxi-fələk öz işində – köhlənini hey çapardı.*

*Sən də gəldin hamı kimi – ulduz olub tez axmadın,
Dünya adlı pəncərədən qonaq tək sən baxmadın.*

*Neçə ürək fəth elədin – ümmanlarla oldu işin,
Günəş qədər nur gətirdi milyonlara bu gəlişin.*

*Ürəyinin alovunu sözə, daşa nəqş elədin,
Oğul olmaq şərəfini üç övlada bəxş elədin.*

*Neçə arzular çin oldu, artıqca nur səxavətin,
Dünya sənin varlığıyla artırdı öz tərəvətin.*

*Həyat eşqin tükənməyən bulaq oldu, hey çağladı...
Sevincini dünya bildi – qəmi qəlbin tək ağladı.*

*...Biri vardı, biri yoxdu. Quştək uçdun – dünya qaldı,
Sənlə olan geniş dünya gözümüzdə hey daraldı.*

*Bu darlıqdan çıxmaq üçün bir təsəlli yenə sənsən,
Bilirik ki, hər gün bizə, hər gün, hər gün dönəcəksən.*

*Yenə bizim mizimizin başındasan – gülür üzün,
Süzür gözün, sığal çəkir yarasına qəlbimizin.*

*Bizə hakim ruhunda da həyat eşqi aşıb daşır,
Sənziz olan bu dünyanı sevək deyə - hey dolaşır...*

(Xalid Şamiloglu)

Bəkir Nəbiyev
Akademik

Tərən oylağında sar ola bilməz!

Şamil Əsgərin dünyasını dəyişməsindən bir ilə yaxın vaxt keçir. Bu müddətdə onu tanıyanlar, sevənlər Şamil müəllmi həmişə anıblar. Kimisi onun güclü vətənpərvərlik, azərbaycançılıq duyğuları ilə aşlanmış şeirlərini, kimisi böyük səriştə ilə yazılmış elmi əsərlərini, bir başqası dərin müşahidələrinin nəticəsi olan lüğətlərini yada salmış və bu adamların hamısı adı çəkilən sahələrdə Şamil Dəlidağın yerinin göründüyünə dönə-dönə, təkrar-təkrar yəqinlik hasil etmişlər. Mən isə onu çoxdan tanıdığımıza baxmayaraq 1976-cı ildən zehnimdə həkk olunmuş bəzi epizodları xatırlamışam. O zamanla bağlı kövrək xatirələrimin Şamilli səhifələrini ehtiyatla xəyalımda çevirmişəm. Kəlbəcər, Dəlidağ, Həkəri... Hər bir azərbaycanlı üçün doğma olan bu adların əks etdirirdiyi möcüzəli məskəni, zirvəsində çox vaxt buludlar çaxnaşan əzəmətli dağ silsiləsini, iti axını gözləri aparan büllur sulu çayı bu gün Şamilsiz təsəvvür etmək mənim üçün çox çətindir.

1976-cı ildə böyük şairimiz S.Vurğunun 70 illiyi münasibətilə Kəlbəcərə getmişdik. Akademik Kamal Talıbzadə, şair Vəqif Səmədoğlu və mən. Bizim harada rahatlanmağımız məsələsi ortaya çıxanda həm rəsmi rəhbərlikdən, həm də ziyalı dostlarımızdan çox ciddi təkliflər oldu. Lakin Şamil öz həmyerililərinə nə təhər baxdı və necə him-cim elədisə, hamı sakitləşdi və birdə gördük ki, onun geniş həyətində, abad mənzilinin qonaq zalındaydıq. Səhəri gün kəlbəcərlilərin xalq şairi S.Vurğuna bəslədiyi sonsuz məhəbbətin ifadəsi olan gözəl, çox səmimi bir tədbir keçirildi. Həmin tədbirə, rayon qəzeti bütöv bir nömrəni həsr etmiş, bütün natiqlərin çıxışını və şəkillərini dərc etmişdir. Lakin tədbirdən sonra bizi Bakıya qayıtmağa qoymadılar. Şamilin özünün bələdçiliyi ilə üç gün o elatın görməli yerlərini (yəni orada görməli olmayan yer var ki?) gəzdik, seyr etdik. Qoçdaş yaylağına qalxdıq, güllər-çiçəklər, təkrarsız tarixi-mədəni abidələr səltənətinin seyrinə düşdük. Şəxsən mən o vaxtadək keçirmədiyim əsrarəngsiz intibahlar yaşadım. Şamil hər bir əlamətdar daş, ağac, təpə, quş, heç vaxt

*Biri vardı, biri yoxdu... Sən yox idin – dünya vardı,
Çərxi-fələk öz işində – köhlənini hey çapardı.*

*Sən də gəldin hamı kimi – ulduz olub tez axmadın,
Dünya adlı pəncərədən qonaq tək sən baxmadın.*

*Neçə ürək fəth elədin – ümmanlarla oldu işin,
Günəş qədər nur gətirdi milyonlara bu gəlişin.*

*Ürəyinin alovunu sözə, daşa nəqş elədin,
Oğul olmaq şərəfini üç övlada bəxş elədin.*

*Neçə arzular çin oldu, artıqca nur səxavətin,
Dünya sənin varlığıyla artırdı öz tərəvətin.*

*Həyat eşqin tükənməyən bulaq oldu, hey çağladı...
Sevincini dünya bildi – qəmi qəlbin tək ağladı.*

*...Biri vardı, biri yoxdu. Qıstək uçdun – dünya qaldı,
Sənlə olan geniş dünya gözümüzdə hey daraldı.*

*Bu darlıqdan çıxmaq üçün bir təsəlli yenə sənsən,
Bilirik ki, hər gün bizə, hər gün, hər gün dönəcəksən.*

*Yenə bizim mizimizin başındasan – gülür üzün,
Süzür gözün, sığal çəkir yarasına qəlbimizin.*

*Bizə hakim ruhunda da həyat eşqi aşıb daşır,
Sənziz olan bu dünyanı sevak deyər - hey dolaşır...*

(Xalid Şamiloğlu)

Bəkir Nəbiyev
Akademik

Tərən oylağında sar ola bilməz!

Şamil Əsgərin dünyasını dəyişməsindən bir ilə yaxın vaxt keçir. Bu müddətdə onu tanıyanlar, sevənlər Şamil müəllmi həmişə anıblar. Kimisi onun güclü vətənpərvərlik, azərbaycançılıq duyğuları ilə aşılənmiş şeirlərini, kimisi böyük səriştə ilə yazılmış elmi əsərlərini, bir başqası dərin müşahidələrinin nəticəsi olan lüğətlərini yada salmış və bu adamların hamısı adı çəkilən sahələrdə Şamil Dəlidağın yerinin göründüyünə dönə-dönə, təkrar-təkrar yəqinlik hasil etmişlər. Mən isə onu çoxdan tanıdığımıza baxmayaraq 1976-cı ildən zehnimdə həkk olunmuş bezi epizodları xatırlamışam. O zamanla bağlı kövrək xatirələrimin Şamilli səhifələrini ehtiyatla xəyalımda çevirmişəm. Kəlbəcər, Dəlidağ, Həkəri... Hər bir azərbaycanlı üçün doğma olan bu adların əks etdiridiyi möcüzəli məskəni, zirvəsində çox vaxt buludlar çaxnaşan əzəmətli dağ silsiləsini, iti axını gözləri aparən büllur sulu çayı bu gün Şamilsiz təsəvvür etmək mənim üçün çox çətindir.

1976-cı ildə böyük şairimiz S.Vurğunun 70 illiyi münasibətilə Kəlbəcərə getmişdik. Akademik Kamal Talıbzadə, şair Vaqif Səmədoğlu və mən. Bizim harada rahatlanmağımız məsələsi ortaya çıxanda həm rəsmi rəhbərlikdən, həm də ziyalı dostlarımızdan çox ciddi təkliflər oldu. Lakin Şamil öz həmyerilələrinə nə təhər baxdı və necə him-cim elədisə, hamı sakitləşdi və birdə gördük ki, onun geniş həyətində, abad mənzilinin qonaq zalındaydıq. Səhəri gün kəlbəcərlilərin xalq şairi S.Vurğuna bəslədiyi sonsuz məhəbbətin ifadəsi olan gözəl, çox səmimi bir tədbir keçirildi. Həmin tədbirə, rayon qəzeti bütöv bir nömrəni həsr etmiş, bütün nətiqlərin çıxışını və şəkillərini dərc etmişdir. Lakin tədbirdən sonra bizi Bakıya qayıtmağa qoymadılar. Şamilin özünün bələdçiliyi ilə üç gün o elatın görməli yerlərini (yəni orada görməli olmayan yer var ki?) gəzdik, seyr etdik. Qoçdaş yaylağına qalxdıq, güllər-çiçəklər, təkrarsız tarixi-mədəni abidələr səltənətinin seyrinə düşdük. Şəxsən mən o vaxtadək keçirmədiyim əsrarəngsiz intibahlar yaşadım. Şamil hər bir əlamətdar daş, ağac, təpə, quş, heç vaxt

rastlaşmadığımız çiçək, mineral haqqında dərhal və çox mükəmməl məlumat verir, ulu sənətkarlardan gətirdiyi şer parçaları ilə öz izahatını daha da rəvnəqləndirirdi. Bəzən uzaqda görünən ildırım vurmuş nəhəng bir ağacı göstərir, onun dibində xüsusi ətir saçan bənövşələr bitdiyini deyir, elə danışa-danışa bir göz qırpımında bizdən uzaqlaşır, getdiyi sürətlə də qayıdıb həmin ağacın altından dərdiyi sarı bənövşələrlə (bəli, o torpaqda bu rəngdə də bənövşə olur) qayıdıb gəlir, bizə tədqim edib bu tərəvətli ətri sinəmizə çəkməyi xahiş edirdi. Mən o zaman başımızın üstündə, lap uzaqlarda fırlanan vüqarlı qartallara baxıb, bu zirvələrin əsl sahibləri ilə Şamil arasında hansısa bir uyarlıq görür, belə bir dostumuzun varlığı ilə fəxr edirdim.

... Xatirələrimlə daldığım bu son saatlarda yenə də Şamilin o qartal obrazı nəzərimdə canlandı və fikirləşdim ki, qoy yağı düşməni o yerlərdə müvəqqəti at oynatmaqla çox qudurmasın! O zirvələrin əsl sahibi olan qartallar, Şamillər, onların övladları, nəvələri hökmən öz dedə-baba oylaqlarına, doğma məskənlərinə qayıdacaqlar. Axı şair yaxşı deyib: Tərən oylağında sarı ola bilməz!

Teymur Bünyadov
Akademik

Əzizim - dost mehribanım

Məndən Şamil Dəlidağ haqqında ürək sözlərininzi eşitmək istədilər. Böyük məmuniyyətlə, ürək ağrısı, qəlb yangısı ilə.

Gecəni yatmadım, diri gözlü açdım, ötənləri, keçənləri yada saldım, yandım, yaxıldım. Yalan dünya, yaman dünya, yanan dünya. Dağlar oğlu Şamili bizdən alan dünya, bizləri Şamilsiz ağlar qoyan dünya. Torpaq! Üzü boz, qəlbə soyuq, hökmü yenilməz, qoynuna çəkən torpaq. Di gəl, alışma, yanma. Nə işə. . .

İnsan təbiətin tacı, yer üzünün əşrəfidir. Dost mehribanım Şamil insanlığın ucalığı, zirvəsiydi. Əl çatmaz, ün yetməziydi. Bəli, insan ölür, insanlıq qalar. Bu dünyadı, kişilər köçər, kişilik qalar bu dünyada. Dağlar oğlu insanlığın, kişiliyin rəmziydi, gör-götür dünyasıydı. Dağlar qədər qürurlu, məğrur, əyilməz, kövrək, ağlağandı Şamil Əsgərov.

Dostluğun, etibarın, düz ilqarın, vəfadarlığın həm şahı, həm qulu, zəlilydi Şamil müəllim. Qonaq-qaralıqda əvəzi yoxdu, qonaqpərvərlik carçısıydı Şamil müəllim. Bu xalqımıza məxsus adət üçün varını qoyardı, canını qoyardı, şərəf duyardı, şərəfli ömür sürərdi. İlahi, kimlər olmayıb Şamilin süfrəsi başında! Dost da, tanış da, lap düşməni də. Yox, yox Şamilin müqəddəs ocağı, isti yuvasında cəmi Azərbaycan olub desək daha düzgün, həqiqətə daha uyğun olardı. Anası bu insanı dostluğa, qardaşlığa sadıq, səxavətlə, ürək genişliylə varını-yoxunu hamıya paylamaq üçün dünyaya gətirmişdi.

Əziz dostlar! Mən Şamil müəllim haqqında yazmışam, fikrimi, münasibətimi bildirmişəm. Lakin onlar dəryadan götürülən damlalarla müqayisə edilə bilər. Ömrüm vəfa eləsə yazacam, ürəyimin qanı, göz yaşlarımla. Böyük eşq, həvəs, qürur hissiylə. Bu hünərə, bu zəfərə layiqdi dost mehribanım. İndi isə qəzetin imkanını nəzərə alaraq iki xatirə söyləmək istəyirəm. Nə isə. . .

Dünyanın düz vaxtı, dağların lala vaxtı, bağçanın-bağın çiçək vaxtı. Kəlbəcərə bir neçə elmi işçimlə elmi səfərə getdik. Dağları gəzdik, camaatla görüşdük. Adət-ənənələrimiz, tariximiz, tarixi abidələrimiz haqda çox qiymətli materiallar topladıq. İndi xaraba qalan, yolumuzu gözləyən, hardasız deyən, niyə gəlmirsiniz, nə vaxt gələcəksiz deyən Kəlbəcər açıq səma altında tarixi-etnoqrafik muzeydi, xəzinəydi, dəfinəydi.

Tanrı bilən məsləhətədi, bir gün gələn, bir gün də getməli idi. Alın yazısı qaçılmaz, ölüm haqdı. Neyləyə bilərik, əlimizdən nə gəlir ki? Təsəllimiz böyük ziyalımız, görkəmli şairimiz, əvəz olunmayan muzeyşünasımız Şamilin ruhunu şad etmək, qəbrin nurla dolsun deməkdi. Balaları torpağı sanı yaşasın, atalarının adını, şanını-şöhrətini şərəflə qorusunlar, ataları ilə fəxr etsinlər, öyünsünlər, qürur duysunlar.

*Knyaz Mirzəyev
Akademik,
Qazaxstan Kürdləri Asossiyasının başçısı*

O bir məhəng daşdır

Şamil Əsgərov dahi bir insandır. Bu böyük şəxsiyyət haqqında keçmiş zamanda danışmaq bizə sonsuz hüzn verir.

Şamil müəllimin titullarını saymaqla bitməz. Zənnimcə onun ən böyük titulu uşaqlıq təmizliyini ömrünün sonuna qədər mühafizə etməyi bacaran yaxşı bir insan, əsil kişi olmasıydı. Aydan arı, sudan duruydu; belə insanlarla qarşılaşmaq, onlarla dostluq etmək hər insana nəsib olmur. O hər şeyi ilə - həyat tərzilə, çalışma eşqiylə, dostcanlığıyla, sədaqətiylə, dühasıyla... nümunəvi bir şəxsiyyət idi.

Vətənpərvər və beynəlmiləlçi idi. Balaca bir kənddə yaşamağı qəbul edəcək qədər sadə və mütavazi, yer kürəsinə sığmayacaq qədər geniş üfqlüydü.

Ömrünü kürdlərin aydınlaşmasına, Azərbaycanın tərəqqisinə həsr edən Şamil Əsgərov xalqlar dostluğunun carcısı idi və ürəyi bütün insanlıq sevgisi ilə döyünməkdəydi. Bunu onunla hər söhbətdə, yazdığı hər məktubda, yaratdığı hər əsərdə görmək mümkün idi.

Ensiklopedik biliyə, təkrar olunmaz zəkasıyla görüşüb qarşılaşdığı hər kəsə mənəvi dünyasından bir pay vermək, təsiri altına almaq gücünə sahib bir şəxsiyyət idi.

Şamil müəllim ilə ilk dəfə 1971-ci ildə Göyçədə, Aşıq Ələsgərin 150 illik yubileyində qarşılaşmışdım. Vətənpərvərliyi, nəcib insani xüsusiyyətləri və ziyalı xisləti haqqında çox eşitdiyim, Kurd və Azərbaycan xalqlarının əlaqələri tarixini dərinlən bilən bu insanla görüşməkdən çox məmnun olmuşdum. O dövənlərdə «Kürd-Azərbaycan ədəbi əlaqələri» adlı namizədlik dissertasiyası üzərində çalışmaqdaydım və Şamil müəllimin mənə bu mövzu haqqında material toplamaqda çox faydası dəyəcəyinə inanırdım.

Yubileydəki təsirli nitqindən həmənl sonra özünə yaxınlaşdım və ayaqüstü danışdıq. Yazdığım dissertasiya haqqında məlumat verdim və yardımımı istədim. Sevinci. Çalışdığım mövzu çox xoşuna gəlmişdi. «Sənə böyük mənuniyyətlə dəstək olaram» dedi.

Elə ordaca Göyçə rayon qəzeti redaktoru Yunis Abdullayevlə vaxt tapıb birlikdə Kəlbəcərə, Şamil müəllimin ziyarətinə getməyi qərarlaşdırdıq.

Yerevana döndükdən qısa bir müddət sonra kürd şairi və yazıçısı Əli Əbdürrəhmanla birlikdə Göyçəyə gəlib buradan Yunis Abdullayevin maşınıyla Zəd üzərindən dağlarla Kəlbəcərə getdik.

O zamanlar Şamil müəllim Əli Əbdürrəhmanın «Ehtiram» kitabını kürdcədən azərbaycancaya çevirdi.

Həç yadımdan çıxmaz. Dağ yolunda qoyun otaran çobanları görüb maşını saxladıq, hal-əhval soruşduq. «Şamil Əsgərova qonaq gedirik»

dedik. Şamil müəllimin adını eşidən çobanların gözlərinin necə parıldadığı hələ də gözlərimin önündədir. «Sizə qoyun kəsək»,- deyər israr etdilər. Sanki öz qonaqlarını, əzizlərini görmüşdülər. Məhz o zaman Kəlbəcər dağlarıyla və buranın mərd insanlarıyla bütünleşən və bir ruh, bir can olan dəyərli Şamilimizin xalq arasında nə qədər dərin hörmətli olduğunu özüm üçün bir daha kəşf etdim. Azərbaycan-Kürd ədəbi əlaqələri mövzusunda əsər yazdığımı və bu haqda Şamil Əsgərovun yardımını istəyəcəyimizi söyləyəndə çobanlardan gənc olanı məğrur bir əda ilə bunları mənə söyləmişdi: «Şamil müəllim kitabxana kimi bir insandır. O hər şeyi bilir. İstədiyiniz mövzuda bir gündə bir kitablıq məlumat verə bilər sizə». Gənc çobanın öz həmyerlisinə bu sonsuz məhəbbəti mənə heyran etsmişdi.

Kəlbəcər qəsəbəsinə, Şamil müəllimin evinə çatanda axşam olmuşdu. Həməni qoyun kəsildi, süfrə açıldı. Şamil müəllimin ömür-gün yoldaşı Nazilə xanımın alicənab hərəkətləri, qonaqsevərliyi, ziyalı davranışları həməni bu sözləri ağıma gətirmişdi: «Müvəffəqiyyətli hər kişinin arxasında ağıllı bir qadın vardır.»

Kəlbəcərdə qaldığım hər həftənin hər günü təsirli və unudulmayan xatirələr və səmərəli yaradıcılıqla keçdi. Burada Şamil Əsgərovun qeyri-adi mühakimə gücünə, dərin hafizəsinə və ensiklopedik bilgisinə tam əmin oldum. Üstündə işlədiyim mövzu ilə əlaqədar hər hansı bir sualıma düşünmədən cavab verir, insanı heyretə gətirəcək qədər zəngin kitabxanasının səliqə ilə hazırlanmış rəflərindən «gözü qapalı» halda hər hansı bir kitabı seçərək «bax bu mövzu haqqında bu kitabın filan səhifəsində bilgi ala bilərsiniz» deyirdi. Və burada bu mütavazi insanın xalqlar dostluğuna nə qədər bağlı olduğunu görmək fürsətim oldu.

Sonralar da Şamil müəllimlə davamlı yazışdıq və bir çox elmi və uluslararası toplantılarda birlikdə iştirak etdik, ailəvi dost olduq. Hər qarşılaşmamız bizim üçün bir bayram olurdu.

Şamil müəllim fiziki olaraq bizdən ayrıldı, ancaq o, yaratdığı əsərləriylə, xalqlar dostluğu naminə göstərdiyi xidmətləri ilə, xalqlarımız arasında qazandığı xətir-hörmətlə, özünə layiq biçimdə böyütdüyü övladları ilə yaşayır və yaşayacaqdır.

Şamil müəllim, sənənlə görüşmək hər zaman bir bayram, bir ziyarətdi. İndi səni yada salmaq, kitablarını vərəqləmək bir ziyarət olmuş bizim üçün. Səni xatırlamaq belə insanda yaşam həvəsi, çalışma əşqi oyadır. Sən hər zaman xalqlarımızın dəyərli övladları üçün yaxşılığın,

mərdliyin, nəcibliyin, ədalətin, insapərvərliyin bir məhəng daşı olaraq qalacaqsan.

Şahlar Əsgərov
Professor

Vətənə məftun ziyalı

29 oktyabr 2004-cu il tarixdə Şamil Dəlidağın 75 illik yubiley mərasiminə aldığım dəvətnamənin arxasında 30 kitab şəkli gördüm. Bir insan ömrü və 30 kitab! Bir insan ömrü necə zəngin və gözəl ola bilərmiş. Mən və Milli Məclisin deputatı, professor Həsən Mirzəyev bu mərasimdə iştirak etdik. Zal dolmuşdu. Zaldakı adamlar qədər də insanlar kənarda, koridorlarda qalmışdı. Çıxışa az vaxt verilirdi, çünki ürək sözlərini demək istəyənlərin sayı çox idi. Qısa zaman kəsiyində mən bu sözləri deyə bildim:

Şamil müəllim mənim yaddaşımda necə qalır və necə qalacaq? Kəlbəcər Azərbaycanın dilbər guşəsi olduğundan yayda qonaq-qarası cox olurdu. Kəlbəcər camaatı söz və saz qədri bildiyindən ziyahılar da yayda Kəlbəcəre çox gəlirdilər. Kəlbəcərin üç qonaq evi var idi. Biri Partiya Komitəsinin qonaq evi, digəri hökumət mehmanxanası idi. Üçüncü qonaq evi isə Şamil Əsgərovun şəxsi evi idi. Və bütün ziyahılar məhz üçüncü qonaq evinə üz tutardılar. Buna görə də bu gün Şamil müəllimin adını çox çəkib, Nazilə xanımın adını çəkməsək qəbahət olar. Çünki o ev, o ailə bu qonaqları həmişə böyük sevincle qarşılayırdılar.

Mən Şamil müəllimi orta məktəbdə oxuyandan tanıyırdım. Çünki o vaxt Şamil müəllim Komsomol komitə katibi idi. Mən də orta məktəb şagirdi idim. Məktəblərdə tez-tez olurdu. Tədbirlər keçirirdi. Mənim aspirantlığım dövründə Şamil müəllimin böyük Şəhriyarın «Heydərbabaya Salam» şerinə nəzirə olaraq yazdığı «Dəlidağın Şöhrəti» poeması «Azərbaycan gəncləri» qəzetində çap olunmuşdu və gənclərin dilində əzbər olmuşdu. Tələbə məclislərində bu poemadan parçalar oxunardı:

Tək bacalı qara damda olardıq,
Ortasında od-ocağı qalardıq,
Dörd-beş uşaq bir yorğana dolardıq,

Təpikləşib yorulmuşuq, yatmışıq,
Belə-belə boya başa çatmışıq.

1973 -ci ilin payız ayı idi. Mən Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi olaraq Danimarkada bir illik elmi tədqiqat işi aparmaq üçün Oktyabr Rayon Partiya Komitəsinin bürosundan keçib, xarakteristika almalı idim. Mən büroya dəvət olundum və Rayon Partiya Komitəsinin katibi əlindəki kağızlara baxaraq məndən soruşdu: Sən Kəlbəcərdə doğulmusan və fəmiliiyan Əsgərovdur. Şamil müəllimin qohumusanmı? Dedim, xeyr qohumluğumuz yoxdur, amma isti münasibətimiz var. Sonra katib büro üzvlərinə Şamil müəllim haqqında, onun gördüyü işlər haqqında, Cömərd kəndi yaxınlığında əhəngdaşı yatağı tapmasından, əhəng istehsal edib, 400-dən çox sinif otaqları tikdirməsindən, orta məktəblərin sayını 4-dən 30 çatdırmasından danışdı və sonda mənə sual vermədən xaricə getməmə razılıq verildi.

Şamil müəllimin marifçilik fəaliyyəti, Kəlbəcərdə və ümumiyyətlə, təhsilə qoyduğu zəhmət qədərbilən kəlbəcərliyərin hamısının yadında həmişə qalacaq.

Şamil müəllimlə Kəlbəcərdə yol yoldaşı da olmuşam. 1980-cı illərin əvvəllərində Xəlil Rza Ulutürk, Firudin Şimşək Kəlbəcərə gəzməyə getmişdilər. Şamil müəllim mənə zəng etdi ki, Bakıdan əziz qonaqlarım var, gəzməyə gedirik, gəl sən də bizə qoşul. Biz qonaqlarla «Qoçdaş»ı aşib çiçək yığa-yığa, danışa-danışa, şirin söhbətlərlə Ələvsət Ağalarovun atası gələ getdik. Məni məftun edən bir tərəfdən təbiətin gözəlliyi, digər tərəfdən Şamil müəllimin hər daşdan, hər koldan və çiçəkdən aldığı həyat enerjisi idi. Bir günlük yol yoldaşlığı mənim yaddaşımnda çox dərin iz buraxdı.

Məhrum X.R. Ulutürk və Şamil Əgərov qədər yazıyla bağlı ziyalı tanımıram. Zaman Şamil müəllimi idarə etmirdi, Şamil müəllim zamanı idarə edirdi. Şamil müəllimin həyatından zaman axmırdı, saatbasaat kağıza yazılırdı.

Şamil müəllim Kəlbəcərin dağını, daşını, bulağını, meşəsini bir sözlə bütün təbiətini tədqiq edib, dünyaya tanıtdırırdı. Kəlbəcərliyələr də Şamil müəllim yaradıcılığıqı tədqiq edib, dünyaya tanıtdırmalıdılar.

Şamil müəllim şərlərinin birində yazırdı: «Kəlbəcərin harayı var, hayı var, Kəlbəcərin Xəzərdə də payı var». Xəzər sahilində onun 75 illik yubleyi qeyd edildi və Xəzər sahilində haqq dünyasına qovuşdu.

Yaddaşımda Şamil müəllim ürəyində həyat eşqiylə qaynayan və yorulmaq bilməyən, qurub-yaratmaq əzmi ilə yaşayan, nəfsi tox, xırda hisslərdən uzaq, ideyaları və ruhu zəngin, vətənsəvər, qonaqpərvər vətəndaş, ziyalı, alim kimi yaşayır.

Mənim aləmində ziyalılar iki yerə bölünür: özünə məftun və millətə, vətənə məftun ziyalılar. Özünə məftun ziyalılar dünyasını dəyişəndən sonra zaman keçdikcə yavaş-yavaş unudulur. Millətə məftun ziyalılar dünyasını dəyişəndən sonra zaman keçdikcə millət onu yaşadaraq yaddaşlara yeridir, heykəlləşdirir və nəsildən nəsələ ötürür. Şamil müəllim vətənə məftun ziyalımız olubdur. Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin!

Məmməd Aslan
Şair

**Əsarətdə qalan yurdu abidə insanları,
Dəlidağın özü kimi**

Gecə-gündüz demədən, yorğunluq, asudəlik düşünmədən ancaq yaratmaq üçün, özündən sonra dünyada bir iz qoymaq eşqiylə dünyamıza gəlmişdi.

Təkcə şeir yaratmaq üçün yox!

İstedadlı insanlar nəyi yaradırsa, onlara qoşulub insanlığa xidmət eləyən hər şeyi yaratmağa sanki vəkil etmişdilər onu. Şamil Dəlidağ görklü, bərəkətli bir dağ kimi dürlü-dürlü çiçəklər açdı bir ömürdə; çiçəklərin barını-bəhrəsini gördü. Amma görmək istədiklərinin mində birinə də çatı bilmədi...

Əvvəl çiçəyindən, qaymağından insanların mehrü-məhəbbətindən qoynunda ərsəyə çatdığı Ağcakəndin qeyri-adi bir cavanı idi. Sonra Kəlbəcər mərkəzində gözə görünən və dərk edilən işləri ilə bütünlüklə Dəlidağın oğlu olmağı bacardı. Daha sonralar isə bir respublikada sayılıb-seçilən əksər insanların sevimlisi olmağa idrakı və gücü çatdı.

Şamil, bir zamanlar eləcə ƏSGƏROV idi. Tələbəlik, müəllimlik və geniş fəaliyyəti dövründə kəlbəcərlilərin və geniş miqyasda bəlli dostlarının Şamil Əsgərovu idi. Bu ad və soyadı çox böyük ehtiramla çəkərdilər. Xüsusilə Qarabağ məkanlarından, Laçın, Qubadlı, Zəngilan

rayonlarından onun görüşündən daha çox ziyarətinə insanlar axışıb gəlirdi.

Bir zaman da çatdı ki, ailə, soyad çevrəsi ona darlıq elədi; çox düşünüb-daşındıqdan sonra Şamil Dəlidağlı oldu. Bu ünvana gəlib-gedənlərin sayı-sanbalı da onun püxtəliyinə və şöhrətinə uyğun artmaqda idi.

Şamil müəllim "Dəlidağlı" soyadı ilə də dayanıb qalmadı. Bu adı içindəki yurd sevgisinin fırtınasına cavab verməkdə az bildi. O, elə Dəlidağın özü idi. Hər yönü ilə, hər halı ilə, xislətindəki yaxşılı-yamanlı nəyi varsa onunla ucadan-uca Dəlidağ idi. O gündən ömrünün axırına kimi adı, soyadı: **"ŞAMIL DƏLİDAĞ"** olaraq dəyişilməz qaldı. Bu ad ona çox yaraşırdı; eldə deyildi ki kimi onun varlığına biçilmiş bir soyad idi.

Şamilin evi Azərbaycanda qələm çalan hər kəsin və Dəlidağ pərvanələrinin sanki şərəf mehmanxanasına çevrildi. Bakıdan atlanıb Kəlbəcərə gələn kimliyindən asılı olmayaraq əksər şair və yazıçılar, bəstəkar və müğənnilər birbaşa hazırca öz evlərinə gəlirmişlər kimi, onun şöləsinə pənahlanırdılar. Bir daha təkrar eləyim ki, tanımadıqları belə Şamilin evinə mərhəm bir adam kimi ayaq basırdı. Yaxın münasibətlərimiz mənim körpəliyimdən başladığından bu qonaq-qaralı evin hər halına bələd idim və çox vaxt heyrətdə qalırdım ki, bu qədər qonaq qarğasına, bu qədər qeyri-adi qayğı çəkməyə Şamil müəllim necə dözüb tablaşa bilirdi. Bu yerdə onu da deyim ki, ona qonaq olanlara təkcə Dəlidağın beçə balını, qaymağını yedirtmirdi Şamil müəllim, sinəsi dəmirçi körüyü kimi olan ağsaqqal dədələrin, ağbirçək nənələrin yaddaşını süzüb qalaq-qalaq xatirələr yazdığı, ibrətli ağız ədəbiyyatı nümunələrini söyləyib onları doğrudan qeyri-adi bir aləmə aparmağı vardı...

Bir az öncə "Şamil müəllim bu qeylü-qallara necə tablaşırdı? "- dedim. Bəlkə bunun barəsində özü də götür-qoy etdiyindən dost qarşısına sağlam çıxmaq üçün bu günə kimi kimsənin çalışmalarında misli-bərabərini görmədiyim bir fəaliyyətini deməyin yeridir:

Doğrudan, Allah ona sağlam bədən vermişdi. Bu sağlamlığın üstündən bir zərrə də əksilməsin deyə Şamil müəllimin səhərlər alnından sel-su tökülənə qədər çox çətin idman çalışmaları vardı. Bəlkə də inanmayacaqsınız, səhər yuxudan ayılınca pəncərəni açar, xalının üstündə ən azı on dəqiqə əlləri üstündə evin içində dörd tərəfə cövlan eləyərdi. Elə bu vəziyyətdə başını yerə dayıyaraq xeyli səssiz-səmərsiz

dayanardı... Deyəcəksiniz: bir belə hərəkətdən sonra nə yeyib-içir, özünə gəlirdi? Hə əsl məsələ bunda idi. Daha doğrusu, ağır fiziki çalışmaların sağlam qaynağı burada idi. Bir qablamada yağı dağ eləyər, üstünə beçə balı tökərdi. Sonra bunu qaşıqlamazdı, başına çəkib, sonuncu damlaya qədər içərdi. Hər görəni "afərin" deməkdən daha çox, yazığı gələrdi ki, bu qədər qüvvətli yeməyə bu orqanizm dözə bilməz. Amma dözurdu Şamil müəllim. Bu cür qidalanma ilə Allah bircə qanad verməmişdi ona.

Löhün qalası deyilən bir tarixi abidəsi vardı Kəlbəcərin. Löh çayından qopan hay-haray burada ən əsrarəngiz bir ovqat yaradardı insan övladına. Vaxtilə ötən əsrin birinci yarısında Aşıq Ələsgər Löh qalasının boynunda özünə qazma bir daxma düzəldib, burada yaşamışdı. Löh çayının üstündəki dəyirmanı da günlərini üyütməklə keçirirdi. Şamil bu təbiət gözəlliklərindən daha çox Dədə Ələsgərin bu qayalarda qalan hay-harayı bəlkə bir də eşidər deyər, qala dibinə gələrdi.

Bir dəfə yenə Bakıdan yarıdıcı ziyalılar Şamilə qonaq gəlmişdi. Şamilə birlikdə onları Löh qalasına apardıq. Sanki sağlamlığı nümayiş etdirmiş kimi, Şamil o dimdik sıvadağ qayanın üzərində qartal kimi dayanmış qalaya sağdan-soldan yapışmadan qaçaraq dırmaşdı. Hər kəs heyrət içində qalmışdı. Amma Şamil müəllimin bu cəsəətli yürüşü ziyarətə gələnlərə qol-qanad vermək əvəzinə, onların gözünü qırdı. Şamilin yanına yüksəlmək üçün son məqamda ayaqqabılarını çıxarıb corabların umuduna, necə deyərlər, iməkləmə çıxdılar...

Evi yıxılsın "şəkər xanım"ın. Nə qədər Şamil kimi polad bədənləri ərilib çöpə döndərib...

Şəkərlə qovuşduğu ilk zamanlar idi. Dərdini bir şeirlə yazıb, gözəl həkim dostumuz Oruc Şahsuvarlıya göndərmişdi. Təsədüfən mən də həmin zamanlar həkimin işlədiyi "Eksperimental xəstəxana"da yatırdım. Məktubu alınca yanıma gəlmişdi həkim. Şamilə bir təsəlli olar deyər, Oruc Şahsuvarovun adından 8 yanvar 1981-ci ildə nəzmlə bir məktub yazıb göndərdim:

Şəkər nə karədir üzüksün sənə?
Səmtinə gəlməyə qoymarıq, Şamil.
Mən ulduzdan biri istəsə söne,
O tək ulduza da qıymarıq, Şamil.

Qovrulan səhrasan, qəlbin təşnədi,
Dəlidağ, ışıqlı sənsiz heç nədi!
Sən ulu bir dağsan: təbin çeşmədi!
Nə qədər dinləsək, doymarıq, Şamil!

Sızıldadın, ürəyimiz göynədi,
Bizimki də bir bıçaqdı, iynədi,
Biz bilirik: xəstəlik nə, küy nədi...
Hər küyü biz şəkər saymarıq, Şamil!

İmza Orucun olsa da, dərhal mənim nəfəsimi tanıyıb məktub yazmışdı.

O qədər həssas ürəyi, isti təbi, təbdən-təbə düşən təbiəti vardı. Kəlbəcər boyda məkanda ziyası olan nə qədər insan vardısıa hamısı ilə təmasda idi.

Hər kəsin xeyirində, şərinə Şamil Dəlidağı ön səfdə görərdik. O, bütünlüklə Kəlbəcər idi, özü xülasə elədiyi kimi, Dəlidağ onun bədəni, ruhu və varlığının əsası idi.

Şamil Dəlidağın bir insan kimi xarakterini düşündükcə ömrün cavan çağlarında yazdığı bir qoşmanın bircə misrası ruhumda səslənir:

Yıxılanda palıd kimi dəy yerə,
Ürəyini sökə-sökə yıxılma!..

Bu misralar onun insanlıq manifesti sayıla bilər. Özü də bir çox qələm əhlində olduğu kimi, parlaq bir sifəti başqalarına isnad eləyib, özü ona əməl etməyən insanlardan zəhləsi gedərdi. Başına gələn dürlü-dürlü haqsızlıqlarda dəfələrlə yerə dəyəndə elə palıd kimi dəydi. Sağlam parçaları ilə sonralar bir palıd kimi də dikəlməyi bacardı.

Şamil Dəlidağ ilk gəncliyindən Kəlbəcərdə təyin olunduğu vəzifələrdə əvvəl o, vəzifə masasını hörmətə mindirdi, sonra da özünü. Onun ilk təyinatlı vəzifəsi Kəlbəcər Rayon Komsomol Komitəsinin birinci katibi idi. Az bir zaman ərzində rayon gənclərinin qüvvəsini bir yerə cəmləməsi, rayonda hər kəsi və mərkəzi idarədə çoxlarını heyran qoydu. İl keçməmiş Kəlbəcər Rayon Komsomol Komitəsi mərkəzi

idarənin minik avtomobi ilə mükafatdandırdı. İndiki şərtlərlə sizə gülməli gələr, amma o zamanlar bu çox böyük nailiyyət sayılırdı.

Rayon maarif şöbəsinin müdiri və icrayə komitəsinin sədri olan zamanlarda bilik və bacarığını bu dağ rayonunun inkişafına necə sərf etdiyi onu tanıyanların yaddaşından yəqin ki, ömür boyu silinməyəcək. Ömrünün axırcı vəzifəsi sayılan Kəlbəcər rayon diyarşünaslıq muzeyinin təşkilində Şamil Dəlidağ az müddət ərzində çoxdan-çox fəaliyyət göstərə bildi. Onun çağırışı ilə rayonun çoxsaylı kəndlərində insanların əlində nə qədər tarixi dəyərlər var idisə, o əşyaların əksəriyyətini cani dildən gətirib muzeyə bağışladılar. Bu muzeyin soracağı təkcə respublikamızda deyil, keçmiş SSRİ məkanında çox maraqlılara bəlli idi. Böyük fədakarlıqla muzeyin şöbələrini o qədər əyani yaratmışdı ki, əsrləri və əsrlərin Kəlbəcəyə verdiyi dəyərləri tarixin bu yaddaşına baxmaqla asanlıqla dərk etmək olurdu.

Şamili ömrünün sonlarında üzüb-üzüb yatağa salan səbəblərdən başlıcası ürək və şəkər xəstəliyi idisə, bir yandan da rayonun və bütünlüklə millətimizin unudulmaz o mənəvi məbədinin erməni faşistlərinin cənginə keçməsi idi. Ayrı-ayrı eksponatlar haqqında göynəyə-göynəyə danışdı Şamil Dəlidağ.

Azərbaycan ziyalisının çox mötəbər və unudulmaz bir fərdi olan Şamil Dəlidağ haqqında təəssüratımda iz buraxan o qədər deməli nöqtələr var ki, bir məqalədə bunları açıb tökməyə imkanım yoxdur. Ömür olarsa, onunla bağlı isti və göynər xatirələrimi bir kitabdami, bir kitabçadami dilə gətirməyə niyyətliyəm.

Onunla irəlidə hələ çox görüşlərimiz var...

İlyas Tapdıq
Şair

Dəlidağ olduğunu bilirdik

Əzizim Şamil, qəfil ağır xəbərindən elə sarsılmışam ki, məzarın başında nə deyəcəyimi bilmirdim. Bu dəhşətli, bütün vücudumu buz

nəfəsi ilə titrədən kədər in caynaqlarından özümü xilas edib, sən inlə ilk tanış olduğum günləri – 1955-56-cı illəri xatır- lamağa çalışıram. O zaman dos tun Zeynal Məmmədovla indiki İstiqlaliyyət küçəsində görüşdük. Sabirin heykəlinin yanındakı oturmaqlarda əyləşib söhbət etdik. Bizə oxuduğun şerləri xatırladım – «Bəs imdi» və «Çəkər». Hər iki şerindən yadımda qalan m israları xatırladım.

Gözəl, hüs nündəki o gözəlliyə,
Baxsa gül-çiçək də xəcalət çəkər.
Bəs onda de görüm, bu yazıq canım,
Mən sənə baxanda nə halət çəkər?

...Amandı Şamili eyləmə zayı,
Gözün can almağa hamıdan qayı.
Mən də canalanam deyən Əzrayıl,
Bircə baxışından xəsarət çəkər.

Mənə birdən elə gəldi ki, 50 il xəsarət çəkib kənar gəzən Əzrayıl axır ki, səndən hayfını aldı. Bəlkə də o m israları yazmasaydın sən pəhləvan sağlamlığı nla yüz yaş ın əlin sığacaqdın!..

Əzizim Şamil, sən in həyatdan, yaradıcılıqdan belə tez ayrılmağ ın bu gün Kəlbəcər itkisi kimi ağırdır!

Kəlbəcəri geri qaytarmağa gümanımız var. Ancaq biz Şamili geri qaytara bilməyəcəyik! Buna görə sən in ağır kədər in mən i belə dərindən sarsıtdı.

Bu ağır düşüncədən yenə özümü bir təhər çıxarıb «Bəs imdi» şerindəki aşağıdakı bəndi xatırladım:

Dost seçmişəm mən özümə zəhməti,
Yurdümüzün boldu varı-neməti.
İstəmirəm haram malı, dövləti,
El-obanın məhəbbəti bəs imdi!

Şamil, sən xalqımız, Vətənimiz, doğma Azərbaycanımız üçün şair kimi, alim kimi, tədqiqatçı kimi, dilçi, riyaziyyatçı, mütərcim kimi çox iş gördün. Folklorumuzun tədqiqatı üçün də əzəmətli zəhmətin heç vaxt unudulmayacaq! Biz sən in vaxtsız itkini çəkdiy in böyük zəhmətlə, el məhəbbəti ilə xatırlayaraq təskinlik tapacağıq!

Səni el-obanın, dostlarının, övladlarının böyük məhəbbətilə
xatırlayıb qəlbimizdə yaşadacağıq.

Baxışa sığışmır axar-baxarı,
Yayın yaxasından düşmür baharı.
Ağarır köksündə min ilin qarı –
Dəlidağ vüqarı Kəlbəcərdədir!

Şamil, biz sənə elə-belə Dəlidağ demirdik, deyəcəyik. Dəlidağ
olduğunu bildirdik!

20.05.2005

*Ahmedə Hepo
Nivğskarə Kurd*

PİRA HEMYAR

Jıyanêda ew mîrov hetabe gava vê gerdûnêda kê m, zêde dijî û pey
xwe kirinên qenc dihêlê. Lê mîrov jî hene di jîyana xweda kirinên qencra
tevayî rêçên nûh dide vekirinê, bona mîrovayê dixuliqîne, ser surên
sergiti vedike. Vi alida helbestvan, ulumdar, lêkolivan, wergervan Şamilê
Selîm (Şamil Esker Delîdax) hetabe.

Şamilê Selîm çawa helbestvan û ulumdar bi nav-denge. Hetanî naha
30 pirtûkên wî hatîne weşandinê. Nava wanda pirtûkên usa hene cara
yekemî jî behrê pê nûsa wî xuliqînê. Jî wan em dikarin jêrê navê çend
pirtûkan bikişînin:

-«Ferhenga mişarên zîmanê Azerbaycanê», «Helbestên hevdeng»,
«Ferhenga Kurdî-Azerbaycanî, Azerbaycanî- kurdî û mişarên zîmanê
kurdî», «Ferhenga mişarên zîmanê Azerbaycanê», «Helbestada
nûh demî», «Ferhenga zîmanê Azerbaycanî ya helbestaye hevdeng» (du
pirtûk), «Ferhenga giliyên xuliqî» û yên mayîn.

Pêwîste ewê yekê bigihîne xwendevana, gava van pirtûkan ronahî
dîtinê, wêjezan, zîmanzan, rexnevan û ulumdar derbarê her pirtûkeke
Şamilê Selîmda gotarên bi zaniyarî nivîsîne û her yekê di hîndava xweda
pêşniyar kirine navê doktorê filologîyê, hêjayên bilind bidine wî.

Şamîlê Selîm bona pêştacûyîna wêje, dîrok û zimanê kurdî kirînên hêlê kirîne. Azerbaycanêda bûye kolling lêdanê kurdnasîyê û kurdzanîyê!

Helbestvanê navdar sala 1968-a derbarê efrandarîya helbestvanê kurd Cîgerxwîn da disêrtasîya parastîye û navê ulmê filologîyê stendîye. Bona xwendevanên Azerbaycanê efrandarî-poyêziya Cîgerxwînva bibîne nas Şamîlê Selîm derbarê helbestvanê şorêşger da pirtûka xweye bî navê «Helbestvanê gel» dide weşandinê.

Sala 1976-a Şamîlê Selîm gaveke bi culet davêje û poyêma klasîkê wêjeya kurd Ahmedê Xanî, ya naveyan «Mem û Zînê» werdigerîne bi zimanê Azerbaycanî û bi deh hezar tîrajîva dide weşandinê. Deng-besê vê wergera Şamîlê Selîm jî Azerbaycanê der jî bî hêjayeke bilindva tê bihîstinê. Awa, li Îraqê Şukrî Mustafa sala 1977-a dî rojnameya bi navê «Îraqê»-da hejmara 8-da gotara xweye «Poyêma Ahmedê Xanî- «Mem û Zîn» bî zimanê Azerbaycanî» – da dinîvîse, wekî salên 70 da wêjezanê kurd Mehemed Emîn Bozeraslan «Mem û Zîna» Ahmed Xanîyê nemir wergerandîye ser zimanê tirkî û ew bi kurdî- tirkî bî bedewî daye weşandinê. Gava min ew xwend û xwe-xwera got: -Xwezila ev xwesteka bi zimanê gelê dunyayê, taybetî bî zimanê gelên cîranên kurdan bahata wergerandine?» Dema «Mem û Zîn» bi wergera Şamîlê Selîm dikebe destê wî, ew awa dinîvîse:- Ey gel! «Mem û Zîn» xwesteka Ahmedê Xanî bûyê û helbestvan Şamîl Eskerov ew bî nêtkûrîya helbestva wergerandîye. Ey ewladno, hûn bî xwe bêjin, ev çîye? Ew kare, kar! Ne heneke!»

Wê şûnda Şamîlê Selîm helbestên helbestvanê kurd Elîyê Evdilrehman werdigerîne û sala 1975-a pirtûka bî navê «Sîyanet» dide weşandinê.

Şamîlê Selîm ji 50 helbestvanên kurdan helbest wergerandîye zimanê Azerbaycanî û kovar, rojnameyên cuda-cuda da daye weşandinê. Çawa minak dikarin helbestên helbestvanên kurd Baba Raxî Hemezanî, Elî Hererî, Feqîyê Teyran, Melle Cizîrî, Abdulla Goran, Cîgerxwîn, Osman Sebrî, Gondî û gellekên mayîn.

Pêwîste bi şêkirdarî bine ser zaran, wekî Şamîlê Selîm derbarê dîroka kurdên li Azerbaycanê, derbarê kevneşopî erf-edetê wanda çendî-çend gotarên bi ulmî nivîsîne û wana çapamenîyêda ronahî dîtine. Van gişkara tevayî helbestvanê xwedanê dayîna mezin Şamîlê Selîm bî kurdî jî helbest efirandîne. Ji wana hînek dî rojnameya «Dengê kurd»-da, pirtûka derbarê 70 salîya wîda hatîne weşandinê.

Xwendevanên hêja! Ev pirtûka destê weda ya, ku hatîye navkirinê «Pira hemyarîyê» ya Şamîlê Selîme yekeme, ku bî kurdî ronahî dîtîye. Pirtûkêda bi dehan helbesên helbestvanên Azerbaycanê cî-warkirinê. Ewê jî bêjim badilhewa nîne, wekî navê pirtûkê hatîye navkîrînê «Pira hemyarîyê». Ew rewayî dostiya herdu gela-Azerbaycanê-Kurdan bûye. Awa, Şamîlê Selîm helbesta xweye bî navê «Kurd ji Azerî»-da dibêje:

Bi nav-nîşanin,
Bi hezar janin,
Yek dil, du canin,
Nas bûn wandarî,
Nayê behadîn,
Kurd ji Azerî.

Vê pirtûkêda gellek dilokên mamoste Şamîlê bî kurdî efrandirê cî girtine. Jî dehan, jî sedan minakek:

Çavên me gur kanîye,
Derdê welat zanîye.
Bi serê me dijminan,
Hezar listîk anîye.

Malê bavan şewtîye,
Derdên usa kê diye?
Bi dilê min le berdin,
Hezar sale ew tîye.

Pirtûkêda du poyêm hatine weşandinê. Yek hatîye navkirinê «Kurd û Kurdistan». Dîroka kurdan, ya welatên wan ber çavên xwendevanra tê derbaz dîbe.

Neyar-dil camad,
Bûye wek esyad,
Nêçîre akrad.
Bindeste nijad,
Tune qasek Şad.

Tu bûyî Şeddad,
Ewladên heddad.
Bibe pêşîvan,
Kurd û Kurdistan.

Poyêma dîne «Dilar çima girîya»-ye. Mîjara wê pîr hewaskare. Mêrxasê poyêmayê Dilar yeko-yek kurên xwe dişîne şerê bona azaya Kurdistanê. Ewana hatinê kuştinê Dîlar nagirî, lê gava kure wîyî dawîyê şêrda bi mêrxasî tê kuştunê, ew digirî. Der-cîran wîra dibên awa dertê te tenê kurê xweyî biçûk hîzkirîye, lema jî digirî. Dîlar bî bilndayî dibêje:

-Na! Ez bona wê yekê digirîm, wekî îdî ewledên mîn tunenin bişînîme şêr.

Helbestên helbestvanda pira dostiyê, biratîyê cîkî berbi çav digire. Ew bi bedewî dintirîne û daxweza helbestvan ew, wekî gelên cîran fars, ereb, tirk kurd û yên mayîn bî aşîfî bijîn.

Me jorê da kîvşê, wekî pirtûkêda helbestên helbestvanên eyan Nîzamî Gencevî, Mehemed Fuzulî, Qetran Tebrîzî, Şah Îsmayîl Xetayî û yên mayîn bi hostakîke mezinva wergerandîye.

Minak:

Ger tu bike qoncal bizan, rindayî,
Dîsa vedigire, nabe undayî.

Li warek, li textek du şah cî nake,
Kalanekîda du şûr nikar cî bike.

Ez wer teyir ninim bigire her lez,
Ji her dumeqeskek bedxû nabim ez.

Kes dujûnî bike bi merîkek çe,
Derdikbve bi ber, bi vala naçe.

Em bawer dîkin beqî keda Şamîlê Selîm, helbestên werger, wê hîzkîrîna wêjeya Azerbaycanê di nava gelê kurda daha jî bide zêdekirinê. Dema me ev serbêjî dinîvî helbestvanê xwedanê zanebûna kûr nexweşe, lê ew dîsa karê dike, bi wergerêva mijûle. Helbestvan dî nava jîyana xweda tîmê bûye çêkirdarê pira dostîya herdu gelan.

Dawîyêda heqîkê jî bînîme holê. Eva 40 salî zêdetîre ez Şamîlê Selîm nas dikim. Ewî di Azerbaycanêda him kurd daye naskîrinê, him kurdzanî daye kûrkîrinê. Wekî bêjim ew hey bona serketina gelê xwe, bona dostîya gelan jîye, nivîsîye, efiradîye, nitirandîye emê tu cewtîya nekîn. Ew tîmê dûrî şera, neheqîya bûye. Armanca wîye here mezin ew bûye, wekî Kurdistan azabe, hemû gel mîna bîra bijîn.

Adar, sala 2005-a.

*Oqtay Rza
Şair*

Əbədiləşdi...

Əziz Şamilimizdən həmişəlik ayrılmağımızın 40-cı günü də gəlib çatdı. Daha sonra il, sonralar illərin karvanı ötüb keçəcək. Fəqət Şamil Əsgər Dəlidağ daim anılacaq, xatırlanacaq, yaddaşlardan çıxmayacaq.

Adətdir-ağır itki üz verəndə o adamın həyatı ilk tanışlıq çağından axır məqamlaradək gözün önündə kitab kimi vərəqlənir.

...Mən onu birinci kərə 1970-ci ilin yayında öz müqəddəs dədə-baba diyarında görmüşdüm. O vaxtı API-nin tələbələri ilə təcrübə keçirdim yeraltı zəngilliklər, yerüstü gözəlliklər məskəni Kəlbəcərdə. Şamil müəllim Kəlbəcərin təkrarsız mənzərələrini mənə və gələcəyin pedoqoqlarına göstərməkdən zövq alırdı. Onun bələdçiliyi ilə görə bilmişdik İstisuyu, Taxta yaylağını, Ceyran bulağını, Ala gölü, «Daş qartalı»...

...İki il keçdi. Ecəzkarlıq məkanına yenə yolum düşdü. Sən demə Şamil Əsgər şair, alim, tanınmış ziyalı, həm də rəssam imiş. Stenddə portretimi görəndə fərəhlənib kövrəlmişdim də diqqətinə, alicənablığına görə.

... Bir dəfə varlığını sarsıdan bəd xəbər eşitdim: maarif, mədəniyyət fədaisini ləkələyib həbsxanaya salmışdılar. Xalacdakı zindanın qənsərində vücudum daşa dönmüşdü. Nəhayət icazə alıb görüşdüm onunla. Bir neçə dəqiqəlik fürsətdən istifadə edib xeyli dərdləşdik.

...Birbaşa Kəlbəcərdən gəlmişdi X.L.Ulutürkün qəhrəman balası Təbrizin yasına. Qulağıma pıçıldadı: «Dəhşətin böyüyü yaxınlaşır. Kəlbəcər göylərində hər gün silahla-quldurla dolu vertolyotlar uçuş İrəvandan Dağlıq Qarabağa. Hakimiyyət mürgüləyir. Qarşısını alan yoxdur bizi fəlakətə sürükləyənlərin...»

... Akademiyanın böyük salonunda qoyulmuşdu müdrik Qasım Qasımzadənin cənazəsi. Vidalaşanların ön sırasında Şamil bəy dayanmışdı; mərhumun amal-əməl-məslək sirdaşı tək gözündə yaş, sözündə alov vardı. Kürsüdən söylədiklərindən bir haşiyə: - Sabah döyüş meydanına yollanmağa hazıram. Milli ordunun əsgəri, partizan alayının komandiri olmaq istəyirəm! Sərəncam lazımdır, sərəncam!

... 75 yaşı qeyd olunurdu tədbirlər mərkəzində – Yazıçılar Birliyinin Natəvan adına poeziya klubunda. O qədər iştirakçı var idi ki, hətta ayaq üstündə durmağa yer tapılmırdı. Axırncı sırada, lap küncdə əyləşmişdim. Ustalıqla idarə edirdi Şamil Əsgər məclisini qüdrətli sənətkarımız Söhrab Tahir. Söz alıb ürəkdən danışmaq həvəsim yaranmışdı. Lakin natiqlərin sayı-hesabı artdığından tərəddüdlü idim. Beş saatlıq toplantının sonunda Şamil Əsgərin əlinin hərərətlə sıxıb üzündən öpdüm. Soruşdu: - «Sən də burada imişsən. Bəs niyə söz demədin? Görseydim, səni özüm dilləndirərdim...»

... 2004-ün bir payız axşamında telefon səsləndi. Dəstəyi götürdüm. Şamil müəllimin səsinə eşidib bərk sevindim: « Ay sən 70 yaşın mübarək! Bağışla, yığıncağa gələ bilməmişəm. Amma təbriknaməni şeirlə yazmışam. Oxuyum, qulaq as, kağız-qələm götürüb yaz...»Altı bənddən ibarət lirik, səmimi, xeyirxahlıqla dolu qoşma o dəyərli anların ən ülvü yadigarıdır!

Torpağa qarışmağının üçüncü günü. Mərasimə mindən çox Şamillsever gəlmişdi. Din xadimlərinin yanıqlı ifadələri, ziyalıların, ədəbiyyat və elm nümayəndələrinin çıxışları ilə növbələşirdi. İsdədədlı həmkarım Mürvət Qədimovlu Həkəri də qısa, ancaq təsirli danışdı. Dözümlü şairimizi oturduğu yerə qayıdanda birdən höknürmək tutdu; gözlərindən süzülən yaş Kəlbəcərdəki «Ağlayan qayaları» xatırlatdı. Onu ovundurmağa çalışdım. Kədərli yazımı misralarla tamamlayıram:

Təzadlı gündə var, təzadlı an da,
Zamansız, məkansız qurulub çadır.
Məzarı Əhmədli zeytunluğunda,
Ruhusa Kəlbəcər səmasındadır.

Köçsə də dünyadan Şamil Dəlidağ,
Xeyirxah, mərd adam Şamil Dəlidağ,
Sözü addamlayır bizimlə birgə,
Gedirik sabaha sıx cərgə-cərgə!
Bakı, Güneşli. 19.06.2005

***Hikmət Mahmud
Şair, professor***

Dəlidağa dağ çəkdi Şamil Dəlidağ itkisi

Amansız ölüm böyük şəxsiyyət, gözəl ziyalı, istedadlı şair, tanınmış alim, bacarıqlı ictimai xadim və sözün əsl mənasında çox qiymətli bir insanı aramızdan qopardı. Ölüm amansızlıq etsə də Şamil Əsgər Dəlidağ insanların qəlbində daima yaşayacaqdır. Şamil Əsgərov ensiklopedik biliyə, istedadlı qələmə, həssas bir qəlbə malik yaradıcı ziyalı idi. Onu nəinki Kəlbəcər camaatı, habelə bütün Azərbaycan və onun hüdudlarından kənarda sevirdilər. Onun şəxsiyyətinə, elminə, istedadına yüksək rəğbət və hörmət bəsləyirdilər. Şamil Əsgərov öz zəhmətilə ucalan, doğma xalqına qeyrətlə xidmət edən müdrik bir insan və ağsaqqal idi. Adi müəllimlikdən Maarif müdirliyinə və rayon İcra Komitəsinin sədri vəzifəsinə qədər ucalan Şamil Əsgərov daima insanların qayğıkeşi, xeyirxahı və yardımcısı olmuşdur. Xüsusən də ehtiyacı olan insanlara Şamil müəllim daima öz kömək əlini uzatmış, onların qayğısına qalmışdır. Şamil müəllim öz elinə-obasına vurğun bir insan idi. Kəlbəcər rayonunda onun şəxsi təşəbbüsü və zəhmətilə yaradılmış möhtəşəm tarixdiyarşünaslıq muzeyi nəinki keçmiş Sovet alimlərinin, ziyalıların, hətta dünya alimlərinin də diqqətini cəlb etmişdir. Xarici alimlər bu muzeyi dünyüanın ən möhtəşəm və ən zəngin muzeylərindən biri kimi qiymətləndirmişdilər. Bunları Şamil Əsgər Dəlidağ öz alın təri və qabarlı əlləriylə, qəlbinin hərarəti və vətəndaşlıq qeyrətilə qurub-yaratmış və ərəşəyə gətirmişdir. O, neçə-neçə insanlara sanki həyat vermiş, onları ev-eşik sahibi etmişdir. Doğulduğu Kəlbəcər torpağını nəinki Azərbaycana, habelə bütün dünyaya tanıtmışdır. Şamil

müəllim ixtisasca riyaziyyatçı idi. Riyaziyyat elminin sirlərinə yiyələnmişdir. Ancaq o, tanınmış ədəbiyyatşünas alim və qüdrətli qələmə malik şair idi. Eyni zamanda geologiya elminin sirlərini də bilirdi. Kəlbəcər rayonunda intişar tapmış faydalı qazıntı yataqlarını, onların yerləşdiyi yerləri, habelə bu yataqların mineroloji, kimyəvi xüsusiyyətlərini və tətbiq sahələrini geoloqlar səviyyəsində bilirdi. O, zəngin məlumatlı ziyalı idi. Məhz bu bacarığı onda hiss edən dünya-şöhrətli geoloq-alim, akademik Mirəli Qaşqay ona geologiya sahəsində elmlər namizədi dissertasiyasını müdafiə etmək üçün mövzu təklif etmişdir. Lakin Şamil müəllim bundan imtina etmişdir: «mən diplom üçün yox, öz doğma xalqıma biliyimlə, bacarığımla, zəhmətimlə xidmət etmək istəyirəm» demişdir. O, həmişə belə də edirdi. Şamil müəllimin elmimizdə, poeziyamızda, ictimai sahə və şəxsi həyatında saysız-hesabsız silinməz izləri var. Şamil Əsgər Dəlidağ çox sədaqətli və etibarlı dost idi. Dostlarını həmişə arayıb-axtarar, xüsusən də çətin məqamlarda onların köməyinə yetərdi, onlara kömək əlini uzadardı, onlarla öz qəlbinin hislərini bölüşərdi. Şamil Əsgər Dəlidağ ömür tarixində öz həyatını əsl insan kimi yaşadı. O, böyük şəxsiyyət, tanınmış şair və müdrik ağsaqqal kimi həmişə qəlbimizdə əzizlənəcək və ürəklərdə əbədiyaşar olacaqdır. Ulu Tanrıdan Şamil müəllimə qəni-qəni rəhmət diləyirəm.

Ürək batıbdır qəmə,
Haray salıb aləmə.
Şamil köçübdür demə
Bu obadan, bu eldən,
Ayrı düşdün qəfildən.

Şəxsiyyəti, ad-sanı
Bürümüşdü hər yanı.
Şamil kimi insanı,
İtirmək dərdi-sərdi,
Hər kədərdən betərdi.

İstedadı bəyandı,
İnsanlığı əyandı.
Saf idi eşqi, andı
Xalqın sevən o insan,
Unudulmaz heç zaman.

İbrahim Həbibov
Professor

Üç görüşün tarixçəsi

Şamil müəllim ilə mən üç dəfə görüşə bilmişdim və bu görüşlər arası bir neçə telefon danışığımız olub. Əslən Kəlbəcərdən olan və bizim kafedrada işləyən texnika elimlər namizədi Osman Mirzəyevlə tez-tez Şamil Əsgərov, onun yaradıcılığı, fitri istedadı, insanpərvərliyi və Azərbaycan torpağına olan məhəbbəti haqqında söhbətlər edərdik. Bu söhbətlərimizin birində mən Şamil müəllimi görmək arzusunda olduğumu Osman müəllimə bildirdim və bu görüşün Bakının gözəl guşələrinin birində, Şamil müəllim üçün əlverişli olan vaxtda təşkil etməsini ondan xahiş etdim. Söhbətdən az sonra, dəqiq yadımdadır, 2001-ci ilin iyun ayının 6-sı idi, mən kafedranın gündəlik işləri ilə məşğul idim və birdən iş otağımın qapısı açıldı. Otağa Osman müəllimlə birlikdə iki nəfər də daxil oldu. Gözlərimə inanmadım! Bunlardan birisi Şamil müəllim, digəri isə onun yaradıcılığının tədqiqatçısı olan Mürvət Qədimovlu idi. Onun bu böyüklüyünün qarşısında mən özümü itirmişdim. Mənim çaşgınlığımı görüb əl uzadıb salamlaşdı və Mürvət müəllimi təqdim etdi. Sonra mənə dedi ki, haqqınızda Osman müəllim mənə çox danışib, Sizinlə tanış olmağa və minnətdarlığımızı bildirməyə gəlmişik. Bir saata yaxın söhbətimiz oldu və sonda «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan Gülüstani» kitabının mənə hədiyyə edərək, özünə məxsus olan şəkildə kitabın ilk səhifəsində üç bəndli şerini xatirə olaraq yazdı.

Şamil müəllimlə ikinci görüşüm Azərbaycan yazıçılar birliyində, onun 75 illik yubileyində olmuşdu. Son zamanlar xəstə yatırdı və bu görüşə də yataqdan durub gəlmişdi. Onunla Yazıçılar birliyinin giriş qapısında görüşdük. Gül dəstəsini ona uzadaraq təbrik etdim. Minnətdarlığını bildirdi və qolumdan tutaraq məni içəriyə dəvət etdi. Yazıçılar birliyinin pilləkənlərini asta-asta qalxdıqca o, mənim və ailə üzvlərimin səhhəti haqqında maraqlandı, işdəki vəziyyətlə bağlı suallar verdi. Mənə imkan vermirdi ki, soruşum: Siz necəsiniz? Başa düşürdüm ki, o, bilərəkdən belə edir, çünki o da, mən də onun necə olmasını çox yaxşı anlayırdıq. Mən bu yubiley mərasiminə gələndə mütləq çıxış edəcəyimi planlaşdırmışdım. Təntənəli mərasim başlayanda hiss etdim ki, bu çox çətin olacaq. Çünki, Şamil müəllimi yaxından tanıyanlar,

dövlət rəsmiləri, deputalar, elm və mədəniyyət xadimləri, bu günün sorağını eşidib gələnlər o qədər idilər ki, və onları mənəvi haqqı mənə nisbətən daha çox idi. Ondaca qərara gəldim ki, Şamil müəllimə məktubla müraciət edim. Bir müddət bu məktub üzərində düşünürdüm. Ona nə yazacağımı götür-qoy edirdim. Son olaraq Ona məktub yazdım. Kompüterin arxasında əyləşərək çoxdan yazmaq istədiyim məktubu bir nəfəsə yazdım və Osman müəllimdən xahiş etdim ki, imkan daxilində bunu Şamil müəllimə çatdırsın. Nəticə gözlənilməz oldu, həmin gün axşam vaxtı, təxminən saat 9-10 arası Osman müəllim mənə zəng edərək dedi ki, məktubunuzu Şamil müəllimə çatdırmışam və o, indicə mənə zəng edərək məktubunuza yazdığı şəri mənə diktə etdi, eyni zamanda evinə dəvət etdiyini sizə bildirməyi xahiş etdi.

Mənim Şamil müəllimlə üçüncü və sonuncu görüşüm onun evində oldu. Bu görüşə Milli Məclisin deputatı Şahlar Əsgərov, Osman müəllim və mən birlikdə getmişdik. Artıq Şamil müəllimin səhhətində ciddi problemlər yaranmışdı. Buna baxmayaraq Şamil müəllim işdən, yazmaqdan, dilimizdə və ədəbiyyatımızda olan problemlərdən danışdı, Böyük dərdi – Kəlbəcərdən söhbət saldı. Sağlamlığı ilə bağlı əzab və ağrılardan bir kəlmə belə danışmadı. O danışdıqca onun gördüyü işlər, yazdığı kitablar, onun vətəndaş mövqeyindən etdiyi çıxışlar və dediyi fikir mənə bir suala cavab tapmağa çağırırdı: Əgər bizim hər birimizdə Şamil müəllimin qeyrətinin, vətən məhəbbətinin, yazıb yaratmaq eşqinin, paklığının bir zərrəsi, bir hissəsi, bir parçası və bir damcısı olsaydı nə torpaq itirərdik, nə şəhid verərdik, nədəki özgə yardımına möhtac olardıq.

Aşağıda mənim Şamil müəllimə yazdığım məktubu və onun cavab olaraq yazdığı şəri yada salaraq demək istəyirəm: Allah sizi rəhmət eləsin, Şamil müəllim.

Hörmətli Şamil müəllim!

Mən Tanrıma şükürlü bir insanam. O, mənə çox şeyi bəxş edərək zəhmətkeş və təmiz əqidəli valideynlər, vəfalı qardaşlar, gözəl ailə, vətənpərvər övladlar, etibarlı dostlar, sevimli peşə və insanların hörmətini və məhəbbətini vermişdir. Ancaq Ulu Tanrım bu sıraya Kəlbəcəri görmək, oraları ziyarət etməyi imkanını salmayab. Mən Azərbaycanın bu dilbər guşəsini öz gözələrlə görmədiyim üçün çox heyifislənirəm və özümü çox qınayıram. Bəlkə də cəhd etsəydim Ulu Tanrım məndən bu arzunu öz səxavətindən əsirgəməzdi. Deməli, günah özümdədir. Çox vaxt insan xırda, yetərinəcə mənə kəsb etməyən işlərə o

qədər vaxt ayırır ki, ətrafındakı gözəllikləri görüb duya bilmir. Görmək istəyəndə isə artıq gec olur. Bax, mənim Kəlbəcər həsrətim də belə yaranıb. Ancaq, bir təsginliyim vardır. Mən Kəlbəcəri, onun təbiətini, insanlarını, yerli adət-ənənələrini Sizin kitablarınızın köməkliyi ilə tanıya bilmişəm və bu torpağa o qədər vurulmuşam ki, onu görmək arzusu bütün digər arzularımı və istəklərimi üstələyir. Sizin kitablarda mən Ayıkilsə bulağından, Daşbulaqdan, Qızlar bulağından, Sərin bulağından və adlarını çəkmədiyim otuz mindən artıq bulaqlardan və çeşmələrdən su içmişəm. Ağdaban, Ağqaya kəndlərindən keçib, Başlıbel, Qanlıkənd, Qılınclı kəndlərinin ağsaqqalları və ağbirçəkləri ilə söhbətlər edib, dədə-baba adətlərimizdən xəbər tutub, min illərin tarixini yaşamışam. Dəlidağın qoynunda bənövşə çayı içə-içə yüz yaşlı qocanın cavan oğlan kimi xam atın belinə qalxıb səyirtdiyini seyr etmişəm. Qayalıqlar üzərindəki cığırılarda ehtiyatla addımlayaraq «Lök» qalasına çıxmışam, oradan Lev çayını və onun ətrafına göz yetirmişəm. Cəmər və Qaraçanlı qayalarından qıvrılıb axan Tərtər və Tutqu çaylarını gözü dolusu süzmüşəm. Bu gün qan ağlayan Kəlbəcərin Moz, Ağcakənd, Çəpli, Qamışlı və digər yaşayış məntəqələrində yerləşən qədim abidələrin yanından qürur hissilə keçərək, ulu babalarımızın ruhuna dualar oxumuşam. Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Aşıq Qurban və onun oğlu Aşıq Şəmşirin yaşadıkları evlərin divarlarına üzümü söykəyib, işlətdikləri dəyirmanın daşlarına, çaxçağına əl çəkmişəm.

Şamil müəllim, Kəlbəcər dərdi və yanğısı mənim qəlbimdə soyumaq bilmir və bilməməlidir. Bu dərdin ağrısı və onun əlacı Sizin mənə bağışladığınız «Kəlbəcərin qəm dastanı, viran olan Gülüstanı» kitabınızın ilk səhifəsində yazdığınız şerin misralarındadır. Siz orada yazmısınız:

Kəlbəcər həqiqi Gülüstanı idi,
Bir zümrüd tacıydı Azərbaycan.
Adı dil-ağızda şən dastan idi,
Dərdlər əlacıydı Azərbaycanın.

Abi-həyatıydı otuz min bulaq,
İndi damcısına eli həsrətdir.
Cənnətdə oxşarı olardı ancaq,
İndi düşməndədir, bax, bu dəhşətdir.

Qənim fürsət tapıb cumdu torpağa,
Kürsü davasının olduq qurbanı.
Gərək əlbir olub qaxaq ayağa,
Bu dərdədən qurtaraq Azərbaycanı.

Bəli, Şamil müəllim, ancaq möhkəm iradəmizlə, birliyimizlə, bütövlüyümüzlə, damarlarımızda axan qanımızla biz Azərbaycanı bu bələdan xilas edə bilərik və etməliyik. Ağdam, Xocalı, Cəbrayıl, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın, Şuşa, Fizuli, Qubadlı düşmən tapdağında qalmamalıdır. Bu millətə, bu xalqa «qaçqın və ya köçkün» adı yaraşmır. Bu adlar millətin üzərindən birdəfəlik atılmalıdır, silinməlidir. Azərbaycanı bu dərdədən, bu bələdan biz qurtarmalıyıq. Bunu gələcək nəsillərin ümidinə qoymaq, onların taleyinə yazmaq olmaz! Hər birimizin ürəyində də, dilində də, əməlində də torpaq və onun azadlığı məhfumları həkk olmalıdır. Bunu bizə Şah Xətəinin, Sultan Heydərin, Nəvənin, Vaqifin və minlərlə ruhları bu torpaqlarda dolayan əcdadlarımız bağışlamazlar. Bizim son nöqtəmiz Qarabağdır. Yıxılacaq və ya dursaq, ölsək və ya qalsaq, yansaq və ya sönsek, fərqlənməz, Qarabağ kəlməsi, onun azadlıq fikri və bu azadlığı əldə etmək yolları həmişə beynimizdə, düşüncəmizdə və əməllərimizdə olmalıdır. Görkəmli şairimiz Fəxrəddin Vəzirov bir şeirində yazır:

Varlığı odlara qapananların,
Ağlamaq haqqı yox, gülmək haqqı yox.
Ağdamı, Şuşası tapdananların,
Yaşamaq haqqı yox, ölmək haqqı yox.

Əzizim Şamil müəllim, mən Sizin sağlamlığınız arzulayıram. Arzu edirəm ki, mən də digər bəxtəvərlər kimi Kəlbəcərin üçüncü «Qonaq evi» hesab edilən Sizin evinizin qonağı olum. Bunun üçün Ulu Tanrıdan Bəhmən Vətənoğlunun dili ilə möhlət istəyəm:

Söz öyrənməm ataların sözündən,
Yayınmaram Əzrayılın gözündən
Möhlət allam Allahımın özündən
Torpaqlara qayıtmamam ölməyəm.

Belə niyyətlə, dərin hörmətlə,
25.01.2005

Kamil Həsənov
İqtisad elmləri namizədi,
«Ronahi» Kürd Mədəniyyət Mərkəzinin Sədri,

Bütöv insan

Xatiri və xatiyəsi bizim üçün həmişə əziz olan Şamil Əsgərovun özündən sonrakı nəsillərə örnek olacaq aşağıdakı insani keyfiyyətlərinin təkrar-təkrar şahidi olmuşam: Həddindən artıq sadəlik və mehribanlığının, böyük təşkilatçılıq və işgüzarlığının, səmimilik və qayğkeşliyinin, xüsusi yaradıcılıq qabiliyyəti, ensiklopedik biliyə malik olduğunun, doğma Azərbaycanımıza qırılmaz tellərlə bağlı olduğunun... Öz əslini danmamasının, iki ananın - Kürdün və Azərbaycanın oğlu olduğunu əməli işlərilə sübuta yetirdiyinin...

Şamil müəllim haqqında keçmiş zamanda danışmaq mümkün olmasa da, "ölüm haqdır, çıxmaq olmur əmrdən..."

Kəlbəcər, Dəlidağ neçə vaxtdır qəmgindir, ağlayır. Ona görə ki, yetişdirdiyi övladları onlarla görüşə bilmirlər, dərdlərini deyə bilmirlər. Dəlidağın yetişdirməsi, dağ vüqarlı, dağlar oğlu, Azərbaycanın məşhur şairi, ədəbiyyatşünası Dədə Şamil Kəlbəcərin, Dəlidağın intizarını, qəmini, qüssəsini sanki ürəyində daşıyırdı. Bu ağır qəm, qüssəyə Dədə Şamilin ürəyi dözmədi. Dəlidağla görüşə bilmədi. 20.05.2005-ci ildə Dəlidağ, Kəlbəcər intizarı ilə dünyasını dəyişdi. Onun ürəyinin istəyi, hərəti yenə də bizim hamımızı Dəlidağın harayına çağırırdı. Hamımız qəmgin, acı göz yaşları axıdırdıq.

Mən dözə bilmədim. Dədə Şamilin istirahət və iş otağına ürək yangısı, ürək intizarı ilə baş çəkib hönkür-hönkür ağladım. Dədə Şamili səsimə səs verməsi üçün haraylayıb çağırdım. Dədə Şamil səsimə səs vermədi. Lakin qəlbən mənə dedi:

Gəl yanıma, gələndə ağlama,
Yanıma gələndə gül, - dedi.
Əlini mənə uzadıb gəl dedi.
Dəlidağı mənsiz görəndə,
Ağlama, gül, - dedi.

Şamil Əsgərov sözün tam mənasında sadə, səmimi və gözəl insan idi. Tanrı insanı yaradanda ona insana xas olan xüsusiyyətləri bütövlükdə vermir. Nəyisə az verir, nəyisə əlini qısa-qısa verir. Lakin Şamil müəllim bütöv və tam insan idi. Allah-tala ona qarşı çox səxavətli olmuşdu, ona hər şeyi vermişdi. Ensiklopedik bilik, düzlük, saflıq, təmizlik, dözümlü və dəyanət. Bunların hamısı birdən az-az insanlarda təsadüf olunan xüsusiyyətlərdir.

Yaxşı yadımdadır, keçən əsrin 60-70-ci illərində Şamil müəllim yay aylarında hərdən Laçına gəlirdi. Bu gəlişi və qarşılanmanı sözlə söyləmək çox çətindir. Xalq müsəllah əsgər kimi onun hüzuruna çıxardı. Hər yerdə toy-büsat qurulardı. Onu evində görmək istəyənlər növbəyə durardılar. Qocalar-cavanlar yallı gedər, onun hər gəlişi toy-bayrama çevrilirdi.

Təsadüf elə gətirib ki, mən Kəlbəcərdə Şamil müəllimin evində qonaq olmuşam. Tam məsuliyyətlə deyirəm ki, Şamilin evi o evlərdən idi ki, orada nazir də, çoban da, ziyalı da, fəhlə də eyni cürə qarşılanardı, onlara eyni qulluq, eyni qayğı göstərilirdi.

Şamil müəllim ilə yaxın tanışlığım isə Laçın və Kəlbəcər camaatı qaçqın düşəndən sonrakı vaxta təsadüf edir. Biz onunla 12 ilə yaxın dostluq etdik. Demək olar ki, bir yerdə işlədik. O bizim «Ronahi» mərkəzinin mətbu orqanı olan «Kürdün səsi» qəzetinin baş redaktoru işlədi.

Şamil müəllim çox tələbkər bir insan idi. O yalanı sevmirdi, riyakarlarla düşmənçilik edirdi. Bəzən müxalif yönümlü qəzetlərdə ona və mənə yersiz və qərəzli hücumlar olurdu. Mən bu vicdansızları, zəti qırıqları asıb kəsib, qisas alacağımı deyirdim. O isə gülümsəyib «səbrli ol» deyirdi, onların dürüst, təkzibolunmaz faktlarla layiqli cavablarını verirdi.

Şamil müəllim Azərbaycanımızı doğma canı qədər sevirdi. O, Kəlbəcərsizlikdən sözün həqiqi mənasında solub-saralırdı. Elə onu aramızdan tez aparana da torpaq dərdi, torpaq həsrəti oldu. Yoxsa dağ vüqarlı, polad kimi möhkəm olan bu insan bəlkə də yüz il yaşayardı.

Mən Şamil müəllim ilə Azərbaycanın rayonlarını gəzmişəm. O cəzəli həmsöhbət, səmimi yoldaş idi. Xüsusi təmtəraq xoşlamaz, insanları qayğılandırmaqdan qaçardı. İstərdi ki, iştirak etdiyi məclislər

sadə və səmimi olsun. İsrəfçılığı xoşlamazdı. Sadəlik və səmimilik onun qəlb açarı idi.

Şamil müəllim həmişə gənclərimizin Azərbaycançılıq ruhunda tərbiyə olunmasına çalışdı. Onun Azərbaycana həsr etdiyi cəzəl şerlər xalq arasında böyük hörmət qazanmışdı.

O doğma kürd xalqının qəhrəmanlığı, düzlüyü, sadəliyi və sədaqətliyi ilə öyünürdü. O əmin idi ki, Azərbaycanda doğulub boya-başa çatmış hər bir kürd bu diyarı canından əziz tutur və bütün millətlərlə qaynayıb qarışdığı üçün fəxr edirdi.

Şamil müəllim ailəsinə, övladlarına böyük qayğı və diqqət yetirirdi. Onda böyük bala məhəbbəti var idi. Övladlarına qarşı çox tələbkər idi. Elə bunun təsiri idi ki, onun beş övladı da yüksək təsil almış və cəmiyyət üçün yararlı mütəxəssislərə çevrilmişlər.

Şamil müəllim haqqında qalın-qalın kitablar yazmaq olar. Və o buna layiq bir insandır. Bir ildir ki, Şamil müəllim aramızda deyil. O haqq dünyasındadır və haqqa qovuşub.

Biz onun təsəllisini yazmış olduğu kitablarında və bir də canı qədər sevdii balalarında tapırıq.

Biz Şamil müəllimi canı qədər sevdii, özünə təxəllüs götürdüyü Dəlidağı düşməndən azad edəndə daha çox xatırlayacağıq və bir daha «Allah sənə qəni-qəni rəhmət eləsin, qəbrin nurla dolsun» deyəcəyik.

***Mürvət Qədimoglu Həkəri
Şair-publisit***

Sənziz səninlə söhbətim

Yıxılanda palıd kimi dəy yerə,
Dizlərini bükə-bükə yıxılma!
Elə dəy ki, «ah-vay» desin dağ-dərə,
Ürəyini sökə-sökə yıxılma!

Ömür iki deyil edəsən səhvi,
Əl çirkidir – güdmə qazancı, nəfi.
Dünyanın malına satma şərəfi,
Göz yaşını tökə-tökə yıxılma!

Dağa bel bağlama – vulkan uçurar,
Şamil, verməz ona aman, uçurar.
Qalaya güvənmə – zaman uçurar,
Arxanı ellərə söykə, yıxılma!

Bütün şüurlu ömrünü bu əqidəylə, bu amalla yaşayıb, elə bu əqidəylə də köçdün dünyadan, ustad. Əslində sən bu şerin hələ neçə illər bundan öncə həm övladlarına, həm dostlarına, həm də xətrini istədiyin bütün insanlara nəsihətin, vaxtında qələmə alınmış bir vəsiyyətin idi...

Mən «xətrini istədiyin» dedim və əlbəhəl də düşündüm ki, sən xətrini istəməyən bir adam var idi ki həyatda? Tək-tək bədxahları, əqidəsi çürükləri nəzərə almasaq, bütün insanlar sən palıd, polad, əyilməz əqidənin, mərdliyinin, kişi dönməzliyinin, qətiyyətinin vurğunu idilər və sənle bir gün təmasda olan, yaxınlıq edən hər bir kəs özündə müsbətə doğru bir dəyişiklik, bir çevriliş olduğunu hiss etməyə başlayırdı...

Məni də sənə yaxınlaşdıran, hələ özünü tanımadan sən vurğununa, pərəstişkarına çevirən və nəhayət aramızda ustad-şeyird, bir ata-bala münasibəti yaradan da elə sən yuxarıda misal gətirdiyim «Yıxılma» rədifli qoşman olmuşdur. Şerindəki mənəvi yaxınlıq, kişilik tövsiyəsi, ərlək deyimləri sonradan Səni mənim mənəvi atama çevirə bildi...

«Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə» adlı ağırlı-acılı, nisgilli, haqsızlığa və ədalətsizliyə qarşı bir harayla və üsyanla dolu olan kitabında gedəcək şerləri varaqalayıram. Oxuya-oxuya Səninlə sən dünyanı dəyişməzdən bir gün əvvəlki söhbətlərimizdən həmin bu kitablə bağlı bəzi fraqmentlər gəlib keçir xəyalımdan.

...Səninlə nə qədər söhbətləşib-dərdləşmişdik, bilmirəm, nəhayət gün əyləndə qalxdım. «Sən bir az uzan dincəl, mən isə evə gedim, sabah yenə gələcəyəm», - dedim. Tez dilləndin ki, «sabah yox, bazar günü gələrsən. O vaxta kimi də bir az babatlaşaram, nəşriyyata

verəcəyimiz kitaba bir yerdə bir ön söz yazarıq. Sonra aparıb kitabı nəşriyyata verərsən...»

Onda May ayının 19-u idi. Bazar gününə – ayın 22-ə hələ üç gün qalırdı. O vaxt nə Sənin, nə də mənim aqlımıza gəlməzdi ki, bazar günü mən sizə Səninlə ön söz yazmağa yox, artıq Sənsiz dünyanın üçüncü gününün ağrısını bölüşmək üçün gələcəyəm...

Dəvət etmədinsə də sabahısı gün sənin yanına qayıdası oldum. Bu fani dünyanı tərk etməyin haqqında müdhiş xəbəri eşidib necə yanına süründüm, necə uçdum, heç özüm də bilmədim. Yol boyu özümü inandıra bilmədiyim acı bir həqiqətlə barışmağa tələsdim... Çatmadım. Məni həmişəki kimi ayaq üstə yox, uzanılı qarşıladın. «Ay dədə» fəryadımı, yüzlərlə insan selinin iniltisini və sızıltısını eşitmədin. Yüzlərə tanıdığım və tanımadığım insanların əhatəsində Səni son mənzilə yola saldıq...

Bu gün artıq neçə həftədir ki, aramızda yoxsan. Biz birgə yazmağa qərarlaşdığımız müqəddiməni indi Sənsiz necə yazım? Səni bizdən ayıran 23 gündə 23 saniyə belə sənsiz olmadığımıza inan, Ustad!

İndi də Səninlə üz-üzə oturmuşam. Bircə fərq ondadır ki, qarşımda indi yalnız iş otağımın divarından asılmış portretini, üzgün xəyalını və bir də önümdə qalaqlanan və sanki mənimlə söhbətləşmək istəyən şərlərini görürəm. Səninlə sənsiz beləcə dərdləşə-dərdləşə, söhbətləşə-söhbətləşə bu yazını yazmaq yəqin alın yazımmış mənim...

Şərlərinin arasından qulağıma ətrafı lərzəyə gətirən səsinlə və az qala yarım əsr yaşı olan misralarını eşidirəm:

*Kim deyir ki, bir oğulu
Doğa bilməz iki ana.
Heç uzağa getməyiniz,
Mən timsalam bu gün ona.
Bir anam kürd, bir anam od –
Odlar yurdu Azərbaycan.
İkisinin yolunda da
Göz qırpmadan verərəm can.
Kürd anama sataşanı
Diri-diri soyaram mən.
Od anama daş atanın
Gözlərini oyaram mən!*

Sənin bütövlüyünün, əqidə saflığının, doğrulub boya-başa çatdığın torpağa, orada yaşayan insanlara qarşı olan sevgi və yangının tərənnümü kimi qələmə alınmış bu qəbildən olan aramsız ürək çırpıntılarını hər şerinin misralarında ovcumun içi kimi açıq-aşkar hiss edirəm. Vətəni və Xalqı sevmək haqqında dərs vəsaiti olsaydı Sənin poeziyanın saysız-hesabsız şah beytləri bu dərsliyi bəzəyərdi. Bu cilalı misralara köçmüş fikirlər və duyğular uzun müddət udduğun dağ havası kimi saf, daddığın narzan bulaqlar kimi dup-duru, Ay kimi işıqlı və Günəş kimi hərarətlidir. Son yazılarına diqqət yetirirəm. Ömrün vəfasına inamin azalsa da Allahın mürvətinə min şükür edirsən. Nəsihətlərinin çoxunu artıq vəsiyyətlər əvəz edir. Onları yalnız öz övladlarına yox, hamıya ünvanlayırsan. Ömrünün son günlərində də əqidə dönməzliyinin və yüksək vətəndaşlıq mövqeyinin şahidi oluram. Ömrün boyu yarınmaqdan uzaq oldun, özün demişkən, «arxanı ellərə söykədin, yıxılmadın», böyük hərflərlə yazılan Kişi adını ləyaqətlə daşıdın. «Gündəlik»lərinin son səhifələrindəki növbəti vəsiyyətin diqqətimi cəlb edir:

Hər kürdə edirəm bunu vəsiyyət,
Meydana çıxsa da bəd, qara niyyət,
Onlara verməyin siz əhəmiyyət,
Hər vaxt sadıq olun Azərbaycan,
Doğma ana deyin həmişə ona...

Sənin böyüklüyünün və ucalğının pillələrinə bir-bir qədəm basdıqca zirvələrin Səndən nə qədər aşağıda olduğunu şahidi oluram, Ustad! Səninlə söhbətledikcə vücudun kimi nəhəngliyin də mənə əlçatmaz görünür. El dərdinə Sənin kimi yanan 7 oğul istərdim ki, basılan torpaqlarımızın həyasız düşmənlərdən silib-süpürək. Yalnız Sən olmaq lazımdır ki, dərdin-qəmin ağırlığını bu həssaslıqla misralara köçürəsən və eyni zamanda bu ağırlığa Kişi dəyanəti, ər mətanəti ilə dözə biləsən:

Dərdimin dərdinə dərdim ağlayar,
Qəlbimdə bitibdi, dərdim ağlayar.
Düşməni tapdağında qalib yurd-yuvam,
Dəryadan dəridir dərdim, ağla, yar.

Çox deyirdin «Kəlbəcersiz haqqım yoxdur ölməyə». Zalım fələk bu haqqı Sənə qıymadı. İlyas Tapdığın təbiri ilə desək, Əzrayıl da Səndən azı 50 il öncə yazdığın bənd üçün öz hayıfını aldı:

Amandı, Şamili eyləmə zayıllı,
Gözün can almağa hamıdan qayıllı.
Mən də can alanam deyən Əzrayıl
Bircə baxışından xəsarət çəkər.

Ancaq Əzrayıl həmişə olduğu kimi bu dəfə də namərd çıxdı. Axı Sən ona könüllü olaraq öz doğulduğun torpaqda təslim olmaq istəyirdin:

Özgəsiylə nə işim var,
Əzrayıldan xahişim var:
Vaxtım yetsə, dağa apar,
Al canımı yay səhəri,
Hardan alım Kəlbəcəri?

Bir beytində isə onsuz da Kəlbəcersiz varlığını şübhə altına qoyursan:

Dağa necə uçum, balü-pərsizəm,
Hələlik meydanda şiri-nərsizəm.
Neçə ki yurdsuzam, Kəlbəcersizəm,
Şamil Dəlidağ yox, yalan Şamiləm.

Kimə lənət oxuyum ki, doğulduğun torpağa qovuşmaq arzunu gözündə qoydu Sənin! Bir zaman anan dünyasını dəyişəndə onu sandıqda şəhər torpağına müvəqqəti tapşırdın, ən müqəddəs arzun isə onun nəşini dağlarda qəribsəyən ata qəbrinin yanına köçürmək idi. Çoxları inanmasa da, Sən inanırdın ki, torpaqlarımızı düşmən tapdağından azad etməyi bacaracağıq. Bu arzunu da özünlə apardın və ananın müvəqqəti dayanacağı yanında əbədi sığınacaq tapdın. Və bu yerdə bir cümə axşamı məzarının başında düşüdüklərimdən yadıma düşür:

Hər əsən sərt külək yıxmazdı Səni,
Arzusu, əməli dağ aşan Kişi!
Həvəsin dünyaya sığmazdı Sənin,
Kiçik, dar məzara sığışan Kişi!

...Kəlbəcər həsrəti qəlbin deşsə də,
Doğma yurd qəmiylə qəlbi bişsə də,
Ata məzarından ayrı düşsə də,
Ana torpağına qarışan Kişi!

...Ad-san aldın qeyrət bazarlığında,
Baş olsan da millət yazarlığında,
Dəfn olundun bir kənd məzarlığında,
Fəxri Xiyabana yaraşan Kişi!..

Əslində vətənin torpağı hər yerdə müqəddəsdir, istər kənddə, istər altunlarla bəzənmiş xiyabanlarda. Fəxri Xiyaban da mənə bu dağ boyda itki üçün çox cılız təsəlli ola bilərdi. Sənin böyüklüyün qurub və qoyub getdiklərinlə, yazıb-yaratdıqlarınla, yaddaşlarda və ürəklərə həkk elədiyin mənəvi dəyərlərlə ölçüləcək.

Sən sözün əsl mənasında dayanmadan haray çəkirsən. Torpaq yanğısı ilə qovrula-qovrula milləti «vətən üstə köklənməyə» çağırmaqla yanaşı söz pəhləvanlarını və digər boşboğazları sözdən iş keçməyə haraylayırsan:

Demə el yükünü mən də çəkərəm,
Nə qədər çəkmisən, sən onu göstər.

Və yaxud:

Söyləmə tökərəm düşməni gözüni,
Nə qədər tökmüsən, sən onu göstər.

Sən daim çarpışmadaydın – odla-alovla, şər-lə-böhtanla, zalımlıq və haqsızlıqla, nadanlıq və namərdliklə:

Harınlar min illər xalqı edib qul,
Qızılla, gümüşlə məzələnibdi.
Toyu da nimdaşda keçirib yoxsul,
Öləndə paltarı təzələnibdi.

Yüz insan ömrünə yerləşməyən gördüyün və qurduğun işlərlə öyünməyə haqqın var idi. Lakin Sən son gününə qədər nə qurub-yaratmaqdan, nə də yazıb-yaratmaqdan doymadın. Üç dəfə infarkt keçirən ürəyinin nəbzini tutanda dəhşətə gəlirdim, Sənin həyat eşqi ilə, dayanmadan yaratmaq eşqi ilə döyünən ürəyinin gur vurğuları məni

riqqətə gətirirdi, ustad! Bəli, Sən yaşamırdın, Sən yaradırdın. Yoxsa Ulu Yaradanla bəhsə girirdin? Bilmirəm. «İnsan əli boz tikanı istəsə gülə döndərər» misralarını yazsan da insanın bir «cansız» buğdanı da yarada bilməməsindən təəccüblənirdin...

Sən Ulu Tanrı qarşısında daim hesabat verirdin və ona bəlli olan hər bir şeyi onun bəndələri üçün qələmə alırdın. Yaxşı bilirdin ki, nəyin nəçiliyi, kimin kimliyi onsuz da Allahdan gizli deyil...

Ömrünün yaxın sonunu görsən də belə həyata keçirmək istədiklərinin nəhayətsizliyi qarşısında usanmırdın. Yalnız bu nəhayətsiz arzularını reallaşdırmaq naminə Ulu Tanrıdan imdad istəyirdin:

Mən Şamiləm, Ulu Tanrı özü mənə kömək etsin,
Yer üzündə başqa kəsdən imdad, pənah istəmirəm. – deyirdin.

Sənə üreyinin gur çırpıntılarını və bəzən də pıçıltılarını misralara köçürmək azlıq edirdi. Son günlər üreyinin odunu qoyduğun Diyarşünaslıq muzeyinin ikinci dəfə oyanışı və yaranışı üçün adət-ənənələrimizi yağlı boyalara və gil fiqurlara köçürməkdə davam edirdin. Sən Günəşlə də yarışa girməyə hazır idin, fəqət öz əməllərini zərre hesab edirdin:

Günəş zərrəsinin mindən biriyəm,
Bitsə də zəmidə min dən, biriyəm...

Yaman tələsirdin. Sən zamanla da yarışa çıxmışdın və bir anda yüz ilin işini görmək iddiasında idin:

Şamil, igid olan düşünə döyməz,
Min hünər göstərib özünü öyməz.
Adam var yüz ili bir ana dəyməz,
Adam var yüz ili yaşar bir anda.

Düşünürəm ki, hər hansı bir anında şair dühan bəşəriyyətə şahənə misralar bəxş edə bilibsə və onlar min illər bundan sonra gələcək nəsillərin yaddaşlarına həkk olunacaqsə, bir anda yüz ili yaşamaq möcüzəsi Sənə qismət olub. Bu möcüzənin Sənin təmsalında baş verdiyinə zərre qədər şübhəm yoxdur.

Səninlə söhbətləşməkdən doymuram. Ömrünün qürub çağında da əvvəlki həvəslə coşub çağlayırdın, ustad. Nə həyata, nə insanlara, nə də dostlara olan ümidin qırılmırdı bir an da. Bu gün hansı səbəblərdənsə Sənin cilalı söz incilərinin, sənət gövhərlərinin üstünü mamırlamaq istəyənlərin zamanın sınağında itib-batacaqlarına həmişə əmin idin:

Qoy ruhdan düşməmək olsun hünərin,
Qədri bilinəcək bir gün gövhərin.
Şamil, iş düşər söz əlçimlərin,
Həyatın əyirən cəhəri də var.

Əminəm ki, bu dünyanı şərəfləndirdiyin kimi o dünyaya da meydan oxuya-oxuya şərəfət aparmısan, ustad. Nahaq deməyiblər ki:

Ömür var ki, ölüm qədər zəhərli,
Ölüm var ki, ömürdən də dəyərli.

Sən mənəviyyat və yüksək amallar uğrunda mübarizə şəhidisən. Sən bu şəhidliyə həmişə hazır idin:

Bu Şamilin haqq səsidir:
Dünya insan məhbəsidir.
Əcəl zəhər çəsməsidir,
Hamı ondan içəsidir.

Dünya bu gün sanki yetimlənib Sənsiz, yazıqlaşmış, fəğırlaşmış Sənsiz! Bilirəm ki, uzun müddət dünyamızın ədəbi aləmin qaməti düzəlməyəcək Sənsiz. Sənin kimi ömür yolçularına, ölümüylə ölümün özünü belə şərəfləndirən, ölümündən doğulanlar üçündür bu misrələr:

Bax, Sənə yaraşır – yaşadım demək,
Belə yaşayasan yaşayanda da...

Sənsiz Səninlə etdiyim söhbətimə beləcə nöqtə qoymaq istəyirəm. Ömür-gün yolunun ah-amanı, fəryadı, hay-harayı ilə dolu olan «Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə»nin harayına qoşulub sabah söz-sənət bağ-çanın dərinliklərinə təkrar-təkrar baş vurmaqdan ötrü ayağa qalxıram. Bir daha üzümü divardan asılmış, bu neçə saatda mənimlə həmdərd olan

şəklinə üz tutub deyirəm: Allah Sənə rəhmət eləsin, Ustad! Nə yaxşı ki, yazıb-yaratdıqlarınla, qurub qoyduqlarınla, işıqlı mənəvi dünyanla bu fani dünyamızı zinətləndirdin... Yoxsa...

Ələmdar Cabbarlı
Şair

ESSE

Dizimizin taqəti idin, qurulu evimiz idin, gözümüzün nuru, zirvəmiz, dağımız, Dəlidağımız-Şamil Dəlidağımız idin. İndi sinəmizin dağışan. Yıxılanda palıd kimi dəy yerə, dizlərini bükə-bükə yıxılma-deyərdin. Palıd kimi yox ey, dağ kimi-Dəlidağ kimi yıxıldın. Belimizi qırdın, dizimizi bükdün, evimizi yıxdın...Səni təkcə insanlar ağlamadı: Dəlidağ nəre çəkdi, Murov haray saldı, bənövşə saçın yoldu, nərgiz yaxasın cırdı, Tərtər qan ağladı...Sənin haqqında xəbərlər eşitməyə alışımsıdım. Təzə kitabı çıxdı-deyərdilər, ədəbiyyatımıza, elmimizə filan yeniliyi gətirdi-deyərdilər. Filan qəzetdə məşhur yazıçılar, alimlər qazandığın uğurlardan, fəth elədiyin zirvələrdən yazdı deyərdilər. Filan qəzetdə gədə-güdələr bostanına daş atdı deyərdilər. Bu dəfə eşitdiyim xəbər heç bu xəbərlərə oxşamadı, heç sənə yaraşmadı-oldu dedilər.

Bu fani dünyada məni başa düşən-inandığım, sevdiyim, yaşamıqla nəfəs aldığım, ölümüylə öldüyüm beş-altı nəfərdən biri idin.

Mənə yazdığın şerlərin birində deyirsən:

- Sənə tapşırıram dönəbdönə, dayın kimi xidmət elə Vətənə! Vətənə sənin kimi xidmət etmək üçün sən olmaq lazımdır. Sən olmaq üçünse elə yenə də sən olmaq- Şamil Dəlidağ olmaq lazımdır-heç kəsin ola bilməyəcəyi-yüksələ biləmyəcəyi-Şamil Dəlidağ zirvəsi!

Arxivimdə ən son yazdığın bir yazı da durur-öz dəsti-xəttinlə, xəstə yatağında, ölümündən az əvvəl yazdığın bir yazı. Məni isə götürmək üçün dostlarından birinə yazdığın xahiş məktubu-hardasa gələcəyim üçün yol, çığır hesab elədiyim- indi isə mənə göz dağı olan bir yazı...

Sənin böyüklüyünü, dahiliyini-kimi itirdiyimizi hələ sonra anlayacağıq, bəlkə heç sonra da anlamayacağıq.

Dünya xeyirxah bir insanı itirdi, Azərbaycan böyük şairini, alimini, ictimai xadimini, Kəlbəcər indiyədək yetirdiyi ən dahi insanı, Ağcakənd

yol göstərənini, ağsaqqalını, nəslimiz başçısını, anam qardaşını, bacılarım əziz dayısını, Ələmdar Cabbarlı ən yaxın şair dostunu, qələm yoldaşını itirdi.

And olsun Allaha daha mənim sənin yaşamadığın dünyaya zərrəcə marağım yoxdur. Əlvida demirəm-Ruhumuz görüşənədək!

Osman Mirzəyev
Texnika elmləri namizədi

Baş tutmayan son görüş

Şamil müəllim haqqında hələ orta məktəbdə oxuduğum zaman çox eşitmişdim. O vaxt Şamil müəllim Kəlbəcər Rayon Maarif Şöbəsinin müdiri idi. Hansı məclisə düşürdünse onun gördüyü işlərdən, tıkdırdığı məktəblərdən, təhsil sahəsində qazandığı uğurlardan söhbət gedirdi. Onu görənlər bu adamın qeyri adi adam, tükənməz enerjiyə malik olduğunu söyləyirdilər.

Şamil müəllim maarif müdiri olduğu zaman doğurdanda təhsil sahəsində böyük uğurlar əldə edilmişdir. Təkcə bunu deyə bilərəm ki, o dövrdə yalnız bir kənddən hər il orta məktəbi qurtaran 20-25 nəfərin 10-u respublikanın ali məktəblərinə daxil olurdu.

Onunla mənim ilk görüşüm 1986-cı ildə oldu. O, vaxt mən tələbə idim. Şamil müəllim isə Kəlbəcər diyarşünaslıq muzeyinin direktoru idi. Tibb universitetində təhsil alan, Səudiyyə Ərəbistanından olan dostum Nim Akramı rayonumuza qonaq dəvət etmişdim. Təbii ki, o vaxt Kəlbəcəyə gedən hər bir kəs Şamil müəllimin yaratdığı muzeyə baş çəkər, min zəhmət bahasına başa gəlmiş muzeyin gözəlliyinə heyran qalardı. Mən də qonağımı Kəlbəcərin gözəllikləri ilə tanış etmək üçün muzeyə dəvət etdim. Muzeyi gəzdikdən sonra dostum bu muzeyin yaradıcısı ilə tanış olmaq arzusunda olduğunu bildirdi. Biz muzeyin işçilərinə Şamil müəllimlə görüşmək arzusunda olduğumuzu bildirdik. O, bizi məmuniyyətlə qəbul etdi. Yenidən bizimlə birlikdə muzeyi gəzib, muzeyə toplanmış hər bir eksponat haqqında ətraflı məlumat verdi. Sonra isə qonağın gelişi münasibəti ilə bizi nahara dəvət etdi. Hər ikimiz etiraz etsək də Şamil müəllim «qonağı lazımcına qarşılamaq lazımdır,

yaxşı kişiler çörəyi ilə tanınar»-dedi. Sonradan öyrəndim ki, o kimliyindən asılı olmayaraq gələn hər bir qonağı beləcə qarşılayıb yola salır. Söhbət əsnasında hətta məlum oldu ki, Şamil müəllimin Dəməşq şəhərində də dostları vardır.

Onunla növbəti görüşüm 1993-cü ilin aprel ayında oldu. Artıq nə Kəlbəcər, nə də öz gözəlliyi ilə görənləri mat qoyan Kəlbəcər muzeyi var idi. Onun çox böyük kitabxanası, yüzlərlə tanınmış simaların səsləri yazılmış lentlər, Kəlbəcəri qarış-qarış gəzərək tarixi abidələr, yeraltı və yerüstü sərvətlər haqqında toplanmış video lentlər erməni quldurları tərəfindən talanmışdır.

Mən onu görəndə gözlərimə inanmadım. Necə də sarsılmışdı. Kökündən qopmuş əzəmətli palıd ağacına bənzəyirdi. Bütün baş verənlərə inanmaq istəmirdi. Özünü inandırmağa çalışırdı ki, sanki bunlar bir yuxudur. Belə iş ola bilməz. Lakin artıq bu bir acı həqiqət idi. Onun həyatı bahasına, sağlamlığı bahasına qurub yaratdıqları artıq yox idi. Yağı düşmənlər illər uzununu ağır zəhmətlər bahasına başa gəlmiş belə bir sərvəti bir günün içində yağmalamış, talan etmişdilər.

Lakin o, özünü sındırmadı. Onun möhkəm iradəsi, dağ vüqarı, əyilməməzliyi bu çətin məqamdan çıxmağa ona kömək etdi. Şamil müəllim özündə güc, qüvvət toplayaraq əvvəlki tək yaradıcılıq işlərilə məşğul olmağa başladı və yazdı yaratdı. O, təslim olmadı, Bakı şəhərində yeni bir Kəlbəcər muzeyi yaratdı və bu muzeyə toplanmış eksponantların sərgisini keçirdi. Minlərlə adam bu sərginin nümayişinə gəldi və Şamil müəllimə əhsən dedi.

Şamil müəllimin kitablarını, onun haqqında yazılmış məqalələri, ürək sözlərini qarşıma qoyub fikirə gedirəm. Onu kimlər tanımır, kimlər onun haqqında xoş sözlər deməmişdir. Böyük bir siyahı olmasına baxmayaraq onlardan bəzilərini sadalamaq isətiyirəm:

Bəxtiyar Vahabzadə (xalq şairi), Xudu Məmmədov (akademiyanın müxbir üzvü), Teymur Bünyadov (akademik), Budaq Budaqov (akademik), Zaur Rzayev (general), Səfəralı Babayev (akademiyanın müxbir üzvü), Məmməd Araz (xalq şairi), Xəlil Rza Ulutürk (xalq şairi), Söhrab Tahir (xalq şairi), Nəbi Xəzri (xalq şairi), Qasım Qasımlı (şair, alim), Qulu Xəlilli (yazıçı, tənqidçi alim), Sabir Rüstəmxanlı (şair), Şamo Arif (yazıçı, alim), Əhməd Həpo (kürd yazıçısı), Yaqub Əsgərov (hüquqşünas), Yahya Kərimov (elmlər doktoru), Zəlimxan Yaqub (xalq şair), Hüseyn Kürdoğlu (şair, alim), Nəsim Nəbioğlu (şair), Məmməd Aslan (şair), Mürvət Qədimov (şair), Ələvət Ağalarov (jurnalist),

Baxış Hüseynov (alim , həkim), Hikmət Mahmud (geoloq, alim, şair), Telman Əliyev (elmlər doktoru), Kamil Həsənov (iqtisadçı, alim), İlyas Tapdıq (şair), Firudin Şimşək (alim, şair), İbrahim Babayev (alim, geoloq), Əli Mirzəyev (elmlər doktoru), Ələmşah Cəfərov (alim), Baba Mirzəyev (xalq artisti), Bəhram Səriyev (alim, həkim), Mirəli Qaşqay (akademik), Süleyman Rəhimov (xalq yazıçısı), Əli Vəliyev (xalq yazıçısı), Bəkir Nəbiyev (akademik)...

Şamil müəllimin hansı ixtisas sahibi olduğunu demək və təyin etmək çox çətin idi. O, riyaziyyat müəllimi olduğu halda filologiya elmləri namizədi idi. Bütün elmlərdən halı olan bu şəxs həkimlə-həkim, geoloqla-geoloq, bioloqla-bioloq, tarixçilə-tarixçi, riyaziyyatçı ilə riyaziyyatçı idi.

Onun mədəniyyət sahəsində ki, xidmətlərini nəzərə alaraq əməkdar mədəniyyət işçisi fəxri adı verilmişdir. Lakin bu onun məşğul olduğu sahələrdən birinə verilən qiymət idi. Şamil müəllim özünü ədəbiyyat sahəsində sınamış və bir elmi tədqiqat institutunun görə biləcəyi qədər işlər görmüş, ədəbiyyatımıza və dilimizə çox qiymətli yeniliklər gətirmişdir.

Onun ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeniliklərə misal olaraq dodaqdəyməz qəzəl, dodaqdəyməz törəmə qəzəl, dodaqdəyməz, əvvəl-axır, cinaslı qəzəl, dodaqdəyməz, cinaslı qəzəl, qoşa yarpaq törəmə qəzəl, bütün sözləri eyni hərflə başlayan qəzəlləri misal göstərmək olar. Bu yeniliklər haqqında «Təhsil problemləri» qəzetinin «43-44 (106-107) 11-20 sentyabr 2004-cü il tarixində geniş məlumat verilmişdir.

Şamil müəllim çox güclü qələm sahibi idi. O, tərənnüm etdiyi vətənin, torpağın, gözəlliklərini görməyənlərə sevdirməyi bacaran bir şair idi.

Şamil müəllimə 10-15 dəqiqə kifayət idi ki, qarşısındakı adamı ələ alıb, onun qəlbinə yol tapsın.

Bakıya gəldikdən sonra biz tez-tez zəngləşər və görüşərdik. Mən onun haqqında hər yerdə danışardım və bu adamın qeyri adı bir adam olduğunu deyirdim. Şamil müəllim haqqında tez-tez ADNA-nın professoru, t.e.d., kafedra müdiri dostum İbrahim Həbibovla söhbətimiz olardı. Onun kitablarını oxuyub, fikir mübadiləsi aparırıdım. Onda İbrahim müəllim Şamil müəllimi şəxsən tanımırdı. Təsədüf elə gətirdi ki, Şamil müəllim Neft Akademiyasına mənim yanıma gələn zaman İbrahim müəllimlə görüşdü və onlar arasında mehriban dostluq münasibəti yarandı.

... Son zamanlar Şamil müəllimin səhhətində ağırlaşma gedirdi. Ümüdümüzü üzmüşdük. Ona zəng etməyə qorxurdum. Çünki zəng edəndə xırıltılı səsle ağırlaşdığını deyirdi.

Adətən bir şey lazım olanda iki-üç gün ərzində nə vaxt vaxtının olsa gəlib mənə dəyərsən deyərdi. Bir axşam gözləmədiyim halda telefon zəng çaldı. Qulaqlarıma inanmadım. Şamil müəllim idi. Səsi necə də açılmışdı. Əvvəlki gümrahlığı ilə danışdı. Müalicələrin effekt verdiyini və artıq vəziyyətinin iki gündür yaxşılaşdığını dedi. Elə bildim dünyanı mənə verdilər. Xeyli danışdıq. Uşaqlarım Türkan, Tural və Şəhriyara şerlər yazmışdı. Uşaqlar onun şerlərini sevə-sevə öyrənərdilər və telefonda şerləri Şamil müəllimə deyərdilər. Bu Şamil müəllimin çox xoşuna gəlirdi. Həkimlərin ona çox danışmağına icazə vermədiyini bildiyim üçün söhbəti yekunlaşdırmaq istəyirdim. O, bunu başa düşüb mane olma dedi:- Qoy uşaqların səsini eşidim. Uşaqların hər biri ilə xeyli danışdı. Sonra mənimlə danışıb- İbrahim müəllimə şer yazmışam 5-ci gün saat 15⁰⁰-da gəlib apararsan. Mütləq gəl ha. 5-ci gün gözləyəcəm. Telefonu yerə qoyduqdan sonra sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Fikirləşirdim ki, yazın gəlişi və müalicələr Şamil müəllimə yaxşı təsir edib, onun səhətində dəyişiklik oldu. Sevincimi bölüşdürmək üçün İbrahim müəllimə zəng edib Şamil müəllimin vəziyyətinin yaxşılaşdığını söylədim. Biz qərara gəldik ki, şair Mirsəyyaf Zamanlıni da götürüb Şamil müəllimin yanına gedək. Səhər işə gələndə saat 11⁰⁰ radələrində Şamil müəllimə zəng vurdum deyim ki, gəlirik yanına. Zəng vurduqda nəvəsi Gülgəz telefona cavab verdi. Mən Şamil müəllimi telefona çağırmağı xahiş etdim. O, boğula-boğula çətinliklə babam rəhmətə getdi deyə ağladı. Ani olaraq mənə elə gəldi ki, ayaqlarımın altından yer qaçdı. Dünya başıma uçdu. Uzun müddət özümə gələ bilmədim. Sonralar fikirləşirdim ki, O, hər şeyi qabaqcadan duyub, görə bildiyi kimi ölümünü də duymuş və məhz təkidlə mənə 5-ci gün gəlməyi tapşırırdı. Təssüflər olsun ki, son görüşümüz bizə qismət olmadı.

Şamil müəllimin ölümü mənə çox möhkəm sarsıtdı. Hətta deyərdim ki, indinin özündə mən bununla barışa bilmirəm. İnana bilmirəm ki, Şamil müəllim kimi bir adam əzrayıla təslim olarmış. Onun haqqında keçmişdə qalmış kimi danışa bilmirəm. Ömrünün sonuna qədər Şamil müəllim yorulmadı, yaşamaq, yazmaq eşqi tükənmədi. Son dəqiqələrinə qədər yaradıcılıq işlərindən ayrılmaı. Artıq ölümündən xeyli keçməsinə baxmayaraq hər dəfə onu xatırlayanda qəhər mənə boğur, gözlərim dolur. Şamil müəllimin ölümü Kəlbəcər itkisi qədər ağır və dözülməzdir.

Şamil müəllimi itirməklə bütün Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı, incəsənəti çox şey itirdi. O, qeyri-adi yaddaşa malik canlı ensklopediya idi.

Allah Sizə rəhmət eləsin Şamil müəllim. Ruhun şad olsun. Mən hesab edirəm ki, Sizin narahat ruhunuz Kəlbəcər səmalarında dolaşır və O, yalnız Kəlbəcər torpaqları yağı düşməndən təmizləndikdən sonra rahatlıq tapacaq. Mən hesab edirəm ki, hər bir Şamil sevrin borcudur ki, torpaqlarımızın azad olunması üçün əlindən gələni etsin.

Allah Sizə rəhmət etsin!

Dostali Paşayev
Həkim

Əvəzedilməz insan

20 may 2005-ci il səhər tezdən Əhməd müəllim telefonda ağlayaraq qəhərli səslə dedi ki, Şamil müəllim aramızdan getmişdir. Bu xəbərdən dəhşətə gəldim, sarsıldım. Əhməd müəllimin səsindəki qəhər, titrəyiş heç zaman yadımdan çıxmıyacaq. Mən Şamil müəllimin vəfat etməsinə inana bilmirəm, daha doğrusu inanmaq istəmirəm. Onun qəlbi daim yaratmaq eşqi ilə vurmuşdur. Ona ölüm yaraşmır.

Şamil müəllim haqqında nə qədər yazılsa da onun fəaliyyətini əks etdirə bilməyəcəyik. Onda olan həyat eşqi yaradıcılıq qabiliyyəti hədsiz idi, çox zaman deyirlər ki, dünyada əvəz edilməz insanlar yoxdur. Mən isə deyirdim ki, Şamil müəllim kimi insanları əvəz etmək qeyri - mümkündür. Hələ uzun müddət biz onu hiss edəcəyik. Onun həyat-yaradıcılığı haqqında çox yazılacaq. Mən təkcə bir faktı demək istəyirəm: onu əvəz edən elə bir insan olmayacaq ki, bütün arxivləri axtarsın, yeni-yeni faktlar üzə çıxarsın, bizi öyrətsin. Mən Şamil müəllimin sağlığında da deyirdim ki, onu əvəz edən heç olmasa ondan öyrənmək istəyən heç kimimiz yoxdur. Bütün ömrü boyu o həmişə dəqiq faktlara söykəlib. Onu istəməyən bədxahlara faktlarla cavab verib. Biz həmişə ondan öyrənmişik, ona arxayın olmuşuq ki, nə lazım olsa soruşub öyrənərik. İndi isə o bizi yetim qoymuşdur.

Şamil müəllimin bütün həyatı məktəb idi, nümunə idi. Ondan öyrənirdik valideynlərə hörmət etməyi. Heç yadımdan çıxmaz anası

vəfat edəndə o, necə ağlayırdı. Deyirlər ki, bütün insanlar anası öləndə ağlayır. Lakin Şamil müəllimin kədəri, ağlamağı qeyri-adi idi. Onun valideynlərinə sevgisi başqalarından fərqlənirdi. Mən həmişə gənclərimizə öz valideynlərini Şamil müəllim kimi sevməyi tövsiyyə edirəm.

Şamil müəllimin ailəsi onun şah əsəri idi. O, gözəl ailə başçısı, yaxşı ata, əvəzsiz qardaş, hamıya kömək etməyi bacaran qohum idi. Bu səbəbdəndi ki, onun ailəsində əsl kürd ailəsinə, Azərbaycan ailəsinə xas olan ədəb-ərkan hökm sürür. Büna nümunə kimi, ona olan xidməti, qayğını göstərmək olar. Həkimlik sənətimlə əlaqədar çox ailələrdə oluram. Hər ailədə xəstəyə bu dərəcədə yüksək qulluq, nəvaziş görmək olmur.

Şamil müəllimin itkisi çox ağırdı. O, hamımızın dostu, qardaşı, elimizin-obamızın ağsaqqalı, əvəzsiz ziyalımız, dara düşəndə arxamız, köməyimiz idi. Təsəllimiz ondadır ki, onun el arasında sevilən, hörmətli övladları, saysız-hesabsız əsərləri vardır.

Şamil itgisi bir gündə başa düşülən deyil. Təsədüfi deyil ki, vəfatından bir neçə gün sonra dünyanın 50-dan artıq mətbuu orqanında bu ağır itkidən kədər hisləri ifadə olunmuş, böyük şəxsiyyətin vəfatı ilə əlaqədar müxtəlif nekroloqlar və başsağlığı dərc olunmuşdur. Azərbaycanın demək olar ki, bütün bölgələrindən göndərilən teleqrammalarda, dünyanın müxtəlif yerlərindən edilən telefon zənglərində, internet saytlarında bu itki ilə bağlı kədərini bildirənlərin sayı yüzlərlədir.

Allahdan Şamil müəllimə rəhmət diləyirəm, qəbri nurla dolsun deyirəm. Onzus da onun yeri behiştlikdir. Onun xatirəsi qəlbimizdə qalacaqdır.

Rafayıl Mayılov
Şair

Heyf Sizə

Ay ustad, haqq dünyasına qovuşmağınızdan az qala bir il keçir, ancaq əbədi ayrılığımızdan bir gün əvvəl sizinlə bir yerdə keçirdiyim bir

neçə saatin ləzzətini, və sonrakı günün faciəsini mən bu gün də hələ yaşayıram.

Səhərişi gün gəlib arxivlərinin sahmana salınması işində köməyimi arzulayanda mən həmişəki kimi sevindim və gələcəyimə söz verdim. Həyat idealım hesab etdiyim insanla təmasda olmaq üçün hər şans mənim üçün şərəf idi.

Sizə həmişə qibtə etmişəm, tarix yüz ildə bir dəfə sizi kimi şəxsiyyətləri bizə bəxş edir, mən qürur duyuram ki, siz kimi şəxsiyyət mənim ustadım olub.

Anadan olduğum Laçın rayonunun Şeylanlı kənd orta məktəbinin təşkil olunması və tikilməsində əməyi olan həmkəndlim və qohumum Novruz müəllim deyirdi ki, həmən məktəbin ərşəyə gəlməsində Şamil müəllimin rolu az olmayıb. Bir vaxtlar kəndimizdə məktəbsizikdən əziyyət çəkəndə sizin şəxsən Maarif Nazirliyi səviyyəsində müdaxilənizdən sonra məktəb binası tikilib. Bütün təhsilli Şeylanlılar bu yaxşılığın bəhrəsini indi də görür və sizin əməyinizi yüksək qiymətləndirir.

Sizi tanıyandan gündən kimliyindən asılı olmayaraq insanlara təmənnasız əl uzatdığının şahidi olmuşam. Eviniz həmişə qonaq-qaraqlı, süfrəniz həmişə açıq olub.

Hələ orta məktəbdə oxuduğum illərdə «Laçın» qəzetində nəşr olunan və əlimə keçən kitablarınızda kişilər, şerlərinizi dilə gətirər və həmişə siizi nümünə göstərərdi. Yadımdadır, Şeylanlı kənd müəllimləri necə sizin «Təkəri şişdən» adlı təcnisinizin bədii məziyyətlərini xırdalamaq üçün əsl poeziya müsabiqəsi keçirirdilər.

Kəndimizin ağsaqqalı şair Kürd Mehbəlinin dilindən heç vaxt düşmürdünüz. Həmişə sizin haqqınızda danışar, şerlərinizi dilə gətirər və hamıya siizi nümünə göstərərdi. Yadımdadır, Şeylanlı kənd müəllimləri necə sizin «Təkəri şişdən» adlı təcnisinizin bədii məziyyətlərini xırdalamaq üçün əsl poeziya müsabiqəsi keçirirdilər.

Sonra sizin yaradıcılığınızla daha yaxından tanış olandan sonra ədəbiyyatımıza bəxş etdiyiniz yeniliklər məni heyretə gətirdi. Səhsiz-hesabsız yeni şer növləri, dünyada anoloqu olmayan lüğətlər məni sizin tilsimiinizə saldı. Bəzi şairlər bəzən bir beytlik şerləri öyünürlər, siz isə cild-cild kitablara yerləşməyən yeniliklərlə Azərbaycan poeziyasını bəzədiniz. «Mənzum cinaslar» kitabınızdakı yüz mənəli və digər çoxsaylı cinasla yazılmış mənzum şerləriniz yüz illər bundan sonra da tədqiqatçıların nəzər-diqqətində olacaq. Sizin «Dodaqdəyməzlər», «Şərdə yeniliklər», «Azərbaycan dilinin qafiyə lüğəti», «Min suala min

cavab» və s. kitablarınızda ki yeni deyimləri, dodaqdəyməzlərlə və cinaslarla cilalanmış şer nümunələrini və poemaları oxuduqca heyran olursan.

Sizinlə ilk tanışlığım da bir şirin xatirə kimi yadıma düşür. O vaxtlar Qarabağda, daha sonra Beyləqan bölgəsinin Hərəmi düzündə işğalçı ermənilərlə qarşı döyüşüb 1994-cü ilin aprel ayında mövqe döyüşlərinin birində ağır yaralanandan sonra hərbidən təxris olundum və Bakı şəhərində məskunlaşdım. İlk pənah gətirdiyim yerlərdən biri də Bakıda yenidən qurulan Kəlbəcər diyarşünaslıq muzeyi oldu. Sizin Kəlbəcər itgisindən, digər torpaqlarımızın xəyanət və fərsizlik nəticəsində düşməne verilməsi haqqında ürək yangısı ilə danışmağınız hələ də qulağımda cingildəyir. Kəlbəcəri tərk etməyən ananınızı hansı müsibətlərlə çıxardığınızı nəql edəndə doğma Laçınmda uyuyan ananın məzarı gəldi gözümlün önünə. İstər-istəməz əlim döş cibimə getdi və həyəcanla hərbidən verilən xasiyyətnaməni sizə uzatdım və qeyri-təvəzökarcasına səsimi ucaltdım : «Qəm yemə, Şamil əmi, görün qardaşınız oğlu neçə düşmən məhv edib, onun tankını sıradan çıxarıb və bundan sonra da düşməne aman verməyəcəkdir». O kağızı oxudu, gözümlün içinə dik baxıb dedi: «Heyf sizə, sizi kimi qəhrəmanların əziyyətini puça çıxardı xəyanətkarlar». Mən də indi sızıldayaraq həmin sözləri sizin üçün təkrar edirəm: «Heyf sizə, Şamil əmi». Sizin əyninizə əsgər paltarı geyib Kəlbəcərin müdafiəsi, əsgərlərin ruh düşgünlüyünə düşməməsi üçün gördüyüm işlərdən xəbərdar idim. Əfsuslar olsun ki, Siz ixtiyar sahibi deyildiniz.

Əlimə qələm alıb ürəyimi şərə-yazıya köçürməkdə, ümumiyyətlə, bir mənəvi ata kimi üstümdə əməyiniz çox olub. «Vətən haraylayır çağırır bizi» adlı ilk kitabımı redaktə edən də siz oldunuz. Sizə «ustadım» deməklə böyük fəxarət duyuram.

Sizin haqqınızda aramla, həyəcəsiz yazmaq mümkün deyil. Siz əbədiyyətə qovuşan gündən ürəyimə bir tənhalıq hakim oldu, dünya sanki boşaldı, hər addımda yeriniz göründü. Bu dərdi, bu tənhalığı ancaq Laçın dərdi ilə müqayisə edə bilərəm.

Sizinlə bir gün öncə keçirdiyim saatlar bir kino lenti kimi gözlərim önündə canlanır. Sizin haqqınızda yazılar olan və sizin özünüzdün məqalələri çap olunmuş qəzetləri tarixlərinə uyğun ardıcıl cildləməkdə davam etdim. Onların içində nələr yox idi: publisist yazılar, nəzmlə, nəslrlə yazılan digər yazılarınız, sizin yaradıcılığınıza və ictimai fəaliyyətinizə həsr olunan saysız-hesabsız yazılar. Axı, niyə siz bunları

məhz həmin günlər səliqə-sahmana salırdınız? Gözlərinizdə həyat eşqi görsem də solğun sifətiniz məni yaman narahat edirdi. Ürəyimdə sizin öz şerinizi pıçıldayırdım:

Sən dözülməz bəlalara dözmüsən,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.
İncitmişəm, bəlkə məndən bezmisən?
Sal qayasan, həm də çiçəkdən incə,
Döz ürəyim, döz dağlara dönüncə.

Özümü aldatmağa çalışırdım ki, üç dəfə infarkt keçirdiyiniz ürəyiniz bir az dözməlidir...Nazilə ana nə qədər çalışdısa yemək yemək istəmədin. O yana-yana şitkaytləndi ki, Şamil əmi heç vaxt yemək sonalayan olmayıb, indi heç nəyə iştahı yoxdu. Nazilə xanım yenə təkid etdi ki, nə istəyirsən hazırlayaq. O isə həsrətlə iki arzusunu dilinə gətirdi: «Gedin, Dəlidağdan qar gətirin mənə, bir də dədəmin bulağından bir ovuc su». Nazilə ana «gözüm görseydi istədiklərini sənə çatdırardım» deyəndə məni qəhər boğdu. Düşməni işğalında olan bu yerlərə əlimiz çatmaz olmuşdu. Sonra nədənsə siz həyatda üzləşdiyiniz çətinliklərdən söz açdınız. Sizin başınıza gələn haqsızlıqlardan danışdınız, fəxrle qurduğunuz-yaratdığınız işləri sadaladınız, nəsillərə qoyduğunuz izləri xatırlatdınız, sanki qeyri-ixtiyari bir hesabat verdiniz. Hardasa narahatlığınızı hiss etsəm də, digər tərəfdən bir az rahatlığınızı da hiss etdim. Siz mənalı və şərəfli ömür keçidiyiniz üçün rahat idiniz. Yenə sizin misralar dilimdə səsləndi:

Gəl demə bağçada min gül əkərəm,
Neçəsin əkmisən, sən onu göstər.
Demə el yükünü mən də çəkərəm,
Nə qədər çəkmisən, sən onu göstər.

Doğrudan da, ay ustad, əkdiiyın güllər heç vaxt solmayacaq. Daim yükünü çəkdiyin elin səni unutmayacaq. Həmənin gün gördüyün işlər haqqında gündəliynə yazdıqlarını mənə oxudum. Həmişə məni yola saldığın halda bu gün məni yola salmağa təqətin qalmamışdı. Bu səninlə sonuncu sağollaşmam oldu. Həmənin gecə yuxum ərşə çəkildi. Gün təzə işıqlaşmışdı ki, sənin rəhmətə getdin xəbərini eşitdim, sanki ayaq üstə

qurudum və özümü heç nə ilə ovuda bilmədim. Dərdinə el ağlayırdı. O səhərin faciəsi gözümlün önündən hələ də getmir.

Siz Azərbaycan – Kürd xalqlarının tarixi dostluğu ilə fəxr edirdiniz, bütün həyatınız boyu da bu dostluğun carcısına çevrildiniz. Bu dostluğa xələl gətirmək istəyən və düşmən topuna mermi qoyanlarla həmişə barışmaz oldunuz. Heç vaxt kürd əslinizi danmadınız, lakin kürd xalqından çox Azərbaycana xidmət elədiniz, ona olan sədaqəti bütün qan qardaşlarınıza da aşıladınız.

Bilirəm, indi ruhunuz gedib doğma Kəlbəcəri gəzib dolaşır. Allahdan sizə rəhmət, qəbrinizə nur diləyirəm

Sizin haqqınızda demək istədiklərim qalın-qalın kitablara sığmaz. Həyəcandan indi yazdıqlarım da bir az rəbitəsiz oldu, ay ustad. Ümid edirəm bunu mənə bağışlarsan, çünki sən həmişə böyük ürək sahibi olmusan:

Bu fani dünyada yoxdu etibar,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.
Könül şəhrim yaman olub tarimar,
Ay ustadım, hər an yerin görünür.

*Ələmdar Keşəkli
Şair*

Ürəklərdə heykəlləşən İnsan

Həmişə əlimə qələm alıb bu sevimli insan haqqında yazmaq istəmişəm. Amma onun haqqında keçmiş zamanda yazmaq mənim üçün o qədər ağır olub ki, xatirələrimi yazıb sona çatdırı bilməmişəm. Şamil əmi kimi yaradıcı adamlar daha çox ürəklərdə yaşayıb heykəlləşirlər.

Mən onu çoxdan tanıyırdım. Lakin son beş ildə daha yaxın təmasda olduq Şamil əmiylə. Tez-tez görüşər, şerlərini ona oxuyar, dəyərli məsləhətlər alardım. O həmişə Kəlbəcərdən danışardı. Vətən həsrəti, yurd yağısı qəlbindən silinmirdi. Elə bu dərd də Şamil əmini aramızdan tez apardı.

Şamil Dəlidağ mənim üçün bir mövzu və ilham çeşməsi idi. Ona çoxlu şeirlər həsr etmişəm. 75 illiyinə yazdığım «Olmusan» rədifli şeirim onlardan biridir:

Axan gur çeşmədir ilham aləmin,
Mənalar, mətləblər yazıb qələmin.
Zəhmətdir sevimli sirdaşın sənin,
Əmək medianında sultan olmusan.

Şamil müəllim novator şair idi. Ədəbiyyatımızda törəmə şeir janrını ilk dəfə o işləyib hazırlamışdı. Bu janrda yazan beşinci adam da mən idim. Dədə Şamil mənim törəmə bayatılarımı çox bəyənidir və məni həvəsləndirirdi: «Yaxşı bayatı yazırsan, belə getsə Sarı Aşığa çatacaqsan, ay Ələmdar».

Məni Şamil müəllimə təkcə sənət dostluğu bağlamırdı. Həm də onun oğlanları Xalid və Bərzani ilə tələbə yoldaşı idim. Bu gün Şamil əmi aramızda yoxdur. Amma mənən qəlbimizdədir. Qəlbə nəqş olunanlar isə heç vaxt pozulmur, əbədi olaraq orda qalır.

Şamil Dəlidağın ölümü hamımıza böyük dərd oldu. O vaxt bu dərddən özümüzü ovundurmaq üçün mən də silsilə şeirlər yazdım. Təsəlli tapmasam da, dərdimi kağız-qələmlə bölüşə bildim:

Vətən deyə-deyə getdin dünyadan,
Bu il qara gəldi yaz, Dədə Şamil.
Kaman inildəyir, tar ağı deyir,
Kərəmini çalır saz, Dədə Şamil.

Yazdıqlarım baxılmamış qalıbdır,
Yurd-yuvanı yağı düşmənlər alıbdır.
Allah bizi ağır dərdə salıbdır,
Yəqin bu az imiş az, Dədə Şamil.

Səniz Kəlbəcərin gülləri solub,
Nazilə xanımın gözləri dolub.
Ələmdara ağır zülmələr olub,
Kimə deyim dərdi yaz, Dədə Şamil.

***Paşa Ağaoğlu
Şair***

Heyf Şamil Dədədən

40-45 il bundan əvvəl el-obada həvəslə oxunan el deyimi kimi qəbul olunmuş şeirlər sonradan bizlərə məlum olub ki, bunların hamısı Şamil Əsgərovundur.

Şamil Əsgərov haqqında çox eşitmişdim, şeirlərini çox oxumuşdum, özünü görmək arzusunda olsam da qismət olmamışdı, ilk tanışlığımız təsadüfdən olmuşdu. 1974-cü ilin aprel ayı idi. Göycəyə Yunis Abdullayevin qızının toyuna çağırıldım. Məclis çox böyük olduğundan sağlıqlar region-region deyilirdi. Naxçıvan regionundan mənə söz verildi. Mən sağlıqda Şamil Əsgərovun bir neçə lirik şerini dedim. Bütün məclis mənə maraqla quraq asdı, hətta mənə alqışladılar da.

Gəzmək üçün çölə çıxdım. Bir oğlan mənə yaxınlaşdı. Səhv etmirsə, adı Məhyəddin idi. Dedi ki, mənim müdürümün şerlərini yaxşı dedin, yaxşı hafizən var. Əlavə etdi ki, indi özü sağlıq deyir. Toyxanaya qaçdım. Şamil Əsgərovu ilk dəfə orada gördüm. Bu vaxtdan 31 il keçir. İnanın mənim səmimiyyətimə, elə bil 31 bir gün keçir.

Rayona qayıdıb məndən toy necə keçdi soruşan dost-tanışa hadisəni danışanda mənə təbrik edənlər oldu ki, sən belə bir dahi adamla tanış olmuşsan, hətta yaxşı yadımdadır ki, dostum Siyafər mənə sataşdı ki, sən də elə bilmisən ki, sağlıq deyəndə toydakılar sənə əl çalıblar...

O gündən Şamil Səlim oğlu Əsgərov öz insanlığı, əmriyi, nəcibliyi, qayğıkeşliyi, təvəzökarlığı, hər an dösta yanmağı, dost problemlərini öz problemlərindən qabağa salmağı, uşaqla uşaq, böyüklə böyük kimi rəfər etməyi, həm təmiz həm kövrək qəlbi sadalanmayan minlərlə insanı keyfiyyəti sayəsində böyük bir Şamilsevərlər ordusunun başcısı olmuşdur.

İnsanlıq prizmasından baxmağı bacaran hər bir insan ilk görüşdə Şamil Əsgərovun pərəstişkarına çevrildi. Bu halnan minlərlə misal gətirmək olar. Birini xatırlamaq istəyirəm. 4-5 il bundan əvvəl dostum Mehdi müəllimdən xahiş etdim ki, Şamil Əsgərov xəstələnib ona dəymək lazımdı. Getdik. İlk baxışdan Şamil müəllim o qədər xoş təsir bağışlamışdı ki, ondan sonrakı günlər Mehdi müəllim özü mənə tələsirdi ki, tez gəl Dədəyə (Şamil müəllimə hamımız Dədə deyərdik)

baş çəkək, Mehdi müəllim müalicəni özü aparırdı, hər gün Dədənin vəziyyəti yaxşılaşanda uşaq kimi sevinirdi.

Hər bir insanın həyatında yadda qalan anlar olur, mənim həyatımda isə 21 may tezdən Mehdi Qurbanovun mənə etdiyi zəng: -Bilirsən nə olub... O boğula-boğula danışdı, ağlaya-ağlaya dedi ki, dədə daha yoxdu.

Mağarı görəndə özümü saxlaya bilməyəcəyimi bildiyimdən bizi qarşılayan Xalidə, Bərzaniyə duruş vermədən çadıra keçdim. Başda asılmış şəklinə baxa bilmədiyimdən dodağımı dişləyib, başımı aşağı saldım, Xalid gəlib bizlə oturanda özümü saxlaya bilməyib iç-in için ağladım, göz yaşlarımı saxlaya bilmirdim yaxşı ki, Xalid hiss etmişdi deyə getdi. Mehdi müəllimi yola salanda xahiş etdi ki, Dədənin otağına baxmaq istəyirik. Otaqda olduğum anlarda heç nə yadımda deyil qulağımda qalan öz hıçqırığım, bir də Mehdi müəllimin: «Ay Dədə Şamil» deyə-deyə inildəməsi idi. Heyif Şamil Dədədən! O əbədiyyətə qovuşdu, canı qədər sevdiyi Azərbaycan torpağına qovuşdu. Özü demişkən:

Sonu var, olsa da ömrümüz ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz.
Qurbanın olmağa canımdan əziz –
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım!

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

Sənli günlərimiz

Sənli günlərimiz

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

Sənli günlərimiz

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

Sənli günlərimiz

Sənli günlərimiz

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

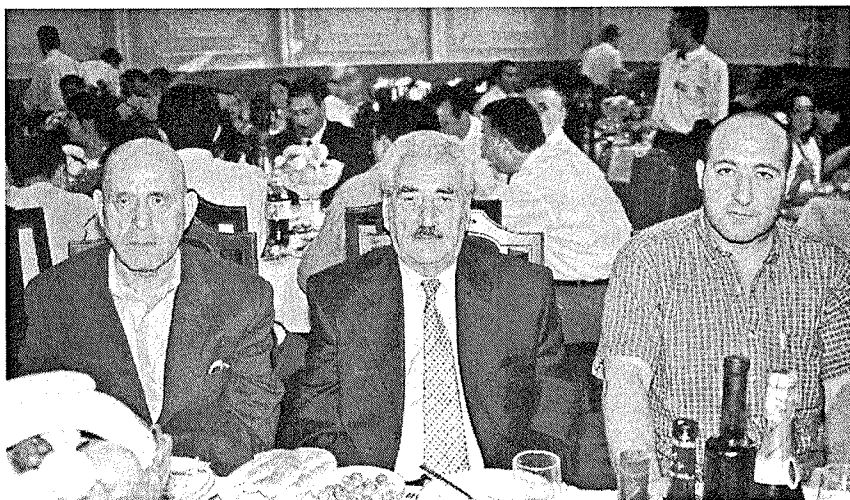

Sənli günlərimiz

DƏLİDAĞIN ÖZÜ KİMİ

Şamil Dəlidağ və Əlövsət Ağalarov

Sənli günlərimiz

Kitabın içindəkilər

Xəlil Rza

Müqəddimə əvəzi.....3

Birinci və sonuncu yubiley

Mürvət Qədimoglu Həkəri

Yaddaşlara yazılan görüş6

Yubileydəki çıxışların xülasəsi

Söhrab Tahir14

Bəkir Nəbiyev15

Şahlar Əsgərovş......16

Şəsən Mirzəyev17

Budaq Budaqov17

Qabil19

Vaqif Arzumanlı.....19

Şahbaz Muradov.....20

Baba Mahmudoğlu.....22

İnqlab Nadirov.....24

Haqverdi Behbudzadə31

Hikmət Mahmud.....32

Tofiq Hacıyev.....32

Saday Musayev.....33

Sahib Əkbərov.....33

Canbaxış Cəfərov.....34

Nicat Mikayılzadə.....35

Adil Cəmil.....35

Şahmar Elbrus.....36

Rasim Qasımov.....36

Mirsəyyaf.....37

75 ilə sığmayan ömür

<i>Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təbriki.....</i>	39
<i>Şirindil Alışanlı</i>	
<i>Dəlidağın qardaşı.....</i>	40
<i>Ələmdar Cabbarlı</i>	
<i>Daş qartal.....</i>	44
<i>Gözəl Ramizqızı</i>	
<i>Vətən, xalq üçün döyünən ürək.....</i>	46
<i>Teyfur Çələbi</i>	
<i>Yaş da öz işini gördü, baş da, üstəlik daş da.....</i>	50
<i>Faiq Balabəyli</i>	
<i>Şamil Dəlidağ haqqında bir neçə kəlmə.....</i>	51
<i>Məhəmməd Nərimanoğlu</i>	
<i>İnsan əli boz tikanı, istəsə gülə döndərər.....</i>	53
<i>Kifayət Umudqızı</i>	
<i>Dəlidağın yadigarı.....</i>	57

Belə adamlarsız ömrün mənası olmaz

<i>Cəmil Əlibəyov</i>	
<i>Nə yaxşı ki Şamil varmış.....</i>	74
<i>Ələvsət Ağalarov</i>	
<i>Dəlidağın daş qartalı, yaxud Şamil Əsgərin yaralı ürəyinə qoyulmuş diaqnozun əsl adı.....</i>	79
<i>Qulu Xəlilli</i>	
<i>Hər şeydən keçilər, Vətən keçilməz.....</i>	83
<i>Hikmət Mahmud</i>	
<i>Geoloqların yaxın dostu</i>	85
<i>Baxış Hüseynov</i>	
<i>Əsl insan, əsl dost.....</i>	86
<i>Sədaqət Kərimova</i>	
<i>Dəlidağsız Dəlidağ.....</i>	89
<i>Tomas Qolts</i>	
<i>Alovlanan kitabxana.....</i>	93

<i>İbrahim Babayev</i>	
El-oba qəlbində sevilən oğul.....	95
<i>Sabir Yaqub</i>	
Sözümün canı var.....	98
<i>Oktay Rza</i>	
Qarşılayacaq.....	102
<i>Telman Əliyev</i>	
Dəlidağın ağıllı oğlu.....	104
<i>Əli Kazımov</i>	
Maarif pərvanəsi.....	108
<i>Ələmşah Cəfərov</i>	
Mədəniyyət fədaisi - əməkdar mədəniyyət işçisi.....	114

Bu dağlar kimə qaldı

<i>Teymur Bünyadov</i>	
Dağ vüqarlı dağlar oğlu.....	117
<i>Söhrab Tahir</i>	
Kəlbəcər güllərindən hörülmüş poeziya çələngi.....	121
<i>Şamə Arif</i>	
Dağlarsız Qalan Şamil.....	123

Dəlidağın torpaq yanğısı

<i>Elman Qafar</i>	
«Muzeyi köçürmək istədiyimə görə məni təxribatçı adlandırdılar»	139
<i>Musa Axundov</i>	
Kəlbəcər niyə işğal olundu.....	143
<i>Amil Novruzov</i>	
İtənlər və itməyənlər.....	150
<i>Şamil Dəlidağ</i>	
Bu dağlar kimə qaldı?.....	157
<i>Şamil Əsgərov</i>	
Kəlbəcər - Azərbaycanın zümrüd tacı.....	162

Şamil Əsgərov

Kəlbəcər - zəngin sərvətlər xəzinəsi.....165

Şamil Əsgərov

Kəlbəcərdə nələr qaldı.....169

Bir anam kürd, bir anam od

Şamil Əsgərov

Əlacımız sarsılmaz birliyimizdədir.....178

Şamil Əsgərov

«Roje nu» erməni fitnəkarlığını ifşa edir.....184

Şamil Əsgərov

Azərbaycanda kürd problemi yoxdur,
onu yaratmaq istəyən var.....193

«Qarabağ» qəzeti üzr istəyib.....195

«Addım» qəzeti təkzib verib195

Şamo Arif

«Səviyyə»196

Kaş Şamil qeyrətdə olaydı hamı.....199

Şamil Dəlidağ

Azərbaycan kürdləri.....202

Daim yeniliklər axtarışında

Nəbi Xəzri

Dilimizə və ədəbiyyatımıza böyük xidmət nümunəsi.....216

Budaq Budaqov

Filologiya elminə yeni addım.....221

Mürvət Qədimoğlu

Ədəbiyyatımızın və dilimizin inkişafında yeniliklər.....225

Mərkəz Qacar

O bir institutun işini görüb236

Firudin Şimşək

Azərbaycan folkloruna qiymətli töhfə.....237

Muzeyləşən ömür

Ramiz Nəcəfli

Girov muzey.....246

Nazilə Həmzəyeva

Kəlbəcər xatirələri.....250

Şamil Dəlidağın söz incilərindən

Deyirsən253

Çəkər.....253

Yazılmış254

Sən oldun.....254

Bildir.....255

Sağallam.....256

Etibarsız.....256

Yerinə.....257

Gül incə257

Mən nəçiyəm ki258

Nə deyirəm258

Kimi259

Birinə259

Döndərər.....260

Yıxılma.....260

Olmaz.....261

Dədə dostu.....261

Öyrən.....262

Kaş olmayaydı.....262

Dördlülklər263

Rübailər.....263

Bu dünya.....264

Olmasaydı.....265

Çətin.....266

Tapa bilmədim.....266

Olur.....267

İncimə.....	267
Şeşələnməsin.....	268
Deyil.....	269
Gördüm.....	270
Var.....	271
Günahkardı.....	271
Kişinin bir ləçəri var.....	272
Gəzirəm.....	272
Gördüm.....	273
Gəzirəm mən.....	274
Yoxdu.....	275
Gör nə günə düşmüşəm.....	275
Gəzirəm.....	276
Hardan alım Kəlbəcəri.....	277
Dünyadı.....	279
Demərəm	280
Ölsəm ağlamasın dərdimə heç kəs.....	280
Gör nə gündəyəm.....	281
Vəsiyyət.....	283
Maraqlı əhvalatlar	287
Şamil Dəlidağa ithaf olan şerlər.....	304

Ölümdən doğulan ömür və ya səniz sənidlə

Bəkir Nəbiyev

Tərən oylağında sar ola bilməz.....355

Teymur Bünyadov

Əzizim-dost mehribanım.....356

Knyaz Mirzəyev

O bir məhəng daşdır.....357

Şahlar Əsgərov

Vətənə məftun ziyalı.....360

Məmməd Aslan

Əsarətdə qalan yurdun abidə insanlarıDəlidağın özü kimi.362

İlyas Tapdıq

Dəlidağ olduğunu bilirdik.....366

<i>Əhməd Həpo</i>	
Pira Hemyar	368
<i>Oktay Rza</i>	
Əbədiləşdi.....	372
<i>Hikmət Mahmud</i>	
Dəlidağa dağ çəkdi Şamil Dəlidağ itkisi	374
<i>İbrahim Həbibov</i>	
Üç görüşün tarixçəsi.....	376
<i>Kamil Həsənov</i>	
Bütöv insan.....	380
<i>Mürvət Qədimoglu</i>	
Sənsiz səninlə söhbətim.....	382
<i>Ələmdar Cabbarlı</i>	
Esse.....	390
<i>Osman Mirzəyev</i>	
Baş tutmayan son görüş.....	391
<i>Dostəli Paşayev</i>	
Əvəzedilməz insan.....	395
<i>Rəfayıl Mayılov</i>	
Heyf Sizə	396
<i>Ələmdar Geştəkli</i>	400
<i>Paşa Ağaoğlu</i>	
Heyf Şamil Dədədən	402
Kitabın içindəkilər.....	409

Kompüter tərtibçisi
Reyhan Cəfərova

Korrektorlar
Təhminə və Zülfüyyə Əsgərovalar

Formatı 60x84¹/₁₆.
Ofset çapı. Şərti çap vərəqi 30.
Sifariş №17. Tirajı 250.

“RS Poliqraf” MMC-də
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

PDF:

Enstîtuya Kurdî ya Qefqasyayê

Web:

<https://www.ensiklopediyakurdi.com/>

Tel.:

+7 918 073 48 79

